

Петро Шекерик-Доників

Дідо Иванчік

Петро Шекерик-Доників

Петро
Шекерик-Доників

Дідо Иванчік

✻ РОМАН ✻

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ (ВИДАВНИЦТВО)

«ГУЦУЛЬЩИНА»

Верховина
2007

Старовітчина

«Дідо Иванчік» – роман репресованого письменника і активного громадського діяча Гуцульщини Петра Шекерика-Доникова, який протягом багатьох десятиліть уважався втраченим, прийшов до читача через 67 років. Він доступно і правдиво відображує духовний і матеріальний світ гуцулів. У ньому показано взаємостосунки, боротьбу людини і природи, злих і добрих сил, зіткнення двох релігій – язичництва і християнства.

Роман засвідчує про автора, як талановитого майстра слова, котрий вміло користується гуцульською говіркою. У книжці збережено особливості його мови, правопису та пунктуації.

© Редакція журналу
(видавництво) «Гуцульщина»

Про Гуцульщину, матеріальну і духовну культуру гуцулів, їх традиції і обряди багато писали, зокрема за останні 200 років. Але протягом тривалого часу цю місію виконували щирі приятелі гуцулів, а з корінних жителів цього краю першим найбільшим виразним літописцем був Петро Шекерик-Доників. Народився він і виріс у селі Голови, а провів майже все подальше життя у Жаб'ю і зарекомендував себе старанним збирачем фольклорно-етнографічних матеріалів, самодіяльним актором, публіцистом і письменником, а ще активним громадським діячем – був пошлом Польського сейму, довготривалим вітом Жаб'євської гміни.

На відміну від інших авторів, Шекерик, як корінний син гір, добре володіє гуцульською вимовою, умів її вдало передати українським правописом. За твердженням відомого польського письменника Станіслава Вінценза, він «був людиною талановитою, якщо не геніальною».

Справжнім літературним шедевром Петра Шекерика-Доникова є його роман «Дідо Иванчік», який він написав у кінці 30-х років уже минулого ХХ століття.

Але тяжка доля судилася цьому твору і його автору. З приходом Радянської влади Петра Шекерика-Доникова переслідували, перешкоджали писати, вилучали уже написану першу частину роману. І все ж автору вдалося дописати свій найбільший літературний твір. Остання його сторінка датована 20 квітнем 1940 року, а через три тижні його арештували. Після суду невілницька дорога Петра Шекерика-Доникова пролягла до Сибіру, де навіки загубилися сліди вірного сина Гуцульщини.

Дружина Параска усім твердила, що уся література і рукописи чоловіка були вилучені і спалені. Насправді рукопис роману «Дідо Иванчік» вона закопала у землю, декілька разів міняла схованку, і як найціннішу реліквію заповіла дочці Анні берегти до кращих часів. І тільки з утвердженням Української незалежної держави, під час святкування 110-річчя з дня народження Петра Шекерика-Доникова пані Анна вручила товариству «Гуцульщина» рукописи роману «Дідо Иванчік».

Багато часу довелось редакції журналу-видавництву «Гуцульщина» затратити, аби опрацювати понижені часом й умовами зберігання великі стоси рукописів цього роману. І хоча окремі його місця втрачені, які не вдалося відновити, за змістом і своєю суттю він є дійсно унікальний. Це шедевр гуцульської старовітчани, душевної ментальності гуцулів, яку передано в образах героїв цього твору.

Надрукувавши книгу «Дідо Иванчік», ми віддаємо данину світлій пам'яті автору Петру Шекерика-Дониковому, людині, котра заслугоує найвищого пошанівку. Вручаємо тобі, дорогий читачу, нинішньому і майбутнім поколінням книгу, яка правдиво і багатогранно розкриває гуцульський світ, і значно збагатить і збереже нашу культурну спадщину.

Дмитро БАТАМАНЮК
голова Всеукраїнського товариства «Гуцульщина».

Літературний шедевр Гуцульщини

Лише два роки відміряла невблаганна доля Лесі Українці після того, як з-під її пера вийшла у світ «Лісова пісня» – величний гімн природі, перлина української літератури. Ще менше прожив Михайло Коцюбинський, написавши знамениту повість «Тині забутих предків» про коханця гуцульських Ромео і Джульєтти з роду Палійчуків та Гутенюків... Цими визначними творами майстри пера і слова ніби довершували виконання свого боргу перед Богом за даний їм талант і з чистою совістю відходили у вічність.

Точної дати смерті Петра Шекерика-Доникова не встановлено, однак відомо, що свою лебедину пісню він завершив творити 20 квітня 1940 року на присіпці Підсиниці у Жаб'ю. Цією піснею став автобіографічний роман «Дідо Иванчік». У такий спосіб автор свідомо чи підсвідомо зробив собі подарунок до дня народження (чи не останнього у його житті).

Станіслав Вінценз, оцінюючи колоритну постать цього гуцульського громадського діяча, етнографа, прозаїка, зазначає, що той «був людиною талановитою, якщо не геніальною, і створив твір, який, якщо його копійсь відкопають, буде гордістю саморідного письменства і пам'ятником старої мови, якому немає рівного». Тобто мова йде про останній і найбільший літературний твір Петра Шекерика-Доникова «Дідо Иванчік».

З наведеного висловлювання виникає запитання: а де ж був закопаний цей твір, якщо рукопис потрапив до рук видавця лише напередодні відзначення 110-ї річниці від дня народження Петра Шекерика-Доникова у 1999 році. Про те, яким чином вдалося зберегти творіння репресованого автора у часи комуністичного режиму, найдостеменніше відомо лише дочці Шекерикової дружини Анні. А сам факт збереження твору дає змогу вкотре переконатися в істинності булгаківського твердження про рукописи, котрі не згорають.

Петро Шекерик-Доників як письменник відомий неширокому колу читачів. Більше зустрічаємо це ім'я, коли мова йде про етнографічні записи, зроблені на Гуцульщині. Навіть понад 100 оповідань, поміщених у виданні Володимира Гнатюка «Народні оповідання про опришків», розглядаються насамперед як етнографічні записи, хоча у них явно простежується авторська художня обробка. Володимир Гнатюк, даючи високу оцінку цим творам, зазначає, що «найкраще відданий і найчистіше збережений гуцульський діалект у записах д.Петра Шекерика-Доникова; всякі інші записи, крім Шекерикових, роблені інтелігентами не в фільольогічних цілях, тому й у них не все видержаний діалект у повній силі. Правда, д.Шекерик-Доників також не фільольог, але він як уроджений гуцул, який живе постійно в родиннім селі, віддає його так гарно, що більше не можна від нього жадати».

Таким чистим гуцульським діалектом Петро Шекерик-Доників завж-

ди послуговувався, працюючи над своїми творами. У 1913 році виходить окремою книжечкою у Львові оповідання «На дні озера» про перебування у Карпатах монголо-татар. У виданнях «Календаря гуцулського» за 1937 і 1939 роки було опубліковано ще два гумористичні оповідання: «Когута-това рада» та «Єк жінка з розумного чоловіка зробила дурного».

І ось уже через 60 літ віднайдений рукопис прекрасного твору «Дідо Иванчік» нагадає про Шекерика як про майстра художнього слова. За задумом автора, «Дідо Иванчік» – це повість. Однак сьогодні, ознайомившись із цим твором, виявляємо у ньому усі риси роману. Роман Петра Шекерика-Доникова має автобіографічний характер, чим дуже нагадує кіноповість О.Довженка «Зачарована Десна» чи повість М.Стельмаха «Гуси-лебеді летять».

За своєю творчою манерою автор надає романові рис магічного реалізму чи бароковості. Подаючи читачеві панораму гуцульської духовної та матеріальної культури, автор відкриває широке поле діяльності для наукових студій над цим твором. Тут знайдуть дуже цікавий матеріал літературознавці та мовознавці, фольклористи та етнографи, історики та філософи.

Останнім відлунням гуцульської старовини, не зачепленої елементами цивілізації, можна наректи цей твір Петра Шекерика-Доникова. Автентична гуцульська культура у своєму первісному вигляді переживала останні десятиліття. Відходило у вічність старе покоління гуцулів, залишали цей світ і герої роману. І головний герой, дідо Иванчік, коли залишився сам на світі «без тих людей, що з ними жив, воювавси та пізмував й любовиси, то й він инчий став, бо світ тогди йому став ні по чому... Затускував він за старовітченев... Мижи новим, молодим поколінням з своїов старовітченев в серци, вірний їй аж до смерти, помали на самоті занипав. Потух, єк ватра в спаленій перегореній короді дерева». Образ діда Иванчіка наприкінці роману нагадає діда з новели В.Стефаника «Давнина», котрий ні з ким не розмовляє. Коли люди цікавилися причиною його малослів'я, дід неохоче кидає у відповідь: «Моя верства вімерла і на войнах погигла, я ни маю з ким говорити».

Не сприйняли у повній мірі звичаїв, котрих свято дотримувався дідо Иванчік та його побратими і вороги, гуцули молодшого покоління. І молитви до Бога-Сонця, і різні ритуали, пов'язані з самоохороною та охороною господарки від злих сил, сприймалися навіть його рідними, як провяи дивацтва.

А насправді, кожен епізод твору відтворює духовний і матеріальний світ горян давніх часів і аж до початку ХХ століття. І всі «дивацтва» героїв роману – це продиктований умовами і перевірений на практиці засіб боротьби за виживання.

Роман Петра Шекерика-Доникова – це постійна боротьба людини і природи, злих і добрих сил, врешті-решт, зіткнення двох релігій – язичництва і християнства. У одному з листів Михайло Коцюбинський характеризував гуцула, як глибокого язичника, який все своє життя проводить у боротьбі зі злими духами, котрі населяють ліси, гори і води. Християнством він скористався для того, аби прикрасити язичниць-

кий культ. Саме таким постає перед читачем дідо Іванчік у своїх молитвах до Бога-Сонця, відкриваючи читачеві глибину гуцульської душі:

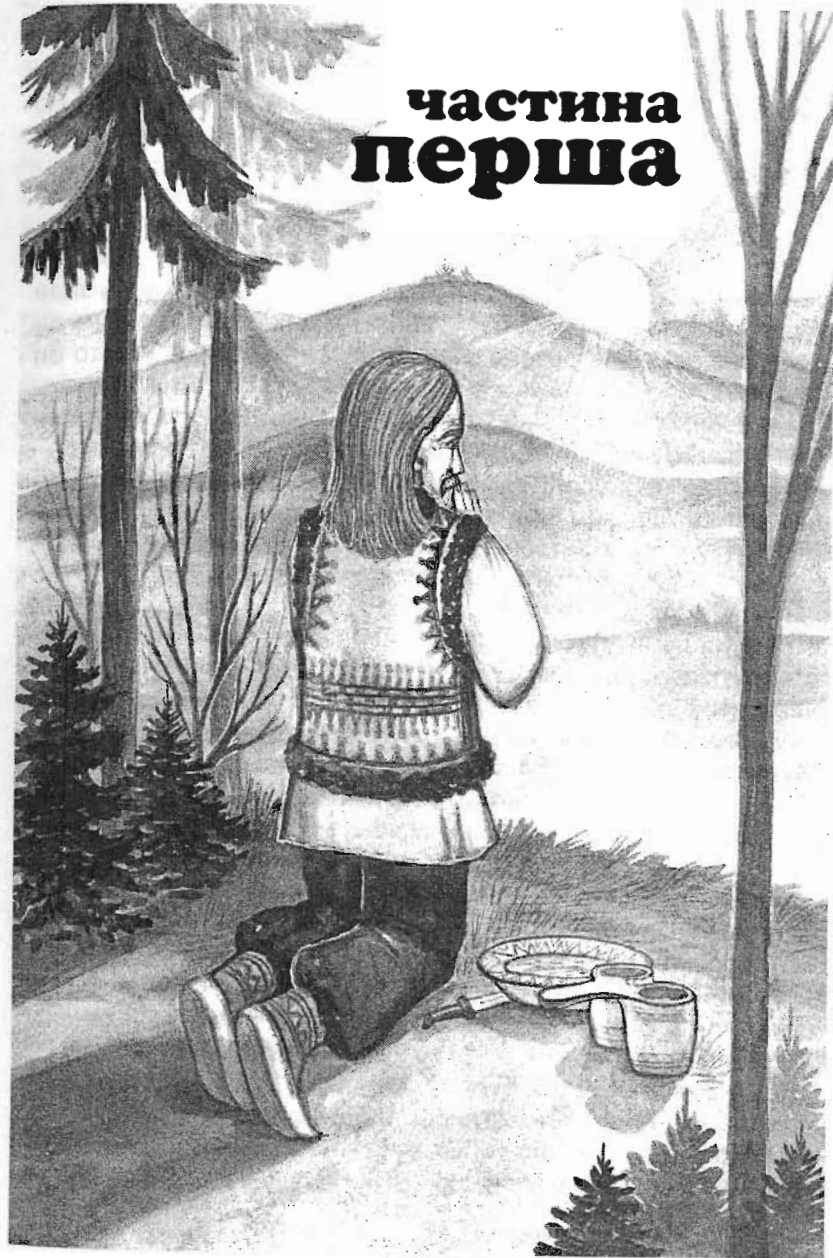
— Молюси й клонюси Тобі, свете, праведне, велике Сонечко, що засвечюєш й благословиш своїов добров ласков светов, великов наші гори, ек заходиш... Дєкую Тобі, Боже наш добрий и великий, шо єс нас грішних й нашу маржинку-Божу росицу держиш на своїй ласці й маєш у своїй опіці. Прошу Тебе, Госпидку наш любий та шірий, праведне Сонечко, допоможи нам грішним й усім добрим людем, нашій тай людській маржніцї у мирности, здоров'ю и веселости нічку переночювати... Позволь нам уздріти изнов завтра Твоє єсне, світле праведне лице. Ни опусти нас грішних, а зійди знов до нас из своїов ласков й силов великов. Допоможи нам на добре діло, на віки віков. Амінь».

Саме словами таких молитов, як і ритуалами відгашування вогню та відбирання води до заходу сонця із дев'ятьох головиць (джерел – В.З.), які герой роману виконує майже щоденно, дідо Іванчік повертає читача у те напівміфологізоване язичницьке минуле, коли людина визнавала два першоначала світобудови – воду і вогонь (праукраїнське «інь» і «янь»). Разом з тим дідо Іванчік висміює невдалі спроби своєї дружини перейняти християнські молитви, а також осуджує доволі холодне ставлення до прадідівських традицій свого сина Олексї.

З упевненістю можна говорити про те, що роман «Дідо Іванчік» – це скарбниця, у якій зберігатиметься на довгі роки дух гуцульської самобутності. Вірисься, що найближчим часом літературознавці дадуть належну оцінку творові гуцульського письменника-аматора, який побачив світ через 67 років. А його автор – Петро Шекерик-Доників заслужив у нас, гуцулів, вічного пошанівку.

Василь ЗЕЛЕНЧУК
філолог, краєзнавець.

частина перша

У деді з ряду дітей я дваццять и четвятий. А мижи живими дітми одинайцїтїи и найменчий, але ни випорток, бо післїд мене було ише шестеро діточок, лиш уни маленькими вивмерали.

Ріс я пестуном у хатї, прото найменчя дитина у старинї. Розвезений, шо най Бог боронит. Вара було шо ми ирчі. Бувало, скоро на мене лиш шош трошки посиров'єт, то ого – я з хати порс тай просто до діда, маминого дедї. Добре, шо дорогу знав до діда, то ж страху ми ни було. Нираз малим хлопцем тікав до діда й без портениц, скоро лиш ми та бига приїдет. Ніхто би був мене ни спер.

Дедикові хати, статочні збудованя, були побудовані у занодзі мижи ґрунями й лісами над бисто шумнючов річкоч.

За річкоч, наопередь самих викон, під лісом тетерїла стримка, стряпава скала. Вид тої скали, поплямленої сивавими лішірями та порослої паршивими краками, покритої місцями зеленковатим мохом, було міні вічно лечьно. Найгірше було міні лечьно вид печіри у тїй скалі, бо та печіра хоть нивеличька, то була пудна.

Дедик приказував, шо у тїй печірі сидит Дониково сукровише на заклетих скарбах, бо колис він продав за ні чьортови свою жінку, а тепер за покуту мусит їх там сокотити до суду віка.

Бувало, нираз, ек звівалиси буйні вітри й смутно співали тужним шумом у лісі верх скали, то міні си причювало, шо у тїй печерї «він», изчез би, пигичїт у скрипку до співанок галасливим вітрам. Иноді навіть здавалоси міні, шо у тот раз, ек из ліса верх скали дражнилоси зо мнов первовічьне смечє, намахуючі на мене, ек медвідь лабами, хєхлатими пластами фої, Дониково сукровише висувало свою тонку, ек павутина, руку криз листе на корчіку опередь печіри й, потєвуючі палцем, гулило мене д'собї у печіру. Вид того лєковишя міні пуду давало. Я викручювавси й, ґвавтуючі на всий рот, втікав у хату без потємку.

Вид дедикових хатїй було видко лиш на тоту скалу тай на ліс верх неї. У тїй зашепетинї вигледало так, ек у полібичьку, шо з него нікуда инде ни видко, лиш у небо, тимунь коло дедикових хатїй було міні скучьно. У Пилипівку заґрівало сонце у

ту задолину аж д'вечіру, тай то лиш на годинку, так ек би оком кліпнуло. А взимї вид води тєгла така луть, шо аж иноді морозом таки кришило. Око в'єло вид студени.

А було підбічі вид дедикових хатїй лиш трошки д'горї на ґруник Савківку, то відтів уже було видко понад Білу Річьку, аж на полонину Скупову. Було видко на Люпайлівській Кичірі, коло Семненівскої буковини на прислопатинї в садах великі будинки під високими побоями. То був дідів осидок. Из Савківки йиго було так добре видко, ек би лежев на долони опередь самих ичь.

До потока Гранчіного мож було ити до діда кінцоч дорогов понад річкоч, але туда рідко коли я ишов, бо була паськудна дорога. Каміне, грузи та проміси, а в посуху порохє. Туда йти куражило мене лиш ковбіре у бистрій річьці, бо нираз виплюскувавси я в нім, ек струг.

Найбірше ходив я до діда царинками понад річкоч. На царинках иґравси вітер чічками. Колисав їх головами. Трави скобитали босї ноги, смієлиси д'минї, ек я стрілов летів до діда у гостї.

На цїй дорозї лиш одна ми запута була – старовіцькі Доникові хати. Уни були кладені из дерева, рубаного на тім самім місци, де покладені хати. Вид цих порожних хатїй, покладених из колєного протїся у вугли, з маленькими виконцями, затканими заткавницями, з плюским дахом, наваленим камінем, та имленим в ужвиці, тай из великим черсаком опередь хорім, нитрошки наївси я пудного страху, пробіґаючі у вечерїх попри ні. Я мав страх, бо всі люде говорили, шо в цих порожних хатах сидит «тот», изчез би, тай пужїет людий. Нираз изшіб я нігті из пальців на ногах, пробіґаючі, ек буря, попри ні.

II

Мотиликом летів я д'горї на Люпайлівску Кичіру. Чімраз вишше підходив у верх. Виростав понад обочї й ґруні. Підносив, ек орев понад гори. Гадинов в'ючя річька з зеленими лугами лишеласи глібоко в долинах. Вна плила срібним пасмом помижи кичери. Бистрим клекотом, змішеним з шепотом лісів, наповнєла долини вічьнов музиков.

Из Люпайлівскої Кичери було видко по горах порозсигуванї, ек зерниці по небї, самотов дрїмаючі гуцульскї осидки. Ек ви-

шиті мережками рукави чєлідинских сорочьок, так гори поме-
режені нивами. Єк пролюдні крисані в леґінів закєтичені трєсун-
ками, так місцями позакитичювані гори садками. Царинки по-
перекладувані сірими вориновими плотами у високе кіле, єк
би колачями, постискане ужвами. Толоки позарубовані дінни-
цями та стряпавими ломовицями в усілякі узори: барткато,
ичькато та кривульковато, єк розкішний, коверцовий гуцульсь-
кий ліжник. Гори згуста полатані чьорніючіми перелісками, а
місцями покриті, єк би чьорним сукном, великими кавалками
смєрекових лісів, поплямлених зрідка зеленєвов буковинов.
Ціла околиця – то Великодна писанка, прекрасно виписана.

Сами очі смієлиси, дивєчіси на синіючі верхи. Серце раду-
валоси близким і делекими кичирам, шо понад ними возилиси
хмари так, шо аж чюхалиси в ні. Игралі по горах смутними тін-
ями, шо уводно таїли весєлий усміх розлогих царинок. Аж кор-
тіло дівитиси на ліси, шо зівали на хмари чьорнєвов тай диха-
ли вітром на зелені царинки.

Из старого дворишя переліз я почєрез перєлаз на Ріжу. Опє-
редь моїх очій, єк би из земні, виросли зверхє на кичєрі дїдові
хати. Богацкі тоті забудованя з ґраждами самотов сумували у
садах на розложистій Ріжі.

Стримкі високі побої укривали в тих хатах глібоку таємницю
дїдового житя.

Довстрїть мене ув один заскок хїтом летїла велика, біла дїдо-
ва пужла. Навіть ни знаю, коли я, зострахє, виштрик на шістьво-
риновий плїт. Умлі ока, єк білиця у смєреку из-перед стрільця,
вихопивси я високо у кіле з перед ґайди.

Пирга люто сприсїдала зразу на мене, але єк уздрїла, йкий я
маю вітер вид неї у кілю, то трошки ми попустила. Сїла нида-
лїчько плоту на земню. Дозєрала мене, аби я куда з кіля ни
втїк, тай по разови кавкала: «гав...гав...гав».

А я ни своїми голосами ґвавтував изострахє у кілю. Дрижєв,
стоїчі на ужві, єк лист на трєпетї вид вітру.

Єк лиш шош трошки я собов забїрше микснєв, пирга шюрила
вуха, вискрєрєла білі, острї зуби й гарчєла на мнє так пудно, шо
аж на нїй серсть їжиласи. А минї під грудьми так билоси сер-
це, єк тому потєтку, шо йго чяпнут хлопці у свої руки. Аж світ
ми темнів ув очєх.

Делїнь з дїдової ґражди отворилиси двері. Минї видразу вель-
кло на души, бо на Ріжу вихопивси дїдо Иванчік тай, сміючіси,
побїг борше ид'мині. Минї привижувалоси, шо з мої пригоди,
разом из дїдом, сміютиси навіть в причівку побою на хатї ди-
мом закурїні дралиці.

Дїдо хоть уже був старший чьоловік, бо сїмдєсетка давно
йїму минула поза плєчі, то шє однако осовито ступав ногами.
Єк молодєчьок, бїг борше боронити мене вид кутюги, а хоть
низадовго вже мав змінєти й вісїмдєсетку, то йїму нічю ни
значїло – одним бїгом бїг ми на поратунок.

Кріцовитий то був дїдок. Згардєґав на пса, а мнов вїнєв, єк
онучьков, з кіля на земню. Стєгаючі брови, приєзно обзєрав
мене, водєчі по минї голубими очїма, ци ни скалїчила де мене
пирга. Утихомирєв: «Ни бїйси, синку. Добре, шо тє нехарь ни
скалїчила. Утну з неї серсти, пидкуру тебе, тай чїй ти нічю ни
будет. А єк бес си схоп'єв уночі, то видгашу тобї ватри. Примо-
в'ю вид перєполоху, тай то минет. Пропадет вид тебе перєпо-
лох у плїтє, камїне та у скали дираві, там, де люде ни доходе.
Де дзвони ни додзвонюют. Де кури ни допївають».

Я обчєпивси дідови поза шию руками й цулував йго в губи під колючєм вусом своїми слинавими вид плачу губами.

«Єк дужі, дідочьку?» – криз плачь привитавси я.

«Гаразд ек ти дужий, леґіню», – весело сказав дідо, беручі мене на коліна пестити, цулував прилипачько в лице.

Йго розкудовчїне, рідке, просиве волосє, шо рихтіло аж понад самі плєчя з голови, скобитало мене по твари. Вічьно замислені сиві очі йго мене половінев любі обсипали.

Навіть и Педлешко видразу став моїм побратимом. Прилип д'міні так, шо аж на земню прилеґав, ластечіси. Перепрошував мене за знивагу, лиськав єзиком міні то руки, то губи. И я був рад, шо маю охочього до играшок товаришя.

Вирвавси я вид діда тай вихром вітру, у підбрики, разом з Педлешком тєв до діда у хату.

Двійчєстими дверми, криз піддаше коло ватерника, убіг я у ґражду на задвіре перед хати.

Дві великі хаті, з різаного протіся почерез широкі хороми, німо дивилиси на мене своїми скловими очіма з нивеличьких викон по на штири шибі. З двох боків хатий кліти, кліпали на мене почьорнілими из старости дверми. Хліви, шо наокола оповивали иззаду хати и обі кліти з боків, запахом овечього гною дихали.

У старій вишній хаті баба Єлена змикала на дерев'єним гребени волос з овечьої вовни на запаски. Вуйко Лєсьо на задній лавици коло постелі брусом острив сокиру. Вуйна Єлена за порєдком укладала помиті миски у полицу верг двер.

Я привитавси з ними. За мнов убіх Педлешко у хату, а за ним увійшов дідо Иванчік. Усі хатов желували мене, шо я вид Педлешка пережив такого страху. Навіть хотіли бити за це котюгу, але я ни дав. Фалив Педлешка, шо він добрий сторож ґаздівського дому. Баба за це чємно засмієласи д'міні. Витегла люльку из зубий тай задумано заговорила:

«Ану дівиси, ика біда мала, а так думаєт мудро. З цього хлопця будет коліс чьоловік».

Мене у діда мали у завелиці, бо в них ни було дітий. А бездітники люб'єт малих дітий, поків їм шош ни догорєт.

Єк лиш сійнуло сонєчько рано з-поза Писаного Каменя, то видразу ударєло на дідово дворише. Цулувало свойов єснов мовнев ци то в літі, ци взимі вікна дідових хатий. Веселило їх.

У дідових хатах було майже водно тихо. Нигамирно. На тижни, у будні, мало хто приходив из чужих людий. Хіба робітники закликані приходили на икус роботу. Сусіди делеко. Приходило бирше чужих людий до діда лиш у церковні светки та у неділі посидіти та поговорити шош з дідом Иванчіком, бо він був нависний и говиркий чьоловік. У тоти дни приходило до діда й богато бідничії брати на роботу скороми: масла, бриндзи та гуслінки. Тай запусто богато роздавав їм дідо скороми – за простибіг. Він желував бідноту тай любив їм помогати, чім лиш міг. Хотів, аби все икос си западажло тай жило на цім світі. За тото и йго люде дуже навиділи. Вельбили, тай просили Бога за йго маржинку, здоров'є тай видпушшіне ґріхів.

III

Дідо був такої установи, шо аби йка була головна работа надворі, то мусілоси її лишєти перед заходом сонця, хоть би була й нидокінчєна.

Уже дідив син Лєсьо хотів робити нираз и по заході сонця, але дідо на то ни зизволев: «Доків я жию, то вара робити на моїм ґаздівстві по заході сонця. Мєте робити хіба аж тогди, ек мене ни станєт на світі. А заким, то тут шє мій повид рєдит, а ни ваш – сараки». При цій говірці покручював так остро головов, шо аж йго пелєше розвівалоси на голові.

«То ґріхово, діти, робити по заході сонця. Світ ніхто ни годєн перебути. Є доста чєсу наробитиси й по душу за цілу Божу днину, коби лиш хрєстєнин хотів поправді робити, тай путєрував. Я так поступаю ціле жите, тай почерез тото годит міні Бог – правєдне Сонєчько ув усій роботі. Дєкувати правєдному Сонєчькови, днинці світій запашній, я си доробив ади йкого красного маєтку», – при цім слові показував згорда костистов руков на свої придбані ґрунта по долинах. Мав си чім фудулити тай дути, бо бирший пай ґрунтів изкупив він з-позадь свого мозоля.

«Дідочьку! Чьо ни можна робити на дворі нічьо по заході сонця?»

Дідо си пудно похмурич, тай визвіричси на мене:

«А ти, шибєнику одєн, ни знаєш чьо?»

«Ні – ни знаю», – изтєгливо шєпнув я.

Дідо пудно здивувався. Похитуючи смутно головами, нарікав: «Ото хло' – сегодне велика біда повсталася на світі... гірко жити. Ой бигме шо гірко, бідкома тежка та солонна... Тай ек би ні? ... Гм. Гм. Ану подиви си ти... Такий великий лупіхан, а він ни знаєт пошинувати стародавню віру. Ци у давнині чюв хто таке? Ни вмієт Сонечько праведне почитати. Й ек может світла земня таких грішників на собі держети? Ни знаю, ек навіть такі люде можут по светій земни ходити».

Він тежко цим зажурився.

Вид цеї випанахе зу стиду черленим цвітом ми лице зацвило.

«Бигме, дідоцьку, шо ни знаю», – аж криз плачь сказав я.

«Ни бреши! Іків би ти ни знав?» – ек ґайда, злісно гаркнув дідо на мене.

«Та відків я це міг знати, ек у мого деді цього звичею нима», – виговоревся я, – «Мій дедя ніколи ни заказуєт робити по заході сонця надворі. Ни сербуєт Сонце, тай ни кажет, шо це є гріхово».

На це дідо дуже охаблено сквацився, так ек би укусив падурицу з квасної єблинки. Аж на бік йиму рот викривило. Небо хмарами кланцало на гори, сумом тіний укривало то ліси, то царинки. Коли похмуревся ліс, то усміхалися царинки. Але дідо ни мінівся на твари. Ише гірше помагнетився. Из річьки долитав до него глухей шум води й смутком заповнев його душу.

«Через таких людий, ек твій дедя, шо ломнет старовіцку віру, стаєт людем шораз то тежше жити на світі». – Уперто говорив – «Через них усєкі напусти спадают на людий. У тежкі слабости попадают люде, бо гнів'єт праведне Сонечько. Уно видвертаєт своє лице вид грішних людий. Ни хочєт так дівитиси на світ, ек дівилоси у давнині».

Дідо докінчував робити єворове кісе в дриворубі, шо служив и за ватерник. Я сидів коло діда без порток, простоволосий, лиш у дранчіні, на ковбку, складений у куцуб'єк. Забув навіть за свої нидороблені хати з кайлацьків у куті ватерника, так докладно слухав, шо дідо розказував про Бога-Сонце.

«Старики приказували, шо у давнині сонце чісте сходило и заходило. Дотів на світі був гаразд. Маржинка була правучя, манниста. Красні хліби си родили. Ув усім був дотек. Навіть так ни бортавіли ліси, ек бортавіют тепер. Люде ни слабували

на мулець. Ніхто й ни чюв за потерюху. А видколи єли люде ни чтити праведне Сонечько, вид тогди стало на світі туго жити. Сонце єло червонне сходити й заходити. До нас зачєло брудне приходити, бо люде забрудили його своїми проступками».

Верклюг, прив'єзаний розкрутом до стіни, изхелений кужбов з берфели над ватришем ґовів, ек кінь умучіний. Ждав на ватру, Божу искру. Чьорні дирочьки, пороблені крученєм живої ватри, моргали старовітченев из стіни на мене. Додавали ми желю за давнинов.

Почерез Скупову звівався вихрями вітер. Небо молодилоси ребинами молодо, ек піна на молоці, білевими хмарками, розп'єлюваними по небі на всі боки, ек баранічя шкіра на п'єлинах.

Дідо уважно глипнув на небо.

«Варко завизної години», – заклопотано сказав він.

«А ви по чьому це пизнаєте?» – запитався, позераючи й собі на єсне небо, шо єло си пержити в баранковаті хмарки, ек прибрескле молоко, вурдїчиси на ватрі.

«По отій перзі на небі видко, шо у облаках високо є буря й вна борзо, за день-два, приженет до нас слоту», – сказав дідо, тикаючи д'горі палцем.

Ластівки на дождь зачєли аж попри саму земню шворкати у задвірю, ек стріли з лука, весело чєбірскотіли. Міні си здавало, шо то вни з мене насмівалися, шо я ув один гайтаж укривав полами дранчіни голі коліна, боронічиси з-перед досадних мух.

Дідо, почюхуючіси шочєс лівов руков за вухом у голов, злегонька прокашлюючіси, далі розказував міні розважно про сонце:

«Сонце цілий світ держит своїв силов и теплом. Шодень на то сходит, аби дати жите на світі усій диханії, добрий й злій. Своім праведним зором дивитци цілий день на Божий світ. Д'вечеру на добраничь засвєчуєт гори. Даєт людем умучіним нічь на припочівок. Само заходить за Чьорногори, високі гори, за делекі моря й сідаєт на свій Божий трон у дияментових дворах. Але там нієка сила до Божого трону Сонця ни годна ні приступити, ні долетіти, бо сонце би спалило».

Понад ґраждов хєтро пролетів половик. Кури ни своїми голосами зкодкодакали, розлітаючіси у дири попид пидсіне, де котра могла, лиш когут стоев на задвірю наґороїжений до бійки з по-

ловиком, видважно пококочуючі: «Ко-ко-ко». Ми оба з дідом зегекали на половика: «Е-е-еге, біда би ти упала на голов, е-е-еге-е-е», – тай він забравси. А дідо далі говорив:

«Досвіта кожного заранку Сонце купається у синих морях. Для людського ужитку благословит воду на цілий день. Й наколи зоречьки зачинаєт до нас сходити из-за делеких морий, сонце до нас сходит инчев дорогов, ни тов, шо заходит. Одвитив», – при цім слові побожно показав руков на схід сонця: «Єкби, ни дай то Боже, йкої днини Сонце на нас си розсердило й ни зийшло, то би був конец світа».

Мене аж у голов тело вид цего слова про конец світа, бо я дуже боєвси, шоби він мене дес ни застав так, аби я си ни міг випрошети з мамов, йку я дуже любив.

«Сонце – то наш Бог». – Дідо здоймив смолену крисаню з голови й поклонивси низко на всхід Сонця, а я зробив и собі то само – просічі Бога у души, аби сонечько завтра рано знов до нас зійшло. Дідо наказував міні: «Мусимо си поклонєти йиму й шенувати йиго. Сонце ни можна зниважєти. По заході сонця ни можна у хаті замітати, аби ни вимести сліди сонця. По заході сонця ни можна пометки вимітувати поза поріг з хати, аби ни виверечі сонце з неї. Надворі ни можна метати пометки пид сонце, аби йиго ни запорошити. Ни можна висипати помії пид сонце. Ни можна навіть плювати у ту сторону, видків сонце сходит, бо то гріхово. Ни можна голим оком дівитиси на сонце, бо уно за це би спалило зір хрестенинови».

Я по шірошти вірив у ці дідови слова, бо й сам раз мало шо ни осліп, див'єчиси на сонце. Лиш тепер про це я си боєв признаватиси дідови, аби він мене ни сварив, шо я такий малий, а уже гнівив праведне Сонце.

«По заході сонця навіть у головицях стаєт вода ничіста. По заході сонця, – говорив занюрено дідо, – володієт над водов ничіста сила, тимунь ни можна по заході сонця надворі пити воду, ані її в хату брати. Це может робити хіба лиш тот, шо знаєт обчістити воду вид ничістої сили. По заході сонця ни можна брати з надвіря дитині воду на купіль, бо можетси шош ничісте дитини окаснути. У вечер ни можна митіль з голови висипати надвір, бо можетци таке шош опелюскати у голов, шо ни злічили би вид того и найголовнішші примивники. Треба жити так, ек приказуєт

Сонце: «Ділай по надвірю, поків на те грію». Засветило Сонце роботу, то ни можна її кєвати. По ночях навіть варко ходити, бо старі люде приказували, шо «нічь своє право маєт». «Де те нічь застала – там ночью, бо хто ночями бродит – сам собі шкодит».

IV

У вишній, старій хаті в діда, шо у ній уводно посидком сиділи, на середнім сволоці верх гредий стоєли вічно дві голубі кварти з йковс водов. До тих квартир крім діда ніхто ни смів си й палцем дотєнути. Ой ні!

Кождої днини перед заходом сонця дідо здоймав тоти кварти из сволока на опецок. Уклекав на колінки у запічку й, зібганий над ними, шош потихоньки шепотів. Хукав три рази, поводічі ротом навхрест над квартами, на ту воду. За кождим разом плював у лівий бік и хрестив ту воду правов руков...

З біршеї кварти, шо завжди стоєла праворучь на сволоці, видсипав трошки води у менчу кварту й назад клав її на сволок. А з менчеї кварти хлискав потрошки тої води з трьох боків по три рази. Изсипав потрошки тої води три рази собі на тімне й мив нев лице, гладічі йиго згори удолину долонями три рази. Мивси, але ни обтеравси, бо тоту воду ни годилоси обтерати з лица. Витак брав тоту кварту за криси пальцями лівої руки, тай аби йкий був натружений ци нароблений, то йшов з нев кудас из хати надвір. Ни спєрало йиго ніколи нічьо: ні громи, ні тучі, ні вітри, ні зима, хіба би був нигоден з печі устати, то лиш тогди могло йиго спєрти вид того ходу.

Одної днини, перед заходом сонця, лежєв я долівлиц на голим припічку. Сонце вже си забрало з хати, а я дівивси на курки, вироблені з писанок, з восковими дзюбчіками та паперовими фостиками, шо опередь образів на задній стіні покручювали си на кінцких волосках, приліплених воском до стєлини.

Дідо мовчьки пишов з голубов квартов надвір.

Дєс високо у печі чвірскотів свершьок на погоду, але я ни слухав йиго. Мене пудно запирило знати, куда то дідо шодни ни з тов квартов ходит.

«Бабко! Куда дідо пишов?»

«Пишов своїми пустими дорогами», – мунево сказала баба.

«Йкими пустими дорогами?» – уритнував я.

«Та йкими би – пишов воду видберати», – уже злісно воркнула.

«Та бо скажіт ми, бабко», – богомолів я її, – «йку воду видберати?»

На її поморшіним, ек зісхлий гриб, майже уводно сердитим лиці показалася смутна усмішка. Сумно подівилася на мене чьорними очіма. Видко було по ній, що була доброго тепер сумління, лиш чьогос зажурена: «А шо ж ти ни видиш, синку, шо дідо кождісенської днини идет перед заходом сонця видберати воду з дев'ятьох головиц у лісі?»

«А нашо дідови тої води треба?»

«А я знаю на шо? Вижу, шо він у водин гайтаж лиш про ню мислит, лиш нев жиєт. Шовечера йкоїс дурної белемотит над тов водов. Кладет вид себе йкус оборону та робит вічно йкіс обертини ци йку біду. А зрештов, смага йго знаєт, шо він з нев дієт? Прото – пустий пuste робит. Я в то ни дуфаю, тай тимунь тим ни трабую. Й ти у то ни дуфай, бо то пuste. То дідо дурний, тай дурне робит».

Ек учюв я, икої баба флетерит про діда, то видразу уздрів смих, шо нинавидит на него, ек на флуда. Це мене пудно обійшло, але я змовчєв.

Ек вітер на верху, гутіла ватра у печі, палахкотіла злотнов половінев та сипала искрами кріз каглу аж у хороми під дах. Вуйна докришила на крузі бураки. Обмила аж у трох літеплих водах вид диму ше тогідну баранічу буженицу й набила її разом з бураками у глиніний, дрібно пошитий дрітьов варінник. Насипала боїчьким окропом тай приставила у печі варити юшку на вечерю.

З печі порсла ми на ногу искра. Ек шелений, штрик я з припичька аж насеред хати. Плкнув на палец и тер болюче місце слинов. Баба прела чьорний волос на запаски, уна таки ухлєвала на лавици під куделев, сміючіси з мої причьки. Міні си виділо, шо й хата з нев разом смієтси, кліпаючі на мене загниченими вид старости сучьками на жовтим протісю в стінах. А я на це зробивси такий пагубний, шо аж був скрививси плакати, але вуйна пожелувала мене тай зацитькала.

Унесла з кліти в риночци (глинєній) на трох лабках сметани. Поклала на скринчестий виписаний стів тай силувала мене їсти.

Мочєючі єчьмінним буришіником густу сметану, я їв, дуже квап'єчіси.

«Ни квапси. Помали їж, абес си ни захлинув. Тай ни ґриндзи кришок из хліба на земню під стів, бо проклинет те Божий хлібец. А баба будет бити, шо ти ни шєнуєш Божий дар», – нагрожувала мене вуйна словами, а руков гладила чємно попід бороду та розправ'єла ми на голові пальцями довге, аж по пониж вух, жовте та мнеке, ек повісмо, волосє.

Я й без вуйниного казаня маштерєвси ни бирложити, бо в баби ни лиш у хаті було водно чісто й позамітано, ек у карабушці, але й понадвірю. Пометків би був из свічьков ни найшов ніґде. Уна навіть у будні стерала из стін хати катраном порох.

Міні ни таке дуже хотілося їсти. Чього инчєго горів гук. Лизнув ни лизнув я тої сметани тай борше свиснув из хати за дідом, подівитиси, шо він туда лісами ґоїт.

Попри єму, из задвіря, увійшов я воритцями на загороду перед курнєнки. Вуйко під колешнев додоював послідну корову. Корови понапасалиси у видосовневих толоках, ек боцьки. Боки їм си витотурювали, ек кичіри на горах.

«Дійте богато молока», – привитав я вуйка на стійлі.

«Доїмо, коби лиш давали», – викручючі на бік голов з-під корови, видповів міні вуйко, тай далі додоював напочєпки корову. Корови, румиґаючі, постогнували. Виддихали сопухов свіжеї паші.

У дійниці білов, ек зима, шєпков шум ріс д'горі.

Вуйко додоїв корову, хукнув на праву долонь и, хрестєчі корову на перехрєстю з правого боку, побожно говорив: «Йкий гість, такий колачь», – й додав: «Даст Біг бірше», – бо додоїв послідну корову.

«Най Біг даст бірше», – видповів я на закінчєнє.

Насипав вуйко повну кубку молока напів из шумом міні тай котикови, шо вивси вуйкови коло ніг, усипав у коритце молока. Котик помали хлєптав молоко, прижмурєючі очі. А я – своє одним духом випив, тай тєв кріз брами за дідом, лиш запитавси у вуйка, у котрий бік дідо дівси.

Дідо помали йшов видосовневов толоков удолину. Коло плоту вид нижної царинки скрутив убік на то місце, де сходилиси до купи три плоти ув оден вугов. Витєг из земні на вуглах у

плоту ків. Висипав у ту дирку вид кола в земни воду з голубої кварти, шо нев перед заходом сонця мив и чістив себе вид насланя й всекого злого діла. Обернув ків гузірем д'горі, забив уже вершеком на то місце, де був гузір. Забив, запіхав він там на віки вічні ничісту силу й все лихе из себе. Тай пишов далі у свою дорогу, ни обзираючіси назадь себе.

Ек гончей пес, нишьком скрадавси я за дідовим слідом криз стряпаті малинники, шо буйно укривали стримкі згари Люпайлівської Кичіри. На то місце, шо висипав дідо примівку, то я варувавси йти, аби в шош ни убристи. Змаленьку я чюв, шо там, де сходетси три плоти докупи ув оден вугов, ни можна перелізати там пліт, бо мольфарі висипают там на плоти зібрані з людей мальфи й чінки.

Ступав я босими ногами по довгих плакучех травах, желисно сискаючіси, ек дерли до криви міні гомівки колючі чьорниці. Руками на боки прогортаючі біду папороть та вонечю хобзу, йшов я услід за дідом. З глібокого ізвора долітав до мене вічний шум потоків. Кичіри дримали у задумі. Чьорний ліс моршів брови.

Дідо зник у лісі. Низавеликий чєсок за дідом сховав и мене ліс у свої холодні обійми.

Нарацки пидсувавси я попид густі гаджюг'и ид дідовим головицям. Ловивси за коріне гаджюджьок, шо гадев обпліталоси коло каміня в мнєконьким моху. Над головов міні стогнав ліс. Мене переймав страх. Ни боевси я, шо дідо мене почюєт, бо він був таки гаразд приглухей. Я боевси, шо він может мене заздріти, ек би нинадійно глипнув назадь себе.

Я сховавси у дуплаву борту майже за самими плечіма дідови, ек куниця у гайно, тай видів відтив, шо дідо робит.

Він там мав у лісі дев'єть головиц, вибраних близко одна коло одной. Ек я набрив на него, то він клєнчєв на камени зпониже головиці, зхєлений так над водов, шо йго довге пєлєшє мочілоси кінцями у воду. Голуба кварта з видобранов уже водов з вісімох инчих головиц стоєла збоку него на камени. Він держєв у лівій руці чєпелик вид граду, громову тріску й гадєчу пацирку. У правій руці мав чєрпак, на однім держєску з двома иртами на видлю, до видбираня води з головиц, навмисне зроблєним до того.

Над головицєв дідо потокмивси. Обіручє узєв оперєдє са-

мого рота чєпелик вид граду, громовицу-тріску, гадєчу пацирку, чєрпак й ніби криз ні, перед видбиранєм води примов'єв над головицєв:

«Водице-Арданицє!

Миєш два береги, третєу середину

Чєтвєртє коріне,

П'єтє каміне,

Шєстє душє

На имнє Иван!

Обмий її вид омрази:

Жучьої, болючьої

Смертевної, пєкучьої,

Скіпачької, лупачької!».

При цих словах глипав то на воду у головици чісту, ек раніш-на роса, то на земню из синими лісами та царинками, убраними у зелену сорочьку-траву. То знов поглипав побожно на заходюче сонце, так моргаючі бровами, шо аж корчілоси йиму на чьолі шкіра в глібокі рубежі та грубі пруги. Сонцєм позолочєна

у головиці вода єсностев блистіла на йго понурим лиці. На діда Йванчіка весело дівилоси заходюче сонце з високого неба, то ховаючіси, то визераючі з-поза хмар, що гонив ними вітер борзо по широким небі, розвіваючі їх у безвісті.

«Водичько светичько!

Течеш з високих гір, з глібоких нір,
Усе лихе обмиваєш, сама чіста пропливаєш,
Обмий и мене, иршеного Ивана,
Вид вуру, пострілу, клику,
Насланя й лихого чєсу».

«Ху-тфі, ху-тфі, ху-тфі», – хукав на воду у головиці й навідлю спльовував на все лихе й ничісте. Поклонивси низко сонечькови й зачєв видберати воду. Поклав лівий кулак на крису голубої кварти, держєчі у пушках чєпелик, громовицу тріску й гадєчю пацирку. Правов руков зачєрав то одним иртом черпака, то другим води з головиці у квартиру. Видберав воду з головиці, изсипаючі на чєпелик, тріску, пацирку й пушки – у квартиру, за кождим разом голосно рахуючі назістріть:

«Ни вісімнаціть, ни сімнаціть, ни шишнаціть, ни п'єтнаціть, ни штиринаціть, ни трінаціть, ни дванаціть, ни одинаціть, ни десіть». Це так єк би два брата рідні ув одній особі видберали воду. Рахуба подвійна – два рази по дев'єть, а оден голос.

«Ни дев'єтьдєсєть, ни вісімдєсєть, ни сімдєсєть, ни шістьдєсєть, ни пів сотка», – при цім слові тежко зітхнув, бо пів сотка – це половина людського віка. Ни видриваючі палких очій вид води з великов віров у її силу, далі видберав: «ни сорок, ни трийціть, ни двайціть, ни десіть».

Здавалоси, що й ни кліпав, так уважно видберав воду, рахуючі назістріть: «Ни дев'єть, ни вісім, ни сім, ни шість, ни п'єть, ни штири, ни три, ни два, ни оден».

Скінчєв раз. Три рази хукнув на воду й за кождим разом плював на відлю. Й далі видберав воду, аж доків її ни видобрав так, єк то си годит поправді видберати воду. Рахував митусь рахунок дев'єть раз по дев'єть, то в оден, то в другий бік завертав: «Ни оден, ни два, ни три, ни штири, ни п'єть, ни шість, ни сім, ни вісім, ни дев'єть». Хукав, спльовував и знов рахував: «Ни дев'єть, ни вісім, ни сім...».

Єк видобрав воду, поклав черпак на своє місце у смереку.

Розіздравси по лісі. Натєгнувси, розправив плєчя, що зціпли при видбираню води. Наложив люльку з таршука, що завждє була в него за ременем напogотові, повний титіню-бакуну з Кобак. Викресав ватри. Закурив. Узєв из земні уважно голубу квартиру з видобранов водов у ліву руку. Пишов осовито д'горі лісом, ни обзераючіси назадь себе. Назадь него у повітря лиши дим з люльки куривси.

V

На верху Люпайлівської Кичіри, єк си перелізаєт з Ємки у сад, припочював дідо Иванчік на перелазі. Лівим рукавом сорочьки утерав піт з лица, бо упрів, дзифаючі з долин у глімей.

Ждав, поки ни сєдет сонце за високу Чьорногору.

Обвівав йго легонький західний вітрец, що валєвси попри саму земню коло ніг та дражнивси у саду листом на деревах, дрібно потєвуючі.

Хоть йка була красна погода надворі, то тот вітрец вішював дож. Однакo сонце заходило за чісте – ни за вал. Хмари перегорали на небі, жовтаво паліючі. Були потрошки дес и мідіні, але паліли, черленіючі у довгі сутуги, а ни дрібно в баранки.

По хмарах показувало, що би перетерлоси на далшу погоду, хоть вітер каламотив димом, що куривси смутно кріз дахе на хатах, єк Марко у пєклі. Аж стєлив ним попри хати – поземни.

Замислєними очіма роззеравси дідо по світі.

Сонце, палєніючі, помали заочювалоси великим кругом поза верхє – у Загірє.

Китиці кичір, єк личька устидливих дівчєт, румнєнилоси. То послідний раз цулувало їх сонце червоннаво-золотавим блиском. Благословило гори на добраничь.

Дідо верг на бік з голови крисаню. Уклєк покірно на зелену скатєрть шовкових трав, що пашнистим руном чічькато укривала царинки. Обіручє узєв голубу квартиру з видобранов водов з дев'єтьох головиц оперєдь себе. Низко клонив голов и з побожним зором ув очєх вид шірого серця моливси до Бога-Сонця:

«Молюси й клонюси тобі, світє, правєдне, великє Сонєчько, що засвєчюєш й благословиш свойов добров ласков, светов

великов наші гори, ек заходиш. Ти шовечера сідаєш за високі гори, за стримкі далекі скали, за глибокі пляві моря. Дєкую тобі, Боже-Сонечько наш добрий й великий, шо єс нас грішних и нашу маржинку – Божу росицу держело на своїй ласці й мало у своїй опіці. Сокотило й застерігало вид усекого зла, припадку й лихого чесу. Прошу тебе, Госпідку наш любий та шірий, праведне Сонечько, до-о-опоможи нам грішним й усім добрим людем, нашій тай людській маржинці у мирности, здоров'ю и веселости нічьку переночювати, завтрішної днинки дїждати – світлої, великої, запашної. Позволь, Праведне Сонечко, нам уздріти изнов завтра твоє єсне, світле, праведне лице. Ни опусти нас грішних, а зійди знов до нас из своїов ласков и силов великов. Допоможи нам на добре діло на віки віков. Амінь».

Дєс издалеку нісси голос у тихім повітря тримбіти, шо упротєж играла-тримбітала вивцям до вечєрі. А у понурій сиглі, шо дихала из чьорної гавори смутком затіни на поля, колоколили колоколи, та поцоркочювали дзвіночки на маржині. Верхє розлегалиси игиканя та крики дїтви, шо йшла обвертати худобу з толік на стоїша.

Из великого сходу, вид Устерік з Черемошя, з річьок, потоків, провалами з долин помаленьки пидтегаласи, чьорним покривалом чімраз вишше пидсуваласи на гори темнота. Прикривала нічь потемком гори, ек мама прикризаєт ліжником дитину на добранічь до сну.

Дідо цілов душев потунув у глибокій задумі.

На Просічьках у протєж тужила денцівка:

«А ни треба ми казати – сама собі знаю,
Шо молодов я нагрішу, старов си покаю».

У тот раз йкас біда пиднустрила була мене перепудити діда. Я гадав, шо дідо за це мене ше пофалит, шо з мене вибравси такий фігіль.

Вихопивси я потихоньки на пальцьох з пасіки у саду й, ек кіт, зручьно пидокравси д'дідови. Нинадійно сіпнув я діда за плече й нараз загаркотів, ек котюга: «гар гар-р-р».

Дідо так си верг, шо мало шо ни випустив квартиру з рук.

А я з того довлегу у сміх, аж поземни покотивси, та видразу уєв ми фіст. Схопивси я из земні, ек опарений. Дідо, ек роздражнена пирга, жєсно на мене визвіривси приїденими зубами:

«Игій на те, ек я си верг. Пек ти та осина. Ти-и-и, штраненику охаблений. А ти чьо мене пужієш? Пужі-і-іла би ти біда голов страшна та велика, ек ти мене пудно перепудив. Ти-и-и, опришку проклетий. Мо-о-ой. Забери ми си з перед ичь, абих те й ни видів, бо зараз из те отут грузь заведу».

Шо далі гардегав дідо, то я ни чюв, бо так, ек лошек з-перед медведя на полонині, задуднів я у хату.

Скарживси вуйні, шо дідо пусто-дурно на мене виваливси, ек на йкого остатника.

Вуйна загошила мене.

Я побіг у хороми сокотити діда – ци гей сердитий буде йти. Заскрипіли в спижах брамнені двері. У г'ражду увійшов дідо, легонько ступаючі ногами, шо були обути у постоли-свинєцьки, волоками оборсані, у чьорні онучі та крешені гачі.

Зразу я ни показувавси йиму, боевси, аби знов ни гунцав.

Дідо у вилатаній драноцци, оперезаний в широкий ремінь на п'єть презжок. У кіптарику з причеп'юваними зубцями, та смолений крисани на голові повернув у ватерник.

Я наниг' з-поза хоромненого одвірка. Дідо мене заздрів тай усміхнувси д'міні. Міні полєкшєло на серци. Видразу побіг д'нему у ватерник.

Довстріту ймивси дідови за шию, аж завис на йго широких грудєх. Цулюючі у голов та у лице, перепросив я діда.

Дідо добритков напоминав мене: «Абєс, синку, уже варувавси мене бірше пужіти, бо то шкідливо міні. Я маю насланє у голов. Нивилічину стрілу. Уна мнє водно казит, – він аж помагнетивси при цих словах. – «А ек мнє ше до того йка досада перепудит, так ек ти перше, то гіркий ми світ. Аж очі вилізают з голови, так мнє пудно лупаєт стріла, пропала би, у голов, та шумит, ек буря». Трошки ніби похмурєючіси на мнє, говорив повільно: «А зрештов, я вже застарий, синку, до играшок та мудрішків». – Лиш махнув байдужно руков. – «Ці фігїлі вже давно ми вишуміли з голови. Минулиси. Колис и я був такий збиточьник, ек ти отеперєчьки – пустєку пустенний», – Йго старєчі очі усміхнулиси молодєчьо. – «А, може, ше й бірший вид тебе?» – Нараз померкли йго очі. Лице тежким сумом засмутилось так, ек полонина у нипоходу.

«Але то си минуло, синку, ек сомне видіне. Пролєтіло, про-

шуміло, ек буйна буря навіки вид мене. Ніколи ни вернетци до мене то діточе золоте, безжурне жите. Ой – ні». – Тежко зитхнув – «Навіть и на годинку у гості ни прийдет».

Йиму банно си учинило за молодостев, шо видлетіла вид него так борзо, ек ластівка видлітаєт. Гладив мене руков файно по волосою:

«Міні вже банно за цим, шо смих те так погано заклев та остро посировив. Але вибачей, синку, то й я сам цему ни винен. Я був си так осердив, шо аж си ни стемив».

Він зачев пилити ручнов пилков у вісним стілци трібен йиму гліг до видгашуваня ватри. А я сидів на порозі у ватернику, тай допитував: «Тай я си, дідоцьку, постарію?».

«И то борзо, синку, так ек трава д'осени борзо достигаєт. Постарієши, шо й ни стеміши – коли. Старість так скоро прийдет, ек раз у палец фівкнути, й то ни в протєж».

Напилені кайлацьки колов дідо сокиров на такі клетчіки, ек біб, завеликі. Наколов їх дідо тільки, кілько було йиму треба – вісімдесєт и один. «А ек то си старієт чьоловік діду?» – цікаво запитавси я.

«Меш видіти ек», – засмієвси дідо з мене, шо аж си закашлав зосміхе. – «Зачьнеш тежити. Зачьнет приходити в'ель до усеґо. Усе болит».

«А на лиці ек си показует старість?».

«Отак ек у мене», – засмієвси знов по-шірости дідо, – «Зачінаєтси лице ломити», – говорив уже сумовито, – «ек на ріці пид весну лід. З лица краса изслизаєт. Присідают зморшьки. Шкоропавієт шкіра. Побрекуєт вид. Волос сідина прошиваєт. Повипадают зуби. Таршукуватіє чьоловік. Згорбатіє, а нарешті ни стребуєт ні світлом, ні йиґо красов, тай маєш, синку, готову старість и на тілі, й на души».

На дворі западав потемок. Стиналаси нічь из днинов. Дідо згріб з ковбка глогові клетчючки у наголовник крисані, узєв голубу квартиру з видобранов водов тай исправивси йти у хату. На задвірю ставав коло будинків потемок. Гатилиси кутами занюрені, пудні діди. Пуду ми вид них давало. Привижувалоси, шо протєгают з кутів чьорні руки за мнов. Боєвси, шо хапнут мене Бог знаєт куда... аж у пресподне – на тридев'єту земню. Причювалоси міні из Семнєнівської буковини таке страшне: «Гу-гу,

гу-гу, гу-гу». Студений піт збивав мене зострахе. Міні причювалоси, шо шош таки дишет міні за плечіма. Я став на хвильку, запер у собі дух. Слухав, ци то я дишу, ци ничіста сила дишет міні за плечіма. А витак, шо мав путері, то рвав наопередь діда у хату. Нізашо у світі ни лишив бих си був иззаду за дідом йти у хату. Міні си здавало, шо шош таки вже мене ловит за плечі. Мало ноги ни поломив у високі хатені пороги, утікаючі у хату.

Дідо помали йшов у хату за мнов иззаду, весело сміючіси, шо я такий страх дістав вид диких голубів, шо сумно гугали у бучю. У хаті світла ни було, лиш палахкотіла кучерева ватра у печі. Посвіт вид ватри падав на темну хату. Блимав слабом блиском на обличя светців, намальованих на грубих лодвах, шо аж почьорніли из старости на застівній стіні. Було пизначно свету Покрову, Суса Христа на хресті, светого Петра з ключами вид літа у руці. Навіть було видко трошки й того светця, шо стоев збоку образів на стіні, коло клинків на вішіне порошниц, стрюбий, арапників та крисаний. Йиґо держели там у куті, бо він вічно держєвси руками за черево, ек би мав почеревину, та так був сквацений та зібґаний, ек би йиґо, пречь би си казало, ни переставала колоти колька в бік пид лівим ребром. Але шо то був за светий, то ніхто з домашних ни знав.

Дідо висипав перед печі на припічьок глогові клетчікі. Розсунув горшьки у печі. Прогріб гачьком спереду у печі грань и присунув тот гліг д'ватрі.

Ватра висувала з печі тонкі, зашпилені вогнєні єзики й лизала золотов половінев гліг.

Вуйна на передній лавици коло полиц лупила при ватрі уварену буришку на круглу, до вечері. Весело си вискірєла д'міні. Кликала й мене на толоку до курованки, але я ни йшов. Сидів коло ватри на припічьку й зазерав, ек дідо видгашував ватри у голубій кварти, на видобраній воді з дев'єтьох головиц.

Баба лагодиласи печі буришеники. Здоймила піківне корито з грєдий верх постелі, поклала йєґо на передну лавицу, пид середний сволок.

Дідо вигрібав з печі на припічьок гачьком глогові вуглики граи. Хапав по одному големи пушками, метав у воду у голубій кварти. Видгашував ватру, так само рахуючі назістріть за кож-

дим разом, що все верг оден вуглик у квартиру, ек рехував у головиці, видбераючи воду.

Грань парила пушки так, що він аж си сискав, та лизькав їх єзиком, видволожуючі пальці слинов за кождим разом, що все верг вуглик у квартиру. То знов болючьо ловивси спаренов пушков за гачю, або утихомирєв біль пушки у кудлатим волосю на голові.

Вуглики падали на воду. По тім, ек уни си крутили на воді, піли, гасли й утихомирєлиси, пизнавав дідо, що йиму чинет починавники – добре ци зле діло. Й послідь того знав він, ек си маєт маштерєти й засокочювати перед лихєм ділом и поганими людьми.

Баба осовито куталаси по хаті. Гриміла у чюберках, лускала у кочєргах, замітавок та кочєргов. Була надута, ек свинєче димало на таршук, дуласи, ек білий потрух у горшьку, из серця на діда, що через него їй ни йшло зарєдом кутанє коло печі. Пудно сердито пофоскувала на него, ек кіт на котюгу, аби він борзо коло печі кінчєв свою біду дієти.

Але дідо на то ни турав. Помали шодо цоту робив то все, що си годило робити при видгашуваню ватри. Доків ни скінчєв видгашуванє ватри, то ни уступивси й на ступінь бабі вид печі. Баба ходором ходила по хаті. Була набита гнєвом, ек кріс. Я лиш поглипав, що то си зараз может завєсти за указія у хаті, ек би си май ліпше баба висадила на діда.

Дідо видгасив ватри, виліз на запічьок, здоймив из сволока тоту биршу квартиру, поклав обі кварти разом на опецок. Из ременя витєг чєпелик вид граду, гадєчю пацирку й тріску громовицу, изсилєні разом на остушсі коло ременя. Приклав до рота, уклєк наколінки у запічьку, припертий ліктями до опецка, зибгавси над обома квартами так, що мало шо ни мочєв ротом у воду й, ни видриваючи очій вид води, ирстив її правов долонєв «Вонь о-ца й сина, вонь о-ца й сина, вонь о-ца й сина», а ви-так півголосом примов'єв:

«Куда ти йдєш, рідна мати?»

Я йшла до свого рідного брата.

Учінила дівчєт сімдєсєть и сім.

Уни иршені у золотій Сочєві

До схід сонця рано

На золотого Ивана.

Їх держєв до хрєсту,

Срібну крижму, золоту свічю

Иршений порожений Иван.

Єк уни си зирстили,

Пишли на сім років

По небі й земни.

У сім років зачєли питати:

«Де ти, наш рідний дєдю й мати?»

Ми хочємо до золотого вінчєня ставати,

З ангілями з неба й земні хочємо вінчєнє мати.

Срібну свічьку, золотий колачь

Мєт держєти нам золотий пан

Иршений порожений Иван».

«Ийга, шо ми за золотий пан. Хе, сараки, з таков огидов», – сердито посміваласи баба з діда. Розигриваючи перед печі лєсний каганєц та пидштуркуючі в нїм скіпков гніт, аби засвітити у хаті.

Ми з вуйнов душилиси, сміючіси з баби, шо почіпала діда до звадки. Але дідо й ни чюв, шо уна воркотіла. Він шораз, то голосніше примов'єв. Почєсови, то дєйкі слова аж викрикував. Говорив одним махом:

«Ми будємо у золотій Сочєві

До схід сонця, наколи зорі рано,

Золоте вінчєнє мати.

Нам будє золоте вінчєнє давати

Дєв'єть попів срібні

Усі брата рідні.

До схід сонця рано золоті служби служили,

За пороженого иршеного Ивана

Молитви молили, поклони били.

За здоров'є Бога-Сонце просили.

Золоті служби до схід сонця видслужили

Усе лихе обполокали, обмили,

Стрілу, гистці, вур, клик,

Вбрід и насланє здоймили!

Єк усі болі поздоймали,

У стоящу судину поссипали.

Поссипали тай заткали,
На стоящу гору видослали.
На стоящій горі пресподну єму копали
И то погане діло у ту єму пустили,
Й там загребли, забили,
Заклели навіки віков. Амін».

По цих словах дідо хував иртом навхрест на воду у квартах.
Здував нічисту силу, спльовуючі у лівий бік: «Ху, тфу, зчезни,
нічїста сило. Ху, тфу, пропади погане діло. Ху, тфу, ни май моци
та путері до мене, иршеного, пороженного Ивана».

Баба, пудно пулькаючі на діда, світила каганец на окомінку.
Джоґала назїстрїть діда ничемним словом: «Ачюй, шо дурний
белемотит. Ніби то шош поможет, шо ти бластамутиш. Ого. Аби
так біда жила», – тай махнула сердито руков йиму перед лица.
Це осколбило діда забїрше. Але й тепер він ше ни мав коли з
нев си вадити. Лиш остро крикнув на ню: «Засїй тобі, проклета
бабо. Раз ти кажу, тья ми з перед ичь, бо зараз перерву те, єк
жебу», – тай далі пазив свої:

«На тїй стоящій горі дев'єносто церквий срібних,
У тих церквах дев'єносто попів – братів рїдних.
Уни великі служби служили, срібні молитви говорили,
Богу-Сонцу си клонили, за моє здоров'є Бога-Сонце просили.
Мене, иршеного, пороженного Ивана
Благословили».

«Ає. Хїба нивмиванї, сараку, за тобов си молєт тай тебе бла-
гослов'єт. Але ни попи. Ти-и-и, инклюзе проклетий, почїнавни-
ку пустий. Ти лиш на мольфах сидиш, сидїв бес у нишєстю
страшнїм та великїм», – лопотїла баба, стєраючі мийков стїв
перед вечєрев. Дїдо на її клєтьбу ни забувавси. Докїнчував
своє діло:

«Єк служби дослужили, живої ватри видгасили,
Водов живучєв, цїлющєв мене напоїли, поздоровили».

Знов три рази хукнув на воду. Три рази плюнув на відлю. Витак
покушїв води з менчєї голубої кварти з трьох бокїв три рази.
Изсипав видгашєної ватри собї на кїмнє. Обмивавси вид усе-
го лихого діла, поганого чєсу. Усекої нехари.

Вуйна пишла дров у дриворуб, аби було чїм запораїти пїчь,
бо то си ни годило, аби почєрез нїч зївала низапораїна пїчь.

Вуйко уже таки здорово борсав волоки у постоли – хрїп, сп'єчі
за столом на голїй лавици, лиш кулак пидоклав собї пид голу.
Йиго тото нїчю ни обходило, шо баба з дїдом вуїласи. Знав їх
парсуну, тай ни трабував їх кипом.

Бабу аж голов заболїла, єк удивиласи, йке дїдо наблючюта-
рив у запїчку. Ни зрозумїла, шо й казати спєресєрдя. Аж за
хвильку, єк си просидїла, зачєласи вайдичїти та уклїнати діда:
«Ану подивиси ти, хло', йке ця шкерїдь наблюсконила у запїч-
ку. Ий йой йой йой», – аж руки собї ломїла, – «блюсконила ж би
цєму бїда голу, єк цєс ми опецок обнихарив та запїцьок виглю-
зив... Глюзавий би ж був цєму свїт, дай то Боже, правєдне Со-
нєчєко, днїнко свєта та велика, запашна», – аж за голов лови-
ласи та биласи руками по полах из нужди. – «Я лиш водно маю
позадь цим пусту роботу. А робїла би ти бїда ребра на спаню,
єк ти тєжко мене узолюєш та докорєєш ми».

«З губий та в груди. Твїй рик криз гудзицу промик. Твої клєтьби
до мене ни мают моци та путерї. Ху-тфї, зчєзни. Ху-тфї, пропади.
Ху-тфї», – клав дїдо напровсєке видразу оборону вид себе тай
робив протїв бабиної клєтьби обєртин, бо чєс на чєсї ни стоїт.
Можєт бєшїсть заклєсти у таку хвильку, шо таки напєравду то си
можєт стати. А так, то най си їй станєт то, шо вна зичїла йиму.

Бабу кончє перло палцєтуватиси з дїдом. Почєпала далї: «Ає,
чюму би ни було до тє моци тай путерї моїй клєтьбї? Тажє усе
ничїсте до тє маєт мїць и путєрю. Тай мої клєтьби мусєт тє
подогонити».

«Брєшєш, порхавко».

«Ти брєши, а я ни брєшу», – лютїласи баба. – «Ийга, шо ми за
порєднєк. Говори ти свої. А я буду свої, чєму би тє ни узєв ничїс-
тий у прєсподнє, єк ти си лиш йиму вїчно молиш? Ой озмєт, бо
индє нїма ти дороги, лиш у нївєрть та у прєсподнє», – аж плака-
ла баба. Але дїдо ни дававси бабї перевєрьхувати, єк ревкнєв:
«Раз ти кажу – цїхо будь, бо зараз вилєтєт ти оттоти клонцулї з
хавок туда, куда ни трєба. Цїхо!» – то й я аж пидштрик зострахе
на припїчку. Але й баба видразу ужєхнулєси, так шо їй начєс
зацїп рот, єк би смолєв засмолєв. Шє довго шош дїдо шєптав
над тов водов у квартах, алє вжє потихо. Так вивїлював, аби
нїчю ни зачюти, шо він шєпотїв, бо така лиш то тайна примївка
була. Лєдвї, з гирьков бїдов зачюв я з тої примївки кїлька слїв.

Він тов примівков запрошев до себе ничісту силу, царів градового, вітрового, вогненого й царя воденого. Усіх царів кликав из тридев'єтого моря, дев'єтьденного морского дна-спода. Призивав ид собі усіх мольфарів, починавників. Воювавси з ними. Намахував їм кулаками у лице, у очі, в зуби. Пудно сваривси з ними, нацвікуючі їм пальцем. Заклинав їх навіки. Нираз розказував дідо міні усі примівки та поучював, ек уни си складают и протів чього приходит кожде слово у примівці, бо кожде слово маєт своє місце й значіне. А про цу тайну примівку ніколи ни хотів нічьо зрадити. Казав, шо то є гріхові слова й ни варт міні си їх через тото учіти, бо то ни до мене, тай я ше замалий їх знати.

VI

У діда на середнім сволоці верх запічка у хаті було кілька націть флоєрий, а мижи ними була одна тисова флоєра. Цу флоєру подарував дідовій нени Маріці оден опришок ше в тот час, ек уна молода була й зналаси з опришками.

Дідо розказував, шо тота тисова флоєра походила вид ватажка опришків Дмитра Василюкового, понад икого ніхто крашше ни умів зайграти у флоєру.

Тай дідови Иванчікови ни було гани за флоєру. Бо й він у ню умів рідно йграти. Другий ніхто ни умів так зайграти у флоєру, ек він у ню играв.

Усі люде говорили, шо дідо маєт до флоєри «йигу», зчез би, – «хлопця». Бувало, майже шовечєра, ек седєт дідо на опецок та озмет флоєру из-за сволока й зачнет у ню играти, то було шо слухати. По цілому вечєрови играєт та співаєт.

А й знав він тих співанок усєляких – без конця, без міри. Ек вода з головиц, габа габу б'ючі, плили йиму з рота співанки одна за однов безперестанку.

Співав він упротєж тужної про Олексу Довбуша, славного ватажка гуцульских опришків:

«Ой попид гай зелененький ходит Довбуш молоденький.

Ой на ніжку налєгаєт, топирцем си пидпираєт.

Топирцем си пидпераєт тай на хлопців прокликаєт:

«Ой змогайте, хлопці кроком, бо западат дорижечка листом.

Ой змогайте хлопці ходом, бо западат дорижечка снігом. Тежко в чужій царі зимувати, ек си вернем – ни пизнаєт рідна мати».

Тай про послідного ватажка опришків Мирона Штолу співав:

«Ой куєт зазулиця попид крильця жовта,
За Штолюком избєратси Устеріцка ровта.

Ой ковала зазулиця в млині на потоках
Уни Штолу изловили в Серєдних Ростоках.

Уни Штолу изловили нидєлеко Річьки,

Ек зачєли пласувати – він запросив свічьки».

Співав про Вугринця Андрія – пудне головництво, шо над ним усі си гори стурєли та люде каїли. Співав про опришків Туманюків. Про розбійників Ліватрюків. Про Анну Нуфреючку, шо у неї си «добре спало, нічьо ни кусало». Про овєчьки-бебєлєчьки, писані ботєї, та співав про тежкий-тугий рік, ни пригожевбиси бірше, шо всі люде будут йигу довго тємити. Навіть будут йигу памнетати діти колискові, бо тогди нарид дуже бідував без хліба, з голоду умерав. Гуцули тогди великі грунта нехрєстам засахсонили. За хліб майже дармо жиди полонини у гуцулів позалямували. Ни дай Госпидку року другого такого. Крим цих співанок, співав він весєлих, кучєревих співанок так богато, шо й писарі би ни зудалали їх на папері переписати. Бувало, баба аж до звадки з ним стаєт над співанками, аби заткавси стариган співати, але він ни турав на тото. Ни питав, шо баба торкотіла, бо вна вічьно, ек жонва у дерево, торкотіла. Він играв, співав, а з бабов рідко коли ставав до звадки.

Баба була надтєта, тай тимунь дідо їй терпів, мало коли з нев вадивси. Але раз, то я таки наївси мижи ними пудного страху, бо уни обоє мало насмерть си ни вибили, й то через дурницю.

Одного вечєра перед спанєм ми всі хатов, ек завжде, крим діда, говорили разом з бабов очєнаші. Ми си молили ни до образів на стіні, а молилися, лицем обернені у ту сторону світа, видків Сонце сходит, у поличне виьно. Ми клєнчєли бабі за плєчіма й за нев рубили молитви, а уна голосно на всу хату шіре молиласи Богу: «Дєкую тобі, днинко свєта, запашна, Сонєчько велике правєдне, шо єсте помогли у мирности й радости та весєлости сєгоднішну днинку зодновати, вечєра диждати. Поможіт нам нічку перєночювати. Божих зір завтрішної

днинки діждати. Позвольте знов уздріти свете велике, праведне Сонечько усім добрим людем, тай нам грішним, людській тай нашій росици-маржинці.

Окрий, Госпідку, свете, велике, праведне Сонечько, усю людску тай нашу худібку, Божу росицу, вид шкоди, вид пригоди, лихого чесу. Усекого зла: вуру, клику, насланя, поганих очій. Вид уїду й усекого нинадійного лихого діла. Засохрани її, Госпідку, вид кіточьки, вид фиси й вид звіри, вид лихого чьоловіка й вид чередінників й чінатарьок. Май їх пид своїм дозором уночі й у днину. Зарань-вечер. На кождим місци. На кождим поступі. На леганю, на уставаню. На усіх дорогах, доріжках. На усіх пляях, плаїчьках. На усіх переходах и перескічьках ни опусти її, Госпідку любий и солодкий, свете, велике, світуче Сонечько, ти наш праведний Госпідку.

Ни уйми, Госпідку, свете велике Сонечько, манну в коровок та овечьок. Дай їм туге молоко, грубу сметану, жовте масло.

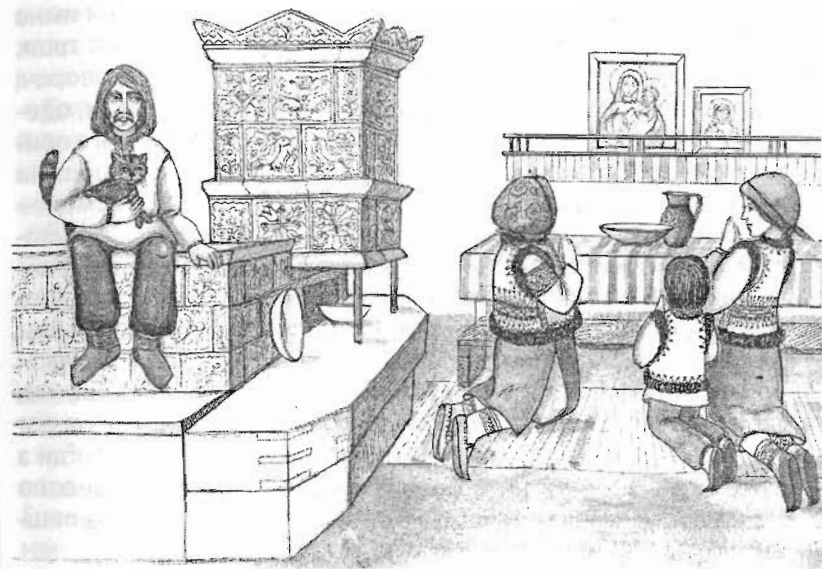
Закрий наші городи вид фортуни. Ни страптуй наше жителібец градом. Ни столочь травичку й пашку маржинці. Закрий нас вид холоду, голоду й тугого року, тежкого чесу, чьорного року, вид слабости, тежкої болости, великої лежі, вид людско-го сорому, дурного розуму, вид панскої ниволі».

Лоєний каганец на опецку чедив лоєм на всу хату. Мутно угоравси. Дрібно кліпав очіма старого діда слабим, миготливим світлом на поживклі из старости стіни. Чесом світло из зелізного каганця, миготечі, пидростало д'горі, отек би хотіло вирости до самої стелі.

Баба ни видривала свій зір вид тої дороги, куда летіли наші молитви у повітря делеко на схід, ек дикі гуси. Приєзно дівиласи, ци ни зарубана йкими гріхами дорога нашим молитвам до Божего трону Сонця. Аж головов покиувала, ек би шош комус наказувала, так шіре молиласи, бо вірила, шо наші молитви йдут просто опередь Божего лица Сонця й там будут записані в рейство добрих діл.

Дідо лежев на правим боці за коменом на печі. По разови фігльаво усміхавси. Видко було по нім, шо пунтував знов у своїй голові йкус нову придобашку, аби си було з чього засмієти, бо він це любив робити. А ми далі говорили, ек би зравашя, за бабов молитви:

«Присветая Тройце, Пречєста Діво Маріє, Матко Хрестова. Земнице света, водице света, Ангелики светі, Апостоли светі, станьте на помочи усім добрим людем тай міні. Светий Юрію, Иване, Петре, Дмитрію, Николаю, хрестителі, светителі, усі светі светці, осветіт мене грішного. Небо господне, місецю пресвітлий, зерниці Господні й Сонечко Боже, визвольте нас на добре діло, добре шестє й на добрий розум наведіт нас. Лихєй розум і лихе нишестє вид нас видверніт, а все, шо добре, до нас поверніт на віки віков. Амінь».

Ек би кінь на полонині заирзав, так нараз голосно зареготавси дідо з печі на всу хату. Нам аж пуду дало, йкої біди дідо так реготитси, ци ни здурів. А він так прилипачько тікотів, шо аж цілим тілом тресси.

Баба пудно глипнула на него, але то йиму нікуда було, шо баба си юшила на него. Він аж на опецок сів, коречі їй:

«Ти, старьохо, пазь там свій очінаш, а ни глипай тут, шо я дію», – тай далі реготівси.

Баба лиш злісно головов покрутила, але стерпіла йиму цес

раз. Закорилася вадитиси з ним, бо ни хотіла Божі молитви переривати клятьбами тай через біду падати у гріхе.

На печі так звачев кіт, шо ми туда без потемку обиздрілиси. На опецку потискав дідо кота коліньми. Отворев лівов руков котикови писок, а правов руков бив коточема лабками кота по'ирту. Учів говорити. Кіт злісно нявкотів: «Ба-ба, ба-бо-о-о. Поп-по по-па. Урвав вав». Я з того засмієвси, але нараз умовк, бо вуйна штурхнула мене локтем, аби я ни смієвси, бо з бабов жертів ни було. Насипала би позавушників, тай носи здоров. Вуйко нічим ни питав. Нікуда си ни розглипував.

«Очінаш, ожеєси, нинабесіх. Ни на земни. Ни світитси имне твоє, Госпидку. Ни прийде царство твоє. Ни будет воля твоя. Ни набесіх, ни на земни», – баба аж у голов чюхаласи, говоречі цес скрутний очінаш. – «Хліб наш, нашушний, дайже нам, оденец». – Голосно, на всу хату, баба позівнула, зажмурючі з притиском очі, а лівов долонев застала рот, аби в него шош ни улетіло. – «Ниостави довги наші. Єкожейми ниобстав'єсмо», – так си натєгнула баба, шо їй аж кісточки у плечьох захрупотіли. Їй уритилоси говорити цес очінаш. Але однако йиго говорила, так шо аж тежко здихала до шірого, любого та солодкого Бога. – «Довжником нашим. Низбави нас, облукавого. Амінь».

Й я цес очінаш цілком ни розумів, тимунь він и міні уритивси говорити, але за бабов мусів говорити, бо то було нипроше. Аж ек баба зачєла говорити знов людскі оченаші, шо ми їх усі розуміли і знали, до чього приходєт слова цих молитвий, тогди з нас уже ніхто знов ни натєгавси, ни позівав. Міні так весело стало на души, ек надворі по завидній годині, коли сонце пиш-но загієт.

Дідо з печі дражнив бабу смішними молитвами:

«Очінаш, татку наш. Кури крав, у міх клав. Кури кокотіли, у міх лізти ни хотіли. Очінаш ожеєси, шо єс украв, принеси».

«Я украв ковбасу, завтра рано принесу. Амінь», – шворкнув бабі на зачєпку попод ніс. – «А ти, старьохо, бийси головов у камінь».

Баба ни видержєла, бризнула клятьбов: «Бийси ти головов у камінь, хоть най з оттої дурної довбні мозок виштрикнет тай очі висекнут з голови, то ми жєлю ни будет, ек єс ми докорив та досолив. Хоть и зараз пропадь ми з перед ичь навіки, то голоси-

ти за тобов ни буду, бо я маю з ким свій вік дотєгнути. З тобов прийдетси міні хіба лиш одуріти, бо нима з тобов ек навіть Богу си помолити. Біда, зчєзла би, ни даєт. Водно баламутит».

Дідо довлегу смієвси з баби, дричькувавси:

«Ой так, сарака, кажут, шо доків курка зерно найшла, то з розуму зійшла, тай коби ти, сарака, ни зійшла з розуму, доків вибелемотиш свої очінаші».

«Та я знаю, шо ти би рад, аби я одуріла, остатнику остатний. Але ти цєго ни діждєш. Ой бигме, шо ні. Періш ти одурієш на оту свою дурну ґовню, ек я», – намахуючі зделеку сердито дідо-ви кулаком ув очі, грозиласи баба на него. Але дідо ни ошюхавси. Далі їй глумивси:

«Вірою за кобилу білую».

Баба аж голубіла из серця, а він, сміючіси, торанив, – «Я йшов через гору, там найшов шєпку попову. Люде кажут шо я піп, а я простий чьоловік. Там була церковця ґонтами побита, соломов пошита. Ковбасов засунєна, пирогом зачєплєна».

Баба зачєла си до бійки рвати. Лєдвн її вуйко Лєсьо йкос уговкав, так си камузила на діда. З гирьков бідов докінчювала уна говорити оченаші. Зачєла си ирстити. Била поклони тай цулувала земню й нам казала цулувати земню, бо земня свєта – нашя матір. Земня – то донька Сонця. Уна нас усіх грішних держит тай гудуєт, даєт маржинці пашу. Баба, ирстєчіси, напо-мішма из Божими словами клєла діда, на чім світ стоїт:

«Воньо ца – біда би ти упала на голов – и сина – Ива', пусти кота, най так жєсно ни вавчіт – свєтого Духа – ци чюєш – амінь. Госпидку – раз ти кажу окротиси ти, яведо погана, – помилуй нас грішних – тис бес си за вилиці у дурній болі, ек ти тиснеш котика – Прости, Госпидку, гріхи наші».

«А чюй ек зола золит», – смієвси дідо.

«Ти гіршя зола вид мене, бо так єс мнє узолив, шо лиш шу-шениця из мнє стала», – видгризаласи люто баба.

«О! Ек пила трацка ріжет: ш-ш-ш. Ти, пило!».

«А ти хто?»

«Я чьоловік».

«Ає, чьоловік! Ти сотона, ни чьоловік. Проклєть проклєта».

«Ачюй, шо пустий потак торкотит; тор тор тор-р-р-р».

«Ти потак».

«Но, то ти деркачъ: др-р-р-р», – смієвси дідо.

Баба, нарешті, лиш перехрестиласи вид діда, тай мовчки задівиласи на полиці. Видко, ни хотіла бірше з дідом и слова говорити, так начес він їй дозлостив.

Дідо потихоньки штрик из печі на земню, так ек котик й ек ешерка помижи корчі, сунув руку помижи горьшки у челюсти. А витів викрутивси на одній нозі й потег саженов руков бабу по лиці. Господи, шо то си нараз ни завело у хаті? Най Бог боронит. Ціле покаїне. Указія людска. Баба, ек опришок, остро викрутиласи д'дідови, аж вітер вид неї війнув. Ни стемиласи, так си пудно олютила. Аж кров на губах їй висекнула, так сердито закусила зуби. Ек у пожеристої гадини, забулишелиси злісно їй очі. Мало го ни прожерла. Аж из злости отек си біршя зробила. Осов сануласи из затисненими кулаками на діда.

«Ива-а-а-а! Нидоля би те втела тежка та солона. Та ци ти мо-о-о... меш водно ми ни давати Богу си помолити?.. Ге? Кажи... Чьо мовчіш? Говори, говорив бес медведям у лабах. Ци, може, ти вже заціп?.. Говори, бо ек ти ни говориш, то зараз буду я з тобов говорити инчі. Чюєш?» – Кричела, ек у дзвін била баба, аж стіни у хаті дзвонили. Дідо из серед хати нікуда й ни стрюхавси, лиш смієвси прилипачько з неї. А це бабу ише гірше дражнило.

«Ек ти ни хочь говорити, то я буду говорити, але оттакої», – й зусеї сили усвітила діда кулаком мижи очі.

Він, ек стоєв, так лиш, ек пірце, війнув пид припичьок.

Нам обом з вуйнов аж дух заперло у грудех, шо то зараз будет. Але ек си схопив дідо з-пид припичька, то видразу инчий став, ек би ни тот був. Ек медвідь, роз'юшений вид мерші, прожогом штрик ид бабі.

Я засторопів. Кров ми у серци застила, так був смих си верг, шо дідо зараз головництво наробит. Погадав смих – насмерть уб'єт бабу.

Він криз зуби засипів: «А ти, мой, таки ни назбитки б'єш? Але ек ти хочь знати, то си ни так б'єт! То си б'єт оттак!!!»

Він черкнув її за волоси, звалив на земню й штрик на ню коліньми, ек половик на курку. Коліньми гуляв їй на грудех, а руками кундосив її волосє на голові.

«Видиш, ек то си має бити? Так, ек я б'ю, а ни лиш пусто

дурно паскудити собі руки. Оттак! Добре! Добре, аби був знак! А ни льопати по лицу ек назбитки. Ти-и-и ловиш заволоси ише? Жди-и-и, ти зараз пустиш й ни проше».

«Ні, ни пушшю, чюд би ти впав на голов», – стогнала баба пид дідом, обіручь волосуячі йго заволоси...

Уни обоє вовтузилиси пид столом, ек котюги, коли їдетси. Рвали одно одному волосє на голові. А я, ек си лиш изчепила бійка мижи ними, то видразу був готовий довтеки. Держєвси руков за чіп у дверех, лиш ждав, коли маю порснути з хати надвір.

Вуйна штрикла на постіль у кут мижи задними стінами. Лиш вуйко нікуда ни тєвавси из місця. Цікавий був чьоловік. Видразу штрик мижи старі. Розривав їх, аби ни повидерали собі, ек коти, ніхтями лице та очі. Ни хотів допустити до биршеї побліки. Але аж упрів, доків їх розтег, так завзєто мотлосилиси. Сопли обоє, ек воли у ермі, пид горб мотузкуячіси. В баби гет розпелехатиласи голов, ек у відьми на Лисій горі в бійці з упирями. Плечіма висіли розбиті заплітки. Дідо зразу сердито пофоскував, а витак, ек би молодечьок, лиш легонько виштрик на пичь тай вітив лиш наслухав, ек йго до прикладу клєла баба.

А їй мама ни прєла за єзик. Добре знала ним укладати:

«Упала би на те біда, ек нічь на хати», – клєла діда.

«Най на те упадет», – обертав дідо бабі клєтьбу.

«Заткайси раз на тій печі, дубом бес задубів».

«Дубій ти, а я ни дурний дубіти», – смієвси дідо.

«Шє чій одурій, дай то Боже днинко свєта, Сонєчько правєдне».

Баба аж голосила из серця, шо ни зудалала побєдити діда. Уна таки розсідаласи, шо лиш си пусто пунджіла, тай нічьо му ни удієла. Дідо смієвси уже з усеґо, а баба – то таки ниділа из серця.

«Сумліне би те гризло, ек ти мнє пудно угриз», – далі вуриласи баба й хто знаєт, шо би си було мижи ними обома виґоїло тої ночі, екби був їх вуйко ни уговкав та ни розгєтькав.

VII

З маленького хлопця наслухавси я вид людий дуже богато усеґих бесід про ліснү, шо возиласи вже довгий чєс из дідом Иванчіком. Ек я зґадував коли про ню, то мині видразу

здоймалоси волосє на голові д'горі тай ишов студений мороз по цілим тілі, вид голови дов ніг. А уночі, то таки я гиб иззострахе, так си дуже прикро боєв, аби вна й мене ни окаснуласи. Тимунь я боєвси сам спати. Спав я завжди з вуйнов укупі на постели повид стіни, ногами у запічьок.

Постіль була проста, з трьох лодев, покладених одними кінцями на запічьок, а другими на лавицу.

Вуйна стелила увечеріх на голі лодви примнецьканий, але ше однако мнєкий ліжник з чьорної овечьої вовни, у білі бартки витканий. А у зголови клала стару сиву манту. Поверх неї крешенєк-сердак, а на то зверьхе клала свій кіптарик з плечь.

Ми у добрі завлеги легли спати.

Вуйна загасила пид коеном каганец, аби ни чєдив лоєм на хату, а витак, лежічі коло мене, помолиласи на добраничь Богу разом з бабов й вуйком, голосно, на всу хату:

«Поможи, Госпидку, праведне Сонечько, у мирности, радості й веселости цу нічьку переночювати. Діждати Божих зір, завтрішної днинки светої, запашної, праведного Сонечька уздріти усім добрим людем тай нам грішним, людській и нашій маржинці, Божій росици. Окрий и заступи, Госпидку, праведне Сонечько, усіх людий и нас, людску тай нашу маржинку вид усекого зла й лихого чєсу».

Ни завеликий чєс усі спали, єк занесені, твердим сном. Вуйко з бабов, суніш головами на лавицях за столом, голосно хропли, тай вуйна коло мене спала, єк би замарена мертвов кістков. Почесови уни так хропли, єк нидорізані барани. А я ни міг спати тай чьув смих, шо й дідо ни спит на печі, бо перевертавси з боку на бік. Чьогос снітувавси.

Вже була пізна година, бо надворі добре утовкло. Ближила си й опівничь, а я ни міг заснути. Гадки мої ни давали ми спати. Намотав я їх у голов, єк ниток у клубок. Повно. Ни міг я ока зажмурити. Здавало ми си, шо шош ми очі пеленами нап'єлюєт.

Найгірше мучіли мене привиди.

Мині си привижувало, шо на середним сволоці верг запічька, з дідових квартий голубих показуютьси усілякі дива. Доснагу такі, єк тоти, шо ними мальфарі си послуговуют у своїх черях: уроваті, вурковаті, страшно пудні. Вилізав з кварти черлений чьоловік з чєрленим мечем у руці, у чєрленим кумпаці, у вусим

чєрленим убраню. Це був вогнений царь. За ним вилізав жовтий чьоловік. Це був царь вид манни й чередінників. За ним нанигав зелений чьоловік, це був відев вітровий царь. А за ним срібний чьоловік, це відев водєний царь. А за ними иззадунанигав, завірюючіси на мене погано охабленим, нимитим, зарослим лицем, пудно скулічі жєсними очіма, градовий царь. Крилатий, єк орєв. Кудлатий, єк медвідь. Прото ничіста сила.

Здавало ми си, шо вид тої ничістої сили дим си курит. Ватра палаєт червонно світючьов половінев. Искрами вид них сипало, єк вид вогненої змії. Я боєвси, шо тоти искри мене живцем зіжжукт.

Зострахе я лєлів єк лист на трепеті. Шо міг, то заривавси вуйні пид бік. Ховав голов аж у пазуху собі. Прикривавси ліжником, у міціцький климачьок корчівси, єк слимбуш у скаралушу. Однако нічьо ми ни помогало, бо та нехарь уся ише гирше ми си мантила.

Мині си виділо, шо попри тоту ничісту силу з дідових голубих квартий показуютьси ише инчі голови ничістої сили: стряпаті, пулькаті, пуднішші ише вид «пєсіголовинів». Їх лиця були чєрлені, єк бураки. Бубаві, рапаві, єк рапавка. Охаблено пужіли мене тоти клонцаті та губаті обличя клюконосих помичьників ничістої сили своїми привидами. Уни си водно вискірєли из сволока д'мині на постіль.

Мене студений піт збивав. Вид того їх лєчьного сміху аж пропасницев мене трєсло. Й то так телепало, шо міні си здавало, шо й лавиці у хаті трєсутси.

Мині си виділо, шо уни витегають за мнов свої костисті, жилаві руки й хотєт мене ними чєркнути, тай хапнути кудас... Мині борзо шибали гадки у голові: куда? Може, на стояшу гору? А, може, на пляві моря? Може, у прєсподне, де ніхто й добрий-дєнь ни кажет?... Хто может зміркувати ничісту силу – куда? Можут занести на тридев'єту земню, на самый мідєний тік, там, де ніколи ни доходит Боже лице, праведне Сонечько ни загріваєт. Де вічьна пїтьма, єк у жидівскім небі. Де ніколи нима тепла, лиш уводно мороз лютий кришит... Ого. Там пропав би навікі чьоловік. Студені мрії загимзіли міні по тілі, єк згадав я, шо відтів уже би си ни вернув й до кінця віка. Я був напнув г'вавту крикнути на всу хату, аби усіх скорнєти міні на ретунок,

але ни дало ми крикнути. Єкби гаками, шош стисло ми бурлак. Аж рот заціпило ми зострахе, так я перепудивси тих поганих нехарий.

Здавалоси міні, шо з кута повид двер коло печі зазераєт нишьком на мене пишна молодичька, єк чічька чічена, дідова любаска лісна.

Уна доснагу так вигледала, єк тоти лісни, шо про ні нираз люде розказували у дедевим-млині, бувало, говиркуючі мижи собов про лісни та їх ворогів, диких людей-дикунів.

Я деревів из страху. Лиш гадав, єк тоту нічь переночювати. Погано смих си переклинав, шо кобих лиш дїждав днини, праведне Сонечько уздріти, то ніхто бірше ни мет мнє тут обзера-ти. Ой бигме, шо ні. Утечу гет віців удолини до свого дєдика так, шо й видіти ни мут, коли. Стома ланцями ни годни мнє тут прив'єзати. Наколи день утечу. Тота мара, з кута, знимиділа ми з перед ичь. Міні лекше стало на души. Погадав смих, шо вже перестанет міні тота уся нехарь мантитиси. На печі про-комірзавси дідо. Прокашлюючіси, устав тай пишов надвір.

Низавеликий чєс дідо вернувси назад у хату. Я виповив трош-ки голов з-пид ліжника й вудив нишьком очіма за дідом.

Напротив зарі з викон видів я, шо він ишов икос скрадаючі-си, потихоньки ступав босими ногами по студеній земни. Міні си привиділо, шо він когос кучюєт попри себе. Мене ише гірший страх зиймив. Видразу укрив я ліжником голов, аби нічьо ни видіти.

Витак чюв я, шо дідо з кимос шепотит на печі. А витак заче-лоси причювати, шо дідо на печі з кимос цулуєтси, смієтси, пєститси, шош шоломотит. А нарешті зачєло шош за коменом сопсти.

Міні вид того всего так дало пуду, шо я ни знав, шо дієти из собов. Баба з вуйком и вуйна спали так твердо, єк би загоріли на загореницу.

Я зшилофостивси, шо тут дієти?

Штухнув вуйну стусом у ребро.

Уна ни прошумуваласи.

Я зачєв тогди її корнєти, термасаючі руков заволоси. Вуйна сомно воркнула: «Ти чьо мене сіпаєш заволоси, сіпала би ти біда очі з голови, штанєнику пустий».

«Та бо боюси», – кріз плачь шєпнув я.

«Та йкої біди ти си боїш?»

«Бо міні си видит, шо з дідом є йкас чюжя на печі, а я її си бою». Вуйна уважно наслухала так, шо аж голов вид зголов'я пидоймила. А витак, сміючіси, пошептала міні у вухо: «Нічьо ни бійси. Ни будь дурний. Най собі тото там на печі сопєт, ти чініси, шо то ни до тебе, шо то тебе нічьо ни обходит. Тай тобі вид того нієкого страху ни будет. То си діда держит, а ни нас иршєних».

Вуйна при тих словах перєхрєстиласи.

«То дідо упустив з надвіря ид собі свою любаску, лісну «из-чєзла би», тай пєститси з нев тепєр за коменом на печі. Ачюй!... чюєш єк?»

«Чюю», – кріз плачь шєпнув я.

На печі зачєло ише голоснішше шєпотіти та дихтіти. Я плакав.

Вуйна смієласи з мого страху, шо аж си захлинала. А я так розплакавси, шо нарешті бутів, єк бик.

Вуйна зачєла мене зацїтькувати. Узєла мою голов собі на руку й притулила д'собі, єк рідна няня: «Та бо ти бигме ни плачь. Цїть. Ни будь дурний. Ци чюєш? Нима чьо си боєти. Нам нієкого страху нима вид лісни, бо уна, пропала би, діда си держит, а ни нас иршєних. Її лиш ни можна дражнити, бо єк би роздражнив, то хто знаєт, шо тогди би могло бути, то прото бєшість. А єк ми її ни зачєпаємо, то нам рєтенно нима баю вид неї. Я цє нираз чюю, тай нічьо ми си ни дієт. Ану послухай мене, будь лиш ціхо, то уна зараз заберєтси з хати. Дідо випровадит її назад з хати туда, видків увів».

Єк послухав я вуйну й втихомиривси, то дїправди низавели-кий чєс на печі усе утихло.

Дідо пишов надвір.

Міні си знов привиділо, шо він шош попри себе кучював з хати у хороми. А витак тото випустив задними дверми кріз хліви назадь хати.

Понадвірю він нираз ни баривси. Борзо вернувси у хату. Виліз на пічь и спав до рано за коменом так смачьно, єк дитина по купели у колисці. Навіть и ни закашлав.

А я задрімав аж тогди, єк перші кугути запіли по опівночі, бо аж тогди міні поправді полєкшєло на души.

Я утихомиривси тогди, бо чюв ни вид одних старих людий, тай из казок знав, шо ничіста сила пануєт над світом тай маєт міць и путерю до людий лиш до опівночі, доків перші кугути ни запіют, а витак над світом перемагаєт Божя сила, праведне Сонечько, єсна, света запашна днина. Й запановуєт над людьми й світом Боже світло – Сонце.

VIII

Одного заранку повставали в діда, наколи зоречьки. Загимзіли, єк муряхе у купині, рушекючі кожде до свої роботи. Лиш мене ни конєрували ні до єкої роботи, бо я був ше малий. Ни хотіли затерати малого роботов. Желували.

Казали: «Маєт чєс за ціле своє жите намучітиси роботов, а тепер, заким малий, то най припочінєт. Най памнєтаєт, коли був у діда пестуном. Най дитинов си найграєт, бо дорослим – ого», – лиш руков махнула баба – «Ни мет мати, бідничьок, коли й у голов си почюхати, а ни то припочіти, так йиго присєдет усєка, та ни однака біда. Ой так. Чьоловік ґаруєт на світі ціле жите, єк вів у єрмі. Нираз ни маєт коли й систи, а ни то си виспати».

Баба аж у лице мене поцулувала, так припрошувала, аби я ше рано спав. Але міні си ни хотіло спати, а пусто дурно лежєти годі було.

Манив мене надвір схід сонця.

Єк лиш трошки вдарило на косицу й наколи я уздрів кріз политьне викно маленьку смушку єсної зарі над Буковинскими кичірами, то я видразу си схопив з постелі. Навіть ни запрєтав за собов бирліг на постели, так єк то си годит у ґазд робити. Й, нивмиваний навіть, шворкнєв з хати кріз ґражди надвір.

У долинах над Білов Річьков, потоками, пониж моїх ніг на погоду лежєла густа, суха мрєчь.

На сході сонця з-поза Писаного Каменя, з долів, попри самі верхє ґрунів небо єснов зарєв провидало. Заря розливаласи золотавими, чімраз далі блідо золотавими, золотаво черленими, аж багрєними красками по темних олов'єних, сірих хмарах, шо, єк устєклі котюги, возилиси по небі, розвїваючіси над Писаним Каменем.

Надворі чімраз бірше брішєло.

Нічь утікала темним туманом поза Скупову, через Чьорного-ру у Загірє, перед єсним світлом днини.

На траві лежєла велика, студена роса. Шіпала студіньов мої босі ноги. Морозом скобитала. Кєпкуваласи з моїх босих ніг, але я тим ни трабував, дививси, єк красно сонце сходило з-поза довгих ґрунів, високих кичєр, темних лісів, шо вічьно вид-свіжуют своїм запахом повітрє. Писаний Камінь запалав золотом, обсипавси єснов мовнєв праведного Сонця. Здавалоси, шо цілий верьх горів у золотій половени. Тєгнув острый східний вітрєц. Шєптав ранішну молитву, шєлєстєчі у листю дідового саду. Обпістував мене, кудовчів мнєконьке, жовте волосєчько ми на голові. Гладив мнє холодом по лици, оповиваючіси дов-круги мене, цілого – студіньов прошивав. Дручькувавси зо мнов, випробовуючі мене, ци я гей твердий, ци ни дуже, на студінь. А я зашінкав на грудєх кожушок й забив руки попід плєчя в кожушок тай лиш смієвси хєтро з вітру, шо шєлєстєв у травах та игравси пишно з цвітучєми чічьками на розлогих, збчєстєх царинках. Аж до самої земні прибигав тисічі головок білєвих невісток, шо молоком си біліли на дідовий Ріжи. Вітер гуляв та кочєвси, філюючі буйними травами, єк би збіжєм на ситих нивах. Стрєсав из трав слизи ранішної роси на земню. Здував и сушив срібний піт з лиця земні.

Я, єкби старий чьоловік, шо на усім прубний був й усєму розумієт річь, поклонивси три рази низко праведному Сонечькови аж до самої земні. Зробив я то так доснагу, єк робив то дідо шодня перед сходом сонця.

З-поза Писаного Каменя, єк би з земні, помалєньки пидлізав на небо д'горі великий, світючєй гарбуз – золотаво-чєрво-наєвє сонце. Здавалоси, шо то кругле вічько вид полибичька у синих облаках, пидсуваючіси чімраз висше на випукле небо, палало вогнєм.

Сонце помали посувалоси, отєк би плило тихо, нивидимо по широкім синим небі. Йиму радувавси цілий світ, тай я без потємку радувавси, див'єчіси на красоту йиго сходу.

Сонце, всамперед, виталоси з шонайвисшими полонинами. Благословило їх на добрий день. А витак благословило все шо чімраз то менчі гори. Загрівало у кождісіньку зашєпетинку.

Сонцєви зрадуваласи уся жиючя диханія на світі.

Мушшіне здоймали крисані з головий, а челідь низко клонила їх, побожно ирстечіси.

Усі поклонєлиси сходячюму Сонцу, праведному Богови. Шіре цулюючі Божу Матір – свету земницу, били поклони до схід сонця; декували Господу Богу-Сонечькови, шо дозволив у мирности, радости шєсливо нічьку переночювати, днинки діждати, уздріти знов свете, праведне, велике Сонце, йкому си радуєт цілий світ й уся животи́на на ним.

Веселий вертавси я у хату. У пидбрики біг. Керекорив, єк колокіль колоколив. Співав та гойкав, шо аж ми си рот ни стулев. Тріснув брамненими дверми, запераючі їх, так дуже, шо аж ґражди задрижєли. Мало шо двері ни розколов. Прото невкритун. Але у хороми убіг я потихо й там єсок чьогос застоїв.

Кріз видхєлені хатні двері зачюв я з хорім про мене в хаті нидобру говірку. Баба сердито лопотіла:

«Най зчезаєт біда, йкий це розвезений та нигрожений невкритун. Ніраз нивукий стримголовник. Ростет нигроженим дикунцем. Най си пречь кажет вид такої ничємної дитини. Чюлисте, йке й перше галасував по надви́рю, єк би з розуму зійшов. А по помостах, то так дубонит ногами, єк би кінь копитами валлив. А де ж я годна терпіти такій побліці? Ни хочю, аби си ми бирше й раз ногов закрутив у хаті, так сми го знинавиділа за йиго вороскованє. Усі двері нам поколет, тріскаючі ними, тріснула би й йиму тота головка йиго ничємна та остудна».

Єк учюв я тоту бабину випанаху, то лиш засторопів, так ми омпно стало, шо уна мене пусто дурно так тежко лоточіт. Шо я був тому винен, шо уна вже була стара тай тимунь їй си ни хотіло так пидбрикувати, єк міні молодому? Мене так, єк би ножем шунули у серце тоти її слова.

«Та ци я, хло', ни маю шо у свого дєдика їсти, ци, може, я икийс пидплитник, ни дай то Боже, аби ця сукритиця так пога́но на мнє сукритила? Ой ні, декувати Богу», – пога́дав я собі видразу, – «я ґаздивска дитина. Маю си де діти у свої старині. Ослобожу ти, нинависнице, хату. Й будь здорова ни скажу, бо ни варт ти це слово казати, остудо остудна».

Вуйна, усуваючі варінник из варев у пічь, першя мене заздри́ла у хоромах. Видразу штуркнула бабу, аби умовкла, бо я усе чюю, шо вна торанит. Мене й це бодьнуло охаблено у серце,

шо вуйна ни держит зо мнов партії, але тєгнет за бабов. Усе це однаке чєдо, слих би їм пропав, окрім діда, пога́дав я собі.

Баба нараз замовкла. Аж отєк ни зрозуміла, шо маєт заговорити. Тай так, єк потайна пирга, шо спереду ластитси, а ззаду потай ловит, зачєла си баба д'міні ув очі ластити. Фіґляво уціриласи, вискіреючі приїдені, шербі зуби. Удавала, шо лиш так си зрадувала міні.

Але єк уздріла баба, шо я на ню сердитий, то видразу їй викрутило убік лице вид мене. Сердило її й то, шо тепер ни привитавси я з нев так шіре, єк то робив завжде. Сердита, забомбурена сиділа на припічьку. Але я її ни перепрошував. «Говкайси сарака, єк єс така чємна. Біда тє бери», – пога́дав я злисно.

Вуйко нічьо й словом не обзивавси. Занюрено сидів у ку́ті коло печі. А єс вид єсу, то так пудно поглипав на мене, пулькаючі білками, єк би я ни знати шо такого йиму виґоїв. Нидогорєна скіпка, шо нев палив люльку, зага́сла йиму у руках. Він завзєто зачєв ссати бакунтову люльку, пишно виписану. Валив йиму дим з рота, єк из кагли. Густов мраков ставав у хаті. Ни розумів смих, ци він був добрий, ци сердитий.

Видів смих, шо лиш одєн дідо Иванчік й поза очі був завжде на мене такий добрий, єк й у очі. Водно ми важив добра, бо він ни був ніколи фальчєвий. Але шо він міг з бідами подієти, єк уни всі троє разом дули пацирку на него, єк гадя. Збіґалиси докупи й цєнькотіли на него, єк котюги. Водно хотіли йиго заїхати, але й він їм усім ни дававси. Бувало, єк шош забогато йиго надражнєт, то він тогди хапав сокиру у руки, а уни всі, єк кури з-перед полівика, розліталисид вид него, котре куда виділо. А бабу, шо забірше йиго досколюб'ювала, то кілька разів на своїм житю так її пообертав банєнков, єк си обєртаєт ціпом сніп на току.

Однако він з бідов ни міг нічьо подієти. Вічьно за будь-шо джвинґіла. Золила йиго словами, єк єсєновов золов, а кажут, шо хрєстєнина гірше уб'єш словом, єк буком.

Дідо єк мене ўздрів, то лиш жєлисливо подівивси на мене своїми добрими очіма. Він шнідав, їв гуслінку з коновки за столом, заким уваритси варя. Він знав ни вид сєгодне то, чьо вуйко ни був кунтетний, аби я принажєвси в них.

Бувало, дідо уводно прорікав вуйкови, аби вуйко, бездітник, брав мене до себе на годованця. Радувавси дідо, аби йиго

мозіль післідь него й післідь вуйка ни перейшов на чюжу кров, але на свою, на йго унуки. Казав, шо наколи вуйко берет мене на годованця, то видразу записуєт йиму усий свій маєток. Але, бувало, вуйко вид цеї балачьки водно вивилєвси. Ни хотів про то говорити.

«Брате, шо я тепер можу говорити про годованців, єк я шє й сам у дєдика за слугу, а ни за ґазду. То старого шє розказ ув усим, а ни мій. Йго, а ни моя голов редит на маєтку», – хєтро говорив вуйко, єк хтос, бувало, питав йго про годованців. – «Тай нашо ми годованці так борзо брати? Хіба на то лиш, аби вично глипіли так, єк ґаня дожо глипит, аби я чім прудче задер ноги оттуда в Дідушкову Річьку на цвинтар. Я так борзо ни озму годованців, ой ні. Я всамперед хочю сам перебути свою стариню. Поховати її так єк Бог приказав. Тай хочю побути ви-так ише й сам ґаздов. Хочю и я сам собі розказувати й поводити на своїм ґаздівстві. Хочю бути икийс чєс на своїй отечіні сам старший и менчий. Ни хочю я того чюти, аби годованці виговорєли, шо вни мене на моім маєтку годуют тай додержуют. Я хочю сам си додержувати, доків буду годен си сам убувати. Сєгодне біда на світї. Нима віри нікому, навіть ни можна вірити й рідній дитині, а ни токма вір чюжій. Кажут, шо лиш пус-ти котюгу пид стів, то уна видразу вилізєт тобі й на стів».

Чюв я отсу вуйкову говірку ни раз тай ни двічі, й тимунь ни дуже то мене так куражило йти до вуйка на годованці. Я чюв, чім він пахнєт. А тепєрєчьки, єк я учюв шє й бабину бесіду про мене, то мині видразу видбритиласи гадка про годованство у вуйка, хоть єк шіре про це мислив дїдо. Я хоть малий тогди був, але ни бійси – добре повидів, шо то значіт чюжя пічь тай чюжя кулєшя. Нидурно то кажут старі люде, шо ліпшя из свої печі росівниця, єк з чужєї печі книши.

Єкби сокиру у мою кров утопила, так свойов говірков баба нараз тєжко моє серце поранила. То цілий инклюз, ни баба була. Ув очі з тобов – липа в лип. Помалєньки, фіґляво з тебе душу вимотуєт. Здаєтси, шо до рани би її тулев, така ув очі чємна виглєдаєт. А поза очі инчєї говорит. Погано любила пошуждати хрєстєнина, най лиш їй одєн Бог заплатит из вишного неба по її правді.

Хоть єк уна мене пудно оскорбила тими своїми словами, та

я однакo нічьo й словєчьком ні до кого ни обзивавси. Навіть и до дїда ні, хоть єк шіре я йго любив и навидів.

Лиш нараз обернувси в хоромаш плєчїма в хату, а лицєм надвір, тай так, єк стрїла з лука, й простоволосий свис я крїз ґражди надвір. Розперезаний, навіть и без портєниц. Єк стоєв, так утік и ни ївше. Лиш дїда було мині банно лишєти, але почє-рез бабу я мусів цє удїєти.

Заким вибігла вуйна з хати надвір подівитиси, де я дївси, то мене вжє на дїдовий Рїжи ни було ні чюти, ні видко. Перєшука-ла вна за мнов усі мої хованки. З нїг була упала, шукаючі. Аж у палец фївкала, кличючі на мене, але шкoда, шо лиш хотїла.

Я був ужє пониж дворишя, тай рвав зелєними царинками, єк олінь лісами, вдолини на річьку, просто до дєді, мижи дїтву у кєрекир.

У дєдика мижи гуртом дїтви було ми широко. Хоть иноді я аж хрип, варвлодічі лісами з цілим ботєєм хлопцїв, то нїхто мнє за цє ни грозив, бо у гурті дїтий цим ни трабували.

Я, бувало, був за передовожу мижи побратимами, єк ми дїтвов шукали печєрами чьортїв, гадєчих пацїрок та видєра-ли з гнїздий шпаки, ворони та усєку ґалу.

IX

Надворі ужє було видко добре осінь. З дєрев падали на земню довгі, пудні тїни. Сади й буковини усміхалиси старостєв. Прикривалиси жовто-зелєним коверцєм. Устєлювали земню пожовклим, зісхлим листом, шо, смутно шєлєстєчі, в ним игравси вітєр.

Я знов у дїда перебував довший чєс. Цїлу осінь й Пилипівку. Був аж до по Рїздвєних свєтках. Але за тот чєс икос нїраз ми си ни зуритило було бути в дїда, бо він башив мене своїми бесїдами. Бувало, єк розговоритси, то про всєкє повїстуєт. Було шо слухати.

Розказував за кожду днину у тижни, йкє вна маєт значїнє, бо кожда днина маєт свій рахунок й свою особу. Понєдївнок, вивторок и чєтвєр, то мушшіне. А сєреди, п'єтницї й недїлі, то чєлїдь.

Понєдївнок, цє першя днина у тижни. Тої днини добре є зачі-нати робити хоть-йку роботу, бо нев зачїнаєтси тїждєнь. Лиш

сварку та бійку нидобре тої днини почспати, бо міг би си витак цілий тиждень сварити та бити.

Понедівнок, то Божий поратівнок. Хто на него зарчєтси у йкійс принєжді, шо будет йго держети, мет говіти, то понедівнок йго поретуєт.

Дівки й легіні держєт понедівнок за долю. Ґазди зарікаютси на понедівнок, аби Бог їх окрив вид великої шкоди мижи маржинков та вид лежі, напасти й усекого злого діла.

Хто раз зарікси на понедівнок йго сербувати, то вара це покабзувати, бо витак понедівнок и йго би погано покабзував.

Є такі люде, шо уни ни зарікалиси на понедівнок з доброміру держєти йго, а однако мусєт твердо держєти, бо до цього змушуєт їх сам понедівнок. Потів снитси їм старим дідом, шо гонитси за ними з довгим ножем у руці та хочєт їх вирізати, аж поків уни си ни зарчут на него. А єк би си ни заркли, то понедівнок показав би їм, шо він значіт.

У вивторок так само добре є зачинати хоть-йку роботу робити, бо вивторок є легка днина до роботи, лиш ни можна через напасть у вивторок чєсатиси, брититиси й нігті обрубувати на пальцєох, бо хто це робит, то на своїм житю мусит йкус напасть попацити.

Середа, то божка. У середу ни можна давати з дому бідному за простибіг скороми, а найдужше молока, бо витак футко корови висушуют молоко. Ни можна ні кроїти ані шити сорочьки, аби си в них борзо ґала ни плодила. Ни можна ні продавати, ні так давати єйця, аби половик курки ни бив. А єк си комус мусит дати єйця тої днини, то треба покласти йго на земню, аби та особа собі сама узєла єйця из земні, хотівше, аби половик ни бив кури за тото, шо си ни чтит божку.

У середу є добре черти ліс, бо борзо схнет. Добре рубати ліс, бо дерево будет легке – сухе. Добре в морозах зимов у середи товчі корчі, бо раз-два усихают. Нидобре у середу золити, бо платє лихо видзолюєтси.

Середа, то середна днина у тижни. Нидобре у ню садити сад ані сієти сюбину, бо мет середно родити. Так само нидобре зачинати будову посидкових хатий, бо метси в них середно жити.

Четвер, то скоромна днина й добра днина у тижни, так єк воли четвертаки на ґаздівстві у ґазди. Добре є зачинати хоть

йку роботу тої днини робити. Дєйка чєлідь, то у четвер предєт лиш до вечєра, а по вечєри лишєєт прєсти кужіль, бо кажєт, шо вже зайшла п'єтниця. Инчі предут й до опівночі, бо говорєт, шо п'єтниця заходит аж вид опівночі.

П'єтниця, так само, єк середа, є божка. А шо уна є жінков, то пудно сердитиси на чєлідь за хатну роботу, бо хочєт, аби її чєлідь сербувала й у ню ни робила чілідинску роботу.

Казав дідо, шо у п'єтницю ни можна виберати попів из печі, аби половик кури ни бив. Ни можна чєсатиси, брититиси й нігті обрубувати через напасть. Ни можна давати скороми з дому, так, єк й у середу, аби корови молоко ни висушували. Ни можна прати, аби град у літі городи ни прав. Ни можна нічьо глинов мастити, бо за це сердитси пєтниця. Дівки разуют п'єтницю за долю, аби їм помогла добру долю вибрати. Казав дідо, шо давнішше уся чєлідь у п'єтници ни прєла, аби вівці на дурлєнину ни крутилиси, так єк уни верєтєном у руці крутєт. Тай ни шили, аби їх у руки нічьо ни шпилєло. Давно боєласи чєлідь золити у п'єтници, бо казали, шо котра золила, то ввечєр приходила д'ній пєтниця жінков й її пудно тратила. Розказував дідо, шо, бувало, була й така чєлідь, шо у п'єтницю вивбєраєтси так файно у пролюдне фантє, єк у неділю, й свєткуєт цілий дєнь. Раз руков нічьо ни тєнєт ні надворі коло роботи, ні в хаті. Навіть ватру у хаті ни клали, бо казали, шо то божка. Гріх робити.

Мушіне за п'єтницю гріха ни мают й тимуть давно уни усу роботу робили у п'єтници за чєлідь.

Казав дідо, шо у року є таких дванацїть п'єтниць, шо єк би їх знав, котрі уни є й у ні нічьо ни робив ані нічьо ни їв, то знав би усе зілє у Чьорногорах, до икої слабости уно приходит. А там є таке зілє, шо лиш си можєт показати тому хрєстєнинови, шо знаєт тоти п'єтници й їх сербуєт.

За суботу, то розказував дідо, шо субота – то послідна днина у тижни. Хоть й субота є чілідинов, але уна ни сердитси, єк у ню чєлідь робит. Кожда чїста чілідина у суботи повинна мастити пїч у хаті, мити стів, лавиці. Ґазди гудуют маржинку сілєв у суботи. У суботу увечєр кожде повинно си обмити, зчєсати, а навіть скупатиси, бо казав дідо, шо хто це не виконуєт, то маєт ниспасний грїх, бо пид неділю ни можна спати занєхареному. Казав він, шо навіть и медвідь у суботу миєтси, бо й він у

неділю до схід Сонця молитси Богу, а ни то чьоловік би це ни робив.

Казав дідо, шо приказували старики, шо ек би си хтос дев'ять суботий ни мив, ни чєсав, ни бривси й ни переберавси у чїсте лудинє, то дев'єтої суботи уже би си показав йиму «тот» – пураха би му вид нас.

Казав, шо розказував йиму головний мальфарь Олексій из Плоскої на Буковині, шо східної суботи ек би взєв перше єйце з-пид писківки, вимаствив йїго вуглом й сам аби си вимаствив сажєв тай то єйце аби поклав собі пид лїве плєчє й так аби пересидів голий за коменом на печі дев'ять дєнь ни вмиваний, нїївше й ни молічїси Богу, то висидів би «дев'єтьденника» – «йєго» изчєз би.

Казав так само, шо у суботу ни годитси розчїнати нїску важнїшшу роботу, бо то послїдна днина у тижни. Але казав, шо добре зарікатиси східної суботи вид пїйки, вид курїнки, бо лиш тежше три східні суботі перетерпіти, то витак и на гадку ни мет падати нї пїйка, нї курїнка. Так минет, ек би руков видвернув. Так само добре є примов'єти коровам на соли у східні суботи, ек избавлені. Добре є робити обертин протів стріли ци инчєго наслєня. Східних суботий є варко ходити по ночях, бо лакомо шош нїчїсте показуватиси, тай пужїти людий. Нїдобре у суботи нїхті обрুবувати на пальцьох, бо занїхтиці си роб'єт. Так само грїх золи-ти у суботи, бо зола аж на тот свїт доходит ид умерлим.

За недїлю, то казав дідо, шо у ню ни можна нїчьо робити, бо за ню нима покути, так, ек за дєдю й маму. Давні люде, то у недїлі нїчьо ни робили, навїть ватру ни клали тої днини у хаті. У недїлю вара спати з жїнков, бо діти калїки би си начїнили. Навїть соли давати маржині є грїхом, бо на це є инчя днина у тижни.

Уже майже гет позаполїкували люде трави опередь Першеї Богородиці, бо тогди саме є добре трави замуцовані й чєс їх екраз косити. А хто ше ни задужїв на траву до Богородиці, то на Лукотворенного робив толоку на закїс трави, бо вид Лукотворенного, то трава уже ни ростет, лиш схнет на стєблї.

Досвїта на Головосїки пишов дідо з кресом своїми дорогами, на стрїлецтво, а я з бабов дновав дома. Й мусїв я з нев разом разувати цілу Божу днину. Баба тої днини ни дала минї уврати ані єблучько у саду, ані качюлочьку маку у гредці, бо

казала, шо то головка, а шо є головков, то на Головосїки то грїх уврати. Может з тої головки кров почюрїти.

Баба за хатов на старим бухнишю обзерала капусту на пидметі та казала минї, шо капусту будет чєс рубати аж опередь Покрїв, бо вид Головосїк уна саме лишєнь зачїнаєтси добре звивати у головки.

По Голосовосїках ходив вуйко Лєсьо у полонину Руский Дїл до Костів на розлучєнє за вивцями й козами. Вівці усї зїгнав, бо хоть бракувало Бучьки, то на ню подав депутат пошїк. Її вовк заїв у сїглі, але кози, то ни усї зїйшли, бо пропало три козі без пошїка. Йиму обицєвси депутат и ватаг, шо цу шкоду поповнит козарь, бо ни виказавси на розлучєню, де си діли кози.

Дїдо на це лиш руков махнув: «Бїда го бери з ними. Хто би доходив трьох кїз. Де худоба, там и шкода. У того ни пропадет тай ни здохнет, шо нима нїчьо. А у нас, Богу декувати, є тай тимунь страху нима, шо дес си діли козенєта».

Вуйко був лукавіший вид діда, хотїв би був шош удерти з пастирїв, але шо він ше ни був старший, то мусїв послухати діда. Осївси, лиш тежко зитхнув, говорєчі: «Єк так будим газдувати, то борзо ни будемо нїчьо мати».

Дїдо на то нїчьо вже ни видповїв, лиш похмурился тай мовчьки пишов з хати надвїр.

Вид Головосїк до Другої Богородиці усїма полонинами порозлучєли худоби. До Здвижїня обголїли полонини вид маржини, ек би її хто онучьов замїв, з полонин уся худоба пишла у села.

Смутно дївилиси полонини увосєни на плаї стримкі та камєнїстї, ек сходила тими пляями весєло худоба. Внизу села, ек би води потоками спливали з горий на долини, так ишла марга пляями одним стєгом, ботєй за ботєєм, довгими редами. Тєгнули одним снуром из полонин аж дов села. По Здвижїню полонини опустїли знов. Смутком прикрилиси, аби тихо дрїмати цілу осїнь и зиму, аж докїв їх навєсні ни скорнєєт голос трємбїти до нового пастирського житя на ціле лїто.

Дїдо з вуйком квапили борше закладати оплоти у царинках, аби пускати вівці й товар та корови у царинки на свїжу пашу, бо толоки повипасали так, шо лиш си дубленїли, ек лисиці. Барани до лою пасли вже вид Ілїв, ек зїйшли з полонини, окремє у паши.

У діда таки зараз по розлучєню зачєли робити отави, а я з

Семеном Паліївським пас кози та цапи. З козиневи ми ходили Бог знаєт куда пасом чужими ґрунтами. Давно, то ни так було, ек тепер, ніхто ни сердивси восени за пашу згарьми та лісами, шо пасли її чужі кози. Я з маленького навидів кози й тимунь любив з ними ходити. Вид Здвижіня, то я вже сміло лазив скалами за козами, бо знав, шо на Здвижіне уся ґала позапрету-валаси в земню. Ни мав я страху, шо дес поганка ми может споганити ногу.

Казав дідо, шо вид Головосік добре є рубати дерево на будинки, огорожу й дрива хоть котрої днини до оповня кожного місяця, бо уно є жовте, легке й тривуче. А просинця добре рубати кіле до плотів, бо то кіле є дуже тверде, а на Луки добре садити чеснок-лук, бо метси файний родити. Його приказок слухала ни так баба, ек усі сусіде, бо усі казали, шо тото, шо Иванчік говорит, то усе си сповнюєт.

Уже вид самого досвідку на Семена Стовпника, на давний Гуцульський Новий Рік, дідо Иванчік понадвирю уважев до самого вечера, йка будет погода тої днини надворі. Він казав, шо йка за погідна є днина на Семена Стовпника, такий будет за погідний цілий рік. Ек тої днини є файна погода, єсно, то ни будет дорожнечі на хліб. У бойка уродитси того літа файна кукурудза. Ни мет плакати гуцульска дитина з голоду за коме-ном на печі, бо ни будет голоду на хліб. Він уродитси навіть й у горах. Так само уважев дванацять день по Семені Стовпнику на погоду каждой днини окреме, й то собі добре запамнєтував, йка погода є котрої днини. Казав, шо каждая днина по Семені Стовпнику означуєт погоду на каждый місяць, вид Семена Стовпника на цілий рік. Так само вид Семена Стовпника аж до Обрїтенія, шо припадаєт дев'єтого тижня по Рїздві, казав, шо треба пантрувати за поговов каждой днини, бо вид Обрїтенія обертаєтси погода полудь осінних и зимових місяців, й така будет погода цілу весну, літо й осінь аж до Семена Стовпника, ек була вид Семена Стовпника до Обрїтенія.

Вид Здвижіня, то вже зачєли копати буришку у єму, й то при-квап'єучі драли, бо баба шовечіра воркотїла, аби пазити борше на надвірну роботу, бо казала, шо до Покрїв уся городнина знадвіря повинна бути запретана, бо Покрова лакома уже покривати земню білим покровом – зимов.

Майже цілу осінь докучєли жиди дідови, аби купити в него воли. Дїдо мав красні воли-п'єтаки. Сїруни зїйшли з полонини ситї, ек ріпа. Добре спаслиси до лоу у Руским Дїлу. А однак жиди, пустї паламантірі, хотїли вигулити тоти воли у діда ніза-шо. Одної днини Паршек з Минделиком, косивскї купці, цілу Божу днину намучїли діда, гулічі в него воли, але він однак ни давси їм обтуманити.

Я тогди вже добре надївивси на цих паламантірів, ек уни умїют купувати, та наслухавси, ек уни си пудно переклинают, аби лиш мочї у хрестенина вигулити маржинку за будь-шо.

У Кознєна баба з вуйком займила тоти воли на єрмарок до Косова. Я це добре памнєтаю, бо уни обоє винєсли минї по колачікови дваґрейцєровому пригісного з міста. Я такий був рад тому пригісному, шо тоти колачіки аж на руки собі натєгав, ек обручі на бербениці. Прото дитина, нічьом дурнєк.

Тижнем до Покрїв дідо лагодивси пускати барани на валованє мижи вівці. Казав, шо то є найліпший чєс на пусканє баранів, бо будут вівці навєсні саме мірні з молоком на міру у бриндзу. Тай єгнєта будут ні ранї, ні пізнї – саме добрі на міцки.

Баба спекла з єчмінної муки книш из бриндзов. Дїдо з вуйком у ватернику викрутив живої ватри тай нев видгасив води. У кошерї на ріжи, де спали вівці пид голим небом на осінници, він обїйшов до трьох раз за сонцем наокола ту кошеру, дєржєчі пид плєчем тот книш, брискаючі вівці у кошерї тов видгашєнов водов. Витак розклав струнку у кошеру, поклав тот книш на земню у воротїх, а баба з вуйнов, аби си єгниці чїнили, пустили почєрез тот книш у кошеру мижи вівці на валованє двох красних чьорних баранів-лунчяків, таких вовнистих, шо аж си вовна з них по саму земню вєзла.

Дїдо розломив тот книш, нагодував ним баранів й усі вівці, а витак нагудував їх сільов из бобовов муков й випустив з кошерї на пашу. Тої днини аж до вечера у діда вже було свєто. Він казав, шо тоту днину, шо си в ню пускаєт баранів мижи вівці, треба поштити, то ни будут си ніколи вівці зводити. Днинка Божя їх усокотит та допазит так, шо будут си самї красні вівці вєсти.

На саму Покрову, то так само нічьо ни робили, свєткували. Дїдо казав, шо тогди є добра й погідна осінь, ек зачїнаєтси давати сїна маржинї лиш тижнем до Дмитрїя. А ек си даєт сїна

маржині уже вид Покрів, то тогди є рана осінь, лиха на годівлю для маржини, дуже вибираєт сіна з оплотів. У кого є омаль сіна, то вже вид самих Покрів душа йиму у заскіпі, ек дотєгнути маржинку до Юрія.

Вид Дмитрія, то вже ни устид давати сіна, хоть би й ни було зими, бо зима звичейно добре ловит аж вид Кознена, але аби ни заморити маржину з осени, то їй треба дати вид Дмитрія.

На Покрову дідо смішкувався з старих дівок, казав, шо уни си молєт:

«Света Покровонько,
покрий мою головоньку
Єк ни перемітков и рантухом,
то хоть пидраним раматом».

У діда, окрім мене, говіли усі цілу Пилипівку – ни скоромилиси. Довгими вечерами у Пилипівку вуйна з бабов прєли кужелі, а дідо з вуйком робили корчюги, сани, віники до току замітати та зубили греблі у хаті, а я їм присвічував каганцем, аж доків ни єс було вечерами тай лігати спати. А єсом дідо лігав спати вид вечера, наколи лиш видгасив собі ватру. Це було тогди, ек у день задуже насовпавси зимами по стрілецтві за звіринов. Цілу Пилипівку клали вівцям ничліги у хлівах, аби си ни заморили. Єк ни було зими, то ни пускали вівці надвір, аби си ни нагризали болота. Уни вівці дуже шєнували.

Х

Уже майже цілу днину перед Уведенієм дідо був икийс надусаний. Видко було, шо шош важне він прилагожевси чинити. Навіть мало шо з ким тої днини говорив. А ек говорив, то так, ек би з мусу, лиш по слову булькав. Цілий день був він чьогос замислений. Синєва надворі тої днини й иней на лісах робили йиго ише понурішшим, икимос тежким, нипривітним тай ни приступним.

Тої днини ходив він перед заходом сонця в толоку аж три рази видберати воду з дев'єтьох головиц. Перший раз видобрав її, ек завжде, для себе у голубу квартиру й заніс її видразу у хату. А другий раз видобрав води у ґарчік. Третий раз видобрав у на-

кривчесту коновочьку й тоти обі воді поклав у хоромах пид каглу, наказуючі усім, аби си варували йиму тоту воду зпорснити.

Мене пудно кортіло знати, нашо вин тоти дві воді видобрав з головиц, але ни смів смих си у него питати, такий він був того вечера супавий. Я крадьми вудив, шо він мет далі дієти.

Увечєр утік він у дерев'єній мисці єснику, змішеного из свинок, глоговим вуглем й печинов з розібраної печі на старим бухнишу. Витак видгасив ватри на видобраній воді у ґарчіку й насипав тої видгашеної ватри до того мазила. Все то добре вимішев патичьком. Єк вуйко увійшов у хату знадвіря по кута-

ню й сказав дідови, шо вже вся худоба позагонювана в загородах й покутана, тогди дідо пишов з тим мазилом у загороду д'маржині. Я, ек котюжка, побіг й собі за дідом, наниґаючі, шо вин мет робити.

Він мазав тим мазилом пороги й двері у загородах, колешнях та хлівах. Клав оборону. Застерігав ничістий силі приступ д'маржині на йиго обійсте первовічьними словами:

«Моя загорода закладена. Глогом обсажена.

Єк ни мают моци-путері упирі, відьми, учені й нивчені,
Упириці, відьмиці, иршені й нииршені –
У глогу си перевертати й глогової ватри у рот брати,
Так, аби ни мали моци й путері до цеї маржини приступати
Вид сегодне до віка, на віки віков – амінь».

Витак йшов д'кождій корові окроме. Кожду мазав тим мазил-
лом мижи рогами. Зверхе на перехрестю й на вимню иззаду.
Словами привертав своїм коровкам манну на цілий рік:

«Світили зерничьки зворами-провалами,
Ходили коровки подолянськими полями:
Ричючі, Божеї манни кличючі.

«Стійте ви, коровки, ни ричіт, ни ричіт.
Чверть макового зерна чюжего ни жедаю,
Але й вашого ни попускаю:

Из сімдесеть сів! Из сімдесеть цвітів!
Из дванацітьох полонин, из роси, из води
Манну вам призиваю! Й прикликаю –
Ладне молоко! Жовту сметану! Й туге масло привертаю!»

Хукав на праву долонь, благословив корову на перехрестю
з правого боку:

«Де спите! Де пасете! Де сіно їсте!
А упирям та відьмам кров та гній видсилаю!
Ху-тфі! Ху-тфі! Ху-тфі! вам, упирі й відьми, у лице та у очі!»

Плював він ничістий силі на відлю у її бешесне лице. Над-
ворі була велика пітьма, лиш вид зими потрошки було видко
міні на діда. Вин ниґав, єк мара, по загороді чьорним туманом
помижи маржинку. А мене пудний страх зберав вид того всего
дідового бамбіріня, але мусів терпіти, бо боевси й у хату бічі,
тай ни смів смих ид дідови си ближити.

Дідо став на воротіх у загороді, обернений лицем из загоро-
ди на двір, шулев тим мазилом упирям й відьмам, їх слугам й
пислам у вочі та у рот: «Чєснок вам пид єзиком вид манни у
моїх коровок! Оцєс свинєк смакуйте на своїх єзиках, а ни ман-
ну вид моїх коровок!». Сипав ничістий силі ув очі, розсїваючі у
повітря потовчене вуглє та печіну: «Вуглє та печіна най вам
будет, а ни манна моїх коровок! Вид слідив мої худібки, Божеї
росиці – вам усім вуглє та печіна! Цур вам! Пек вам! Та осина
вам усім!».

Довстріту, намахуючі та злісно січючі кулаками, грозив ничі-
сту силу, чередінників й чередінниц, посилав їм заборону вид
манни у своїх коровок, остро викрикуючі на всий рот, так єк би
збожеволів:

«Даю вам у серце й тімне
Дев'єдесеть вогнєних веретін!
Вид цеї манни Божеї заборонєю вас усїх
Вид року до віку!

У тімнє даю вам дев'єдесеть иглий:
Золотих, вогнєних!

Й заклинаю та заборонєю вас вид цеї манни й худоби –
Вид року до віку. На віки віков амінь!»

Єк заборонив и застеріг дідо усю свою маржинку й манну пе-
ред ничістов силов, так єк то си годило робити, й застерігати
перед таким головним роковим светом єк Уведеніє (бо чере-
дінники перед кождим таким светом чередуют манну й казєт
людську худібку, скоро лиш си її ни заборонит), пишов, шош ше-
потєчі сам из собов, у хату. Я так урадувавси, єк бих си на світ
народив, єк забіг у хату, бо учювси безпечним перед ничістов
силов коло вуйни на постели.

Перед тим, єк мав дідо лечі спати, казав, шо завтрішне свето
Уведеніє є найбиршим светом у всїх примивників, мальфарів
и почінавників. Казав, шо досвіта на Уведеніє усї мальфарі
зачінают усї свої мальфи чінити й уводити їх на цілий рік. Дос-
віта на Уведеніє ми ше усї спали, єк дідо уже потихоньки по-
тегси у ватерник, викрутив живої там ватри й нев зачєв своє
мальфованє на цілий рік тай видгашував ватри на воді, шо була
видобрана у накривчєстий коновоцци.

Аж єк сонцє зийшло, тогди він скінчєв своє мальфованє й
утєгси знов у хату тай затєгси на пічь, бо був чьогос дуже уму-
чїний. Спав цілий день аж до перед заходом сонця. А перед
заходом сонця устав, бо казав, шо грїх ниспасний є тому, хто
би заспав захід сонця. Навіть дитина, єк заспит сонцє, то ви-
так за кару цілу нічь ни может спати.

Шє из почєтку самої осени ворожив, шо осїнь будет пізна, бо
на небі з осени ниборзо показуваласи курашка та помали й пізно
зачінала сходити. Хоть йка була погідна й пізна осїнь того року,
то однако ворожив навєсні рану весну. Казав, шо три неділі до

Юрія має пустити зима, бо три неділі до Дмитрія обпав лист з дерева. Тої осени падав лист з дерева раптом, то він ворожив, що й весна має прийти раптом. Він казав, що єк ув осени оппадає лист з дерева нирівно, то й весни надійси нирівної – гнилої.

Вид Уведенія имила зима таки добре. Упала майже у коліно. Дідо лежев за коменом на печі тай гоноривси Багановому Толукови, що прийшов був до него просити волів тегнути дров з ліса, казав, що він ше у літі казав усїм, що сего року будет зима дуже пізно, але за того будет западна й остра. Він то видів по осах, уни сего літа робили свої гнізда глібоко у земни. А єк має бути зима легка, низападна, то уни роб'єт гнізда високо у дахах.

Казав Толукови, що аби собі добре затємив та й уважєв, ци то ни є правда, що єк на зимні Николи ни мечєтци лопатов зиму з оплотів при даваню маржині сїна, то ув осени ни метси метати отаву у оплоти, бо ни будет того року доброго політя на траву й отави. Тогди ни треба си квапити з сінокосами, бо отави ни будет через то, що корінь вимерзне у голоморожях. По Уведенію мене майже нікуда ни пускали з хати, бо казали, що опередь Ників кічєтси вовки й ходєт лаями, то бійно, аби де мене самого ни спопиндали тай ни розторгали. Навіть вуйко через вовки боевси ходити по ночях.

Перед Андреєм у вечер до пізна ни було діда из стрілецтва. Баба уже пожурковуваласи, де вери си дів? Аж у добрі завлєги він увізси у хату, цілий обмерзлий та сніжєний вид голови до ніг. На цілу хату вид него морозом дихало.

«Де ти в досади так си забарив?» – докірливо запиталаси баба.

«Ой, де бих – таже на стрілецтві».

«Но, а хоть ни пусто?».

«Та майже так, єк бих пусто, бо лиш одного лиса убив та дві куници», – сердито говорив він, – «шо виводили мене лісами, бродькаючі у зимах аж по груди. Біг би їх побив на гладкій дорозі, – сховали з-перед мні слід у смєречю так, шо нієким Богом я вже ни міг їх знов спопиндати. Утекли ми бєстії з-перед самих ичь».

«Но, тай ти дотєпер сидів лісами у такім потємку?» – допитуваласи баба, дивєчиси на него йкос нидовірчєво.

«Та ни куда. Я разом з вечіром уже вертавси з ліса, але коло Цюбив забаривси», – зачєв, уже сміючіси, він. – «Я лише йду

коло Цюбивського дриворуба, а то під плотом шош си затіко-тило. Я обіздівси, а то сидєт два Ціличюкові легіні. «Добрий вечер» – привитав я їх, але уни ни обизвалиси д'міні, лиш потєгли мене за рукав сардака ид собі, прикладаючі міні пальці до рота, аби я нічєо ни говорив, лиш причєкав коло них. Єк лиш я причєк, то видразу уздрів у дриворубі криз шпару у стіні, шо там голі дві дівці при слабєнькім світлі лєсноного каганця шош так сієли руками по дриворубі тай голосно примов'єли:

«Андрію!

Я колопні сію.

Шкорожу їх своїми моршіньми,

Шоби шкородив мене чєоловїчєок своїми грудьми.

Допоможи ми й так изроби

Шоби цих мнєсниц було би весілє».

Витак вихопилиси голі дівки на плоти й, зажмурєні, зачєли бічі плотами, єк відьми, рахуючі на попیتьма кілє у плотах. Дєв'єтий ків трєсли, говорічє:

«Андрію, я ни ків трєсу у плоту,

А трєсу свою долю люблю, дорогу».

Перєв'єзували йго черленов ниточьков, аби по днині видіти, йкий за одітий та за правий ків натрафили у потємку, бо така доля їх має бути. Єк ків одітий у луб, то книзь буде богатий. Єк голій, то й книзь будет бідний. Єк ків правий, то будет книзь файний, а єк будет ків кривий, то книзь будет поганій, охаблений. Та лише зачєли дівки наслухати, видків учюют голос, бо виттив мали би прийти тих мнєсниц старости на ні, а легіні оба, у тот раз штрикли у дриворуб, захапали дівчєо дрантє тай погасили з тим у пїтьму ночі. Дівки забули за долю, єк гулаві, закипіли за легінями видоймати у них дрантє, зіваячі по зимі голим тілом. А я з лисом на плєчєох посовпав зимами д'хаті». Баба осєрдиласи на него, шо й він ласивси дівити разом з хлопчїшьями на голі дівки. Але він цим ни трабував. Розказував ише про дівок, єк уни ворожєт про долю на Уведеніє.

Казав, шо увечєр перед Уведенієм дівка, котру кортит си виддати, місит гола у хаті напів з єчмінної муки, а напів из соли коржик. Прогрїбаєт грань насєред печі й кладєт тот коржик печі так у піч, аби си до него нічєо ни докивало. Упєчєний коржик витегаєт й половину йго їст того вечера. Другої днини на Увє-

деніє нічьо ні їст, ні п'єт цілий день аж до вечєра. Увечєр їст другу половину того коржя й з тим легаєт спати, думаючі про то, шо си їй маєт приснити. Єк приснитси, шо несєт воду, то на ню прийдут старости тих мнєсниц з того боку, з котрого уна снила, шо несла воду.

Казав, шо коло Ників є найдовші ночі, а найкоротші дни. Говорив, шо витак, вид Анниного зачєтя, зачинаєт днина потрошки биршєти. У діда завше на Игнатія рїзали свині. Він сам був рїзником, бо ни любив за кожде другє си клонити та панькати. Кров из свиний, вирїзаних на Игнатія, сушив й її переховував, а витак цілий рік потрошки давав тої криви коровам у соли, аби чередінники й відьми ни мали моци й путєрі у коровок манну чередувати. Він знав досконало залагожєти на Игнатія коровам тоту кров из сільов. Хоть свєтий Дмитрій, шо перебрав ключі вид осєни у свєтого Петра на Головосіки, ужє на Дмитрія кричєв на свєтого Миколая: «Гов! Братє Миколо, йди суда мо! Видберай ужє собі вид мєнє зимові ключі й пускай на світ зиму» – то тої зими чьогос свєтий Миколай ни квапивси боршє слухати свєтого Дмитрія. Хоть перебрав був ключі вид зими ужє на Дмитрія, то правдиву зиму випустив на світ из свої бодні аж вид Увєдєния. Увєдєния потис так морозами, шо земня видразу кістков зацєконїла. Вид студєни лїс зашушивси. Воду имив єк гаками мороз у кошї. Видразу стали на водї саморїдні лєдєні переходи. Пизначно було видразу, шо Миколай порєдно потрес свойов сїдов бородав.

Дїдо ходив майжє шоднини на стрїлєцтво, а вуйко цілу Пилпивку кутав маржинку тай возив воликами з долин дрива ид хатї. Тай ходив возити дров за толоку тим бїдним сусїдєм, шо ни мали свого тєгла. А за то уни помогали дїдови хоть у икїй роботї. Дїдо любив так жити, шоби було людєм добре з ним, а йиму з людьми.

XI

Тот чєпєлик, шо дїдо йиго завждє носив при собі коло рємєня на остушсї, зсилєний разом из громовов трїсков й гадєчьов пацїрков, походив вид головного мальфаря Олєксїя из Плоскої, у дарунку для діда йиго виклепав из вістря коси

досвіта на Свєтий вечєр у ватєрнику Олєксїй, голий, так дєхїро, шо при тїй роботї ни чєв нічїєго голосу. Йиго уживав дїдо при видбїраню води з головиц до видгашуваня ватри, до роблєня обєртину й до спїраня граду у лїтї та до запрошуваня на Свєтий вечєр до тайної вечєрї градового бїлого царя – водєного чьорнокнижника.

На Свєтий вечєр стєрїг дїдо тот чєпєлик, єк око у голові, аби дєс йиго зчєзник ни форнув у нєго.

Ужє вид вечєра, перед Свєтим вечєром, дїдо ні до кого й словом ни хотїв заговорити. Цїлий день ходив, єк нїмий, аж до тайної вечєрї, бо таку мав ворожку тої днини почєрєз видвєртанє граду.

Вуйко зо мнов понадвїрю вид самого ранку гудував маржину сїльов, сїном й стєлив колєшнями та хлївами соломи, худоба тої ночї спала на мнєкїм й чїстїм. Аби ни проклїнала ґазду, шо нєв ни дбаєт навїть на такий день, єк Свєтий вечєр.

Сїно й солєму носив вуйко навилками, бо на Свєтий вечєр позапєтєували вни з-перед ичь усї пєтєльки, аби улїтї ни видїти фисї. Баба з вуйнов вид досвіта пєкли хлїб та варили варю на свєту вечєрю з усїх тих писних страв, шо їх си їст у божки на року.

Для діда мусїло бути на вечєр зварєно дванайцїть ґатунків страви задлї градового царя.

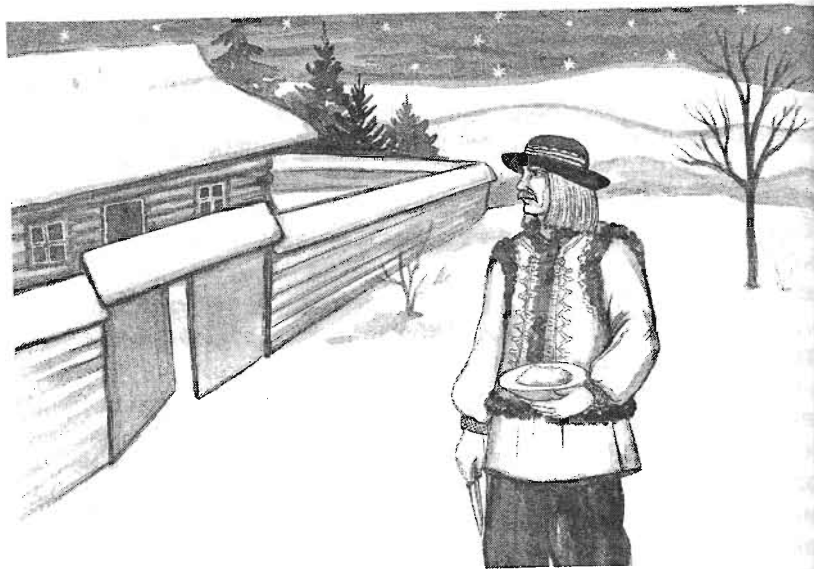
Баба, єк клала першїй хлїб у пїчь рано, то дїдо на тот хлїб наклав тїлькє вугликів букової грани, кїлькє мислив навєснї сїєти ґатунків сьубини й садити городнини. Витак коло пєчї пантрав цілий чєс, єк тоти вуглики на тїм хлїбу гасли. Котрий вуглик спєпєлїв до тла, то на тот ґатунок збїжя ци городнини того року мала бути урожя. А котрий вуглик ни пєпєлїв, лїш так обгас, то на тот ґатунок дїдо ворожив, шо урожяю ни будєт.

Єк вїтєгла баба тот хлїб из пєчї, то дїдо перед застївного вїкна коло лавицї на колїнках вїговорив над тим хлїбом трис-то раз «Вїрую», и то ни виддихаючі – одним штихом. «Вїрую» вїн говорив, бо тов молитвов так само мож улїтї спєрти град, єк си її тєпєр вїговорит трис-то раз, так єк зговорив її вїн.

Тої днини перед заходом сонця вїн ни ходив у толоку видбєрати воду з дєв'єтьох головиц до видгашуваня ватри, бо ни смїв лїшєти саму хату. Вїн ждав коло нєї, докїв ни засвєтит сонцє.

Тої днини разом из заходом сонця уся маржина була покута-

на й позагонювана, а ми оба з вуйком по заході сонця були у хаті без роботи. Єк лиш на небі показалася перша зерниця, то дідо набрав у велику дерев'яну миску потрошки кожної варі, разом їх було дванацять страв. На то поклав изверхе тот хліб, шо йго першого клала баба, з тими вугликами про урожу сюбини й городнини у піч. Переирстив він руков тоту страву й пишов з нев надвір. Опередь хати став на полудне лицем під сонце. У лівій руці держев миску из стравов, а у правій підніс идгорі тот чепелик вид граду й голосно запрошев ничісту силу:

«Прошу тебе до тайної вечері,
Білий царю! Водений чьорнокнижнику!
Тепер маю право тебе до тайної вечері зазивати.
Запрошяти й закликати, а вітак ни пускати!
Тепер я маю право тебе зазивати-закликати.
А у літі ти ни маєш права міні си показати!
Тепер я маю право тебе до тайної вечері зазивати,
А у літі буду тебе сперати.
Буду тебе ни допускати-видвертати:

Божими молитвами, первовічними словами
Буду тебе від своїх межий й хітарів видвертати!
Водицев-Йорданицев розсичювати, розпускати!
Отсим чепеликом січі-пересікати –
Дожем тебе на падолу земню пускати!!!»

Єк запросив Білого царя – воденого чьорнокнижника до тайної вечері, стоєв чєсок, нікуда си ни тєваючі. Ждав на градового царя, витак пишов у хату. Мовчьки поклав тоту миску на стів, дівивси перепуженими очіма на двері й вікна, ци запрошений ним гість євитси у хаті, – засісти з ним разом до тайної вечері. Єк нічю си ни з'єв'єло, узєв знов тоту миску й пишов з тов вечерєв другий раз надвір просити ничісту силу до тайної вечері. Обєрнений лицем на півничь просив її тими самими словами, шо й перший раз. Вернувси знов у хату, а витак пишов и третий раз надвір просити ничісту силу й просив її тепєр, обєрнений лицем на схід сонця. Ходив й четвєртий раз просити ничісту силу й просив її так само, єк и перші рази. Цим разом був обєрнений лицем на захід сонця.

Єк запросив ничісту силу з усіх штирьох чєстий світа, навхрєст, узєв у хаті з-під стола каганєц, шо з него куриьвси ладан на грани, тай тоту миску з тайнов вечерєв. Тай пишов з тим усим надвір. Обійшов на зістріть сонця до трьох раз наокола хати з тайнов вечерєв, ватров й ладаном та чєпеликом у руці. Ціле своє домівство застеріг вогнем. Зробив обєртин против ничістої сили й усекого злого насланя вид себе й свого дому. Поклав оборону вид свого обійстя на цілий рік. Тогди вернувси у хату, аби разом з усіма засісти до тайної вечері так, єк то Бог приказав робити. Поклав тайну вечерю з тов мисков серед стола на скатєрть, шо нев була прикрита отава на столу. Каганєц з ладаном поклав під стів, аби цілий вечер обкурював хату. Витак перев'єзав кінсков вуздов стів. Поклав під стів ціле кінске сідло й єрем вид волів та сокиру й серп, заткнений у єчмінний сніп.

Баба поклала на стів колач, хліб кислий, на него два колачі плєтєні, з пшєничної разової муки, й гуску соли, а збоку – велику лєснє свічьку. Витак наклала на стів усє вечерю, прилагожеьну того вечера до їди так, аби витак, єк сєдетси до вечері, ни вставати вид стола аж до по вечера.

Баба унесла нам пролюдне фанте у хату. Ми си усі перебрали. Завсідне фанте баба сховала, аби ни заважело. Вуйко пишов й обзамикав брами, аби д'нам пидчес вечері ніхто з чюжих ни увійшов у хату, бо то си ни годит переривати свету вечерю. Витак ми всі повклекали наколінки й помолилися потихоньки Богу так, ек хто хотів й умів.

Дідо перший зайшов за сонцем за стів. Пид образами, на задній лавици продув собі місце, аби ни присів йку душу, шо прийшла того вечера з того світа д'нам до светої вечері. Він сів у чьолі стола.

Він из-за стола поважним голосом запрошев усіх до светої вечері: «Прошу вас усіх живих, шо есте у моім домі, й прошу усіх добрих духів з цілого світа й усі душечьки з цього місця, шо є на тім світі, шобесте усі були ласкаві засісти зо мнов разом до цієї светої вечері».

Я сів коло діда. Вуйна коло мене. Вуйко коло вуйни, а баба з краю стола сіла.

Дідо брав кождої страви потрошки в ложку й перший раз метав тої страви назадь себе на стіну й стелину. Давав її їсти наперед тим душам, шо прийшли д'нам до вечері, аби й уни разом з нами вечерали усеї страви, шо була злагожена на тот вечер. Ми вечерали страву за стравов. Міні найліпше смакувала пшениця з маком й медом, бо фист солодка була. Вечерю ми закінчили липовов гарбатов з медом.

По вечері перший устав вид стола дідо. Узев из стола колачь пид праве плече й пишов надвір слухати, йкий перший голос учюєт по вечері надворі. Він борзо вернувси насупаний у хату. «А шо єс чюв?» – цікаво запиталаси баба.

«Чюв смих, шо дес далеко котюги брешут, отуда на полудне сонця. Мут й сего року мнов си люде журити, так ек си журили досив, але страху ми ни будет, бо голос походив з-пид сонця, а ни з півночі».

Витак пишла баба надвір. Ек си вернула у хату, то казала, шо чюла людські голоси. Дідо смієвси з неї, шо їй си будут вести цілий рік усекі бріхні. Витак ходили надвір слухати голосу вуйко й вуйна. Вуйко казав, шо чюв пид колешнев, шо корова забинчела. Дідо видповів, шо йиму си будет вести рогова маржина того року. Вуйна вернуласи у хату, сміючиси. Весела. Казала, шо з-

пид сходу сонця чюла керегвит – сміє та піворіне. Видко, шо йкіс молоді люде игралиси в зимах, ни питали, шо студінь.

На то казав їй жертом дідо: «Дівиси, сарака, абес ни упала у йкус побліку через зузи, бо уни тобі будут ше й сего року у голові шуміти. Тай нима диву, бо ти ше занадто молоденька молодінка. Саме кров буйна».

Вуйко похмурился за цу бесіду на діда. Видко було по ним, шо це си йиму ни удало, але стерпів дідови. Приймив за жерт, хоть це був гей трошки загрубий жерт, але шо мав дієти.

И вуйна зарумнєнилася вид цієї бесіди, бо їй си здавало, шо дідо на ню шош потємнеєт... Але удала, шо вна ни розумієт то, шо дідо говорив до неї.

Йти надвір прийшла джерга на мене. Я нізашо у світі ни пишов бих був сам того вечера надвір, так пудно боєвси того білого царя-воденого чьорнокнижника, шо йго запрошев сего вечера дідо до тайної вечері. Я мислив, шо хоть він си боїт показатиси дідови на очі, то однако, приваблений дідовими словами сего вечера суда, может легко лешувати попид викна.

Того вечера я навіть боєвси подівитиси на вікна, бо з них била у хату йкас страшна для мене чьорнева ночі. Міні си здавало, шо у тій пїтьмі темрит повно добрих й злих духів так, ек риби у воді, лиш їх голим оком годі було уздріти.

Але ни було ради. Мене усіма так спригиршкували, шо я таки мусів пити надвір. А аби я си ни боєв, то пишла зо мнов вуйна.

Потєгав тоненький, желисливий вітрец. Небо проєснювало-си. Тисічі, мілійони людских душок, єсних зерничьок моргало та кліпало на мене, тихонько мерехтєчі на високих небесах. Котрий чьоловік умерав, то йго душка рваласи вид неба, летіла у далечіну й гасла у безвістях.

Я майже ни чюв нієкого голосу, бо й з вуйнов боєвси довго стоєти на дворі.

А мороз такий потискав, шо аж лускали дошки вид него на дахах, а міні зострахе волосє уставало на голові, бо я ни розумів, шо то лускат. «Вуйно, а то шо лускаєт у дахах?» – боєзливо запитавси я. – «То дошкарі дошьки потужуют на дахах», – шепнула міні вуйна, сміючиси. Я зострахе свис у хату, ек заїц з-перед лиса.

А у хаті, то ни знав з устиду, шо й говорити, так си усі, цілов

хатов, з мене смієли. Вид їх сміху аж ми си лице лупило з устиду.

На Ріжи уїдав Педлешко.

Вуйко пишов надвір, порозмикав брами, аби люде з тайнов вечерев, шо ходет її мінеючі, могли увійти в хату й до діда.

Дідо був дуже кунтетний, бо того вечера по вечери увійшла перша у хату з чюжих людий до діда Семненівска молодиця. Дідо мав таку ворожку, шо ек того вечера увійдет у хату з чюжих челідина, то вивці мут котити самі єгниці, а корови мут положити самі телички. А ек би увійшов мушінин перший, то чінило би си самі баранці у овец, а у коров бичьки.

Шочес у хоромах скрипіли морозаві постолы. Отворелиси хатені двері, у хату летіла з надвіря сіров паров студінь, кочеласи валом аж до під стів. Входили у хату мушіне з намерзлими бровами, закислими вусами та в присєдених инеєм шєпках. За ними йшла челідь, обмерзла, ек кочени з капусти – вид великої люти надворі.

Сусіде виталиси весело «Добрий вечер. На многогаліт з светим вечером усім посполу, шо є в цим дому».

«Декуємо, дай Боже й вам усім на многогаліт. Шєстє та здоров'я», – видповідали кожде про себе з домашних, витаючіси з гостями.

Надворі дідо з вуйком вигєвкували з пістолєт, шо аж шиби у хаті дрижели, на добрий вечер светому вечерови. А баба коло полиц мінесла тайну вечерю. Видберала з чюжих мисок по трошки пирогів й голубців, а на їх місце докладала своїх.

У діда дуже ґрєчєно приймали прихожих. Радувалиси їм, бо дідо вірив, шо дотів си добре дієт на ґаздівстві тай йиму си добре поводит, доків кортит людий приходити до него у гості. А до кого люде ни приходєт, тому си тєжко жиєт на світі.

Клали усіх гостей за стів вечерати. Дідо сам горівку ни пив, лиш розлагожену ситу та липову гарбату, але горівку завжде мав у своїм дому. Переваренов горівков из медом за столом чєстувала баба. Горівка та була така солодка, шо аж вид неї губи си злипали, ек би вид самого меду. Уна була моцна, – бо міні вид неї вже за третов порційов у голові зашуміло.

Того вечера й мене в діда ни понижєли з горівков. Мали у завєлиці. Чєстували нев мене разом из гостями.

Шумна горівка усім розв'єзувала єзики.

Семненівський Петро, худий, високий чьоловік, з просивим волосєм понад плєчє та кучєревим вихровато вусом, таки добре вже підмогоричєний солодков горівков, аж облизувавси, так си смачьно фалив про тото, ек то тогід на Светий вечер йіго п'єного біда водила у тот чєс, ек він си вертав из тайнов вечерев вид Паліїв. Майже виночювавси, ходічі наокола Шкіндівскої Кичіри, тай уводно на одно місце приходив. Спамнетавси аж тогди, ек третий раз кури запіли.

Мицкало Цапівський, присадистий, чьорнєвий чьоловічьок, попростєнку зібраний, навіть у полатаній сардачіні, присєгавси, шо раз на Светий вечер, ек він ишов до Принька з тайнов вечерев, спєр був йіго на Марковій Кичірі туман на дорозі. Але він до того тумана нічьо ни обзивавси, тай тот туман делінь йиму изчєз из дороги. Дідо Иванчік сидів на опецку. Розказував, шо на Светий вечер, й взагалі Риздвених светків, ни можна нічьо їсти по надвірю, аби звірак уліті ни їв маржинку на паши. Та казав, шо на Светий вечер ни можна из стола зберати вечерю, ані ни можна гасити світло у хаті, бо цілу нічь приходєт душі з того світа до ґаздів на Светий вечер й їдет при світлі собі тої тайної вечері, шб й люде її їли.

Чім бірше попивали – здоровкаючіси та вінчюючіси на многогаліт из светками, шумної горівки, тим бірший гармідер робивси у хаті. Хотіли колєдувати, але дідо чьогос ни дав. Казав, шо колєдувати годитси вид Риздва, а ни вид Светого вечера.

Але за тото играв так охічьно у флоєрку до данцу, шо навіть й баба з Манашківским Леньком пишла данцувати у хаті перед припичьком на колопні. А вуйна, то так виливкувала у данци насєред хати з Юринджіним лєґінем, шо на ній аж сорочька мокріла. А в Юринґівского лєґіня, то піт чюрів з лиця, ек дождь из стріхє.

Аж дєс по опівночі порозходилиси сусіде вид діда. Навіть й я з вуйнов тай вуйком пишов у хати мінєти тайну вечерю.

Ми йшли цілов вирдов людий. У турмі великій я нічьо ни боєвси. А зрештов, то й так уже було по опівночі й я знав, шо нічїста сила вже стратила свою міць, тимунь йшов я бізивно, навіть наперед біг, кочєючіси з Патинтарєвими хлопчіками у мнєких зимах.

Лиш дідо из свого ґаздівства ни смів нікуда того вечера пити,

бо би був війшов лиш поза поріг брами, то все би було ни по чьому то, шо він сего вечєра чинив до видвертаня граду улїті. Пропала би була йїго міць.

XII

Єк лиш наставала Божа Пилипівка, то Джюнда – дїдив брат, шо мав посидок ниделеко, вишше Рїжі на горбку, видразу зачінав собі пригадувати у своїй голові усі плєси й колєди, та співанки, йкі лиш знав. Кудя ходив, тудя їх собі повторєв.

А вид Ників, то вже й табору свою колєдницю рєхтував.

Він був викликаний береза над усіма березами, на цілу Рїчкову парафію. У березованю рїдко де йїму пари було. Він знав добірні плєси та умів старовїцкі колєди докладно колєдувати. Умів и пишно заспівати так співанок, шо варт йїго було послухати. Знав, єк кому удати: заколєдувати, заплєсати та поспівати. Він знав, кому єк чєсть виддати. Знав, єк си де обїйти й зайти, тимунь йїго усі люде за березованє фалили й любили, та навидїли йїго у колєдниках. Хоть він умів чєсом гей и замасно пожертувати та скоромної заспівати, але то йїму вибачєли, бо то си йїму й удавало так, єк нїодному другому би си було ни удало.

З ним завше рєхтувалоси повно охочїх ити у колєдники. А він з того виберав лиш того, кого він хотїв узєти, а ни того, хто хотїв ити. Хоть кожда табора мала свого вибірцу, шо виберав колєдників, котрі маюти ити в колєдники, а ни береза, то в Джюндинїй таборї так ни було. В него єк ишов хтос у колєдники, то раз мав бути колєдник, а ни йкїйс чїрохлєпник, шо ни умів нї заданцувати, нї заплєсати або навїть ни умів й добре рот отворити тай у колєді лиш бинькав замлїло, єк биндек увосени. А у колєдники йшов хїба лиш на то, аби си добре наїсти. У Джюндинїй таборї таких колєдників ни було, бо він сам виберав у свою табору колєдників таких, иких розумїв. Того року він мїркував узєти в колєдники на тримбїташя вуйка Леся, братского сина, бо той красно умїв играти в трембїту. На скрипичника бигував узєти Лєсєнька Василинки Федевої з Дївка, бо то добрий музикант був. Умїв играти до колєди. Котрий музикант лихо играєт до колєди, то з ним раз-два колєдники позахрипают, шо витак лиш шєпчют, а ни колєдуют.

Лєсєнько майже кожного вечєра – від Ників до Рїздва, – набїгав из скрипков до Джюнди, аби си зважити йграти до колєди за Джюндиним голосом. Єкби Джюнді був ни удав играти до колєди, то тот би си був ни повстидав тай нїкого би си був й ни побоїв – видредити скрипичника й серед колєди з колєдників, тай гости здоров. Пропало. А вид такого устиду Боже крий кождого. На конї до ношеня колєди у свою табору мислив він узєти Онисимюкового Олєґу тай Чєскайла, навмисно таких, аби си було з чього в колєдниках и посмієти, бо й смїх мусїв бути в колєді, хотївше, аби люде фалили колєдників тай аби си вни їм удавали.

Джюнда нїкому ни фалилєси, шо йїго кортит йти в колєдники. Хоть він уже материй був чьоловїк, а у колєдниках є великий тружданок. Ниспанє, й то таке, шо витак, по колєдниках, зо двї недїлі чьоловїк ходит, єк розвалений, а такий трудний, шо виспатиси годї, то однакo й йїго потєнькувало пити в колєдники шє й того року, бо кажут, шо чього бик извик, того й ричєт. Але він, старий береза, був гордий, ни мислив йти нїкому си набивати у колєдники за березу. Але напровсєке рєхтував свою табору колєдників, аби бути готовим, бо єк на Рїздво упрєтси церковне братство тай шо чьолові ґазди з парафїї, аби він, про старїсть, лиш таки йшов березувати, то він тогди ни хотїв статиси смїхом без добірної табори колєдників. А будь-йким лапатачєм ни хотїв си смїшити. То прото був Джюнда, а ни будь-хто. Рєхтував він собі ззагодї таку табору колєдників, аби йїму ни було устиду пити з нев за березу. Колєди, плєси та співанки усі пригадував собі из-завчєсу, аби витак ни милєлєси у колєді, ни хотїв, аби си з него смїєли, шо йїму си єзик плєтет в колєдах.

Він любив побути й забавитиси мижи людьми, лиш аби було з ким тай у кого. Він потраф'єв шє хоть йкого молодека у данци за поєс закласати. Лєдвї так котрий молодек би шє був потрафив заданцувати, єк старий береза-Джюнда. А до співанок, то він завжде першунарь був, бо він, прото, сам умїв співанки складаати, й то такі, шо їх усі любили слухати, перєймати тай співати.

Рано на Рїздво у дїда зварили бануж из свїжєї сметани, за-сипаний жовтов, єк золото, кукурудзїнов муков, а такий масний був тот бануж, шо аж крутивси на маслї.

Ми всі їли разом з одной миски того банужу, хто з чїм любив –

ци з гуслінков, ци з солодким молоком, бо самий ни дававси їсти – заситий був.

Ми пишли усі до церкви, лиш дідо лишивси дома на домаріню, бо він таки ніколи ни любив ходити до церкви, тай и сьогодні не ни наперавси. Баба запиталаси:

«Ива! Мемо сего року приймати коледників, ци ні? Скажи, аби я знала ззавгоді, хотівше так си злагодити їх приймати, ек то си годит ґаздам приймати коледників. То прото збиршіна. Я ни хочу, аби витак мене мали за шо судити та в зубах носити, шо, може, їда нидоварена або нисмачьна. Або, може, шош инче ни у поредку».

«Я си дивую, чьо ти мене питаєш, ек ти знаєш, шо ми шорочку їх приймаємо, тай сего року так си ни обійдет, аби їх ни приймати». По хвили додав: «Є такі люде, шо си скупуют через їду у хату пускати коледників. Виносет їм коледу поза поріг, ек жебракам. Або зложеют її попови у церкві, ніби фудулетси цим, шо уни для церкви шірі, а коледників ни хотет приймати, бо то розпуст. Але я таким ніколи фальчевим ни був, тай ни буду. Завжде приймали смих коледників у хату, тай на столу, опередь Божого дара дарували смих їх коледов таков, на йку смих утекали. Я так робив тай так мислю робити, поків си годен ше буду сам убувати, а ек ни зможу, то тогди робіт, ек вам си мет удавати. Але одно вам скажу, й то запамнєтайте добре, шо вас напоминаю тим, шо доків коледників на світі, потив и нас. А ек коледники знісчуютси, то й нас тогди ни станет. Арідник, изчез би, из своїми слугами, ничістов силов видразу тогди изгладит наш нарід из лица земні, ек лиш ми залишимо писанки писати, ек перестанут діти на вогники ходити гріти діда оперед Великоднем. Ек залишет коледники ходити. Ек перестанут люде загадки загадувати та казки казати. Ек перестанут коло церкви у дзвони дзвонити. Ек повержемо свою ношу, забудемо свою мову тай видорчемоси свої віри первовічьної, то тогди злий дух завоюет наш гуцулский нарід и знівечет йго у прах».

Надворі мороз аж тришшев. Смерекові ліси убралиси в білий иней, ек молодета до вінченя у білі ґуґлі. Срібними лелітками рихтіла пухка свіжа зима до єсного сонця. Аж годі си було подівити на світ, так світло вид зими пудно било ув очі. Усі люде си тішили, шо так здорово було на Різдво. Ворожили по тім, шо ни

будет мору на люде тай боли на маржинку. Казали, шо ек здорово на Різдво, то будет здорово цілий рік на світі: й на люде, и на маржинку.

З верхів: ґрунями, пляями та стежечьками спливали гуцулки й гуцули вдолини до церкви, писаними в цвитучій червонно білий мак гурмами та довгими редами, ек би то вівці – писані ботей з полонин у село по розлученях сходили. Красили гори свойов пишнов цвитучьов уберев. Усі си витали шіре, та вінчювали усі одни одним, собі на взаєм, шестя-здоров'я та многа літ. Горді та веселі були усі, радуочіси, шо діждали такої великої днини – Божого Різдва.

Радувалиси усі Різдву, бо Різдво – це велика днина у року. На Різдво робиласи біршя днина. Праведне Сонечько зачінало вид Різдва убератиси в силу. Перемогало тепло над студіньов. Вид Різдва родиласи Божя Весна, – потіха усіх живушших людий на світі.

На Різдво, то вже усі люде смієлиси из морозів: «Тисни, ни тисни, то вже страху нима, бо йдет ид Петру, а ни д'Різдву».

Церква була битком набита людьми, ек муряховина муряхами. Ни було де й иглу упустити, а ни то самому припхатиси в церкву. Посходилиси люде ни так до церкви, ек подивитиси на коледників, ек си мут виберати. Кортіло видіти, на кілько таборий поділетси коледники. Шо гей за одни пидут у коледники. Хотіли знати иззагоді, ци варт будет приймати й гостити коледників, ци ні, та котрі берези пишли в коледники? Кортіло видіти, ек будут усі табори наокола церкви та в попа на дідинци плесати та співати. Це все кортіло людий видіти й знати. Тимунь майже усіх перло на Різдво пити до церкви. На Різдво йшли навіть такі люде до церкви шош провидіти, шо ходили до церкви лиш пара раз на рік: на Великдень, ек паски светили, тай на Різдво, – подівитиси, ек си коледники зберают коло церкви у коледу.

По Службі Божій ціла церква руном лунула надвір.

За старшим церковним братом, першим коледницьким виберцев, вироївси из церкви усий нарід, ек бжьоли из вулия, ек рое-тси, за матков.

Цілов турмов, разом из церковним братством, обступили пид церковв сідого діда, по старовіцьки зібраного; в шлику на голові из черленим наголовником, у дубленій сардачині попид плечя

из стісним клинєм, у дублененьких гачо́х, прибутих замість онучь папучях. Усі богомолили Джюнду, аби йшов за березу у коледницькій таборі на Білу Річку – в Головах.

Він ни давси пизнати, шо йго аж шкіра свербіла йти в коледники, лиш оце хотів ише великої пришні тай гонору. Стоєв, ек стовп, у земню закопаний. Ніби ше си вагував, шо дієти? Ци йти в коледники, ци ні? Фіґлево усміхалиси світучі чьорні йго очі під навислими, сивими бровами, грубими, ек шнури у манті. Чес вид чесу йго мнесисті губи подрижували глумливим сміхом. Смішкувавси він нишьком над тими усіма, шо так приєзно припадали коло него, шіре просічі йго у коледники. Дав він слово аж тогди пити у коледники, ек прийшов ид нему сам Міхайло Прокіп'юків – Смолечюк, старший церковний брат и перший коледницький вибірця у Річковій парафії, тай йиму си низко поклонив й файно йго запросив при усему народови.

Старший коледницький вибірця Михайло Прокіп'юків – Смолечюк, високий, цвайковатий у стан чьоловік, чьорневий, довгобразий, у правій руці держєв опередь себе пишно вирізаний старовіцький коледницький дерев'ений хрестик, а лівов руков поцоркочював голосним, мосежним дзвничком собі високо над головов тай здрибна поступав ногами, легонько приданцовуючі та вихелеючіси то в оден, то в другий бік, заченав за сонцем плесати наокола церкви, приспівуючі за скрипов слова плесу:

«Ой за горочьки, з-за калиночьки
Ми коледничьки з Україночьки»...

Тримбіташі зачели у тримбіти тримбітати до плесу, а вибірці, збераючі кождий свою табору, до коледи готову: з скрипов, тримбітов й березов на чьолі ставали одна табора за другов позадь старшим вибірцев у хід й, обходічі наокола церкву, всі гуртом плесали:

«То в білим, то в чьорним, то в коротеньким,
Ой на конику, на вороненькім» й т.д.

Ек обійшли коледники плесом до трох раз церкву, пустили-си плешучі з цвинтаря до попа:

«Ми си пустили в високі гори,
Йдем за грішми аж до комори.
Ключики бери, скрині розмикай,
Скрині розмикай, нам гроші давай».

Джюнда, найстарійший мижи березами, перебрал березованє над усіма березами й коледниками, шо йшли коледувати до попа. Из скрипичьників, то лиш из йго табору пишла скрипка йґрати до коледи в попа. Нарід вид церкви вирдов повалил за коледниками на дідинец.

Коледники заходили в розоденцію коледувати до попа, коледуючі за Джюндов у протєж головської коледи: –

«Ми д'цему двору –
Чьом веселому,
Гий дай Боже....»

Старший коледницький вибірця виберал лиш саму чівку з помижи коледників и пускав до попа всередину коледувати. Ишли в розоденцію лиш усі берези й усі вибірці. А решту коледників, то лиш дов кухню упустили слухати коледу, ек у попа коледуют, й то пускали лиш самих чільнійших коледників, а решта коледників, тримбіташі й скрипичьники лишилиси на дідинци разом з усім народом ждати, поків головні коледники ни скінчєют коледу в попа.

Заким головні коледники коледували в попа, то на дідинці нарід мижи собов голосно гуторив про усекі справи. Виталиси знакомиці. Виділиси из собов свояки. Здйбувалиси ни одни такі там, шо й по рокови, або й по бірше ни видалиси мижи собов. Одни одним вінчювали веселих свет, шестя та здоров'я. Хто чіхнув, тому мінили на шесте то, шо перша корова вположит, вивця окотит, або шо кобила ожеребит. Запрошелиси одни до одних на света у гості та на коледники.

Суждали мижи собов коледницькі табори, коледників, березів, тримбіташів та скрипичників. Одних фалили, других гудили, хто ек кому си вдавав. Старші леґіні, шо прийшов уже їм час си женити, видив'ювалиси на дівчєта, котра би си їм удала, аби на ню у старости пити. А дівки на видданю джюпинилиси протв леґінів, шо ни дай то Боже. Пишнилиси, та ніби соромилиси перед ґаздами й ґаздинями, аби їх фалили, шо вни ше поцтиві та порєдні дівчєта. Устидливі, ни йкіс пусті фіфолі, виґри. Тоти ґазди й ґаздині, шо в них уже приходили тих мнесниц діти до людий, журилиси, ек би мочі свої діти на ґазд покласти. Гадали з добров долев їх дружити, а ни иковс бідов їм світ запутувати. Розпитувалиси одни в одних. Шукали рівного плєчя собі та відповідного роду до свого.

А молодєчки-пидристки мислили, де би то си файно тих светків мож було набути на коледниках та нишькували за файними видданицями, бо й уни си вже почювали у путери отак, ек и старші леґіні та молоді мушіне. Пидристки гордо пірилиси, похожуючі помижи челідь, та так докучєли челіди, шо аж ниодна здуфална молодиця на них хякнула та гєтнула (єк на виднишєта), позєраючі нишьком – з-перед своїх чьоловіків – за файними, гардєшистими мушіньми, шо їм си вдавали. Шєпотіли посєстриці мижи собов ніби про шош инче, а очіма поводили за другими мушіньми, тими, шо знали, шо уни крім своїх жінок – гинут за чюжев челідьов. А так само манила челідь ид собі леґінів ласими очіма.

В попа старший брат церковний роздав вибірцям скарбонки на гроші з коледи, а березам – коледницькі дерев'єні хрєстики.

Джюнда, йдучі на чьолі коледників вид попа, вінчював коледникам, коледуючі у протєж:

«Вид цєго двора
Права дорога –
Гий дай Боже».

За Джюндов потєгали цу коледу усі коледники, шо виходили гурмов з розодєнції на дідинєц. Нарід ек загамушевєси разом из коледниками, шо повиходили вид попа, то так голосно заке-рекоров, ек вівці на полонині, шо перший раз змішєютси докупи, в одно мішіне.

Зайграли знов тримбіти, россипаючі свої голоси далеко по горах.

Кождий скрипичьник збоку коло свого берези играв до плєсу коледникам.

Берези, поцоркочюючі дзвиночьками, прив'єзаними повісмом до коледницьких хрєстів, скликали кождий свою коледницку табору до плєсу.

Коледникам у руках блискали до сонця єсні бартки та цоркотіли мосєжні дзвиночьки, позавішувані в них на бартках.

Табори, виходічі кожда у свій кут, плєсали, випєраючіси прєд усим збірним народом, одна табора на протів другої. Хотіли, аби сам нарід їх осудив пофалив, котрі табори найбуїнїшші. Котрі коледники найгарніші, та котрі табори найкрасше плєшут й коледуют.

Згорда плєсали молоді коледники, потєгаючі своїми очіма на чєлідинскі очі, уни плєсом й співанками вабили нарід за собов.

За коледниками розходивси вид церкви усий нарід по домах. Випєрежували по дорозі коледників, квапилиси люде ид хаті борше лагодитиси приймати коледників.

Над усі коледники найголоснїше дравси из свойов співанков старий Джюнда:

«У високій полонинці пірєчько літаєт.

Таке маю файне бінне, шо си ни вмиваєт,

Таке маю файне бінне, цур на лихі очі,

Єк уно си умивало, минув тиждєнь сночі».

А я навіть й до дєді ни повертав вид церкви, так борше лєм-сав до дїда, аби там ни втратити коледники.

Вид Риздва, аж до по Василію нарід ни переставав надслухати, де си гей обертают коледники. Одни вид одних перевідувалиси, ек за довго сидет по хатах, бо по тім міркували, в йкий час и їм си надієти коледників.

Дітву аж шкіра свербіла, аби чім борше до них прійшли коледники. Молодиці та дівки таки цівкали у кождїй хатї — чім прудче погуляти з коледниками на колопні. А ґаздинї журились, ек би злагодитиси, аби екнайкрашше приймати коледників, аби витак їх ни судили. ґазди гризлиси, кїлько би то ше до коледницького колачя дати грошій на скарбонку, аби устиду ни було, шо гей замало дав, тай аби й себе ни оквілити.

Скрїсь по горах було чути то тут, то там тримбіти, шебетане скрипок. Розсипалиси голосні смїхе, чути було веселї жерти. Ни вгавали майже крики коледницьких таборій. Ни стихали голосні плеси, лунали круглеки, розливались по горах кучеревї співанки. Прокомірзувалиси по верхах притаєні в тишинї хати. Оживали. Вид зузив здригалиси. Вид данців помости ломилиси хоромами. Вид побожних коледїй, жертівливих плесїв й куражистих співанок аж дзвинїли стїни в хатах. А вид гласу гримких пістолет, то у вухах піло тай шиби дзеленькотїли у вікнах. А нираз, то й світло гасло вид гримкого гласу. Риздвених светків мало хто робив шо понадвірю. Лиш кутали коло хатїй маржинку тай набувалиси одни в одних на коледниках.

Коледники, ходечї хата вид хати, играючі та співаючі, веселостев наповнели гори. Нидурно то старики призвали веселими светками Риздвенї светки.

У діда надієлиси коледників аж на Василїя у вечер пид конец колед, бо другий день мав бути у Джюнди розплес, так Джюнда переказав кимос до себе.

Вид діда нікуда ни ходили на коледники тих светків, лиш кутали маржинку тай припочювали. Навіть у хатї ни замїтали, бо вид першого Светого вечера до Василїєного ни можна у хатах замїтати й вимїтувати пометки надвір.

За вуйка, шо ходив за тримбіташа у коледниках из Джюндов, кутав маржинку дідо зо мнов. А баба з вуйнов куталиси в хатї. До надвірної роботи уни си нам ни чєпали.

На Василєний Светий вечер, то вид самого досвідку ми оба з дідом додавали маржинї гаразд їсти сїна й на заранки, й на наденки тай на вечерю. Навіть на ничьліги понамїтували ми маржинї сїна попид колешні. Поїли, та гудували сїльов. Пишно дозерали маржинку ми цілісенський день, бо дідо казав, шо на Василїний Светий вечер по опівночі є така мїнута, шо уся маржина на світї говорит так, ек люде. Тогди уся худоба фалит або клинет ґазд за їх держєву. Але цу бесїду ни можна пидслухати, бо ек би витак її комус розказав, шо маржинка говорила, то видразу би умер.

На Василєний светий вечер, ек мали сїдати до вечерї, то дідо так, ек й на перший Светий вечер, набрав дванайцїть страв у миску, лиш тепер скоромних, тай просив тричі ґрадового царя-водєного чьорнокнижника на тайну вечерю. Так само тричі обїйшов из вогнем, обкуруючі наокола хату ладаном й чьорногїрским зілем, тим, шо вин розумів. Опередь тим, ек мали сїдати до вечерї, то дідо вистрілив так тричі з пістолет, шо аж сажя упала в подах из дахів.

По вечерї поприходили ид вуйні Юрингївскї дівки та Семнєнївска челїдь. Уни гудували котів пирогами, навмисне до того перед вечерев звареними, аби знати, котрі дівки виддадутси, а котрі зведутси. А котрі й посїдіют ґирями нивидданими. На припїчку палили городки, аби знали, хто маєт того року умерти, та палили аж до поза опівніч коло опецка на припїчку кужелї, аби знати, хто з ким ек за поправдї та за шїро любитиси. Гет хату кужелями задимїли так дуже, шо аж баба з вуйнов над сим до звадки ставала.

Тої ночї й ми оба з дідом ни спали: помогали челїди палити городки, кужелї та гудували з ними разом ката пирогами, смїючіси ни раз при тїй забавї аж до слиз.

Ек запїєли на Василїя по опівночі перші кугути, то вуйна зо мнов поза хатов на зимї палила пометки, назбиранї вид Риздва до Василїя в хатї. Назбитки прикривала мисков три рази половинь из ватри на пометках, аби гадали тоти, шо сокотет досвіта на Василїя гроші, шо то в діда за хатов гроші горет.

Дїдо розказував, шо досвіта на Василїя отворєєтси небо. Казав, шо ек би був хто такий шєсливий, аби уздрів, ек си отворєєт небо та аби спостиг у тот раз трома словами запросити для

себе того, що би хотів, то ретенно би то мав. Але казав дідо, що то так тежко досокотити, ек тежко досокотити папоротин цвіт на Івана Купала. Розказував він, що опришківські скарби, тоти, що є чисті у земни, закопувані у земню ни заклинені, то уни горет досвіта на Василія. А заклинені скарби, тоти, що на них сидит «тот изчез би», горет извечера на Василія. Але їх может узети лиш тот, що знает такі ничісті гроші й скарби обчістити й узети. А инчий ні, бо убила би ййго біда вид них. Наїв би си їх навіки.

И ми оба з дідом ходили досвіта на Василія сокотити, ек мет си отворети небо. Тай сокотили смих, ци бих були де ни вздріли, ек мут си чістити, горічі голубов половінев, закопані у земни опришківські скарби. Ми дівилиси, ни змигаючі очіма, на Синиці зверхе, ци ни вздримо де в Довбушенках, ек мут там горіти Олексини поклажі.

Дідо казав, що там, на Синицях зверхе, у Довбушенках, Довбуш сховав ниприторенні скарби. Величезні суми срібла й зло-та та дорогу зброю. Там лежит у склових скринях намочена в оливі до слушного чесу уся Довбушева зброя. Але шо з того, коли там тежко потрафити на двері до Довбушевої комори. Й хто знает, ци коли си на ні натрафит?

Дідо казав, шо йиму повістував брат Джюнда, шо раз, ек був він на косовици у Рус Молдовици, то там прийшов був ид нему такий старий дідо, ек гриб. Ретенно мав з пивтора ста років. У него лиш брови були так навислі над очіма, шо ек він си хотів подівити на чьоловіка, то мусів їх собі пальцями пидоймати идгорі. Але про то тот дідора легонько ступав по земни своїми ногами. Видко було по нім, шо ззамолоду був ни бідований.

Розпитавси він у Джюнди, видків він тай чьо туда зайшов. А витак, похітуючі головов, сказав, шо на Синицях зверхе, у Довбушенках, уни з Олексов Довбушем колис поклали великі поклажі. Казав, усміхаючіси хитро, шо екби хтос си такий мудрий трафив, аби потрафив на двері до тої комори, то ни лиш він и ййго потомки мали би з чього достатком жити, але було би доста з чього жити й усім гуцулам.

Джюнда фаливси дідови, шо ходив кілька раз у Синиці, ци би був ни потрафив на вхід до комори, бо тот дідо дав навіть був йиму добрий поправок. Але шо з того, однако ни міг потрафити. Видко, шо то ни ййго шесте.

Ми оба з дідом так упремо сокотили тих Довбушевих скарбів, шо смих були посиніли из студени, ек афини, але однако нічю смих ни виділи. Видко, шо то й ни наше шесте було. Або може хоть би й наше було, то ше на него ни прийшов тот час, шо би можна ййго узети й ним орудувати.

На Василія цілий день я нікуда з хати й ногов надвір ни виходив. Слав цілий день, ек забитий, позадь нивиспанов нічюв.

Прошумавси у вечер, ек зробивси в діда в обох хатах гармідер. Вуйна була така весела, шо такі у непки скакала.

«Уставай, пустий спюху, ачюй, коледники йдут. Тримбіту було чюти перше вже на Дворишю у нас. Бигме, ачюй, уже чюти дзвинки на Ріжи», – залопотіла міні тай, квап'єчіси, побігла борше у нижну нову хату почерез хороми світити там світло.

Засвітила на столу лоєну свічку. Пустила оба дзиґарки мижі образами на стінах, аби клепали, тай знов си вернула д'бабі помогати кутатиси на коледники.

У тій хаті ніколи ни сиділи посадком. Навіть на Великдень дідо у ню ни хотів ити. Мусіли їсти паску у старій хаті, бо у новій хаті вуйко завів уже по своєму мудерунки: купив два дзиґарки, йким дідо ніколи ни довірєв, бо все мислив, шо то зчезник їх теваєт. Поуберав стіни паперовими образами. Наробив замість полиц на миски жидівські шафи. Зробив навіть и стів новомодний у хаті. Ни по дідовому вилагодив хату, й тимунь дідо ниня-видів у ній сидіти. Навіть майже ніколи у ню й ни входив. Лиш Риздвених светків пускали у ню коледників, аби си було де діти людем, ек сходилиси до діда на коледники. А так, то уна цілий рік пусто ґаверлувала. Хіба дес поклали лиш йкус фантину у ній, аби постоїла тим часом, або гуспінку в бербеницях у ній уліті гуспили, бо там холодно й чисто було. Та дес у редигоди хіба йкийс жид у ній переспав на постели в мнєконьких вовнєних ліжниках, ек, бувало, дес верхе захопила ййго ніч на купецтві ниподелеку вид дідової хати.

У новій хаті баба злагодила на столу, укритім вовнєнов ска-тертьов, тканов у чьорно-білі бартки, коледницький колач – кавуш зерна, два кислі хліби, пшенишний разовий плетений колач, на шух загрубий кусак солонини, ше передтогідної лун-чіни. Навмисне поклала солонину лунчину, аби си погонорити, шо у неї ше си заважаєт передтогідна лунчіна, а ни лишень

сегорічна солонина чи тогідна лунчіна. На то поклала зверхе чєсанне ленєне повїсмо.

Єк би галасливї вітри звїєлиси наперед хати, так буйно й галасливо увїшли в браму колєдники, плєшучї:

«В недїлю рано єло свитати,
Єли си гостї кватирувати.

Гостї до хати, ґазда из хати

Єли ґаздиню ревідувати.

ґазда си дивит криз шєленюю,

Шо гостї робют из ґаздинєю.

ґазда си дивит, собї карбуєт,

На свою жїнку бучьок гутуєт.

«Ой ти мужєньку – нивїрничєньку,

Чом ти ни вїриш мому сердєньку?

Ци ж то ни можна й пожертувати,

Чужого личька поцулувати?»

Єк би дараба на габах бистрої рїки, похітувалиси колєдники, три рази пидходїчі пид викна хати й три рази назад видступаючіси плєсом, поцоркочючі дзвїночьками на бартках, играючі у скрипку, та тримбїтаючі в тримбїту. Аж криз вуха промикаючіси, високо попид небєса лунали голоси дзвїнкїв и плєсу, губ'єчіси далеко поза дїдовим осидком у потемках ночї.

Чєлїдь таки гїбла зазерати з хати криз вїкна на колєдникїв, єк за файно плєсали та йкі гей за єдєрні? Кортїло їх борше видїти, ци будєт з ким досхочю поданцувати? Але баба ни дала їм си дивити у вїкна. Устїдкувала, шо то ни єлоси витрїшетиси криз вїкна на мушшїн, аби вни гадали, шо хтос таки за ними гинєт. А дїдо казав, шо криз вїкна у вечерїх нїколи ни можна зазерати з хати надвїр, єк надворї потємок, а у хатї свїтло, бо тогди шош си можєт нїчїстє показати або й окаснути. Єк зачєтла тримбїта играти до колєди, то дїдо сїв на колник припїчька. Слухав уважно, єк колєдники пид стїнов колєду колєдували. Скрипка упротєж играла за берєзов, шо провадив колєду:

«Припїзнївси мїсєць у крузі

Дай Боже»

їй голоснїшше додавала игров за голосами колєдникїв, шо гуртом разом з берєзов колєдували: «Дай же вам Боже шєстє здоров'я», – тай знов тихше играла за самим лиш голосом берєзи.

шо колєдував сам слова колєди:

«Ой забаривси гїсть у дорозї

Дай Боже...

Ой туда ишли дев'єть купцїв,

Ой дев'єть купцїв, самї молодцї.

Ой уни ишли, питаючіси,

Допиталиси доброго ґазди.

Доброго ґазди, ґрєчьного пана

ґрєчьного пана, пана Ивана.

Ой ми знаєм, шо ти є дома.

Ой сидиш собї по кєнєц стола

У кєнєц стола тисового.

Вїнчюємо шєстєм здоров'єм,

Шєстєм здоров'єм, мнєга лїтами.

Мнєга лїтами, сими свєтками,

Сими свєтками тай Рїздвєними,

Витак приїшли ми чьом зелєними,

А з отсим словом будь же нам здоров

Ни сам из собов, а з усїм посполу,

З усим по сполу, шо в твоїм дому,

З отсєв колядков, з усєв чєлядков.

Уставай з лавки, розмикай замки.

Уставай з постєлї, розмикай дєврї.

Вийди ид нам, подєкуй ти нам,

Шо ми тобї сколєдували.

Сколєдували, пришєбетали,

Єк ластивочька при цєму дому,

При цєму дому, чьом весєлому.

Єк соловєйко в тужїнім лузі,

Єк зазулєчька в зелєним гаю.

За отсим словом бувай здоров

Ой рїк вид року, токма до вїку

Дай Боже»

А колєдники за кождим разом усє повхторєли голосно тай ґрїмко: «Дай же вам Боже шєстє здоров'я, дай Боже»...

Дїдо устав из припїчька й поважним ходом пишов надвїр, ни запераючі за собов дєврї, ид колєдникам просити їх у хату на колєду.

«Декую вам, панове колєдникове, за колєду. Дай Боже й вам шєстя та здоров'я й многа лїт. Та будьтє ласкави у хату. Прошу блишше заходити».

«Декуюмо ласкаво! Дай Боже й вам шєстя та здоров'я й многалїт из цими светками», – говорили колєдники, витаючісиз дїдом, заходічі за березов у хату, єк бджьоли у вулий за матков. – «Тай из нами, колєдниками, дай Боже намногалїт, Иванку», – обзивалиси оба конї, Чекайло тай Олєґа, Онисим'юкові сини, шо несли, аж угинаючіси, наповненї колєдов бисаги на плєчьох, такі верховатї, єк кичїри.

На хатєним порозї баба Єлена, цулууючі хрєст у руці березї, перев'єзала повїсмом. Ни жєлувала за тим повїсмом, бо знала, шо на страшнїм судї Пречєста Дїва тим повїсмом маєт зачернути три рази из пєкла на віки там засужєних душ и вїтєгнути їх до царства.

Береза витавси з усїма в хатї, та вїнчюуючі усїм шєстя, здоров'я, многалїт, засїдав из колєдниками видразу за стїв до колєди.

Коло берези праворуч сидїв скрипичьник, а лїворучь вїбрїця из скарбонков на гроші, а поза ними наокола стола посїдали усї колєдники. Навїть и конї мусїли сїдати, помогати колїдувати за столом.

Джюнда, єк завше, фїґляво усміхаючіси, зачєпив бабу: «Проше! Єленко, але ни за гнїв – ци у вас чєсом нима сверличька провєртїти березї бурлак, бо ачюй єк захрип, лиш шєпчєт?»

«Є, панї березо! Єк би ни було для Джюнди? Шє з медом варєний» – вїдповїла баба, смїючіси, тай борше чяпнуласи чєстувати, насипаючі у кубок з беривки горївки, випїла до берези в сам перед, а вїтак подала березї беривку, аби провєрчював собї тай колєдникам бурлаки добров шумїєров. Тим чєсом надворї дїдо так жох из пїстолєт, шо аж свїтло гасло у гатї вїд гласу, а єк увїйшов у хату, то Джюнда весєло запитавси: «Братю! Гов! Ци чюєш. Тобї йкої колєдувати колєди: новомодної ци старовїцкої, бо я всєких знаю?» – гордо позєраючі на людїй в хатї, Джюнда говорив тай лагодивси до колєди, беручї из стола хрєст из дзвїнком у руку на знак, шо хочєт зачїнати колєдувати.

«Я тобї дам зараз такої новомодної, шо й ни втєчєш ми з-за стола, лиш ану пробуй», – трохє отєк-таки напращу из сєрцєм

зачєв дїдо грозити Джюндї, – «мїнї старовїцкої колєдуї. Тай усїм у моїм дому лиш старовїцких колєд маєш колєдувати. Але ни довгих. Я знаю усї колєди. А хочю, шо би ви, тай людє из вами зато довше могли набутиси в моїй хатї. Колєдники замїсть колєдувати волїют чєлїдь у данци потресати, бо ади єк ждуть на да-нєц, так єк голоднї курки на зерно», – сказав дїдо, смїючіси.

Джюнда, протєраючі долонєв нїс так, єк би вїн йїго засвєрбїв, вїговорювавси за новомоднї колєди: «Давно, шє єк я молодєчьком зачєв ходити першїй раз у колєдниках из березов Юрїєм Бровков из Дїдушкової Рїчьки, то тогди нїхто насвїтї за новомоднї колєди нї чюв, нї знав. Я ходив шош кїльканацїть рокїв из ним за звичєйного колєдника, докїв навчївси усїх йїго колєд. А вїтак ужє ходив знов богато рїк за березу. Навїть на Жєб'є, на Єсєново та у Єворово кликали мене березувати. Я й туда понаучював колєдникїв старовїцких, Бровчїних колєд. Але єк прїйшов у нашу парафїю молодїй пїп, та вчюв на одно Рїздво нашї колєди, то так злєментувавси на нас, шо аж таки ни зрозумїв, шо й дїєти. Ни пустив того року колєдникїв. Сказав, шо ми ни вміємо по хрєстєнски колєдувати. А тотї колєди, шо ми їх колєдуємо, старовїцкі, то вїн сказав, шо їх вжє ни можна бїрше колєдувати, бо то поганскї колєди. Тай зарєдив, аби ми, берези, навчїлиси новомодних, хрєстєнских, колєд.

Ми си зїйшли, усї берези, до Рїчькової школи й там молодїй дєк, шо тогди учїв дїтїй, чїтав нам наголос Бїблїю про Хрєста, тай ми полудь того укладали новї колєди, вбєраючі їх у стару форму. Тай аж тогди, єк ми здали аґзємен перед попом, пустив вїн нас колєдувати, тай тимунь, Ива, я си питаю, икої колєдувати, бо я їх знаю й таких, и таких. Ни забув я шє й старовїцкі колєди, бо первовїчнї колєди й мїнї є милїшшї у души, єк новї, про тото, шо я ці новї колєди сам укладав разом из другими березами».

«Мїнї пїп ни до розказу у моїй хатї», – сєрдито покручюючі головов, говорив дїдо, – «Вїн най собї у цєрквї розказуєт. А тут я розказую. Ти колєдуї людєм тих колєд, шо тобї милїшшї у души, а ни тих, шо їх там хотєт навєрєчї заїдєї тай усєкї кушманєники, уни хотє знишшїти нашу первовїчнуну вїру, стародавнї звичєї, нашу ношу тай нас самих. А ми си ни смїємо дати. Докїв був Довбуш на свїтї, дотїв було й наше право тай сила. А єк йїго изтратили

вороги, то ни стало й правди на світі. Уни її стратили. Тай нас тіпер хотєт изгладити из лица земні. Але доків ми си будем свого держєти, то дотів уни нас ни забізуют изнишшїти».

Наколи зачев Джюнда коледувати коледу дідови тай усім домашним, натоґди дідо кудас утік из хати й ни вертавси у хату, аж доків коледники ни скінчєли усі коледи коледувати. Баба казала, шо він маєт таку ворожку почєрез стрілецтво, шо ни личїт слухати колед, тай так робит уводно. Але самого діда ніхто ни смів про це запитатиси витак, єк він по коледах увійшов у хату, бо то була йїґо глібока тайна. Джюнда коледував коледу за коледов вид найстаршого до найменчєго, кождому, шо жили у тїй хатї. Дїдови коледував ґаздівську коледу:

«Я в чєго ґазди новїї двори

Радуйси, радуйси земне, бо Син Божий си народив.

Новїї двори, тисовї столи

Радуйси» и т.д.

А по застілю сидєт ґаздове

Ой сидєт сидєт, радочьку радєт.

Радочьку радєт первовічнуу,

Шо тіпер ни так, єк стародавно,

Єк стародавно з-за старих людий, й т.д.

Єк скінчєв Джюнда дідови коледувати, дзвонив у дзвінок, вінчював йїму шєстя, здоров'я й многалїт из светками тай из коледов. А витак знов задзвонив у дзвінок й коледував бабї чєлїдинскої коледї:

«Коло керницї, коло теплицї

Славєн єс, славєн єс, Боже, по всему світу, славєн єс,

Там светї светцї воду светили

Славєн єс, й т.д.

Воду светили хрєст заґубили

й т.д.

Колєдників у теплїй хатї ловила утома. Морив їх сон, коледуєчї за столом при слабїм світлї свїчки, шо то притухала, то вгораласи серед стола. Прикладали собї студєні дзвинки до чьола, та протєрали слинов очї, аби ни дрїмати. Джюнда ниодного й штуркнув, єк занадто кунєв у коледї. Тай охаблєно поглипав на того коледника, шо чєсом замилив йкєс слово у коледї, тай чєрез то баламутив цілу коледу.

Витак коледували вуйкови, шо:

«Ой в лісі, в ліску на жовтим піску

у злотї, у злотї ходит наш пан господар, у злотї.

Виросла сосна тонка висока,

у злотї» й т.д.

Тонка висока, в корїнь глібока.

В корїнь глібока, в листок широка.

В листок широка, в верху кудрєва.

Йа на тим кудрї сив-сокіл сидит.

Сив-сокіл сидит, далеко видит,

Шо за далеко? На сине море.

На синим мори кораблі плили» й т.д.

По вуйковїй коледї, коледували вуйні, шо:

«В недїлю рано зелєно вино в гору си вило» й т.д.

А по вуйнинїй коледї коледували минї – парубоцкої коледї:

Йз-за гори, з-за Чьорногори

дай Боже

Кїнске духовє, стало стовповє (дай Боже)

А в тим стовпї два духи славні.

Один славний коню вороний,

А шє славнїший, ґрєчьний пане и т.д.

Минї закїнчювали жєртом цу лєґїнску коледу, аби я їм платив чєрвонного за ту коледу, та абих їх чєстував за ню. Я аж ни знав, шо дієти и й з утїхє, и й з йкоґос устїду дивного, але милоґо.

Єк докінчєли коледї, дідо видразу увійшов у хату й разом з бабов передав коледникам на руки берези колачє на коледу, тай дав ринскї, приговорюєчї поважно:

«Просимо вас, пановє, на то, шо втєкаємо».

Береза устав. Задзвонив у дзвінок. Устали всі коледники за столом. Береза голосно дєкував ґаздам за колачє:

«Пановє коледниковє».

«Слухаємо», – видповіли гуртом усі разом коледники.

Дарував нас цєс пан ґазда из своїв ґаздинєв тай из діточьками», – говорив береза, – «колачєм, сріблом тай злотом».

«А ми йїґо даруємо шшєстєм, здоров'єм» – видповіли коледники.

«Дай йїму, Боже, в голов розуму», – вінчював береза, а коледники додавали «даруй, Господи».

«У стадарку коний».
«Даруй, Господи».
«В загороду воли та корови».
«Даруй, Господи».
«В кошеру овец та кіз».
«Даруй, Господи».
«В пасіку бжів».
«Даруй, Господи».
«У куринник курий».
«Даруй, Господи».
«У свининец свиний».
«Даруй, Господи».
«А в кожій кутині по дитині»
«Даруй, Господи».
«Пшьо коні».

«І-і-гі-гі-гі», – зарзали оба коні-коледники Чекайло й Олеґа. Нарід зареготавси з них, а Джюнда закликав: «Пшьо. На вивса», тай подав їм коледницький колачъ сховати у великі предівні бисаги.

По подекуваню ґаздам за колачъ хотіли коледники уставати из-за стола. Але баба сперла, аби за одним махом їх и видстолувати. Пишла горівка у рух на столу, а за нев голубці из солонинов, буракова юшка из свинечьов буженицев, по повній мисці набитов, пироги з бриндзов та молошна каша з кукурудзінов крупов.

Коледники за столом пили, їли та співали при їді усілєких співанок – охотуючіси без кінця й міри.

Джюнда насмішливо жертував до дейких коледників: «Кобесте, сараки, отакі цікаві були й до коледі, ек до їди, отогди би були з вас добрі коледники, а так з вас лиш добрі калюхачі, а ни коледники».

У куті стола, повид постелі, смієлиси коледники до сліз из Маріканюка, шо, дрімаючі, їв пироги. Коледники розмецкували по кавалкови лосної свічки в пушках, клали йиму її на пиріг, ек він зажмурки ніс йіго у рот тай він, разом з пирогом, їв по кавалкови свічки. Ек удівилоси на то бірше людий, то нарешті ціла хата смієласи з Маріканюка. Так само усі хатов смієлиси з Олеґи Онисим'юкового, бо він так допопоїв у коледниках, шо

при кінци коледників ни міг уже нічьо їсти. Вайдочівси лиш, шо йіго стинаєт у калюхах тай шочєс бігав надвір. Смієлиси з него, шо він у коледниках коритницю дістав.

Коледники з Джюндов ніколи ни голодали, так ек то си лучєєт чєсом из инчими березами, шо нираз обмиют й по десіть хат, заким їх дес пустєт у хату та дадут наїстиси. Джюнда знав, ек уже ходити у коледниках, аби си їм добре поводило. Були такі хати, шо він до них навіть й ни хотів повертати, бо знав, шо уни навіть надвір ни винесут коледу, а ни то приймили би у хату коледників. То бідоїдки. До тих, шо хоть ни приймали у хату коледників, але однако виносили їм коледу надвір, тай позадь свого затєку давали коледу, то Джюнда повертав. Хіба, екшо си лучєло бірше таких хатий ув одним куті, шо їх ни пускали у хату, а коледники вже потрохє приголодніли, то Джюнда видразу тогди завертав у инчий кут й ишов до таких ґазд коледувати, шо й по добі або й по бірше ни випускали їх из хати. Тішилиси й набувалиси ґазди разом из коледниками. Величяли коледників, а коледники ґазд.

Були й такі хати, шо раді би були, аби до них коледники повернули, але коледники до них ніколи ни сміли повертати, хоть би були й хотіли, бо мали твердий наказ вид попа й церковного братства там ни повертати через то, шо в тих хатах була розпуста – жили на віру, або вінчені ни сиділи укупі. Розійшлиси мижи собов.

Джюнда, ек береза церковних коледників, мусів цєс наказ виконувати, але сам, ек чьоловік, то був цєму противний, бо казав, шо то все однакі люде на світі. А шо жиют инак вид других, то уни за цє ни винни, бо їм уже так було написано жити ше у материній отробі.

Джюнда хожував у коледниках понад шістьдєсєть років, то зазнав усекі чєси. Він ше тємував навіть тоти чєси, шо коледники мусіли повертати из коледов коледувати й до жидів-арендарів. Тай попи тогди ни казали, шо то гріхово, бо такий натиск мали. Давно були навіть осибні коледі арендарям. Й Джюнда їх знав. У тих коледах ни згадувалоси про Бога, лиш славилоси арендарів и горівку. Жид из утіхе клав на стів тілько горівки оперєдь коледників, кілько лиш би були бізували пити. А на коліду осібно клав завше битого талєра. Бувало, так си вивпивают ко-

ледники в коршмі, шо у дві дорозі з неї йдут. Ледви цес звичь скасував новий піп, шо прийшов на місце старого, ек тот умер.

По їді ж скрипичьник зайграв до данцу. Пишла ціла хата данцувати на колопні, окрим діда. Навіть й я з Ваділівским дівченишем потемками у кутах данцував другим за плечіма. Хоть ни умів данцувати, то лиш підбрикував, тай голосно ладокав співанок, а усі, хто мене видів данцюючі, фалив, шо з мене виберетси добрий данцивник и співак.

Ек вигуляли по кілька данців на колопні у хаті, Джюнда тогди узев свій дзвінок из стола, разом из хрестом й, легонько в дзвінок поцоркочюючі тай ногами перебераючі опередь діда, зачінав плес у хаті. Скрипичьник прийгравав до плесу:

«Ой по добрий вечер до хати,

Ци позволите козі скакати?».

Дідо, весело си усміхаючі, сказав до прикладу, за скрипков:

«Ой скачі, скачі, козо нибого,

Я посієв пшениці ой дуже много».

За плечіма Джюнді стало до плесу шість коледників, по два у ред, из дзвінками у руках й зачели разом из Джюндов дідови плесати:

«З одного рова спасла корова,

З другого кінця испасла вивця.

А посередині вирили свині.

Дівчено моя, ходи ид міні».

Дідо затєвси, ни метав видразу плесакам гроший у дзвінки на плес. Хотів їх трошки помучіти плесом. Казав, шо то вни нідочього плешут. Отворив їм обі хаті навстежир й уни мусіли плесати йиму почерез обі хаті й хороми, викручюючиси опередь ним на одній нозі, приспівуючі:

«Раз си оберну, тай си ни зверну.

А ек си зверну, по боку верну».

Тай далі плесали так завзєто, шо аж з них піт капчев:

«Ой кучьмо, кучьмо, тут ми си мучьмо.

За тоти гроші, шо вни хороші.

За гроші білі ждїм до неділі.

Гроші черлені давай до жмені».

«Та ждїт ко сараки, най вас помилую трошки», – говорив дідо, сміючиси из задиханих вид плесу коледників. Верг їм лиш по

ґрейцерови у дзвінки, але березі, то поклав сороківця на хрест.

Плесаки декували дідови за гроші, тай борше зачінали плесати коло баби, коло вуйни тай коло тої челіди, шо з нев данцували. Виплесані гроші здавали вибірци у скарбонку, тай далі плесали.

Вуйні плесали:

«У лузі калюжя, нагніваласи жінка на мужя.

Нагніваласи, надурсаласи, вилізла на піч розболіласи.

Він їй приносит меду горівки, а вна му кажет: «Гину навіки».

А ек приніс їй доброго бука, уна устала: «Я твоя любя».

Бабі плесали:

«Сидів Никола по конец стола.

На стів си склонив, слизоньку зронив» й т.д.

Я ни хотів, шоби уни коло мене довго плесали, хоть любив я на плес дівитиси й слухати йиго. Але однако чьогос устидавси, аби коло мене довго скакали. Відев тимунь, шо мене нараз так зачели величєти й підносити. Я видразу верг їм гроші у дзвінки, йкі лиш мав вид діда на плес.

Коло челєди плесали всіляко:

Стоїш у полиц, давай з рукавиц.

Стоїш у порога, дай, бійси Бога» й т.д.

Тай старим бабам чєсом плесали й назбитки, аби си було з чього посмієти.

«Оттам оттам у терлиці, просив в баби мізерниці.

А вна йиму видповіла: «тара, тара. В баби стара, стара».

«Отам у пасіці просив заїц у ласиці.

А вна йиму видповіла, шо ти чьорний, а я біла.

Ой ти годен шибениці –

Ни такої молодиці».

По плесі, шє довго коледники данцували на колопні та виробієли усекі збитки тим коледникам, шо подрімали й спали, де котрий лиш допав місця. Дідо з вуйком шочєс чєстували горівков коледників. А баба ни переставала класти гостий за стів їсти, шіре їх припрошуючі: «Ануко досєгайте. Будьте ласкави, харчюйте. Ни скигайте, дїждалибєсте».

Гості ломили хліба з паліниц великими букатами, сербаючі по повній великий дерев'єній лижсі юшки та тєгаючі без устиду

з мисок бужерами штуку, декували й ґаздини ґречно: «Досе-гаємо й харчюємо, лиш простибіх вам. Дай вам Боже віку та утіху з маржинки й цілого вашого ґаздівства та з діточьок за вашу честь й ласку. Ни треба нас просити, ек Божий дар стоїт опередь нас на столу».

Коледники вибралиси вид діда аж другий день по Василю, уже таки у добрі обіди. На видході, стоїчі наокола стола, замість оченашу за їду – застівну коледу:

«Декуємо Господу Богу (Дай Боже)

Господу Богу господареви» й т.д.

А витак пишли круглека у пасіці дідови на бжьоли, аби си роїли. Зметали коледники свої шепки й бартки на стропу у ногах дідови й бабі, шо стоєли у пасіці серед колеса мижи коледниками з горівков у беривці. Та за скрипков и голосом тримбіти крутилиси за сонцем круглека, звисока приданцовуючі ногами, голосно приспівували:

«Ой під дубом, під дубцем сидит дівка з леґінцем.

Сидит дівка з леґінцем, накриласи рукавцем.

Ни жель міні рукавця, лишень хлопця молодця.

Ни жель міні білиг ніг, славне місто Тернопіль.

Ше славніше судове, раду радєт радове:

Ек рекрута зловити, до Чьорновец видати.

Ми тут пили, ми тут їли, шоби си вам бжьоли роїли.

Ми тут пили, тут гуляли, шоби бжьоли низко сідали».

По тім слові круглека всі ек оден коледник нараз си схелили до земні, узели свої шепки на голов и бартки у руки. А дідо з бабов їх шіре чєстували з великої берівки-дубівки горівков.

А витак плесали в пасіку бжьолам. З пасіки вернулиси коледники назад на опередьхате до діда й там, обертаючіси за сонцем три рази, плесом декували дідови за гостину коледників:

«Декуємо Господу Богу, цим славним ґаздам, вашому дому.

Шо ми у вас пили, шо ми у вас їли, шо би вам си бжьоли роїли.

Раз си оберну тай си ни зверну. А ек си зверну, по боку верну.

Ше й декуємо за горівочьку, шо ми ї пили в вашім домочьку.

Шо ми у вас пили, шо ми у вас їли, шоби си вам бжьоли роїли.

Раз си оберну тай си ни зверну. А ек си зверну, по боку верну.

Ше й декуємо за ваші гроші, би ви діждали, ґазди хороші.

Ой з отсим словом, будь же нам здоров.

Ни сам из собов, з свойов ґаздинев.

Ой из ґаздинев, из діточьками.

З ким ти Біг дав – из приєтеликами.

Господу Богу помолімси,

Цим славним ґаздам низко вклонімси

Раз си оберну тай си ни зверну – бо пиду далі.....»

Вклонилиси низко дідови й бабі, тай усім зібраним гостям, тай вибралиси вид діда коледники до Джюнди на розплєс. По дорозі играли в скрипку й тримбіту тай на всий рот голосно плєсали жертівливих жінкам:

«Купи ми, мужу, срібний дзвоночок.

Тай завіш йиго під подолочок.

Ек си я рушу, дзвонити мушу:

Ой дзелень, дзелень, за твою душу.

Купи ми, мужу, ключ колідочку

Ой замкни мене у коморочку.

Ек изхочу, викном виштрикну!.

Ек си намашшю солониною,

То си дістану й кріз стелиною.

Ек я изхочу хлопців любити,

Зачнут твої замки ломити,

А ти меш, мужу, лиш воду пити».

Тай гордо співали:

Ми, славні коледничьки, йдем хата вид хати

Нашим любим господарям заколедувати.

Ой у мене у городци, та зелена тоя,

Аби міні вікувала бідашечька моя.

У Джюнди на розплєсах, то цілу добу ише пили, гуляли, плєсали та з пістолет вибуркували коледники, набуваючіси. Порєдно розплєсували коледники так, шо аж понад вечєр робили ділевшину. Поділили коледницкі колачі: одні березі за березованє, другі скрипичьникови за йгранє, треті тримбіташеви за тримбітанє, а четвєрті конім за ношінє коледницких колачів. Решту отаксували тай продали людем, а уторговані гроші за коледницкі колачі обернули на церкву, бо рєшта коледників ходило у коледниках безплатно – за гонор.

На Видохрестний Святий вечір досвіта, наколи зорі, наробила баба воскових хрестиків на водицу. Наметала їх у накривчесту коновочьку из перекладуваними сливинов доґами. Зав'язала коновочьку у писану вовнену тайстрину й подала її вуйкови, шо йшов до церкви, наколи днина, по водицу.

Сама борше из вуйнов узелиси до варіня светої вечері из дванацітьох писних страв. Тої днини мусів и я ниївши ждати на водицу, доків її ни виніс вуйко вид церкви, бо баба казала, шо тої днини усі мусет говіти хреста.

Вуйко війшов из водицев вид церкви аж пид полудне. Баба злагодила таку саму вечерю, ек на перший Святий вечір залагодила її.

Дідо так само, ек на перший, и на другий Святий вечір, злагодив й на цес вечір у миску дванаціть писних страв тай из чепеликом у руці ходив тричі надвір просити градового білого царя – воденого чорнокнижника до тайної вечері. Просив йго знов з усіх штирьох честий світа.

А ек й за третим разом дідової прошні й на третій Святий вечір градовий білий царь – водений чорнокнижник ни мав моци й путері євитиси до діда й засісти разом з ним до тої тайної вечері, то дідо тогди заклев йго первовічними словами:

«Ек ни может си вода обернути горі й узистріть плисти, так аби й ти ни мав моци й путері, градовий, білий царю – водений чорнокнижнику, сего літа приступити на мої ґрунта из своїм градом. Ек си ни может земня узистріть сонця закрутити, так аби й ти ни мав моци й путері до моїх хітарів доступити. Ек ни может си ніколи сонце назистріть обернути, так аби й ти, градовий білий царю – водений чорнокнижнику, ни мав моци й путері на мої ґрунта й одним зерном граду порснути. Вид моїх ґрунтів отсими первовічними словами я тебе заклинаю й ни допускаю до моїх меж, до моїх хітарів на віки віков амінь».

По тім заклинаню веселий вернувси у хату, бо вірив, шо побідив первовічними словами ничісту силу й загородив їй дорогу з градом йти на свої тай на тоти людські ґрунта, шо на ні він ни схочет пустити град у літі.

Ми сіли до вечері ше до полудня. Баба вибрала з водиці

кучереві пишні, жовті воскові хрестики, натулела їх на одвірках поверх двер у обох хатах, у хоробах, хлівами, колешнями й загородами. Скрізь наклала своїов руков на цілий рік на своїм домивстві знак светого хреста, ек оборону протів злого духа.

Дідо у цім ділі їй нічьо ни помогав, але нічьо й ни поперечів. Перед їдов кожде з нас мусіло покушети свеченої водиці з коновочьки, вінчуючі одни одним: «Дай Боже намногаліт из водицев, тай позволь Господи дочекати й нарік цеї водиці покушети усім добрим людем на світі тай нам грішним».

По їді тої днини ми вже нічьо ни робили, бо наколи винесли си водицу вид церкви, натогди уже зайшли Видорші.

Досвіта на Видорші дала баба знов нам тої водиці на шесерце покушети усім, а решту тої водиці пересипала у чьорну флешку, заткала кукурудзіним коченом й сховала у полицу верх двер, аби стоєла напровсеке у хаті через цілий рік.

Дідо розказував, шо тоти дівки, шо є зомражені й через то ни могут си виддати, біжет по опівночі до днини на Видорші до церкви й голі у дзвінниці мият из середини дзвони видобранов на Видохрестний Святий вечір перед заходом сонця водов з дев'ятьох головиц. Витак у хаті тим митілем миятси. Примов'єют у примівника на нім й висипають в суботу у вечір пид неділю пид порогом церковної брами людем пид ноги, аби були такі голосні, ек церковні дзвони. Аби усі люде лиш про нігговорили та аби на вирви били на ні леґіні у старости.

Він казав, шо тоти усі дівки, шо їх си вже кортит виддавати, йдут досвіта на Видорші до церкви, пишно вивберані в шонайкрашшу убирю. Уни си уберають на протів леґінів, аби усі виділи, шо вни мают у шо си гонорово приодіти. Тай прикрашаються, аби си вдати леґіням ек ни лицем, то богдай убирев, бо й кола в плоту ек прибери, то він файний. На Видорші дівки, наколи лиш переступ'єт поріг у церкву, то видразу изгорда витаються из светими (намальованими на образах у церкві): «Добрийдень, светі апостоли! Я буду за три неділі з файним чьоловіком на постели». «А витак, ек си ни виддаст тих мнесниц дівка», – говорив, сміючиси, дідо, – «то на Пушшіне йдет до церкви, зібрана попростеньку, майже у завсіднім фантічку. Й наколи увійдет у церкву, то видразу дес станет у кутичку пид хорами, дес так у потемку, шо би її люде навіть й ни виділи, тай нарікаючі на светих, шо ни

дали їй тих мнєсниц ніскої долі, кріз плач молитси: «Светі апостоли. Угодничьки Божі. Най би вже був чьоловік, йкий би був, коби лиш хлібця роздобув! А то ні пихоти, ні гидоти ни видко».

Рано на Видорші, ек идет піп воду светити на Ардан, то дівки засідают йго у церкві коло двер. Крадьми лов'єтси йму за опарат тай так переступають поріг из церкви надвір, аби си лиш мочі того року виддати.

Дідо повістував, шо є такі видважні дівки (безстидниці), шо лов'єтси за опарат на попови, хоть би си навіть на то й ціла церква дівила тай з них си смієла. Видко, шо лиш так пудно їм кустер горит виддаватиси.

Баба досвіта на Видорші здоймила з-пид образів трійцу єворівскої роботи, мудро вирізану в пишні узори. Заткнула у ню три грубі великі воскові свічці. Убрала трійцу уселякими зіллями чьорногірськими й городними. Закетичіла колосєм єчьменю та пшениці. Прикрасила крашеним волосом та об'єзала волосовими красками трійцу, аби з неї ни пооппадало зіле, тай пишла разом з дідом тай зо мнов ше до днини до церкви. Вуйко трудний, нивиспаний по колєдниках, лишивси з вуйнов у хаті кутати маржину.

Дідо конем ніс пістолет та пороху до церкви на проріз, аби було з чього стрілети, ек мет піп на Ардані воду светити.

День був дуже погідний. Єсний. Ни гасло світло на свічах и трійцях, ек ишли з церкви на проріз з річями воду светити. Вітер ни гасив світло. Дідо цим си дуже тішив, бо казав, шо ек на Видорші тихей день, нивітрено, то цілий рік будет нивітрений. Буде добрий, погідний рік на бжьоли. Він ворожив, шо того року будет манна на бжьоли, бо стріхе зачели майже вид самого ранку чьоріти. Він казав: «Затем собі, синку, шо я тобі сегодне кажу, шо ек на Видорші ни чьурет стріхе, то у бжів того року меду ни надійси узети».

Нарід одним стєгом ишов из церкви на проріз из церковними річями, церковні брати вели мижи собов попид руки попа у таким світучім єсностев до сонця золотім опараті, шо аж си годі було на него подівити. Церковні фани рихтіли високо понад головами народу. Блишшелиси єсно до сонця на стареньких коругвах хрести. Ек би зерниці на небі, мерехтіли світла на церковних свічах братству у руках тай на трійцях у челіди.

Дідо навіть ни доходив до церкви. Баба сама пишла до церкви из трійцев, бо й я лишивси коло діда, зазераючі, ек він рехтував пістолета до стрілення. Коло плоту, на горбку, нидалеко проріза, де мали светити воду, дідо обібрав місце на стріленє. Коло него видразу сковпиласи ціла товпа пістолетників из пістолети.

Дідо ни змигав оком, так уважев на знак до стріліня.

Ек на прорізі деки голосно забегекали «Намногаліта», старший брат церковний дав руков знак до стрілення. Пістолетни-

ки, лагідні до стріліня, разом из дідом ни перестали жечі з пістолет, доків їх усіх ни вистрілели.

Старому Цілици шош си було затело пістолє й ни вистрілило. Він зачев шош коло окомінка протичьков шуроборити, а пістолє у тот раз ек изпалило йму у руках попри самий ніс вверх, то мало шо й очі ни випарило та твар ни скалічіло йму. А у Черленюкового Міхайла у руках пістолє гет розметало на дрибні кришечьки. Мало пальці ни обирвало. Дмитро Бичюків, то своє пістолє клав у пліт тай криз пліт из него стрілев, так

охаблено торгало: боевси, аби си йиму ни вирвало из рук або шоби ни обтовкло йиму чіколонки.

А дідо, то так завзето стрілев з пістолет, шо навіть ни мав часу й подівитиси на проріз, ек пип трійці светив та гасив їх у Ардані.

Ек пип осветив воду, то нарід так изнісси над прорізом, шо мало й попа у воду ни трутив. Нісси нарід над Арданицев-водицев, так ек вівці над сільов на полонині, ек її довго ни їдет. Тручючі одни одних, наберали з проріза води у флешки, беривки, чітури й коновочьки. Сварилися одни з одними над прорізом, пхаючіси на вирви борше митиси водов Арданицев. Одни одних мало шо у воду ни тручели. Але дідо на то ни мав коли си дивити. Він борше набивав флейтушем из клочя свої пістолета, підсипав їх мощно порохом тай чім боржій знов из них стрілев.

Аж ек усий нарід розійшовси из проріза, тогди лишив стрілети. Зібрав свої пістолета знов у вовнені бисаги. Верг на коня тай пишов разом зо мнов из проріза просто горі ид хаті.

XV

Та зима була до Видорш гола, а вид Видорш стала дуже западна. Люде говорили, шо ек так далі будет сунути кождої днини пластовец, ек він сунув вид Видорш, то зима увалит по самі церковні вікна.

За маржинов, куда йшла зимами, то лиш корита було видко. А маржини ни видко було из зимий. Без лопати й оден заранок ни мож було подавати маржині їсти коло оплота. Треба було водно промітувати сіна в оплотах вид зимий тай терти давани маржині, хотівше, аби маржина сіно ни замішувала у зими.

Дерева аж си розчехали вид зими. Пласти фої аж угиналися до самої земні, стогнучі під завалними зимами. Сонце мало коли визерало з-поза чьорних, тежких хмар. Синєвов держело надворі. Про то, шо падала велика зима, однако лютило. Вода у керницях у видтє стиналаси вид морозів.

Мушшіне ходили по надвірю у рукавицях й розкочєних шєпках. А чєлєдь, то таки мало коли й показуваласи з хатий

надвір. Сиділи коло предія кужелів. А хто попрєв и позолив у Пилипівку прєжі, то тепєр їх звивав у клубки.

Понадвірю годі було робити йкус роботу через зими. Ціла днина проходила лиш на кутаню маржини. Навіть й дідо, хоть ек любив стрілецтво, то тепєр поменче бігав на него. Бірше сидів у хаті за коеном на печі, бо через старість ни зудалував совпати такими зимами западними за звіринов. А він, бувало, лиш зими глипів. Але тепєр дотєкло йиму її. Бувало, ек наставала Божа зима, то він тогди мало си коло хати крутив, бо стрілецтво – то була йго душя.

З кресом на плєчьох, бувало, цілу зиму визимуетси лісами. Біда знаєт, куди він нипав. Скрізь шив. Усі ліси мірєв своїми ногами уздовж й упоперєк по кілька разів на зиму. Скрізь ходив, де лиш потємив звірину. Ек флуд, пер за дичінов. Перед ним ніколи ни була загорожена Божа загорода на звір. Завжде стоєла отвором навстежір. Він умів видіти звірину й у найтемнішшим лісі. Знав її заходи, виходи, перєскічьки й стоїшшя. Таке мав на ню шєстє, шо нігде си ни могла з-перед йго ока сховати. Майже ніколи ни вертавси из стрілецтва голіручь. Тай охоту мав він страшну до креса. Бувало, сидів нираз на засідці такий голоден, шо світа ни видів, але ни пишов из засідки, поків ни убив то, на шо був підсів.

Він ніколи зодновати пусто днину ни любив. Водно вишукывав собі икус роботу: ек ни йшов з кресом у ліс, то боднавив. Робив кушки, кієта. Тєсличєв піківні корита. Точів на ручній токарнецци під стєлинов миски, ракви. А навіть був прибаг такий ручний жорєн до мелєня, доснагу на тот скрїй, шо водєний млин: з пальковим колєсом, цївами. Він навіть у скрипку навчївси трохє йграти. А флєєру, то так любив, шо казав, аби йиму флєєра играла й тогди, ек мут нести йго до гробу.

Був він перший косарь. Добрий стєльмах. Чьорний робак був, ек припадав до екоїєс роботи. Своїми руками з лісів повироб'єв він кішницї. Нираз так тежко гарував на ґаздївствї, ек вїв у єрмі, але то все у баби нічьо ни значїло, бо він ни слухав її розказу. Ни йшов за її поводом. Він мав завжде чєс узимї на стрілецтво. Уліті мав коли посидіти в пасїці коло бжїв тай мав чєс пустопаш потрєєрати на рибу, але з бабов посидіти в хатї, шош си порадити й поговорити над ґаздївством так, ек то роб'єт инчі ґазди, то на

це він ніколи ни мав чєсу й охоти. Єк уна йго кликала на пораду ид собі, то він тогди вічно ни мав коли. Водно кудас си квапив, Викручювавси вид неї завжде йковс квапнов работов або важним ходом. Ни мав охоти з нев сидіти в хаті й торкотіти над ґаздівков. Сидів из нев лиш дес у рєди-годи, й то тогди, єк був доброї волі або ни мав йкоїс инчєї роботи. Та тогди, коли вна ни торкотіла одно й то само, шо завжде.

Він ніколи ни любив крутитиси в хаті коло челіди, так єк то инчі мушшіне крутєтси, шо й води унесут у хату за жінку. Унесут трісок, дров. Позамітают у хаті. Узимі покутают за жінку усе по надвірю й у хаті (бо инчєї роботи ни мают) так, шо лиш готову їду покладут оперєдь жінки на стів тай шє її пишно запросити мусєт: «Идико, біднице, їсти, бо варя вистиваєт».

ґаздиня за тот чєс, шо чьоловік за ню кутаєтси, пазит борше инчу роботу на ґаздівстві. Ни закольохандрюєтси ні з предінем, ні з шитєм та латанєм старого дрантя, ні з тканєм. А нираз, то таки шє й припочінєт собі жінка з-позадь доброї долі: полежит трошки у днину за коеном на теплій печі. Маєт чєс й у робітну днину посидіти, пообіськатиси з другов челідьов тай шош ниодно поговорити, про шош си довідати, завєсти пусті бесіди, бо за ню кутанє кутаєт чьоловік. Маєт навіть шо витак й своєму чьоловікови поповістувати. Из-за доброї долі жінка май довше рано й долежит, бо ватру накласти тай горшки уставити у піч з варєв, аби си варили, устаєт чьоловік. Из-за доброго чьоловіка жінка ни схопєєтси борше, наколи зорі. Ни біжит надвір шє до днини кутати маржину тай давати свиням, бо це все зробит за ню добра доля. Из таким ґаздов ни сушит собі голов жінка из слугами по надвірю, бо це все доцотуєт добрий ґазда сам.

Дідо був инчєї натура. Ни був пєцух. Ни любив зрода кутати чілідинскє кутанє. Ни мав ніколи чєсу коло баби сидіти у хаті. Тимунь баба йго ни любила. Ни мала за ґазду, хоть він водно так крутив свойов головов, шо їх маєтчік из маленького борзю побиршєвси на великий. Ріс, єк причина ростєт. Усі люде завистували їм. Дивувалиси, єк дідо такого маєтку великого доробивси? Усіляко міркували про дідово богацтво. Одні проговорювали, шо, може, він крадєт, лиш так дєхіро, шо годі покіптити. Говиркували, шо, може, сам й ни ходит красти, але нишьком держит из злодіями руку так, єк то ниодні богачі роб'єт, шо

про людскє око ніби уїдают на злодіїв, біду зводєт, а потихонько помогают злодіям красти, бо переховуют злодійшину у себе. Помогает перепродувати, бо на ні ніхто ниназдогадь. Дєж би си такий порєдний ґазда держєв злодійшенєв? Це ніхто ни смів и подумати, а тим чєсом нираз лучєлєси, шо богачі помогали укривати злодійшену тай богатіли нев, беручі собі добрий пай за свою прислугу. Инчі люде знов говорили, шо він був «ни піший» – мав помичьника до маєтку – «Хлопця изчєз би».

А баба свої піла. Била, єк у забій, шо дідо ни ґазда – друциґа пустий. Нічьо би їй ни поміг у хаті, шо значіт за маково зерно. У хатнім кутаню раз руков нічьо ни хочєт за ню помочі. Голосила, нарікаючі перед усіма на діда, шо уна пропадаєт, вічно сама за кождісєньким журічєси та скрізь гуждинаючі собєв. А друциґа пустий лиш из кресиком лісами играєт узимі. А уліті из вудков минали йиму дни.

Богато чєсу сходило йиму уліті в пасіці, бо мав він ситу пасіку. Йшла йиму руков. Бєрбєницями меду брав вид бжів. Бігував нираз він и за стругами та за головатицями утинував аж у головиці Білої й Чьорної ріки. Ни турав на то, шо дєлеко, бо вітів зносив бєсагами сушеної риби.

Уліті за мід, а узимі из стрілецтва торгував, бувало, він торонку суму. Ліпшу в сто раз, єк тот, шо курів лиш коло жінки тай торгував її лиш за волики та коровки.

Але у баби, то все було нипочьому, бо він завше лиш своїм возом грав тай проклето був упертий и ниподанчєливий.

Бабі си здавало, шо то лиш уна з вуйком тай вуйнов степєнила усу ґаздівку, за усим си журила тай гризла. Їй си чюло, шо то лиш на її плєчьох лєжит цілє ґаздівство. Виділєси їй, шо то лиш її голов вічно схла у ґаздівстві за усим, а ни дідова.

«Маю шєстє на сина, шо си ни удав у старого», – говорила майже кождєму баба, – «бо єк би си був, ни дай то Боже, удав у него, то почьорніли бих обі з нивістков, тількі маєтки оброб'єючі. Пропали бих на тільким ґаздівстві».

Тай таки добре, дїправди, видколи вуйко ожєнивси, то бабі полєкшєло, бо він був пєцовий чьоловік. Любив ґаздівство, тай любив си крутити у хаті коло челіди.

Аж из-за вуйка баба уздріла світє. Й припочіла, тай нираз вирвалєси з хати мижи люде.

Уна насвіті була иззидовита до роботи. Водно вишукувала икус роботу. Бувало, наколи лиш попидпретует у восени городнину з городів, то видразу си брали обі з вуйнов до чілідинської роботи в хаті: прели кужелі, мотали прежі. Золили, прали й сушили прежі. Розберали та звивали прежі у клубки. Сновали полотна. Ткали сукна, ліжники. Доводили обі, шо лиш було потрібно на сардаки, гачі, онучі, на запаски та сорочьки. Снурили опинки й запаски. Спускали шнури й плели їх на сардаки. Прото, на ґаздівстві є вічно робота. Добру ґаздиню смерть би ніколи ни застала, пу-сто сидічі. А з осени, доків си гудует погудівні свині, то ґаздиня маєт великий устанчъ. Ни мат припочівку.

Вуйко помогав чєліди майже ув усим хатнім кутаню. Давав свиням, лупив буришку, тівк й клав у пічь буришіники. А кромі того обходив сам маржину й кутав усе надвірне кутанє: доїв зарань-вечєр корови, давав їсти й поїв у хлівах в одну міру маліг, дозерав вівці на окочіню, давав маржині заранки, надєнки й вечєрі на поли коло оплотів, плєчіма носив климаки сїна маржині на нічліги, робив воду у коритах, головицях и керницях. Він ні на кого ни спускавси в обході з маржинов. Ни вірив слугам тай служницям, бо казав, шо чюжими руками лиш добре грань замїтати, а ни на ні спускати кутанє худоби, бо худоба – то ґаздівский маєток.

Він при даваню сїна так виважєв пласти, аби ни передати сїна маржині, але однако аби й замало ни було. Хотів, аби маржина доїдала. Ни любив навєсні громадити за маржинов на даванях потолочі. Тимунь й ни гатив през верх сїном.

Обшєдком гудував сїно, хоть би єк було текало йиму йиго на маржину, бо у зимі сїно си ни родит. Кожде стебло сїна дороге. Однако в него навєсні виходила маржина из зимівлі така гладка, єк слимбуші. Крашше в него си визимовувала маржина, єк ни в одного сходила восени з полонинської паші.

Він ніколи ни мав у хід полонинский ні вид кого ні устиду, ні гани, шо маржина у него лихо визимувана. Ни лупилоси лице йиму за ню устидом опередь людьми. Пизначньо було, шо коло тої маржини ходив сам ґазда, й то добрий, а ни замлілек.

На Танасїя, взимі, вуйко Perezерав оплоти из сїнами, кїлько вигудувано сїна. Цєс рахунок робив він тимунь, бо, післїдь рахунку недїль, Танасїя припадаєт єкраз середь зими. Кїлько є

недїль зими вид Дмитрія до Танасїя, тїлько вид Танасїя до Юрія. Цї троє свет нїпоходючі, припадают водно ув одну пору року.

На Танасїя мїркував разом з бабов, ци текнет йиму сїна на маржинку аж до Юрія.

Гризлиси дуже тим обоє, бо хто годєн змїркувати Божу силу? Нїхто ни годєн избагнути наперед, йка за рана тай за погїдна будєт весна? Ни мож було знати, єк за борзо тенєтси корїнь у земни навєсні? Годі було угадати, ци швидко, ци пізно євитси пашя по Благовїшшїню на маржинку? Цє все їх гризло й обходило, бо єк нискоро єв'єласи пашя по Благовїшшїню, то тої весни треба давати сїна шє икийс чєс и по Юрію. Найгїрше вибєраєтси з оплотів сїно, єк мнєсниц є лиш сїм недїль. Сїмка погано тратит сїно. Витєгаєт из даванєм сїна маржині шє довго по Юрію.

Єк си траф'єєт, шо весна припизнюєтси, а до того шє й студєна, то тої весни треба дати сїна маржині шє й в хід полонинский.

Таких весний ни одни ґазди через сїно, аби ни стратити маржинку, падали по вуха у мїзерїю. А було й так, шо обрубували її в лісах, аби там її звїр виїла, бо з желю ни бізували її ані рїзати, ані на її муку си дївити, єк уна си карает у голоді. А купця ни було на маржину, тай задармо годі було її трутити. Волїла виздихати.

Нидурно говорили старовїцкі людє, шо: «Ни загубиш маржину зимі, до Юрія, лиш по Юрію, навєсні, єк ни текнет сїна».

Тимунь, хто видит на Танасїя, шо вигудував бїрше єк половицу сїна з оплотив, то повинєн йиго иззагоді собі докупити, покїв сїно шє ни дуже подорожіло, аби текло йиму маржинку дозимувати. Бо пид весну, звичєйно, годі си йиго докупити.

XVI

На Стрїченє, то вже вид самих зїр дїдо ни спав. Понадвїрю лєшував, наниґаючі за погодов, йка будєт тої днини надворі.

Тота днина показувала йиму погоду на цілий рік. По знаках на небі й на земни пизнавав він уже, єк за борзо покажетси весна того року.

Він казав, шо кождого року на Стрїченє зистрїчєєтси літо из зимов. Мїруютси, котрє котрого перемоцует. Вже на Стрїченє,

хто си на тім розумієт, то видит, хто маєт біршу силу – літо ци ше зима?

Післідь погоди, йка була на Стрічіне, знав дідо, шо сказати синови Лесеви тай инчим людем, ек мут си в него питати, йкий за погідний будет тот рік.

Цілу днину, ни змигаючі очіма, уважєв дідо, ек си бороло літо из зимов. Ек ни капчєли стріхи з дахів, то був знак, шо зима ше вєтила на літо. Ше ціпит студінь надворі й зима ни зараз изслизнет. Ше довго будет фіфолоа фіфолити. Марот ше моцно мет показувати свої фіглі. Марта ше навієт вітер зими й у мишинну дирку. Березня, то ше маєт береза замерзнути тай вода у головицях. Навіть травня ше ни будет гаразду маржинці.

Весна будет студена. На Марків день ше буковина ни запретси тай земня ше си ни покриєт зеліньов. Голоо будет на світі. А куда си ше подивит Марко, туда будет голод.

Тогди дідо остро наказував усім тай твердо нацвікував синови Олексі, аби малиси у гадці из сіном, бо весна припизнитси. В кого забракнет сіна, то на маржинку будет голод, бо трава ни зараз рушитси рости.

А ек на Стрічіне капчєли стріхе, то був знак, шо тепло перемогало на студінь. Літо переборювало зиму. Дідо видразу темував по тому, шо зима вже борзо уступитси літови з дороги. Низадовго зачньєт боршевіти, тай знимидієт, шо й ни будет видко, коли зчєзла. Скоро заткаєтси мороз. Береза пустит сік. Низадовго пукнет на бєчці брієт жовтим пушком. На вербі покажетси реска. Того року ни будет страху, шо рана весна ше си сховаєт котови пид фієт. Ше до Юрія отворитси гаразд на маржинку – укриєт зелєна пашя царинки. Хоть мет ше трошки дуги студений вітер у березни, то сміло си можна вже з него кєпкувати: «Дуй дуй, то вже нічьо ни видуєш».

Дідо весєло говорив синови Олексі тай усім сусідєм: «Ни журітси! Цєї зими ни будет страху за сіно. Ни трошієт сіна маржині на мою відповідь. Додавайте достатком сіна, кільки лиш бізуєт їєти. Й так доста лунчений повистоюєтси у людий оплотами на наріє. Ни жєлувати мерви, бо гріх би був, аби маржинка голодна звиваласи на студєни коло оплотів, ек я си надію на Благовішшєнє смуги за вивцями на траві. Ану мєтє видіти, шо я ни брєшу. Ой, ні! Бигмє, шо ни милюєи. Бо добре ми пока-

зало на Стрічєнє. А то є вірна правда, ану лиш собі її затємтє».

Нираз вуйко слухав дідової ради, бо єго слова лакоми си були сповчювати. Але ни всідєи так си ставало, ек він пророкував. Тимунь іноді вуйко лиш про людсьє око удавав, шо слухаєт дідової ради, а робив по своєму, так ек він уже розумів, а ни так, ек дідо би був хотів.

На Стрічіне двєчєру, ек винєсла баба трійцу вид церкви, шо стоєла там вид Видорш, подала її дідови до рук. Він дужє си вгонєв за свічьками из трійці, тай за зілєм из неї. Казав, шо тим си добре підкурювати, ек когос си шош ничієтє окаснет, або опєлюєкаєтси перєполох. Казав, шо тим зілєм й тими свічьками добре навіть и маржинку пидкурювати, ек їй шош побрєкуєт.

Баба в клітєи перебраласи в завсіднє фантєчько тай сіла за стів їєти. Дідо був доброї волі, сів коло неї й зачєв си їй фалити борше сам про погоду, а ни ждав, аж си вна у него запитаєт, ику він погоду сєгоднє виворожив.

Тимунь баба так си нараз олютила, ек оса роздражнєна. Й чюти ни хотіла тото, шо він зачєв був їй говорити про погоду. Видгонисто изцєпала на нєго:

«И-и-иди ти-и, пустий блаєстамутє, біда би ти упала на головє страшна та велєка з твоїми пустими бріхньями. Иків ти годєн зміркувати Божу силу, тай збагнути Божу волю? Ек ти годєн знати, земнєний Божє, йкий за погідний будет рік, ек тим кєруєт небєсний Бог, а ни ти, паскуднику паскудний. Цілє наказанє лиш про таких г'азд, ек ти, безвірку, сєгоднє у церкві говорив піп. Аж ми лицє вогнєм палало з уєтуду, шо й я маю такого самого ідолопоклонника за чьоловієка, ек про них говорив піп. Здавало ми си, шо ціла церков справ'єєт на мєнє пальцями, аби піп вивєрг мєнє из церкви, бо я жінєка чінатаря. Иди ми гєт з-пєрєд ичь, най на тє си й ни див'ю, такий єєс ми став студєний у сєрцьє, та мєрзкий у душі. Зчєзай ти вид мєнє, сатанє осатаніла, у безвієтєи з твоїми забобонами. Ни хочю я почєрєз тєбє, явєдо, у пєклі горіти. Ой ні! Мині си ригати хочєт вид твої бесідєи, а ни слухати її. На світі будет так, ек изхочєт Господь Бог, любий та солєдкий, бо то єго воля кєрмуєт світом, а ни твоє! Иди гєт вид мєнє!» – испорєкала баба на нєго.

Зразу дідо погадав, шо баба згулавіла. А витак, ек учюв, шо

то піп так торанив у церкві, то зачев си смієти из баби тай все сколобив їй у серце дес по слову:

«Тавіть, ви обоє з попом усе знаєте, ек то є. Ає. Вас Бог двох обибрав світ испасати... Ає. Піп усі розуми поїв, а біду розумієт. Тай ти з ним біду тежку знаєш, за шо є гріх, а за шо нима. А, зрештов, ви ни мете горіти у моім пеклі. Ни журітси цим. Тай ни бійтеси, шо я буду у ваше царство пхатиси. А екбих нічо ни знав, то бих и ни говорив нічо. А тимунь, шо шош знаю, то й говорю. За правду я си ни устидаю, тай нікого си ни бою, навіть и попа ні. Аби й двацять раз за мнов посилав из церькви хрест, то ни пиду ид нему, бо я си ни чюю у провині. А ти, ек єс є замотиличєна у голові, то собі й далі таков будь. Слухай попа, тай ти мусиш єго слухати, бо ти оттака зарозумна, ек отот чіп, шо генде стримит у дверьох. Ти? Мотиличєна вивце! Ти рот лиш маєш такий великий, шо й сто чьортів би тобі йіго ни заткало, а ни то я. Раз ти кажу. Ци чюєш?.. Шо я роб'ю то, шо робили старовіцкі люде, а вни були сто раз розумніші вид твоїх попів, бо мали свій розум, а ни купований, так ек єго мают тіперішні попи, чюєш, шо я говорю, ти відьмо дурна? А, зрештов, бери те Божя сила, а дітча мама! Думаєт ек хочь, тай роби, ек розумієш. А я буду робити тай думати по своєму, бо я знаю, шо я дію. Опікунів ми ни треба», – уже й дідо єв при кінци сердито говорити.

Він и трошки ни побигавси за нев. Стоєв уперто на своїм так, ек стоїт на поли первовічний бук, шо наокола него буря й люде знишшіли всий йіго рід, а йіго одного ни годни знишшіти. Робив усе по своєму, екби їй наперекір. А з того, шо вона уводно торкотіла, ек жонва у дерево, шо: «Він дурний», «Він згулавів», «Йиму шош бракуєт у голові», то з того він лиш смієвси. Инчеї ради ни мав и ни знав, шо з бабов дієти. Хіба би був брав тай бив біду, аби си була заткала.

Нираз дідо любив зо мнов про всеке говорити. Розказував міні багато про старовітчину, бо видів, шо я набирав собі у голвку йіго первовічні слова про давнину.

«То дурна в мене жінка, сараку – оттота твоя баба», – говорив міні, бувало, він про ню, ек їй ни було в хаті. – «Страх погана на сумліне, слих би їй пропав. То джвінда. Водно лиш джвіндит. Ни подумает наперед, ни розпитаєтси, ек то було у

давнині тай ек то мижі людьми ше й до сегодне, про попівскі наказуваня. Але борше клинет та вадитси зо мнов. Нираз си так розгалакаєт, шо люде изтурєютси аж из других кичер та грунів. Ек би вна трафила на инчєго чьоловіка, такого нашєвковатого, ек уна, то би їй вже давно видсидів. Або лиш би си їй гріб зазелєнів так, шо ніхто би го й до кінця віка ни покмітив. А я таке си дуже біді й ни противю, бо вижу, шо уна, сарака, відєв нидолуга, бо лиш у гопи дуфаєт. Але то мене ни так дуже болит, бо я ни йду за їй поводом. Ше маю сій розум сегодне у своїй голові, дєскувати правєдному Сонєчькови».

XVII

На Уласія дідо нічо ни позволеєв робити, бо казав, шо то дуже пригінчєливе свето. Вірив, шо хто робит на Уласія, то в него мусит бути йкєс каліцтво мижі маржинов, богдай кіцько-тіцько. Або ногу дес у колодю вломит товарє, або у борінці рїг изшібет, або виб'єт око на сучьок, ци таки з добрамиру шош захрамаєт на ногу.

Так само масного тижня оперед Пушшінеєм ни давав чєліди прати ані замітати, аби літом ни робиласи черва у скороми та в гуслінці.

На Пушшінеє варили в діда дуже масно й богато усєкєї їди: голубці, юшку, пироги, студенец, бануж, масло, єйця, молошну кашу.

Наколи день рано, на Пушшінеє, наказував нам усім, аби ми варувалиси дес тої днини їсти понадвірю буженицу, бо влітє за тото біла би звір маржинку на паши.

У вечєр була в діда на Пушшінеє вечєрниця з данцями. У скрипку играв Контраш, дідив побратим. Цілу нічь си набували: їли, пили та данцували до білої днини в запусний понєдівнок. А, аби грїха ни було, шо вже говінє зайшло надворі, а вни ше їли скоромно тай гуляли в хаті, то вікна заткавницями позатикали тай далі набувалиси. Грїха си ни боєли, бо в хаті ише ни було днини.

Дідо розказував, сміючіси, шо циган Светий вечєр фалив, а Пушшінеє клеєв. Казав: «Светий вечєр, хльо', аби си таки светив, бо моя дитина на Светий вечєр богато їла тай си ни розсіла. А

Пушшіне, то аби си заділо, ба на него моє дитинче так їло, шо сконало».

Вуйна назбитки пужіла мене, шо рано в запусний понедівнок у хату увійшло до них сім смолеків вартувати, ци хтос дес си крадьми ни поскоромит у говіне.

То говіне вже мусів и я говіти, хоть я ше ни дуже був великий.

Другої днини у запусний понедівнок усампередь ми си всі мусіли обмити, зчесати. Перебралиси в чісті білі сорочки. Витак дідо з вуйком пишли кутати маржину, а баба з вуйнов лугом з буковго попелу обмили вид скоромної страви стів, миски, лижки тай горшки. А витак помила лавиці та полиці у хаті.

Тої днини ни давали нічьо бірше їсти, крім сирої капусти, заправленої хреном та пореженої олієм, барабулі, печериці из сільов тай тоненький ечмінний жилавничьок, такий, ек жиді-вська паска, за товстий, посолений сільов тай потиканий здрібна лижков.

Вуйко йкос си мусів викрутити побічі у Річьки, ніби пишов за йковс требов, але д'хаті вйшов аж у вечір, и то такий п'єний, шо мало шо розумів. Ледви си на ногах держев, бо він цілий день на Лубовій зуби полокав від скоромної вечєрі. А за це вуйна йго витак, ек приспавси, добре висповідала.

Післідь дідового рахунку, то федоровиця завше припадала першого тижня заговівше. А самого Федора припадало того тижня у суботу. Дідо светкував Федора шоби ни мати змерзлека миж маржинков.

Розказував, шо вид Ників днина водно женетси за нічьов й подогонєет нічь на Обрітеніє. Хвильку міруютси мижи собов днина з нічьов. Стают на чесинку на порі, й у тот раз днина перемагаєт на нічь. Днина зачінаєт шораз биршєти, а нічь обертаєтси удолину, переводитси на днину. Чімраз то малієт.

Ек заповідаєтси рана весна, то на Обрітеніє земня вже зачінаєт потрошки пахнути веснов.

На Обрітеніє зачінаєт птаха з теплих країв обертатиси назад до нас видлітати, бо чюєт, шо вже й весна обертаетси до нас своїм лицем, ек лиш трошки зачінаєт весна на нас дихати своїм теплом.

Ек зачінают по Обрітенію летіти гуси из теплих країв почєрез наші гори та доли, то за штири неділі на безпеку траба

надієтиси весни. На Обрітеніє уся птаха си зачінаєт парувати й в'єзати свої гнізда.

Євдокія припадаєт десєтого тижня вид Риздва. Дідо мав свою ворожку й на Євдокія. Він казав, шо весна ліпша того року, ек зачінаєт пускати надворі по Євдокію, ек тогди, коли зачінаєт пускати зима ше до Євдокія. Казав, шо ек даст коло оплотів на даванях убити белеґу до Євдокія, то витак прудко ни даст її убити по Євдокію. Весна будет така студена, шо белеґа ше си довго по Євдокію ни розмерзнет.

Євдокія, то головна днина до сієня росади. Ек даст на Євдокіє посієти росаду ув оплотах, то будет того року пре-красна капуста й бруква.

Дідо ворожив погоду й на Сорок светих. Казав, шо ек є на Сорок светих сорок филь погоди, то ціле літо будет нирівне, биговате, ек мартові филі. Вірив, шо ек на Сорок светих є мороз рано, то будет тої весни сорок морозів. А ек є мороз на Сорок светих у вечєр, то того року будет осінь студена, морозовата. Сюбина в горах через морози тежко дійдет. Він видберав и прилагожев каждого зерна на насіне того, шо мав йго сієти, бо вірив, шо з каждого зерна, прилагоженого на насіне на Сорок светих, ув осени уродитси сорок зерен збіжя.

Казав, шо Теплоґо Олекса завжде припадаєт дванайцітого тижня вид Риздва. Говорив, шо ек жеби нароб'єт жеберину до Теплоґо Олекса, то весна будет студена й нирівна. Тота жеберина ше мусит замерзнути по Теплим Олексі. А ек жеби рушєтси аж вид Теплоґо Олекса, то тогди будет добра, тепла й рівна весна. Жеберина по Теплим Олексі бізивно уже ни замерзнет.

Чім ближилоси до Благовішшіня, тим бирше дідо поговирковував про весну та про ворожки, шо до неї липли.

Одної днини він зо мнов закладав у пригородку пліт, шо йго зима розвалила, закопував у земню на ворота стовп тай вико-пав из земні хрушшевого червачька. Видразу закликав мене, показував міні:

«Ану дівиси зо мнов на лабки червачькови, бо уни показуют, котра весна будет у цим році ліпша: рана, середна, ци пізна. Сєго року, о, видиш – буде рана весна найліпша, бо у него лапки передні сеї весни є довші й бирше оброслі. А ек би були довші середні, то середна весна би була добра. А ек би були в

него задні лабки довші й бірше оброслі, то сего року була би найліпша весна до веснованя пізна».

Він казав міні, погумкочуючі: «Абес знав, хло', що ек навесні квап'єтси косарі на небі борше заходити звечера за Чьорногору, то того року будет рана весна. А сего року пудно квап'єтси косарі заходити поза верх, то баю за сіно ни будет. Весна будет рана».

Розказував, шо старики ни одно угадували по зимі, ек уна вигибала навесні. Ворожили, шо ек витоп'юєтси усампередь набій на дорозі, а витак аж топитси зима на царинках, то того року будет слабе літо на траву й на хліб. Урожі ни будет. А ек траф'єєтси така весна, шо зима всампередь изслизаєт из царинок, а витак аж падеєт набій на дорозі, то того року надійси доброго урожаю на усе. А ек зчезаєт разом и зима на полях, й набій на дорогах, то тото літо будет середне на урожу. Ворожив, шо ек танєт зима навесні, а кертовина є у шульках (є шульки у кертовинах из глини), то того року є велика урожя на барабулі й взагалі на гредки, та усу городину.

Казав, шо старики по зимі ворожили навіть злодіям, ци бізивно будет їм того року красти, ци ні? Приказували уни, шо навесні, ек зима згибаєт, а позадь нев земня здуваєтси, устаєт ид горі на оплотишсях, на давани й на дорогах, то того року на усе будет велика урожя. Достаток будет на ґаздівстві у кождого ґазди, але злодіям того року бійно красти, бо кожда їх крадіж ни потанєт, лиш виплиєт наверх. Визнаєтси злодійшена.

XVIII

Увечер перед Благовішшїнем, ек усі мольфарі й чередіники, так и дідо Иванчік ворожив усекі ворожки й примов'єв примівки. У лісі пониж хати, на видосовни, закопував у велику муряховину гуску соли, миску чеживницю, цідило, полодник, ботилєв вид колочіня сметани. Розсіваючі зором на всі боки, ек злодій, ци хто за ним ни нишькуєт, то потихо, то голосно промов'єв:

«... Стійте ви, коровки, ни робіт тото!

Буду вам привертати ваше молоко:

Буду золотого хлопця муравля посилати

Манну збирати,
Путини розбивати,
ґелєтчіни розтикати.

Де стоїте, де пасєте, де воду п'єте
Буду вам манну обертати, видавати...»

Залагожєв оперєдь Благовішшїнем у вечєр манну у своїх коровок тай си пидлагожєв до видбираня манни у чюжеї худібки, ек рушит полонинский хід по Юрію.

Казав він, шо досвіта на Благовішшїне вилізаєт уся ґала из земні наверх, шо там сиділа запрєтана цілу зиму вид Здвижїня до Благовішшїня. Аби ґоґа ни мала моци й путєри на йго ґаздівстві поганити людий й маржинку, то він увечєр перед Благовішшїнем, бодаючи иглов головку чеснику раз коло разу, за кождим разом закликав гадю: –

«Виліз лой ци лоїшка?

А ци вуж ци вужиця?

Ци білий, а ци чьорна,

Ци зелєна, ци черлєна,

Ци сива, ци тарката,

А ци кіндак, ци кіндачька?

Усіх їх вогнєними иглами забодую:

У зуби, у жєльця, у хавки, у вочі,

Аби ни мали моци й путєри свій злок,

Їд у людий и худібку запустити

Так, ек ни маєт моци й путєри

На мори гніздо зробити

А на небі йго зводити,

Так аби ни мали моци й путєри

Їдь до серця упустити

Ні звїрині, ні міні!»!

У пасіці залагодив бджьоли вид чередіників і нападки. Казав, шо є такі люде погані, слих би їм пропав, шо навіть важеєтси казити Божу Мушку.

Увечєрїх поклав надворі на дах курічє єйце, аби там ночью вало до рано.

А на Благовішшїне, то вже вид самих зірь понадвірю ворожив погоду.

«Ану, затємной добре собі, хлопчє, то все, шо я одєн ста-

рий говорю», – говорив він, обзираючи на даху їйце, ци ни пукло вид морозу уночі, – «Ади, це добрий знак, шо сего року будет дуже добре політе. Усе дійдет на свій лок: сівбина, городнина й трави. Нічьо ни умерзнет на стеблі. Ни будет морозів ув осени, бо їйце вид морозу сеїночі ни пукло. Значіт, ни було морозу. А ек би було пукло їйце, то був би холодний и ниврожайний цес рік». Він цілу днину на Благовішшіне нічьо ни дів, лиш роззеравси по хмарах.

З глібоков віров у свої слова говорив, шо йке за погідне Благовішшіне, такий будет за погідний цілий рік.

В него завжди спали вівці вид Дмитрія до Благовішшіня у хліві, бо до цего чєсу уни си рахуют до сільского жита. А вид Благовішшіня, то вже спали у перемітуваних кошерах на царинці, пид голим небом, так ек сп'ют на полонині, бо вни си рахували вид Благовішшіня вже до полонини. Заранок був дуже красний. Пахнув веснов.

Притаєна цілу зиму земня у вобіймах вісного сонця прошумуваласи из мертвого сну. Зачінала потайки виддихати вже вісним виддыхом. Тепла пара пидоймаласи из неї клубками сіравих мрацьок попид гори тай нимиділа в синих облаках високого неба.

Вісне сонце, вигріваючі матір-земню, корнело її до жита.

На дрибненьким моріжку, шо вже зачінав тоненьков зеленавов скатертьов прикривати почьорнілу вид зими шкіру земні, блишшєлиси срібними краплями слизи ранішної роси.

Єк рано на Благовішшіне випустив дідо вівці з кошєри, то йго очі аж сіяли из радости, шо вівці вже й ни подівилиси на сіно, лиш, весело побєвкуючі, видразу пустилися по Ріжи комишувати, шуруборічі писками в зеленом морузі. Єкби серпом жєли, так попри земню притинали кінчики вісної паші, шо вже добре єла си зеленіти на ситих отав'єнках.

Дідо весело дівєвси на мене. Узєв за руку й приближєв ид собі:

«Хлопчє! Абєс собі запамнєтав, шо ек є рано на Благовішшіне смуга за вівцями на росі так, ек сєгодне є», – говорив поважним голосом й показував руков на збиту росу на зеленій травиди, шо по ній розсипалиси були вівці пасом, ек мурашки по купині, – «то на Юрія корова маєт си у мах напасти свіжєї паші. Ану меш

видіти, шо сеї весни ни будет туго за сіно, декувати Праведному. Й нарік ни будет тежка зимівля, бо це літо будет трав'єне. Коби лиш травєнь ни засушив. То й найбіднійша каланниця зможет коровку визимувати помижи люде їх сінцем. Навіть визимуєт маржинину й тот, шо свого сіна й стебельця ни маєт, бо у ґазд будет сіна в кожного подостатком, декувати праведному Сонєчькови» – при цих словах здоймив він з голови рогату шєпку з йгнєчього смушка й низко поклонивси Сонєчькови.

На горбку қоло свої пасіки він моцно повхкав люльку. Дививси на Буковинські кичіри, шо на полудневим сході, за Білов Ріков тонули у синіві. Гладив мене долонєв по волосю тай розказував міні про зазулю:

«Зазуля, шо тогід на Ивана Купала затихла ковати, сєгодне, наколи зорі рано, заковала знов голосом весни на цілий Божий світ. Хоть коло нас ни чютьи шє її, то однако уна вже дес куєт далеко у світі. Заким си ни учюєт перший раз зазулю навєсні, то з хати на двір нійвше ни можна йти, аби зазуля голодного ни заковала, бо цілий рік був би голоден. Ни дай то Боже, аби когос зазуля заковала без гроший. Цілий рік ни загрів би си в него ґрейцер».

Мене погано тєнькнуло у серця, шо я ни мав гроший, а у діда запросити ни мав я видваги, онимавси.

А дідо так ек би вішєй: «Хльов'! А ти маєш йкий ґрейцер при души про зазулю?» – Весело усміхаючіси, жертом запитавси в мене, бо знав, шо я за богачь. Ни продавав ні воли, ні корови, абих мав ускладувані гроші наготові у бодни фатнути хотьколи так, ек він їх мав, шо аж плісніли у вузликах, поховані мишиливками.

«Ні, нима», – стєгливо видповів я.

«Єк так, то нако, бідничьку, гроший, аби тє зазуля ни заковала без ґрейцєря. Й тсбі уже чєс мати свій ґріш. Ти в мене, нівроку, уже великий лєґінь. Дєлїнь женити тебе буде треба». Дідо говорив жертом, а міні си лице лупило з устиду вид цєї бєсїди, так я си пудно засоромив.

Дідо похмурился на мене: «А ти чьо си устидаєш? Ни устидайси, шо я кажу, шо чєс тебе женити, бо доків си ни ожениш, то тє ніхто за ґазду ни мет мати, хоть бєс йкий був богачь. А аби йкий був біднєнький, а наколи оженился, то він видразу

ґазда си рахует, а ни друк. Давно ни богато бірші вид тебе си женили, тай икос потраф'єли ґаздувати. Ни бійси».

Я утік вид діда. Він уже навздогін за мнов закликав: «Дивиси, ни загуби гроші. Добре попрєчь. Чюєш?..»

Я сховав гроші про зазулю у кішеньку з лівого боку в єрованим кіптарику, шо був на міні вуйнин, бо свого файного кіптарика ише тогди ни мав, й утік у хату.

Ни хотів я вже слухати дідової бесіди про зазулю, шо уна хоть файна, але дуже погана на сумліне, бо утопила свого чоловіка Кукула через свого лубаса Тришюка. Чсрез ототу мізерійку мижи потєти, шо лиш дінницями водно шиєт, лєшуючі за гадев, аби її заклєсти, шоби биршя ни виросла. И йиго Бог заклев, шо він бірший ни виростєт за тото, шо він намовив зазулю утопити Кукула. Тай зазулю Бог за то заклев, шо уна лиш до Ивана Купала куєт, а витак до Благовішіня німієт тай мусит жити з Тришюком, хоть би вже й ни рада.

Дідо нираз, бувало, міні розказував, шо зазуля поганє сотворінє, бо своїм кованєм нираз людем зло вішюєт. Єк куєт близко коло хати на деревині, то лиха важит тому ґазді, бо в тій хаті мусит бути до року мертвец. А єк ночями куєт, то лихо важит усім людем. Уна куєт уночі на великий мір між народом або на йкєс инчє нишєстє. На гаразд уна вночі ни куєт. Казав, шо уна така бєшшєсна, шо єк би її уздрів перший раз навєсні, куючі на голим колу, то цілий рік ни запоміг би си у фантєчько. Був би голий, єк ків. Добре є, єк уздритси перший раз куючі зазулю на смєрєці, бо тогди цілий рік будєт одітий. Будєтси добре поводити.

Я весєлий біг боршє у хату пофалитиси бабі та поджюпинитиси оперєдє вуйнов, шо я вже богачь, дєкувати Правєдному, тай дідови, бо то з-позадь него став я богачєм. Він дав міні п'єть ґрєйцарів про зазулю.

Баба йкас весєла була, єк майжє ніколи досив. На Благовішінє ни була вже така супава на діда, єк на Стрічєнє. Цілий чєс говорила чємно з дідом про всєкі ґаздівські справи. Про веснованє: коли зачінати орати й на котрим городі усамперєдє. Коли гної розвозити на царинки й на городи. Та про тото, дє шо сїєти й садити мают. Хоть у них нивєликі городи були, то однак про лагажєлиси иззагоді, аби весну скінчєти разом з людь

ми, а ни глюзити з нев Бог знєт доків. Бо весна, прото, раз у рік, трєба на ню припазити, єк на то приходит чєс.

Дідо розказував, шо другий дєнь по Благовішіню, на Благовісника, доліскі людє й підґіренє ворожєт, шо єк файна днина, то будєт красна урожя на усий хліб.

Вид Благовісника сонєчько благовістит світ веснов. Мож клєсти у земню усє – сїєти й садити. Страху вжє ни будєт, шо змєрзнєт навєсні.

«Алє однак», – казав дідо, – «у горах завждє є лїпшя пізна, єк рана весна. А штиринацітий й п'єтнацітий тиждєнь вид Риздвє, то порожні тижні», – говорив він, отєк шош розгадуючі у своїй голіві, – «тих тижнів нидобрє нічьо клєсти у земню, бо слабє си уродит».

«Я чюла, шо казував мий дєдє Шкиндя Штєфан» – перєрєвала баба дідови бесіду, подаючіси гєт чьогос сєгоднє за ним, – «шо штиринацітєго тижня вид Риздвє, то варка весна. Шиснацітєго тижня, то вжє бізівна. Сімнацітєго тижня, то самє мірна: ні рана, ні пізна. Вісімнацітєго тижня, то пізна весна, бо двацєтєго тижня вид Риздвє повидна бути скінчєна весна.

Дідо був би таки в душу поклав тої днини бабу за цє, шо уна з ним ни палцєтуваласи. Про усє говорила по людски так, єк то си годит мижи вінчєними говорити й радитиси.

Він казав, шо на Благовісника ни можна нічьо робити понадвірю, бо то дуже пригінчливє й варівкє свєто. Прото першє свєто весни. У лісі ни можна робити, бо можєт убити дєрєво. Коло будови так само нидобрє робити, бо Божє крий вид причьки, можєт ціла будова згоріти».

«То правда, шо уно є дуже пригінчьливє», – потєкнула й баба за дідом, – «Навіть прєсти на нєго ни можна. Моя мама ніколи тої днини ні прєла, ні шила, аби гостєц руки їй ни тєг тай аби біда маржинку ни тицькала».

И над усіма ворожками, шо їх дідо ворожив на Благовішінє полудь погоди на цілий рік, то баба вжє й слівцєм з ним ни перєчєласи. Повиділа відєв ужє, шо дідо правду говорив на Стрічєнє, шо сєго року будєт рана весна, бо уна вжє вид самоґо Благовішіня зачєла показувати на світ своє лицє. Алє баба корєва була, єк зісхла шкіра, ни признаваласи з цим дідови. Лиш обода про цє згадувала.

Того року, ще до Благовішшя, зачала вже двоїти вітрами висока Чьорногора. Вагувавси з неї то студений зимовий, то теплий, уже вісний вітер.

А чесом з Чьорногори зівалиси такі буйні вітри, шо гутіли понад кичерами так, ек би млини в небі мололи. А ек низєлиси понад верхе низко, то з таков силов запералиси в ґруні, екби хотіли зривнати гори з долинами.

Верхе, то хати аж рипіли від нагальних вітрів, шо пудно крутили смєречєм довгим, розколисуючі та вимахуючі ним у темних лісах, ек би повісемцем, тай галасливо шумнєчі, иноді бгали сиглове смєречє до земні так, шо аж ліси трішщєли. А ек си закочювали вітровє з високих кичєр попри земню у глібокі виртопи, то так жбихали, шо аж земню рвали. Гет нівєртили ліси, та у прєх ломили плоти.

То буйнове вітровє вісними філями на всі гори давали знати, шо свєтий Николай, помали ступаючі, вже наближєвси из веснов д'Юрієвим брамам. Чімраз, то поменче терюсив сідов бородов зими. Вже лиш дес-колис, урєди-годи витрєсав на земню сніг из навислих понад кичерами хмар.

Він пудив опередь себе теплим вітриком й дрібним дожіком старєньку, вже горбату, морозами зіжжену зиму, а за собов вів крутим колачєм пухку, молоду, розкішну весну.

На Благовішшїє досвіта у найвишшим тридєв'єтим небі сам Господь-правєднє Сонєчєко здоймив свою злотну тримбіту из злотного клинка, та ек у ню зайграв, то ударив її глас попод цілі небєса. Вогнем сійнув у облаках. Блискавками блискучєми захрєстив у хмарах.

Загримів Перун так грімко громами на Благовішшїє в небєсах, шо аж сам Господь-правєднє Сонєчєко упав був на ксліна вид того грімкого грому. Правєднє Сонєчєко-Господь Бог приковав на Благовішшїє видразу праву руку Перунови до грудий, аби через літо він орудував громами лиш однов руков, и то лівов. Бєвєси, шо екби дозволив Перунови володіти громами й правов руков, то він міг би через літо випєрєпужіти усий нарід на світї, так би пудно гримів.

Зпонімлива – лівов руков поводічі – громами зарохкотів Пе-

рун по горах. Гомин видбивси у кичєри. Заварводив долинами. Загуркотів провалами у найглібших ізворах.

Правєднє Сонєчєко-Господь Бог Перуновим громом знов вєкрєсав и зажех живу ватру на полонинах для пастирів, тай по селах для мальфарів. Роз'єтрило правєднє Сонєчєко притаєну, через зиму в дереві, свою искру вічнього живого вогню.

Вид Божєго гласу, Перунових громів цілий світ здригнувси. Теплом дихнуло так на земни, шо видразу тєнувси корінь ростин у земни. Буйно си рушило усе рости.

Земня знов убралєси у нову убирю шєвкових тєрав.

Старєнький Николай сердито мотосканивси з упертов зимов, вигонічі її по Благовішшїю вже цілком из гір. Шпурєв за нев своім мечєм єсним блиском блискавок. Дихав на ню таким теплим подихом вітру, шо уна увидьки розболалєси. Боршєвіла навіть у найгірших затінках. Розфлєкала й на найвишших полонинах. Топилєси й в найглібших зашепетинах. Її лицє чімраз, то бірше сідалєси чьорними рєбинами земні, заростаючі шо хвилєна заростом зеленого морогу.

Свєтий Николай, порскаючі потєм из чьола, тратив дрібним дожієм зими й лєди навіть у найглібших головицях. Людєи ворожили, шо ек за високо сєгав на бєреги потоками й ріками спір з лєдів, так у літє за високо на ні будєт засєгати повінь из дожієв.

Свєтий Юрій уже видразу здоймав у стаї на зелєним стаїшю из срібної подрї свою срібну тримбіту, аби бути рєхтївним у дєнь свєтого Юрія зайграти у ню весєлого полонинського круглєка вівцям на добрийдєнь. Свєтий Николай передєвав у руки свєтому Юрієви клєючі вид весни. А зимними клєючами замикав сам у своій загорожі зиму, аби вжє ни пужєла людий фляцкавками у веснованю. Зацїтькував її, аби ни пофоскувала по Юрію морозами на городнину по селах тай аби ни утинала шарґами по полонинскім ході худібку в полонинах.

А свєтий Юрій ек розимок свої віснї брами, то вилєтїла на світ, ек лєстївка, єдєрна весна. Ек моргнула на кичєри бровами, то уни си видразу зелїньов зазелєніли. А ек кліпнула очїма, то сади зацвіли білим, ек молоко, цвітєм. Видразу усї си буковини заперли ширим листєм. А ек усміхнулєси, то й високї полонини чїчєкато укрилєси запашними зілями.

Показалєси ціла весна, пишна, ек чїчєка. А така молодєнь-

ка, ек піна на молоці. Уна була ціла чічками зачіченена. Своїв красов світ споєлила. Своїв веселостев йиго увеселила.

На розлогих полонинах, коло заметий в кітловинах, сині бриндуші гет до пізна по Юрію, здрібна покліпуючі вид подиху вітру, плакали над зслизаючьов зимов. Тужили лиш уни за нев, бо разом из нев изникали й уни з полонин.

Закитичіласи чічками вже й найвишшя Чьорногора тота, шо ше до нидавно на її голові стоєла глібоко насунена біла шєпка зими. Нидалеко хати, на Ріжи, сидів зо мнов на горбку дідо Иванчік. На кривім чюб'уці, забганім з вершека молодої гаджючьки, курил бакунтову люльку, випсану в дрибні колоски, з остров шишков, насажуванов на накривці.

Курічі люльку, ніколи ни плював на земню. Казав, шо ніколи ни є добре плювати, бо на тій слині ворожит біда й угадуєт гадки. А він ни любив то, аби злий дух знав йиго здохе. Казав, шо злих духів є так богато, ек фої та листу в лісах. Учів мене, шо ек си умивает хрестенин до схід сонця рано, то аби ніколи ни стресав на земню воду з пальців, ек жид, бо з кождої тої краплі стаєт чьорт. Казав, шо при вмиваню треба стерати руки в кулаки, бо тим си стираєт на спзу силу силенну злих духів, шо наплодилиси вид заходу до схід сонця на світі за нічь.

Бувало, ек було сухо й погідно надворі, то ми оба з дідом в урочесті і церковні свєтки висижували на тім горбку й по цілій днині.

Дідо виносив з хати усі свої фльоєри, клав їх коло себе й цілу днину то играв у ні на переміну, все шораз то в инчу фльоєру, то співав усіляких співанок. То знов розказував міні усеку старовіцку усєчену. Навіть й про теперішну біду розказував міні богато такого, шо мої уха такого вже бірше ні вид кого ни чюли.

Розказував міні й про тоту воду, шо завше в него стоєла у старій хаті, в біршій голубій кварті верх запічька на середнім сволоці. Казав, шо тота вода є дуже головна. Живушшя. Видгашена перший раз у живний четверь викрученнов живов ватров из ошкалька громовиці, шо в ній на Благовіщшіне розплодив искров грому живий нічьний вогонь Перун.

Він казав, шо ек умрет, то тоту воду вара будет видразу висипати надвір, бо міг би си у тот раз світ затопити, такі би ударили плови. Пудна біда завела би си на світі, таку велику міць и путєрю маєт тота вода у собі.

Тов водов він робив обертин протів усекого насланя й ничістої сили. Клав завжде лиш нев вид себе оборону.

Єк куда ишов, то тої води напровсеке мусів хоть трошки мати при собі, бо вна була йиму хоть до чього помичьнов.

Розказував він, шо бувало, ек би був икоїс днини ни поклав тов водов коло себе оборону й ни зробив нев вид себе обертин, то вже би си був давно йиму лиш гріб зазеленів, так си уводно напосідали на него йиго пізмаки.

Розказував він бувало подалеку й про свою лісну. Тогди при-

чювалоси міні, шо з долин лісів, зіваючих на нас чьорнов гаворов, легонько покевуючі зеленковатов фойсьв – увікала тоненьким голосом: «У-у-уві-і-і-ві-і-і», – тота йиго лісна, шо потайки з ним любиласи вже великі роки. Він фалив її, шо нираз уна дала йиму видіти світа, бо крадьми розказуєт йиму все тото, шо би хтос шош на него лихом важив.

Вид тої бесіди міні йшли студені володи по тілі, а він у той раз то так играв у фльоєру, шо аж си ліси кололи. Голос йиго фльоєри було чюти біда знаїт видків, аж вид церкви з Дідушкової Річьки

навіть йиго було чути. Бувало, ек идут люде верхе, то аж стають та слухають дідової флоєри: «Шо мудро та пишно играєт у флоєру Иванчік. О-о! Ото варт послухати йиго игри. На лихе місце би ніколи ни ступив, шо так файно у ню вмієт играти». Нираз це я чюв, ек так фалили йиго люде, слухаючі тої йиго игри.

А дідова флоєра играла, прийгравала та війгравала й знов завертала уселякої игри. Играла такої, шо другий ніудин би такої у ню ни потрафив зайграти так, ек Иванчік у ню йграв.

Йиго флоєра играла й такої, шо сами ноги данцували, аж плечіма чьовік потєзував. Сама співанки, співала, людий веселила. Тогди плив її голос бистро, шумно й кучерево, ек гирські води.

То знов стихав її голос.

Тогди флоєра гутіла, приказувала та заводила тужно, ек над мерцем родина заводит. То так флоєра голосила над людсков бідов. Плакала так, шо аж серце рвалоси. Аж душа розсипаласи з великого желю. Груди розсідалиси. Самі очі плакали ні знаєш чьо, ні за чім?.. То бізівно було чути в голосі дідової флоєри говір первовіків. То голос наших предків нев говорив. Играв, співав, веселивси, тужив й передавав нам дідовов флоєров своє давне жите.

То старовіки обзивалиси з дідової флоєри.

Дідова флоєра викрочювала голосом, колисала кичерами. Заколисувала їх, ек мати дитину у колисці заколисует до сну шірим, милим материнским голосом.

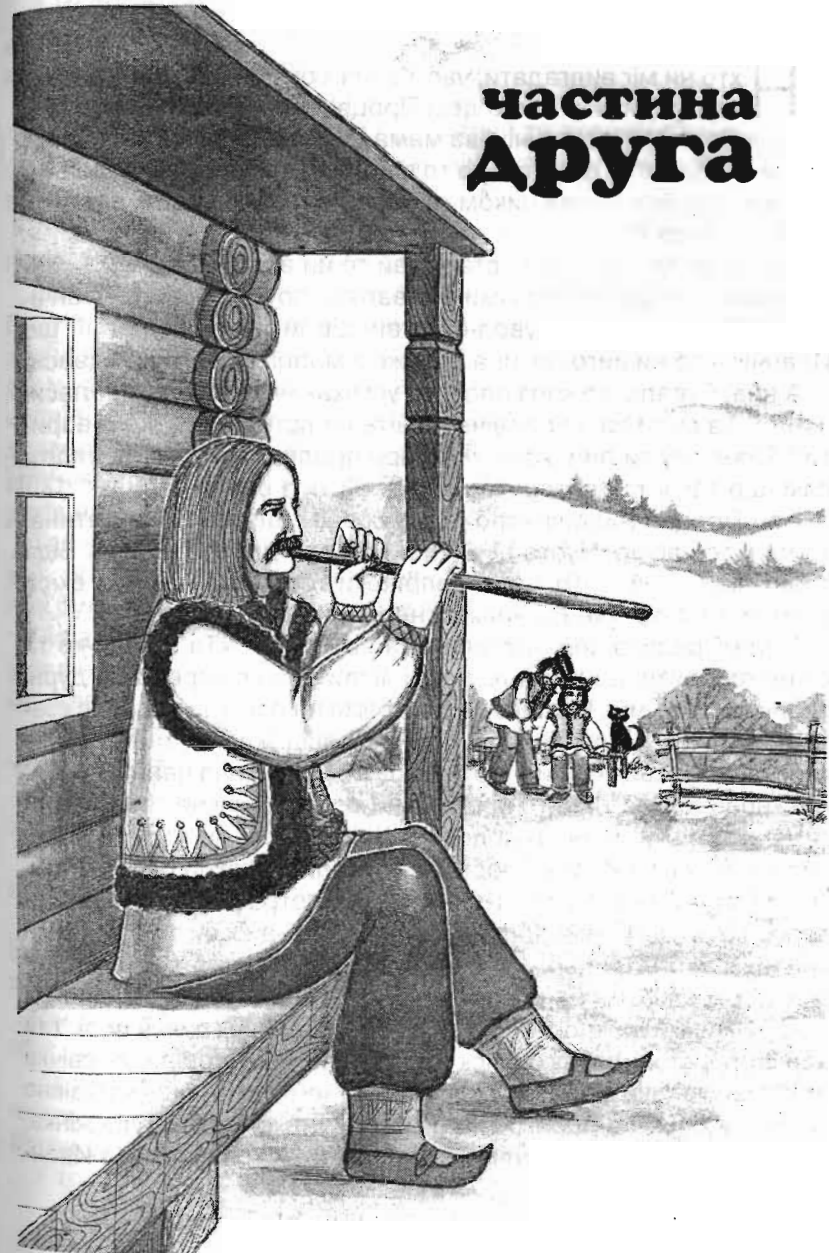
Всі очі, разом з її дивним голосом, або смієлиси весело, або плакали дрибними слизами.

Так играти у флоєру вмів у нас лиш дідо Иванчік, а бірше ніхто. Сіде дідово волосє вітер розвівав. Колисав ним на голові, ек лісом на кичері.

Я обчєпав діда поза шию малими руками, цулував діточєми губками йиго старє лице. Дідо смієвси д'міні своїми синими глібокими очима, желив мене своїм зором за серце й притегав ид собі.

Гулив у старовіки.

частина Друга

Ніхто ні міг видгадати, чьо Иванчік був инчий з натури вид других дітий у свого деді Проця. Навіть чесом сама Маріка Люпайлючка, Иванчікова мама, дивуваласи, чьо її Иванчік такий. Нираз собі гадала, шо то він тимунь йкийс такий дивний удавси, шо був первісником, а через тото міг видіти навіть й «того» – зчез би.

Але й вивмерали обоє старі, тай то ни видгадали.

Нираз Проциха й слизьми вмиваласи почерез свого Иванчіка, бо Процьо майже уводно джвиндів їй, та ревнував її, шо Иванчік – то ни йго дитина, бо уже з малого в него ни вдавси.

А вна, бувало, то криз плач, то усміхаючіси, викручуваласи: «Ає. Та ек ти си, чьоловіче, навіть ни встидаєш таке говорити? Таже ану ти лиш на него добре придивиси, то меш видіти сам, шо так у те удавси, сараку, ек би ти з ока випав».

Але Процьо нидовірчево покручував головов: «Ця дитина, то ни моє насіне. Пусто нічьо й ни говори лиш. Я – вижу. Біда знаєт чій?... Ойга. То, може, опришки тобі йго учінили, ек си возили з тобов, еке це неvkритне хлоп'є?»

Тогди Проциха сердито цепкала на Проця: «Та заткай-ко ти си це говорити, аби те й люде ни чули, бо ше через твої дурні побліки может мнє Юрішко з пушкарями на остатне огниво в'єзати та бити до смерти в катуши до приповідку за опришків. Таже тобі ше гет ни вичюріли оттоти сліпаки, шо дитина навіть з лица, то скапенний ти. Лиш то прото, в него ше дитинечя тварця, тай тимунь трошки инча на подобіє вид твої. Але ни журиси. Меш видіти, шо ек си Иванчік постарієт, то з лица жяхло будет такий, ек ти – нивірнику». Але, то вна си так потраф'єла виговорети перед Процем, бо він добрий чьоловік був, а ек би то був инчий чьоловік, а ни Процьо, то ек би був її зпригиршкував голій присєгати серед хаги, на розпеченій у печі соли тай на засвічених навхрест свічках, шо: «Аби си так розтопила, ек сіль у воді, тай аби си так стопила, ек си віск топит, та аби так згоріла, ек свічка горит, шо то таки діправди походит вид него дитина», – то бізівно би була ни побожиласи, бо иззамолоду уна промітна була жінка, то й сама ни могла доконче добре знати, ек то си стало з Иванчіком, шо він ни вдавси у свого дедю Проця.

А Иванчік, таки діправди, вже з маленького був набитий повно усілеких фіглів та мудрішків так дуже, шо ніхто йго ни міг ніколи ні збагнути, ні зміркувати.

Уже з маленької дитини заченав він розказувати так усєкі прехтики, екби низнати єкий був старий та розумний чьоловік. Самих лиш казок та загадок знав він уже змаленьку без кінця та міри.

Усі си аж дивували з него, відків тай коли то він усє собі понаберав у голов?

Люпайлючка ніколи си тим ни гризла, шо то може він обмінче, бо уна сама була головна мошя, то знала засокотити все, шо треба при злогах, аби бісиця ни підмінєла дитину їй. При злогах у неї ціла хата була обкурена зілями, й то головними, тай каганец цілу ніч горів у хаті, аби біда, зчезла би, ни могла їй підверечі свою скверну, а людску дитину ухопити собі. Баба цілу ніч коло дитини ока ни зажмурила, тай самого ни лишила, доків ни зирстили.

Тай Иванчік з малого ни був червивий. Ни був ні тридушоватий, ні скусоватий. Навіть бабиці йиму ніколи ни варили, то годі було мислити, шо то обмінче. Він здоровий хлопец.

Ріс великим ворозкуном, тай почерез тото ни одну пригоду уже він мав из дитинства, й таку, шо пудно через ню витак покутував.

Икос раз обоє старі пишли до церкви, а дітий лишили з Иванчіком на домаріню у хаті.

Иванчік видразу зачєв шукати за дєдевов стрюбов, бо вже з маленького пудно тєгло йго до креса.

Але ни найшов, бо пістолєта й кріс були замкнені у кліті. Він лиш найшов у полици верх двер ріг пороху.

Боже! Аж изтіпси над тим порохом. Менчя дїтва: Джюнда, Ілачьок тай Одокійка обступили йго наокола, серед хати, з тим рогом пороху в руках.

Він пробував, ек би то так прибагнути, аби тот порох дав глас так, ек из пістолєти.

З полонника, шо висів коло печі на жердці, узєв кремінь, векелию й кресело. Викресав ватри, у печі роздув у вуглю грань, зажох березову скіпку, тай шунув у ріг из порохом.

У тот раз из рога фужнув порох половіньов так, шо мало їм

усім очі ни повипарєв, тай лиш изфушкотів кутами.

Насмерть поперепужуваласи дїтва. А найдушше перепудивси Иванчік, бо знав, шо єк це ни утаїтси, то за це вид старого дістанет добру школу. Аж кріз плачь просив дїтву, аби ни розказали старини, але шкода було лиш йиго пришні.

Єк лиш старі у хату на двері, то Джюнда з Їлачьком усе розтрубили, шо наґоїв Иванчік из порохом. Скаржилиси, єк си вни поперепужували, та показували, єк їм порох обшкрумив волосє на голові. Та справ'єсли, єк вид диму почьорніли стїни кутами в хаті.

Процьо так поповчїв за це Иванчіка, шо йиму шкіра потріскала на хорбаці. Ледви Проциха вирвала йиму дитину з рук, але то однако нічьо ни помогло Иванчікови. Він вічьно невкритував, тай шош уводно новє виґоював.

Раз пишли старі до Цюбів на весіє, а Иванчіка знов самого лишили з дїтвов у хаті. Єк лиш старі из хати, так Иванчік видразу узєвси до ґовдованя.

Упала пид руки йиму гирічьна Люпайлюччіна зґарда, шош у пєть рєдів кована, з мосєжних хрестиків. Тій зґарді рідко де було пари, така була гонорова.

Цим разом закортїло йиго изсипати собі мосєжну бартку. Чув від мами лиш, єк мосєжники топ'ют мосєж, але єк, то сам ни видїв. Робив навгадь. Порубав сокиров до ковбка зґарду тай топив її на грани у печі в глиніній миссі. Миска аж порозсїдаласи, але мосєж ни розтопиласи, лиш почьорніла. Єк уздрїв, шо з йиго роботи ни будєт нієкого діла, закопав тоту миску, разом из зґардов серед хати у земню. Аби старі ни пизнали, шо у хаті копана земня, закалив її глинов.

Це би було пропало, єк би знов ни Джюнда з Їлачьком. Ни було уже кому боронити Иванчіка, бо й мама була сердита на него за зґарду, шо він її їй зіпсотив.

Старий уніс у хату знадвїря утроє сплетені ліскові ризки. По-клав Иванчіка доливлиц серед хати, на тім самім місци, де була закопана у земни зґарда. Приступив карапузови ногов до земні голов, а стара ноги, й обоє молотили у подавки ризками шибеника по хорбаці так, єк на току сніп. Аж кров з него сикала, єк из цївки.

Позадь цєв бїйков Иванчік довго ни міг сїсти, так йиго болі-

ло тіло, але про тото він не перєстєвав довбушувати. Докїв був малий, то усеку бїду зводив, таку, шо стариня з ним собі ради ни могла дати. Й бїйка нічьо ни помогала, такий Иванчік був великий невкритун.

II

У Дїдушковій Рїчці була заложена дєківска школа.

Старєнький піп дуже утерав на людий, аби зувєзде послїлє дїтву до тої школи. Він дбав у своїй парафії про школу й дороги, раз тимунь, шо такий наказ мав вид властий из циркулу, а другий раз тимунь, шо він таки сам ни любив, аби люде були темні й бїдували без доріг, єк то було здавну. Він завждє, бувало, говорив, шо волієт з розумним загубити, єк из дурним найти.

Бувало так, шо єк дєк упивси на Дубовій у коршьмі, то піп сам учїв дїтву у школі, аби дурно ни гавєрлувала без науки.

Він отворєв понад Рїчьки дороги аж у Головиці. А аби люде на тоти дороги ни воркотїли, шо запусто на них роб'єт, то й він сам на них робив разом из людьми, так єк будь котрий мушшїнин. Усі мусїли з попом приєзно робити на дорогах, бо з ним жерту ни було на роботі. Бувало, скоро лиш шош трошки ни по йиго, то викручьовав из люльки чьобук тай бив ним людий, єк коний батоґом. А однако про тото йиго люде любили й навідїли, бо він був ґазда добрий у церкві й на парафії, тай умїв з людьми по-людски жити. Тай він любив нарід так, єк свою душу. Жив з людьми так, єк хлоп, а ни єк піп.

За шо було варт, то й ударив, а ни лиш дїгнав словом, але єк було треба шош комус помочі у йкійс бїді, то й помїг так, єк би паров волїв потєг. Тай у кождїй рєчі був він дуже надїйний для людий. Робив їм записи на ґрунта, поданя до циркулу, а єк шош було дуже важного, то й писав їм просьби навїть до самого найєснїшшого цїсаря.

Приходив до ґазд на набутки. Ни дувси так, єк то си вжє дули післїдь него молоді попи, шо до хлопа ни дай Боже було й ногов повернути у гості, хїба лиш у йкійс требі.

А старий піп, то такий ни був. То був набудливий чьоловїк. Нираз так си лучєло, шо й переночював разом из людьми, на комашни п'ючі цілу нічь, а нибошшїк ждав у деревишшєти над-

ворі. А нираз лучелоси й так, шо ек несли мерця попри шиньк, то поклали мерця на дорозі, річі поприперали до кіля в плоту, а сами, разом з попом, пишли пити у шиньк.

Старий піп ни гордував ґаздами. Запрошев и їх до себе в гості. Нираз клав їх їсти за стів разом из собов. А навіть чільних и ельних ґазд тай ґаздинь просив у куми, ек хрестив свої діти.

Ніколи ни гонорувався. На комашнях сідав за стів їсти. Навіть їв з людьми з одної миски, так ек дедя з дітми. Ни гидував. Любив жерти тай фіґлі сам, тай ни сердивси й ни дувси, ек хтос и й з ним ни по йго зажертував.

Ниделеко вид попа, під Калавуров, жив Юрій Бровка. Перший попів сусід. То був великий богачь, мав свою полонину. Був розумний чьоловік. Знав примовити вид фиси, вид кіточьки, ек умастила товаре. Знав й манну обернути, ек були збавлені корови. Тай був добрий з него коледницький береза. Але був він й великий сміхованец, тай добрий їдунец. Тот ніколи ни стрюхнувси, хоть би йку велику миску-черу був поклав опередь него страви. Бізував й за п'єтьох иззісти.

Бувало, куда йшов піп на икус требу ци на набуток, то й Бровка з ним ишов. Ни лишевси. Тай и за стів сідав коло попа у сусідстві.

Піп, бувало, любив довго посидіти за столом ни тимунь, аби си наїсти, бо тот ни жедний був їди, ані питя. Мав доста свого, але любив лиш так из людьми посидіти тай поговорити. Читав людем з ґазети, шо си у світі дієло, тай розказував їм усєкі прехтики, шо дочетувався про ні у своїх грубих книгах. Поучев людий про нові права, шо ураз приходили до него из губернії, тай из самої Відні, вид найєснїшшого дедика. За столом люде охїчнїшше слухали попа, ек у церкві, бо тут пили, їли, набувалиси тай охїчно слухали йго. А ни кукали, дрїмаючі, ек нираз у церкві.

Приказуют, шо на одній требі зачер піп лижков юшки з миски, а то лиш самі бураки, солонини ані кавальчіка. Засмієвси: «Юро! Ти вивозив усу солонину, а міні лишив лиш самі бураки?». А Бровка, фіґоль, до прикладу відповів попови: «Шо хто любить, отче! Піп бурацьки, а я солонинку». – Це слово так си удало попови тай людем, шо й до сегодне йго пилнуют у горах.

Старий піп, жиючі мижи ґаздами, й сам став ґаздов, й то великим богачем, бо бездітники записували йиму свої маєтки тай брали йго за годованця.

По поповій смерти тот маєток перейшов на йго дітву. Йго діти, тоти, шо покінчєли школи, то попродали свої ґрунта навіть й жидам. Лиш у Лужках ни спродано попівскі ґрунта на ліцитації, бо на них осївси й ґаздував попівський син Біньо, шо ни хотів си учіти у школах. Замість паном бути, він волів бути ґаздов.

Старий піп, бувало, нинавидів дуже на него за того, шо він був дурноватий тай ни вчївси у школах. Уїдав, ек на котюгу, а ек умерав, то Біньо лиш оден – з усєї дітви, кілько її мав – засвітив йиму свічку до смерти. Кажут, шо ек конав піп, то подививси на Біня, тай запитавси: «А то ти, Біню?». «Я» – відповів Біньо, а піп лиш заплакав, тай исконав.

Біньо, високий мушшїнин, трохе кривошийкий, трохе дурнековатий, а так поволи ходив, ек вів. На бесїду був тежкий, але на ґаздївстві, то низгірше ґаздував. Усу роботу робив, так ек будь-котрий хрестєнин. Пастушив полонинами, косив, громадив на пологах, метав сїна, знав и лісову усу роботу. Але й умів добре в неділі пити тай битиси на Дубовій, у Дїдушковій Рїчці. Нираз ишов вид церкви такий кривавий, ек тот єрчюк, шо викривавитси у бїйці з баранами. Мав він повно любасок, куда си лиш повернув, бо змолоду любив він челїдь. Аж перед смертьов оженивси, а ціле своє жите жив на віру из Кривульков, бо ни хотів собі жїнков світ путати.

Від других гуцулів ружнивси лиш тим, шо у неділі йшов до церкви убраний напів у гуцулске лудинє, а напів у кушмає. Тай у церкві для гонору, шо він попівчюк, а ни простий хлоп – читав молитвенник.

Иванчікова мама, ек мошя, крутиласи помижи пани – учєні голови – у Кутах тай Косові, бо й туда її кликали брати діти, тай видїла, шо письмо є добра річь на світі, тимунь хотїла, аби й її Иванчік був письменним.

Просила попа, аби вписав до школи її Иванчіка. Уна ни трабувала тим, шо то було трошки гей заделїчько дитині бігати до школи.

Але шо з того? Иванчік був инчєї гадки, ек уна. Ни то йиму шумїло у голові, шо їй, бо ни розумів нієкої користи из письма.

Навіть си устидав йиго, бо ни раз чюв, ек люде посмівалиси из старого дека Трайкала, шо ходив коло хат савтирі читаючі, бе-гекаючі Річьками. Навіть уже він сам, разом из другими хлопчі-ками, бувало, де був на посіжінях, то збиткувався из старого Трайкала. Гушкав кулаками у плечя тай глумивси йиму, ек він бегекав савтирю. Й то так модно умів си глумити, шо усі аж до влегу си смієли з того.

Иванчік ни потребував школов, бо вже й про ню знав розказу-вати про давних велетів, шо колис жили у наших горах. Казав, шо то були такі великі й росохаті люде, шо ек у Чьорногорі на стаї сипав окріп на кулешу варити, то аж тогди йшов у місто винести муки засипати тоту кулешу. Ходічі у місто, велет ни баривси. З Чьорногори ступив раз на Скупову, другий раз на Синиці, третий раз на Писаний Камінь, четвятий раз на Со-кільський. А п'єтий раз уже ступив ногов у Кутах серед ринку. Купив там муки, кілько йиму було треба на кулешу, й доків збоїв окріп, то він уже був з муков назад у Чьорногорі.

Иванчік казав, шо післідь нас, при кінци світа, будут ише менчі люде вид нас. Уни будут такі малі, шо їх буде аж два-націть молотити у печі, тай ше для них там будет забогато місця. Будут будувати свої хати из бодєчя, так ек ми будуємо сегодне из дерева. Тай бодєки будут ише для них за завальні. Їх по три будет рубати одного бодєка, тай мут кричєти: «Клей гов! Варді на долині», – так ек ми тепер кричімо, тай сокотимо-си, ек рубаємо у лісі икус первовічнчу барусу.

Иванчік навіть уже знав й про тото, ек Бог світ сотворив.

На почетку світа ни було нічьо бірше, лиш моря безденні. Из праведного Сонєчька повстав Бог. А з шуму на воді, шо зби-вався на крутіжях, повстав Арідник – Архе Юда.

Бог запанував добрим духом на світі – світлом днини. А Арід-ник запанував злим духом – темнотов ночі, ничістов силов. Хоть на тих усіх морях тогди був лиш Бог тай Арідник, то їм обом у воросі жити видразу стало вузко, бо уни си нинавиділи.

Арідник був веселої вдачі, любив товариство, й тимунь хоть видів, шо Бог на него бівки лупав очіма, то однако си присуку-вав ид Богови. Инак ни казав Богови, лиш: «Побрати'». Але Бог йиму инак ни казав, лиш уводно говорив: «Розпобрати'». Й тимунь Арідник мусів си розворошити з Богом.

Раз підвидів Бог, шо Арідник корпав глини. Виносив її из гли-бини моря за ніхтями. Місив її тай ліпив з неї кукуцик.

Ек вимудрував Бог Арідника, шо то Арідник из тої глини хочєт світ сотворити, видоймив у него тоту глину тай сам зачєв из неї сотворєти світ. Але Арідник ни подав усу глину. Сховав її трошки у роті.

Але ек Бог поблагословив глину й зачєв з неї рости світ, то й у роті Арідникови зачєла так само рости земня. Мало йиго ни вдушила. Він мусів її випльовувати. Й де плював, там ставали гори. Кичєри, вишші одни вид других. Уни би були виресли й до самого неба, ек би був їх Бог своїм словом ни закљєв.

У икийс чєс Бог изнов надибав Арідника. Він и тим разом шош ліпив из глини. Бог підийшов тай довідавси, шо то він за-думав чьоловіка зробити из глини, бо самому жити було йиму скучно на світі.

«Гєт смих йиго обхарькав та обплював, у кожду дирочьку дуючі йиму свій дух, але годі так подути, аби він ожив». Чьорт усе прибаг докладно зробити, а душу чьоловікови ни міг при-багнути. Богови си кривда зробила, шо Арідник прибагаєт и чьоловіка зробити, тай вигулив у него того чьоловіка. Пере-вернув тоту глину тим обхарканим усередину, а чістим наверх. Хукнув три рази на ню, тай з неї повстав перший чьоловік на світі – Адам.

Але шо Бог ни обтер из чьоловіка Арідникові харканці, лиш згорнув їх усередину, тимунь тепер прєчютєси людем харки у грудєх.

Иванчік знав уже й то, чіму у мушшін на бурлаці у шиї є кісточька, а у челіди її нима – бо мушшіне походили з Адамово-го плечя, а челідь из Ивиного.

Казав, шо усі мудрації, икі лиш є на світі, то прибаг Арідник, лиш Бог тото все в него дурничьками повигулював й подав лю-дем до ужитку. Арідник вигадав млин, лиш Бог доробив пого-начь. Й хату першу на світі, то змайстрував чьорт, але світло у ню носив міхом. А Бог прибаг протєти вікна й віддав людем до ужитку.

Ек зайшов був Арідник з Богом у великий за'єр, але Бог ни давси Арідникови. Побідив йиго й за кару струтив на тридєв'єту земню, аби си він там кошелав и панував, а ни на Божим світі.

Арідник за тото насмерть запізьмував на Бога, тай зачев лихо мислити на Него. На Міденим Току, де ніколи ни загріваєт сонце й ни ростет там нієка рoстина, там, де лиш вічно лежит мречь и стинаєт страшна студінь, прибаг Арідник змайструвати таке штудерне крісло, аби в ним замкнути навіки Бога. Але Бог, прото хетрійший був вид ничістої сили, прибаг так, шо Арідника у то крісло замок на віки віков.

Тогди Арідник був си так торгнув из того крісла, шо аж земня задрижела, а то гов! Тпррр – нима куда! Имили ланци йго у тим кріслі, ек би саморидні. Тогди він у тих ланцах так пудно из злости забутів, шо аж си гори розпадали. Мало си шо цілий світ ни завалив вид Арідникового гласу, а вид того чесу у саму опівничь кожного року на Благовішшїне зуезде, з цілого світа, злітаютси чьорти, упірі, відьми, лісни, бісиці, градівники й вся ничіста сила, шо підлегаєт йиму, «изчез би», до него на репорт.

На ним у тот раз попускаютси трошки ланци. Йго очі вогнем світєт, йиму з пашшеґи бухаєт половінь, ек вогненій змиї. Тогди він си питаєт у тої всеї ничістої сили:

«Ци у живний вівторок у вечер палєт вогні на полях тай ци приносєт Дїдови в офіру кукуцик хліба й горшєтко води? Та й ци ходєт діти грїти Дїда? Ци пишут писанки? Ци светєт паски? Ци держєт гуцули свою старовіцку віру? Ци ходєт колєдники? Ци носєт гуцули свою убирю? Ци шє дзвонєт дзвони на світі? Ци тримбітают тримбіти і ци грают флосєри?»

Вся ничіста сила аж соловієт иззострахе. Але перед Арідником годї брєхати. Кажут по правді, шо то все є на Гуцульшїні. Гляба викорєнити старї звичаї, бо гуцули ни слухають підшептвї їх. Майже все, шодо цоту, сповчюют так, ек їх предки сповчювали.

В тот раз знов на Арідникови си потужуют окуви, так ек були вид почєтку, й тота вся ничіста сила вертаєтси назад на Гуцульшїну й робит, шо лиш может, аби перєстроїти гуцулів на инчий стрій, але гляба. Й тимунь далє через то сидит Арідник в залізнім кріслі, прикований ланцями на Міденим Току. Тай будєт там тетєрити так, аж доків гуцули ни полишєт свої стародавні звичєї, ношу, тай будовлений скрїй.

Але ек добре зцікувала Люпайлючєка на свого Иванка, то він мусів пити до школи. Тай він лиш изразу бунтувавси, а вітак

навіть любив пустопаш троєрати из хлопчіками в товаристві.

Бувало, ек лиш міціцько забрішіт на зорі, то Иванчік уже зберавси до школи. Наберав на цілий дєнь повну тайстру харчу, тай кулев лєтєв вид хати так, шо лиш си за ним вітер звївав.

Люпайлючєка из радости аж ни знала, шо дієти, шо її Иванчік, Богу дєкувати, направиwси на добру дорогу й охічно зачев ходити до школи. Гонориласи, шо її Иванко будєт письменним чьоловіком, бо вона навидїла розумних, письменних людий. А за свого Иванчіка мислила, шо коби хоть по рєштї навчїwси шо-то письма, то вже би ни був простим чьоловіком. Лїпше би си йиму поводило, ек тому, шо ни знаєт нічьо: ні бє, ні мє.

А Иванчік из хати ни до школи так ранєнько йшов, а своїми дорогами играв. Бїда знаєт, куди йго ноги ни носили.

Від весни до пізної осєни нирав лісами, пер, ек сєрн, куда очі лиш йго затєкали видїти. Дер у бучю та в смєрєчю гнізда ворон, чяйок, шпаків, ґань та половіків. Шукав навіть за вірловими гніздами. Лазив у бурсукові та в лисєчі печєри. Ловив молодєньких заїцїв та бродив у водах по цілій днинї річьками. Ловив струги, слижі, нерєсницї та баби. А ек ни рибарив, то вид рано до вечєра з хлопцями на зарінках понад річьков муривав из каміня та піску довбушєнки. Доснагу такі опришківскї комори, ек їх видїв, ходїчі у афини, на Синицях.

Изразу, то шє пів бїди лиха було, бо ходив й до школи, але витак, ек уна си йиму измєрзила, то й цілими тижнями до неї ни навертаwси. Ни мав чьо бїчі, бо видїв, шо йким дурним уписа-ли йго до школи, таким зарозумним він її искінчєєт, бо ни було кому у школі учїти дітий. Старий дєк – то паламантирь був. Позалямував вид гуцулів фіґлями великі маєтки. Він повигулював у гуцулів ґрунта то за савтирі, шо їм чїтав на «винного», то за йкіс просьби, шо дєс їх писав. То знов за «одпушшїне грїхів» виманчював вид побожних старичьків їх отєччїну. Прото, то вже був кушманєник, а ни наш чьоловік. Любив фіґлями жити. Він, бувало, до надвірної роботи у літї майже ни наймав робїтників. Усу роботу обрєв лиш шкїльниками. Тимунь вид весни до осєни у школі ни було правдивої науки, хїба лиш тогди, ек була слота надворї. Тай тогди учїв він дітву письма – п'єтє почєрєз дєсєтє. А май трохє присєзнійше учїв їх узимї, тай то ек ни був п'єний.

Але, по біршій чєсти, він майже уводно учів дїтву письма лиш почерез трость, бо єк ни до роботи гонив дїтву, то сам цілими днями пив у шиньку на Дубовій. А до школи нираз из шиньку привозивси такий п'єний, шо аж єзиком у роті ни міг обертати, лиш таке шош ним белемотів, шо ніхто йго ни розумів.

Бувало, ше єк лиш накатуєт усу дїтву у гал, тай из школи їх розпустит, то добре було. Але єк їх ни розпускав ид хаті, лиш передавав учіти своєму синові Матієви, а сам затєгавси дес у бирліг спати, то тогди у школі таки ціле покаїне си виводило.

З дурноватого, тай ше до того й кривого декового Матія, то усий нарід кєпи бив, а дїтва, то таки аж у непки скакала, такі з ним чюда зводила. У школі, бувало, єк він лиш шош трошки пробував дїтві показувати сулом на таблиці азбуку, то дїтва такий галас зводила, шо аж годі було вуха заткати.

А Матій аж мінивси из злости. Бив дїтву, чім видів. Аж буче ломив по ній. Дїтва криз вікна из школи розліталаси від кривого Матія, а так пудно г'вавтувала, шо аж нарід стурєвси.

Бувало, з чім рано дїтва прийде до школи, з тим двечєру й підєт ид хаті. Хіба лиш то користали, шо їх добре чюпрував п'єний дек, тай буком сушив кости їм нидолугий Матій.

Тимунь Иванчік ни мав охоти ходити до школи, бо ни хотів, аби си над ним пусто дурно кушманєники збиткували. Він волів из товариством ходити своїми дорогами, єк мучітиси у школі. У тот чєс Иванчік уже умів добре стрілети. Навіть лук сам собі зробив, и то добрий!

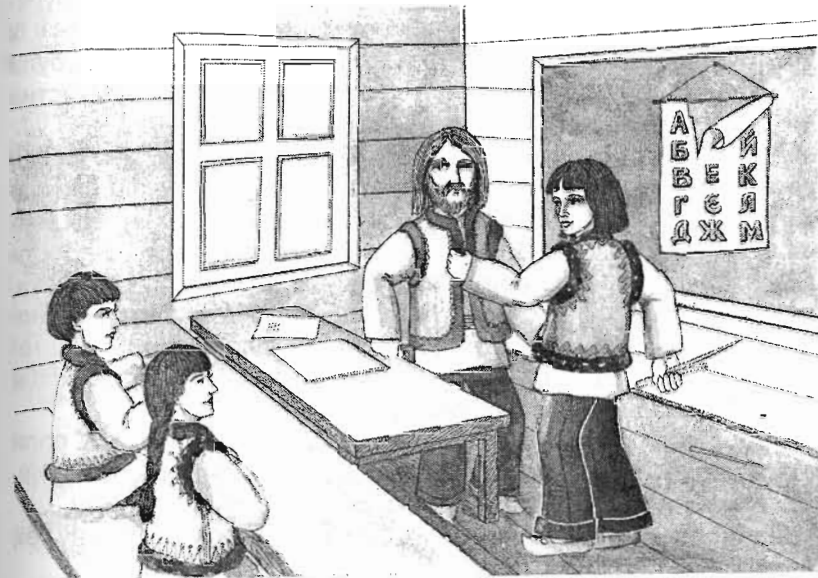
Зразу стрілев ворони, білиці. А навіть раз й половика убив з лука. А єк май трохе підниг' на біршого хлопчїшя, то узимі лісами робив поклажі на дику звірину. Закладав сільця, робив торгла, зводив сітки на заїців та лисів. Уже тогди він мав усий стрілецкий стрій й знареду так, єк будь котрий старий стрілец. Усе тото собі він так дес помижи стрільці понарискував, шо й стариня про тото ни знала.

За добру здобич, єк приніс її увечір, вертаючі ніби из школи, то нираз стариня йго й пофалила. А він був дуже кунтетний тим, шо йго фалили за стрілецтво. Уже тогди стариня мала з йго стрілецтва гроші на хатні видатки. А він мав гонір.

Нираз у літі виходив ид хаті мокрий єк мийка, але за тото виносив по повній пазусі риби. А єк він приходив ни порожний

ид хаті, то тогди у Люпайлів була смачна усім вечєря, ни лиш йиму одному.

Йкос раз п'єний дек похотів Иванчіка запусто бити, але Иванчік ни давси, а ймив дека за груди. Добре ним потермасав! Та вигримав так по стїнах й таблиці, шо аж азбуку ним подєр, тай поломив суло по п'єному декови, але за тот бунт дек вигнав Иванчіка из школи раз на завжди.

III

Хоть жила Иванчікова стариня на бірших г'рунтах, єк жив він післідь неї, то однако в них бідно си дієло на г'аздівствї. Бо хоть г'рунта, то шо з того? Майже усий їх г'рунт був під лісами. Узимі ни було на чім держєти маржинку, мусіла вна голодна лісами бродити. Їла фою з смєрєчя, рост из бучя, гризла кору з дерев та скубла з-пид зими швар й гоштри з афинників. Тимунь навєсні дуже богато гибло маржини з голоду через брак

погудівлі взимі. Ни було в них багато повироб'юваних кішниц, тай ни було на чім держети багато маржини. А в горах, хто ни маєт багато маржини, тот ни ґазда, хоть би йкі великі ґрунта мав. Тай городів вироблених у них обмаль було. Майже уводно жили на купленим хлібу. А шо ни було багато маржини на продаж, то усі хатов мусіли йти до богачів зароб'єти на купно хліба.

У них було урас туго за хліб. Дітві хліба давали їсти пид міров и то ни самий чістий хліб, а печений з усеков лободов. Пекли матарженики з кропивов, свеклов та бруквов. А ек ни текало вже й свекли та брукви, то тогди пекли мандрусі з усекого бурену й то усі мусіли їсти. Чістий вивсенний або ечьмінний корж у їх хаті був великов лакішков. А кукурудзіна мука в їх хаті була лиш про жедобу, у реди-годи, й то лиш держели її заділі гостей на кулешу, та про великі света, на бануж.

Дітві давали окреме їсти вид себе, на запічку, або серед хати на земни, бо разом из старинев їсти за столом ци на лавици, то дітві ни годилоси. Виголожена дітва їла лакомо, ек вовчя, коби лиш багато дали їсти. Бувало, аж смієлиси з радости дітва, ек покладут опередь них велику черу йкоїс сербавки, тай випаюют ім кождому у руку по байді вивсенного або ечьмінного коржя. Ни трабувала дітва тим, шо ім піла стариня: «Нате! Жеріт, жер би вас гад, йкісте бешшєсно проїсні. Бірше хліба вже си ни надійте. Досербуйте сербавков».

Процьо шоосени ходив у поле, до бойків на зарібки. У поли копав барабулі, жєв збіже та лупив кукурудзи ночями коло бойків, аби заробити на зиму хоть трошки хліба мижи глоту у хату.

Одної осени туда, в поли, заслаб Процьо на почеревину тай минувси на ню. У Рознові, за Косовом, ййго й поховали.

Лишивси Иванчік сиротов вид свого дєді, й то ни дуже великим легінем. Видразу майже уся ґаздівка спала на ййго плечя. Уже змаленьку придавив ййго тежкий ґаздівский тєгарь. Видразу повидів він, шо старі люде ни бріхню приказували, шо «ґаздувати так тежко, ек каменя глодати».

Він помаленьки мусів си заправ'єти до ґаздівства, тай разом из свойов мамов Маріков зачєв видразу нисогірше ґаздувати. За йкийс чєс повидвіновував решту дітви на боки, а сам, ек старший син, лишивси на місци, аби си старовіцке місце ни зводило, тай аби си ґаздівскі вугли ни розсипали. Ййго сестру, шо була

віддана за Бісаком у Буков'єні, у молодім віці зігнав из світа Калавуря. Погріхувавси на ню, шо уна украла в него з-під оборога сховані там перед фінансами бисаги тітіню. А Калавуря був поганий чьоловік. Завзєтун, тот ни дарував свого, шо значіт сине за ніхтем. Крадьми набрав из земні її слідів, тай пишов из тим на Волоский бік у Плоску до головного мальфаря Олексія.

Дав Олексієви п'єтку гроший, горівки, кусак солонини, чьорного сукна на сардак, смушок на шєпку й ленєного полотна на мушшінску сорочьку, лиш аби тот зігнав її из світа. А Олексієви це маха було зробити. У него значів так хрестєнин, ек у пса муха, шо лиш раз хлямкнув її, тай уже нима мухе на світі.

Олексій из її сліду зробив навгадь її подобіє, тай изигнав її из світа, хоть уна може й ни винна була, бо казали, шо він ек бив на ню ківки, то ни бив на винного, але на ймнє, на її особу.

Олексій тоти ківки бив помали, цілих дев'єть день так, ек то си б'єт ківки. Будив її подобіє у чєлюстєх, тай усе шоднини бив по одному ківкови. А за тот чєс уна си пудно попокарала, так, шо ни дай Господочьку такої карочьки й тій, шо у корчі сипит. Пудна її смерть була. Її розп'єлювало та натєгало, то знов корчіло так, шо аж у три погібєли звивало. Уна сконала аж дев'єтого дня, ек добив Олексій дев'єтий ківок на ню, й то у саме серце.

Відий, рєтенно Калавуря їст тепєр її тот тулуб на тім світі, тай мет ййго гризти до кінця світа (вид суботи до суботи) за тото, шо нивинно зігнав її из цього світа, бо тот тулуб шосуботи знов стаєт опередь ним цілий.

Найменчий Иванчіків брат, Їлачьок, пишов шє малєньким хлопцем помижи ґазди служічі, а витак приперси на одним місци – у Курчя. Удавси тому ґазді, тай тот узєв ййго за годованця. Цілий свій маєток післідь себе передав на Їлачька. Але Їлачьок був инчєї натури, ек Иванчік. Він ціле своє житє ґаздував так, ек Бог приказав. Ні до чього ни мішевси, бо лиш до ґаздівства мав охїть. А середушний брат Федьо, тот, шо Джюндов ййго звали, то був знов инчєї натури. Изроду, то був указія – ни чьоловік. Він уже измалєньку любив царами бродити. Казували, шо він навіть из ландровими циганами ландрував. Тай це могла бути й правда, бо він так знав и заданцувати, шо лєдвн хто другий би був так потрафив, ек він. Мав він таку страшну охїть до данців, ек прав-

дивий циганчюк. Бувало, хоть де заданцуєт и без музики. Єк ни мав з ким данчувати, то данцував сам. Ловивси за одвірок у хаті, у хоромах, або в черсаці, ци за ків у плоту, тай данцував так, шо аж си постоли розлітали в шкременітки, єк го, бувало, на-тарапаєт та кортечка поохотуватиси.

З него вже змаленьку користи на ґаздівстві ни було, бо лиш єк трошки він вид земні пидниґ, то видразу вже зачєв своїм поводом ити. Никого ни слухав! Біда знат куда він ни був.

Світом, помижи люде, усекої прехтики наберав собі у голов.

Вибивси на доброго й співака, бо й сам умів складати співанки, й то ни будь-ікі! Наколи, бувало, лиш шош си дес важнішого стало: ци йкес головництво, ци когос медвідь подер, ци когос у любаски в кліті чьоловік захопив тай остриг йиго на побліку вид свої жінки, або ребра йиму поломив, ци то дес икогос мудрачька йкас сука зчерувала черями, то Джюнда вже видразу на тото співанку складав, тай пускав її вітром мижи люде. Сієв свої співанки «горами, долинами», укладав їх дов-

гими редами одну за однов, а дівчєта, молодиці, леґіні, тай навіть жонаті ґазди находили їх туда. Ловили своїм вухом, у своїй голові ховали, в серци голубили. А єк приходила їм кортечка заспівати, то співали їх на всий рот, полонинами за вивцями ходічі. Колоколили їх дівчєта й молодиці, в городах літом роб'єчі, тай співали їх разом усі — мушшіне й чєлідь, в данцях на весілях, та толоках. Приспівували їх одни одним за столами на набутках. Шебетали їх собі нираз любо й солодко по дві особи у купці, — любас из любасков, обчєпаючіси пид смєреков у лісі на мнєкім шовковим моху, попиваючі у воросі, аби лиш люде ни виділи, мід-горівку:

«Ой кубочька, йка точєна, озму ї за вушко,
Ти до мене, я до тебе — пий здорова, душко».

А всі нагадували бувало собі:

«...А хто цису співаночьку, та от таку зложив?
Отот Джюнда охаблений, чьорт би у нїм ожив».

Аж єк добре нагившкавси Джюнда світами, то аж тогди оженивси й зачєв ґаздувати на третій пайці свої отеччини. Иванчік, аби ни розривати старі відцївські хати, поміг йиму побудуватиси.

Джюнді низле си ґаздувало. Леґінем перебував він довгі чєси волошшінами й туда понавучювавси усеких мальфий. А єк оженивси, то зробивси викликаним примівником. Й через то легонько жив, бо до него сипавси народ зуезде, тай нїс йиму усекий статок у хату, єк бжьоли у вулий мід.

Але Джюнду, бувало, й жінка ни могла удержєти в хаті, єк йиго запирит кудас у світ полетіти. Найдужше у сінокоси літом почєпала йиго кортечка забєратиси кудас вид хати. Бувало, єк нагадав собі про косовицу на Волоскім боці, то лиш тогди співав:

«Ой ти, Джюндю, лиши жінку, а я лишу ґазду,

Тай підемо в Волошшину шукати гаразду».

Збивав косу з кісєти, складав у стару дзьобеньку кушку, клевец, бабку, мусак, брусе до коси, брав то все на плєчя, тай ишов разом из другими косарями у Рус Молдовицу, шо йшли туда на косовицу гроший заробити.

Бувало, то ни так суда коло нас було, єк тепєр, шо скрізь можна гроші заробити, куда си лиш повернеш. Ой нї. Давно у горах так туго було за гроші, єк й за хліб. Ни було де тогди ґрейцєря заробити, бо суда ни було зарібків. Бутинів тогди ни

було. Цуги ни возили, за дараби так само ни знали. А ґаздам за маржинку так само мало шо давали, бо гріш був страшно дорогий. Найкрашья корова коштувала найбірше до сорок банок. ґазди платили робітникам по пару ґрейцерів за роботу, а хто хотів заробити гроші, то міг їх заробити хіба лиш на косовиці у Рус Молдовици.

У Рус Молдовици шороку на Илія бував великий храм. На тот храм сходивси зуезде сторонский народ. У коршьми вид рано йграла, на вигоду людем, циганска музика. Народ цілу днину набувавси: пили та гуляли. На тот їх набуток приходили наші косарі, бо ґазди виберали собі там косарів, хто кого хотів. Там и токмилиси на кішню. Установили прець, по чьому маєтси платити вид одной фальчі трави за кішню, бо в них на деньку ніхто ни робив, лиш на сикман.

Наші косарі набувалиси разом з молдованами та молдованками. Кажут, шо над Джюндов, бувало, аж билиси молдованки, тимунь йиму так шоліта горів гук туда бічі на кішню, бо про инче, ретенно, йіго туда ни перло ити, бо в него гроші завше були. Кажут, шо аж пліснівiли у кліти. То прото був – мальфарь.

IV

Иванчік ни служив при войску, бо Люпайлючька викупила йіго у мандатора Гирдлічьки вид войска. Дала Устеріцкому мандаторови корову з телєм, бербеницу бриндзи й сорок банок гроший, тай за тото вихопив він Иванчіка панам вже из рук. Він мав пудну силу, прото фаливси людем бувало: «Пані Мурштудзію, шо схочю, то я то зробю. Кому схочю помочі, то ни поможет йиму так и сто пар волів, ек я. Але кого схочю затрутити й у біду, то лиш ек штуркну йіго стеблом, то другий ни виберет вже йіго й волом». Тай так уно й було из-за мандаторії.

По некрутації Иванчік таки борзо оженивси, послухав Люпайлючьку за це, бо усі йиму говорили, шо ни пожелуй молодо си оженити, так ек рано встати. Тай він сам знав, шо завше «ранок панок». Видів, шо на ґаздівстві нижонатий ґазда, то так виглядаєт, ек би запрег у ерем вид паровиці одинака-вола.

Він по високе ни сегав, тай далеко ни шукав книгині, лиш дививси, аби вна була з доброго плечя й ґаздівского роду, бо

знав, шо на світі є три породі жинок: людска, котюжя тай свинска, тимунь він добре уважєв при женіню, аби ни трафити на котюжу або свинску породу, лиш на людску.

Він ше малим тото чюв вид старих людий, шо ув одной баби була дуже файна дівчена. Над нев мало си ни вирізали три легіні. Баба пишла на пораду до головного мальфаря. Він загнав на ніч бабину дівку у хлів разом из суков тай свинєв й там їх замок. Рано разом из тов бабов отворєєт хлів, а то виходєт из хліва три дівчені ек пуговиці. Всі три однакі так, шо й рідна мати ни могла пизнати, котре її дитина. Тоти три легіні поженилиси з тими трьома дівками, але баба ни знала, до котрої йти в гості, ек до свої правдивої доньки. Мальфарь порадив її, шо аби йшла рано у гості до них всіх трох, то пизнаєт видразу, котре її донька. Бо у суки вже будєт усе будь-єк прикутано, трошки приметєно, трошки прилизано, але уже будєт у неї й хата замкнена, бо уна, наколи день, уже дес будєт вієтиси чюжими хатами – прото сука.

А ек прийдед до тої, шо походит из свинєчьої породы, то сонце будєт уже пид полудне, а в неї будє ише ни заметєно в хаті, тай уна сама будєт ше лежєти у бирлозі на постели – прото нічьом свиня.

А ек прийдед до свої доньки, то вна будєт си пораїти в хаті, так ек то си годит ґаздини кутати. Й по тому баба свою доньку пизнала.

Иванчік вибрав собі у сусідстві дівку – Шкиндівску Єлену. Дмитра Шкинді сестру.

У Штефана Шкинді було аж сім дівок, а лиш штири сини. Иванчіка усі страшіли, шо де є сім дівок, то одна з-мижи них мусит бути родема відьма й то така, шо маєт фостик иззаду, тай з лівого боку у порожним дирочьку. Але Иванчік того си ни боєв, бо знав, шо то лиш там си лучєєт така відьма, де є лиш сім дівок, бо й упирь лучєєтси лиш там, де є лиш самих сім хлопців, а дівчєт нима. А у Штефана Шкинді, то дітий лиш самих живих було одинацітеро. А кілько було умерлих дітий, то й сама Шкиндиха їм рахунку ни знала, бо так їх богато вивмерало. Аж воле була собі видула на шиї Шкиндиха, торонку дїтву чінічі. Але згодувалиси лиш самі здорові діти, а червиві усі вивмерали.

Уни обоє тєгли на ґаздівстві рівно, ек пара добрих волів у

ермі. Усі сусіде їм завидували, ек у них си борзо пидносило ґаздівство. Иванчік рубав та палив ліси. В зрубах сієв єчьмінь та жито півторарічєне. Запомігси у хліб так, шо за голод вже ни знав ціле своє жите. Ни загледав він купити хліба у жидівські гамбарі в Кутах та Косові, бо мав доста свого. Тай ни йшов уже він в поле до бойка, так ек йиго дядя, за кавуш зерна глипіти роботи. Він навіть вже ни забізовував свою роботу сам обробети, мусів донаймати вже робітників и на своє ґаздівство.

Из згарий повироб'єв красні пасовиська, царинки та городи. На йиго загороді зачєли глітно вирикувати коровки, та так буйно чюхалиси волики у вугли ґраждий йиго, шо аж вугли дрижели вид їх чюханя. Йиго царинки й пасовиска густо закитичілиси китицями маржинки. Тай великим ботеєм блієли овечьки в него на Ріжи, а козам, то й рахунку ни знав. Бувало, й по сорок цапів в него вирмени шоосени ріжут на лій та на шкіри, бо мнєсом ніхто й ни питав, так йиго богато було.

В йиго хаті вже ни пекли так, ек у йиго старині, матарженики тай мандрусі. Тай ни давали дітві пид міров їсти. Їло кожде, кілько хотіло, бо за харчь у него ни було тежко. Навіть тугого року в него ни було голоду, бо він уже тогди був запасений у хлібу.

Иванчік из свойов Єленов ни були нічього жєдні: ні кавалка хліба, ні лижки молока, ні убоїни. Усєго мали подостатком. Навіть ґрейцерів у них ни бракло. Иванчік так завжде крутив, шо мав свіжий гріш. Найбірше складав гроші из стрілецтва. Корпав гріш до грошя, тай маєтки скуповував. Але, ек то кажут – нима чьоловіка на світі без йогос клопоту. Й це вірна правда.

Хоть Иванчікови си добре поводило на ґаздівстві, бо усе йшло йиму руков, то однако він мав, ек то кажут, «сім бід до обід», й то «ни однаких».

Єк лиш изв'єзав він руки у церкві из свойов жінков, то видразу їм обом ни пишли роги до купи. В'єзалиси їм ґудзи до купи, ек ґазді з ґаздинев, бо хоть шош одно й ни вдало на ґаздівстві так зробити ци зарєдити, ек було треба, то другє стерпіло. Найбірше уна була в'їдна до роботи, бо пудно любила ґаздівство й радуваласи богацтву. Богацтво – то було ціле її жите. Уна говорила, шо «на столу ни кроєт красу, але хліб». Тай казала, «шо з гонору, ек у кишках кавкаєт? Шо з слави, ек голод калюхе порєт? Отогди добрий гонір, ек у калюхах ни гримит го-

лод». Уна, аби мати повні кліти достатку, вічно робила, ек чорний вів. Тай Иванчік бажів цєго самого, аби бути єкнайбіршим богачєм, тай тимунь терпів своїй жінці ни в одній рєчі так дуже, шо то аж вигледало так, ек би то в неї була крисаня на голові, а в него фустка.

Їм майже усі люде завидували, шо уни обоє шєсливі. А уни двоє, ек чьоловік из жінков, у родинним житю чюлиси дуже нишєсливими, бо мижи ними ни було такої любви, ек уна би повинна мижи вінченими бути. Нинавиділиси обоє. Мижи ними майже ніколи ни було доброго слова, любої розмови. Уни двоє мижи собов уводно ишли на джурджу. Ни жили так ек чьоловік из жинков, але так, ек вів из коровов.

Уна була флудовата, видгониста, офуклива та страшно видтиначька жінка. А до того пізмлива така, ек її брат, Дмитро Шкиндя. Вна ни була охочя ні до играшок, ні до жертів. Майже уводно була занюрена, з ґудзом мижи очіма. Лице її було похмурєне, ек небо восєни. Остра була жінка, майже мушшінскої натури. Нираз хотіла би була перестаршувати Иванчіка, лиш він ни такий то дуже поданчливий був, бо ни любив того вола, шо йиго корова б'єт. У него завше були ключики вид бодєнь из збіжєм у клітєх. Навіть и над скоромнев він мав позор. А Єлена, хоть йка люта жінка була, то однако йиму нічьо ни значіла, бо куда він исхотів, туда пишов, ни годна була йиго испєрти. Уна мусіла си годити, шо він таки чьоловік, а ни уна, тай шо у него, а ни у неї, крисаня на голові. Уна ек ґаздиня, то держєла три вугли у хаті, а він лиш четвєртий, тай за тото нарікала на него, але він из того смієвси: «Моя жінка велика ґаздиня, бо уна держит усе ґаздівство у своїх руках, а я держу, братє, лиш кріс тай бартку».

Та шо з того, шо він си ніби ни давав їй заїхувати, коли однако уна потраф'єла йиго добре словами угризати. Золила йиго словом, ек зола сорочьку. Майже уводно мижи ними була суперєчка, а найбірше вночі си перєчіли, ек лєжут спати. Тай цє Иванчіка гризло, бо він повидів, шо старі люде правду говорили: «шо тобі з того, шо воли по обочі, ек біда перед очі».

Иванчік був до усєго охочій, єдерний. Бувало, любив й мижи людьми си набути. Любив поговорити тай пожертувати. Був пилкої вдачі, кортіло йиго й з чюжев чілідинов нираз у воросі си набути. Попєститиси, а богдай прилипачко поговорити тай

масно си подивити. Прото він був куражистий до челіди чоловік. Нираз йиго, бувало, у серця шош жєвкало тай в'єлило, єк він уздрів файну чілідину, але шо з того, коли він був зтегливої вдачі. В души гиб за нев, а зачєпити її онимавси.

Єк би була йиго жінка таков жінков, єку він любив, то ретенно би си була йиго лісна – преч би си казало – ни опелюскала. Бо хоть він вірив, шо лісну наслав йиму Дмитро Шкиндя из Довгим, у пізму почерез стрілецтво, то люде, тоти, шо знали, почерез шо си ловит лісна мушшінина, инак говорили про йиго лісну, єк він.

Нираз богато стариків мижи собов говорило про йиго лісну. Вни казали, шо вна си йиго ретенно учєпила почерез челідь, бо Иванчікова жінка Єлена ни була здала до любви, а до того вна була така велика ґаздиня, шо чоловіча любя ни в голові їй була. Казали: «Певне, бєстия ни хотіла си з ним так пєстити, єк би був він хотів тай то любив, тай тимунь він ретенно мислив про инчу челідь, тай то так силно, шо аж та си челідь йиму мала снити. А він, дурень, певно, ці сні нікому ни розказував, тай тимунь си иміла йиго лісна».

Нираз я чув, єк у дєдевим млині розказували, бувало, старики про лісну. А давно, то бувалі люде були, тай ни на одним прєхтичні. Жили нираз сами полонинами из худобов та лісами на стрілецтві, та в бутинах. Нираз спали у порожних стаях, зимарках та колибах. Довгі чєси минали, шо уни ни то, шо ни виділи челідини, але навіть и ни чули її голосу. Жили так, єк у тій співанці си співаєт:

«Васирами, бутинами, в васирі зимую,

По рокови, по півтора за любку ни чую».

Уни добре знали, кого си ловит лісна, тай почерез ику причину.

Приказували, шо лісна найбірше си ловит тих людей, шо сами на самоті куріют по стаях на полонинах та бутинами в колибах, або нисмілих дурнеків, таких, шо маю охіть на чілідину, але її зачєпити ни мают видваги, тай тих людей, шо ни мают доброго житя из своїми жінками.

Казали старики, шо чоловік єк зачнет вічно гадати про йкус челідину, то вна нарешті зачнет си йиму снити таков, єк він про ню гадав наєві. Єк так си снит челідина мушшінинови безперестанку дев'єть ночій одна за однов, а він тот сон таїт, ни розказуєт нікому тай ише си ґірше в то вдумуєт, то легко си может

опелюскати йиго лісна. А хотівше, аби си йиго лісна ни ймила, то він мусит зараз на другий день, наколи лиш зачнет си йиму челідь снити, тот сон комус другому розказати, й то поправді. Тай цего си нима чьо встидати, бо це кождому молодому чоловікови, шо жиєт без жінки, может си приснити. Тот сон треба розказати кому-нибуть: ци то жінці, ци чоловікови, ци икій дитині. А єк нима людей, або хтос си устидает тот сон розказувати людем, то треба йиго розказати маржині. А єк нима маржини, то богдай колови у плоту, або букови, ци смереці у лісі.

Але єк си розказуєт тот сон маржині, або деревині, то треба так говорити, єк би ніби говорив з хрєстєнином: «Гов! Єк дужий?» ци «Єк дужя? Я шош прийшов из тобов заговорити, єк би ни за гнів?»

Тай треба самому видповісти: «Говори, нима гніву». Тай тогди треба свій сон поправді розказати. Така бєсїда видразу засокотит чоловіка вид лісни, зчєзла би, бо він си видразу спамнетаст. Наберет инчих гадок у голов, про шош друге зачнет гадати, тай тогди перестанет йиму си челідь снити.

А вид лісни злічітиси – шош дуже трудна рада. Треба дуже твердого и завзєтого чоловіка, аби потрафив бєшшїсти си скараскати, єк уна си вже раз йиго опелюскаєт, бо вна вже знаєт, кого си ловити. Кажут, шо лісна ніколи би си не вселєпила тих мушшін, шо вни ни є стєгливі до челідини, тих, шо уни зачєп'єт будь-котру челідину, тай перемітуют челідьов, єк конюхарі кіньми. Тай тих ніколи ни ловитси лісна, шо вни обпитуют челідь, єк купец корову на єрмарку, тай тих, шо мают уставичних любасок, або любих жінок.

А Иванчік, єк сам приказував, то мав велику охіть на челідину, але онимавси зачєпити її навіть на бєсїду, а ни токма на любаскованє. Він й оженивси, тай ни мав любаски. Бувало, йиго сама челідь почєпала на любаскованє, бо він из лиця був файний молодек, а він уникав вид челіди, бо си устидав їх, тай бєвєси через заразу – потеруху.

V

На Иванчікову доньку Парасочку били старости зувезде. Ни дали їй довго дівочіти, бо навіть сам ватажко пушкарів

– Юріштан із Стебних прислав у перевідки до Иванчіка своїх пислів, ци він би ни дав свою доньку за йго сина. Але з тої бесіди кулеші ни було, бо Парасочка відповіла, шо хоть би мала гирев й посідіти, то в Юріштанів рід ни замішеєтси. Й то ни тимунь, шо то далеко було, аж над Білим Черемошем, бо ек би була навиділа тот рід, то би була пишла за Юріштанового сина, бо жінка прото так, ек верба, де її посадиш, там си уна приймет. Лиш тимунь уна ни хотіла йти за Юріштанового сина, бо в її души був мерзким чоловіком Юріштан, тай цілий йго рід.

Уна вже за маленької дитини наслухаласи так багато всеких бесід вид людий, тай вид самого Иванчіка, про того пудного ватажка пушкарів Юріштана, шо лиш на саму згадку про него, то їй вже били студені володи по цілим тілі. Нираз вид тих пудних оповідань в її жилах кров застивала. Уна ни то, шоби си була боєла самого Юріштана, але навіть си боєла йго тіни, такий пудний він був у її очех.

У тот час, шо прийшла Иванчікова Парасочка (моя мама) на світ, то особа Юріштана – Юри Павличука из Стебних – була майже на всі гори дуже голосна тай грізна, бо в йго руках, тай устеріцкого мандатора Гердлічки (чєха родом), було жите й смерть усіх гуцулів.

У давнині, то у горах ни було такої тісноти, ек тепер. Ни видко було такої густої сітки плотів, ек тепер, шо то обшили гори, екби дрітьов горшьок. Давно у горах були майже скрізь великі преліси. Було багато пустаїну, бо села рідко були. Тай хатий в тих селах рідко було. Сусіде жили оден вид одного далеко, ни треба си їм було плотами видгорожувати, так ек то си тепер дієт. Ни було так густо хатий, ек сегодне, шо куда ни глипнеш, то майже скрізь видко хату, навіть вже видко бухні й попид полонини у найдикіших ізворах. Ни вискірелиси давно так, ек тепер си вискірєют майже з кождої закутини бурдеї, бідні халупини через то, шо нарід біднієт, тай ни стане кожного на поредні хати – великі забудованя.

У давнину тут була шира. Слобідно. Хто відків зайшов, то спокійно кошелавси, де хотів, тай ґаздував. Ніхто нікому ни боронив засідати ґрунт. Кождий зачірав собі тільки ґрунту, кілько лиш хотів. Натесами на смєречю видпайовував вид прелісу собі крису ліса, тай то вже було навіки Боже тай йго, бо тогди ше

пани в горах над земнев ни панували, лиш панував над нев оден Бог, праведне Сонечько, тай тоти люде, шо їй запосідали.

Давно у горах для усеких пройдисвітів був бізівний пристанівок. Страху їм ни було перед йковс тривоґов, бо сохранив їх первовічний ліс, тай тимунь давні горєни шєнували тай зашшібали ліси. В тих прелісах тємріли слобідно чорні гірські хлопці – гуцульські опришки так, ек риба у воді. Тимунь пани з долів кривим оком дивилиси на гори тай вічно міркували, еким би то способом їх опанувати тай знишшіти там страшних опришків.

Пани завжде хєтрі були: ек зачєлоси шораз то бірше множити народу в горах, то й пани єли помаленьки пидпускати жидів у гори. А жиди так, ек свердлики, уверчювалиси в гори помаленьки, роззнакомнювалиси из людьми тай опришками. Гимблювали з опришками, тай помали троїли їх горівков. Пани ни желували горівки на то, аби утровити горівков горєн. Зразу, то уни запусто пидсилали горівку у гори. А ек утровивси нарід до горівки, тогди пани зачєли набивом намітувати горівку людем у хати. А ек отроїли гори горівков, то тогди намітували ґаздам у хати горівку вже за оплатов. Бувало, вержут панські посіпаки ґазді терьх горівки у хату, тай ни питают тим, ци він їй пив, ци висипав, а панови за горівку гроші мусів зложити. ґазди скликалис, у воросі розпивали ту горівку тай складали за ню гроші. А ек уже добре привикли люде до горівки, тогди пани зачєли закладати по горах все по на десіть хат оден шиньк. Зразу тоти шиньки, то держели самі гуцули, аж ек си пани май через горівку почюли бізівнішшими у горах, то аж тогди зачєли закладати коло церквий по селах головні шиньки тай у них установ'єти своїх шинкарів, переважно жидів, бо знали, шо найліпше потраф'єт знівертити гори горівков жиди. И так помали пани за помочьов горівки тай жидів обсновали гори, ек павук, плотами.

Австрія шораз, то гірше все гачіла горєн. Потискала шораз то сильнійше своїми клішьями гуцулів. Австрийский уред до помочі тровити опришків у горах добєрав собі людий таки зпомиж самих гуцулів.

Через горівку, то опришки шораз то дужше хлєминділи, а нарєштї так знічєлис, шо пани ни побоїлис заложити мандаторію навіть в Устеріках над Черемошем, опришкам пид самим носом. Зразу, то ця мандаторія пидлєгала кутській мандаторії.

Мандатором став в Устеріках хетрий чех Гердлічка. Він, доків си ни умоцнив тай ни випрехтикував гуцулів, то так сидів тихо, ек муха взимі за лубом. Ни показував свої роги. Ни почепав гуцулів, тай навіть изразу, то ишов їм пидладь.

По йкімос чесі Гердлічка приймив собі ніби-то на пидикала бідненького молодечка из Стебних Юрія Павличука, шо усі йиго звали Юрішком, а витак, ек він си май убрав у піре, то призвали йиго Юріштаном.

Юрішко був дуже швидкий молодечок, тай видважний. Йиму було маха хоть шо вигоїти, бо все йиму було одно: ци жити, ци гнити, а такого саме було й треба Гердлічці на помичника в йиго роботі. Ек лиш став він на службу в Гердлічки, то видразу йиго облпугав хетрий мандатор так, ек павук муху, тай запрег до свої страшної роботи, бо Юрішко давси йиму так вимуштрувати, ек добрий и вірний гонец стрільцеви.

Спочетку, то у Кутах був мандаторский суд тай катуші, а Гердлічка лиш залагожев менчі справи в Устеріках тай посилав шодень до Кутів свої рапорти. Носив їх Юрішко. Він увечер ишов до Кутів, там робив вночі поредки на мандаторії – замітав, палив у грубах, а наколи зорі, то заберав пошту до устеріцкого мандатора, тай, шо нога затекала, махав горі. Приказували, шо аби йикий був скорий кінь, то би си був з ним ни зривнав ані у ходу, ані в бігу, такий то був леґун. Рано, ек лиш сонце сходило, то він уже був на Устеріках. Цілий день був коло мандатора, а двечеру знов ишов до Кутів.

Одного вечера хтос дав Юрішкови знати, шо на Волоскім боці, у Середних Розтоках, уже другу добу п'єт на шиньку в одной баби ватажка опришків Мирін Штола из цілим своїм товариством.

Юрішко аж пидштрик из радости, ек си про то довідав, бо пани дотепер ни могли Штолу дістати у свої руки, а він погадав йиго тепер имити. Хоть ек він уже вірно служив мандаторови, то однако про це й слівцем йиму ни писнув, тай нікому си ни пофалив.

Потихоньки зибрав він ровту, й то майже самих бабий, бо з мушшін лиш пару людий узев из собов, тай пишов ловити Штолу.

Хоть чув Юріштан, шо Штола був пудний силач, то однако си йиго ни побоїв, бо розвідавси, шо Штола уже вид вечера так

спит п'єний твердо, ек би був ниживий. Юріштан из бабами обскочів знадвіря наокола шиньк, припер вікна в хаті заткавницями, а витак з кількома людьми пишов ид опришкам у хату.

Опришки, п'єні, лоском спали у хаті так твердо, шо нічьо ни чули, шо си з ними дієт. Юрішко всампередь зв'єзав Штолу. А витак вив'єзав решту п'єних опришків на петельки так, ек би баранів на заріз, покорнєв їх пласами барток по плечьох тай вигнав надвір.

Надворі, ек уздрів Штола ровту майже из самих бабий, то з устиду видразу си витверезив. Аж за волоси имивси руками, тай лиш гірко застогнав: «Гай-гай, Юріштане..., коби я тої гадки був, шо ти си поважиш мене ловити, тай то ше ек би на сміх – из самими бабами, то й ноги би було вашеї видсив живої ни пишло. Але пропало. А зрештов, то ни ти мене имив, ані твої баби, лиш сам си я имив через отту проклету шумівку. Через ню пропав мій гонир тепер так марно, ек пропадаєт навесні чічка вид морозу».

Саме у тот раз, шо ймив Юріштан Штолу, то Гирдлічка докінчєв екраз будову катушів в Устеріках. У тоти катуші загнав Юріштан Штолу. Коло тих катушів установив Гирдлічка великі варти, а самого Штолу заковали у тежкі кайдани навхрест, вид правої руки до лівої ноги, а вид правої ноги до лівої руки. Штола такий був силач, шо ек йиго випускали з катушя на прохід, то він брав вартівника собі на долонь, тай вид земні пидносив йиго на долони так, екби стебелце напротив себе д'горі.

Ек тратили Штолу разом з йиго товариством в Кізєм за плотом у Білоберезці, то Юріштан изгонив народ з усіх горий, би си всі люде дивили на страшну смерть опришків тай каїлиси по них. Тай панів з'їздилоси повно зуезде подивитиси на того великана Мирона Штолу, послідного ватажка гуцульских опришків.

Ек ни стало Штоли, то Гирдлічка дістав вид австрийского уреду в свої руки велике право над народом у горах. А Юріштан за тото, шо имив Штолу, то дістав вид цісаря срібний хрест заслуги из коронов.

Устеріцка мандаторія стала самостійнов. Гирдлічці зачєв си розвивати видразу добре бук, бо згори пани вже си ни дивили йиму у руки, шо він видіював у горах з простим народом. Він став богом й паном на всі гори.

Але мандатор ни забув и за свого вірного Юрішка. Юрішко вже бірше не палив у грубах тай вже ни був бірше панским по-смітюхом, бідним пидикалом. Бо Гердлічка видразу зробив йго свойов правов руков – ватажком пушкарів над усіма пушкарями в горах. Вид того чесу Юріштаново имне стало для кожного горена пудне, бо ніхто ни міг знати, ци й йго ни досегнет коли-тогда Юріштанова грізна рука.

А Юріштан на правду тогда трес цілими горами.

Пудно вигледали знадвіря устеріцкі катуші, побудовані на по-нурих льохах, з грубого дерева, без вікон. Але сто раз було пуднійше в них тому, кого в ні замкли сидіти, бо в тих катусях вічно мучів тай катував людий поганий на сумліне тай на вид Юріштан. Він ковав людий там у кайдани тай в'єзав на остатне огниво. Він навіть у тих катусях вішев людий и без суду, ек лиш мав на когос икус пізму, тай пропало ек у дим. Ни оден чоловік й нивинно сконав йиму в руках. А хто, бувало, сконав йиму в руках, то він йго ниживого повісит на волоку в катуши тай миндуєт Гердліцці, шо то си сам завісив лайдак иззострахе.

А Гирдлічка, бувало, лиш си хетро из того засмієт, махнет байдуже руков, тай фігляво изирчєт Юріштанови: «Піш пан же пшепадро», – тай далі курич собі безжурно свою любу оріхову люльку на довгим вишневим чобуці. Він ни журичси тим ані трошки, шо пропав хлоп у катуши, ек пес у сливах, хоть був и нивинен. Тай на тоти всі кривди ни мали си перед ким тогда горене й поскаржити, бо ек си говорило: «Бог високо, цар далеко, а опришків витратили, тай тимунь робив Юріштан из Гердлічков з людьми, шо лиш си їм хотіло».

Уни оба так були вигрозили людий у горах, шо ніхто ни смів против них и слівцем писнути. Довго люде їх обох темили. Ше й до сегодне ниодни гуцули клинут своїх ворогів давнов страшнов клетьбов: «Побила би те, дай то Боже, Гердліччина ниволя тай Юріштанова рука».

Гердлічка би був дав свої очі за Юріштана, бо знав, шо лишень з-позады него він си чюв таким бізівним паном у горах, тимунь хоть би був Юріштан йке зло видієв, то усе пропадало, бо він мав добрі плечя у свого мандатора.

Юрішка убити було вара, бо він був уводно на осторозі. Мавси у гадці. Сам из свої хати нікуда й ногов ни ступав. Вічно хо-

див пид вартов, и то дібранов из шонайвірнійших йиму пушкарів. Тай коло хати в него ек ніч, так день стоєли сильні варти.

Пид свойов руков мав він завжде таких дібраних дванайцїть пушкарів, шо готові були за ним й у вогонь штрикнути, а ни то йго боронити.

Юріштан був високого росту, хортоватий, зіжжений у лице тай поганий на сумліне. Завжде ходив ув однім убраню ек у будні, так и светки. В тим убраню, шо улїті, то й взимі. Фанте, шо раз йго убрав на себе, то бувало, доків йго ни роздер, то ни зверг из своїх плеч. Був завжде попросту зібраний. На голові носив икус обглодану лубку. На плечьох крешенєк-сардак, а на сардаці висів йго срібний хрест заслуги. Постоли, то лиш папучі носив, а замість онуч, то ноги в постоліх гачьями прибував. Він так ходив бідненько зібраний, ек би йкийс жебрак, а зброю на собі, то вже мав дорідну. Наокола ременя на гачках висіло по кільканайцїтеро кременових пістолет, красно вижированих. У ремени стирчєв правий ніж у нижнах тай довгий сугак из насажуванов ручков. А за ременем висів на тисовій ручці дротєний арапник. Бувало, ек він когос тим дротєним арапником шворкнув, навіть грубо убраного, то куда ударив, туда кров висєкла из тіла. Він завжде носив на плечю кременовий кріс из виписанов ложев. А у руці в него була завше замашиста сталєна бартка.

Юріштан завше йшов напереді, а ззаду за ним двійками валила хлоп'я, ек трошшя. Самі дібрані люде, такі, шо куда йшли, то земня пид їх ногами дудніла. Вни були так пишно й гонорово зібрані, ек бувало убєралиси опришки. Носили крисані з високими наголовниками, наокола наголовників були писані мосєжні блєхе, витєтичені павами. Намість кіптарів, то носили кармазинові кахтанки з писаними гудзиками. Кождий був оперезаний у широкий ремінь, попид плечя вирізуваний. Почєрез плечя порошницї та вибивані тобівки. На плечох кождий носив сердак-крешенєк наофашки, три рази прошитий. Гачі-крєшениці, здолини пидкочєні тай пишно вишиті. За ременями, та наокола ременів, на гачках, були в них пістолєта, ножі та сугаки, а в руках бартки тай шкірині арапники. А на плечох – кременові крєси.

Бувало, ек хтос лиш шош трошки завинив, то Юріштан йиму ни дарував так, ек ни даруєт нікому жите смерть. Юріштан видразу йшов до виноватці з пушкарями у ровту. Робив ревїзію,

тай из клітий заберав усе то, шо лиш си йиму удавало, бо це була йиго тай пушкарска заплаца за їх симбрилю мандаторови. А хоть би був котрийс ґазда й нічо ни винен, але, бувало, ек у него шош си вергло ув око ватажкови, то вже мусіло йиго бути, бо з бідов ніхто добрий ни хотів собі нічо заходити. Кождий мусів ити Юріштанови пиддадь, аби й йиго йке лихо ни спопиндало, бо Юріштан на кожного потрафив найти йкис штим, хоть би йкий то був поредний ґазда. Прото Юріштан – то був указія, ни чоловік.

Перед Юріштаном би си була ни утаїла ні одна крадіж, бо він потраф'єв кожду крадіж видкрити тай її вишукати, ек лиш хотів то зробити. Люде вірили, шо він мав «йиго изчезби» до вишукування крадежий, так він добре потраф'єв на кожду крадіж, де вна була захована. А ниодни говорили, шо він тимунь так добре вітрив, де схована була крадіж, бой сам молодечком він був великим злодюжков... Говорили про него й таке люде, шо ек ни було мижи людьми крадежий, то він сам ходив красти, а витак ту краденицу пидмітував пид ґазди, аби мати свіжу роботу тай мати притоку заберати собі людский мозіль. Він пудно був лихомислий чоловік, тай тимунь потраф'єв усекі чуда видіювати из людьми.

В него коло хати, на стримкій обочі, люде за панчіну викопали йиму були великий став на рибу тай вирівнали город на обочі, де він витак засадив великий сад.

На своїм житю лиш раз си був поховз так Юріштан, шо за ту провину пишов до ниволі й він. Ни поміг тогди йиму й сам мандатор Гердлічка, бо він убив насмерть у Єблоници через любаску камарального слугу. За тото головництво дістав він півтора року ниволі.

Ек виріжела йиго жінка до Станіслава сидіти тай верталаси д'хаті, то в Коломиї спуталаси з одним джевлюгов, тай за тото дістала вид того панка трийціть сороківців.

Ек війшов Юріштан из ниволі, то про тото хтос йиму сприєв, тай він си пудно пимстив за ту зраду на своїй жінці.

Кажут, шо тота йиго жінка, то така була красна, шо понад ню ни було крашшеї в горах. Він пудно в ню дуфав тай її гирічно уберав. Раз руков нічо ни робила. Жила, ек паня. Але ек дізнавси Юріштан, шо вна своє тіло продала за трийціть сороківців,

то так си пудно на ню за тото роз'юшив, шо ни знав аж, шо дієти из злости. Нараз минулоси все її панство.

Він скликав великий народ до себе дивитиси на покаїне своїй жінці. Усі її дорогі убирі повиносив из клітий на задвіре тай наметав у болото, тай то все дороге її убрале потолочів у болоті ногами. А витак на очех своєї жінки й цілого народу все тото її фанте спалив, бо казав, шо вна вже негідна бірше носити на своїм тілі то дороге убрале, шо він був їй насправ'єв, бо уна продала свої тіло за трийціть сороківців. Згидував він нев вид того чесу на ціле її житє. Казав: «Молода жінка – то чюдо. Хоть би знала, шо чоловік облупит з її плеч шкіру, б'ючі, то ек когос полюбила, то ретенно си вна з ним поцулуєт. И за це нима диву, бо на світі ніхто ни свєтий, поків молодий, але за гроші своє тіло ниможна продавати».

Він уберав її у найостатнійше фантечко. Прив'єзував їй чюберку мижи плеча. Обтикав її віничем, на плеча завдавав бисаги з камінем, тай так її на побліку гонив помижи нарід на головні храми. А у дому держєв її гірше остатної служниці. Без йиго дозволу ни сміла нікуда вид хати й на оден ступінь пити. А ек він ишов вид хати, то силєв її на ланц, ек котюгу, аби нікуда без йиго відома ни пишла. Він то робив на покай усій чєліди, аби си ні одна ни важила продавати своє тіло.

Вид того чесу Юріштан изробивси ише гіршим катом на люде, ек був дотів, бо у своїм тілі він уже ніколи ни мав веселости, лиш вічно гнівом кипів тай смертевно нинавидів усу чєлідь.

Юріштан був страшно упертий чоловік, тимунь ни потурав на тото, шо Иванчік видповів був йиго пислови, шо ше дівчену ни виддаєт ні за кого, бо вна ше замолода до виддавку. Він си наважив доконче взєти Иванчікову доньку за свого сина.

Одного вечєра, мнесниц, лишєнь шо сіли вечєрати в Иванчіка, а то нараз за ґраждов люто на когос сприсідала котюга. Син Лєсьо побіг подивитиси, на кого то так уїдаєт котюга. А Иванчікову Парасочку, то видразу тєнькнуло у серця, шо то ретенно йдут на ню йкіс старости. Їй аж лижка застила з вечєрев у руці, ек отворилиси хатні двері, тай разом з потемком ночі з хорім сунув у хату довгий, зісхлий, чорневий чоловік. А за ним увійшли в хату ише йкіс два люде: жвавий молодек, подібний з лица до передного, лиш шо був трошки май по-

внійший у тіло, а другий – середного віку чоловік, хромий на ногу.

Іванчік шепнув Парасочці у вухо, що то увійшов у хату ватажок Пушкарів Юріштан, тай низко вклонивси йиму, майже до самої земні, так ек клонилиси йиму в тот час майже всі гуцули. А Парасочка за столом, то таки мало шо ни обимліла зострахе, ек узнала, шо то Юріштан из своїм сином прийшов на ню у старости.

«Добрий вечер», – остро привитавси Юріштан.

«Добре здоров'єчко», – ґречно відповів Іванчік, бо знав, шо з Юріштаном жерту нема, то прото поганин.

Колис чорне, ек ґава, Юріштаново волосє на голові сідина прошила. А лице так само гаразд си поломило в йикіс дивні пруги, тонко, остро закінчені коло чорних та злюшших, ек у гадини, очій. Він був у порошници через плече, тай з кресом на плечю. Так само був убраний и Юріштанів зєть, пидватажко пушкарів Хромчюк. Він був багато років молодший вид Юріштана, тай видко було по нім, шо був й инчеї натури, ек Юріштан. То було пизначно по йиго добродушним лицю тай благих очєх. Але шо він був дуже хєтрий чоловік, то умів си пидхліб'єти ватажкови, тай тимунь ватажко йиго любив тай зробив пидватажком.

У Юріштанового сина Дмитра було праве вухо назнаминане обірником, так ек у вівці. То сам Юріштан пробив йиму обірником вухо, аби по тім знаку могли люде пизнавати йиго сина, ек він утікав вид него, бо Юріштан був такий сукритий чоловік, шо й рідний син ни міг из ним видержети. Юріштанів Дмитро був уже таки добре похожелий парубок – нимолодий.

Парасочка ни ждала навіть, аби старости й на лавицу сіли, видразу порсла з хати, ек серна в лісі з-перед вовка, бо ни хотіла навіть тих старіст и на очі видіти. Тої ночі надворі була страшна лють, прото січня, але на дворі їй бийно ни було, бо зариласи пид колешнев корові пид бік, тай винучюваласи на морозі аж до рано.

А Юріштан аж кришивси в хаті из злости, шо вна посміла утечі з хати вид старіст тай ни обзиваласи, де вна є, хоть на ню всі хатов кликали. Він кусивси й на Іванчіка: «То ти таки винен, шибенику, шо вна ни хоче пити за мого сина. Ану лиш дай ми слово, шо ни спєраєш її дати за мого сина, то вже в тим бірше ни твоя голова, шо вна за него ни підєт. Ни журиси, бо тогди я

вже видразу потраф'ю найти, тай ни буду питати, ци хочєт йти за мого сина, бо він ни каліка, а чьоловік такий, ек и другі мушшіне, то чому би вна за него ни пишла? Изв'єзану її озму оперед попа, тай мусит їх звінчєти. Ану коби ни хотів, то я би йиму тогди показав, шо то значіт ити на супротивність из ватажком пушкарів Юріштаном». Він из злости аж смієвси, але йкос так дико, шо аж мороз тілом ишов вид того сміху, тай ув один гайтаж ходором ходив по хаті так, ек тот жид, шо ни можєт у ґазди дешево худобину вициганити.

Юріштан, хєтро похмурєючі брови, говорив: «Коби си лиш уни двоє извінчєли, а витак ни бійси, Ива, шо твоя розвєзенка ни прилюбит мого сина. Тай я увакую її, ек би си пробувала шош физати, бо арапник вид чого?» – При тих словах потрес так остро арапником Іванчікови оперєдь ич, шо аж дрить зацоркотіла в арапници.

Тим своїм поведєнєм тай словами так си нараз зомєрзив Юріштан Іванчікови, шо він видразу погадав: «Хоть най зараз оттут гину, то я свою дитину ни засучу в дім цєго поганина».

А Юріштан далі нацвікував арапником Іванчікови у вочі та так розкричєвси, шо аж слина порскла йиму з рота, бо він ни хотів то розуміти, ек то можєт так бути, аби дівчина ни слухала стариню тай бракувала книзєми? Казав, шо єго син мусит йиго слухати, тай мусит брати жінку, де він йиму скажєт, тай тим си ни журит він, шо йиго син ни мет из жінков добре жити. Йиму си ни розходило о красу, але о добре плечє. О ґаздівський рід, бо хотів, аби йиго нивістка ни була ні злодій, ні війгра, лиш добра й порєдна ґаздиня. Він ни журился тим, ци вни си одно одному вдавали, бо казав, шо вночі кожда корова чорна, то страху ни будєт, ек си извінчєют.

Але Іванчік ни давси вже переиначіти Юріштанови ні гризьбов, ні призьбов. Іванчик ни давси перемаґулити, бо був прубен сам по собі, шо маєток нічо ни значіт против доброго житя мижи вінчєними, тай тимунь нарєшті ни побоевси отверто видповісти Юріштанови в очі, шо ни даєт свою дівчєну за йиго сина, бо дівчєна ни хочєт за него йти, а він їх десєть ни маєт, аби силував йти за того, за кого їй нилубо.

Видходічі, Юріштан, то ише си з-поза ґражди видгрожував на Іванчіка, шо він йиго попамнєтаєт за ці збитки. Казав, шо

Иванчік ше мет на студену воду дути, так тежко Юріштан пимститци на нім за це.

Але вже Юріштанова погроза ни подогонила Иванчіка, бо саме дес у тим часі знесли устерічку мандаторію, тай ни то Юріштан, але й сам пан Гердлічка на низке сів. На старість Гердлічка гірко бідував. З голоду пух. Приказували, шо він ни поледви дес на Єсенові здох з голоду під плотом. За ним ніхто ни банував, навіть и кутюга ни кавкнула, бо всі були раді, шо нарешті їм изчезла біда з голови.

Тай Юріштанови урваласи тайстра. Пропала йиго власть, ек попив вид вітру. Зникла так йиго сила, ек мороз вид тепла. Але шо він був нипидданчливий чоловік, то ни попускавси свого, ек то кажут «чого бик извик, того й ричет». Він и далі хотів бурикати горами, тай вироб'єти біду з людьми так, ек то робив він дотів.

Він зачев виловювати тітінарів у горах тай виддавати їх панам у руки. За це пудно сердилиси на него кутські левізоре, бо уни діставали по носі вид свої влади, шо ни уміли ловити так тітінарів, ек ловив їх Юріштан. Ек зачев си він забогато мішети ни в своє діло кутским левізоре, то уни йиго загулили в Кутах на шиньк тай так йиго там пообертали у своїх руках, шо мало шо живого пустили ид хаті.

Иванчік розказував, шо йшов до Кутів, у місто, тай лишень у Сокільским під Сикавков забив у люльку такий флейтух тітінку, ек палец, тай закурив смачно, ек нараз на него наднісси Юріштан, шо скраз вертавси из Кутів. Иванчік пудно йиго вергси, бо погадав, шо Юріштан из серця на него зараз витеребит йиму люльку, тай будет мати біду почерез проклетє курінє. Обуєтси на ним Юріштан за тото, шо ни хотів він дати за йиго сина свою дівчену.

А Юріштан лиш байдужно махнув руков тай таким, ек би изпид земні, прибитим голосом заговорив: «Кури, кури, Иванку, вже бізівно вид сегодне конробант у люлецци, бо видучєре, то я вже ни до него. Ану подивиси, хло, ек мнє излагодили кутські левізоре за тото, шо я помогав ловити тітінарів тай шукав у людий конробанту. Так ми си добре виддечіли, шо мало ми й ребра ни поломили. Узєли на старість ми здоров'є, Біг би їх побив та покарав».

Ек глипнув май приєзнійше Иванчік на Юріштана, то уздрів, шо він був так убитий, шо на нім місця здорового ни було, був цілий синий, ек афина. До чого був у лице ни білий, то ише гірше тогди був почорнів, став такий чорний у лице, ек головня.

Ек тогди пишов Юріштан из міста Кутів горі на Стебні, то вже си бірше ни вертав долів миндувати панам людий, бо вже ни годен був ходити бірше своїми ногами по світі. Позадь тов бійков шош нидовго він поговів, бо таки у скорим часі поніс води на тот світ своему мандаторови Гердлічці. Хоть икий він був коліс буйний, то й йиму видзвонили подуші так, ек и всім инчим смертевникам на світі.

Минувси Юріштан тай йиго гонір. Навіть й то місце на Стебних, де сидів коліс для всіх гуцулів страшний Юріштан, сегодне опустіло, бо ни так уно виглядаєт буйно, ек виглядало коліс. Йиго онуки вже ни требуют тим, шо було гонором тай славов їх предка. Порозсипалиси гражди наокола йиго хатий. Опустів и тот став, шо так тежко копали йиго люде за панчіну Юріштанови, тай Юріштанові сади уже тепер так пишно ни виглядают, ек виглядали уни из-за него.

Нінашо изводитиси Юріштаново місце, бо ни одна людска слиза, нивинно пролита, там упала.

Умерло Юріштаново имнє, лиш старики ше й до сегодне показуют своїм правнукам то місце, де коліс жив Юрій Павличук, тот пудний Юріштан, шо, бувало, оперед ним зострахе гори каменіли, а земня, то аж стогнала, ек він нев ишов ровтов ловити людий, аби витак їх катувати в устеріцких катушах.

VI

Зусего того, до чого мав Иванчік охить, то мав її найбіршу до стрілецтва, бо нічо так ни любив, ек кріс тай ліс.

Уже з маленького хлопця вибивавси він на доброго стрільця, бо уже тогди йшла на него так звір, ек би її зчезник на него гнав. А ліс, то він знав ни гірше звірини, був у нім, ек у себе дома. Тай дивитиси в лісі умів він так, шо нічо си ни укрило перед йиго бистрим оком.

Він знав лісами на звір усі засідки тай усі дороги, куда звір ходила. Знав звіречі переходи тай перескічки. Він завжди знав,

де йку звір у лісі можна здібати, тай на кождим місци умів її видіти так, шо уна си ни могла сховати перед ййго оком ні в лісі, ні на поли. Прото він був родимим стрільцем.

Єк лиш трошки пидниг він май на біршего леґіня, то вже ніхто ни потрафив понад него ліпше стрілити. У стріліню він ніколи ни хевив. Бувало, де замірив, там уцілив. Стрілев зруч у маху птаху у лету, заїця у скоку, тай лиса або вовка у бігу. Навіть сам вуйко медвідь ни увилювавси ййго бистрого ока тай спокійної руки. Уже змолоду мав він дібраний усий стрілецький стрій: медвежі, вовчі, заїчі та лисечі сітки. А рогів до пороху, то мав без рахунку. Навіть мав осібний мішок на кремінє до креса, тай мав осібну тобівку до стрілецтва таку, шо крім него ніхто си ни смів до неї й дотєнути, тай він лиш тогди її уберав, єк ишов на стрілецтво, а бірше ніколи. У тій тобівці держєв він усєкі стрілецькі кавалки, й то такі, шо будь-хто таки й боєвси до них чєпнути, хоть би навіть він був и позволев на тото. У ній були гадєчі жельця та ліновишшя. Були там голови з гадиний, а навіть и цілі гадини, лиш засушені. Иванчік, бувало, ловив гадю, тай навмисне держєв її на йкіс мальфи до креса.

Він навіть мав ступу до піханя пороху, бо робив ййго сам из лісового вугля тай салітри. Из олова сипав кулі, шроти та кроїв лодки. Він на стрілецтві изкрізь нер лісами, а навіть утинував у полонини тай туда, далеко в куєвах, строїв стрілецькі строї на дичєну. Робив западки на вовків та медведів. Зводив сітки на звірєчих переходах. На слатинах в'єзав сільця на серни. На оленів настав'єв телєші, подібні до западок на медведів. При входах у лисечі нори робив зазуби на лисів. Лісами робив на куниці та білиці поколодві та торгла, а навіть на ґотури він прибагав робити сільця.

Він такий був стрілець, шо на йку звірину наставив стрій, така у него впала. Усі си з него дивували, шо він майже ніколи из ліса ни вернувси голіруч, завжде ніс ид хаті йкус добич.

Молодєчком, то ни знав він нієку злагоду зробити до креса ні собі, ні другому. Ни знав ні собі обчїстити кріс, ні другому ййго споганити. Хоть був він з уроженя добрий стрілець, то однако ни був головний, бо ни розумівси на стрілецьких мальфах.

Шє молодєчком він потємив, шо хтос шош лихе чїнит ййму до креса, бо ййго кріс зачєв хєбити у стріліню, тай так остро

вже ни бив, єк перед тим. Він повидів, шо це біда, бо єк стрілит, а то лиш дим си закурит из креса тай набій таки оперед ним льопнет, а звір ни падет, лиш біжит далі тай за нев си везут кєшки. Зразу, то він си ни розумів, чоґо ййго кріс зачєв мнєко бити, але делєнь нарозумивси, тай зачєв си про це радити у мудрїйших стрільців вид себе.

Раз надїбав він доста прахтичного стрільця на усєкім стрілецькім ділі. У бесїді тот стрілець сказав ййму: «Хльо-о-в', то тобі, сараку, хтос испоганив кріс тай тимунь він лихо б'єт. А ти знаєш обчїстити кріс?» – Запитавси він, потайки усміхаючіси.

«Та ні, ни знаю», – устидливо видповів Иванчік.

«Но то видиш, шо хоть ти маєш до стрілецтва шєстє, а єк ни знаєш собі обчїстити кріс тай усий стрілецький стрій, то ти однако мїзерний стрілець, бо чїшшіє креса у стрілецтві є найважнїйшеє річов», – переконуючи, говорив тот стрілець, тай смїєвси из Иванчіка: «Ти, сараку, ни умїєш покласти вид себе оборону, тай тимунь тебе другі стрільці раз-два избав'єют. Ти знаєш, шо стрілець на стрільця почєрез свою стрілецьку зависть лихом важит. Другий стрілець хочїт видіти, шо ти значїш, тай пробуєт, ци ти си потрафиш оборонити. Видиш, то вже зачєли тебе пробувати, ци ти чьоловік, ци ніхто, бо мудрі стрільці люб'єт лиш мудрих, а ни дурних стрільців».

Тот стрілець перший раз у житю навчїв шош Иванчіка трошки до стрілецтва, але нїбогато, бо видко, шо й сам богато ни знав. Він перший изправив Иванчіка на дорогу, бо розказав ййму бірше-менше, єк си він маєт обходити з кресом, аби ййго другі стрільці вже ни могли так борзо будь єк избавити. На видхїдним сказав ййму тот стрілець: «Єк меш хотїти, то й сам си дїб'єш бірше розуму помижи люде, так, шо будєш знати то все, шо тобі будєт потрібно знати до креса, бо мус, то великий пан – навчїт чьоловіка усєґо. А наразї, гадаю, шо тобі будєт доста й того, шо я тепєр тебе навчїв».

Вид того чєсу Иванчік ишє си ліпше побїзував до стрілецтва, тай став шє завєтїйшим стрільцем, єк був дотїв.

Бувало, визимовувавси лісами на стрілецтві, й то сам, тай нічо ни боєвси, бо був дуже видважний. На стрілецтвах та риболовли мав він нїраз и пригоди, тай то всєкі.

Раз пишов на стрілецтво на йкус низнакому полонину. По до-

розі запав у медвежу западку, й то глібоку, шош на три сежні, тай так изроблену, шо без кола з неї годі було вилізти. Нараз упав д'нему у западку медвідь. А він так си верг того медведя, шо забув навіть за свій кріс, але видко було, шо й ни тевавси. Аж по чесови медвідь штрик ид Иванчікови, имив Иванчіка за плечя, припер лицем до стіни тай задними лабами став Иванчікови на плечя, а передними имивси за берег, шпрунькнув собов тай одним махом вискочів из западки, а Иванчік лишивси у западці.

Низадовгий чесок медвідь упхав ид Иванчікови у западку суковату колоду, тай Иванчік виліз нев из западки надвір. Розі здрівси, а медвідь сидит нидалеко западки, а ек уздрів, шо Иванчік виліз из єми, то забравси.

А раз мав він дочініє из медведем на рибі в Мосірним, на Шикманах. Про то він розказував так: «Раз восени пишло їх кілька мушшін на струги. Оден світтив лушницев, другий бив остами струги на терлі, третий носив на плечох у тайстрі на-

ловлені струги, а медвідь потихоньку прикравси, виторг тайстру из стругами тай пропав у потемку ночі».

Иванчік мав два креси: оден то капшлівка, а другий – кременовий – старовітчєна. Але та старовітчєна, то дуже головна стрюба була, походила вид послідного ватажка опришків Мирона Штоли. Тот кріс діставси був у руки Юріштанови, ек имив він Штолу. А у Юріштана вимотав йіго головский пушкар Красійчук Дмитро, а у Красійчука видкупив йіго Иванчік. Иванчік дорого заплатив за тот Штолин кріс, бо доконче хотів йіго мати у своїх руках. То був головний кріс, опришківський, бізівно ни оден чоловік покотив свої роги вид кулі з него, тай був тот кріс так залагожений, шо ніхто ни годен був йіго ні збавити, ні замовити.

Бувало, ек ишов Иванчік на стрілецтво на дрібну звір, то брав капшлівочку, а ек ишов стрільчіти на грубу звір, то тогди брав Штолин кріс. Казав, шо на заїці тай білиці тот кріс си ни годило брати.

Иванчік, бувало, нираз дома лишєв и найгорічішшу роботу на жінку, а сам брав кріс на плечє тай ишов з ним у ліси на мандрівку – куди очі виділи. А ек приходила весна, то мав шо з куєвів носити д'хаті бужениці з оленів та серний, тай шкір з усекої дичіни. Бувало, кіньми зношував з полонини то все, шо собі туда за зиму настарував. Навіть й у місто до Кутів та Косова, тото носив конем на продаж шкіри та роги з оленів.

Але ану, ци хто из джевлюг йіго хоть назбитки запитавси, шо він то несєт. Чінилиси, шо отєк би й ни потребували тим, бо тогди трохе слобіднійше було в горах заділі стрільців, ек тепер. Ніоден зайдей ни смів зачєпити головного стрільця ані мальфара, бо боевси, аби йиму ни нагнали кози на міст, бо давні стрільці й мальфарі – то головні люде були, а ни такі кулєшєники, ек дес тепєр є, шо й трєтої ни розуміют.

Приказуют, шо Шкіндя з Довгим, бувало, ни боєлиси навіть стрільчіти оперєдє самих вікон устеріцкої мандаторії, такі то нибоезливі стрільці були. Навіть и шєпку оперєдє мандатором ни хотіли здоймити, а ни то, шоби були ходили йіго просити о позволіє на стрілецтво.

А Гердлічка навіть про цє їм и слова нічо ни казав, бо лиш так пудно вигрозив йіго одного разу головний мальфар Олексій

из Плоскої. Про того мальфаря Олексія тай мандаторову при-
году з ним, то так розказували, бувало, люде:

Вид того чесу, що повисив Гердлічка Штолу, то з гонору аж на
хмари кланцав, таки гет виливав воду из берегів. Устеріцка ма-
ндаторія була побудована над Френцевским потоком пид лісом,
високо над Черемошом. Дорога до Кутів ишла низом понад ріков,
далеко вид двора. Але гордий пан мандатор, аби показати лю-
дем свою силу, дав такий приказ, шо хто йшов дорогов, то протів
двора мусів здоймати з голови шепку ци крисаню тай мусів си
клонити опередь мандаторії аж до земні так, ек би оперед Бо-
жим образом. А ек було видко на ґанку мандатора ци мандато-
риху, або Юріштана, то подорожний мусів ити простоволосий аж
ид дворови, цулувати їх у руку. А хто це ни виконував, то того
ловили пушкарі тай на дідинци оперед мандатора ложели на
лавку, тай били буками тільки, кілько присудив мандатор. А ви-
так замикали до катушя, тай мусів сидіти ворохобник там тільки,
кілько си схотіло мандаторови.

Раз ишов тов дорогов низнакомий чоловік, шо ни поклонив-
си мандаторії. Имили йиго пушкарі тай привели опередь ман-
датора. Мандатор видів, шо то був уже старший чоловік, та ни
засудив йиму буки, лиш замок до катушя.

На другий день рано заминдували слуги мандаторови, шо
шонайкрашші штири корові в него у стайні перевернені горі-
лец, а вимня в них так испрутили, шо молоко з дійків сикаєт аж
дов стелю так, ек би из сикавок. А перепужений мандатор лиш
вивалив очі, ек баран, тай ни знав, шо дієти, бо такого чюда
він ніколи ни видів.

Ек уздріла мандаториха, ек корови тежко дишут та так ре-
вут, шо аж сум си голови брав, то улетіла д'мандаторови бурев
у покої. Из злости вид неї аж искрами сипало так, ек вид змій.
Мало шо ни прожерла Гердлічку. Совма си на него висадила:

«Ті, стари бидляку, цо с уделал? Я ті жікала, не чепяй маль-
фаржи, бо ті то уж не опришкі. Оні тобі дадоу ґарту. А тєраз
відіш, цо нам уделал мальфарж?» – репотіла на него ни своїми
голосами. Казала, шо Юріштан, то мудрійший вид него, бо ніко-
ли ни зачєпав ні одного мальфаря, хоть би був йиго очевидеч-
ки зловив на йкіс провині, бо боевси. Він лиш злодіїв та оп-
ришків бив тай катував, а мальфарів ни зачєпав.

Розказували, шо Гердліцці нічо то ни помогало, шо він був ман-
датором тай паном над усіма горєнами, бо роз'юшена мандато-
риха того ни узнавала. Ек роз'юшена медведиця, сануласи д'не-
му из замітавков у руках тай ирвала нев йиго, куди лиш засегла.
По цілим тілі синці наробила, так йиго обвалила замітавков. Хоть
икий він був гордий пан, то однако втікав з-перед неї з двора, ек
курка зперед половика. Лєдвн їх обох розгєтькав та утихомирив
Юріштан, аби си ни поблічили, ек прості гуцули.

Юріштан розказав Гердліцці, шо тот чоловік, шо йиго вчєре
замок він до катушя, то найголовнійший мальфар на всі гори –
Олексій из Плоскої. Казав, шо ек би си був він учєре нагодив,
то ни дав би був йиго мандаторови замкнути, бо ни хотів би
був дражнити собі біду на здорову голов, бо він добре знаєт,
шо то за зіле, тот Олексій.

Хоть ек було устидно мандаторови, то мусів сам пити до
катушя перепрошувати Олексія за знивагу, бо мандаториха
через корови ни давала йиму виддиху. Гониласи за ним дотів
из замітавков, аж доків він ни перепросив мальфаря. Відєв,
зроду ни поклонивси мандатор ні одному хлопови, а тогди
мусів, бо над йиго головов стоєла мандаториха из замітав-
ков у руках, ек на полонині бовгар из ботов над ниповорот-
ним товарєм.

Але Олексій ни такий квапний був, ни так то борзо давси він
перепросити, бо ни на тото показав він панови свій знак, аби
витак си изшилофостити опередь паном, ек то песє, шо ни ро-
зумієт, криз котру дирку йиму пролізти в плоту. Ой ні, він так
борзо ни попускав панским коровам, бо хотів си ше добре на-
кепкувати из пана. Аж ек приніс йиму мандатор разом из Юрі-
штаном кварту горівки до катушя, тай оба разом при усіх ареш-
тантах перепросили йиго тай запросили у двір на обід, то аж
тогди він трошки змнєк. А цілком дав си перепросити аж тогди,
ек при обіді сама мандаториха запросила йиго о вибачинє.

Ек увійшов Олексій у стайню, то лиш шош си розіздрів по
стайни, хєтро усміхнувси тай став над тими коровами. Шош
подививси на ні, шош пошепотів над ними. Узєв їм серсти з-
мижи рогів. Викрутив з Юріштаном живої ватри тай на цілій воді
видгасив ватри, а витак у куті стайні примовив тим коровам
так, ек він уже розумів.

А Гердлічіха цілий чес бігала по стаїни тай так си нуждувала над тими коровами, шо аж си люде над нев стурєли. А Олексій, екби навмисне, ни квапивси, помаленьки примов'єв та позивав над серстьов з коров тай над свойов паличков, шо ніколи з нев си ни розлучєв. Почєсови, то він так си приєзно дивив тим коровам ув очі, шо аж ни змигав, тай тогди шестерив паличков на земни наокола коров велике колесо. Він зашестерив и себе в тім колесі. А витак ек став над тими коровами, то шош так глібоко думав, шо аж дух у собі заперав. Здавалоси, шо то він збераєт всі свої сили, аби мочі пидоймити из земні тоти слабї корови. Він три рази хукнув на корови, спльовуючі в лівий бік, тай говорєчі: «Йикий гість – такий колач. Ху-тфі, зчєзни. Ху-тфі, пропади. Ху-тфі, ни май моци та путєрі, ничїста сило, лихе насланє до цих коровочок, Божих благуночок. Пек ти та осина», – тай поблагословив їх свойов паличков. А витак, легонько вдареючі кожду корову тов паличков, остро на ню крикав: «Ану у добрий чес – гий! Чого, пуста, так лежиш? Уставай». А корови одна за однов так си схапували из земні, ек би й ни були ніколи слабї, тай пустилися до єсел борше їсти сіно.

Гердлічка, то аж си зивмів из того чюда та дива. Ни знав, ек маєт перепросити Олексія за тото, шо був забив йїго у катуш. Аж на колїна падав та просив, аби вже бірше Олексій йїму зла ни подїєв. Сам винїс из катушя Олексїєву теркілку тай, подаючі її Олексїєви, присєгавси, шо поків йїго житя, то си вже бірше ни позбиткуєт ні з мальфаря, ні з головного стрільця. Мет си чїнити, шо їх и ни видит.

На видхідним дав Гердлічка Олексїєви порєдну мериндю тай затис у жменю йїму гудзуманик червонних.

VII

Иванчік мав таку велику охїть до стрїлецтва, шо ек би був ни головний стрїлец Дмитро Шкиндя, жіночий брат, тай ни Шкиндин побратим Иван Довгий, то був си вибив на такого стрільця, шо пари би му ни було.

Але ек Иванчік лишєнь зачінав стрїльчіти, то Шкиндя з Довгим вже були такими головними стрїльцями, шо ні оден стрїлец нічо їм ни значів. А хто хотів поблизку них стрїльчіти, то мусів

си їм поклонити, бо ек би був пишов їм назїстрїть серсти, то би були видразу йїго заказили.

Шкинди велико залежело на гонорї, бо він був дуже подуфалний. Він лиш такого чорного коня мав, ек гава, шо так умів плисти ріков, ек качюр. А такий то був буйний кїнь, шо хвилинки би був крїтко ни постоїв на одним місци. Вічно вертівси пид чоловіком, ек верклюг. А ек ишов, то аж копитами ватри кресав, такий був скорий.

Раз зибравси Шкиндя з братским хлоп'єм Лесем до себе у полонину. Начєпав наокола ременя на гаки повно кременових пістолєт, ше й поза ремїнь їх собі напхав, бо так лиш дуже любив тоти пістолєти, шо би був нікуда без них ни пишов. Та лишєнь він зайшов кїньми в буковину против корита, а то з Просїчного плаю закрутив до него д'хатї трома кїньми Шумеюків Фока, шо йшов из свої полонини Гропа у село. Він гнав на двох конєх терьхи з бриндзов, а на третім сам сидів.

Шкиндя з Фоков були великі побратими, лиш то їм була біда, шо далеко сидів оден вид одного, тай тимунь си рїдко коли стрїчєли, бо Шкиндя на Головах, а Шумей в Єсєновї, тай то аж на Варїтинї. Але за тото, ек си дес-колис найшли разом, то любили посидїти тай набутиси у воросї й по тижневи.

Ек уздрів Шкиндя Шумея, то видразу став своїм конєм тай зачєв метати свої пістолєта одно за одним у воду в коритї.

Шумей був так само гоноровий чоловік, страшна пумфа. На нїм лиш сардак був так обснурений, ек колис на Олексї Довбушу, мосєжними рекезками тай гудзики й дармовиси у сардаці в него були из сухозолотьов. А такий був тенгїий чоловік, екби гузір з грубої елицї. Груди, то в него були, ек штола. З лиця був файний чоловік, вусатий.

«А куда ти, хло', з тим колисарєм вибравси, ци лиш ни в полонину?» – довстрїту запитавси Шумей у Шкинді, насміваючіси з него, шо він з таким малим хлоп'єм вибравси в полонину. А ек си май зближив, то привитавси тай здивовано запитавси:

«Мо-о-о Шкинде! А ти йкої досади наметав пістолєта у воду?»

«Та мусів смих наметати у воду, аби розмокли, бо то пустє позаржєв'ювало, шо годї з того набої добути», – фіг'ляво усміхаючіси, видповів Шкиндя тай крикнув на хлоп'є: «Лєсю, ану

бей суда, тай тегни ко, синку, міні оттоти пістолета з води, най я їх пообзераю, ци вже в них видмокли набої, ци ише ні?»

Хлопец подавав з води на коня Шкинди тоти пістолета, а Шкиндя їх обзерав тай охміржавси, шо з них вода ни капчала, але таки чурком чуріла.

Шумей уже си був зачев посмівати из Шкиндиних пістолет, але нараз мало шо ни порс из коня, так кінь полохо пид ним підбрикнув, ек Шкиндя, й ни пидсипаючі свої мокрі пістолета, зачев з них нинадійно гримати Шумеєви попри самі вуха. Шкиндя начесок зробив Шумеєви таку параду з тих мокрих пістолет, шо Шумей з-перед гуку з них ні вчюв, ні з-перед диму ни вздрів. Шкиндя нараз показав Шумеєви, йку він знаєт штуку до пістолет, аби Шумей варувавси йго шош у стрілецтві почепати.

Шкиндя вернувси д'хаті, запросив Шумея до себе в гості, післав на шиньк по горівку тай шош тиждень оба си набували у Шкинді, попиваючі горівки, вареної з медом, тай стріляючі ув один гайтаж из пістолет.

Шумей розказував Шкинди, шо він походив з опришківського роду, бо йго предід був опришком. Казав, шо препредід йго мав ни лиш полонину Гропу, але й Гаджину над Бистрецем, тай ґрунт у Бистреци такий великий, шо навіть и там сидів, а ни лиш в Єсенові так, ек він тепер сидит.

Шумеїв предід був такий великий силач, шо рідко де му пара була. Ишов він раз у полонину Гаджину тай ніс из Бистреця на плечох без припочівку путину вид бриндзи тай у ній три ґелетці муки на пастирі, та лише напнув на плаю пид Гаджінов пересадити ногу почерез колоду, а з-пид колоди фоснув на него медвідь.

Він ни вергси медведя. Глипнув, а медвідь жерет мершу – кобилу, шо дес нидавно убив на полонині тай фоскаєт вид тої мерші на Шумеєвого предіда. А Шумеїв предід у тот раз имив медведя за вуха тай зачев тегнути почерез колоду д'собі. А медвідь, то так си йго верг, шо ек си торгнув, то йиму лиш си лишили в руках медвежі вуха, а сам медвідь закипів у повал.

Він сховав тоти медвежі вуха у тобівчину тай виходит, супавий, на стаю, а ватаг си питаєт, чьо він такий супавий. Він зачев розказувати, шо паців з медведем, а то ніхто ни хотів вірити.

А він у тот раз лиш вихоп'єєт тоти медвежі вуха з тобівчини тай

верг їх ватагови на путину, сміючіси: «На! Їж їх, коли ми ни віриш».

Довідалиси про него опришки, шо він за силач. Тай одной весни, таки зараз по полонинским ході, лиш си спустили из верха Гаджини на стоїше, де він того літа сам бовгарив з товаром.

Уни йго пидмагулили з собов у товариство. Ек пристав лиш він з ними пити в опришки, то вни видразу перебрали йго у свою убирю, а йго фантем убрали соху на стоїшшу, навіть и йго штуцик кременовий завісили на тоту соху.

Шумеєвому препредідови було видко з Бистреця на стоїшще в Гаджині, де предід бовгарив, тай удививси старий, шо син вид рано до понад вечер стоєв на одним місци, а худоби ни було видко. То розсердило старого, тай він пишов из служков у Гаджину запитати в сина, чьо він на одним місци цілий день тетерів тай ни дозерав товар на паші.

Виходит на стоїше, а то лиш синске убранє висит на сосі, а сина нима. Пишов рано старий шукати сина на полонині, але то лиш йго пуста дурниця була, бо сина туда ні чути, ні видко було. Пропав, ек би пид земню запавси. Тогди старий здогадувавси, шо сина або опришки з собов пидгулили, або хтос йго убив, тай так дес приметав ломом у шкрупітю, шо й ворон йго кости туда ни найдет, а ни то чоловік.

Подав синске убранє слузі, тай наказав: «Неси це фанте у Бистрец, тай коло хати забий йго так у єму, аби й ни виділа стара, бо вічно би голосила за сином. А ек си мет уна те допитувати, де си він дів, то ти скажи, шо закортіло друка курити, тай він пишов за Гору – у Луги – за чюмовама до люльки, а маржинку саму лишив, друциґа, на полонині».

Але ек вернувси старий з Гаджини, а стара виділа, шо то старий шош крутит, бо син шош задовго сидит у Загірю, то ек ела йго гризти, то він мусів си їй приповісти, шо син дес пропав.

Шумеїха вид того чєсу ни угавала голосити та визерати своґо одинака. Очі свої виплакала та видивила за ним, а йго ни було. Цілих три роки ни було нієкого віданя про него. Так, шо нарешті старі зачели й надію тратити на тото, шо син си їх вернет ше колис до них. Вірили вже, шо йго або вбив йикийс ворог, або зловили йго ув опришках тай або мучут дес у тяжких катушях, або, може, вже давно дес йиму на шибеници видовбали чорні ворони очі.

Четвертого року вид того чесу, що пропав у Шумеїв син, по-виходили до Шумеїв у Бистрець вирмене з Кутів на купецтво. Вни кіньми повиносили гроші в шкірених бисагах тай закупили в старого Шумея кілька сот кіз та цапів. Тижнювали вирмене в Шумея, луп'єчі кози та цапи, та топ'єчі лої у великих мідених сарганах.

Одної днини, ек були вирмени в Шумея, спустилися нишком опришки з Черногори на Бистрець тай набилиси в Шумея за хатов у шопу.

Шумеєва служниця пишла коновками у чюркало поза хату води. Опришки її повиділи тай прикликали д'собі.

Ватажко опришків випитавси в неї, хто є в Шумея в хаті, тай сказав їй, аби потайки сказала Шумеєви, шо йго син из своїм товариством прийшов до него у гості.

Шумей вибіг д'опришкам, але ватажко ни допустив йго під шопу, лиш крикнув на него: «Иди всамперед вари свому синову тай нам їсти, бо ми голодні, а витак шош май бірше будим балакати про твого сина».

Шумеїха ек учюла, шо їй син є під шопов, то мало шо ни обимліла з радости, але д'синови ни сміла пити, доків їсти ни зварила опришкам, бо такий приказ дав їх ватажко.

Старі Шумеї намлі ока варили ситні юшки та прибрані їди для свого сина й йго товариства, а уритні вирмене уводно допитувалиси: «Мой, кажю, нашьо ви такий великий храм варите? Хто мет йго їсти?»

«Мают до нас сегодне увечер повиходити з Єсенова та Криворівні гості, тай тимунь варимо цес храм», – викручювалиси Шумеї, квап'єчі на їду.

Ек понесли Шумеї їду опришкам під шопу, то оден из вірмен побіг за ними назирці, а йик глипнув у шопу криз розколібину в стіні тай уздрів повну шопу опришків, то в оден заскок побіг у хату.

«Ми гинемо зараз оттут», – скричев він ни своїми голосами на вирмін, – «бо в Шумея поза хатов повна шопа опришків тай уни з ними обоє там си набувають».

Ни мали коли шо довго гадати вирмене зострахе, лиш усі разом из своїми шкіреними бисагами набилиси, ек коти, під піч, шо була в хаті на пидку, тай так там сиділи ціхо, шо майже

й ни дихали. Аж упрівали зострахе, шо зараз з ними будет, бо знали, шо опришки страшно нинавидет вирмін.

А опришки, ек файно си покунтетуovali ситов їдов, то їх ватажко уставив усіх оперед шопи в оден рєд, тай сказав до Шумея: «Ану пизнавай, котре твій син? Прийди попередь нас три рази, тай ек и за третим разом йго ни пизнаєш, то він си лишит далі з нами, бо принадивси він у нашім товаристві бути. А ек пизнаєш, то біда го бери, най идет ид тобі ґаздувати, бо все го у серце потенькует за тобов, тай бірше тєгнет йго душа до ґаздівки, ек до мандрівки».

Хоть усі опришки були однако вбрані в дорогу, гонорову вбрю, то Шумей однако за першим разом пизнав свого сина.

Тогди ватажко сказав до Шумеєвого сина: «Иди тай поклониси своїй старини, бо вже вид сегодне ти си з ними лишєєш, але доків ми ни видийдемо, то дотів ти мусиш бути з нами».

Син обчєпивси старини наокола шиї, ек мала дитина. А Шумеїха, то аж голосила з радости, шо син євивси. Здавалоси їй, шо то він уже з того світа д'ній вернувси.

Опришки цілу ніч баювали у Шумея, а рано, ек виходили, то на ґрунику вишше хати зробили Шумеєвому синову таку параду з пістолєт, шо димом укрили цілий Бистрець. Дали йиму тільки гроший, кілька сам хотів, тай видпустили йго вид себе д'хаті в тим убраню, шо в нім ходив у опришках.

Ек вернулиси рано вид опришків Шумеї в хату, то вирмін у хаті ни було. Вни обоє зажурилиси, шо могла би біда бути, екби вирмене пишли в село тай дали ватаманови знати, шо в них цілу ніч набувалиси опришки.

Нараз зачюли, ек під пічьов шош так зашоломотіло, шо уни си аж вергли. Глипнули під піч, а там, болень, вирмене сидєт, збиті у стропок, ек курєтка.

«Та вилізайте-ко, хльов, з-під печі, Біг би вас побив! А ви чо налізли під піч?» – сміючіси, кликав Шумей вирмін з-під печі.

«А тоти грабівники де?» – перепужено питали вирмени з-під печі.

«Идітко ви гет з вашими грабівниками», – гардеґав полєгоньки Шумей на вирмін, запльовуючі їм очі – «Нієких туда грабівників ни було тай нима. Я цілий чес из старов шош кутаю понадвірку, то бих їх видів, ек би були. То лиш так вам изострахе увод-

но привижуються опришки, тимунь, що ви маєте багато грошей, а суда їх нема. Ану вилізайте з-під печі, лиш борзо, то сами вздрите, що ни брешу. Ни бійтеси! На мою відповідальність вилізайте, бо у мойї хаті ни смієт вам упасти й оден волос из голови».

Та лишешо вирмени повилізали з-під печі, а Шумеїв син лиш наниг на двері в хату. На кригани в него засвітилиси до сонця начеплені наокола наголовника золоті дукати. А вирмени в тот раз лиш обимліли зострахе, бо верглиси, шо то на них напали опришки.

Ледви їх уговкав старий Шумей, шо то ни опришки, а йиго син.

«А ти шьо мой туда в опришках робив?» – зачели си питати цікаві до усего вирмене, ек си май трошки побізували, шо опришків поблизку нима.

«Робив смих то, шо ми казали робити», – хєтро відповів їм Шумеїв син, тай бірше з ними нічьо ни хотів говорити.

Шумеїв Фока мав вид того свого предіда, опришка, у спадку таких двоє красних опришківських пістолет, шо каптури на них так світили вночі єсно, ек світло.

Бувало, Шкиндя уводно ниволив у Фоки тоти пістолета, кілко лиш си з ним найшов, але хоть екі вни оба були великі побратими, то ни міг їх вимотати у Фоки.

Шкиндя хоть був на позір загнений чоловік – поганый, то однако чесом любив набуток. Нираз любив побути ци то в себе, ци у свого побратима, тай у своїй хаті мав завжде наготові горівку для доброго чоловіка, але на шиньку пити – то ни любив. Траба було великої біди, аби він, бувало, у коршму повернув пити.

Він ек був війтом, то позносив у Головах усі шиньки по хатах, бо казав, шо шиньки – то людска зараза. Але ише си був прибрал оден жидок из-за йиго війтованя, шо спробував був заложити на Головах шиньк у Співанів. Але тот шиньк там си довго ни загрів, бо ек си лиш про него дізнав Шкиндя, то одного заранку й без сардака, лиш из теньгим буком у руках набіг на тот шиньк. Тай поків сонце зійшло на Маркову Кичіру, то на Головскім Верху вже ни було жидівского шиньку, бо Шкиндя раз-два йиму примовив. Горівку висипав у бердо, а жиди нагнав из села буком так, шо він утік и без будьєте здорови.

Шкиндя був такий чоловік, шо любив си хоть у шо вмішети, соро лиш видів, шо то ни по-людски йшло.

Церкву в Дідушковой Річці, то побудував Шкиндин дєдя Штефан разом из ним. А ек прийшлоси малювати тоту церкву, то малер за зроблене рештованя в церкві до мальованя зажедав був дорошше, ек за мальоване церкви. То так осердило Шкиндю, шо він то рштованє зробив запусто. Ек докінчував Шкиндя то рештованє робити, то малер крадьми підпилив у маковици то рештованє. Шкиндя виліз у маковицу ше шош там доб'єти, тай разом из рештованєм полетів на земню. Насмерть би си був убив, ек би був ни умів падати.

Але ек подужівси Шкиндя, то разом из своїм побратимом Довгим так полагодив и малереви, шо йиго на марах додому понесли, бо ногами вже ни годен був пити.

Давно у горах ніхто ни боронив ходити за Гору. Тай усе, шо кому було потрібно, то діставали из-за Гори. Кутські вирмени вели велику торговлю з загірскими купцями. Уни туда ходили цілими караванами из своїми товарами. Ше й до сегодне на полонинах тоти місця, де вни ничлігували та попасали, звутси «вирмінскими попасами». Вирмене наймали й наших людий до фирманок,

носити їм марфу верхе кіньми до Сигота. Найбирше фирманкували тюдівце, брустурце та ріцкани, але фирманкували вирменам и жебівце, тай дес и головце. А брусторце, то так вічно фирманки носили, шо з них си аж посмівали. Кажут, шо оден брусторек ніс конем фирманку тай клєв свого коня: «Ци-и-и! Лисий, Біг би те побив, бо тебе тай мене, то чорт учинив, а мою жінку тай ката, то Бог, бо уни обоє лиш у хаті на печі сидєт, а ми оба й загинемо у дорогах уводно, лиш вірменем отсими пляями фирманки носічі за Гору. Ци-и-и, Лисий, Біг би те побив...».

Фирманкували ни лиш бідні люде, бо бідним, то ни гей так вірили вирмени, тимунь фирманкували й богачі, бо мали чім ручіти за набір.

Люде несли за Гору на конєх вирменам сафіян та свічки, а з-за Гори зносили кукурудзи, чюмови тітіню та усеку крамшину: єк широкі загірські ремені, заковченки крисані, так повські, білі, з високими наголовниками; челідинські жовті чоботи, шовкові фустки та залізник: сокири, пили, сапи, капці до дерев'єних плугів. Зелізні чявуни та мідіні кітли. Зелізні коли, гелюгови та коси.

Але наші люде хожували за Гору ни лиш з вирменськими фирманками, уни ходили в Загірє й з-позады своїх потреб. Носили з полонин до Сигота, до Рус Полени та у Шилигул бриндзу на продаж, бо суда, коло нас, тогди ніхто бриндзу ни купував. Ни було бутинів тай ни було кому її їсти. А за Горов були бані тай тимунь там бриндза була дорога, бо її з'їдали банські робітники. Бувало, наші люде ходили з бриндзами аж до Золотої Бані, до Бистриці та до Фальчі Бані, а ни лишень до Сигота.

Бувало, навіть й у млин ходили до Рус Полєн, бо там мнєко мололи овес. А у тот час у нас, то вивсова мука була так, єк сегодне є питльована. Навіть з волами та єлівками, то ходили на єрмарки аж до Течева. А з вівцями та козами ходили до Рахова, Сигота та Мункачя. Тай з-за Гори приходили до нас на рокові єрмарки загірські купці «товти».

Наші люде за Гору майже ніколи ни ходили поєдинками, бо було бійно через потички з загірськими опришками та грабівниками, тимунь уни збералиси разом у табори тай гуртом ходили за Гору. Бувало, ишло й по дваїцїтеро коний ув одній таборі. Тай кожда табора мала свого провідника.

Раз, молодєчком, пишов був Иванчік за Гору з бриндзов у

таборі з Шкиндев. Шош дваїцїть и четверо коний тогди йшло за Гору з бриндзов. Попродали у Рус Полєнах бриндзу, накупили кукурудзів тай крамшіни, а рєшту гроший поховали в пасики в ременях тай вернули домів.

Їх спопиндала ніч з того боку Руского Дїла пид Кукулом. Уни попутачи коні, попускали їх пасти, оден лишивси з табори на сокотачя коло коний, а рєшта людий полєгало наокола ватри спати.

Вночі напали на них волохе. Наші люде, сомні, так си поперепужували волохів, шо й третої ни зрозуміли. Навіть хоть икї є завжде видважні жебівце, то тогди зачєли були розбігатиси, лиш один Шкиндя ни вергси, єк над ним изджеремугали волохе, змірєючі в него своїми пушками. Шкиндя й з місця ни стрюхнувси, лиш остро крикнув на своїх людий: «Кріс душу матір вашу... Стійте! Куда втікаєте? Кри-и-иши-и-ило тай будєт, а їх ни будєт». Тай у тот раз стрїлив из своїх пістолєт-подвійок у волохів. А волохе в него ни могли стрїлити, бо він їм видразу замовив стрюбу, наколи лиш її вздрів у них у руках. Низавеликий чєсок вісім волохів дригало пострілєних коло Шкиндиних нїг, а рєшта розбіглоси.

Єк вистрїлєв Шкиндя волошню, то лиш пудно зубами заскрєгінцав из серця на своїх боєзунів: «Кріс душу вам маму псом усім, оттак то си робит з напасниками, а ни утікаєтси перед них. За це нима си чьо грїха боєти, бо то пишла вєта за вєту. Єк би я був їх ни вистрїлєв, то уни би були нас вистрїлєли. А так: хто годєн, тот й ни голодєн».

Из Шкиндев жєрту ни було, бо на кого си, бувало, шош погрозив, то ни на вітер, бо шо раз плюнув, то ни лизав. Був своему слову пан. Тай шо, бувало, погадав зробити, то зробив, хоть би був мав попид земню йти. А шо ни міг сам виконати, то допомагав їму в тім йиго вірний побратим Иван Довгий. Понад Шкиндю з Довгим бірших побратимів ни було. Уни навіки записєгли мижи собов побратимство на криві з мїзинних пальців тай на набитій зведєній стрюбі.

Уни два нікого си ни боєли ні в стрїлєцтві, ні в мальфарстві, бо Довгий лиш на мальфах жив тай у ні вічно дуфав. Він хоть сам ни був мальфарєм, але майже з усіма мальфарєми знавси. Бувало, єк лиш хтос шош задражнит, то Довгий біг борше

до своїх знакомиц-мальфарів тай їх супутник видразу уже мав йкийс знак, шо зачепив людей, а ни дурнів.

Через них обох й Иванчік ни міг си вибити на головного стрільця видразу, бо ни хотів си їм поклонити. Єк то кажут – «трафила коса на камінь».

Зразу, то й Иванчік сокотивси їх, ни гей так дуже ліз їм на дорогу, бо знав, шо вни головні стрільці, а він тогди ше мало шо знавси на стрілецтві тай ше си ни знав й з головними людьми на світі. Але й Шкиндя з Довгим у тот час ни так-то дуже твердо почепали Иванчіка. Уни си бірше з ним лиш дричкували, єк на правду йго почепали. Дес лиш потрохе йго пробували, ци він шош знаєт до стрюби, тай ци вмієт си оборонити. Тай хотіли, аби си він їм лиш поклонив.

Але Иванчік ни був такий квапний борше бічі їм си клонити, хоть видів, шо вни на него бочілиси, єк б'ючі воли тай через то зачіналаси мижи ними шораз то завзетійшя тай отвертійшя борба над стрілецтвом. Иванчік ни уступав їм, лиш зачев си прилагоджети до тої борби завзето, говорєчі: «Будет шо будет, біда бери. А я їм си ни гадаю поклонити тай пиддати, шо значіт сине за ніхтем, бо най и вни знають, шо й я чьоловік. А зрештов, єк борба, то най раз будет борба, світ ніхто ни перебудет».

VIII

Ишов Иванчік з міста Кутів горі ріков, понад Черемош, д'хаті. У тюдівским облазі подогонив дуже старенького дідика, білого, єк молоко. Дідок був зарослий нивеличким сивим заростом на бороді. Шанталавенько зібраний у просте фантєчко, з клябучков у руці. З предівними бисажками на лівим плечю, зібганий, помаленьки йшов горі дорогов, кашлючі, єк дихавичний кінь.

«Добрий день», – привитавси Иванчік з ним.

«Дай Боже доброго дня й тобі, синку», – відповів так облесно низнакомий дідок, шо аж отек си усміхнув д'Иванчікови. У роті в него ни видко було й одного зуба.

Дідок на хвильку став. Утерав рукавом сорочки піт з нивеличкого лица, поморшіного з старости у дрибні зморшки. Він був дуже утомлений. Перемучіний, аж отек слабий на тілі. Але

йго голубі, єк небо, очі пид навислими, єк стріхе, бровами молодечов веселостев си світили.

Уни оба зтоваришувалиси й пишли разом горі понад бистро шумнючов ріков.

Вода у Черемоши прожогом гнала. Швидко, з клекотом била габами, шо аж си пінила. Місцями збиваласи в шуми. На гуках розпорскувала срібними холодними краплями води аж на лица подорожним. Вода сина, аж чорна. Чіста, єк дитинєча слиза. Кождий каміньчик було видко на дні ріки. На синих плесах, глібоких ковбірах та крутіяхх тємріло повно нересниц. Поблискували згорда до сонця й струги. Де-не-де було видко й хєтру головатицу.

Иванчік, помали йдучі дорогов, розговоривси з тим дідиком.

По бесіді було пизначно, шо то був ни простий дідок. Икийс нисамовитий. Це нічо ни значіло, шо він був так попросту зібраний, бо такі люде навмисне си лакоми так зберати, аби ніхто нинасаму, шо то вни йдут.

Тот дідок, то був буковинский гуцул, а туда, в буковинских горах, то здавен-давна такі си нисамовиті люде виводили.

Иванчік чув ни вид оних людей, шо туда, на Буковині, коло Путилівского Сторонця, є дуже головні мальфарі. Иванчіка вид-давна покорчувало туда до них скочіти: шош провидіти, признати тай си й ниодного навчіти.

У тих сторонах жили такі мальфарі, шо воду гледжіли. Молоко у кров перемініювали, людей из світа згонили, удвоє збижали та вигонили очі з голови. Прото, понад ні ни було старших мальфарів на всі наші гори.

«Може, це тот сам головний мальфар Олексій з Плоскої?» – погадав собі Иванчік лиш у голові, а питатиси про це в него ни смів, бо йкос ни пасувало, – «Тот сам, шо й мою сестру зігнав из світа, тай шо навчів добре розуму устеріцкого мандатора Гердлічку? Хто йго знаєт?»

Уни оба, помаленьки йдучі, балакали цілу дорогу. Шо час припочували, курили люльки. Иванчік давав дідикуви доброго, ше тогідного кобацкого тітіню-бакуну. Дідок був кунтетний, курічі добрий тітінь, ни був магнетний, то охічно балакав з Иванчіком. Ишла мижи ними говірка про всекі речі, а найбірше про стрілецтво.

Иванчік фаливси йиму, йку страшну охить зроду маєт до стрілецтва. Тай розказав и про тото, шо видколи йго оден

стрілець лиш шош трошки напровадив на дорогу про стрілецтво, то видтогда йиму си богато ліпше поводит з кресом, ек бувало перед тим. Приповівси, шо кортит йиго шош май бірше навчїтиси до креса, лиш коби мав вид кого, бо в йиго сусїдствї жиют два головні стрільці Шкиндя тай Довгий, шо ураз багнут так, аби він їх ни заветив. Хотєт, аби був низший вид них тай вічно си їм клонив. А шо він си їм на це ни хочєт потворити, то уни стали йиго ворогами такими, шо у лижці води би йиго втопили, коби лиш могли.

Водно мальфами напосїдаютьси на него, бо раз хочєт йиго зглядити з цєго свїта.

Видко було по дїдикови, шо він полюбив Иванчіка, бо в тїй дорозї по-шірости вчїв йиго ниодного кавалка до стрюби. А він знав тих кавалків богато ни до одної речї. Рєтенно, тогда в горах ні один мальфар ни знав бірше мальфий вид него.

Ниодної прєхтики з тих, шо знав, то навчїв він й Иванчіка. Спрїєв про це, шо треба дієти, аби стати головним стрільцем. Навчїв замов'єти й розмов'єти пістолєта та крєси, чїстити стрілецький стрій, споганити чужу стрюбу, аби лихо била. Розказав, котрі пости в року мают постити стрільці та котрої дни ни восєни треба чїстити стрюбу, та зачїнати стрільчїти, аби стрільцєви цілий рік веласи звїрина.

Навїв Иванчіка на дорогу, шо треба дієти, аби мочї хоть-кому плюнути у юшку, хоть у чїм забороздити та хоть-кого добре усколобити. Навчїв рвати музикантам струни на скрипках та збав'єти косарям коси. Навчїв заклинати кров, аби ни чюрїла, ек си хтос порубаєт, робити насланє й обєртин против насланя, та навчїв класти против ничїстої сили оборону.

Поучїв Иванчіка, ек брати зілє в Черногорах, бо казав, шо там є всєкі зіля, помичні на все, шо лиш хєбуєт чьоловікови в тілі, лиш треба си розумїти, котрє зілє до чого приходит. Казав, шо там є такі головні зіля, шо навїть будь-кому си й ни покажут, лиш тому, хто маєт на ні шєстє, або знаєт ту прєхтику, ек можна їх уздрїти. Казав, шо пид Попіваном з загірського боку є й таке зілє, шо ек йиго уздриш, то доків ни покладєш коло него на земню грейцєр, то дотів уно си ни даєт урвати, бо Арїдниковї слуги йиго прикривают. А ек покладєш коло него грейцєр, клїпнєш тай глипнєш, то грейцєра вжє ни будєт, лиш само зілє стоїт. Тогди

можна то зілє копати, бо Арїдниковї сокотїнник так, ек жид, злакомитси на грїш, хапнєт йиго тай лишєєт сокотити то зілє. Хто би дієтав тото зілє у свої руки – казав тот дїдок – то був би шєсливий чоловік на свїті, бо вно є дужє головнє й до всєго помичнє. Але на него дужє тєжко набрїсти, бо Пекуновї слуги прикривают йиго перед людским оком. Там є й ключ-зілє, шо ек би йиго дієтав та закопав собі в долонь, то до котрого замку лиш би си дотєнув, тот би си видразу сам розимок. Є там и пар-зілє, до браня з земні опришківських поклажий. Уно парит чорта гїрше илєю. Тай розказав Иванчікови, котрі п'єтницї треба разувати, аби мати шєстє на Ивана Купала в Черногорах зіля копати.

Поучїв, котрі в року свєтки треба свєткувати, аби влітї фортуна ни била городи тай ни траптувала трави. Сказав, котрі знов свєтки треба свєткувати, аби мижи худїбков ни було шкоди тай калїцтва мижи родинов у дому. Розказував за усї свєтки в року, котрі з них пригїнчливї, а котрі ні. Нарадив Иванчіка, ек можна дієтати, або й самому вивєсти собі «йиго зчєз би» – «слугу» до стрілецтва, до скрипки, тай до богацтва. Отворив Иванчікови очї, ек можна стати таким чоловіком, шоби оперєд ним шєпку здоймали, а ни він оперєд другими.

Хмарки ни було нїгдє видко. А зранку до полудня, то так пригївало сонцє, шо аж млоїло. Варко було фортуни, бо показувалиси на небї великі стовбурї хмар.

Доків дїйшов Иванчік з тим дїдиком дов Білоберєзку, то вжє си цілє небо захмарило. Потєг такий студєний вїтер, ек у Пилїпївку. Зїрваласи нараз страшна буря. Хрєстили блискавки та гримїло. Громи ни угавали грати. Ударила раптова плова, а витак зачєв падати град, и то такий великий, ек курїчі жовтки.

Уни оба єкраз добїгли протів коршми на попасї в Білоберєзці. Дїдок сказав: «Тїкаймо у коршму, там перєсидимо фортуну», – усмїхнувси – «Ни бїйси! Довго ни будим сидїти, бо я її зараз зїпру». Говорив з повагом: «Ади надворї йка нєгура, а за хвильку будєт сонцє грїти. Ти зараз уздриш таку річ, шо видразу ми повїриш, шо я ни брєхун, а шо говорю, то все правду кажу».

Дїдок у коршмі навїть и ни сїдав, лиш шош си розїздрїв по коршмі тай шворкнєв у хороми пид каглу, тай там чєсочок шош бомборосїв. А витак з хорїм вибїг на дорогу, зтєг из нїг гачї тай зачєв з усєї сили махати гудзичїниками на хмари.

Люде з коршми витрішшилиси на него, ек изсуравлені коні, Ніхто ни доміркувавси, шо то він дієт. Усі си стурели тай усіляко гадали. Одни си смієли, а другі желували, шо здурів, треті ирстилися: «Закрий, Госпидку, та засохрани кожного з нас вид такого дива. Ади, преч би си казало, чоловік на чєсок зумав. Видко, шо йиму ни усі дома, бо ади йке виводит. Уздорови та нарозуми йиго, Госпидку. Най зчезаєт така указія».

Челідь зустиду утікала в коршму або закривала долонями очі. А дідок ні на кого ни дививси, лиш борше робив своє. Махав

так мощно гачами на хмари, шо аж упрівав, та так шепотів шош губами, екби в горєчці говорив. Нараз верг гачі оперед себе на дорогу тай свойов клябучков перехрестив три рази хмари, а витак видв'єзав присилений на ремінци до чєпраги, коло ременя, нискришливо зроблений з вістря коси на Светий вечер досвіта чєпелик вид граду, тай зачєв ним січі на хмари.

Сік ним довстріту ув очі градовому царєви та йиго ничістіи силі:

«Гов тобі! Тпрррр тобі, ничіста сило!

Вузди твої рубаю, коліна тобі зшібаю!
Руки тобі рубаю, копита твої лупаю!
Відків єс прийшов, туда назад тебе завертаю!
На ліси, на пушші, на пустантини тебе видсилаю,
Де голос Божий ни доходит, де дзвони ни додзвонюют,
Де котюги ни добріхуют, де кури ни допівають,
Туда я тебе запераю, та навіки-віков замикаю!
Чи єс насланий псом, волом, конем?
Чи єс насланий бараном, ци вепрем?

То таким самим тебе назад завертаю,
Вид моїх хітарів видвертаю
Й раз ногов тобі ступити на ці ґрунта ни допускаю!
Гов тобі, градовий Царю! Тпрррр тобі, ничіста сило!
На тебе в мене тісна вулиця, бо я тебе сіцу, перетинаю,
Розсичую, дожєм розпускаю, тай за водов пускаю!»

Далі, то він уже так потихо спєрав та заклинав потаємними словами ничісту силу – градового царя, шо й слова ни було чюти, шо він говорив.

Він так пудно боровси з ничістов силов – градовим царем, спєраючі йиго далі йти з градом, шо аж чюрком чюрів з него піт.

Нараз хмари спєрлиси. Стали стінов над Хороцєвов. Над Хороцєвов стала одна чорнева. В хмарах гутіло, клекотіло та шуміло, а блискавки, то одна одну пошибали. Громи так пудно били, шо аж земня здригаласи. Тріскали, екби шалєні. Буря ломила ліси так, екби колопні, стелила їх лоском так, ек косар траву стелит.

Здавалоси, шо над Хороцєвов, Барвінковов та Устє Путиловов кєнец світа заводивси, а у Білоберєзці став падати град. Навіть и дожь перєстав ити. Прибралиси хмари, загріло сонце.

Усі люде, шо це вздріли, то з дива дивєнного затєтеріли. Вид того дідика зачєло їм давати пуду. Дивилиси на него тай стєропіли, бо ни знали, шо й гадати про него. Виділи лиш, шо то чюдо, ни чоловік, нипростий.

А дідок так, екби си ні в чім и ни чюв. Екби то все ни до него липло. Чінивси, шо то ни він из градом зробив таке чюдо. Сміючіси, натєг на ноги гачі тай весєло закликав на Иванчіка:

«Идім тепєр у коршму припочювати, нічо ни бійси, бо то си там горі розсідаєт, а тут, – гордо ударив кінцем клябучки у зем-

ню, – без мого відома ни смієт упасти й одно зерно граду. Ой ні, абих так здоров був, шо ні! Бо дальше поза Хороцеву ни пушшю я йиго людий траптувати».

Уни оба сіли в коршмі за стів, а жид сам вид себе поклав борше перед них почесне – кварту горівки. Але ек ишов д'столови з тов горівков, то клав її оперед дідика з таким страхом, шо аж зубами кленцкотів.

Дідок, попиваючі тої горівки з Иванчіком, говорив: «Ива, вернув би я цес град назад туда, відків він прийшов – у Черногори, але желую тих бідних душ людских, шо за свої проступки попали в черногірські озера тай там пид командов Аридникових наставників куют град. Насипають у міхе тай у фортуні несут йиго на плечох, у хмарах и на приказ градового царя висипають на наші ґрунта. А тепер, ек я запер дорогу градовому цареві, то вни мусєт тот град у міхах держети на своїх плечох».

Пили уни тоту горівку помаленьки – порційка за порційков так, екби навмисне на когос ужожели. Ни квапилися, а горі, над Хороцевов, біда си зводила. Світ гиб. Усі люде чюдувалися, а дідок, ніби байдуже на тото, шо уни кутами про него шушкотіли, говорив далі про град з Иванчіком: «Й лишень почерез тоти бідні людські души зараз я пушшю цес град далі йти, бо жель ми надсажувати їх градом. Але я йиго пушшю туда, куда міні си схочєт, а ни туда, куда би собі хотів йиго сипати градовий цар. Ни туда, куда си він був изправив ити без мого відома. Ой ні – ни туда... И то ни зараз йиго пушшю. Ой так», – дідок гордо блиснув очіма, – «Я шє си хочю всамперед з ним добре надричувати. Тай шє хочю, аби си міні градовий цар поклонив, и то ни будь-єк, а до самих ніг. Аж ек це він зробит, то аж тогди зачну з ним говорити, куда пушшю йиго сегодне з градом».

Нараз він лівов руков перевернув д'горі дном на столу погар: «Ади, доків оцєс погар ни переверну знов д'горі иртом, то дотів си градовий цар ни рушит нікуда з градом з Хороцеви, хоть би си й сам Аридник розсів». Дідок кораво усміхнувси: «Але градовий цар уже потємив, шо я отсєс погар перевернув», – він аж зарєготівси, – «тай знаєт добре, шо це значіт. Ни видержит він довго. Ой ні. Хоть ек тежко ни хочєтси йти йиму д'міні, то однако він мусит си євити зараз оттут оперед нас. И то ни гадай, шо упорожні він прилетит? Він маєт прилетіти оперед

мене з повним міхом граду на плечох, бо я хочю и йиго надсадити хоть трошки градом так, ек він вічно надсаджуєт людські души, й тимунь я вже завдав йиму міх граду на плечя. Ану меш зараз це видіти».

Шє й ни докінчєв дідок то Иванчікови говорити, ек у коршму увійшов чужосторонский чоловік. Він був инчий тілом и виглядом у лице, ек тутешні люде. Він ні раз ни вергси ні з лица, ні станом ни удавси в наші люде. Високий, широкоплечей, жвавий чоловік, головов, то майже у саму стелю бивси, хоть ика висока коршма була. А такий був роздутый, ек кичєра, здавалоси, шо таки си зараз розсєдет. У лице черлений, ек бурак. А піт, то таки чюрком чюрів з него. Видко було, шо надсідно йшов, бо пудно засипси, дихав так, ек би у циганский міх дув. Аж у грудєх му свистало, екби спороватому дідови. Простоволосий, а чюприна, то так си наїжила, ек шьотина в дика на хорбаці. На голові в него було так розкудовчїне пелєшє, екби си він лишєшо з бійки вирвав. На нім була чорна раца, на грудєх розшінкана. А йиго груди, ек би одна сильна штола, вітрами та сонцєм обсмалені, черленілиси, ек букова грань. Він був убраний лиш у раці тай портєничках. Розперезаний тай босий. На плечох держєв обіруч такий тежкий міх, шо аж угинавси пид ним, причєкаючі майже до самої земні. Від того міха тєгло таков студіньов, екби січня морозом вид ріки.

Усі люде в коршмі лиш си зглипали, шо це знов за новє покаїнє оперед них си з'євило? Тай лиш шєпотіли кутами: «А найко, шо це знов зараз будєт за нова указія, бо це вже сами очі видєт, шо ці оба – и тот дідок за столом, на вид такий шушневенький, и цєс велєт, шо утєгси у коршму з отим студєним міхом на плечох – то нипрості тай нисамовиті люде? Ой ні! Обох їх біда знаєт, шо уни за одни?».

Дідикови з-за стола на того великана, то так світилиси очі, ек котови на миш. Аж отєк вогником сіяли. Дідок, гордо усміхаючіси, штуркав нишком локтєм у бік затривоженного Иванчіка.

Иванчік перепужєно глипав на дідика, а дідок нахилєвси д'Иванчікови та пошєпки говорив йиму у вухо: «А шо я тобі казав? Видиш?... Ади я вже маю свого гостя. Це градовий цар. Надивиси отєпер на него добре, бо й умрєш, та вже йиго бірше ни меш видіти, хіба на тім світї з ним си здибєєш». Дідок смієвси,

а Иванчіка збивав студений піт зстрахе, але дідок тим ни пив, шепотів охічно далі Иванчікови: «О – видиш, ек си він жесно дивит на мене? Знаю, шо з серця – прожер би мнє, лиш то йиму біда, шо заким ше ни маєт до мнє моци тай путері». Дідок голосно засмієвси тай потихо шепнув: «Заким нічо ми ни укваснит, най си дивит, а ми два пиймо цеї горівки тай будим видіти, шо він мет пимше говорити?».

Иванчік утер долонев піт з чола, а дідок насипав порцію горівки, тай, клонючіси Иванчікови, здоровкнувси з ним: «Здоров, Ива!».

«Пийте здорови! Най Біг даст на пожиток», – відповідь, дрижучі, Иванчік.

Уни оба одним махом випили по порції горівки. А витак далі пив дідок з Иванчіком горівки, голосно здоровкаючіси тай приговорючі: «Мо-о-о-о, И-и-ива-а-а', пиймо тут, бо у Гаджіні ни дадут. Пиймо поків жиємо, бо ек умремо, то вже ни мемо. Але Ива! Ни бійси, бо по смерти, доків дійдемо у Гаджіну град ковати в одзірю, то ше однако собі з по сім шарнемо».

Дідок ни п'єний був, але навмисне п'єнчівси тай чинивси, шо ни видит того великана, тай шо він йиго нічо ни обходить.

Великан стоев на однім місци, широко розга'араджіними ногами, а д'жидови лиш викрутив свою теньгу голов на довгих в'езех, тай застогнав: «Жиде, покладь оперед пана Олексія на стів кварту горівки. Але дивиси, покладь такої, аби вид неї аж у п'єтах загимзіло. Чюєш?»

Жид тенув головов, шо чуєт, але горівку ни давав.

«Но, борзо», – грізно крикнув великан на жида, тай верг жидови у жменю тежкий, срібний гульден.

У коршмі нараз так стало тихо, шо навіть чюти було, ек мухе літали. Здавалоси, шо ніхто й ни дихав тай оком ни мигнув. Усі були цікаві, шо то си зараз станет.

Довгий, тонкий, з цап'єчов, рижов борідков жид однов руков потокмив собі лубку на голові, а другов, стискаючі лакомо срібний гріш, онимливо запитавси боезливим голосом: «Котрому Олексієви?»

«Нибогато перебаранчей зо мнов, лиш давай. Ти ни осліп, котрому, видиш – оттому, шо генде сидит за столом тай п'єт із своїм побратимом горівку. Але борзо давай, бо я вже хочю шош

з ним говорити», – прудким голосом люто зрепотів великан на жида, пидтеліпуючі з усеї сили міх на плечя.

Жид гадинов звивси тай, вискіреючі хєтро гнилі зуби, на млі ока поклав оперед дідика на стів кварту оковитої горівки.

Але дідок на тоту горівку й ни подививси. Пив з Иванчіком далі лиш свою горівку, а великанови збушно відповів: «Декую тобі, чоловіче, за твою честь, але я її ни хочю вид тебе. Я маю свою горівку тай ек ше схочю далі пити з добрим чоловіком, то ше забізую собі її купити тільки, кільки захочю пити. А твою горівку я ни приймаю», – тай видсунув на столу лівов руков на видлю тоту горівку гет вид себе.

А тим великаном у тот раз то так изкрутило насеред коршми, шо мало шо він ни перевернувси на земню. Ледви потемедивси, аби ни упав посеред коршми.

«Йой дідику, Олексійку, ни трати мене у цій паршивій коршмі перед усим народом. Йо-о-ой молю те», – пишшєв великан, ек би з великого болю, – «шо я тобі за такого великого лиха нагоїв, шо ти си так пудно на мнє напосів? Чьо ти си так зачєв пудно збиткувати надо мнов тай моїми слугами. Скажи, шо я тобі винен?».

Дідиково лице ставало грізне, ек небо оперед бурев. Це ше гірше запудило великана. Майже з слизами в очєх зачєв благи дідика: «Клоню ти си екнайнишше тай вид шірого серця прошу: отвори ми дорогу. Пусти ми, най прійду з градом, куда смих си справив. Пусти! Ек ни жулуєш мене, то пожелуй моїх слуг, бо то твоя віра. Там си мучют, держічі на плечох у міхах тежкий град, твої брата тай сестри». Ціла коршма людий з великого дива задеревіла, усе мовчєло, ніхто й слівцем ни писнув.

Над Білоберезков гріло сонце. Птахє у садах весело співали, а ластівки, увиваючіси в повітря, ловили мушки. З горішшя потєгав холодний вітер, бо над Хороцевов покай си зводив. Там оден чорний, тежкий туман хмар стоев. Хмари терлиси, ек у воді риба на терлі. Кульбачілиси, ек потовчєна гадя. Валєлиси мижги горами на однім місци, ек ліжники у валилі. Ни могли собі місця найти. Вихренники ув один гайтаж хмарами колотили, але хмари з місця си ни кєвали, стоєли попри білоберезкий хітар однов стінов. У хмарах так пудно си варило, ек вода у горшку, коли добре боїт. Блискавки ув один гайтаж, перешиваючі хмари, так

світили, ек уночі рибарі лушницями на рибі. А громи, то таки ни гвавали гриміти. Пудне си заводило у хмарах.

Дідок шош си здогадав, перестав пити горівку. Йиго чоло поморшілоси глібокими рубежями. Мижи очіма збилиси гудзи, ек два добрі кулаки. Очі искраами засіяли. Виправивси, ек свічка на пристолі в церкві, а так си натєгнув, ек струна, натєгнена в скрипці. Подавси вид стола так узад, шо мало шо си плечіма до стіни ни приперав. Розчіпіреючі пальці, поклав обі долоні на стів. Видко було по нім, шо си лагодив икес дуже головне діло чинити.

Зразу зпонімлива, а витак шораз, то голоснійше, а нарешті ек си розправив, то так згримів голосом, ек би з полібичка: «Гм... гм... нибоже... ти кажеш, шо я трачу тебе пусто дурно? Шо ти нічо ни винен? Сараку ти... Це правда, шо в цій коршмі лиш ми два знаємо, ци ти винен, ци ні? Але на це ни тут місце говорити. Про це буде колис говірка де-инде, а тепер говорім про тото, шо ти просиш. Ти би хотів мо-о-о, аби я тобі отворив дорогу так, галапала? Ой, ти ни діждеш того. Тпрррр тобі! Ни лети, говкайси трохе. Гов! Я тобі ни отворю дорогу, бо ти злий дух, ничіста сила. Я тебе суда ни кликав, ни запрошев тай ни призивав. А на Светий вечєр, ек я тебе запрошев з усіх штирох чєстий світа, аби ти був прийшов, градовий царю – водєний чорнокнижнику – до мене засісти зо мнов разом до Светої вечері, то ти си тогди ни євив, бо ни мав єс моци тай путєрі. То й сєгодне ни маєш моци й путєрі ити суда з градом. Відків єс прийшов, туда назад иди: у Чорногори, у Гаджину, у Данциш, на дно Нисамовитого одзера. У Туркул лети, бо там тобі місце. У скалах та каміню ти си шири, а ни тут».

Великан зострахе вид тої бесіди так злєлів, ек вид вітру лист на трєпеті. Аж у лице сполотнів. А витак заголосив, ек мала дитина. Упав на коліна оперед дідиком тай пишшев ни своїми голосами так дуже, шо аж си всім кріз вуха промикало. Клонивси дідикови до самої земні, тай, припадаючі до йиго ніг, богомолив:

«Йой! Олексійку, ни заклинай мнє. Шо хоч, то меш мати, лиш попусти ми. Ни муч мнє так пудно тай ни карнуй моїх слуг, бо то твої рідні братя тай сєстри.

Але дідок ни попускав йиму. Тівк кулаком у стів тай грозивси. А великан виговорєвси: «Олексійку, повір ми, шо я ни годєн

си назад вернути з градом, відків смих прийшов, хоть бих уже це й рад зробити».

«Вернешси», – дьуґав йиго дідок.

«Єк си верну, – розпучливо погрозивси великан, – то по мою столицу Чорногору грузь заведу з тих сіл, шо почєрез ні буду си вертати».

«Ни боюси я твої грозьби», – здуфално си засмієв дідок, тай ни дав си змнєкшити, бо ни такий він пужливий був. Він ише си гірше поострив:

«Ні-і-і, нибоже, ти грузи ни заведєш з тих ґрунтів, шо си меш понад ні вертати, бо я на це тобі ни призволю. Ой ні. Отсим чєпеликом усий твій град посіцу».

Великаном аж изкруменцувало серед коршми вид тої погрози, а дідок смієвси: «А видиш, шо ни брєшу. Ти вже знаєш силу отсєго чєпелика ни вид сєгодне». – Тай гордо потрєс чєпеликом вид граду собі над головов, а витак знов си погрозив на великана: «Отсим чєпеликом у воду твій град розсичю. У дожь йиго переміню».

«Олексійку, – знов заголосив великан, – по-шірости тє про-шу: отвори ми дорогу. Пусти мнє, бо я вже бірше видєржєти ни годєн, розсїдаюси», – тай упав долівлиць разом з міхом на плєчох, фоскаючі, ек пострілений медвїдь.

Дідок шош глібоко погадав. Тєжко зітхнув, протєр правєв долонєв собі чоло так, ек би лишєшо з сну прошумавси, тай благим голосом заговорив: «Устань, градовий царю. Отворю тобі дорогу, водєний чорнокнижнику, але варунково. Чюєш мо?».

Великан так си схопив борзо з земні, ек вихор, аж вітром вид него вїгнуло, тай запитав си: «Олексійку, икий даєш варунк? Кажи, най чюю, бо розсїдаюси».

«Ні, градовий царю, ти си шє так борзо ни розсєдєш, ни бїйси. Ми си оба добре знаємо, так ек лисі коні. Ади тут ніхто ни знав, ні шо я головний мальфар з Плоскої – Олексій, ні шо ти тот градовий цар, шо в чорногірских одзерах вїчно куєш град грїшними душами тай траптуєш ним людскі ґрунта, наш тєжкий доробок. А ми си оба видразу добре пизнали, бо вже нираз смих си потрошки зострічєли. Ми вже собі нагонили одєн одному кози на бер тай изшібали смих одєн одному роги на голові, лиш шо правда, ни так доичнє, ек тепєр».

Усй нарід у коршмі закаменів. Ніхто ни обзивавси, бо кождий видів, шо то си ни йго порція пила, а цих двох нисамовитих людий. А Иванчік, то аж си на твари обмінив зострахе, бо зразу ни розумів, ци це сон, ци правда. У своєму житю він багато разів чув про головного мальфара Олексія з Плоскої, але лично йго ни знав. Тай тимунь тепер зразу ни хотілоси йиму вірити, аби цес на вид такий слабенський, ек павутинка, чоловічок був тим великим знахарем. Тим найбіршим мальфарем на усі гори.

Иванчік инак собі гадав про Олексія. Уєв'єв, шо Олексій повинен би бути страшно великий великан. Костистий та плечістий. Уводно занюрений дідурган. Тай таким би він повинен й бути, коли задужев навіть и ничістов силов редити. Він ув одних брав, а другим давав жите. Одних у лежу клав, а других з лежі здоймав. Згонив из світа й нивинних людий. Ек хотів, то викрив'єв людем роти аж на потилицу. Умів робити тай нівечіти всекі мальфи на світі. Нівертив та звертав з ніг навіть и головних мальфарів, бо йго слово у мальфах було найстарше тай найголовніше понад слова усіх мальфарів. Він нікому ни стерпів, а хто лиш запробував ни уступитиси йиму з дороги, то з тим жерту ни було.

Ек узнав Иванчік, шо тот дідок, то є тот сам страшний мальфар Олексій з Плоскої, то сів так тихонько по конец жидівського стола, шо мало шо й дихав, дививси лиш готовому, шо тот головний мальфар видієт з тим головним градівником?

А градовий цар так си квапив, шо аж тіпси, але Олексій ни квапивси. Помаленьки, розважно виговорєв йиму:

«Ни тебе міні шкода, градовий царю! Ой ні! Ни тебе я желую, тай ніколи на світі бих те ни пожелував, бо знаю, шо тебе хоть желуй, а хоть и ни забувайси, то в тебе на тім світі будет ми вже за все однака мірка. По моїй смерти ти мнє ретенно ни пожелуєш, хоть бих гиб гірше опередь тобов, ек ти отеперечки гинеш опередо мнов, скоро лиш я попаду пид твою руку град ковати. Це я знаю! Тай тимунь твої ласки ни жедаю на цім світі, бо заким шо, то я ше сегодне живий тай си смію з того, шо будет зо мнов по моїй смерти, а, зрештов, я тим и ни таке дуже трабую, шо будет зо мнов по моїй смерти. Най будет шо хочєт, хоть и плоти мнов пидперай тогди, ек я умру, бо тогди міні будет вже все-одно. Міні однако вже — ци висіти за одну ногу,

ци за обі разом, але ни усе ми одно, поків я жию, хто надо мнов би переверхував. Ой ні! Бо поків я жию, то ніхто ни смієт мнє перестаршувати! Тай до сегодне ше мнє ніхто таки ні в чім ни перевершив, бо дотепер тут я був пан, тай ше гадаю й далі ним бути, тай мати таку саму владу тай путеру над ничістов силов, ек смих мав її досив, бо на цім світі, то я бірший пан вид вас, усіх злих духів. Тай доків ше я буду служити по моїй смерти вам — ничістий силі — то ви вже всі на цім світі мусите служити міні, тай мусите ми служити й далі, поків я жию, хоть бесте й ни раді, бо я вас до цього умію присилувати!».

Олексій так си здоросно прокашлав, шо аж у цілій коршмі задзвонило, помаленьки докінчуючі свою бесіду, а градівник, хоть аж си мінив з ніколисти, то однако терпів Олексієви. Він би був тепер терпів, хоть би був Олексій и ків йиму на голові тесав, бо хотів, аби Олексій чимборжій пустив йго з градом ити далі.

«Так, я тебе ни желую, градовий царю, але зато желую твоїх слуг, тих бідних твоїх робітників, и лиш почерез них хочю тобі пити на руку тай трошки попустити. А почерез инче, то бігме шо ні! Я желую твої слуги, бо мижи ними є й мої побратими тай побратимки — мальфарі тай мальфарки — тай тимунь пускаю тебе йти з градом, кудас ес си був справив».

Градівник лекше віддихнув, але Олексій ни турав на тото, далі приказуючи йиму, говорив:

«Але маєш ити з градом лиш самов водов. Розумієш?» — говорив Олексій, намахуючі градівникови кулаком у зуби. — Ані одно зерно граду ми ни смієт упасти на людскі ґрунта. Навіть ни смієш нігде над людскими ґрунтами хмарами сонце заставати, хмари з градом мают си везти лиш понад самов ріков Черемошом. Розумій мо-о-о! Шо ек шодо цоту ни додержиш мій наказ, то абес знав, шо знов те зіпру у тій хвили тай тогди те ни пушшю далі й раз ногов ступити, хоть бес си й малював. Отсим чепеликом посік бих ти град на місци тай дожем бих йго на воду пустив, а тебе, паничу, без потємку й нипроше, видразу бих у Чорногори завернув. А далі, кажу ти на розум, шо вид тепер абес си варував ити з градом без мого призову в тоти сторони, шо я си в них повертаю. Розумієш?»

«Розумію, тай все шодо крішечки так сповню, ек ти ми приказуєш», — чємним голосом поквапно обицєвси градівник, кло-

нечіси г'речно Олексієви аж у поєс, так єк піп оперед вівтаром.

«Но, єк так, то добре. Пускаю те – йди», – при цім слові перевернув назад иртом д'горі Олексій погар на столу. А єк лиш тот погар наповнивси кровйов, то градівник видразу знимидів з коршми так борзо, єк раз оком кліпнути. Ніхто ни зовидів, де він дівси, лиш надворі звівєси такий пудний вітер за ним, шо вихор мало шо ни здоймив укрівлю з коршми. Аж стіни у вуглах коршми зарипіли вид буйного вітру.

Олексій тогди посумнів. Йіго бистрі очі померкли. Тіло йіго ув'єло. Тежко здихаючі, дрижючов руков узєв він тот повний погар тирби тай придавленим голосом обізвавси смутно до Иванчіка: «Отце тільки наточів я тирби з нивинних градівникових слуг, єк смих спер тот град. Ця кров, то мій гріх... Але шо дієти, єк уже така тежка моя доля на цім світі... За покуту я мушу цу кров випити», – тай одним духом її випив. На стів поклав такий чістий пугар, єкби в нім ніколи нієкої криви й ни було тай видразу знов він повеселів. Потемедивси на тілі. Став такий, єк був перед тим. Єдерними очіма подививси на людий тай зачєв знов охічно пити з Иванчіком нидопиту горівку.

Насипав горівки порцію за порційов, весело здоровкаючіси. Пили, аж доків ни допили усю свою горівку, а горівку, покладєну на стів жидом вид градівника, Олексій ни хотів пити. Висипав її поземни на сліди градівникови.

Хоть єк вни оба випили богато тої горівки, то вна їх ни ймила. Устали тверезі вид стола.

Олексій г'речно уклонивси усім людем у коршмі тай пишов з Иванчіком надвір дивитиси, єк мет самов ріков ити град. А за ними з коршми лунув усий нарід надвір так, єк на полонині вилонені вівці з кошєрий. Усі бігли дивитиси, шо си мет дієти з градом, бо такого дива шє ни виділи вни дотєпер, єк прибаг отє Олексій.

На дворі усі дивилиси в горішшє. Над Хороцєвов пирвалиси хмари. Поломилиси так, єк на стаї в путині ломит ватаг ботилєвом молоко, тай тонєнєков смужков, таков зашироков, єк корито в ріці, посувалися з градом помалєньки долів Черємошом, просто на Білоберєзку. Сунулиси понад ріков сивим, аж білим вид граду ліжником. У хмарах шуміло так, шо аж дзвонило, бо там вариласи нічіста сила. Блискавки ни перєставали так блис-

кати, шо аж годі си було на ні подивити. Так світили, шо здавалоси, шо у хмарах таки пожєр имивси. А громи, то так пудно били, шо аж си гори здригали. Аж земня стогнала. Глас из громив видбивавси попид небєса. Йграв кичєрами та долинами. Викручювавси мижи горами, ниугаваючі воркотіти так, шо аж си причювало, шо то жорна жорнают мижи кєчєрами. Шумів-ш-ш-ш, та гуркотів – гrrrrr-гrrr, бурrrrr бур бу-у-урrrr р-р-р.

Град на воду ни йшов, а таки цілими кригами лєду падав у ріку так, єк би хтос йіго з міха сипав у Черємош, а на людскі г'рунта коло ріки, то аби хоть назбитки дес одно зерно граду порсло, то ні. Видко було, шо градовий цар добре мав у гадці Олексієви слова. Розумів тай вірив, шо Олексієви слова були ни на вітер сказані, бо шо він сказав, то мусіло бути свєте.

Вид облаків дов дно ріки, самов серединов, сунуласи однов стінов сіраво-чьорнєва мрака, вид йікої вієло таков студінєв, шо аж руки костєніли так, єкби взимі. А по боках ріки, над людскими г'рунтами, пишно гріло сонєце, лиш такий вітер буйний вієв, шо аж земню рвав. Дєрєва з корінєм вивєртав, тай у прєх плоти ломив.

Хмари по небі то збігалиси до купи, то розтікались, єк котюги, тай плили у повітрю довгим, вузким стовпом. Кочєлиси студєним, чьорним валом долів ріков.

Минув град и Білоберєзку. Утих и вітер. Випогодилоси небо над цілов долинов Черємоша тай над ріков загріло єдерно сонєце, топило в ріці град.

Прибувала чірина, аж чьорна, брудно-каламітна повінь, виплєкувала шодо зерна град з зарінків тай несла го у Чорне морє.

На Усті-Путилови розійшовси Олексій з Иванчіком, пишов попри Бісків на Сторонєц, у Плоску, а Иванчік почєрєз Устєріки на Голови. Иванчік тєпер бізівно перєходив на Вигоді у Дідушкову Річку бер, бо головний мальфар Олексій з Плоскої навчів йіго в цій дорозі ниодної рєчі до стрюби, тай навчів йіго боронитиси перед ворогами, єк би си напосідали на него.

IX

Иванчік досвіта на Головосіки ни заспав зорі, бо Головосіки, то найбірше роковє стрілєцкє свєто. Стрільці дєжє

твердо йго сербують, цілий день нічо ни їдет, постет, чістет, миють усий стрілецький стрій, тай зачінають перший раз восени стрільчіти. Вірет, шо ек тої днини підет їм добре руков звір, то мет ити добре цілий рік.

Ише птаха ни зачінала у лісах співати, ек Иванчік уже встав, зібравси тай надслухоючи, ци ни чюти відків годь йкогос гла-су, а найгірше людского, пишов у ватерник так потихоньки, аби йго ніхто ни зачюв.

У ватернику розшкаборив до ковбка сокиров у потемку навгадь в обох кінцях ошкальок громовиці, ззавгоді на ту річ постараний. Напопительма напхав в розвішканені гузарики сухої векелії, замотав ошкальок на середині курмиком, тай, держічі курмик за оба кінці руками, покручував ним ошкальок громовиці, опертий одним кінцем до протеса в стіні, а другим до берфели вид веркляга. Він так крутив надсідно живу ватру, шо аж упрівав.

Він аж засмієвси з утіхе, ек уздрів, шо з громовиці закурила-си жива ватра. Розмахуючі громовицев у руці, чинив вітром – Божим духом, вічний вогонь – живу ватру, шо на світі до усеско-го діла має велику путерю.

Обкуривси наокола до трох раз димом живої ватри тай пошепки зговорив до живої ватри – вічного вогню – тайну молитву-примівку. А витак зібрав на плечя всий свій стрілецький стрій тай, ни корнеючи свою хату з твердого сну над досвідком, пишов д'де-в'єтьом головицям у ліс, чістити вид скверни стрілецький стрій.

Ишов мовчки, бо в тот раз ни можна си було йиму ні до кого обизвати, хоть би то була до него заговорила рідна мати з грубу. Дорогов ока ни зводив з живої ватри, сокотив, аби, борони Боже, ни загасла, бо тогди би могло бути з ним пудне лихо.

На небі потухали зерниці, робиласи днина, повівав осінний холодний вітрец. Ранішна роса на лісах сріблом вискіреласи Иванчікови в очі. На бучю вже поміціцьку зачінав обертатиси зелений лист, жовк тай из старости корчівси, бо вид Головосік уже панувала над світом осінь. А Иванчік радувавси, бо вид Головосіка, то зима вже ни надходить помаленьки, лиш таки вже совма сідаєт людем на плечя, а для Иванчіка, ек стрільця, перший білий пух на земни, а на ним звіречі сліди в Божу кошеру – то йго душа.

Иванчік сперси аж на Ріжи, серед первовічного ліса, коло дев'єтьох головиц, зверг там з плеч на одну копицу свій стрілецький стрій: сітки, роги вид пороху, пістолета, креси, тай з живов ватров обійшов до трох раз назістріть сонця цілу тоту ріжу, застерігаючи її живов ватров – Божим вогнем вид ничістої сили.

До схід сонця рано видобрав у коновку з дев'єтьох головиц води. Серед ріжі склав велику короду глогового сучя, живов ватров розплодив у тій короді вічний вогонь.

Дим з короди пидоймавси вид земні погачучіними клубками, сірим стовпом просто у небо, а Иванчік уважно слідував за тим, ек уставав перший дим з ватри. Йго лице аж проєснило-си радістев, ек уздрів, шо дим ни постеливси по земни, бо вірив, шо другі стрільці ни постелет йго собі пид ноги того року.

Вічний вогонь розгоравси шораз то дужше. Сухей гліг скоро пожерала ватра. Глогова корода високо ригала вогненов половінев, сиплючі густо червонно світючими искрами ув очі смерековим лісам. Корода ніби дихала то прудше, то помалійше, потухаючи, то угораючиси таков великов половінев, шо хікала аж понад вершеки смерік вічним вогнем.

Иванчік над судинов з видобранов водов з дев'єтьох головиц напочепки чепів коло глогової короди. У лівій руці держєв гушемку иванского зіля, градений чепелик, громовицьку тріску тай гадечу пацирку, шо роздобув її вид мальфара Олексія, а правов руков видгашував живої ватри, потрібної до чішшіня стрілецького строю, тай потрібної йиму протів насланя й ничістої сили.

По видгашеню ватри взєв судину з видгашенов ватров, пишов поважним ходом, ступаючи помалу ступінь за ступнем наокола Ріжі, мочєючи иванским зілем у видгашену ватру, оббрискував Божим вогнем и водицев-свєтицев цілу Ріжу. Йго губи, аж біліючи з побожности, потихоньки шепотіли первовічні слова старовіків. Иванчік говорив ту молитву-примівку стародавну, шо лиш йго одного на всі гори навчів говорити Олексій з Плоскої.

Ек клав Иванчік вид себе оборону на тій Ріжи тай робив протів ничістого насланя обертин, то йиму аж студений піт виставав на чоло зостраха, бо знав, шо робити обертин протів ничістої сили, то є дуже варівке діло, бо у тот час ничіста сила можєт видразу убити того, шо робит протів неї обертин, аби ни допустити зробити тот обертин.

Аж ек обійшов третій раз наокола тоту Ріжу тай поклав на ній против ничістої сили засторогу вид себе, то аж тогди Иванчік подививси бізівним оком на світ, бо знав, шо тогди вже було ничістий силі «гов» тай «тпрру» вид него.

Ек верг Иванчік на ватру иванске зіле, то зирвавси нараз такий пудний вітер наокола Ріжі, шо аж дерева д'земни вершеками бгав, а на Ріжу й ни дихнув, так потрафив то місце засокотити против ничістої сили Иванчік. Він уже сміючіси дививси на тот вітер тай, згорда покепковуючі, промов'єв до ничістої сили, шо из злости гуляла в тим вітру:

«Тепер жениси, хоть и розсєдсьи, ни мав бес моци та путері! Жениси сам из собов тай из тими, шо те суда наспали, а до мене ти вже ни маєш ні діла, ні права. Тобі гов та цураха вид мене, бо ни маєш до мнє вже путері доступити. Тобі гов вид мене та тпррру, ничіста сило». При тих словах він остро намахував кулаком ув очі ничістий силі. – «Ти пропади вид мене, ничіста сило, у скали дираві! У плите та шкрепети безвістенні! Пек та осина тобі вид мене! Цураха тобі відців! Тпрр! Стій, ни лети! Ни розсїдайси таке! Ни жениси тай ни гуляй таке, бо ніхто си те вже ни напудив! Закороткі в тебе вже руки до мене! Гов! Тпррру тобі! Зчезни! Пропати, ек дим вид вітру, ек роса вид сонця».

По тих словах вітер став, екби й ни вієв. А ек си ліс утихомирив, тогди си взєв Иванчік чістити свій стрілецький стрій. Видгашенов ватров мив креси, пістолета, сітки та роги вид пороху, обкурюючі їх иванским зілем. Витегав из стрілецької тобівки гадечі жельця, пускав їх у цівки кресів та пістолет, примов'єючі, аби були в стріліню такі острі, ек гадечі жельця. Гадечєми ліновишшяма обтерав усий свій стрілецький стрій, аби си йиго ни держєло все ничісте насланє й злагода так, ек ни держитси ліновишше гаді. Він чістив та застерігав стрілецький стрій вид уроків, уїду, споганєня, клику, насланя й усекого злого діла. Заклинаючі зло, кладучі зборону та видвертаючі ничісту силу й все поганє насланє вид свої стрюби, він так голосно викрикував, шо аж дерево в лісах гомоніло вид йиго крику, бо то лиш так пудно вадивси він з ничістов силов – злим духом – чорногірским царем. Люто кипів та штуркав злого духа в груди ліктем лівої руки. Силов чістого духа хукав на злого духа та плював на відлю у лице всій ничістий силі. Сік кулаками ув очі. Грозивси, обіруч намахуючі на злих

духів так пудно, шо аж упрівав вид надсїдку. Хапав з догораючої короди глогову головню тай бійно видгрожувавси светим вогнем, горючим сонцем у лице, в очі, у голов та у путерю ничістий силі, поганим урокам, лихому кликови, злому насланю. Усе то зло він видвертав вид себе та своїї стрюби. Бив ничістий силі у саме тімнє – дев'єносто й дев'єть иглий – иглиц вогнєних. Вогнєним мечєм її рубав. На капусту посічену сік. На дрібний мак розсікав, до себе й своїї стрюби ни допускав. Видвертав. У прєсподнє видсилав и там закликав.

У тот раз ніхто си ни смів д'нєму на тоту Ріжу навернути, бо би був дуже поганє погостив, навіки би був покотив свої роги. Навіть сам злий дух у тот час ни варувавси там д'нєму приступити.

Иванчік витегав из стрілецької тобівки гадєчі голови, цілі гадєдини та єшерки тай все то шпурєв на глогову «живу ватру». Божим, вічним вогнем палив всу ту галу – писланців, помичників та слугів ничістої сили, шо то в особах гаді та єшерок ними орудуєт злий дух.

Иванчік всу ту галу голіруч наловив вид Благовішшїня до Здвижїня, повибирив живій жельця з ротів. Бив, коротав їй жите, тай ховав собі то все у свою стрілецьку тобівку. А тепєр, на Головосіка, все то витегав з тої тобівки тай палив їх тіла на глоговій ватрі. Навіки нівєртив – тратив їх гадки й путерю:

«Пек! Цур та осина! За морєм ти гадка вид мене», – закликав то все. На глоговій грани та вся гала так скверєнчєла, шо аж піла, але то ни гала піла, а ничіста сила, шо в ній сиділа. Иванчік мовчки дививси на тоту ничісту силу, ек уна конала в тій галі, попеліючі разом з нев. А ек зпопеліла цілком гала, то Иванчік, лиш дико усміхаючіси, заговорив:

«Отєпер ни одєн тот мальфар, шо орудуєт цєв галєв, а ни посокотивси, ни поклав вид себе оборону, то взєв йиго нивмиваний у прєсподнє. Пишов на дїтчю маму, бо я йиму добре отєперки примовив. Обєрнув я йиму тото йиго насланє так, шо вже си рєтенно йиму всего видхотіло. Бізівно ни мєт йиму бірше зазуля ковати на цим світї, бо вна вже йиму отєперєчки заковала навіки. Тепєр лиш трємбіти за ним по кичєрах тужно заголосєт умєрської тай смутно задзвонєт дзвони у дзвїнници йиму подуші. Ни мєт він вже бірше своїма ногами ходити по світї тай

збав'єти мальфами нивинних людей. Ой ні, бігме, шо ні. Це знаю я бізівно».

Він видважно ступив на спопеліле ватришшє, брав у жменю попелу тай чістив ним свою стрюбу, залагожев її на цілий рік до стрілецтва. Він так добре залагодив и засокотив усий свій стрілецький сохташ, шо цілий рік ни мав си жев чо боєти у стрілецьких справах йикоїс злигоди або насланя вид других стрільців.

По тій роботі Иванчік учюв у собі таку бізівність до стрілецтва, шо вже ни побоївси пити й Шкинди тай Довгому, стрільчіти їм опередь самих вікон.

На Головосіка рано, ек прошумаласи Иванчікова жінка Єлена, то ни знала, куда Иванчік з хати дівси. З хмарними очіма, ек небо у слоту, сердито говорила до сина Леся:

«Ади ек раненько сегодне си бешість схопила тай потекла-си кудас своїми пустими дорогами так, шо з нас ніхто ні чув, ні видів. Такої біди, ек цес мій ґазда, то я ні чула, ні виділа».

Лесьо шє спав усередині тай тимунь ни хотів си з нев розговорети. Він, лежічі долівлиц на твердих лодвах постелі, загорнений у стару і виглодану лижничіну, ліниво прижмурєв очі, а йго жінка Єлена, шо спала коло него повид стіни, вергла йиму стару фелеґу на ноги, аби ни змерз, зажмурила сперед свекрухе очі, ніби хропла, удавала, шо спит, аби стара ни корнєла її борше до кутаня.

Лесьо, аби скараскатиси старої з-перед ич, ніби сомно видворкнув: «Та най гримит дєдя, куда си наважив, біда йго бери, а я хочю спати», – тай обернувси д'жінці лицем.

Це так осердило стару, шо вна вже довше ни могла улежєти за столом на задній лавици. Схопиласи тай тріскаючі та лускаючі з серця дверми, взєласи до кутаня в хаті. Вна так пудно гриміла дерев'еними мисками в полицях, шо мало шо їх ни вилупала. Скорнєла й нивістку до кутаня. Хоть тої днини було свето, то однако вна ни дала нивістці пусто хропсти на постелі. Заставила до роботи разом з собов.

В неї шораз, то бірші ґудзи робилиси мижи очіма, а губи, то так шюрилиси, ек в тої кобили, шо любить кусати.

Ни дала вна й синові Лесеви довго лежєти, ек си розтрескотіла:

«Й ти такий самий ґаздик, ек оттот твій дєдик пишний та велебний, у лиці би ви були оден одному, ек мне тежко оба гризете. Аби лиш вас так сумліне гризло. Ану, аби й тобі си лиш йикас дорога вирискала, ци ни полетів би й ти з хати гала світа? Видразу бес побіг так борзо, ек тот песючок, шо любить коло чюжих бухний хаїти. Ни питав бес кутанєм у хаті, бо то лиш ми дві з нивістков так тежко проклеті в Бога, шо лиш уводно мусимо терєті сами дві вічно коло отсих проклетих хатених вуглів, нидіючі та чорніючі коло кутаня в хаті тай коло роботи понадвірку.

А ви два, брате, лиш бесте були пустопаш троєрали». Лесьо ни ґражнивси знов. Устав, мовчки зібравси. Умивси коло полиці верх чюбрі, утерси в рамат, шо висів на жердці перед печі, тай пишов надвір до свого кутаня, а стара лишилася лиш з нивісков у хаті, торкотєчі, ек потак.

«Ану ци Иванчік би так сербував тоти пости, шо їх приказуют попи постити? Ййде! Це би він ни зробив, хоть би йго шинов пік. Він лиш то робит, шо сам уважєт на добре. Ніхто би вже йго ни завернув на инчу дорогу й стома парами волів».

По кутаню надворі Лесьо увійшов у хату, сів на припічку, в куті коло печі, закурив люльку тай грів босі ноги в печі оперед ватри. А стара, кутаючіси, уводно джвинділа про Иванчіка:

«На око він виглядаєт мнєкий чоловік, погибачкий, але на правду, то его ніхто би ни переиначив, ек на шош си поважит зробити. А у кождим ділі, то він такий крутий, ек то дерево круте, шо й десітьма клинами ни розколєш. Він пудно завоїстий та зашитий, ек тот штуб, шо кумбуковато виріс на вітрах пид полонинами. Ціле жите йдет зо мнов на джурджю. Усе робит міні навиворіть тай назістріть так, ек би то назбитки робив. Ни жиєт він зо мнов так, ек то жиют инчі ґазди з своїми ґаздинями, шо си радєт з ними над ґаздівством. У свето ци в неділю посидєт из своїми жінками дома, тай си разом попєстєт. Підут дес разом и на набутчік так, ек то си годит ґаздам ити мижи люде вкупці. А з цим нипорадна година. Йиму у голові лиш кріс, а бірше нічо. Ек прийдет д'хаті, то лиш гур-бур, тай коби лиш кріс на плєчя тай гайда знов на мандрівку, а ти хоть и розсєдьси, за усим гуждинаючі на ґаздівстві, то він тим ни требуєт».

Аж руки собі ломіла з туску, шо ни могла йго перевернути

на своє копито, а витак ніби розражєла себе: «Він однакий на-туров з моїм братом Дмитром Шкиндев тай йиго побратимом Иваном Довгим. Шкода, шо лиш пусто на ні нарікаєт, бо вни всі три такі однакі, єк би були в одним фірмаці висипані, аби лиш їм слих пропав усім тром разом. Їм лиш стрілецтво в голові тай почерез то лиш вічно воюютси мижи собов та борбуютси, а всі три йдут однов дорогов у пресподне. Аж ни розумію, єк їм может Бог терпіти, тай єк может света земня таких блудців на собі держєти? Бігме, шо за це дивуюси Богови, бо уни ни виз-нают того Бога, шо учют про него попи у церкви, лиш мают собі инчого Бога. Але йкого? То лиш оден Пекун їх знаєт, бо вни лиш йиму служєт тай молєтси, а ни Богу. Єк кажєт піп, свєтивбиси, у церкві на наказаню, – «то дикуни, а ни люде».

Иванчік добре уже знав парсуну своєї Єлєни. То вічний звадун був, а шо він на Головосіка ні з ким ни хотів си перєчїти, тимунь увійшов у хату, аж єк мало вже сонце заходити. А до того чєсу, то вна си вже цілком просєрдила на него, тай єк він увійшов у хату, то вна си лиш засмієла д'нему довстрїту, єк уз-дрїла, шо він уніс у хату з ліса добру добич:

«Ото єс си сєгоднє за цілий рік найліпше виголоднів? Гєт викурилєси з тє їда. Але я цим бігме, шо й раз ни требую. Єк єс такий дурний, то голодній, біда тє бєри, хоть и за всі гори».

Але Иванчік ни питав ні її привитанєм, ні її їдов, бо він був рад, шо пишло добре руков йиму на Головосіка стрілецтво. Прєсєсив у душі Бога-сонцє, аби цілий рік йиму так велєси стрілецт-во, єк тої днини.

Х

Видколи головний мальфар Олєксій з Плоскої натокнув Иванчіка по-людски на стрілецку дорогу, видтогди він вибивси на такого великого стрільця, шо майже всі стрільці лиш про него зачєли бесїду мати, тай лиш си ним журити.

А найголовнійші стрільці, Шкиндя з Довгим, почерез то на-смерть на него заворогували, бо вни завистували, шо він ув очєх людий у стрілецтві зачєв ветити на ні. А в них стрілецтво було найстарше вид усєго. А найдужше сердило їх то, шо він нієким кіпом ни хотів си їм поклонити тай ни хотів їм стоєти в

броду. За тото уни пудно запізмували на него тай зачєли си напєсїдати, аби докончє датєси йиму узнаки. Ни спускали йиго з ока. Уводно вудили за ним. На кождим ступєни пазили, тай де лиш могли, там шкодили йиму до крєса своїми чінками. Перєд їх зором тай нюхом ни мїг си він нігдє сховати, бо скїрзь йиго вивїтрєували, єк гончі котюги дикєго звїря.

Одної Пилипівки, аби си їм забрати з-перєд ич тай уступити-си хоть трохє з дороги, Иванчік забравси на стрілецтво у по-лонини. У полонинах було шо стрільчїти, коби лиш був мїг забї-зувати. Тогди в полонинах Божє кошєра ни була шє ні перєд ким закладєна. Стоєла отвором, навстєжїр отворєна перєд усїма стрільцями. А до того шє Иванчік мав таки й шєстє на звїрину, й то таке великє, шо вна сама йшла на него, єк маржи-на на солишшє.

Він вид раних зїр до пізної ночї стрільчїв лісами. По груди бродив зимами за куницями, та надсїдно совпав замїтьми за сернами й оленями. Єк вихор, гонив серєнами за лисєчими слїдами.

Він був си окошелєв битлувати в Луковицях – на Шєкерівці. Усу свою добич зношуєвав на рїжену сєред лісїв у порожну, ста-ру курнєнку з малєнькими виконцями, шо були замїсть шклий застанєні свинєчєми дималами.

Прийдєт у вєчєр у курнєнку з стрілецтва мокрий та снїжєний, але баю ни було. Клав боршє в печї ватру. Піч без коєна, дим зразу хоть и повалит на хату, то борзо устоєувєси пид висо-ков стєлєв, бо Иванчік отворєв у стїні верх печї в хорєми ви-концє – каглу, куди виходив з хати дим надвїр. Тогди Иванчік бравси до порайнє: навєрєтєв в куті верклєг бєрфєлов на ват-ру, на бєрфєлу вїшєв дугов мїдєний кїтличок, варив у ним єчмінну кулєшу, а в спїжачку смажив мнєсо з олєнє або сєрна.

По вєчєри Иванчік розбєравси, бо в курнєнці ставало так тєпло, шо аж було душно, постєли розморєжуєвав пид при-пїчком, а онучї, гачї, та сєрдєк вїшєв схнути у грєди. В курнєнці вид парє раз-двє схло мокрє фантє в грєдєх, ни проїласи мок-ра лудина так, єк у свїтлицї, схнутї на коєні, або набитє в печї. Нидурно то старєвїцї людє дуфали бїршє в курнєнки на зиму, єк у свїтлицї.

Він кождєго вєчєра ни спєв допїзна: лупив куницї, дикї котї,

лиси, а часом кутав вовка, рися, серна тай рогатого оленя, П'єлив шкіри з дичини та погідно в парі, здалека вид ватри їх сушив так, аби ни збавити працу, тай розвішував гредьми, на ріжках, мнесо будити.

Через роботу, то легав він спати завжде у добрі завлеги. Хоть полонинами ни було слідно людского сліду, то він завжде був добре обзамиканий в зимарці, бо казав, шо «лихо ніколи ни спит ні вночі, ні в днину». В тій зимарці чювси він бізівним, нічо йиго там ні пужєло, ні привижелоси, ані ни причювалоси йиму нічо.

Аж одної ночі, єк добре утовкло надворі, зробилоси йиму в тій курненці йкос дуже лечно. Він ліг спати, гадав, шо єк уснет, то в сні йиго тот страх минет, але він ни то шо ни вснув, а ни міг навіть й ока зажмурити, бо усєкі гадки зачєли си шибати йиму в голов. Намотав тих гадок він собі повну голов так, єк челідь намотуєт ниток на клубок. То все ни дало йиму лежєти.

Устав.

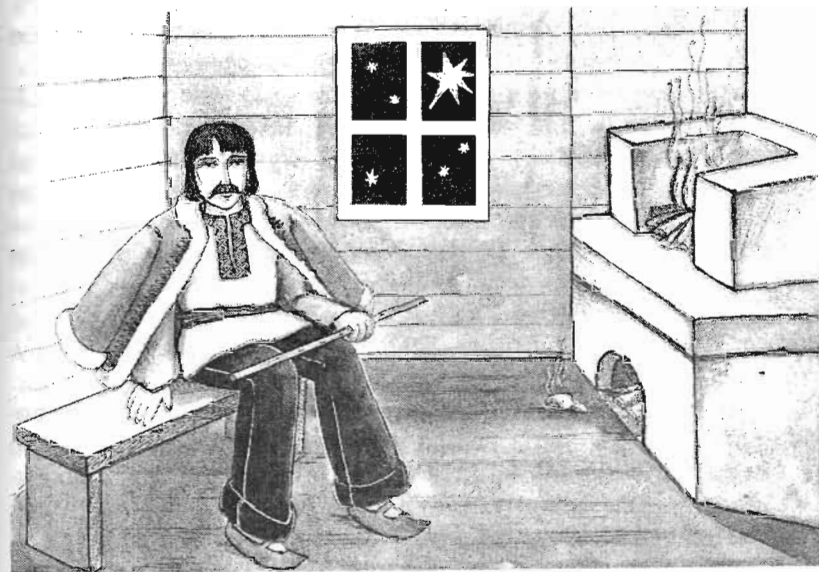
Набури в печі таку ватру, шо половинь досєгала майже стєлі, здавалоси, шо стєлина кождої хвилі имєтси, але то ни було йиму в голові. Ватра з печі освічювала майже до половини закурину димами старовіцку курнєнку. В хаті, коло задної стіни, стоев потемок, а вид того потемку Иванчікови легав на серце йкийс тежкий тусок так, єк на гори легает мрака на слоту. Йиго душу шораз то гірше обгортав йкийс тусок, але чоґо, то він то ни міг видгадати. Чім бірше удив'євси він у тот потемок, тим гірше зберав йиго йкийс низрозумілий страх. З сірого диму, шо йшов з печі на хату, искри половини золотим піском розсипалиси в тот потемок хати. З печі остро пукала ватра, ніби плювала вугликами грани аж насєред хати, здавалоси, шо земня в хаті кліпаєт вогнєними очіма на Иванчіка. На земни вуглики потухали, тай гасли так борзо, єк гаснет людске жите.

Иванчікова душа зачєла шош нидобре вішювати. Тошний тусок зачєв давити йиго серце. Він ни давався йиму. Махнув байдужно руков, ніби нічим ни питава, тай ни встаючі з кута коло печі, узєв з полиці верх двер свою любу фльоєру тай зачєв игров у ню розгонити з свого серця тусок тай розвесєлювати засмучєну хату.

Играв.

А йиго фльоєра того вечера йикос так дивно играла, шо аж він

її ни розумів, бо єк играла весєлої, то ціла хата так си весєлила, шо аж дзвиніла. Але єк играла смутної, то так си тошно робило в хаті вид тої игри, шо здавалоси, шо аж сажєні, чьорні стіни вид неї плачют. А знов єк зайграла кучєрево, дрібнєнько пидгучкої, то стара за стара була та курнєнка, але виділоси, шо й вна ціла данцувала дрибно дрибушки. А єк играла стародавньої, буйної опришківської игри, то причювалоси, шо то ни лиш тота зимарка співаєт старовіцкої співанки про опришків за її голосом, але шо то навіть співаєт и ліси понадвірю наокола зимарки.

Нараз порс з печі великий вугол грани аж пид хатний поріг.

А Иванчік єк то вздрів, то видразу лишив играти, бо фльоєра сама видпала йиму вид губий. Иванчік поклав фльоєру глухєм кінцем на коліно, а на головний кєнєц пидпер бородав тежку з гризи свою голову тай, полохливо поглипаючі очіма, дививси він так сураво на тот вугол грани, єк тот порхєй кінь, шо чоґос си вержет.

Він угадував, шо тот вугов йиму вішюєт: ци добро, ци зло?

Усекі гадки роїлися йиму в голові так сильно, що аж вид них йиго голов заболіла. Усіляко міркував:

«Ігій-бідо, що то за гість может прийти сеї ночі суда? Добрий, ци лихей? Ким післаний?» – Тежко думав. Нараз шош так болючо тенькнуло йиго в серця, екби в него розигритим жигалом сунув. Аж здригнувси: «Вере це, хло', ни Шкиндя з Довгим повітрили, де я си повертаю? Хто знаєт?» Він йикос дурновато всміхнувси на то, а витак похмурился жесно. Брови зморшілися в гудз, а лице сійнуло видагов, він безпечівси: «Нима мині страху вид Шкинді з Довгим, шо єни би в таких зимах присовпали суда поміруватиси тут зо мнов у силу. Ні, це ни будет». Він шош инче подумав. Йиго лице здригнулося так дивно, шо аж вуха в него зтевалися. Він зачев си запужувати:

«То песіголовини, ни люде. Шкинди з Довгим ни треба самим ити суда, їм лиш треба визнати, де си я повертаю, тай пислати «свого слугу» – йиго зчез би, бо уни мают «йиго», тай мині может тут бути конец, бо екраз сего вечєра ни поклав наокола хати, знадвіря, оборону протів ничістої сили тай ни зробив смих, до лиха, обертин протів насланя». Студеними цєтками виступив йиму піт на чоло. Плюнув: «Ретенно, шо от-тот вугол пусто дурно ни штрик аж отам пид поріг, лиш на йикес діло? Старики приказували, бувало, шо ек штрикнет з печі вугол просто пид поріг, так ек отот, то мусит прийти в хату гість.

Вугол пид порогом на студеній земни попелів, а Иванчік врожив, шо ек тот вугов так загаснет, ни розпукнетси, то нічо злого ни будет, бо все ничісте прійдет разом з нічов, а ек пукнет, то станетси шош дуже нидобре. А вугол у тот раз, екби навмисне – розсівси.

А Иванчік лиш задарабанів зострахе, аж низараз процідив кріз зуби: «Ади, уже показало, шо то может прийти за гість до мене в гості. Прійдет насланє, й то нисамовите. Але біда бери, нічим ни требую» – при цім він махнув руков так на відплю, ек би був хотів шворкнути когос назадь себе позавуш, а витак говорив сам из собов:

«Чоловік лежит, тай рад би уснути, але ек ни дают мухе, то треба си вид них боронити, таке й моє, шо відев буду мусіти си боронити, тай то так, ек умію тай розумію. Нізашо у світі їм ни пиддамси, бо ек си зачнет война, то мусит си дотів прова-

дити, доків хтос з нас її ни вийграє. Йга, мині вже все одно, ек вид сонця, так вид місяця».

Плюнув на мару, тай зачев борше робити то, шо ше наборзі можна було зробити. Клав у хаті оборону протів насланя: перевернув на собі сорочку та й гачі навиворіть, узєв замітавку тай кочєргу, припалив у грани, обкрутивси з ними насеред хати на п'єті лівої ноги тричі в зістріть сонця, гримаючі за кождим разом замітавков тай кочєргов у середний сволок, обкурюючіси димом, примов'єв:

«Йикий гість, такий колач! Цур, та осина. Пек тобі вид мене. Ек ни маєт моци та путєрі мертвий з гробу встати, так ти, ничіста сило, поганє насланє, ни маєш моци та путєрі д'мині в цу хату приступити! Ек ни может си світ назістріть сонця закрутити, а вода в ріках та потоках горі, назістріть поплисти, так ти, ничіста сило, поганє насланє, ни можєш мати до мене моци й путєрі. Ху! Тфі! Зчєзни! Пропади!» Тай на замітавці й кочєрзі об'їхав назістріть сонця тричі хату.

Ек поклав вид себе в хаті малу оборону, то почювси трохе бізівнійшим, бо цілком бізівним чюв би си був аж тогди, екби був міг покласти оборону знадвіря, наокола хати. Але класти оборону надворі, наокола хати серед ночі, то він си ни бізував, бо навіть головні мальфарі роб'єт йиго дуже дрижєчі, бо ек би їх зістрітило насланє, доків уни покладут оборону, об'їхуючі на замітавці тай кочєрзі в зістріть сонця знадвіря наокола хату, то би їх видразу на місци стерло. Уни ек кладут оборону наокола тої хати, шо мают у ній шош мальфувати ци видвертати насланє, то роб'єт то дуже сохтівно й то лиш тогди, ек ише є хтос другий у тій хаті, бо боєтси, аби їх самих ни стратила ничіста сила.

Ватра в печі так горіла, шо аж гутіла так, екби грім зпонимлива гримів, а Иванчік сидів знов у куті коло печі, поколисуєчі собов то в одєн, то в другий бік, играв у флоєру, тай забуваючі в тим за страх, співав усіляких співанок, екі лиш лізли йиму на єзик.

Ближиласи вже й опівніч, але він ни спав, бо саме тогди було бійно насланя. Він співанками прогонив сон вид очій:

«Ишов леґінь в полонину, з пістолєти грєнув,

Екби ти знав леґінику, ек за тобов гину?»

Ек Иванчік добре розігрівси коло ватри, а олєнина єла морити спати, зачєло йиго тогди шош млісно солодке натєгати

так, що почував він у собі йикус дивну любу путерю, тогди играв у фльоєру ише кучеревійше тай співав куражистих співанок, з придобашками:

«Сеї ночі, опівночі, сонок ми си приснив,
Та на тоту чічку-рибку, шо я на ню мислив».

У тот раз причюлоси йиму, шо шош ходит хатним подом. Ни видриваючі фльоєру вид губий, наслухав, але нічо ни чував, махнув руков:

«Та ци, я ни требую! Ой га... біда бери. Хя! Таже хльов' – раз мати чоловіка породила, тай раз умерати», – та аж узад подавси, так прилипачко зайграв у фльоєру, тай на всу хату голосно співав:

«А чія то крайна хата, ци ни куми меї?
Кортит мене ночювати одну нічку в неї».

Але ше и ни докінчев він ту співанку, ек на поду шош так пудно гренуло, шо він аж підштрик зострахе. Кріз отворені двері глипнув у хороми, але нічо ни було ні чути, ні видко, лиш чорна ніч з хорім пудно глипнула потемком на него, так, шо ним аж сійнуло, але удавав, шо си ни верг тай нічо си ни боїт. Играв тай співав далі, аби «він» зчез би, пек би му та осина, видів, шо він йиго й в п'єті ни чуєт. Притискав фльоєру обіруч до губий, та аж си зажмурев, так завзєто играв, то знов, держечі фльоєру протів губий нарехтовану до играня, поморгуючі весело очіма, співав:

«Ой брате, побратиме, музика, музика,
Бо дівчена чорнобрива – забава велика».

Та вже ни мав він коли ту співанку докінчювати, бо шош так пудно чімос усадило посеред хорім з поду, шо аж ціла хата здригнуласи. А Иванчік, то так си перепудив, шо мало шо ни упав з кута на земню. Зострахе аж у куцуб'єчок зкоцюбивси, тай дринтічі ждав, шо то далі будет си дієти.

Хотів заперти хатні двері, але вже ни запер, бо з поду шош йиго так шворкнуло драницев по голові, шо йиму видразу потемніло ув очєх, запіло в ушєх. Він, зачмелений у голов, упав на поріг, ек дриво. Ек задовго полежев він долівлиц на земни, то ни темив. Темив лиш тот страшний регіт з поду, у тот раз ек падав на земню, бо то був такий пудний регіт, екби стадо конний на полонині рзало.

Тай спамнетавси аж тогди, ек на него закликало з поду писливим голосом: «Мо-о-о! И-в-а-а-а!» Кажи, шо ти собі гадаєш, бо зараз гинєш. Говори, мудраку, доків ти будєш ити всім назістрїть так, шо я через тебе ніколи ни маю супокою? Кажи, чому ни говориш, ци ти заціп рот?»

Иванчік ни обзивавси, а з поду верешшєло ни своїми головами, прото нисамовите: «Ти, мудраку, ни хоч си поклонити мудрішшим стрільцям вид себе? Ой поклонишси зараз, хоть бес и ни рад, бо я на то суда післаний, аби тебе примусити», – тай знов заgrimіло, залускотіло та засвистало так пудно на поду, шо здавалоси, шо там си сто пар чортів нараз женит. Здавалоси, шо цілий тот бурдей розвалювавси під ногами нічїстої сили. Иванчік мовчєв, а то си знов зачєло з поду на него лютити та острити:

«Ти маєш тепер шєстє на тоту оборону, шо єс поклав протів мене, бо екби ни вна, то бих з те зараз оттам спузу завів. Так бих те на порох зтер, ек камінь муку трет, навіть земню бих під тобов розтер! Але жди-и-и, ни поможег тобі твоя оборона, ек я си май ліпше постєлю, бо ек я си попуртаю, то ти впадєш міні у руки, а тогди тота твоя оборона мет тобі так очіма вилізати, шо виштрикнут ти й очі з голови! I-i-i-gi-gi-gi» – заквілило пудно та зареготалоси на поду страшним сміхом: «Хя-хя-хя хі-і-і-хі», – над самов таки головов Иванчікови.

Він так, ек би си з твердого сну в тот раз прошумав, ни міг си на світ подивити, а такий був умучіний, шо аж дихати ни міг. Лєдви з земні пидоймивси. В хаті був потемок. Ватра вигасла в печі шо й до искри, йиго то все так приголомшило, шо він був си аж отєк збєсєбив, прєч би си казало. Аж ни зараз спамнетавси, де він є тай шо си з ним удієло. А ек опєвнивси, то так, екби на иглах, борзо зметавси: викресав ватри, наклав у печі ватру, видгасив собі ватри. Примовив на ній, тай протів насляня зробив обєртин. Тов примівков обмивси цілий, до трох раз напивси її тай нев оббризкєв цілу хату, а витєк гившнув тої примівки до трох раз на вікна, на двері, а рєшту гившнув з коновки на видлю криз каглу на під, нічїстий силі в зуби.

Ек він тот обєртин скінчєв, то таке си нараз завєло на поду, шо йиму си виділо, шо таки світ гинєт, таке си покаїне заводило. Причювалоси йиму, шо зчєзники уквівлєю з хати здоймают,

так шош затришшело на поду, а надворі, то звієласи така фіфоло, шо аж хата у вуглах рипіла.

Але Иванчік з того всего вже лиш задоволено смієвси, бо видів, шо то ничіста сила так лиш из злости лютиласи на него тимунь, шо він потрафив такий моцний обертин зробити, шо вна мусіла вид него видразу обернути назад туда, видків була наслана, и то завернуласи насторц та наголов так, шо мало шо й в'єзи собі ни утерла, утікаючі.

Хоть ек добре показавси він ничістий силі, шо він значіт, то однако си її боев, бо біда ни спит ні вночі, ні в днину, тай ни ходит лиш по лісу, але й по людех. Він знав, шо на світі є мальфарі над мальфарами, й то такі, шо їх силу ніхто ни годен ні збагнути, ні зміркувати так, ек Божу. Прото «біда біршя вид світа». Тай ніхто ни годен поїсти всі людські розуми на світі, аби знав усе то, шо всі люде знают.

Через тото він далі потерпав, аби ше й тої самої ночі йиго вороги знов ни обернули йиму назад тото наслане. Бо хто может на світі усе зміркувати, шо си может стати? Тимунь він цілу ніч мавси на острозі. Оком ни кленув, клепавав примівки, ек червак у дереві:

«Вийшов черлений чоловік, з черленого моря: у черлених постоліх, волоках, онучях, гачох й у черленій сорочці!

У черленим оперізувачю, кужусі, сардаці. У черленим кумпаці. Черлений чоловік вийшов з черленим вогненим мечем.

Пишов він у високі полонини: загороди загородив, брами зробив. Стаї наклав, зимарки побудував, ворота до цієї зимарки спорєдив. Пишов черлене дерево, гліг рубати, мене пороженого застерігати.

Тев у черлене дерево, гліг, то ни в дерево він тєв, а ничістий силі – насланю – у голов, тімне, ув очі, у саме серце тєв.

Видтєв, обернув, назад видослав, видвернув:

Ничісту силу, злого духа, наслане до цієї хати ни допустив.

На вогнених воротіх спєрав,

Вогненим мечем ничісту силу сік, рубав».

Надворі ни перегєвкав вієти вітер, а утихомирилоси аж тогди, ек запіли перші кури поопивночі, ек за далекими морями, та за високими скалами прошумалоси на своїм золотім престолі праведне Сонечко й своїов правдов, світлом з задале-

ких морий сійнуло на нашу матір-земню, бо наколи лиш си рушило йти до нас праведне Сонечко, то видразу ничіста сила утратила свою путерю над світом. Надворі випогодилоси, тай потискав такий мороз, шо аж драниці на дахах тай кора на бучю пукала вид него.

З темного неба єсно світили зерниці, здрібна покліпуючі тай поморгуючі кріз маленькі виконця на Иванчіка, ніби дайкалоси д'нему в хату нагрітиси.

Рано, ек вийшов Иванчік простоволосий на двір помолитиси до праведного Сонечка, то було шо видіти. Надворі замети рівно з кілем наклало наокола тої бухні, а земню, то так лісом устелило, екби накошеним пологом. Цілий бутин у лісах зробило, й то такий, шо нирозумно йиму було ні почетку, ні кінця. А плаї тай всі переходи, то гет зимами позасипало.

Ек уздрів Иванчік, шо почєрез Лудову на Голови був найдушше заломнений плаї з усіх плаїв, то видразіско упав на дорогу, хто тото наслане був на него наслав, бо уно си туда вернуло, заломнюючі плаї за собов.

«То Шкиндина тай Довгого робота, Біг би їх побив. Але й я їм си добре показав чоловіком, ше ліпшим, ек уни міні, бо завернув смих їм назад тото їх наслане так, шо утікало, ек дурний у брід, без дороги – сміючіси, говорив сам из собов Иванчік, затераючі аж руки з радости – бо ни мало си коли роззерати тай виберати собі дорогу, куди втікати, лиш летіло без потємку, куди виділо».

Ек вернувси Иванчік у хату, тай примов'єв собі ише раз до схід сонця, то йиму виразно показало на воді, шо то ни був хатний чорт-домар, тот шо лаким у порожних хатах домарити тай пужіти людий, лиш то був злий дух – ничіста сила, наслане. Тай Иванчік и сам вірив, шо то так, а ни инак є, бо про чорта-домаря, то він си нираз наслухав змаленьку вид старих людий усєкіх оповідань. Але вни всі розказували, бувало, шо домар лакім був у порожних зимарках та стаях на полонинах пужіти нічлігарів, але то він з ними лиш си любив драчкувати назбитки, аби мав си з чого посмієти тай розвеселити собі душу на самоті, а ни збиткувавси так остатно з людий, ек сеї ночі позбиткуваласи ничіста сила з Иванчіка. Він лиш харамани всєкі пускав тай фіг'лі з людьми кроїв, а зла нікому ни робив, хіба би був хтос йиго шош

навмисне задражнив, або, екби був хотів хтос украсти кужбу вид веркльога з стаї ци зимарки, шо її «він», зчез би, там ек ніч так день сокотит, то лиш тогди міг він позниважити чоловіка, а инак, то ні. Бо чорт и сам любить игру тай забаву. Приказуют, шо й «він», зчез би, нираз, скучнуючі на варті коло кужби в порожних стаях та зимарках, пигичіт собі в скрипочку, або играет в дудку, аби си йиму ни навтемнело самому на самоті сидіти. Лиш у флоєру він ни йграет, бо флоєра – то Божя, а ни «йиго», зчез би, музика. А скрипка тай дудка, то йиго, зчез би, тай тимунь при них буваєт на набутках мижи людьми найбіршя покуса, а нираз и головництво си виводит при скрипці на набутку, почерез челідь. Прото, старі люде приказували здавну, шо скрипка тай дудка, то юда, бо ни одного хрестенина до гріха скуражуют.

Старики приказували, шо, бувало, полонинами, в порожних стаях чорт, слухаючі людскої музики, так си розкуражував, шо й сам ишов у данец тай данцував ни будь ек, а дорідно, поциганцьки. Бувало, аж гайдука сідав, данцюючі. Кажут, шо ни одного головного данцу навчілиси колис опришки з него, зчез би, блудькаючі лісами та полонинами.

Ек упевнивши Иванчік, шо тото насланє на него вночі було Шкиндинов тай Довгого роботов, то видразу змотавси з Шекерівки на Велику Лудову, в Семнєнову стаю. А ек ишов туда, то перебув на ногах постолу моршками узад, а зап'єтками наперед, аби змилити перед ничістов силов свої сліди.

Тої самої днини, шо він змотавси на Лудову, увалила зима по церковні вікна, через ту опадь він бірший чес сидів у стаї, ек нирав лісами. У день спав, а увечер робив коло хати з шушеної риби шкрум на наду куницям тай лисицям. А уночі виберав из застівного вікна димало, сідав на лавицу тай з кресом у викні терпеливо ждав на засідці на здобич.

Одного вечера була дуже видка, місячна ніч. Хатні двері були обзамикані. В хаті світла ни було, бо навіть у печі вже ватра потухла, так то пізно було. Йиго ломив на засідці сон, але він си ни давав. Нараз учюв, а то си шош вирцнуло дверми з надвіря в хороми. Йиму сійнула у голов кров так, ек би в ню сокиров тєв, шо то за указія серед ночі лізет у хату. Він так си верг, шо навіть зострахе забув за свій кріс у викні. Отворилиси навстежір сами й хатні двері. Йиму ише гірше дало пуду так, шо

аж волосє на голові устало, бо на хатним порозі він уздрів, а то стоїт передними лабами велика, чорна пужла тай світит на него так пудно очіма, ек вовк. А йиму у тот раз и писнути ни дало, бо зострахе він таки прикипів до лавиці.

Він аж тогди нагадав за свій кріс у викні, ек пирга, вискіреючі великі білі зуби, зачела на него пудно гарчети. Спамнєтавши, тай замірив з креса просто в тоту пужлу, думаючі: «Буде, шо буде, стрілею», – тай видважно бехнув набоем у пиргу на порозі.

Набій блиснув у хоромах тай пропав, лиш так гавкнув, шо аж сажя упала з стелі в курнєнці на земню, а пирга в тот раз так, ек би і ніколи й ни було на хатним порозі, знимиділа з него, ек привид.

Иванчік викресав ватри, засвітив на опецьку лоєний пюзар тай зшукав скрізь тої пирги: в хаті, в хоромах, але її ни було, пропала, ек мара. Хоромнєні двері були замкнєні так, ек він їх звечєра замок лавчєстим замком, на шєнчєках, нікто їх ни розмикав, лиш хатні двері стоєли отвором навстежір. Иванчік видразу здогадавши, шо то двері отвором нивмиваний, тот, шо первергси був у пиргу, а ек він стрілив, то так утік, шо й двері ни зудалав за собов заперти.

А ек Иванчік зачєв примов'єти вид насланя собі, то знов йиму показало на примівці у воді, шо то знов було на него насланє, лиш цим разом уже псом, а ни чортом.

XI

Тої зими Иванчік уже бірше ни ходив полонинами на стрілецьтво. Стрільчів у селі, бо йиму й в селі годило на стрілецьтві: куда си лиш повернув, туда бив звірину.

Одного дня на стрілецьтві зистрїтивси він нинадїйно око в око з Шкиндев тай Довгим так, шо вже си ни мали ек виминути, мусіли прийти до чола, бо на Палїївській Кичірі Иванчік совма на ні вийшов здолин довстріту їм.

Хоть Шкиндя з Довгим почерез стрілецьтво погано нинавиділи на Иванчіка, то однако, про людске око, ек си здибали, то привиталиси ґрєчно мижи собов так, екби нивіть Боже йкі великі побратими були. То прото, всі три були родемі стрільці,

хетрі, ек тоти лиси, шо вни на них полювали. Тай потайні всі три були, такі, ек тоти котюги, шо ув очі, спереду ластетси, а витак нинадійно лов'єт ззаду потай за ноги. А такі були великі паламантирі, шо шо инче гадали, а шо инче говорили так, шо годі було коли з них правди добути, бо така вже в них була вроджена стрілецька натура, ек у звірини – хетра.

Шкиндя з Довгим, ек уздріли Иванчіка з кресом на плечох, то видразу оба стали на Паліївській Кичірі під хехлатого бука тай ждали спокійно на свого супутника.

Иванчік помали йшов, совпаючі зимами, здолин на кичіру, бо сонечко саме було в полудне тай так пишно пригрівало, шо годі си було подивити голим оком на зиму, тай він на ню й ни дививси, бо оперед ним з-поза кичири показувавси, екби з земні виростав, гордий привид Скупови, тай притегав свойов красов йго очі до себе. Подихував полегоньки теплий вітрик. Надворі помнєкло, наставала видлога тай зима розболаласи, боршєвіла під ногами так, шо годі було ступати. А на небі посувалиси купками хмари так лїново, ек на полонині пасом вівці посуваютси у паши, приспирувані вівчєрями.

«Ек дужий, Ива'?» – довстріту привитавси Шкиндя, фіг'ляво уціреючіси тай штуркаючі у бік локтем Довгого.

«Гаразд, ек ти дужий, Дмитрику», – тихим голосом видповів Иванчік. «А миром ті, тезку?», – лїново пулькнув Довгий.

«Миром, ек ти, тезочку?» – исклєсь видповів Иванчік сухорлевому у стан Шкиндиному побратимови, шо йго Довгим призвали за тото, шо він був високого зросту. Й Шкиндя був сухорлевий чоловічок, але був нивисокого зросту. У лице пишний. У товаристві лепкий та нитежкий на бесіду чоловік, лиш був завєтун великий. Осовитий до кожного діла. Видважний та кріцовитий, а ни така белеґа, ек Довгий, шо лиш вічно був лїновий, остудний та видгонистий у товаристві. То був чоловік такого поганого позиру, шо доброму чоловікови лекше си було подивити на медведя, ек на него.

«Ек у вас двох – діти? Чєляда? Та все на ґаздівці?» – хетро й Иванчік витавси.

«Усе миром, по-старому, дєкувати праведному Сонечкови», – видповіли оба разом, пидводічі побожно очі на сонце. – «Ек у тебе – ци миром?»

«Миром й у мене, дєкувати Праведному, тай днинці светій, запашній», – говорив привитачко до них Иванчік.

«Богу дєкувати, шо все миром тай шо по-старому», – ласкавим голосом закінчєв Шкиндя витанє.

Повитєгали з-за ременів повні таршуки тітіню, позакурували люльки тай зачєли мижи собов балачку так чємно, шо хто би був ни знав, шо в них кєпит оден на одного всередині, то би був гадав, шо вни є низнати йкі великі товариші. А направду, то Шкиндя з Довгим так нинавиділи Иванчіка, шо ек би були могли, то би були з него таки живцем кєшки мотали.

Зразу, то говорили обода – то про одно, то про друге. Говорили про ґаздівські справи, нічом ґазди, а про стрілецьтво, то й слівцем ни згадували, ніби то їх нічо ни обходило. Відєв ждав Шкиндя, ци Иванчік про це перший ни зачєпит говорити?

Але ек уздрів Шкиндя, шо Иванчік ни зчєпаст бесіду про стрілецьтво, то хоть ек потайний був, то однако її перший зчєпив, бо через опалистість ни утерпів довше. То, шо в нім кєсло на Иванчіка про стрілецьтво, зачєло си помаленьки з него вивалювати надвір, ек з продиравленого горшка варя у піч. Але зразу, то він здержувавси, бо лиш ніби жертвом зачєпив про стрілецьтво Иванчіка:

«А ек си тобі, Ива', сеї Пилипівки пробувало оттуда, полони-нами, на стрілецьтві?» – При сим махнув руков у сторону полонин.

«Та ек би, добре, дєкувати Праведному», – ниохічно видворкнув Иванчік, мечучі йікус дивну барму в лице. Так, екби си завстидав був жєбівских Маґурий, шо кріз зимнєне смєрєчє зажурено дивилиси на них, насичіні тїнями тих хмар, шо шочєсок стерали з їх білих царинок єсну усмішку, змінючі її так шохвилини, шо аж годі си було вдивити в їх рухливу твар.

«А шош богато єс туда наловив куниц та лисиц?» – фіг'ляво пидсміхаючіси, запитавси Шкиндя.

«Та шош наловив, тай ни гей», – викрєчуючіси, говорив Иванчік, – «бо цися зима зразу ни була погідна полонинами на стрілецьтво, бо западна була. Я хоть мав лабки, то однако годі було нев бродити, бо увалила по поєс. Я бірше сидів під халашем, ек возивси лісами. А ек уздрів смих, шо зима далі падет, то спудивси опади тай утік у село».

Довгий зразу, то лиш усміхавси икос дивно, але в бесіду мижи ні ни мішевси. И то єк си усміхав, то так потайки, шо лиш вид сміху ніби в него губи дрижели, а зубий, то ни видко було.

«А чєму ти ни приймив нашєго «хлопця» – хло', єк ми тобі йиго були пислали на помич до стрілецтва в Шєкерівку?» – при цім, то Шкиндя аж примружив свої хєтрі очі, так лиш ними фігліяво заскулив на Иванчіка, ждучі на йиго видповідь тай див'єчіси, йикий гей він цвіт вержет у лице.

«Ни приймив смих, бо так ми си хотіло, тай шо ми зробите?» – Иванчік то так гордо видповів, шо аж з гордости в него зір заостривси на ні. – «А зрештов», – зачєв говорити з повагом, – «йикий був вид него до мене помай Біг, такий був вид мене и йиму подай здоров».

При цих словах зарєготовавси на всий рот, фудулно тай згорда говорив: «Ви гадали, шо то лиш ви є два люде на світі, а другий, то ніхто? А то говкайтєси тай тпрукайтєси трохє. Цураха вам вид мене, бо й я чьоловік, ни дамси вам так борзо узєти пид ноги, єк то ви собі гадаєтє. Ой ні! Най так пудно вам ни вилізают очі на мене, бо я си їх ни бою».

Шкиндев из злости аж зтелепало, бо ни надієвси такої видповіді. Вискіревси на Иванчіка білими, єк лід, зубами так, єк котюга на отруби. Здавалоси, шо таки хочєт ними ззісти йиго.

Але Иванчік ни стрюхнувси, видважно на одно погадав: «Шо Біг даст, то будет, а я цим двом пєсіголовинам ни поклонюси тай їм си ни уступю з дороги, бо я ни старєц ані ни пометинє, а такий чоловік єк уни».

Злісно стискаючі кулаки, Шкиндя пудно заскрегінцав зубами, цідічі криз ні помали слово за словом: «Кри-ишило, тай будет, а йиго ни будет, кри-і-іс душу маму йиму псом», – сипів на Иванчіка, єк гадина пожєриста з корчя.

Иванчік зачєв си видтинати: «З вами ні озми, ні лиши. Вид вас ні втеци, ані ззату си ни лиши, бо єк йикийєс казав: «иди наперед, то біду подогониш, а лишиси ззату, то біда тебе подогонит, але шо Біг – правєднє Сонєчкє – даст, то будет, а заким, то я си вас обох ни бою, тай най пусто вам ни вилізают очі на мене».

«Будим видіти, ци си ни боїш, Ива'», – остро видпалив Шкиндя, грозічі кулаком ув очі Иванчікови, тай зачєв ніби тужити собі

ремінь вид пидкови на лівій нозі, але то ни о пидкову йиму йшло, а о волоку, аби її перевити на видлю взістрїть сонця на лівій нозі, кладучі обєртин вид себе протів Иванчікового насланя.

«Йга! Тай шо ми квасните, єк мнє з ніг зєрнете? Ототи гори й про мене будут стоєти, ніодна си за мнов ни засунєт, шо я піду з цєго світа, але й про вас гори будут горами, єк и вас ни станєт, бо єк ви мене зєрнете, то си найдут такі люде, шо и вас зєрнут з ніг, бо такий уже сєгоднє світ настав, шо одєн одного їст тай збав'єєт», – вид'їдачко задражнив Иванчік Шкиндю тай Довгого.

Довгий, шо до цєго чєсу на одним місци лиш ступакував, то в одєн, то в другий бік покєвуючіси лиш так, єкби був из студєни закостєнів, нараз из злости так спидскакував, єкби ни знати йикий він швидкий був. Аж ни стємивси за цу бесіду на Иванчіка. Йиго малєнькі, фалчєві, чорні очі засвітилиси, єк у змиї, на Иванчіка. Здавалоси, шо довгє пєлєшє в него на голові пид кудлатов овєчов шєпков аж си їжило так, шо аж її пидоймало д'горі. Довгобразє йиго лице так си стєвало, шо рот аж на потилицу викрив'єло. Йиго довга мотузковата шия ишє си гіршє натєгла. Єк довгє п'єло, осовито штрик д'Иванчікови, так єк би си був хотів з ним до бійки чєпати. Сердито плюнув оперєд Иванчіка, тай запитавси:

«Та вжє тото біда бєри, шо ти був ни приймив мого «хлопчішя» на Шєкерівці, але чо ти мо-о-о пидстрілив Шкиндиногє гінця на Лудовій?»

«А він чо си д'мині присумішкував на засідці, єк я йиго ни кликав?», – посміваючіси з них обох, видповів тєрєдо Иванчік.

«Бо то ми йиго пислали», – нацвікуючі сердито палцем ув очі Иванчікови, казав задихачкє Довгий.

«А я вам за цє файно дєкую», – уперто видтєв Иванчік.

«Хоть дєкуй, Ива', а хоть вжє си й ни забувай, то ми два з Шкиндев коли-тогди потрафимо тобі си за цє виддєчєти, й то добрє, ни бійси», – наскакуючі з кулаками на Иванчіка, грозивси Довгий, – «Ти си зачєв, хло', занадто великим стрільцєм робити, але ми тебе борзо змаціцькаємо. Ми оба з Шкиндев єк си озмємо до тебе без рукавиц, то раз-два утрємо тобі роги».

Але й Иванчік ни уступавси йиму так, єк когут половикови, видтинав: «А я вам обєм раз кажу, шо єк Біг даст, так будет», –

намахуючі й собі кулаком ув очі Довгому, Іванчік з ним доцотувавси. – «Кажі, шо я вам винен? Хто кого почепает – я вас, ци ви мене? Говори. А я вам кажу одно, шо я си вам ни дам збавити тай узети пид ноги. Ни поклонюси вам, хоть би ви мене й сто раз силували вашими насланнями та пужіли всеков бідов, пужів би вам медвідь ребра. Ви оба великі фарійони, я це знаю, пусті никлюзи, Біг би вас побив на гладкій дорозі та покарав по вашій правді, иков идете. Ви проклеті змінники, покарало би вас праведне Сонечко за ваші фіґлі, фіґлері пусті. Я аж ни годен того розуміти, ек может на вас, нисправники, праведне Сонечко гріти?»

Шкиндя ни утерпів, пудно визвіривси на Іванчіка: «Овва, тай шо єс подієв моєму гінцеві? Нічо, лиш шкода, шо єс си споблічів стрілінєм у него. Але я тобі, Ива', за це покажу так, шо ти меш то памнетати до гробної дошки. Нажену я тобі кози на бер, и то борзо».

Іванчікови по тілі аж мурашки загимзіли вид Шкиндиної погрози, бо він добре розумів, чім уна для него пахла. Хоть знав, шо то, шо Шкиндя говорить – то ни на вітер, лиш на правду, то однак ни змнєк:

«Йй-га, тай шо, шо ми наженеш кози на бер? И так сто років ни буду жити», – дерзавси гордо Іванчік, – «А хоть и нам зараз й оттут перед вас покочю свої роги, то однак вам обом кажу, шо вас си ни бою, тай ни маю навіть и в п'єті, а ни токма в голові, ваші погрози».

Шкиндя з лютоци таки злєлів на Іванчіка, аждо криви зачєв їсти собі кулаки: «Їв бес їй штуку та калюшє, йикого тє коравого учінила, ни гнила би й там, де лежит, але я тебе розкорав'ю тай вимнєкшу так, ек то си вимнєкшуєт кораву шкіру з вола. А тепер кажу тобі отверто, шо вид сегодне сокотиси нас обох так, ек устєклих котюг».

«А я цєго отвертого слова вид вас уже давно ждав», – спокійно, але зато завзєто сказав Іванчік, тай додав рішучо, – «ви й дотепер вели протів мене борбу, лиш потаємну, а видтепер та борба маєт бути євна, а я таку борбу люб'ю, бо ек борба, то най раз то будєт борба, а ни будь шо». – Ййго очі вогнем завзєтку блиснули, – «Кажу вам ише раз, шо ек ви мете міні плювати у юшку, то й я вам у ню потраф'ю плюнути».

Іванчік узєв свій кріс на плєчя тай викрутивси вид них лицєм у другий бік, бо бірше з ними ни мав уже шо говорити. Він чювси задоволєним, бо знав, шо своїми словами гірше попов Шкинди тай Довгому серце, ек би був поров ножем.

А Шкиндя з Довгим, то були такі роз'юшені, ек поранєні медведі. Аж ни знали, шо дієти. Ек би то так упало було на инчих людий, а ни на них двох, то би були з Іванчіка на місци грузь завєли, так би були били з злости. Але Шкинди тай Довгому цє робити ни єлилось, бо уни оба своїх пізмаків тай противників завжде звертали з ніг лиш мальфами.

Довгий лиш сердито плюнув оперєд Іванчіка на земню тай сказав лїнєво Шкинди: «Идім гєт вид цєго дурнєка, Дми', бо з ним нима шо аді говорити. Він най робит своє, а ми два аді зробимо своє, то, шо розуміємо. Ми два вжє рєтенно спєред него плакати ни будємо, лиш аби аді він за тим ни банував пимше, шо нас зачєпив тай ни перєпросив. Але тє сарако, біданка, нікуда йиму провадити войну з нами. Куда він протів нас. Хя!»

Шкиндя вжє ни обзивавси, лиш заскреготав зубами так остро, шо мало шо їх ни покришив тай лиш процідив криз ні: «Кришило тай будєт, а ййго ни будєт».

Іванчік розійшовси з ними й без будьтє здорови.

XII

По Видоршях, мнєсниц, у Костюка Іванчіка було подуфальнє та торонке весіє. Уно було зробленє тай скликанє позадь ґаздівского стану тай затєку так, ек то си годило ййго зробити на Костівский рід тай богацтво, бо Костюк був перший ґазда на всі Голови, а третий богач з рєду у Річковій парафії, бо першим богачєм був Петро Панкевич, а другим Декеца Жолобівский.

Кості були першунарі, шо прото фронтіві ґазди. Оба ґруні, Костівский тай Серєдний, вид самої Чорної Річки здолин аж на саму Скупову зверхє колис належели до їх прєдїда Костя.

Їх прєдїд був такий темний богатир, шо навіть своїй худобі рахунку ни знав. А червонних, битих талярів, то мав бєрбєнєцями, бо він ни був піший, мав до богацтва «ййго», зчєз би, – пустєнника. Бувало, кождої днини, зарань-вєчєр клав на обру-

бину верх кагли в поду пустенникови миску солодкого молока, по коржеви нисоленого єчмінного хліба, бо инчу страву пустенник ни їв. А йиго варт було шенувати, бо то був добрий слуга. Степенив Костів маєток, єк око в голові. Й на оден ступінь би си був нікуда ни виддалив. Бувало, по цілий днині вийграєт у дудку на хатним поду, єк з домашних нима нікого в хаті. Але ану аби си був хтос варував тогди навернути д'Костевій хаті? Пустенник насмерть би був убив вид хати. Метав з подів у людий, чім видів. Кажут, шо навіть й опришки варувалиси зачєпити Костя. З опришків, то лиш оден Олекса Довбуш повертав до Костя в хату, й то за йиго призволом, а инак, то й сам Довбуш був би си відав ни видважив до него повернути.

Костівска нивістка, Иванчіка Костюкового жінка, Єлена, так само походила з нималого роду – Панкевичівського. Уна була доньков Петра Панкевича з Дідушкової Річки, братанича опришка Антосія Левізорчука. А Панкевич був перший богатир на всу околицу. Йиго була полонина Скупова тай Руский Діл. Мав свій млин тай ше чоло ґрунта в Дідушковой Річці. Страшний суматар він був. Мав тільки золота, шо міг си з ним зважити. А єк отворили з Кутів попид Соکیلський возову дорогу, то Панкевич справив собі був повиз тай до міста їхав з фірманом, єк піп.

Костюк Иванчік ни мав багато дітий, лиш одного сина – Дмитрушу. Дмитруш був гожий, подуфальний леґінь, прото богацкий одинак. А до того був такий файний у стан тай пишний у лице, шо вся молода челідь аж дуріла за ним з любви. А дівки, то таки леліли пити за него, лиш він си ни квапив женити. Хотів трохе ше попарубкувати, але в Костюка ни було єк довго парубочіти, бо то прото був ґазда, ни позволив синови розкотюжитиси. Єк лиш прийшов єс, то притис так, єк до муру, Дмитрушу женитиси. Правда, дурнеком йиго ни женив таким, аби ни знав, шо з жінков діети так, єк то ни в одних бувало, шо вінчели дурну дівту в тринацять-штиринацять років. Він запирих женити Дмитрушу, єк уже дорослим леґінем був.

Костюк упросив Иванчікову жінку, Єлену, аби пишла Риздвєних свєтків в перевідки на Жеб'є до церкви, перевідати мижи людьми книгині з ґаздівського роду для йиго сина, а для него у дім поредної ґаздині. Тай вже на Збора у вечєр вна дала Костівському Иванчікови віданє, шо в Ботика на Жеб'ю є така дівчєна,

шо єкраз может бути для йиго Дмитруші пара, бо й з доброго плєчя – Ботівського, тай файна и розумна. А на Видорші, то ше до днини пислав Костюк свого сина з Иванчіком на Жеб'є до церкви в обзорини на Ботівску дівку.

Він наказав Иванчікови, аби на Видорші обідрїли дівку коло церкви тай на прорізі, й єк би си вна вдала книзєви, то най так обода зачєпит Ботика на бесїду про дівку, аби він ниназдогадь був, бо єк би дівка шош ни похотїла йти за леґїня, то аби побліки ни було. Тай шкода би їй було лиш пусто гонїр робити, шо на ню бив у старости аж из Голов Костюків син-одинак, а уна – бєстия – ни пишла за него. А єк би повидів, шо з йиго муки может бути кулєшя, то най таки видразу прибиваєт, коли в старости-прийти, бо кажут, шо шо йдет на видвід, то йдет и на розвід. Усєко может бути, бо ніхто би си так ни оженив тай ни виддав, аби йиго ни обсудили, шо він такий та гєнтакий, а єк скоро сплєшші весїлє, то менче мают єсє судєниці єзиками брїхні молоти. Тай, єк то кажут, нима шо си дивити на людські бесїди, лиш треба мати свій розум при собі.

Шє добре й днина си ни зробила, єк Иванчік з Дмитрушем були вже у Слупіці, на Жеб'ю коло церкви.

Уни видразу ни йшли у церкву, лєшували на цвинтари, аби вздрїти Ботівску дівку, а шо Иванчік добре знав Ботика тай Ботичку, то ни журивси, шо ни пизнаст и їх дівку. Тай довго ни ждали, бо лише сонце міцїцько сїйнуло на Костричу, єк Ботик уже прийшов з своїов пїймицєв до церкви. Ботик зайшов у церкву, а Ботичка лишиласи на єсок пид церквов полагодити дівці на голові бовтиці.

Дмитрушеви видразу дівка удаласи, на перший йиго позір, але видко було по Ботичці, шо й уна си шош здогадала, єк уздрїла Иванчіка разом з гожим молодеком, бо шош пошепотїла своїй дівці у вухо таке, шо та зарумнєниласи, єк йигода. А Иванчік, прото стрїлец, видразу то покмітив тай лиш оба з Дмитрушем забралиси у церкву, аби ніхто ни наздогадь, шо уни прийшли на Жеб'є в обзорини.

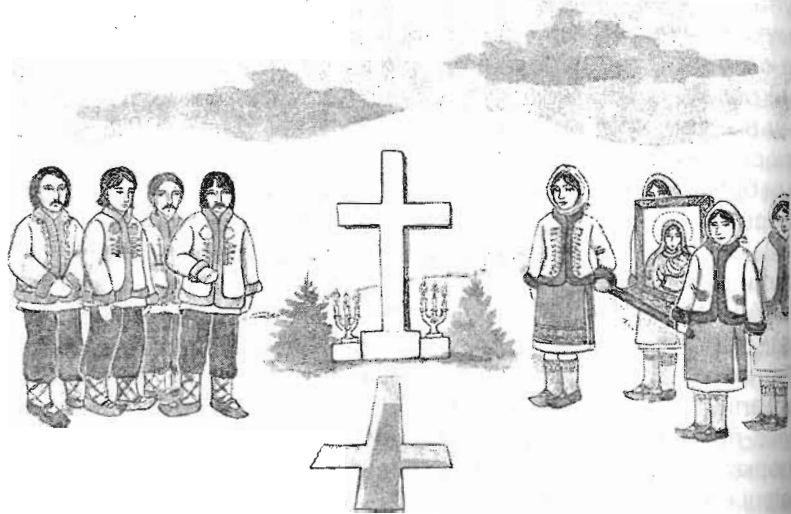
Єк Ботівска дівка несла на проріз з церкви «Матку» з трома инчими дівками, то Дмитруш ише си ліпше на ню додивив тай уна ише ліпше припала йиму до деки.

На прорізі, то Иванчік з Дмитрушем из своїх пістолєт у

стрілію заглушив усі жєбівські пістолєта так, шо жєбівце лиш си видивили, шо то за одни такі два мудраки си прибрали, шо їх усіх заткли того року своїми пістолєти на прорізі собі за поєс.

А Ботик, то шє здалєку здоймив шєпку, идучі витатиси з давним знакомицев, бо нираз уни оба стрічєлиси в лісах на стрілецтві.

«А чій це такий гожий легінь, нимавшє я діла питати – запи-таюси?», – зачєв Ботик бесіду, єк привитавси з Иванчіком.

«Костюків, з Голов».

«Но-нівроку! То вже такого годного легіня маєт Костюк?»

«Такого».

«То най здоров будет».

«Дай Боже, аби й ти здоров був, пишний ґаздо, тай твої діточ-ки, – виддєчівси словами Иванчік Ботикови, тай запитавси в него обода, – а то чія дівчєна оттота, шо перше несла Матку Божу на проріз, а тепєр идєт, гєндє, разом з твоев жінков?»

«Та чія би – моя, братє», – гордо видповів Ботик, бо видразу

здогадавси, шо ці рєтєнно приїшли на ню в обзорини.

«Но, та файна дівчєна. Лиш нівроку, та цур на лихі очі. Майжє тут-тут була би до людий», – сказав подалєку Иванчік.

«Но-но, тажє дівки так ростут борзо, Иванку, єк жидівска лифа», – засмїєвси Ботик, тай хотів шош сказати Иванчікови, алє у тот раз закликєла на нєго Ботичка: «Ану иди суда». Та й стала з дівков збоку, бо чїниласи, шо Иванчіка ни знаєт.

«Тажє єк тобі шош трєба д'мині, то ти йди суда, а мині ни випадєєт такого дорогого гостя лишєти, тай боршє бїчі д'тобі», – здуфално видповів Ботик їй, тай далі говорив з Иванчіком.

Ботичка з дівков приїшла д'ним, тай мовчки стала коло них.

«Ти знаєш цєго чоловіка?»

«Нї».

«Тажє цє Иванчік Люпайлюків з Голов, Шкиндин зєть, тай такий самий головний стрілец, єк Дмитро Шкиндя тай йго побратим Иван Довгий. Всі три вни однакі вороги», – облєсно сказав Ботик.

А Иванчік з того лиш си засмїєв задоволено, тай мовчєв, по-зєраючі крадьми то на Ботикову дівчєну, то на Дмитрушу.

«А цє Костюкового Иванчіка син», – сказав Ботик, тай ниш-ком глипнув на свою дівчєну, шо нїби дивиласи на Синиці, алє потайки цілила оком на Дмитрушу, а єк уздрїла, шо Ботик-то заздрїв, то почєрленїла в лицє так, єк єгода на калині. Видко було, шо и їй вергєси у око Дмитруш.

«Но! Най здорови будут оба», – видповіла ґрєчно Ботичка, тай привиталаси з ними, а вни оба привиталиси з дівчєнов. Довго вни там на Брєтчєнику стоєли, тай ни про одно говори-ли, лиш ни згадували про тото, чоґо вни оба на Жєб'є приїшли. Аж єк вже си мали розходити, то Иванчік зачєпив: «Кажут, шо гора з горов си лиш ни зийдєт, а чоловік з чоловіком, то завшє си можєт зийти».

«Тажє й ми си, ади, сєгоднє йкос так нинадїєно зийшли, шо ми си й ни снїло, Иванчіку, бути сєгоднє на бесїді з тобов», – хитро видповів Ботик.

«Та бо сєгоднє вже такий дєнь настав, аби си сходити, єрмє-рочний, тай мнєсниці си ближєт, Ботику», – засмїєвси Иванчік, – «Ади и ми два з цим легїнем вибрєлиси на купецтво, ци бих шош у вас на Жєб'ю ни купили. Тай вижу, шо богато ни трєба за

тим шукати, що нам треба купити, бо и в тебе, видко, що є щось для нас на продаж. Лиш ни знати, ци тобі би було то подечно нам продати, що ми би хотіли купити?»

«Та чьому бих ни мав охоти вам продати, ек я вижу, що ви, нівроку, добрі купці, лиш ни знаю, що ви купуєте?» – усміхаючись, відповів Ботик.

«Та я би хотів зторжити у тебе двійногату куницю для отцего молодека, аби мав з ким жити, ек би твоя дівчена бигувала за него пити», – та сказав Иванчік, що Костюк би бигував у него взети доньку за свого сина, тай що вна й Дмитрушеви подечна, лиш ни знаєт, шо вна на то скажет?

Ботичка заговорила з дівченон, а ек уна дала слово, шо має охоту пити за Дмитрушу, то видразу си зговорили, коли в старости прийти.

Таки борзо по Видорсях, ба шош у пару день, прийшов Костюк з сином до Ботика на Жеб'є, в Дубівский, у старости. За старосту був Иванчік. Він перший ишов у хату, за ним книзь Дмитруш, за книзем йго стариня, а за старинев решта старіст.

У Ботика вже було повно гостей у хаті.

Иванчік став серед хати, витаючись з усіма: «Добрий вечєр».

«Добре здоров'є», – відповів Ботик, сідаючі на колник припічка, аби мижи молодети зав'єзалоси так родинне гніздо докупи, ек у хаті є зав'єзана піч.

Книзь сів на передну лавицу, мижи вікни, пид середний сволок, аби йго жите зав'єзалоси так сильно з книгинев, ек середний сволок в'єжет цілу хату сильно й разом докупи. А книгиня, то сховаласи мижи челідьов у куті, на запічку.

«Чєсні ґазди, ни питаєте нас, чьо ми у вашу хату так пізно вночі заблудили?», – звернувси сповагом Иванчік до Ботика, тай до усіх в хаті.

«Мете казати, панове блудці, чоґо ви з так далеких сторін до нас заблудили, а ми будим слухати», – відповів ґречно Ботик.

«Ми оба з отсим леґінем є стрільці», – Дмитруш устав з лавиці, тай став у попровень з Иванчіком серед хати, а Иванчік говорив далі, – «Ми си вибрали на стрілецтво тай переймили смих куницю. Але уна ек зачєла в лісах нами крутити слідом, то ми, блудькаючі за її слідами, заблудили аж у ваші сторони тай пригнали смих її слідом аж до твого осідка, Ботику. А тут, коло

твого осідка, її слід ми згубили. Видко, шо вна маєт дес у твоім дому своє гайно, тай тимунь просимо нам дозволити її у вашим дому пошукати».

Ботик ласкаво сказав: «Проше шукати, стрільцям ни борононо, тай ек її имете в моім дому, то й озмете вид мене собі тоту вашу добич».

Иванчік зачєв ніби по цілій хаті шукати тої куниці, зазерав попід лавиці, пид стів, пид постіль, а навіть у полиці наниґав. А нарешті пишов у запічок її шукати. Розтрутив у запічку челідь, тай лиш крикнув на книзя: «Ади, хло', ниполедви нашя здобич гезде! Ану бей суда, подивиси, ци отсе ни тота куниця, шо ти її шукаєш?» – Тай потєг за руку книгиню насеред хати.

«Ця сама», – трошки онимаючись, відповів книзь, тай став побіч неї протів стола так, шо екраз из лоєних свічок на столу падало світло просто на її білєву, нивеличку, пишну тварцу.

Дівчена устидливо спустила свої великі, палкі чорні очі на земню тай, прикриваючі їх довгими віями, устидливо поглипала потайма на смаглевого леґіня, шо таки її в своїм бистрим зором.

«Ботику! – поважно зачєв говорити Иванчік. – У твоім дому я найшов тай имив у гайні, оттам коло печі, тоту куницю, шо цєс молодий стрілец за нев ціле своє жите вудив. Уна гезде, тимунь питаюси вас обох з ґаздинев, ци дозволяєте, аби цєс молодий стрілец узєв собі цу куницю?»

«Єк си вдало одно одному, то дозволеємо – най здорови ґаздуют», – відповів Ботик з Ботичков, ни устаючі з своїх місць.

«А ти, дівчєно, маєш охить пити за цєго леґіня?» – запитавси в неї.

«Маю», – нисміло вна відповіла Иванчікови.

«А ти, леґіню, маєш охить узєти її собі за жінку?»

«Маю», – нистєгливо відповів Дмитруш.

Молодєта подали собі руки оперед ґаздівського стола, Божего дара, оперед людий тай своїї старині, шо стоєла коло них, благослов'єючі їх тай просічі Бога, праведне Сонєчко, аби було ласкаве так само їх поблагословити свойов ласков тай злучіти докупи на ціле їх жите. А Иванчік паліницев хліба здоліни д'горі перетєв молодєтам руки, дані собі ними на знак згоди спільного житя, благослов'єючі їх: «Най вас Бог, праведне Сонєчко, у воросі ціле ваше жите благословит, абєсте були плодючі, ек

света матір-земня. Дай вам Боже з роси, з води, з паші, з ліса, з рілі – усеґо добра й достатку».

Книзета сіли за стів; книзь на передну, а книгиня на задну лавицу, на зав'їзках лавиц, аби си їм ціле жите в'їзав у дому гаразд, дотек тай діточкі.

А витак пили, їли тай танцювали, набуваючіси в Ботика на старостіх аж до оперед зір.

XIII

Костюк мав гадку, аби в него на весіле було все так прилагожене, ек то повинно бути.

Дмитруш з двома дружбами майже цілий тиждень ходив, просічі на весіле всіх тих ґазд, шо наказав йиму їх кликати Костюк. Він з дружбами ек приходив у хату, сідав на лавицу, шош трошки говорив, а витак уставав разом з дружбами тай просив:

«Просив вас деґя з мамов тай я вас прошу, абесте були ласкави до нас на весіле прийти в понедівнок увечер на зачінане, а у вівторок на весіле», – тай тоґди цулувавси з усіма тими, шо їх кликав собі на весіле. ґазди декували йиму, давали їсти тай говорили, шо мут ити на весіле, коби лиш діждати, та аби було на кого лишити ґаздівку, а йти треба, бо Костюк любив пити на весіле кождому тай у повницю ни скупувавси товсто веречі, то треба си було йиму виддечіти, бо честь честь хочет.

Книзетам до вінченя шити вінки ни может ані дівка, ані одовиця, ні другий раз видданиця, ані тота жінка, шо шиет вінки умерлим. Їх мусит шити лиш тота чілідина, шо перший раз виддана.

Костюк запросив синові шити вінок Палинюкову Василиху, бо та жінка здавну у тім куті найліпше знала шити вінки.

Ек прийшла Паленючка в понедівнок рано шити до Костюка вінок, то Костюк вистрілив тричі з пістолети на добрийдеґнь вінкови. А вона казала, шо в понедівнок дуже добре шити вінки, бо тої днини хоть йику роботу є добре зачінати, лиш казала, шо вінок мусит сшити до полудне, аби молодий був уводно молодим тай аби йшов у силу й величівси на своїм ґаздівстві так, ек днина до полудня.

Вона зачала тот вінок шити разом зо сходом сонця, аби книзеви йшло так рєдно жите, ек рєдно сходит шодня праведне

Сонечко, тай шила йиго нашесерце, ни ївше, аби на него люде ни уїдали. Вона сказала, шо доків ни шиет тот вінок, то в хаті маєт бути тихо тай спокійно, аби молодому ціле йиго жите було тихе тай спокійне. Навіть їсти ни дала в хаті, доків ни дошила вінок, аби си молодета по вінченю ни їли та ни гризли мижи собов. У тій хаті, шо шила в ній вінок, то ни дала й ватру клас-ти, аби молодета ни були опалісті до бійок та ни були вогнисті до сварок мижи собов. Уна на тій нитці, шо нев шила вінок, то ни в'їзала ґудзи, аби в молодой по вінченю борше си ни в'їзали діти, бо міркувала по ній, шо вона ше замолода до дітий. Цілий вінок шила однов нитков, аби по вінченю ни розумерлиси молодета. Казала, шо ек при шитю вінка нитка рветси, то тоти молодета розумрутси, а ек вишиетси вся нитка, або її нидоте-кнет дошити вінок, то тим молодетам коротке жите вкупі. А чім довшы нитка лишеетси вид вінка, тим будут тоти молодета довговічнійші. Говорила, шо ек си шиет легко вінок, то й жите тих молодих будет легке, ни мерзке.

Вона заким сіла шити вінок, то стів застелила скатертъов, тай попидпретувала все в хаті, аби молодетам ни було голе, але прибране та богате жите аби їм було. Казала, шо ек си шиет вінок, то на столу ни сміет бути лижок, аби на молодет ніхто ни брехав. Ни маєт бути мисок, аби на ні ніхто ни зівав. Тай ни маєт бути порожних горшет, аби їм ніколи ни було порожно в житю.

Костючка, до вінка шити, покклала на стів миску пшениці, аби молодета були красні та люблені, ек пшениця. На пшеницу покклала вінковий колач, аби її синові йшло кругло жите. А в колач покклала мід, аби йиму ціле жите було таке солодке, ек мід.

Палинючка дошила вінок до пид полудне. Пришила до вінка з усіх штирох боків по мідєкови, аби си книзеви вели гроші з усіх честий світа, тай пришила на вінок чофурку чеснику, аби тот вінок тай книзь пид ним ни були урчливі. Ек позолотила вінок, то пришила йиго до книзевої шєпки з правого боку, пришиваючі з обох боків вінка на шєпку по дві з бервенку визолочені китици. Дошитий вінок на вінковим колачі покклала на пшеницу в мисці.

На вінок покклав Костюк за шите вінка сороківця, тай хоть ни хотіла Палинючка тоти гроші брати, то мусіла, бо то си так годит.

Решту бервенку, ниток тай видтинків, шо полишєлоси вид

вінка, Палинючка висипала на видним місци, коло плаю, аби си люде над тим чюдували та стурели, а ни над книзем тай йиго вінком.

Дружби принесли двоє кидрових деревців – одно книзеви вберати, а друге молодій понести на Жеб'є. А кухарка по скінченю шиття вінка поклала всіх, шо були в дому разом з Палинючков, за стів їсти. За столом чєстував Костюк гостей переваренов горівков з медом, п'ючі першу порцію на шєсте до книзя, другу за здоров'є молодого до Палинючки, а третю за добре повоженє молодєт пив до всіх гостей. Близка родія тай сусїде, то вже в понєдївнок увечєр разом з музикантами приходили на вбиранє книзевого деревця.

На застелений стів вовненов скатєртьов поклала Костючка палїницу хлїба, в ню дружби заткли криз сирєний колачїк кидровє деревцє, а чєлїдь при скрипці тай весїлних спїванках убєрала йиго бїлим, сивим тай крашеним волосом, крашеними вовнєними нитками тай колосєм єчменю. А на вершєку прив'єзали китицу з черлєних єгїд калини, обложєну ресков вївса. Єк уже було убране книзево деревцє, то у вївторок тай у сєреду сходиласи далша родія тай запрошенї гостї вже з колачяма на зачїнанє весїля. А у чєтвєр рано сходилисї вже на весїлє тай на вїреду книзеви рєшта гостей.

Книзя зїбрали шє до схїд сонця, рано в чєтвєр. Старший дружба заток у сирєний колачїк грошї тай прив'єзав йиго шовковов фустинков книзеви до правої руки. А витак оба дружби разом унесли з клїти на бартках книзїв вїнок на чорній рогатїй шєпці з єгнєчого смушка. Тай клонїчїси низко насєред хати пид сєредним сволоком, передали вїнок книзевиї старини.

Книзь, убраний до вїнчєня – в бїлу г'уґлю, засїв за стів на задній лавици, пид образами, разом з своїми дружбами тай матками, а наокола стола посїдали тотї гостї, шо йшли з ним до вїнчєня, тай у боєрах за книгинєв.

Костюк з Костючков дрижучими руками з великого зворушеня пиднесли на шєпці високо верх стола над книзєвов головов йиго позолочєний бервїнковий вїнок, тай разом обєе просили на вїнок:

«Просимо тебе, пане молодий,
Наш книзю дорогий,

На вїнок бервїнковий –
Золотий».

Книзь склонив низко свою голов над столом пид вїнок, а обєе Костюки почєрез стів на шєпці поклали йиго йиму на голов.

Кухарка давала їсти книзеви тай йиго боєрам, клала на стів за порєдком їди: голубці, юшку, а на кїнци кашу-водєниццу з гуслїнков. А Костюк з шинкарами доносив у беривках горївку тай чєстував нев усїх.

По їдї боєре встали тай виводили книзя з-за стола до вїнчєня, обходїчі наокола за сонцєм три рази стів, держєчі одно одного за руки. Напєредї йшла старша матка, виводїчі за руку з-за стола книзя, спївала разом з усїма боєрами за скрипков весїлної:
«Ой з Загїря мїсєчєньку, з За-а-а гї-ї-їря-я-я,
Ой чєс тобї кни-и-изю з застї-ї-їлля-я-я» .....

Палинючка Василюха, похєлена над книзем, обносила йиму на плєчох йиго вїнковий колач з медом, перев'єзаний черлєнов волосовов нитков. Книзь за кождим разом, шо обходив стів, опєред деревця на столу клонив голов тай цулував хлїб пид деревцєм, зрошуючі йиго буйними, лєгїнскими слєзами з жєлю за лєгїнсков слєбодов тай буйностєв, а боєре за скрипков тужили весїлної:

«Ой чїй то коник, тай по горї-ї-ї гра-а-а є-є-т?

Тай ко-о-опи-и-итця-я-ями-и-и ка-а-амїнь ро-о-озби-и-ива-а-єт».

Костючка у водин гайтаж обтерала собї слизи з лиця з жєлю за сином, бо ни годна була вгадати, йку долю йиму Бїг даєт, а повна хата битком набитих гостей помогала спївати боєрам:

«Ой сонєчко з за-а-гї-ї-їря-я-я,

А пан кни-и-изь з за-а-астї-ї-їлля-я-я» .....

За третим разом, єк обїйшли боєре з книзем стів, то в хатї стало так тихо, єк у цєркві, коли пїп лагодитсї казанє казати.

Книзь уклєк до прошшї на вовнєний лїжник, склав руки на стів тай склонив голов на хлїб опєред деревця. А Дмитро Шкиндя, стоїчі йиму за плєчїма, обєрнєний лицєм до стола, давав йиму прошшї:

«В ґаздївским дому припав цєс пан молодий – книзь – на ладолу земню опєред ґаздївского стола, опєред Божего дара, опєред правєдного Сонєчка, бо вибєраєтсї вїн у далєку до-

рогу нового життя, заложити своє гніздо тай творити новий рід. Він припав на коліна оперед Господом Богом, праведним Сонечком, и свойов старинев, перед свойов родійов близшев и дальшев, перед своїми сусідами й своїми знакомицями, тай просит тебе, дєдику й ненько, вирєдити й поблагословити йиго в ту далеку дорогу нового життя».

Ціла хата людей, разом з Костюками, голосно зашуміла: «Най будет благословлений вид нас, тай най йиго благословит свойов ласков и силов праведне Сонечко».

Шкиндя прокашлавси тай далі просив прошші:

«И просит вас, дєдику и ненько, абесте за того, шо сте го породили, з маленького на чоловіка вигудували, на лихе діло ни навчили, а тепер хочете и на г'азду покласти, й за то, шо може дес вас ни послухав, шош видрік, ни догодив вам або чімос вам укорив, були ласкаві йиго простити». Стариня до трох раз вид шірого серця йиму прошшєла все. А Шкиндя просив прошші у родії йиго, в знакомиц тай у сусід.

«И вас, родійо ближна й дальна, з цєго й того світа, тай вас, усіх сусід близких и далеких, тай всіх своїх знакомиц просит, абесте йиму були ласкаві все, чім він вас огнівив ци оскорбив, прошшєти: по раз перший, другий и третий». А ціла хата роєм бжіл гутіла, шо йиму все прошшєт, а Шкиндя голосно кінчев прошшю.

«Най йиму й Бог простит, праведне Сонечко, днинка света, запашна та велика! Дай Боже йиму, аби був молодий та красний, ек весна. Убранний, ек літо. Ситний, ек осінь. Одітий, ек зима. Косматий в достаток, ек вівця. А пазливий до роботи, ек бжола. Дай йиму, Боже, праведне Сонечко, шєстє, здоров'є, утіху й довгого віка, та пробутку доброго. Поблагослови йиго, праведне Сонечко, всим достатком та добрими діточками».

Книзь ек устав вид прошші, то вклонивси старини тай цулававси з нев так, ек би си виріжєв кудас у дуже далеку дорогу. При тім плакав він тай плакала йиго стариня з йикогос дивного желю. А боєре, виводічі книзя з-за стола вже надвір, то співа-ли весілної, шо:

Леже-є-ли-и-и берви бервінко-о-ові-ї-ї-ї,

А злотне пірєчко стіни гне-е-ет.....».

Книзь уважно переступав разом з боєрами вовнєними ліжни-

ками застелений хатний и хоромнєний поріг, а чєлідь пошепки йиму в вухо напоминала йиго, аби, ни дай то Боже, ни глипнув тогди на чєлюсти в печі, бо такі би си в него діти родили чорні та охаблені, ек тоти чєлюсти.

На задвірю боєре разом з книзем крутилиси півторака в колєсі за скрипков довкола скрипичників так борзо, шо ни мали коли й у бік глипнути.

Ек виграла скрипка, то книзь з дружбами тай боєре йиго вид-разу посідали на коні, гордо посідлані новими серстєниками та попругами, писаними тарницями з мосєжними стримєнами, з писаними пидфостинами та поперстинами, вбрані в дзвинкі дзвинки та вкєтєчені крашєним волосом, тай поприсідлувані коверцовими присідками. Навіть и музиканти посідали на коні з ними разом.

Книзь, ек сів на коня, то викрутивси ним три рази за сонцем, див'єчіси за кождим разом криз сирєний колач, прив'єзаний до правої руки, на Сонечко, просічі йиго, аби йиго діти були такі красні, ек єсне сонечко.

А витак так, ек буря, буйно полєтіло сорок и чєтверо коний з книзем у боєріх до вінчєня тай по книгиню йиго на Жєб'я. Вни так на конєх стрієли з пістолєт, шо за ними аж си гори здригали вид гримкого гласу, тай довгов смугов куриєвси за ними дим з їх пістолєт.

XIV

У Костюка на весілю було все так прилагоженє, шо вно си могло потєгнути й довше, ек тиждєнь. Наопєред хати, у ватєрнику, аж три кухарці варили в гєлеткових горшках юшки та голубці для гостей, шо заповнили обі величєзні хаті тай широкі хороми.

Хоть в хоромах, пид високим побоем, на полібичках коло задної стіни скрипичники аж упрівали, граючі, то однако гримкий данєц глушив їх цілу музику: скрипку, цимбал, ребро, а навіть тлумив пискливу флєєрку.

А дудка, то лиш дес кутами играла до данцу тай до співаннєя при горівці старим дідам тай бабам. Аж хати дрижели тай хороми дзвиніли вид буйних данців, бо данцівники так данцува-

ли, що аж си розносили, цілим тілом тресучіси дрібної тресунки, та данцючі тропітка тропотіли, притропували та вигупкували ногами так, що знадвіря здавалоси, що то ни данец данцует, а ступи сукно піхают у хоромах. Причювалоси, що то ни данцюют, а довбнями валет по помостах. У данцівників аж постоли си драли в куражистих данцях, а з ґаздівських помостів, то тріски летіли.

Беривка з горівков у данцях ни виходила данцівникам з рук. Горівку пили з беривок, прилогом, а вна їм додавала такої охоти, що сорочки на плечьох би був їм крутив вид надсідних данців, а помости, то таки ломилиси під їх ногами.

А ек у данцях висихали беривки з горівков, то тогди до Костюкових вух долітала з хорім співанка:

«Ой куєт зазулиця при горбі, при горбі,
Коби дали горівочки видмочіти в горлі».

Тогди Костюк збушно кричєв на дібраних з шонайкрашших ґазд на тим весілю шинкарів: «Го-о-ов! Хльо-о-в', шинка-а-арі-і-і, ни спіт мо-о-о! Упорєдку людий дозерайте, бо ек так ни будєт, ек я вам наказав, то ниволечки вам упадут на голов. Я ни хочю, аби в мене на весілю співали, шо:

«Кухарка загоріла, а скрипичник впивси,
Най на ката ґазда будєт, шо на ні спустивси».

Шинкарі збушно, так само видповідали: «Лиш цим си ти ни жури, Костюку, бо всі будут діздріні так ек річ, за це ми видповідаємо».

Костюк, чєстуючі гості разом из шинкарями, сміючіси, приспівував:

«Ой братє, побратимку, заріжмо баранця,
Тобі ніжки, міні рижки, кухаркам мудєнця».

А Джюнда при горівці в хаті за столом приспівував музикантам:

«А музикант молодєнький у скрипочку ріжєт,
А ек уздрит файну любку, на колінках лізєт».

А данцівники, ек достатком додавали їм горівки, приспівували:

«Скакав баран через паркан, на ним біла вовна,
Напиймоси горівочки, бо беривка повна».

Тай понад головами собі в данцях викручювали буйно єсни-

ми бартками, поцоркуючі ними обух до обуха так, шо аж искри сипалиси, та назбитки погрожуючі ними челіди в очі, співали:

«Ой барточка мосєндзова, круте топоришшє,
Єк ударит, ни жертуєт, лиш у грудєх свишшєт».

Але челідь ни така пужлива була мушшінских барток, кєпкувала з них:

«Ой цора, підківочки, та цора, та цора,
Видколи мнє чоловік бив, вид тогди я хора».

«Овва! Та бігме?» – посмішливо питали мушшіне.

«Ой так», – смієласи челідь, тай глумливо видповідала їм співанков:

«Видколи мнє чоловік бив, вид тогди си бою,
Вид тогди я з легінями поза вугли стою».

А старий Красійчук, то так данцював у данци, єкби ни знати йкиий то молодєк був. Вивівав Обарінчуковєв молодїцев так, єкби пірцем. Виділоси, шо ногами земні си ни докєвают, так крутилиси, приспівуючі:

«Ой піду я данцювати, голубці шібати,
Нїдалєко біднє маю, нїким наказати».

Наокола них данцювало велике колєсо, тай гуртом співало ту співанку:

«Наказую, наказую перепєличками,
А вно міні видсилає все ластивочками».

Молодшя челідь нїби си окрашшєла:

«Ой ластівка ни шебєчїт, лиш хочєт злітати,
Ни кортит мнє курварити, лишєнь погуляти».

А матєра челідь оправдуваласи тай поправ'єла молодших:

«Ни кортіло мнє курварити, курварєчков бути,
Лиш кортіло погуляти тай файно побути».

А цілі хороми данцівників голосно гутіли:

«Ой сіда-ріда, ріда, сіда-ріда дана», – тай ихкали, ухкали, та так фівкали у пальці, шо аж си кріз вуха промикало, та з криком «Их-га, га» вискакували молодєки з рєдів данців на середину колєса, сідали осовито гайдука, та з усєї сили вилускували так долонями по помості, шо з нєго аж си порох куриєв. Ловилиси за руки, тай по двайцїть гайдуків нараз сідали серед хорім так буйно, шо аж вид них вітер вієв. Ловилиси у малєньке колїсцє та крутилиси так борзо, ек вихір.

А співанки в данцях, то так плили, клекотіли, ек вода у бистрих потоках. Шуміли, ек вітри в полонинах. Филювали, мішеючіси разом, та летіли на вирви одна наперед другої, екби на вибір, бо кожде співало в данци таку співанку, ека на език лізла, без розбору.

Данцівники в данцях на всій рот викрикували:

«Гий мо-о-о! Русь, весіле!

Дідьтьо бабу виддає!»

Крутилиси данці: «Га, га, га. А-а-ах, га», – придзупкували ногами, та шораз швидше крутічіси, охотилиси одни вид одних:

«Гірше!»

«Ише гірше!»

«То ничо ни є!»

«Ни даймоси!»

«Хльов!»

«I-i-ix!»

«Их».

«Ух».

«Га, га, га».

То знов звільнювалиси данці так, шо лиш на місци густо плесом данцували. А молоді, навкірки старим, приспівували:

«Ек ми підем данцувати, дай Боже шесливо,

А ви старі на молоді ни дивітси криво».

Тай з буйности аж у пальці лускали, нічом молодіж:

«Ой ви, старі, на молоді, криво ни дивітси,

А ек вам шо ни догода, домів заберітси».

Але старі ни давалиси, бо навіть діди з бабами охотилиси в данцях, легонько пидбрикуючі ногами, ніби випералиси наперед молодєків. Але то їх охотованє, то вже нікуда було, бо з старим корзаном годі вже сідати за новий стів. Їх буйність видцвітала, зачінав її присідати вже мох старости. Тай вни данцували по-старовіцки, помаленьки покиваючіси в данцях так, шо на них їи були ни змокріли сорочки на плечох, хоть би були й цілий тиждень данцували. Але джюпинитиси, то старі діди джюпинилиси, ловили навіть и молоду челідь у данец, приспівуючі їй:

«Ой ек я си постарію, шия си зібгаєт,

Ніхто помай біг ни кажет, лиш назбитки маєт».

Тай вилускуючі в пальці, охотувалиси:

«Ой помай біг, подай здоров, ек си, діду, маєш?

Декую ти, фіявочко, шо мне си питаєш».

А ціле весіле аж п'єніло, набуваючіси:

«Ой уп'юси, повалюси, біда, ни єлоси,

Ни кори ми, файна душко, бо посваримоси».

Качулівский Семен з Семненінсков молодицев перси наперед скрипки данцувати:

«Ой куєт ми зазулиця з чорними очіма,

Ми ни будим данцувати другим за плечіма».

А Шкиндівска нивістка, то таки ни данцувала, а літала в данци насеред хорім з русевим Курлесем, бо вна така куражиста була, шо аж на хмари покланцувала, а ни то на мушшін.

А Курлей, то аж дурів за нев, за циганистов молодичков, шо д'кождому си вискірела своїми пишними, ек у лісни, зубками, та приспівував їй:

«Ой ти роду великого, тай я ни малого,

Ек си будим женихати, то я ни вид того».

Він на тім весілю на свою жінку й ни фіквав. Ни питав нев. Уна сама, ек флуд, у потемках кутами скрипіла тай сердито кулаками сікла на тоту челідь, шо вигулювала з її чоловіком. А найгірше юшиласи на Шкиндівску нивістку, бо тота побліка остатно їй корила в данци з її чоловіком, пидгівкуючі ногами.

А Шкиндівска нивістка ше тим гірше їй корила, приспівуючі:

«Ой пишла молодиця на гуляннє в Річку,

Нічо дома ни лишила, лиш кітку в запічку».

А Курлеснка, то таки голубіла на ню з серця, бо розуміла, шо то до неї пилоси в тій співанці, тай виділа, шо Курлей на всій рот смієвси з тої співанки, тай при всему народови, оперед її ич, цулувавси у данци з Шкиндівсков молодицев. Вна аж ни знала, шо дієти, бо виділа, шо з неї ціле весіле смієлоси почерез Шкиндівску вийгру, а нічо їй ни могла укваснити, бо боєласи свого чоловіка. Знала йиго натуру, шо ек би була шош їй лиш слівцем писнула, то стер би їй чемері видразу, ек половик курці.

Став, екби навмисне, нидалеко неї Цілицівский молодек, а то був такий пишний та годний легінь, шо варт си було на него подивити.

Вна крадьми глипнула на него, а він у тот раз так потег икос дивно на ню очіма, шо аж її шош у серця тьохнуло. Їй видразу

си вергло око на него, але було пизначно, шо й він на ню верг оком, коли так лакомо подививси на ню. Сами очі скємували, шо їх серця забажіли.

Вна, нишком усміхаючиси, погадала: «Аж отепер й я укорю свому Курлеєви, бо хоть покладу свій розум з цим леґінем, то є з ким – ні желю, ні встиду ми ни будет». – Тай куражисто моргнула бровами на палкого леґіня.

А він так, екби вішший того, фіґляво усміхнувси, тай ише блишше приближивси д'ній, майже у поровеньки з нев став.

Їй аж завороть у голові стала, погадала: «Хоть най мнє чоловік живу облупит, то з цим леґінем буду си любити», – почерленіла, ек кров, у лице, бо зважиласи на то, на шо погадала, сіпнула йиго за рукав:

«Идім», – шепнула.

«Куда?»

«Надвір».

В обох дивно сіпнули очі, ніким ни питали обоє, лиш зчєзли з хорім тай пропали в густім лісі за хатов, аби си там набути в штири оці так дєхіро, шо аби ніхто ни знав бірше, крім ліса.

Весіле й ни в тот бік, шо вни пропали, далі веселилоси без потємку: Горбоватюків Улашко Иванюччінов молодицєв так потресав з усєї сили в данци, шо аж її за ребра пошшіпував, та так пристійно цілив їй у очі, шо аж ни змигав очіма. Її то куражило, вна, притропочуючі здрібонька ногами, приспівувала йиму любо:

«Ой я піду данцувати, хороми си крив'є,

Я би дала, ти би узєв, та люде си див'є».

«Аде?» – весело питав він, – «ти ни брєшєш це?»

«Та бігме, шо ні», – реготаласи, тай далі охічно приспівувала:

«А я піду данцувати в широкі хороми,

Я би дала, ти би узєв, біда, ни добро ми».

Данцівники в данцях одни одних співанками витали:

«Ой куєт ми зазулиця, шюку та рибину,

А співанки заспівайко, хло-побратимику».

Тот, шо до него ця співанка в данци липла, ґрєчно видкловнавси, приспівуючі:

«Ой ти мині заспівав, я ти видспівав,

Єк ни сєгодне, то завтра, коли нагадаю».

Аж з других ґрунів та кичир було чути, ек ґазди, ґаздині та їх

діточки набувалиси у Костюка на весілю, бо то весіле й на хвильку ни умовкало, тай пістолєта ни угавали варводити так ґрімко, шо аж земня си здригала, шо аж дим з пороху однов мраков укривав Костівський верх, бо то прото було ґаздівске весіле – ґирічне та подуфалне.

Почєрез хороми, в нижній, новій хаті за довгими столами столувалиси ґаздівскі роди. А такі то були в Костюка дорогі гості, шо він сам з свойов ґаздинєв їх за столами дозерав, ні на кого ни злишєв, бо казав, шо – «чужими руками лиш добре ґрань з печі вигрібати». Він любив усе сам діздріти тай зробити, а кухарки з шинкарами, то лиш були до помочі, а ни до поводу на тім весілю.

За столи, вид застівного викна до постелі вздовж задної лавиці укладєні, клали їсти рід за родом, уважєючи, аби роди, полудь їх завтеку тай гонору, сідали докупи за стів. Ни мішєли солому з колосєм – бідничію з богачнєв, бо то си так ни єлило робити, бо кожда кляса мала свою очередь, коли сідати за стів, тай на котре місце сідати за столом. Біднійший ґаздик ни смів сісти в чола стола, пид образами, аби богатший сів на йиго місце, у кінци стола, на постіль.

Єк лучєлиси богацкі роди, рівні, шо годі їх було поклясувати, котрі з них богатші, то клали їх за стів полудь віку й за це ніхто ни сердивси, хоть сідав їсти й у глухім кінци стола, бо такий звич був.

Запрошену з-помижи сусідів бідничію на весіле, ту, шо помогала завждє Костюків маєток оброб'єти, то клали їх їсти за другі столи, але аж тогди, ек уже вся богачня була угошшєнна, бо давні ґазди, то любили бідного лиш тогди, ек він був перший у них коло роботи, а ни коло стола, уважєючи бідничію за солому, а себе за чівку, так, ек би бідні вже ни були людьми, лиш уни.

Богачня си ни стрюхала навіть тогди, коли бідні їм співали:

«Пишов богач на ниву волами орати, –

Він гадаєт, шо ни будет ніколи вмерати.

Ни радуйси, богачіку, шос дуже богатий,

Бо прийде й на те смерть, буде потинати:

«Ой вид смерти заборона, хліби в полубічці,

Тай мошєнка за ременем, повна сороківців».

Ой прийшла смерть до богача, єла потинати,

Сороківці ни помогли, ек прийшло вмерати.
«Ой до хати бідні люде, до хати, до хати,
Прошшейте мне за роботу, бо хочу вмерати».
Ой пишли богачеви подуші дзвонити,
Ни дали си пошторонки светі в руки взети.
Ударили богачеви подуші в два дзвони,
Ой йикий ж то богач грішний, най Господь боронит.
Ой чому богач грішний? Кортит людий знати?
То шо слуги та служниці прогонив вид хати.
Серед року нарікаєт: «то нічо ни робит»,
Витак берет бук у руки, тай кости їм ломит,
Симбрилю їм витикаєт, секу-таку даєт,
Зато богач, ек вмераєт, тежку муку маєт.
Нима чо бідному взимі до богача приходити,
Бо він зачнет у виконце собаков тровити.
А «помай Біг, подай здоров», – «ек си маєш, Дрозде?»
Ой замикай, жінко, браму, шо йдет за гість озде:
Уже бідний изголоднів, нима працювати,
А він идєт за зернети, аби йиму дати».
Прийшов бідний до богача, а брама пидбита,
Пишов бідний вид богача, ек собака вита.
Аж настанєт Божа весна, то зблага говорит,
Берєт богач бук у руки, вид собак боронит:
«Гій, собако, устекла бес, підєш на жинтицу,
Черєз тебе я ни зробю всу свою травицу.
Гій, собако, устекла бес, ни пантрай пороги,
Бо най люде до мене ходєт, були би здорови».
Уни кепкувалиси з тої співанки тай з бідничії, ек уна її на тім
весілю їм співала кутами. А Костюк, екби навкірки всім бідним,
витришкував так, ек єлівник вид овец на полонині, з-помижі
богачів усий нешишник тай тоту бідничію, шо прийшла на весіле
нипрошена, надвір, аби ни заважєла ґаздам у хаті тай ни глипі-
ла їм у очі при їді та питю, ек голодні котюги. Але шо мусів и їх
угостити икос, то їм давали кухарки їсти, але у старій хаті, тій,
шо в ній зимував маліг. Тай їду їм ни давали першу, лиш побов-
танці позад ґаздами. Бідничія бірше кутами стріпіла та понад-
вірю коцюбиласи, ек данцувала в хоробах, бо то прото було
богацке весіле, а ни бідноти.

Оперед ґазд клали на столи шонайкрашші їдла: товсті
студінці та верховаті миски голубців намішма з солонинов, та
глібокі дерев'єні чери юшок з свинским мнесом. А на закінченє
їди клали в мисках водєницю з гуслинков, аби квасна гуслинка
видтинала позад горівков ґаздам у серця.

Горівка була понасипувана в миски на столах, ек вода, шо
гості лиш черпали її в кубки писаними полодниками тай пили
нижелисливо. Костюк наносив горівки терхами з міліївскої го-
ральні, бо вна тогди нидорога була, пару ґрейцерів коштувало
око старє. Пив кождий горівки, кільки лиш хотів, навіть и бідних
з нев ни обминали.

ґазди ни квапилиси уставати з-за столів, бо любили побути
за столами при горівці у воросі, весело керекорічі. Вни пили,
співали та фалилиси одни протів одних стрілецтвом та своїми
богацтвами. Фудулилиси своїми худобами, бо мали її без міри,
та лоточіли одни одних про любасок та любасів. Многодітники
прифалювали свої діти перед бездітниками, ци би йикийс ни
злакомивси їх дитину взєти на годованця до себе. Вни пужіли
бездітників, шо ек ни передадут з-за житя на когос свої маєт-
ки, то по смерти їх родія будєт си ділити їх вуглами, проклина-
ючі при ділевшині и їх кости в гробі, шо ни розпорєдили по-люд-
ски своїми маєтками з-за житя. По їх смерти ни будєт кому
навіть дати кавалок хліба за їх душу тай спимнути їх, бо на їх
осидках кропива будєт рости. Розсиплютси без ґазди ста-
ровіцкі вугли їх хатий. Знієчютси старовіцкі місця, бо родія роз-
торгаєт їх мозіль, ек медвежя мершу.

На лавици за столом, в куті, сидів на коновочці тай играв у
скрипку головний скрипичник Сухонький, зісхлий, ек скіпка, та
білий, ек молоко, дідок. Бувало, понад него ніхто би був краш-
ше ни зайграв у скрипку старовіцких игрий при пійці ґаздам до
співаня. Ни сик по-цигански, ек то сіцут тепєрішні музиканти
здрібна, а спроволака потєгав смичком по струнах. Сповільна
играв він старовіцких игрий, богацких. За йіго игров співав
подуфално старий Цілиця:

«Изійшовси рід з родом цу горівку пити,
Чіє серце засмучєне, то розвеселити».

А Семенко Гитруків, шо зроду ни пив горівку, лиш ситу, співав
отсеї:

«Ой казала пані матка, казав и пан отец,
Ни пий, синку, горівочку, будеш годен хлопець».

За цу співанку підп'ений Джюнда боком дививси на Гитрука, бо він зроду був ласий до горівки, ек теле до молока. Він ни пив тої горівки кубков, а просто з миски полодником її сербав, ек би йикоїс сербавки, здоровкаючіси з головским вйтом, Олексов Костюковим, рідним братом Иванчіка Костюкового:

«Здоров, вйте Костюку!»

«Пий здоров, Джюнд-о-о», – ревав уже п'ений вйт, бо й він ласий до горівки, ек Джюнда, сербав її полодником з миски.

Джюнда глумивси Гитрукови, вивалюючі език з рота, тай ише смачнійше сербав тої горівки, назбитки приспівуючі:

«Ой пиймо горівочки потрошки, потрошки,
Чій би жиди ни носили шовкові панчошки».

Вйт, уже п'ений, ек штуб, обчєпав позашию руками Джюнду, цулюючі слинавими губами, вивекуючі на всу хату ні суда, ні туда, приспівував:

«Ой ни пиймо горівочку, бо горівка дурна,
З-за горівки закупили жиди в людий ґрунта».

Вивалюючі на Джюнду такі великі очі, ек у ермі бик, валив ййго кулаком з усеї сили в потилицу, ек він сам пив, а ййму ни давав, тай викрикував: «Мо-о-о, Джюнд-о-о-о! Ти сам п'єш, а мині ни даєш? Дай и мині горівки».

А Джюнда, прото фрашківник, здоровкавси з вйтом, висербавав горівку з полодника тай порожним полодником ніби чєстував вйта, аби люде лиш си мали з чого смієти.

Але вйт п'ений за п'ений був, а зрозумів, шо з ним дієт Джюнда, вирвав у него полодник з рук, черпав з миски горівки, ніс ййго икос гірко собі в рот, викрикуючі: «Здоров, Джюнд-о-о-о».

«Пий здоров, хоть и розсєдьси», – смієвси Джюнда з него, тай співав:

«Ой напивси кум до кума, кума до Матія,
Аби була здоровенька нашя кумпанія».

Клюконосий Грицьо Бельмеґа з Дідушкової Річки ни забував з горівков и за старенького музиканта, приспівуючі ййму все тої самої:

«Ой куєт зазулиця, там попид Лихонький,
А там варто заспівати, де йграєт Сухонький».

Чєстував ййго з свої руки горівков так, аби він ни переривав иґру. Сухонький брав зубами з горівков кубку, перехєлєв голов узад, порожнив кубку, ни перестаючі йґрати, подавав її зубами назад Бельмедзі, декував головов за горівку, та аж прикладаючі вухо до скрипки, иґрав гостям за столом шонайкрашших старовіцких иґрий.

Костюк припрошував, аби гості їли та пили. А низкого зросту, присадистий, бездітний богач з Просічного, Процьо Баган, жартував:

«Костюку! Ти лиш нами си ни жури, бо ану лиш подивиси у миски з горівков, то меш видіти, ек у них вітер вієт, шо аж шинкарі ни можут їх горівков доповнити. Ни бійси! На столу межі нима, ми себе ни оскорбимо».

«Багане, але й у кулаці запути нима», – смієвси на всий рот потомок опришка, Василюків Василь».

Вйтови вже й зуритилоси пити з Джюндов тільки горівки, але ни міг ййго перепити. Джюнда ни дававси, пив, їв тай співав, горівка ййго ни ловила. А вйт, то був такий п'ений, ек ніч, лєдвн езиком обєртав у роті, лупав на людий такими, ек скло, очіма, перевертаючі ними у голові, ек нидотєтий баран, шо аж всі боелиси, аби в нім ни ймиласи горівка.

Устав з-за стола п'ений, ек мрака, лєдвн держічіси на ногах, полундиг'ав у хороми, мижи данцівників, белємотічі співанку:

«Ой уп'ю-ю-юси по-овалю-юси, біда, ни єло-о-оси,
Не кори ми, пи-и-ишна душко, бо по-о-осваримоси».

А Джюнда навздогін за ним, назбитки, з-за стола співав:

«Йй шо тота горівочка лихєй розум маєт,
Ни одного чоловіка из ніг извертаєт».

«Джюнд-о-о, мо-о-о! Оце ти, біґме, вірну правду заспівав», – ек би ворони репали, кричєли п'єні за столом, сміючіси з п'єнішого від себе вйта: «Ади, ек пишно у дві дорозі иґдет вйт від горівки». – Кєпкували з него: «Коби шє дес ни заповров носом єкійс чєлідіні під ноги». Стискали плєчіма: «Най си лиш прєч кажєт, шо та горівка ни робит з людий? А однак, люде, адиви, ек її смачно п'ют, ни стрюхаютси».

У хоромах дзвиніли данці, гомоніли усіякі співанки:

«А чія це дівчєночка, шо я з нев данцюю,
А най будєт, чія будєт, я їй поцулюю».

Війт имивси у данец, з него смієлиси:
«А я піду данцувати, болит мене палец,
А до пальця прив'ю сальця, ни лишуси данця».
Через п'єного війта ни пишов данец кругло, путавси, бо війт,
ледви возічі ногами, баламутив ціле колесо.
«Вибачейте, це я змилив данец», – кричев найліпший данців-
ник, Гранчіного Гриця молодек, перебераючи вину з війта на себе.
«Шош нас порахувало», – жертувала Никорівска дівка, дан-
цюючи йиму під плечєм. А цілий данец смієвси з війта:
«Ой скрипочка ни зайграла, лиш зашкреботіла,
А цес пишов данцувати, ек душа без тіла».
Війт на то ни турав, гуляв ні сеї, ні тої, піхаючи ногами, екби
тівк у чюбри макогоном свиням брукву, викрикуючі, шо аж му-
зиканти милили йгру. Ни могли йграти за данцем, бо данец
зачев дубоніти ні в пліт, ні в ворота, кождий гуляв без реду
свої. А музиканти, аби ни милитиси, див'єчіси на данец, то аж
си зажмурели, играючи свої.
Хоть ишов данец через війта нікуда, то йго ни вимітували з
данцу, тегали межи собов, ек мершу, уважєючи на него, бо то
прото війт, голова цілого села.
Тоти гості, шо ни данцували, то п'єні понадвірю всіляке ви-
водили межи собов: обчепалиси, любувалиси, а ниодни, то аж
плакали, желуючіси на усеку ни однаку біду, нічом п'єні. А хто
був фантазоватий при пійці, то почепав сварку над будь-чим,
нираз и над таким, шо по тверезому ни було би шо в дві тріссі
взєти, а по-п'єному, то до бійки си рвали, але її ни було, бо хоть
зчепавси колот, то видразу втихомирєвси, бо всі знали, шо на
тім весілю ни можна си було бити. Одни одних розгетькували.
Навіть найбірші пізмаки, шо мали межи собов зачєпку біда
знаєт від коли, на цим весілю їдналиси, пили у воросі горівку,
закушуючі колачєм, та стрієли разом з пістоєт, екби мизи
ними ніколи вури й ни було.
У хоромах завєиси нараз такий колот, шо аж скрипка стала,
утихли данці тай співанки замовкли. Чюти було свару, кип, пуд-
ний г'вавт, цорканє барток, лускіт бучя. Одєн зойк вилітав
надвір. Усе, шо було на весілю, луноло в хороми дивитиси, хто
то си б'єт? А у хоромах вжє кров чюріла. Колотнєча завєласи
через то, шо п'єний війт у данци грєнувси в п'єного Чяпараґу, а

тот порс музикантам під ноги, а відтів ек си схопив, то на всий
рот матеркуючі, осов санувси війтови в очі:

«Мо-о-ой! Ти-и-и, дурню одєн, шо собі гадаєш? Маму мамі-
ну тобі псом гачю, ти си май бірше в когос гримав, ци лиш у
мене? Говори, дурню, бо зараз будєт з те кров сикати, ек з
цівки» – й ни ждучі видповіди, морснєв війта бартков по голові,
шо тот лиш посоточівси на земню.

«Ти кого б'єш? Мо-о-о», – крикнуло кілька молодеків, укри-
ваючі Чяпараґу пласами барток по голові и перучі йго далі
бартками, ек прадником сорочку на перилі, кричєли: «Мой, ек
єс годєн, то нас бий оттак, ек ми тебе б'ємо, а ни старого ста-
риґана, тай ше до того п'єнійшого вид себе, бо то устид».

Війт проп'єнчівси, бо штрик на Чяпараґу, ек половик на кур-
ку. Тоти, шо пустилиси їх розривати, ек змішєлиси разом, то й
сами піспіль зачєли си бити: сіпали одни одних, штуркалиси,
ловилиси за груди, термасаючи одєн одним, та светили одєн
другого бартками по голові. Одни одних розривали, заступаю-
чіси одні за других, а так рейвахували, шо най Господь заборо-
нит від такого галасу. Аж годі було зрозуміти, шо хто кричев тай
хотів, лиш тоти, шо були трохє тверезійшші, розуміли шош, шо
дієти, виривали з рук у п'єних бартки й бучє, замітуючі на хатні
поди, аби ни було чім голови провалювати, та виривали їм ножі
з рук, аби си дурнеки по п'єному ни викалічили.

Війт з Чяпараґов, держічі одєн одного обіруч за волоси на
голові, вовтузічіси позємни, ек коти, вивовтузилиси аж надвір,
а весіє, розриваючи їх, и собі витєшканилоси за ними надвір.

Чяпараджіха хапнула з голови собі фустку у пазуху, аби її в
бійці ни пірвали, простоволоса, з буком у руці играла у тій бійці,
ек мушшінин, б'ючіси з побійцями наліво й направо. Завзєто
боронила свого чоловіка, шо почєрез війта повсталє було на
него майжє цілє весіє.

Окротиласи аж тогди, ек її оперєзав Храпійчук тяєфєм по
поперєці так, шо аж затав був їй тяєф у поперек. Він з серця
мало її ни перєрєвав тяєфєм. Він аж сам охмірєкєвси пімше, ек
при їднаню обзерав у неї на попереці синєц вид тяєфа, шо
так дужє ударив, але однакє говорив завзєто, оправдуючи себе:
«А баба чо мішєєтєси до бійки, ек то ни її, а мушшінскє діло?».

Хто знаєт, шо за головництво би си було виробило на тим

весілю, ек би си в ту бійку були ни вмішєли люде, шо в тот час горівку ни пили, бо зарічливі вид неї були, бо лиш уни три: Иванчік, Дмитро Шкиндя й Довгий, виділи й розуміли, ек та бійка зайшла, то и змогли її загошити. Ек розборонили Чяпараґу з війтом, то ціле весіле схаменулоси, лиш уни два ни могли си уговкати, але їх борзо уговкав Шкиндя, бо ек видів, шо вни далі рвутси до бійки, то крикнув на Костюка, аби дав йиму дві петельці, а ек мав Шкиндя петельки в руках, то видразу настав поредок на весілю.

Музиканти знов играли в хоромах під заднов стінов на полібичках, шо аж упрівали, а ціле весіле, то так си пишно веселило, ек би бійки й ни було. А на тото, шо війт з Чяпараґов сіпалиси далі оден на одного, прив'єзані петельками до стовпів коло брамнених двер, то навіть ніхто й ни забувавси.

Пістолета майже ни угавали гримати, було чім стрілети, бо богачі на то весіле кіньми в бисагах поприносили пістолета та по кільканайціть рогів пороху на кожде пістолє, а, крім того, й домашній ґазда був прилагожений, ек річ, мав поверх терха прилагоженого пороху для себе й своїх гостей, бо в тоти чєси, то тото весіле було найгирічнійше, на йкім найбірше й найголоснійше стрілєли пістолета. А Костюкови лиш сивіла найбірше голов на тім весілю тимунь, аби всі по весілю фалили, шо тих мнесниц понад йиго весіле нігде ни було красшого й подуфальнійшого весіля, ек у него.

Від самого почєтку, ек зачєлоси то весіле, аж до йиго кінця сам Костюк про все дбав: дозерав и тих гостей у дому, шо вже поприходили на весіле, тай мав все гадку и за тих ґазд, шо лише приходили на весіле.

Напротів прихожих гостей виходив він наперед брами з цілов музиков, играючі їм довстріту, на гонір. Костюк на царинці втав гостей, цулувавси з ними, декуючі їм за їх прихід:

«Ой гості мої любі, гості привічасті,

Здаєт ми си, мої гості, шо сте позлочясті».

Шинкарі чєстували гостей горівков, а Костюк колачями, запроважєючи їх з музиков у свої двори на весіле.

Прихожі гості витегали з бисах, бордюгів, з тобівок та з-за ременів свої гримкі пістолета, витаючі вистрілами з них домашного ґазду тай йиго ціле весіле.

Книзь корбачєм бив під книгинев коня, женучі її гордо наперед себе, показуючі здуфално всім тим, шо хотіли були взєти її собі за жінку, шо відтепер він вже лиш до неї пан, а бірше ніхто, бо він викупив собі її від Ботика, даючі за ню її рідним братьям викуп: вісім мосєжних барток и восмеро шє опришківських дорогих пістолєт, гонорово жированих, из срібними каптурами. А за її дівочу косу, то дав викупу мамі, Ботичці, срібну зґарду на шию, ковану з самих стародавних дукатів, шє предідових.

За ним бурєв летіли на буйних, ек змиї, гуцульських конєх йиго дружби та боєре, попереv'єзувані в Ботика на весілю білими, полотнєними дарами з сирєними колачями.

Ціле весіле в Костюка виступило разом з музиков поза браму на царинку обсипати єров пшеницев книзєт, витаючі їх ниумвакоючіми гримкими вистрілами з своїх пістолєт.

Обсипати книзєт разом з боєрами вийшла з хати сама Костючка. Вна винєсла насипану в решєто єру пшеницу, а на пше-

ниці – книзів вінковий колач, перев'язаний червоннов воло-
сов нитков, а всередині колачя писану кубку з медом.

Дружби й боєре, разом з своїов музиков, обкружили на ко-
нех книзет, а Костючка, говоречі: «Єкий гість, такий колач», –
обсипала книзет до трох раз за сонцем єров пшеницев, а даючі
їм за кождим разом мізинним палцем правої руки меду в рот з
кубки, примов'єла: «Дай Боже, праведне Сонечко велике, абесте
так липли одно д'другому ціле своє жите, ек липнут бжолі
д'медови», – тай тогди за кождим разом сипала їм потрошки
жменев єрої пшениці в пазуху, примов'єючі далі: «Дай Боже,
праведне, велике Сонечко, абесте си так плодили й коренили
у свій рід, ек на добрій земни плодитси й коренуєтси посієна
пшениця». Книзета в тот раз дивилиси кріз свої вінчені, сиріні
колачі на правій руці на праведне Сонечко, просічі йиго, аби й
їх діти були такі красні й єдерні, ек уно. А Костючка, обсипаючі
їх, далі примов'єла: «Аби си вас ціле ваше жите держев хліб,
плід праведного Сонечка, абесте си так радували ціле своє
жите одно одному, ек си радуют люде Божему хлібови, абесте
були такі плодючі, ек света земня. Пазливі до роботи, ек бжол-
ла, одіті ек зима, красні ек весна, палкі ек літо, повні в доста-
ток, ек осінь. Дай вам Боже всего добра з води, з роси, з усе-
го того, з чого би вам Біг дав, праведне Сонечко. Аби вам було
ціле жите таке солодке, ек цес мід».

А ціле весіє, навіть и боєре, шіро гомоніло: «Позволь їм на
це, Господи, праведне Сонечко, та поблагослови їх своїов лас-
ков великов и силов светов», – тай пидстав'єли мушшіне шепки
з голови, а челідь свої передні запаски, аби та пшениця, шо
нев обсипали книзет, порскала їм в шепки та запаски, бо то
зерно є дуже добре в насіню на розвід. Уся сюбина дуже красно
родит, ек то зерно в ній замішене.

Дружби обмінєли книзет їх вінченими сирєними колачями на
руках. Перемінєли пид книзети коні, переносічі на руках разом
з сідлом книгиню на книзєвого коня, а конязя на книгинино-
го. А витак, разом з сідлами, зсадили книзет з коний на земню. По-
пересідали коні оба дружби, перескакуючі з книгинино-
го коня на книзєвого, а з книзєвого на книгинино-
го, подали коні боєрам, а сами стали коло своїх дружок збоку книзет,
аби їх завести в хату за стів.

Єк заводили книзет знадвіря в хату за стів, то в хоробах
напоминав їх Джюнда: «Тепер, у хаті, дивітси, книзета, лиш у
вікна на праведне Сонечко, аби вам ціле жите було таке пра-
ведне й єсне, ек то Сонце. Ни подивітси на піч в хаті, бо таке
би вам було ціле ваше жите чорне, ек сажя в печі».

Вінчений батько поклав книгинино деревце на стів, а боєре,
заводічі книзет наокола стола за сонцем три рази за стів, ра-
зом з дружками й дружбами за скрипков співали весілної:

«Леже-є-є-є-ли берви-и-и бервінкові-і-і-і-і-і-і

За столи-и-и тисові-і-і-і-і заводи-и-и-мо книзі молоді-і-і-і-і-і-і.

Єк завели книзет за стів, то вни сіли за столом на задній
лавици пид образами, напротів книгинино-го деревця, а ззаду,
їм за плечіма, на лавици стала їх світивка – молоденька
дівченка, пишно зібрана та заплетена в бовтиці, закитичєні
весільними бервінковими позолочєними китицями, перев'єза-
на через плече білим полотном з колачєм. Світивка світила
книгини над правим плечєм восковов свічков, притуленов до
книзєвої бартки цілий час, доків книзет ни вивели з-за стола.

Книзєтам за столом дала Костючка всамперед напитиси по
кубці солодкого молока, лишєньшо навмисне для того удоєно-
го вид корови на знак книгинино-го материньства.

Книгинин брат, шо прийшов з нев замість старині, здав вид
книгині книзєвій старини колач, просічі їх іменем книгині, аби
приймилі тот колач, хоть нивеликий, за великий.

Дружби вивели дружок з-за стола тай пишли з ними в хороби
данцувати, а витак книзь старшого дружбу перев'єзав черле-
ним поєсом з намкнєним на ним сирєним колачєм, на праву руку
намок йиму глинений боклаг з горівков, тай пислав йиго до кни-
гининої старині принєсти книзєво деревце, шо там го лишили
боєре, тай запросити її стариню в пропій до конязя тай книгині.

А молодшєму дружбі, шо танцував з дружками насеред хорім,
приспівували назбитки данцівники:

«Изгоріла старостая, урваласи кужба,

Пролиласи киселиця, ни мет їсти дружба».

Гості, шо шє були ни здали книзєви колачі оперед вінчєнєм,
тепер їх здавали. Гздині висипали з вовнєних бисах у велику
чєру зерно. На зерно клали два хліби, сирєний або пшенишний
разовий колач, кусак солонини, укривали колач даром, хто чім

утекав, з сукна або вбирі. Злагожений колач клали на стів оперед книзет, просічі на колач: «Прошу вас, пані молоді, абесте були ласкави на колач, хоть нивеликий, приймити йго за великий».

Книзета підоймалиси з лавиці, брали обіруч миску з колачем, уклонюючіси гречно, декували ґаздам: «Декуємо за колач и ваш дар. Він величний. Дай Боже, аби ви були встократ величнійші, ек ваш колач».

Из стола сама Костючка брала колач, подаючі йго служниці у кліть, бо хотіла видіти тай знати, хто йкий колач приніс. А челідь прихожя аж на пальці ставала, цікаво зазераючі, котра ґаздиня екий колач злагодила? Ци пушший, ци крашший вид їх? Дивилиси, котра ека за довідна ґаздиня в дому? Ек за добре котра вгудувала зрізні свині тої зими, бо по солонині пизнати, ека то за приєзна в дому ґаздиня. Дивилиси на усе, аби мати шо мижи собов говорити та поза очі суждати.

Молодшя челідь, шо дес и ни чюжя була з Дмитрушем, маючі гадку ише дес бути з ним покрадома перед йго жінков сам на сам у воросі на любій бесіді, аж на лавиці лізла та на піч дерласи, аби лиш добре видіти книгиню, ека вна гей за файна? Дивилиси, ци пара з Дмитрушем? Міркувала, ци вна гідна йго? Та розважели, ци він узев її через красу, ци через велике віно?

Й бідничія зазерала на книгиню та на її лице, міркуючі по обличю, ци добра, ци зла будет на бідних? Ворожили, ци скупа, ци шшіра? Ци шош уїдна до роботи, ци помнека? Сеймували мижи собов, ци гей дуже будет бідними конєрувати на роботі? Важили її в своїх очех, ци з неї будет добра ґаздиня? Це їх обходило, ци Костюків маєток ни розсиплетци післідь Костючки, бо казали, шо в ґаздівстві жінка держит три вугли в дому, а чоловік лиш оден. Уни знали, шо в дому добра ґаздиня маєт ту саму вартість, шо добра матка мижи бжолами у вулюю.

Книзь за столом у білий ґуґли згорда позерав на людий, а коло книгині поведивси, ек готур на смереці коло готки. Уна голубков горнуласи коло него. А він хоть прилипачко говорив з нев, то однако нишком, хетро поведив масними очіма на свої давні знакомиці, бо хоть ек ніби шшіре любилиси книзета поверхе, то в души одно одному вже видразу ни довірело тай по шшірости одно одного в души ни любило, бо перед тим си вни ни знали тай ни любили, а через то ни було мижи ними тої трив-

кої любовної петельки, здавну прилагоженої, аби могла була їх тепер, по вінченю, навіки докупи зв'єзати.

Вже за першим столом книзета взаімно ни вірили собі, бо крадьми сокотило одно перед одним поли свої білої, вінченої ґуґлі, аби котрес з них ни присіло крадьми другому полу ґуґлі, бо екби присіло, то ціле жите би над ним верхувало, присіло би го своїм верхованєм. Книзь мав гадку й на то, аби книгиня собі діти ни зачінила, бо кілько би присіла за тим столом собі пальців на руці, тільки би років по вінченю ни мала дітий. А ек би присіла всі пальці на обох руках, то навіки би зачінила свої діти, ни мала би їх уже ніколи. Але на тім світі за пукуту тоти всі зачінені свої діти мусіла би їсти до суду віка, вид суботи до суботи, й ніколи би їх ни ззіла, бо в кожду суботу вни би си їй знов знов'єли.

Молоденька, ек цвітка на еблінці, книгиня з-за стола метала на всі боки єдерно головков, ек ешірочка. Видко було, шо вна хетра пташка була, прото жебівска дитина. Дивиласи крадьми попід чільце на головску й річкову челідь, угадуючі, шо вни про ню гадают тай шо їй важет. Знала вже добре чілідинску снагу, бо й сама нев була.

Хоть, може, й любила Дмитрушу так, шо в души блісла за ним, ек вівця за єгнем, то однако по собі то ни давала йму пизнати. Удавала, шо сумует за дівоцтвом тай за тим, шо така молоденька запрєгла свою шию у вінчений єрем.

Боєре, п'ючі горівку за столом, співали до книгині книзевими словами:

«Гуляй, доню, ни бороню, ек рибка по воді,

Бо ек підеш ти за мене, то гуляти годі».

Але бо й челідь замість книгині промов'єла до книзя:

«Ой куєт зазулиця в лісі на орісі,

Треба жінку шенувати, ек ластівку в стрісі.

Треба жінку шенувати, коли хочеш мати,

Бо вна тобі ни наймичка все поле зорати».

Книзь, честуючі горівков книгиню з свої руки, хетро желувавси:

«Ой шо тому велика біда, шо жінки ни маєт,

Нираз пусті побліки він дармо вислухает»,

А жартуючі в сторону давних знакомиц, фаливси:

«У високій полонині готури запіли

Нитрохе си мнє, молодого, побліки наїли».

«Ад наїли си тє, Дми', побліки, через оттоти обгайди?» – смієвси старий дідо, Иванко Копилюків, намахуючі клябуков на челідь, тай співав:

«Ой брате-побратиме, кременисте поле,
А хто будет цулувати старі баби в воле?»

По їді боєре вивели книзет у хороми, вигуляли короткий да-нец, крутічіси за сонцем, розпустилися. Пишли данцувати по-жебівски, хто з ким хотів. Навіть и книзь уже ни данцував разом з книгинев, лиш з ким йиму було любо.

Костюк, міркуючи, шо вже делінь було чес заводити повницю, додавав питя, аби ціле весіле було п'єне, бо п'єні побірше метали у повницю. Кликати повницю запросив він Джюнда, бо понад него ніхто би був її ліпше ни викликав. Він умів кликати повницю з придобашками.

До повниці сіли за стів книзета разом з своїми дружбами й дружками. Коло книзя сів Джюнда, а решту гостей за стів до повниці, то укладав сам Костюк, вибираючи шонайбогатших ґазд з ґаздинями, бо від них надієвси доброї повниці.

Вінчені сирені колачі з рук в книзет видв'єзав Джюнда, кладучі їх у миску до повниці разом з фустинками, аби на ні кликати повницю.

Шинкарі ввихалиси, одні доношували питя в хату до повниці, а другі чєстували всіх гостей, нікого ни обминаючи з горівков.

Джюнда з-за стола чєстував гостей, просічі їх на «чєсть», а ек гість пив «чєсть», то він жартував: «тепер ти видиш, ек я си виложєю оперед тобов з горівков, але зараз и я буду видіти, ек ти си виложиш и оперед мене, з червонними». Усміхаючиси, говорив: «А ек ни маєш червонних, то прийму й дукати, а навіть и сороківці. Зрештов, прийму й паперові «банки», бо тепер настала вже така біда на світі, шо й папір, то гроші».

У повниці, за столом, співали гості за Сухонького йгров співа-нок, хто лиш иких умів співати тай лізли на єзик:

«Зашуміла буковинка, ек си розвивала,
Заплакала дівчєночка, ек си виддавала».

«Ой ек бих си, хло, оженив господар бих, браті,
Порубав бих всі лавиці тай кулішер в хаті».

«Нима води на лотоках, бо випила готка,
Йика була, така будет, бідашка солодка».

Ек обчєстував Джюнда гостей за «чєсть», то зачєв їх кликати до повниці. На почєток кликав до повниці книзєву стариню. Дав дві кубці з горівков книзєтам у руки, а дві держєв у своїх руках, тай аж потрєсаючи головам, голосно кликав, на всий рот:

«Де-є-дю-юю! Костю-ю-юку! Просит тебе пан молодий з пані молодов, аби ти був ласкав з своїов ґаздинєв до повниці-і-і! Го-о-ов!»

«Проше, проше! Ми тут обоє з бабов», – здуфално обізвавси змижи народу Костюк, ближучіси разом з Костючков до повниці д'єстолови.

Книзєта вклонилиси старини, а Джюнда, подаючи Костюкам горівку в кубках почєрез стів, приговорював весело: «Цє «за чєсть», а зараз будет «на повницю». Ми знаємо, кому давати пити! Надіємоси, шо ви свої діти ни скривдите? Гадаємо добре удоїти від вас у повницю, бо від кого ж удоїмо, ек ни від старині, прожила би шєсливо на цим місци та діждала би си шє предчєт вид цих дітій».

Книзєта пили до старині, а стариня їм відздоровкнула:

«Пийте, діточки, здорови! Най Біг даст вам на пожиток та на многа літ. Дай Боже, правєдне Сонєчко, аби й ви діждали з своїми дітми у повниці пити так, ек ми отцє п'ємо з вами».

«Позволь Господи, правєдне Сонєчко, цєго дочєкати», – сказав поважно Джюнда. Костюк обернувси вид стола пів боком д'Костюцці, тай з легоньков, трошки фіґлявов усмішков на губі пив до неї, охічно приговорюючи: «Ануко, сарака бабко, й ми двоє хоть раз у житю штуркнімси кубками мижи людьми, най и нам людє завидєт, шо й ми си двоє любимо, ек молодєта».

«Штуркнімси, ек маєш охоту», – усміхаючиси, відповіла Костючка.

Тай здоровкнулиси старі мижи собов: «Здоров, моя люба бабко».

«Пий здоров, мій любий дідочку», – весело відповіла Костючка, п'ючи помалу горівку з єрового кубка, тай забуваючі на чєсок про свій ґаздівский обов'єзок на весілю, зажертувала до Костюка:

«А може, сараку, таки на правду ми си вже тепер ліпше навидимо, ек колис, молодими?»

«Відев, шо так, – говорив, сміючиси, Костюк – бо тепер ми обоє вже до любии уваковані аж занадто. Ни брикаємо кожде про себе, бо вже смих ни годни вороскувати, ек то, бувало, ми вороскували, шо через то нираз смих си й били, тай ни любиили. А тепер, ек смих ни годни, то любімси, моя бабко, хоть на старість, вид шшірого серця».

А Джюнда пазив своє, просив до повниці їх:

«Просит пан молодий и пані молода дедю й маму, аби були ласкави до повниці», – тай насипав у кубки їм горівки. У хаті утихло, всі слухали, шо вержет у повницю стариня.

«Декуємо! Ми ласкави до повниці!» – видповіла стариня, радічиси пошепки мижи собов, шо їм веречі у повницю. А ек уже Костюк тег з-за широкого ременя на шість прежок повну гроший мошеньку, то тогди Джюнда пристійно приговорював до него:

«Ми си надіємо вид тебе видіти принаймне тисічку червоних, бо гадаю, шо ви двоє нас ни завстидаєте тай будете добрі на почеток».

Замість книзет, то до повниці старини гості приспівували:

«Ходет кози попид лози, а вівці по гірці,

Та вержко ми, мій дедику, хоть три сороківці».

«Ой верг ес ми сороківця, тай шо мині з того?

Та верж ко ми, мій дедику, хоть пів червонного».

Так, ек ледом, сипнув Костюк дукатами з мошеньки на долонь. Тай повну жменю тих дукатів, ек би греготу, верх у кубку, навіть ни рахуючі їх: «Прошу на повницю, разом з жінков, на то, шо втекаємо», – з богацков гордостев, поважно сказав тай уступилиси обоє вид стола, слобожеючі місце у повниці для других гостей.

Джюнда порахував гроші, тай гордо ними мечучі на вінчені колачі книзет, у миску, на всий рот викликав Костюкову повницю: «Дедя з мамов верг у повницю сто дукатів. Красно декую їм за повницю, а хто вержет бірше, тому й подекую ліпше», – смієвси тай кликав далі по старини у повницю шонайблишшу родію по родії, шонайбогатших г'азд. И так за очередьов кличючі у повницю, дійшов аж до найбільшого на тим весілю, кличючі всіх однако, ек богачів, так бідних. Дружба за столом кроїв

до повниці весільні колачі, мастив медом тай подавав по кавалку тим, шо відбули повницю.

Джюнда, то все умів так нустрити, шо всі, випераючіси одни напротів одних, метали по богато гроший у повницю. Навіть и бідничія, ек си роз'етрила, то, аби вкорити богачни, шерпнути їм богдай раз на житю гонір, показатиси, шо й уни люде, метали по богато гроший у повницю, задовжуючіси по вуха в богачів на роботу, ни питаючі тим, шо тоти гроші вни будут видроб'єти тежко богачям, по пару лептів денно.

Хоть у хоромах були застановлені данці, доків си ни скінчєет повниця в хаті, то гості однако ни смутилиси, бо веселили себе при скрипці у повниці співанками, шо співали їх на вибір:

«Ой посію колопеньки, потому леночок,
Кобих така до роботи, ек до співаночок».

«А ни треба ми казати, сама собі знаю,
Шо молодов я нагрішу, старов си покаю».

А Господи милосердний, шо то помогаєт,
Шо мій милий чорнобривий коло мне легаєт?
Ой ото помогаєт, шо збав'єтси ночі,
Цілу нічку дримаючі, рано болет очі».

«Ой утратив я здоров'є, тай утратив волю,
Гуляючі, буяючі, бідашко, з тобою».

Джюнда дотег повницю до кінця. Обрахував з книзем гроші тай на всий рот голосно її викликав – кілько звержено у повницю гроший. Декував усім за повницю:

«Декую вам усім за повницю, бо уна дуже велика. Най вам за це будет вид Бога шестє та здоров'є, вид кухарок їда, вид музикантів игра, а вид тебе, Костюку, горівка для нас, бо я хоть кликав повницю для книзет, то однако тобі гроші з повниці подаю, бо гадаю, шо ти ше на цим місци г'азда, доків дригаєш на цим маєтку своїми ногами, а ни твої діти, бо доків ти жиєш, то вни лиш слугами у тебе».

Костюка ці слова так ек маслом мастили по цілим тілі. Він був за ні бірше Джюнді вдєчний, ек за ти гроші, шо подавав

йиму Джюнда з повниці, бо шо гроші варт протів гонору тай доброго житя. Шшіро декував Джюнді:

«Декую тобі, Джюндю, шо ти мене ни понизив оперед людий тай моїх дітій, а звеличів. Велич и тебе так, праведне Сонечко, ек ти мене виличяєш та пидносиш».

Джюнда, подаючи Костюкови гроші, наказував йиму, сміючи-си: «А тепер дивиси, коравий богачю, ти пліснева скупиндре, ни замкниси по повниці у кліть разом з грішми так, шо аби ми тебе и ни виділи у хаті з питєм та їдов, бо ек це зробиш, то ни гадай, шо ми дурні? Сами озмемо, бо знаємо, шо де стоїт. Ми потрафимо и двері у кліть уломити, у хаті череп'є на печі кухаркам побити тай тобі, иржевчє, ребра поломити, скоро лиш шош нам будет нидогода, бо доків горівка з бербениц вонит, то ми ни хочемо ше співати, шо:

«А заріжу кугутика тай заріжу ґаню,

Бо цисе вже по весілю, тай по видриґаню».

А Костюк, беручі від Джюнди миску з грішми тай вінченими колачями книзет у кліть, так само з сміхом видтинавси:

«Ни журиси, Джюндю, ти лиш цим, бо ни на то Костюк спросив гостей у свій дім на весіле, аби лиш їх зцепати, ек овец на міру в полонині, у повницю, а по повниці аби си вни розбігли від него, ек ни дай то Боже, від екоїс покритки. Ой ні! Ше з тижник ти, угиднаку, погараздуєш у мене на весілю, а аж витак озмешси, красото, до роботи дома. Ни журиси нічим, бо на цім весілю, заким шо, то ше за все відповідаєт Костюкова голова».

У хоромах по повниці знов грала музика, дзвиніли данці, тай розліталиси з них співанки:

«Ой сегодне голя, голя, тай ше завтра голя,

А позавтрю до роботи, головочко моя».

Пізно вже вночі матка з дружками тай книзь з дружбами повели у кліть завивати книгиню, молодичіти її. А за ними набиласи повна кліть челіди, бо всіх кортіло завивати новачку тай видіти, ек їй буде єлити завитій.

Вінчена матка здоймила вінок з голови из книгині, подаючи йиго на памнетку, коли дівков була. Здоймила їй из голови чільце тай зібрала з бовтиц перев'єзки, а книзь ножем видтєв їй вид голови дівочу косу, але ж ни видтєв волосє вид голови, бо челідь ни дала, лиш видтєв пуговиці вид ниток у бовтицях.

А челідь и так пишшєла, шо доста книзєви верхованя над нев будет, шо лиш ґудзики їй утнет вид бовтиц, а цілком її брати за нивільницю тай цілу голову поблічити, то вара йиму.

Ни міг Дмитруш нічо вдієти з челідьов, ек уни си всіма до него вселєпили, бо хоть йикий був буйний досів леґінем, то ек оженивси, то вже відразу попустив своїй жінці. Нічо то ни помогло, шо по вінчіню він перший переступив з церкви поріг надвір, а ни вна, бо він їй, а ни вна йиму, вже на самий почеток мусів зробиити волю. Тай нічо йиму й то ни помогло, шо у церкві оперед пристола при вінчіню він був приклекнув їй на полу ґуґлі коліном, аби над нев верхувати в усим, бо челідь навіть ни хотіла завивати її дотів у перемітку, доків ни помогла здоймити їй й у него вінок из шєпки на йиго голові, аби цим допомогти їй верхувати в житю и над ним.

З кліти вивів Дмитруш за руку новачку, завиту в білу перемітку, надвір тай повів у хороми данцувати вже ни ек книзь из книгинєв, а ек чоловік з жінков, а ціле весіле поважєло їх уже, ек молодих ґазд, молодєт, тай гуляло з ними, ек из молодєтами – молодими ґаздами.

По опівночі Дмитруш з новачков пишов у кліть спати, а дружба роззув її, забираючи собі за тото з її обуви тоти гроші, шо стариня її дала була їй на це оперед вінченєм. Замок їх в кліти до рано. Сховав ключ у тобівку тай пишов у хороми знов данцувати.

В хоромах ціле весіле так данцувало, шо аж дуріло з буйности. Молодчя верства викрадаласи нишком з хорім; мушшіне з-перед свої челіди, а челідь з-перед своїх мушшін, лишеючі в хоромах данці, утікали надвір, в потемок ночі, тай парами ховалиси, де хто міг: попид колешні, подушєрями, оборогами та поза вугли хати. А ниодни напровсєке, перед соромом, Боже борони, для безпеки, то утікали аж вдолини, в темні джємори, тай там під зеленим смєречєм пєстилиси, п'ючі любо та солодко мідгорівку, закушуючі весільними колачями. Набувалиси в потемках ночі так, ек того їх душя бажіла. А вітак украдаласи нишком знов у хороми, мижи нарід, тай далі так данцували та співали, екби то вни понадвірку й ни були тай за любую ніску в потемках ночі ни знали. Липли жінки д'вінченим чоловікам, а чоловіки д'вінченим жінкам так, екби одни одних ніколи ни зражували тай з другими у воросі поза вуглами мідгорівку ни пили.

Другої днини по повниці, у п'єтницю, то Шкиндя з Довгим й оден данец уже ни танцювали, бо вид самого ранку вже бокували вид людий понадвірку, на когос потайки шош си змов'єючі, але на кого робили вни ту змову тай єку, то ніхто, крім них двох, ни знав, лиш оден Иванчік шош си трошки здогадував, шо то, певно, вни на Ботика шош си змов'єли, але шо, то й він до ретенности ни міг знати. Він лиш си здогадував, шо то вни на Ботика шош лихомислили через стрілецтво, бо ни раз чюв у говірці, єк Шкиндя фаливси на Ботика, шо коли-тогди мусит плюнути йиму в юшку так, аби він йиго за тото до смерти памнетав.

Тай бірше-менче Иванчік здогадувавси, шо й за збитки вни можут Ботикови виг'юти, бо знав, шо вни би йиму ни зробили такі збитки, шо їм би ни елило, бо Шкиндин гонір би був на будь-шо зробити ни позволив, бо хоть вигледав він по убраню на простеничка, то по натурі був він страшно подуфалий чьоловик. Такий, шо ціле жите лиш си йиму у гонорі розходило, а бірше ні в чім. Казували, шо він через гонір и чортови душу завдав, аби лиш поїхати на кождим, хто йиго почепав. Иванчік здогадувавси, шо вни лиш можут Ботикови назбитки замовити пістолета, єк прийдет сегодне з пропоєм до Костюка, бо це лиш йиму, єк стрільцєви, елилоси їм зроби Ботикови.

Понад вечєр надійшов Ботик з пропоєм до Костюка, але видразу ни ближивси на Костюково подвіре. Сперси за вороти на царинці. Всий пропій був на конєх, буйних, золотогривих та грудних. А найбірше було коний сорокатих, товстих, єк печі, красно висідланих гоноровими сідлами.

Всі пропійце, буйна мушшіннота, єкби вибраковані, хлоп у хлопа, укрили Костюкову царинку на конєх, єк трошшя. Подуфалний то був пропій, красно, майже однако вивбераний, у чорних рогатих шєпках єгнєчих, у крашених сардаках, у чорних та черлених гачох, у крашених та чорних онучах, у постоліх крашених, на два боки роблених, з моршками. Навхрест почерез плєчя порошниці, вибивані тобівки або золотисті дзьобні. У кождого в руках мосєндзова або сталєна бартка. Наокола ременів висіли в них на гаках начєплєні жировані кременові пісто-

лєта. З широких їх ременів стирчєли з ножен праві, насажувані ножі та сугаки. А на конєх, у бисагах, було в них повно готових до стріліня пістолет та пороху до них.

Тай уся їх челідь була пишна, єк пави, добірно зібрана та позавивана у дорогі шовкові загірські фустки. Мижи ними вже лиш дес-котрас була, й то хіба старєнька ґаздиня, завита по-старовіцки, у білу перемітку. А вид дорогих зґардий на їх білих шиях, то аж мовня біла на сонци у очі. А пацирки на шиях, то одним блиском блистєли до сонця. Вни всі вили такі єдєрні та куражисті, шо варт си було на ні подивити хоть кому.

Цєвив тот усий пропій у красних дорогих убирях на білим снігу у мовни сонця, єкби чічі в травах оперед Иваном Купалом, та червонівси, єк у літі мак у городі, коли цвите.

Пропійце на конєх сохтували свої пістолета до стріліня, пидсипаючі їх порохом, лагодилоси збушно пид Ботиковов командов усі разом гєвкнути з своїх пістолет так, аби аж гори здригнулиси, бо хотєли раз гордо показати оперед Костюкового весіля жєбівске темпо. Ботик цілий чєс из ними сушив свою голов, аби єкийс ни спізнивси з вистрілом, бо то би був для них страшний устид. А за тот чєс їх челідь на конєх, чєпурічєси, єк навєсні пташки в лісах на галузю, співала куражисто розмаїтих співанок.

Пропійцєв вирушило витати ціле Костюково весіле, лиш Шкиндя з Довгим, крадьми з-перед людий, лишилиси у ватєрнику.

Довгий ждав на Шкиндин приказ, бо Шкиндя ни лиш над ним старшував у стрілецтві, але й в мальфарстві.

«Чо ждєш?» – сердито скрегінцаючі зубами, запитавси остро Шкиндя, тай лупаючі пудним зором на Довгого, з криком додав, – «Ци, може, ти вже си так напудив жєбівцєв, шо ни гадаєш нічо дієти? Таже мо-о-о, ми й самого Арідника ни сміємо си боєти, а ни то жєбівцєв, ци розумієш ти то?»

Довгий лиш губами змеркотів, а Шкиндя остривси: «Уни нікуда протів нас. Зараз маєш замовити їм так твердо пістолета, шо й одно з них ни смієт їм спалити без нашого призову. Чюв, шо я говорив, ци ні?»

«Чюю», – лїниво видворкнув Довгий, ступаючі ногами на однім місци.

«Но, то йкої шє примхє ждєш тай ступаєш на однім місци?»

– ревкнув так сердито Шкиндя, що аж у ватернику задзвонило, даючи Довгому руков знак, аби си д'нему наближив.

Довгий, нахелеючи свою пелехату голов так д'Шкинди, що майже своє вухо приклав д'йго ротови, слухав уважно, що він йиму шепотів у вухо. Зразу, то квацивси вид тих слів, ек від kwasної гуслінки, так шо аж у лице соловів, а витак, то так си засвітили в него очі з голови, екби в пожеристої з корчя. А по хвили, то хоть йикий був лінивий до сміху, але так си засмієв прилипачко з Шкиндиних слів, шо аж цілим тілом тресси, тай сказав: «Ни бійси, Дми', ек так, то зараз будет все то так, ек ти хоч», – шош погадав тай ліниво вже сказав, – «Я ді зараз сам піду надвір, а ти сиди у ватернику. Ни бійси. Я їм зараз так поможу, шо все весіле будет си з них довлегу смієти. Ни журиси лиш тим, Дми', шо ми вже два ни прибагнемо з них зробити такий сміх, шо й одно пістолє в них ни спалит без нашеї аді волі».

А напровсеке робив оборону борше від себе: перевив на відлю взістрить сонця на лівій нозі волоку. Переступаючи через ватришше у ватернику, проліз тричі попід берфелу вид веркляга, тай шош пошепки шепотечі, обкрутивси тричі взістрить сонця коло свого осинового бука на лівій п'єті, тай лиш одним скоком скочів з ватерника надвір, оббігаючи скоро, ек куля з креса, знадвіря ватерник тричі взістрить сонця, поклав оборону від него. А роб'єчі обертин протів усекого насланя, забезпечівси з Шкиндев оборонов протів насланя, аби ним їх хтос ни сказив, екби си хтос, напровсеке, найшов на тім весілю такий, шо міг би розмовити тоти пістолєта жебівцем, шо він їх гадав їм замовити, бо на світі є всекі люде над людьми.

А ек поклав оборону тай зробив обертин, то тогди лиш лешував Довгий хєтро оком, ек злодій, зоперед ватерника, аби хоть богдай трошки задріти в пропійців пістолєта у тот раз, ек уни мут хотіти з них стрілети, аби мочі їх замовити. А Шкиндя ждав на Довгого діло у ватернику на накладі від ватри.

Ек наближелоси Костівске весіле д'пропоеви, то пропійце всі вже були лагідні до стріліня. А Ботик, легонько викручуючі в руці бартков над головов, даючи нев знак до стріліня, голосно запитавси: «А лагідні, хльо-о-ов?»

«Лагідні, – крикнули пропійце всі ек оден, тай так, екби ліс від вітру, зашуміли їм у тот раз пістолєта в руках над головами

так буйно, шо порхей Ботиків кінь аж дуба під ним став и через то Ботик трошки спізнив дати коменду до стріліня. А Довгому лиш цеї прички й було треба, аби вздріти в їх руках лагідні до стрілу пістолєта, бо в тій хвили він їх усіх нараз замовив – заклев так дев'єтьма головними, тайними, первовічними словами, видрікаючи си Бога-Сонця, а призиваючи на помич нічисту силу, шо й одно з них без розмовлення ни годно було вже спалити їм у руках, тай у тот раз лиш гордо крикнув він на Шкиндю: «Дми' – бей суда, бо жебівце вже хотєт стрілети, борзо біжи, бо зараз стрілет».

Шкиндя без потємку вилетів из ватерника надвір, роз'юшений, ек дик, на Довгого так, шо аж си запінив, бо гадав, шо жебівце напавду стрілеют, але Довгий, аж ухлеваючі зосміхе, видразу йго зговкав: «Цить, Дми'. Ни рейвахуй, лиш дивиси ти готовому, еке будет зараз голосне темпо з жебівских пістолєт? Всі си будут з них, ек то кажут, плечіма смієти, бо й одно пістолє їх ни спалит, так смих аді їх потрафив замовити в одній хвильці».

У тот раз екраз Ботик уговкав свого коня тай поновно давав приказ до стріліня пропійцем, але так осовито, шо аж Костюково весіле збоелоси того гуку, шо мав у тій хвили бути з жебівских пістолєт. Ни одни, шо були боєзливі на тим весілю, то вже ззагоді затикали собі пальцями вуха, аби ни перепудити си гримкого гласу. А ни одни, то аж си зажмурели, аби ни веречіси великого блиску, а найбоєзливійші, то з перелеку утікали аж у хату тай зострахе прилогом пили там з мисок на столах горівку так, ек спрагнені коні п'ют воду з коритий. А май бізівнійші тай цікаві, то нічо ни дієли, бо аж дух у собі заперли були, так завзєто ждали на то гримке темпо з жебівских пістолєт. На хвильку, то навіть музиканти перестали були гра-ти, аби видіти тай чюти жебівский показ з пістолєт.

«Стрілей!» – остро крикнув Ботик.

«Не, абесте ни стрілили», – запоперечів пропійцем словом Довгий, так голосно зареготівси коло ватерника, шо аж си туда ціле майже Костюково весіле обиздріло, ека то біда там си реготит.

Пістолєта в пропійців ни спалили, бо ек кремснули когутики в креміне, то з пістолєт замість стрілу лиш димок закуривси

тай вода з них запішкотіла. Бо то на приказ Довгого «нивмиавний» в одній чесинці нараз поссеєв їх усі пістолета.

Мой, шо за писк нараз зчинивси серед усього весіля. На пропійців упав великий устид тай тежка побліка, найгірше через то, шо уни си так дуже пинджіли всі нараз стрілити, а то й одно пістоле хоть би назбитки, то ни лопнуло. Ни лиш уже з них смієвси лиш Шкиндя з Довгим, але ціле весіле з них так си пудно реготало, шо аж слизи всіх обливали від торонкого сміху. А під'єні, то так си дуже посмівали з гордих жебівців, шо аж у зиму падали.

А жебівцем був такий устид, шо лекше би їм було, аби си була пид ними у тот раз земня розступила тай аби си вни були в ню запали, ніж мали си так споблічити з своїм стрілінем перед усим народом. Їм си здавало, шо то ни лиш люде, але й кичіри тай ліси з них си сміют.

«Кріс душу йиму маму псом, то отак вже си давно належело урвати гонір Ботикови мижи людьми, лиш ни було ек, бо аж. Аж тепер він си попав нам у руки, ек медвідь у западку, шо нам добре було йиго зпришіти». Тай збушно грозічі кулаком в сторону жебівців, завзето говорив Шкиндя Довгому: «Ива', абес собі знав, шо сегодне й одно пістоле ни позволю розмовити їм, хоть би мнє в ноги цулували, просічі, бо Ботика треба добре навчіти розуму, най знаєт, проклетун проклетий, шо то значіт зачєпати Шкиндю тай Довгого. Ни попушшю йиму на цім весілю, хоть бих знав, шо через це мнє відсів на бартках понесут, бо я си ни гадаю йиму уступити з дороги, доків си він міні ни уступит».

Ніхто з жебівців ни хотів и краплі горівки випити ні від Костюка, ні від йиго шинкарів, ек прийшли д'ним узістріть поза ворота разом из цілов свойов музиков тай цілим весілем витати їх, бо зустиду аж ни розуміли, шо з собов дієти. Уни були такі загризені тим, шо пістолета їм ни спалили, шо ек ту гризу уздріла їх челідь, то хоть ека була єдерна тай співуча, то вся видразу помагнетиласи тай перестала співати розмаїтих співанок.

Гризлиси тим, хто би то був міг їм замовити пістолета, бо видразу зрозуміли, шо то лиш хтос мусів їм замовити пістолета, шо з них й одно ни спалило.

«Та хто ж би то був міг нам инчий подієти, ек ни ототи два пекуни, шо генде си з нас регочют, тай шє, навкірки нам, гордо

вибуркуют из своїх пістолет», – злементувавси Ботик, ек уздрів оперед ватерником Шкиндю з Довгим тай розмахуючі бартков у руці, зачєв си рвати д'ним до бійки:

«Пустіт мнє д'ним! То пси, а ни люде, бо екби вни чьо варт, то ек мают зо мнов єкийс заґер, то най би си зо мнов самим й мірували, а ни смішили всіх почерез мене», – Ботик з серця на ні аж кулаки собі їв: «Пустіт мнє! Я сам зараз їм обом оттам воду освєчу за ці їх збитки! Я їх смерть, а вни мій кремінар! На дрібний мак їх посіцу за цу побліку. Грузь з них заведу, хоть бих знав, шо ни висижуси за ні з тежкої ниволі».

А Шкиндя з Довгим, оба разом стрілеючі з своїх пістолет, и ни фівкали на того, шо на ні си грозив Ботик разом из своїм пропоєм. Сміло корили їм, бо знали, шо добре їм усім замотав Довгий у голові так, шо й оден з них ни станет з ними двома до бійки. То прото були нипрості люде.

Иванчік стоев, припертий плечіма до кіля в плоту збоку весіля, добре видів усе й розумів, шо тай ек то си стало, шо в пропійців ни спалили їх пістолета. Ни то, шо ни смієвси він з них, але навіть їх желував, шо їм си стала така велика кривда пусто-дурно. За тоти збитки над невинними людьми закипіла в нім нараз охіть пімсти, й то таки зараз, над Шкиндев й Довгим, за їх фіґлі.

Зиркаючі гнівом на Шкиндю з Довгим, так сердито поправив собі шєпку на голові, екби си був хотів з ними до рукопашної бійки чєпнути, аж дико всміхнувси, бо лиш знесла йиго така велика охіть отверто зачєпитиси з ними почерез нивинних жебівців: «Най дієт и зараз зо мнов Шкиндя з Довгим, шо хочєт, то я ни позволю їм си кєпкувати з таких славних та пишних людий пусто-дурно. Розмов'ю я жебівцем їх пістолета! Най си кришит та камузит на мене за це Шкиндя з Довгим так, шо хоть си най оба розседут из злости, то я тим ни трабую. Ни трабую й тим, шо на мнє навіки запізмуют через це. Ой га! Хя! Світ и так ніхто ни перебудет, тай рівно з горами ни мет жити, а в земни однако гнити, ек тепер, так у четвер, бо знаю, шо тоти поганини виддєчуютси ми за це, але їм то ни однако будет зараз, ек я розмов'ю жебівцем пістолета. Ой ні! А всі будут знати, ек уни міні войну виточєт, шо я за правдов став. И міні желю ни будет, бо правда дорошшя вид усього злота, бо вна

навіть біршя від світа тай усеґо гонору, бо гонір минетси, а правда лишитси навіки».

Поважно задумавси над чімос великим, усміхнувси гірко тай сказав завзето: «...Біда бери, але зараз Шкиндя з Довгим лиш за вилиці имутси, ек жебівце зачнут и їм навкірки буркати з своїх пістолет», – тай у тот раз так, екби шош було йиґо понесло, побіґ просто д'жебівцем, ні на шо ни уважеючі тай нічим ни трабуючі.

А Ботик ек уздрів Иванчіка оперед собов, то так си йиму зрадував, ек праведному Сонечкови в нипогоду. Довстріту побіґ д'нему, здоймаючі здалеку оперед ним шепку, низко йиму вклонивси, бо здавну темував, шо й Иванчік, так само, ек й Шкиндя з Довгим, знав замов'єти й розмов'єти стрюбу, лиш вагувавси тепер, ци він схочєт ударити на Шкиндю, бо знав, шо він держит Шкиндіну сестру Єлену за жінку. Тай розумів то добре, шо то значіло задражнити отверто при всему народови Шкиндю з Довгим? Збоївси, шо Иванчік ни видважитси літи на ту дорогу, але слово ни стріла, ек йикийс казав, запробував запросити йиґо розмовити їм пістолета.

Але Иванчік ни давси довго просити, бо відразу сам зачєв лаґідков говорити: «Ни треба мене таке дуже, ґаздо любий, просити, бо ек зможу шо ти помочі, то поможу й без великої пришні, бо на це я суда д'тобі надійшов, ци бих ти шош ни поміґ, ек бих бізував тай шош розумів, бо розмов'єти тай замов'єти стрюбу, то й ни кождий потрафит, а розмов'єти стрюбу, кимос другим замовлену, й то ни простими людьми, то ни так дуже й бізівно. Ой ні». Тай потєґ загадочно очіма на Шкиндю з Довгим коло ватерника, ек уни гордо голали з пістолет, реготічіси з Ботика тай йиґо пропою, ек коні.

«Ек бих був вішшей, шо ти є на цим весілю, то відразу був бих те найшов, тай сам д'тобі пришов запросити те, абес виратував мене з цєґо тежжого устиду, в єкий я отсе упав, а ни ждав бих був, аби аж сам д'міні йшов, бо я вже добре чюв про тебе, шо ти ни одно діло знаєш до стрюби, лиш з тим си нікому ни фалиш». Та аж цулував Иванчіка, богомолічі, аби розмовив пістолета. Шонайкрашшу корову за то обицев дати, й то ни будь-котру, а котру собі сам Иванчік на йиґо загороді виберет.

Але Иванчік нієкої плати за розмовленє пістолет в него ни

хотів брати, бо сказав, шо він ни мальфар, аби з чінок жив, тай легонько підсміхаючіси, пробував Ботика, ци він си догадуєт, хто би то був міґ замовити йиму пістолета.

«Та ек би ні, – аж скришивси Ботик з серця. – Таже гріхуюси на Шкиндю з Довгим, бо то бізівно їх, а ни чія других, робота, смаґа смажна би їх укєла та усушила так, ек сулуд голов сушит, ек охаблено мнє зосмішили, зосмішило би и їх праведне Сонце, дай то Боже днинко света, велика, запашна. Уни мают на мене пізму з-позады стрілецтва, але то була така маленька мижи нами переріка, шо ни годилоси їм тепер через то робити ни лиш з мене, але й з цілого мого пропою такий страшний сміх. Шо ці люде їм винні?» – Говорив він то, пудно пулькаючі очіма на Шкиндю з Довгим.

Иванчік смутно всміхнувси: «То так світ кажет, шо чєсом мусєт всі покутувати через одного, а чєсом оден через усіх». Умовк, бо шош си завагував, так екби вагувавси над тим, ци сказати то Ботикови, шо гадав, ци ні? Аж по хвили, отєк аж онимаючіси, зачєв знов говорити: «Тай уно є так, бо ади, тепер усі пропійце потерпіли через тебе, а ек я розмов'ю тобі пістолета, то потерп'ю через вас усіх, бо Шкиндя з Довгим бізівно, шо міні насухо то ни пропустит тай ни подаруєт так, ек нима в глисти очій в голові. Але то нічо, бо так світ платит. Ой га, я ни требую, біда бери. Тфі. Буде шо будет зо мнов, а я тобі ці пістолета розмов'ю навкірки твоім тай моім вороґам».

Ботик, ек то вчюв, то аж руками обчєпив Иванчіка позашию та йиґо за це слово цулував. Але Иванчік вирвавси йиму з обіймів, бо аж отєк осердивси був на него: «Раз ти кажу, Ботик, шо ни проси ж мнє тільки, бо я тобі ці пістолета ни хочю розмовити ні за пришню, ні за заплату, хоть бес ми її ику давав, лиш розмов'ю їх тобі за добре слово тай за твоє чоловіцтво».

Иванчік узєв Ботикови з рук пістолє. Зразу, то обзєрав йиґо, ніби шош ни дуже то приєзно. Вагувавси, бо йиґо шош тєнькало таки дуже у серця, аби дав спокій з розмовнюванєм тих пістолет тай ни зачєлав собі на здорову голов біду – Шкиндю тай йиґо побратима Довґого, – ни мішєвси у їх діло, бо зле з ним будет. Начєсок так зґризло то все йиґо, шо мало шо ни подав назад Ботикови нирозмовленє пістолє. Йиґо зґризло сумліне, шо він, боючіси за свою шкіру, нараз спудивси вже помочі покривжено-

му в біді. Єк погадав над тим, що хотів удієти, то аж сам себе завстидавси. Над нипевностей у нім запанувала видвага, а з нев охить до боротьби. Він погадав: «Розмов'ю ці пістолета, бо Шкиндя з Довгим и так на мене ворогували досів пусто дурно, а вид тепер єк мут ворогувати, то хоть буду знати, що ни дурно, бо вже буде за шо». Тай аж тогди обіздрів то Ботиково пістолє собі приєзно в руках, коротко шош над ним пошепки шепотічі, та хукаючи – «ху-тфі, ху-тфі, ху-тфі», – плюнув до трьох раз навідлю в лівий бік ничістий сили вид тих пістолет в обличє їх поганє. Ише раз то пістолетко обіздрів докладно собі в руках так, єкби си був хотів ним добре налюбувати та напестити. А подаючи йго Ботикови, остро приказав:

«На це пістолє, тай давай команду пропоєви, най усі разом из тобов стрілеют из своїх пістолет, бо я розмовив твоє пістолє тай їх за одним махом Божими первовічними словами так, єк уни були за одним махом замовлені-заклеті грішними первовічними словами, походючіми від злого духа і ничістої сили». Тай знов собі став збоку весіля, припертий плечіма до кіля в плоту. Став ніби збоку раґаша так, єкби то ни він розмовив жебівцем пістолета, тай ни мішевси ні до чоґо. Дививси весєлими, великими, синими, єк небо, очіма, на пропійців, єк то вни борзо та гордо знов си лагодили до стріліня з своїх пістолет.

На Ботикову команду всі сіли на коні, а єк дав він їм бартков знак до стріліня, то нараз гевкнули всі їх пістолета так грімко, єкби то грімкий грім грєнув, шо аж від того гласу ни то люде здригнулиси, але навіть ліси й гори аж си вид него отек зтрюхнули. А дим з пороху, то аж сонце заквив густов мраков.

Зайграла буйно їх музика в скрипки, цимбали, дудки та флєєри тисові, шо аж сами ноги йшли танцувати, а їх челідь розкішна, то ише куражнійше, єк перед тим, кучєрево заспівала розмаїтих співанок, пориваючи ними навіть у старих дідів та бабий серця до любви, розпалюючи їх молодов буйностей.

Ботиків пропій видразу у стріліню заветив ціле Костюково весіле, а Иванчік из своїх пістолет, то стрілев разом з пропійци. бадьорічі їх: «Стрілейте бізівно! Ни бійтеси, шо вже хтос вам потрафит замовити знов пістолета, єк я їх розмовив, бо я добру оборону поклав вид них».

Ботикова музика, шо прийшла з пропоєм, міруваласи в игрі з

Костюковов музиков, шо грала в него на весілю. Обі музиці виступили наперед весіля й пропою, й перед усим народом, стоїчі напротив себе, мірувалиси, ни уважєючи ні на шо, лиш на то, котра довше тай крашше буде йграти до танців тай співанок гостям так, аби то си всім удало: й пропійцем, и весільникам, бо та музика, шо ветила, то й перемогала в игрі. Мірувалиси мижи собов в игрі два старші, головні музиканти-скрипичники. Мірувалиси старенький дідок сухорлевенький Сухонький, головний музикант старовіцких игрий, з молодєчком жебівским, чорнєвим, довгообразим, циганского роду по дєдеви, Игнатом Гавицем, головним музикантом новомодних игрий до танців тай співанок.

Оперед Сухонького музики мало си хто лишив танцувати, хіба лиш старі діди, шо похітувалиси помаленьки між молодіжев у данцях, єк порохнаві штуби серед молодого ліса вид вітру. А вся молодчя верства, так єк би її онучов замів зооперед Сухонького скрипки, пишла танцувати перед Гавицюковов скрипков, шо грав новомодних бистрих, єк гірські потоки на ній, їм игрий до буйних танців та куражистих співанок. Єк Гавиць перрейграв Сухонького, то си навіть йиму й ни вклонив, лиш далі кропив из свойов музиков так куражисто, шо танцівники на широкій царинці танцували до надсідку, ни питаючи тим, шо сніг був їм аж по коліна. А Сухонький єк то вздрів, то лиш сховав свою скрипчину під плече, скорчівси, ніби з студени, тай лиш висунувси з-помиж свої музики, лишєючи її грати під Гавицевим проводом, утік у хату, соромом укритий, єк собака бита від стола.

А Гавиць из свойов музиков играв гостям так, шо аж дурнів. Скрипка йиму в руках, то так випівала, єк би в лист піла. А цимбал, то аж так икос дивно йграв, єк играют на нім лиш нявки на Розійгри, ваб'єчі д'собі на любаскованє молодих людий у ліси. А флєєрка, то аж си колола, так розно играла.

Наоперед Костюкової загороди обсипала Костючка пропійєров пшеницев, а Костюк чєстував їх грітов горівков з медом тай давав закушувати її колачями. А пропійце, танцюючи та співаючи опришківскої:

«Треба хлопців изибрати, ватага ни дурня,
Аби в місті погуляти й насеред полудня», —
ближилиси помалу під Ботиковов командов д'Костюковим

брамам, де ждали на Ботика з Ботичков їх діти-молодета – з колачями в руках, просити їх на колач.

Молодета на порозі брами з колачями в руках були убрані в білих гуглях, тай молода з білим рантухом позашию, так ек до вінчєня, лиш у молодого вже ни було вінка на шєпці, а в молодї стоев він на голодї зверхе на білій перемітці, шо в ню була завита, ек кожда видданиця, а ни на бовтицях, ек у дівчени, бо вна вже була новачка, а ни книгиня.

Ек просили молодета Ботика з Ботичков на порозі брами на колач тай на чєсть, чєстуючі їх горівков, переваренов з медом из нової красно вирізбленої та вижированої дротиками кубки, старини з радости аж лица сіяли, бо ни чєстувала їх молода горівков з диравої кубки, так ек то ни одна тота молода, шо собі на то дівков заслужила, чєстует свою стариню горівков з диравої кубки, аби си її старини лице лупило перед усим народом, шо вна за поредна виддаласи.

Ботик з Ботичков приймили колач вид молодет тай запросили їх вид себе на колач. А витак, з Костюком чєстуючіси горівков на задвірю, Ботик приспівував:

«Ой золота беривочка, золоті обручі,
Та пиласи горівочка, у пропої йдучі».

Старший дружба з молодого деревцем у руці, перев'езаний білим даром у Ботика, запровадив молодет разом из пропоєм у хату за стів. Поклав на стів молодого деревце, затикаючі йиго криз колач в оден хліб из деревцем молодї, зв'єзуючі їх докупи, в'єзав він тай лучів навіки в спільне жите молодет.

За столом кликав до повниці пропій сам Семеніґа з Жебя, а старший дружба лиш кроїв колачі, мастив медом тай давав пропійцем позадь пропоєм закушувати.

У пропої пропивали пропійце молодетам на спомогу воли та корови, вівці та кози. Видразу клала богачня богацкі діти на ноги.

За столом у пропої на Сухонького місци сидів новий музикант Ґавицюк тай играв ґаздам и ґаздиням та їх дітем до співаня, бо він перейграв из свойов музиков Сухонького, й тимунь то місце вже належелоси йиму, а ни Сухонькому.

Пізмливим оком поглипав з хорім з-поза одвірка Сухонький у хату за стів на нового музиканта, бо йиму велика кривда була, шо на старість йиго понизили через того молодечка. Він так

пудно запізмував на Ґавиця, шо лиш трохи йиму ноги видів, бо крививси йиму смак, шо потрафив на него в игрі перебити другий скрипичник, и то жебівский зайдей. А Ґавиць з того собі нічо ни дієв. Навіть и ни тої теми був, шо на него з хорім кусивси Сухонький, гордо играв до співанок усим. А Сухонькому з устиду палєніло лице, ек грань. Аж ноги під ним дрижели, бо то перший раз у житю трафилоси йиму, шо потрафив другий скрипичник в игрі свойов игров заткнути собі йиго за поєс. Тай то такий остудний скрипичник, шо ек йиго перейграв, то навіть з

ним си й ни поздоровив. Помав йиго за нікого. Узєв так під ноги, ек икогос найпушшого цигикала.

Аж ув очєх йиму темніло, ек погадав собі, ци то вже ни зачінаєт примеркати йиго музикантска звїзда? Аж світ йиму в очєх то темнів, то жовкнув, ек тєнькнуло йиго у серця, шо то відав уже зачєла догорати свічка йиго музикантскої слави.

Грижливо почюхавси в свою кудлату голов, тай так нев сердито покрутив, шо аж на ній волосє вітром си розвієло. Нидотиско плюнув на земню. Видко, шо то він хотів відав плюнути

за стів у лице Ґавицеви, але здержівси, бо ни єлилоси йиму смішитиси при людех, шо то він мститси на другим музиканті за того, шо тот ліпше вид него граєт. Розумів, шо то би си всім ни удало, бо єк тот йиго перейграв, то пропало, бо через то він и став старшим музикантом вид него. Прецінь и він ни одного музиканта, старшого вид себе, в игрі перейгравав, тай тот пльованем у лице ни смів йиго смішити.

Сухонькому нараз инчий спосіб блиснув у голові, єк би си то пімстити на Ґавицеви так, аби й він з того був кунтетний, тай аби си то всім удало, шо старий йиго знов победив, шо таки Сухонький Ґавиця, а ни Ґавиць Сухонького на тим веселю взєв собі під ноги. З того помислу, то він си лиш засмієв чортівским сміхом тай стиснув так кулаки, єкби си був хотів з кимос бити. Кріз зуби, лиш трошки приїдені, процідив: «Жди-и-и, ти-и, цигане пустий! Жебоване проклятий. То ше ни так будет, єк ти собі мислиш. Ой, бігме, шо ни так, бо то ше ни так то легко сегодне узєти старого музиканта Сухонького під ноги. Ой ні, ни так, сараку, бо ти ше сеї ночі попамнєтаєш, шо то значіт головного скрипичника покабзувати, за ніц помати», – йиго стара пожовкла твар зайграла мстлиов усмішков, а очі засвітилиси йиму на Ґавиця, єк голодному вовкови на вівцу, тай скорим ходом пишов надвір.

А єк ишов надвір, то хоть п'єні були люде, а однако знали пошенувати свого давного головного скрипичника, бо отворили йиму дорогу, єк попови в церкві. Але де він дівси надворі, то ни зовіділи, бо данцюючі так буйно, єк вітрові вихрі в Чорногорі, ни мали коли за ним зазерати.

Єк скінчєв лиш Семеніґа кликати пропій тай вивели молодєт з-за стола, натоґди сам Костюк хапнув борше обоє деревців из стола, поніс поза хату в сад тай прив'єзав їх високо в єблінку, ворожічі: «Єк ця єблінка від цих деревців усхнєт, то й ці молодєта розумрутси, знидіют безплідно, єк сухе дерево. А єк ни всхнєт, будет цвисти й родити, то й ці молодєта будут довговічні. Розродитси тай закоренитси на отсим верху їх рід так, єк коренитси та розрожуєтси родюче дерево».

Костюк лишив тоти деревця в єблінці на варті нового людского роду, а сам пишов у хороми, де дзвиніли так буйно гримкі данці, шо аж си здавало, шо разом з ними танчували й Костюкові хати.

У ватернику Шкиндя з Довгим пудно си гризли, шо ни по їх пишло на тим веселю, бо жебівце їм си ни дали. Перед усим народом висмієли наостатне.

Шкиндя метавси, єк нидобита гадина, аж волосє собі на голові микав из серця. Аж руки собі їв з пересердя та кулаки сїк на того, шо поваживси протів йиго волі розмовити жебівцем пістолєта.

А Довгого, то так роз'юшило, шо він довше ни стерпів Шкинди, фоскаючі сердито з-поза верклюґа, єк медвідь з-поза колоди, бризкав докорами: «То твої сестри, Єленин чоловік – Иванчік – ни гнив би, розмовив жебівцем пістолєта. Ає, у лиці би ти був. Гм, гм. То йиго робота, кости би му стирчєли з гробу, єк нас сегодне тєжко зосмішив».

«Ой Иванчік?», – аж йойкнувси Шкиндя так, єкби го шош у бік вкололо.

«Ой так! Він! Добре собі це затєм, ци чуєш, Дми'?» – гнівно крикнув Довгий на Шкиндю, шо задарабанів був на хвильку так, єк би оглух, бо аж ни зараз сердито видворкнув: «Таже чую», – тай далі мовчєв, єк би го шош занімило. А Довгий, так єк жонва у дерево дзюбком, довбав словом йиго сумліне:

«Тай так тобі траба, Дми', бо ти дурний. А ци я тобі ни наговоривси доста вже давно, аби звернути Иванчіка з ніґ, бо він бійний для нас, а ти уводно видводив з дня на день – найко йиго ше, та найко, може си він нарозумит тай підєт нам підладь. То простєник. А то адиви, єк тот си ді нарозумив! Добре пишов підладь, у лиці би ти був. Наробив нам аді такого устиду, шо вже ни годни смих си вид него умити ніколи. Показавси, шо за простєник, так, шо тепєр пусто собі нічо й ни гадай, шо так борзо, будь-єк, ми си з ним укутаємо. Ой ні, бо вже видко по нім, шо він чоловік, а ни будь-хто. А то за все твій розум винєн, тимунь тепєр вибачєй, тай пий здоров, Дми', шо єс наварив! Ає!»

«Брєшєш, пустий брєхунє!» – видцєпнув Шкиндя, єк забогато йиму було того джвїндіня.

«Брєши ти, єк ми ни даєш», – погулубів з лютости Довгий, – «а я на свої очі видів, єк Иванчік Ботикови розмовив пістолєта, а ти ше смієш, дурню одєн, заплєвовувати ми очі, шо ні?»

Из серця Шкинди аж пальці на руках розпрутило, бо хоть йкий він був на усе твердий, але то йго так з гризло, що він аж у лице почорнів, ек головня. Але Довгий ни попуслав, ише гірше дог'обував:

«Ой так, Дми', то своя котюга нам си так постелила, тот простеничок. Добре то старики казували, шо ніколи ни бійси бистрої води, лиш тихої, тай казали, шо ни сокотиси отвертого чоловіка, лиш потайного».

«Ий га! Ото, хло', повстала біда на світі, шо сегодне нима віри нікому, бо я би си періш був смерти надієв, ек цего з Иванчіка», – аж застогнав Шкиндя, бо йиму спересердя млість приступала аж до серця.

А Довгий, так екби полотно сновав коло стін, ходором ходив то в оден, то в другий бік, бо з серця ни міг си вгоїти, гриз Шкиндю: «Ає, Дми'! То тота пленіта нам так усе покаламотила, тай так пудно споблічила, бо то инклюз, ни чоловік! Потрафив нам забити ківок аж у саме серце так, шо годі го витегнути. Ає, бо так нас вилагодив, шо Ботик и в п'еті нас ни мет мати, а ни токма він би си нас боєв. Доків ми си за це ни покажемо Иванчікови такими людьми, ек треба, то дотів нима си нам шо казувати Ботикови й на очі. Ой ні, нима права.

«Кріс душу йиму маму мамину псом», – заклев Шкиндя сердито. А Довгий так нустрив йго, шо аж підсміхавси: «Тепер Иванчік у Костюка на весілю є у великій завелиці, а ни ти, аді Дми'? Ти пий аді воду. Ци чуєш, Дми'? Ми лиш таки вже утікаймо з цего весіля, бо тут вже ни наш верх, а Иванчіків, слих би му пропав так, ек попів вид вітру на верху».

Шкиндя, ек опарений, схопивси тай бив кулаком по берфелі: «Ек це правда, шо ти говориш, Ива', то Иванчікови зараз упадет чуд на голов тоту йго дурну, вербову говеньку, бо нима ми го й на попах табаки. Але я ни вірю в то, тай ише раз кажу, шо ти брешеш, мо-о, шоби то він був міг розмовити жебівцем пістолета. Ни підждихуй пусто дурно мне на него, бо ти лихо то видів».

А Довгий, ек добре догриз Шкиндю, то став насеред ватерника, широко розга'араджуючі свої никлейдоваті ноги, по разови ними ступаючі лінивим, ек завжде, голосом договоревси з Шкиндев: «Та ти, Дми', – пусто дурно ни розсідайси на мене, ни гулавій, бо я аді нічо ни винен тобі за Иванчіка. Ми

ліпше озмім та порадьмоси, ек би то мочі скілцувати Иванчіка, и то борзо, аби далі ни рив йиму під нами. Але мусимо йго так закілцувати, аби всі виділи, шо ми два таки тоти сами люде, шо й були. Ци чуєш, шо я говорю?»

«Таже чую, ни оглух смих», – прибитим голосом відповів Шкиндя. Сів на наклад від ватри й, привалуючі в собі гнів, майже лагідков зачев си розпитувати в Довгого, ек то було з розмов'юванем пістолет. Але Довгий у тот раз уже лінувавси говорити, бо завжде був тежкий на бесіду, а тепер ише гірше отежів до неї, відворкнув Шкинди, ек назбитки:

«Шо тобі з того прийдет, ек я розкажу докладно, ек то було? Нічо, а я тобі раз кажу, шо то Иванчік розмовив жебівцем пістолета, тай уже. Дій, шо хоч, бо я дію своє». – Обкрутивси на лівій п'еті серед ватерника три рази взістрить сонця наокола свого осинового бука. А припікаючі йго глухей конец у ватрі так, шо мало ни имивси від ватри, сів на наклад від ватри коло Шкинді тай дививси на двері від ватерника так, ек би си сподівав був, шо хтос ними зараз увійдет.

А Иванчіка в данци в тот раз лиш так, ек би шош потегло було за полу сердака, кажучі пошепки у вухо: «Біжи борзо у ватерник, бо там на тебе ждет Довгий из Шкиндев». Иванчік, навіть и ни думаючі над тим, шо дієтси, вихопивси з данцу тай просто побіг у ватерник.

Шкиндев из серця аж стелепало, ек уздрів оперед собов Иванчіка. Ни втерпів, бо йго відразу розсадило:

«То ти, мо-о-о, хльо-о-ов', розмовив жебівцем пістолета?», – загарчев люто Шкиндя, ек та котюга, шо нинадійно когос сприсідаєт.

«Я, – збушно обізвавси Иванчік. – Або шо, може, ни можна міні було то зробити, ек я умію, ци шо?»

«А ти гадав, мудраку, шо то можна все то робити чьоловікови, шо він знаєт?» – погано си визвірив Шкиндя.

«Я гадав, шо так», – фіг'ляво си уціреючі, ніби дурнсковато, відповів.

«Ой ні, ни так, любчіку, – завіривси Шкиндя, – ек єс хотів ше трохе спокійно жити на світі, то ни можна було то робити без мого віданя».

«Ійга, я про це буду жити на світі, бо ти вже ни страшний міні».

Ці слова Шкиндю вивергли з пам'яті, бо єк нисамовитий, кричев: «Будим видіти, єк ти ше так мудро говориш, Ива! Наруби собі на чолі, шо за ці пістолета ти тежко видпокутуєш, бо ми тебе спасемо, єк худоба траву, й то борзо».

«Овва, тай шо, шо буду? Желю ми ни будет, бо буду знати, шо хоть є за шо потерпіти», – завзето відповів Иванчік, тай нікого ни питаючи, сів на лавицу. А Шкиндя лиш пізмливо процідив кріз зуби:

«Кришило тай будет, а йиго ни будет».

Довгий и раз ни подививси право на Иванчіка, видко було по нім, шо шох лихомислив на него, вертічі безперестанку буком у ватришшо.

«А зрештов, йига, отто великий страх будет, єк мнє спасете? Нічо ми ни квасните, єк мнє зглядите з цего світа, бо єк мнє ни станет на світі, то гори си за мнов ни засунут, мут стоєти, єк стоєли. Але заким шо-куда, то я вже вам заліз періш під шкіру, єк ви оба мині», – видтинавси Иванчік Шкинди на йиго погрозу. – «А я зато вам заліз під шкіру, бороздічі в замовювану жебівцем пістолєт, шо досив ви нитрошки си назбиткували надо мнов. Нимало я си натерпів пусто дурно вид вас обох, ни в одним ділі. Але уважєв, терпів вам. А сегодне, єк уздрів смих, шо ви оба вже гей занадто почінаєте виливати в ріці воду з берегів, то ни миг смих довше утерпіти, забороздив смих вам наперек. А тепер можете робити, шо вам завгодно, бо я си вам до свого діла отверто признав, лиш кажу вам одно, шо єк ви си зачнете зо мнов мірувати, то й я буду з вами, бо нізашо у світі будь-єк ни уступ'юси вам з дороги. Буду си з вами бороти до кінця, єк лиш буду уміти та мочі. И ни буду на вас нарікати, єк відтепер шош ми си злого станет від вас, але аби й ви оба ни нарікали, єк и від мене шош вам си станет нидоброго».

Від тої бесіди Довгий аж здригнувси, гашков протєгси попід берфелу почерез ватришше, тай зачєв знов из серця на Иванчіка лиш похожувати попри передну стіну у ватернику, зазераючи на ню так, єк би чоґос на ній шукав злісними очіма. А Шкинди з лютоґости, то аж дихати ни дало, таки посоловів на Иванчіка з серця. Завзето процідив кріз зуби: «Кришило тай будет, а йиго ни будет, кріс душу, йиму маму мамину псом гачу», – тай заскреготав зубами так сердито, шо мало шо їх ни виломив.

Иванчік осовито схопивси з лавиці, остро видтинаючиґи: «Скришит мнє ци ни скришит, мині вже все одно, Дми', але я гадаю, шо то так ни будет, єк ви собі то, оба лихомисники прокляті, мислите. Бо я маю надію на праведне Сонечко, на днинку світлу, шо ви мині нічо ни годни подієти – ни скришите мнє ничістов силов, бо мині стоїт на помочі и вночі, и в днину праведне Сонечко. А, зрештов, ни боюси вас ні легаючи, ні встаючи», – жерстко кремснув їм. – «Бо єк ви мете мині нагонити кози на бер, то гадаю, шо потраф'ю и я вам їх нагнати ни гірше, єк ви мині. Хя з таков оґидов, хтос би си вас боев? Ой-га тфі, сараки». Плінцаючи то їм ув очі, пліюнув просто Шкинди під ноги, так єкби навмисне, тай, ни обзираючиґи назадє себе, пишов надвір.

Шкиндю то так розсердило, шо аж йиму єзик у хавки затєгло так, шо він аж ни зараз зміг крикнути за Иванчіком навздоґин: «Ни кажи гоґ, кріс душу ти маму псом, поків ни підштрикнеш, бо ми оба борзо си зміруємо з собов, тай аж тоґди уздриш, хто кого победит? Але бізівно, шо ни ти, дурню, мене, лиш я тебе».

Але Иванчік уже ни чюв тої Шкиндиґи слова, бо пишов у хороми данцувати з жебівсков чєлідьов, задоволений, шо укоров добре Шкинди тай йиго побратимови Довґому.

Але й у данци він про них подумав: «Хто знаєт, хто кого передужієт тай єк то будет? ... Але біда бери, буде, шо буде, ой-га, а заким шо куда, то вни два вже си гризут, а я ше данцюю». Скривив на голові шєпку на бік тай так, єк буря, крутивси вихром у колєсі з жебівсков чєлідьов.

Головний музикант, Иґнат Гацивюк, у хоромах гордо сидів на полібичках під заднов стінов. Переплів ноги, аби йиго игрий ніхто ни переймав, та так дрібно сик смичком по струнах на скрипці циганских игрий, шо данцівники аж упрівали, данцюючи, пара гишкала їм з плєч та голови напротив світла з лоєних каґанців, єкби з горшків из окропами.

А Сухонький, єк проп'єнчівси вид горівки та учув, шо всі фалєт лиш Гаґвиця, а про него ніхто й словом уже ни споминаєт, то зпересердя аж зубами заскреготав:

«Зараз, пустий цигане, тебе ше май ни так пофалєт», – тай від одвірка з хоромнеґого пороґа крадьми потєг зором очій по струнах на Гаґвицевій скрипці, бошкородічі шош пальцями лівої руки в пасиках коло рементини на собі, тай шош потихоньки гу-

бами пошепотів, а на Гавицевій скрипці нараз усі струни у тот раз так, ек би їх хтос ножем перетев – урвалиси шо й до одної.

Данец відразу став, а Гавиць лиш си за голов имив, бо до того чесу ше ніхто йиму в скрипці ни рвав струни, хіба він другим, бо він хоть молодий був, а вже знав струни рвати другим музикантам. Уздрів нараз, шо трафив на свого, бо потрафив урвати и в него струни мимо того, шо мав він вид скрипки оборону. Тай хоть йикий чорний він був у лице, то зострахе побілів, бо повидів, шо то ни був жарт, тай ни знав, чім си то может скінчети, бо ни зрозумів, хто си то на него напосів тай за шо? А про Сухонького, то йиму навіть и на гадку ни падало, бо ек перейграв йиго, то гадав, шо то йкас біданка, а ни чоловік, тай тимунь навіть з ним си був й ни привитав.

А Сухонький лиш порс из хорім надвір. Поза хатов виштрик на пліт, здоймив з кіля ужву, тай термасаючи тим кілем, приговорев: «Мой, хльов', Гавицюку пустий, а ти шо собі гадаеш, чому ни граеш? Играй. Або гроші вертай ґазді, шо те наймив гостям гра-ти, ми тебе тут зараз навчимо, шо ти посмів нам Сухонького понижети, то наш головний музикант, а ни ти, зайдею, бо тот ніколи назбитки ни переривав данец так, ек ти, паскудо паскудна».

У тот раз у хоромах завівси гаркіт, бо данцівники хапнули Гавиця за ноги. Але однако Сухонький ни хотів йиго дуже позниважити, лиш трошки показати йиму, шо хоть він уже й старий, але ше однако здалий чоловік на світі жити, тимунь попустив з бійков Гавицеви, боронічі вже йиго від п'єниц:

«Гов! Хльов'! Стійте, ни бийте так дуже біду, бо насмерть уб'єте нехар. Пустіт гет, бо ниволя тежка вам вонит за отото димало, гонором надуте».

Наколи то договорив Сухонький тай лишив термасати кілем в плоту, натогди в хоромах галас утих. Доків убіг він у хороми, аби видіти Гавицеву школу за себе, то йиго вже ни били, лиш термасали ним п'єниці та розтегали насеред хорім мижи со-бов, ек ворони жебу.

А ек уздріли на хоромненим порозі Сухонького, то всі си д'не-му пустили просити йиго, аби ишов ім играти. Хапнули йиго на руки тай поклали на Гавицево місце на полібичках коло задної стіни. А кривавий та розкудовчїний Гавицюк пишов надвір сил-ети пїрвані струни.

Сухонький з молодечов охотов играв пишно старовіцких иг-рий до данцу, а данцівники так йиго фалили, шо аж під небеса пїдносили, шо понад него ніхто би крашше ни зайграв ім у скрип-ку.

Шкиндя з Довгим того вечера вже в хороми на данці ни вхо-дили. Навіть ніхто й на очі їх ни видів, бо оба, ек злодії з комо-ри, потихонько, нишком висунулиси з ватерника надвір тай утекли й без виреди з того весіля, бо повиділи, шо на тім весі-лю, то вже ни їх, а Иванчікова скрипка грала.

Пишли домів.

А ек вже мали си розходити під Середним на потоці, то оба аж стали та докінчували про Иванчіка свою бесіду:

«Нічо на світі йиму инче ни робім, лиш стрілу йиму нашлім, а уна раз-два йиго сказит», – сказав твердо Шкиндя.

«Й то видразу у голов», – додав поважно Довгий.

«Ти зробиш то?» – запитавси Шкиндя.

«Зроб'ю, але ни сам аді, – відповів ліниво Довгий – мушу піти на тот бік, у Граблін, до Проця Дарадуди, а він аді зробит усе, шо треба, бо йиму то маха зробити хоть ике наслане, бо ни боїтси, тай уміст».

«А коли туда підеш?»

«Ек прийдет на то аді чес», – ліниво чюхаючи си в потилицу, відповів Довгий.

«А шо будет, ек Иванчік потрафит си вилічити від стріли?» – тривожно запитавси Шкиндя.

«Нибійси, Дми', я знаю, шо йиму вдієти, аби си ни вилічів. Лісну йиму нашлемо, й то разом из стрілов. А лісна йиго си ни попустит и до гробної дошки. Уна йиму гріб запечетаєт. Ни жу-риси, Дми', бо він так добре тай солоно нас попамнетаєт за ці пістолета, шо буде хотіти то все на котюги метати, але вже ни будет си їх ловити, бо ни будет куда. Ой попамнетаєт, коби лиш ми Процьо Дарадуда здоров був. А він, бідник, в усім нам допоможеет тай даст раду. Хя, хя, хя», – зареготівси так дуже, на всий рот, шо аж з других верхів було чути тот йиго регіт пуд-ний, шо був подібний до реготу бурі вночі. Аж самому Шкинди нієково стало на души від того зловішшого сміху. Тай розійшли-си оба, кождий у свою дорогу.

А Иванчік и ни тої гадки був, шо Шкиндя з Довгим на него

прибагав, бо з жебівцями, ек з рідними братами, набувавси в Костюка на пропої. Цілу ніч веселивси укупі з добрими людьми, играючи в свою любу флоєрку у чолі стола, а Ботичка за її голосом шо чес йиму приспівувала:

«Ой Иване, Иваночку, мамина дитино,
Кривим полем, сивим конем, дивитиси мило».

Иванчік, играючи в флоєру, уклоном голови декував їй за співаңку, а вона приспівувала йиму так, екби ластівка шебетала:

«Ой я піду данцувати, сіда-річок дана,
Колотільці на тобівці в мойого Ивана».

Усі слухали, ек до прикладу уна за флоєров співала:

«Треба дати їсти, пити, сірому бикови,
Ек би вдати заспівати любому Йванкови?»

А Народжіха, то аж йиго позашию руков обчепала, так при-співувала:

«Ой куєт зазулиця, та даєтси в бучки,
Кортит мене видознати Йванка в Люпайлючки».

Тай приспівуючі, аж у лице йиго цулувала при усему народови тай при своєму Народзі. А Нароґа за тото на ню ни сердивси, усе їй прошшев, бо то було на весілю, при нему, тай мижи народом, а ни на самоті. А до того Иванчік був в усіх жебівців у великій завелиці, тай був таким їх великим побратимом, шо жаден з них би був си на него ни осердив за свою жінку, хоть би шо був він з нев робив.

А у хоромах данцівники, знаючі, шо на другий день уже будет по весілю, співали:

«А ми гості запрошені, тиждень минув вчєра,
Чєс би нам си виберати, дорога шєслива».

Тай ише з гіршим завзєтком наприкінци весіля крутилиси колеса за колесами в швидких данцях, шо аж у мушшін понад плєчя волосє рихтіло, розвіваючіси. Мушшіне й челідь куражу добєрали. Нічим ни питали, увидьки постолї драли. Мушшіне з челідьов у данцях так си обчєпали та цулували, шо ек би були одни на одних ни уважєли та за жарт то ни приймали, то над тим си видразу могло було завєсти головництво в хоромах. Челідь з мушшіньми так солодко та любо на себе позєрали, шо ни одних аж у серця в'єлило.

А знадвіря, кріз хоромнені дєвері, на п'єніючє весілє зазєрала

чорна, ек челюсти, ніч. Отворєла свою безденну пажєру й понуро реготаласи з усеґо весіля, тай укривала собов на тім весілю й на усім світі все – добре й злє, бо ніч, прото, своє право маєт.

XVIII

Иванчік вертав з стрілецтва на готури. Нидалєко хати уздрів на земни велику тінь. Глипнув на небо, а то в облаках крутитси такий орев, екби добрий єрчук. Порозправ'єв на боки бірші ек по на сежнєви крила, тай лиш по разови ними покєвував, а в повітря плив так скоро, ек дараба в повєни на ріці.

Він зразу то величєзним колєсом обода кружлєв, а шо раз, то все менчим обводом спускавси чімраз то нишше на земню. А нараз остро скрутив, тай полєтєв у Семнєнівску буковину.

«Ото величєзна бєшість», – злєментувавси Иванчік, тєгнучі заздєрісним оком на то мїсцє, дє він сїв, бо варт би було йиго у свої руки дїстати. Алє вздрів, а орев з єгнєтком в лабах вжє підоймавси знов д'горі, розмахуючі шо раз то душше крильми.

Иванчік аж стїпси в него стрїлити, алє шо заделєко було, то мусів підбічі шє добрий кавалок простору. А орев здоймавси все вишше, розхітуючі шо раз то боржійше крильми, а Иванчікови, то від того аж ноги в'єли, бо добич вириваласи йиму з-під самого носа. «Ото опришок! – сердивси на вірла. – Хапнув єгнєтко тай утєчєт з ним. Тфі, ци ж цє ни побліка». – біг надсїдно: «Ото маєт шєстє! Тфі». – У Семнєнівській буковині стрїлило, а з Шкиндївскої буковини хтос гїйкнув. Иванчік сердито заклєв: «Абєс гїйкав у нишєстє, ворожє тєжкий та проклєтий».

Орев у повітря остро скрутив. Замахав здрїбна крильми, тратїчі рївноваґу у лєту, закомнєдив разом з єгнєтком на земню. А Иванчік біг на то мїсцє, дє він упав.

В Семнєнівській буковині на ємці під буком в листю мотичївси з нидобитим вірлом старєнький дїдок – Юринджін Луцьо. Иванчік став. Орев держєв за ногу Луцья пазорами, ек циган клїшшями зєлізо, валив у ню дзюбком, ек клєвцєм у наковань так дужє, шо аж її кривавив.

Через Луцья ни добро було Иванчікови стрїлити. Хапнув повєрть тай мусів кїлка раз ударити вірла по голові, заким убив, такий був тєврдий на убїй. Аж витак привитавси з Луцьєм:

«Єк дужий?»

«Гаразд, єк ти, синку?» – майже кріз плач застогнав Луцьо. – «Але від такого здоров'я, єк у мене, то аби те праведне Со- нечко засохранило».

«Але з вірлами, то ти ше си бізуєш бороти», – смієвси Иванчік.

«Дай ми вже покій з таким бізованєм», – завайдичівси, – «бо єк би си ти був ни наніс, то отота проклеть була би мнє дотра- тила до решти». А підсміхаючіси, гордо додав: «О, икий то бешестун. Пудний ворог, бо мало шо ми жите ни видобрав».

«Але ти, то таки йиму видобрав», – пофалив Иванчік.

«Лиш ни посмівайси з мнє, синку. Ає, правда, кажут, шо з старого тай п'єного, то можна си завжде посмієти, бо ними вар- то си осудити. То лиш з каліки тай бідного ни посмієси, аби й ти таким ни став». А усміхаючіси, смутно инчеї закрутив:

«То ни на вірли стрілети, синку, потєгси був я суда. Ой ні, бо моя стрілецька буйність уже давно прошуміла, й то так борзо, єк вітер, лиш з тов ріжницьев, шо вітер си знов вернет, а моя буйність уже ніколи», – смутно похітуючі головов, сказав – «Суда занесла мнє моя біда – давна кортечка до ліса й до креса, а охить, то прото біда».

Иванчік си засмієв: «Прото є стара помівка, шо стрільця ма- нит уводно так ліс, єк любаса любаска».

«Ой так, синку. Це вірна правда, бо ади и я маю отту кресе- лину низдалу, тай хоть я вже старечок, а вна юдит мене пити з нев у ліси, богдай пустопаш пробігатиси». Йиго очі вогнем гор- дости блисли: «Колис, то й я був ни простим стрільцем. Ой бігме, шо ні. Ни брешу. Навіть, самого Дмитра Шкиндю, то я вчів стрільчіти, абих так здоров був, шо си ни фалю за це».

Йиго очі знов смутком си вкрили: «Була и в мене коліс мо- лодість», – говорив сповільна, – «але минуласи так борзо, єк сонне видіє. Тай ціле жите чоловіка, то сон. Бо чоловік так, єк би ни жив на світі, а лиш спав тай снів, а прошумавси, а то нічо нима, лиш смерть стоїт перед очіма».

Протерав чоло, так єкби си лише шо з сну прошумав. Відєв дививси, ци смерть ни стоїт уже й перед йиго очіма. А витак лиш махнув байдужно руков, тай сказав: «Але єкийс казав, доків чоловік живий, то все живої хочєт. Таке й моє, бо доків ше бізую лундиґати ногами, то лундиґаю, тай єк то кажут, без баламути

світ ни збути, а без смерти ни вмерти».

Иванчік уважно йиго слухав, а він, гірко усміхаючіси, гово- рив: «Прийшла покуса – весна, а старому загимзіли мурашки в тілі. У старім толубі ожив молодечій порив. Заскобитала й ста- рого у серци стрілецька кортечка. Одурів старий, хапнув отто- то коромесло на плечє», – згорда справив руков на свій старо- віцький кріс, шо лежєв під буком на земни у листю, – «тай по- тєгси старєчок на свій клопіт аж суда».

Иванчік лакомо подививси на йиго кріс, тай запитавси: «Ци можна?»

«Можна, синку», – урадувавси Луцьо, тай ніби байдужно до- дав, – «Бери та обзерай креселину, але то пусте. Прото старо- віцьке, ше Бог знаєт, колишне то коромесло. Але в стариґана у пошенівку уно си заважаєт. А поза єкий я стрілець, то й вис- тарчєт міні дес у рєди-годи поохотуватиси з ним».

Иванчік тот кріс ни обзерав, а таки їв йиго зависливими очі- ма, бо про него нираз чув, але досив йиго ни мав у своїх руках. Йиму приказували, шо то кріс переходив з роду в рід ше від старого довгопільського ватамана Півчука. А Луцьо йиго вимо- тав від старого головського вїта Доникового Гриця.

«Я вже видразу вижу, Луцьку, шо це за пусте коромесло?» – аж усміхаючіси до того креса в руках, фалив йиго Иванчік. – «Це ни є пусте коромесло, а головна старовіцька стрюба. Се- годне, відав, уже їй нима суда пари?»

«А я ти кажу, Ива', шо цєс кріс сєгодне, то вже для мене ни головний кріс, а пусте коромесло, бо вже до него ни зудалав, бо ади й перше мнє зрадив».

«Цить, Луцьо, ни говори так, бо меш мати за него грїх, бо таке может си трафити й найголовнішому стрільцеві, а ни лиш тобі, бо чєс на чєсі ни стоїт. А на житю чоловікови всєке си траф'єт, так єк на довгій ниві», – боронив Иванчік славу того креса, аж до серця собі йиго тулеючі, бо так лиш си дуже ним любував.

А Луцьо, урадуваний таков бесїдов, виговорєвси, чому ни застрілив, а лиш поранив того вирла. Казав, шо єк надїйшов туда, то там икєс хлоп'є пасло вівці, але він и ни в тот бік на него. Аж єк то хлоп'є спишшєло йиму за плечіма ни своїми го- лосами, то аж тогди він на него глипнув, а то орєв ухапив у

пазурі єгне тай здоймавси увєрх. А стариган скураживси, ци ше зможет досєгнути кулев вірла у лєту так, єк то колис досєгав? На своє око, то він ше си бізував, бо зір мав такий добрий, шо силєв нитку у вухо й найменчєї игли, хоть йиму вісімдєсетка вжє давно проминула поза плєчя. Йиму лиш одно хєбувало, шо був слабий на кошіль. Боліли йиго груди, тай кашель остатний уводно прутив, бо був спороватий. А збавивси молодєчком, бо ни умів зашєнувати собі здоров'є, а инак, то нічо йиму ни бракувало. Ше дивив би си був з молодєком у груди ловити, єк би був ни спороватий. В него рука ни дрижєла, а то був знак доброго стрільця.

Казав, шо ни мав страху, шо ни вб'єт вирла у лєту з руч, навіть си богато й ни прикладав до стріліня, бо на своє ржєвє коромєсло мав бізівність. Але видко, шо йиму хтос споганив кріс самє у тот раз, єк він з него стрілив, бо вірла поцілив, а ни вбив. Набій помнєкшив.

Иванчік в то повірив, бо сам чув своїми вухами, шо єк Луцьо стрілив, то хтос з Шкиндівської Буковини на тот стріл гійкнув, а гійканєм найлєкшє зпоганити ручницю.

«Ой так, начєсок мнє збавив икийс ворог, збавило би йиму зір правєднє Сонєчко», – прилипачко заклєв Луцьо. – «Начєсок привів мнє лайдака на старість до устиду. Бо хоть я си вжє рахую мижи молодшими стрільцями стариган так, єк в молодим лісі стара патригая-бортав, а вна ше можєт бути ни бортава, так и я, ше хочу так стрілєти, аби вбити, бо охїть до стрілєцтва ше маю велику, майжє таку, єк смих її мав молодєком. А кажут, шо «охота, то біда, гіршя від біди, бо вна всим воєует тай усим на світі правит».

Иванчік потішив Луця, аби си ни журив, бо сказав, шо обчїстит від споганєня кріс йиму так, шо мєт він бити, єк бив. Тай погрозивси, шо того, шо споганив йиму кріс гійканєм, то навчїт розуму так, шо мєт и дєсєтому заказувати, аби варувавси гійкати на стріл навіть и дурному стрільцєви.

«Кобєс то, синку, зробив, то прощєнний бєс був, бо най си лайдака ни збиткуєт из старого», – по шшірости просив він Иванчіка.

«Ни журиси, Луцьо, зараз твій кріс будєт чїстий», – говорив охїчно Иванчік, – «бо я знаю, шо кріс, то велика охїть. Ні в кого

її такої нима ні до чоґо, єк у стрільця до крєса. А правда, Луцьо, шо ни брєшу цє?»

Луця ці слова, то аж ґо гладили так, єк би хтос йиго маслом мастив, бо, аж облизуючіси, говорив: «Ой біґмє, шо ни брєшєш. Ні, ни гріх ми си забожити, бо все влучно, по правді говориш».

Алє Иванчік ни трєбував йиго фальбов, пишов чїстити йиму кріс. Имив в лісі живу білицу, вибрав їй живій правє око тай на поточїні, дє докупи зходилиси трє потоки трох головиц, обчїстив тот кріс. Найшов на поточїні таку колоду, шо з неї сам випав сучок, а криз ту дирочку вода слизіла, поклав у ту дирочку біличїно око, лєґонько затикаючі дирочку сучком, шо з неї був випав, тай шош примов'єв. Ни пробив він тим сучком то око, лиш трєшки йиго ним бодьнув, бо ни хотів видразу вигонити з голови око тому, шо споганив був тот кріс. Він лиш йиго скалічїв трєшки, аби лиш визнати, хто то споганив Луцєви кріс, а ни робити йиго вїчним калїков.

Вни ше довґо витак сиділи під буком на колоді, курічі лєльки, бо Луцьо всєкє йиму розказував про сєбє, про Юріштана та про давного головского вїята Гриця Доникового, тай про свою жінку, так шо їм си нїраз ни навкємив чєс. А Луцьо вмів розказувати, бо він до бріхонь, то родємий був.

Він казав про сєбє, шо зроду ни мав охоти до роботи, лиш мав її до бріхонь та до біґанок.

А бувало, єк прийдєтси йиму зодновати єкус днину в хатї, а ше єк зачнєт жінка, бувало, йиго гінбарити до єкоїс роботи, то він таки увидьки гіб, бо ни мав до роботи ні волї, ні охоти.

Ззамолоду, то він був у головского вїята пушкарем и то було йиго житє, бо він любив бути в Гриця Доникового за пушкаря, бо то був ґоноровий чоловік. Набудливий. А при набутковї був великий заведїя. А такий був фудулний, шо пари му ни було. ґаздївством, то він ні журивси, ні трєбував. До ґаздївства, то була в него жінка, вна си мусїла всїм гризти, а ни він, бо він був лєґкороб. Він любив си лиш убрати, красно ззісти, набутиси, тай лиш дуфав у любаски, бо нїраз мав їх и по кільканайцїть нараз, и то так, шо одна за одну знала, алє ни сварилиси, бо він би був їм відразу смєрть зробив. Одну любаску, Пиркушку, то мав уставичну, єк, бувало, смїючіси про ню казав: «Вна в мєнє є и назавсїди, и напролудє».

Знав и її чоловік про того, що вона си любила з війтом, але ни смів їй за того нічо й словом сказати. Тай війтиха, Доничка Одокія, мусіла мовчети, ек Пиркушка ходила їй у хату д'чоловікови, бо ек би си була шош обизвала, то тот би був їй видразу ребра помішев. Навіть мусіла їх обох разом ліжником укривати на постели, ек легали вкупі спати, тай мусіла йиго любасці онучі мнети, бо то прото був чоловік, а ни будь-хто. «Оттак то давно було, Ива'», – Луцьо, аж у палец луснув, ек то сказав, так си тим дуже гонорив.

Фалив Гриця Доникового, шо в него, бувало, були завжде гримкі набутки. А ек приходив до него ватажко пушкарів, Юріштан з Стебних, то тогда у війта були ише гримкійші набутки. На тих набутках вни набивали пістолета паперовими грішми тай з гонору ними стріляли, показували людем, шо їм гроші нічо ни значет, тай шо вни си нікого ни боет, бо Юріштан навіть самого цісаря си ни боев у горах, такий був сильний у своїм праві.

В Юріштана було гроший, ек полови на току. А у війта, то їх ніколи ни було, але він тим ни потребував, шо в него грошя було брак, бо ек треба було йиму їх на набутки, то зичів, де лиш міг, тай набутки робив. Навіть зичів гроші у жидів на трат, тай ни боевси, шо вни заберут йиго маєток за довги, бо він дітий ни мав тай маєтком ни питав. Казав, шо ек мут хотіти йиго годованці мати ґрунт, то най йиго викуповуют від жидів, а він ни дурний си тим грижіти.

На набутках, то вни з Юріштаном сісли грішми по земни, ек зерном по ниві, тай смієлиси довлегу з своїх любасок, ек уни си били над тими грішми, збераючи їх из земні.

Луцьо, фалічі війта, фалив и давні чеси: «Ото були добрі чеси, тай міні си тогда добре жило», – говорив він, весело сміючіси, – «бо я у війта тай Юріштана був за вірника, тай до усего був їм надібний и вни мене дуже любили, бо шо їм було треба, то я постарав тай зробив. Ци треба було їм горівки раз-два роздобути, то я роздобув. Ци свіжу любаску привести, то я привів. Ци треба було чесом екус виголясу за двері вимаршкати з хати, то й це я потрафив, бо до усего був я у них першунар. Але за того був я у них и за першого їх побратима».

Він розказував, шо бувало, ек Юріштан зіб'єт ровти та піде сели, то усіх злодіїв повилов'юет, а ек ни було злодіїв, то він

умів ловити й нивинних людей, тай доказував, шо й вни злодії, заберав їх маєтки з клітий тай худоби з загородий собі тай своїм пушкарям, а злодіїв пригонив до головского війта. Там їх, бувало, повив'єзует докупи петельками так, ек вирмене в'єзали цапів на заріз. Напихав їх у хаті попод лавиці так, ек дрива, а сам разом з війтом тай пушкарями й своїми любасками набувавси та пив й по тижневи. А люде, сараки, сковані гірше битлини, цілий тот чес си карали, навіть и ниівше, попод лавиці.

Юріштан казав, бувало, навіть згонити до війта жінок тих парештованих людей, тай з ними на очех їх чоловіків вироб'єв, шо лиш му си хотіло. Бувало, по цілій ночі з ними си пестит разом з війтом при усему народови в хаті, тай нікого си ні встидав, ні боев. А екби був посмів хтос шош йиму ирчі, то грузь би був завів з того тай пропало ек у дим, бо він прото, бувало, здуфално співав:

«Бог високо, цар далеко, аж коло майдана,
А я роб'ю, шо я хочу, сіда-річок дана».

Луцьо ек розказував про війта та Юріштана й своє побратимованє з ними, то з гонору надувавси, ек потє на вітер, а ек зачев розказувати про свою жінку, то тогда йиго очі світилиси так хєтро, ек у лиса, лиш лице квацилоси зразу, ек він говорив:

«З людьми, то завжде ми си добре жило, лиш из жінков я ураз клопіт мав, бо ни йшли нам роги докупи, лиш на боки врозтіч. То оснедія, а ни жінка в мене була. Вічно си зо мнов воювала то над роботов, шо я ни хотів робити, то над моїми ходами, шо я уводно хати ни плівси, лиш бігав то до війта, то по селу. Називала мене дармоїдом, ниробом та волоцюгов-хатарем. А я ни мав коли робити, тай ни міг си плести хати, бо я, преці, був службовий чоловік, у громаді – пушкар. Бігав уводно до війта, ци було треба, ци ні. А ек я приходив д'хаті, то моїй жінці ни затикавси рот на мене, переклинала мене на чім світ стоїт».

Він зачев си хєтро усміхати, розказуючі про свої фіґлі з нев: «Але про то, ек, бувало, закортит мене кудас побічі, то мусів смих си з хати вид неї вимотати ек ни силов, то фіґлями», – засмієвси. – «Вибігну надвір, шош ніби туда роб'єчі, покручуси чесок, а нараз так на всій рот голосно обізвуси – «га-а-аго-о-ов! А нашо-о-о? До-о-обре. Йду-у-у, йду-у-у», – шо аж ми бурлак пукает від голосного крику, тай боржій біжу д'жінці в хату,

переклинаючі: «Та ни латрай на мнє тільки, латрала би ти біда на голов, таже ни оглух єс, чуєш, шо зараз иду. Ігій на те. А чюй, ике латраєт вїйт, абих уже знов до него йкоїс біди борзо біг. Ає! Зажди-ко трохе! Ше єс си, відав, ни підпарив так дуже, абих біг боржій те перевивати?» Ухожу в хату, ніби такий сердитий, шо гнівом від мнє аж фукаєт. Важуси сам з собов: «Най тому вїтлови будет на безголов'є з йиго ходами, бідко ма гірка. Делїнь приїдетси чоловікови стратити, ніж він маєт оттак вічно пустопаш дорогами троєрати та забігати коло чужих бухонь, воню пахаючі. Най си лиш преч кажет з таков огидов, відав, нима на світі тежшеї служби понад громадску? Бо бігай, торлюй собов, гризиси, а до того ше тебе всі називають «дражнікотюгов», «кісткогризником», тай від жінки в хаті нима гаразду, єк утружений наверхниси д'хаті. Ой, правду то старі люде говорили, шо ліпше бути в хаті найпушшим ґаздов, єк у громаді чужим віником», – та й аж до сліз смієвси, – «а моя стара тогди, відразу зм'єкала, питаючіси в мнє лагідков: «А шо там, сараку, знов за нова біда на те си вирискала?»».

«А я їй на то, ніби сердито, лиш відворкну: «Иди, та слухай шо, бо ти лиш у хаті вічно вониш, а ни чуєш, єке на мнє вїйт галасуєт, абих уні голов борше до него біг». А вна тогди лагідков зачнет вже сама вигушкувати мнє з хати: «Та шо маєш дієти, сараку, иди». А я тогди начєсок зберуси, тай лиш кулев з креса шворкну надвір. А надворі, ого, добре, шо я зібраний – ни було ми страху, бо вже би мнє була ни сперла, хоть би була гибла. Бо хоть кривий я за кривий, але єк си вирву з хати та розправ'юси бічі, то ни вна, але й сто пар коний ни подогонило би мнє було. Ніхто би мнє вже був ни спер надворі тай ни завернув в хату, бо я бурев летів у чужі бурдеї посидіти, пофрашкувати та послухати всіляких придобашок тай пожертувати з чюжев челідьов. А своя жінка най здорова ґаздуєт дома, бо вна на то врожена, аби пазила хати тай ґаздівку».

Нараз посумнів він так, єк тот заранок увосени, шо в ним имет синєвка надворі. Похітуючі тужно головов, нивесело говорив: «Ива', все, шо було, то си минуло, бо ніколи вже ни вернетси до мнє моє молоде, буйне жите. Тай ни лиш до мнє, а до всіх, шо йиго вже пережили. Нидурно то старі люде співали, шо:

«Осідлаю я коники, тоти воронїї,

Та піду я вздогонєти літа молодїї.

Вздогонєю свої літа на кидровим мості:

Ой, вернітси, літа буйні, хоть до мнє у гості.

А шо тобі з того буде, хоть ми си вернемо?

Хіба сердцу жель додамо, назад відїдемо».

Хоть би йкі мав маєтки, то все ни наше, бо на тот світ чюловік нічо ни озмет. На цим світі нашего лиш тільки, шо ззімо, вип'ємо, зносимо тай набудемоси. А з богатства шо нам? Ого, нічо». – Він лиш махнув руков, тай сказав смутно: «Ива', наше богатство ади лиш ике за велике, – справив помали руков на кусник земні оперед себе, – лиш сежїнь земні, то ціле наше богатство, а бірше нічо, бо для умерлого, то вже й цілий світ пусте, бо світ є добрий лиш для живого, а ни мертвого».

Йиму аж слизи си закрутили з желю в очєх, а, попліскуючі Иванчіка руков по плечу, говорив з гірков усмішков на губах: «Тай старому то вже нічо ни по чому. В него ні до чоґо вже нима охоти. Хоть видит усе старий тай розумієт, але нима в него вже тої охоти редити усим так, єку молодого, тимунь старому ліпше умерти, єк жити, бо без сили жите, то нічо ни варт».

Ці слова имили так єк би клішшями Иванчіка за серце, а Луцьо скарживси: «Тепер и міні тимунь гірко жити, шо я ни годен так жити, єк я жив молодим, тимунь я вже ни жию, лиш си караю на світі. Лиш заважаю пусто тим, шо годни жити – молодим. Тай з молодими старому й тежко жити, бо молодшя верства ни розумієт стару, а стара молоду верству. А шо моїї верстви вже нима на світі, то и міні тежко жити з молодшев верствов. Усе старе нимидієт ми з-перед ич, тай старий світ перевертаєтси на моїх очєх, єк горшьок д'горі дном».

Смутно покручував головов, тежко вздыхаючі, желувавси Иванчікови: «Без свої верстви жию на світі, єк сирота. Ни маю навіть з ким поговорити, бо нима моїх побратимів, одиноким моїм побратимом тепер, то отсес кріс, бо лиш з ним говорю, из звірков у лісі тай з худібков на ґаздівстві, бо лиш уни одни мене розуміют, тай лиш я їх одних розумію. Узимі, єк западут великі зими, то утікаю тогди в колешню д'худібці тай лиш з нев говорю, бо на стрілецтво ни гарен смих через зими ходити, аби там, в лісах, поговорити з звірков. А єк низападна зима, то бірше сїжу лісами, слухаючі голосу пташок та реву звірет, єк у хаті,

бо ни годен смих слухати дурних бесід молодшеї верстви. А єк настанет весна, то вже до самої осені тегаюси лісами так, що навіть и ночую тудя, єк правдивий лісак».

Він си пудно сердив на теперішну верству, шо вна ни розумієт старих людий. Казав, шо: «Тепер, нираз, єк увійду в хату до молодого ґазди, так єк, бувало, нираз до давних ґазд, шош поговорити, посидіти, видвідати нічом сусіда, то він, дурень, борше гадаєт, шо я прийшов кавалок хліба до него глипіти, тегнет боржій з-під лавиці накривчесту коновку гуслінки, з кошеля лижку. З середного сволока здоймаєт круг з коржем тай тицькаєт міні то їсти: «Нако, сараку, їж, бо може єс зголоднів?» А їла ж би ти біда голов – гадаю – та я твої їди жеден? Тай то мне так досердит, шо бігме, ни стемнюси. Крикну: «Иди гет з твоюв їдов, бо я ни жебрак, лиш старий. Ни прийшов смих до те їди, лиш доброго слова, але з тобов нима шо говорити. Будь здорв», – тай вон дверми утецу.

Аж єк було вже сонце д'вечеру, тогди си вни оба розійшли.

Другої днини Иванчік шош робив коло хати. Забрехала котюга, подививси, а то йдет до него, помаленьки ступаючі, Шкиндя з перев'езаним правим оком білов платинков. По ним було видко, шо йго страшно боліло око, бо хоть єк закорювався, то з болю мусів стогнати.

Иванчік крадьми си засмієв: «Ага, вже є тот господар, шо споганив був Луців кріс». Але перед Шкиндев погадав чинити-си, шо нічо ни знаєт.

Привиталиси, позакурували люльки, приперлиси боком до оплота тай шош говорили, але тота їх бесіда нираз їм си ни кліїла, бо шо инче гадали, а шо инче говорили. Аж низараз зачепив Шкиндя Иванчіка на ту бесіду, по йку прийшов, бо вздрів, шо Иванчік її ни зачепит.

«Ива'».

«Гов».

«То ти вчєре стрілив в Семнєнівській буковині?»

«Ні, ни я».

«Брєшєш, єк пєс», – осердивси Шкиндя.

«Та ні ни брєшу, Дми'», – остро видповів Иванчік, бо й він си осердив.

«Скажи по правді», – злагіднів май Шкиндя.

«Та я бігме по правді кажу, шо ни я», – усміхаючіси, видповів Иванчік.

«Але ти там був?» – обода запитавси Шкиндя.

«Но, та я си ни таю, шо я бути ни був, але ни стрілев».

«А хто би так здоров був, шо то ни ти стрілив?»

«Я», – голосно си засмієв Иванчік Шкинди в очі.

«А хто ж то, у чорта, стрілив?» – стривоживси Шкиндя, тай сердито поглипаючі на Иванчіка, додав: «Тобі сміє та фіґлі в голові, а міні ні, бо йкийс чорт вигонит ми око з голови».

«А ніби я шош цєму винєн, шо хтєс тобі вигонит око з голови, ци шо?»

Шкиндя обурился: «И-и-иди ти-и-и гет, фіґлярю пустий! Ой ти ни винєн? А цє хто другий ми зробив, єк ни ти, безлични-ку?» – злісно вискіривси він на Иванчіка.

«Та иків би я? А я шо знаю удієти, Дми'? Та же я у вас двох з Довгим вічно ніхто, шмарколизник, тай иків би я посмів зачєпатиси з головними стрільцями, мірєти свої портєниці?»

Шкиндя з злости аж скусивси, але стерпів. А Иванчік, удаючі дурного, запитавси: «А тобі, Дми', нашо цє докончє треба знати?»

Цим ише гірше роздражнив Шкиндю:

«А ти осліп, шо ми вичюрюєт око з голови?»

«Тай шо з того, шо вижу? Ніби то від мене залежит, аби тебе попустило око?»

«Я вижу, Ива', о шо тобі си розходит, тай хоть дуже ми гірко тобі си клонити, аби ти міні попустив на око, то мушу, бо так єс почінив ми, шо сліпну», – Шкиндя заскреготав зубами, тай говорив далі. – «Вчєра, єк я учув, шо хтєс стрілив в Семнєнівській буковині, то я гійкнув, бо мене осердило, шо йкийс дурень поваживси стрілити головному стрільцєви під самим носом, а я споганив йиму ж гійканєм кріс, аби навчіти йго розуму. Але одно смих злє зробив – ни поклав від себе оборону протів насланя, але я ни понадієвси, шо траф'ю на свого».

«Дми'! Ти приповівси міні, шо то ти гійкнув, аби споганити кріс, а я тепер приповімси й тобі поправді, бо правду завжде люб'ю, шо то ни я, а Луцьо Юринджін стрілив, а єк ми ни віриш, то мож си йго запитати», – говорив Иванчік видважно, згорда позєраючі на Шкиндю. – «Але хоть то ни стрілив я, то єк учув

смих, що, вибачей ми за слово, екийс дурень гійкнув тай споганив старечкови кріс, то обчістив смих ййго. Тай аби дізнати, хто то такий був розумний, що гійкав на стріл, учінив смих то, що маєш. Але ти за це вибачей, бо то я ни тобі подієв на око, аби ййго вигонило з голови, лиш тому мудрачкови, що був си поважив на стріл гійкнути, аби навчіти розуму, що то бійно гійкати на стріл, бо ше дес є на світі такі люде, що на чімос так само си розуміют тай ни одно знают так, ек и тот, що гійкнув». А тепер, ек вже знаю, хто то гійкав, то ти гости здоров, відкив єс прийшов, бо я видчіню на око то, що смих учінив».

Ек лиш вибрав Иванчік з колоди біличене око, то Шкинди видразу полегчело на око. Але ни полегчело ййму в серця на Иванчіка, бо ише гірше на него запізмував, ек з-за тих пістолет, що розмовив їх Иванчік на Костівским весілю протів ййго волі, бо ййго серце на прошшенє гніву було таке погане, ек чепраковате дерево на коліне.

Шкиндя, скрегінцяючі зубами з пізми на Иванчіка, перед усіма грозивси: «Кришило тай будет, кріс душу ййму маму мамину псом, а ййго ни будет, бо хіба бих Шкиндев ни звавси, ек го ни зверну з ніг».

**частина
ТРЕТЯ**

Иванчік шороку у велике говіне ходив до сповіди. Бувало, ніколи ни треба було йго до неї пригиршкувати, бо знав, шо то так мусит бути, бо так робила йго стариня, сусіде, тай він так робив з маленького хлопця, шо кожного року, раз у рік, оперед Великоднем, ишов до сповіди, бо низаконюваному ни годилоси їсти паску.

А того року, шо зайшов у гнів з Шкиндев та Довгим над жебівскими пістолети, то ни міг си зважити піти до сповіди у велике говіне, бо уводно бивси з гадками в своїй голові, ци стрілити позадь сповідев законом в Суса Хреста, так єк радив йиму це зробити головний мальфар, Олексій з Плоскої? Аби стати головним стрільцем тай мочі ни датиси взети під ноги своїм противникам.

Вагуючіси над тим, він так дуже був си згрис, шо в то говіне ходив такий зажурений та в'єлий, шо хто йго знав, то гадав, шо йго си вселепила челідинска в'єль. Навіть були такі, шо радили вид ув'єли примов'єти, але він ни ишов до примівників, бо знав, шо в йго тілі ни закорениласи тілесна в'єль до чілідини, але душевна в'єль, на єку ни було инчего ліку, крім йго сумліня, бо то вно йго так карнувало, гризучі та мулічі в серця єк ніч так день так пудно, шо аж в'єв він цілим тілом так, єк в'єне скошена трава від сонця. А чім си ближив Великодень, тим гірше він си гриз та отеґав вид сповіди, так шо аж ледви, з гірков бідов вигішкала йго жінка Єлена бечкового тижня до сповіди.

Тежко він ишов до тої сповіди, ступаючі, єк в заступки, бо здавалоси йиму, шо то ни идет він до сповіди, а в пропасть, так пудно ни мав охоти та видваги до неї йти, бо ни був він одної гадки шо до стріліня законом, так, єк тот заїц на роздорожишсях, шо женут йго гончі пси. А єк переступав церковний поріг, то шош йго так жєсно бодьнуло у серце, єк би в него був хтос нинадійно сугаком сунув.

Отеґаючіси вид сповіди, в церкві сховавси, єк злодій, в кут поза мушшінські двері, тай відтів лиш поглипав нипевними очіма на престіл в захрестію, де був схований у кілісі закін.

Зваживси піти до сповіди аж тоґди, єк вже хотів піп на Службу ввератиси.

А єк уклєк до сповіди, то видразу инчий став, бо йго серце нараз закаменіло, єк лиш він на одно погадав: «Най си станет зо мнов, шо хочєт, то я стрілю законом у Хреста сегодне по сповіди, тай стану тим головним стрільцем, шо смих про него вічно гадав, а то, шо через це відпаду навіки від Божєго лица Сонця, то біда бери. Ой га, хя, я тим ни трабую». Тай зачєв си сповідати.

Ціла церква сповідників витрішшєласи на него, єк на єке диво, бо були цікаві знати, єк мет молоденький попик сповідати того мальфара? Кортіло їх видіти, єк попик мет на него зсідати за йго бамбіренє, бо від Костівського весіля всі вже знали, шо Иванчік за оден. Шепотіли мижи собов, шо він ни лиш знаєт до стрюби, її розмовити та замовити, але может навіть так само воду заґледжіти, єк и сам Процьо Дарадуда з Ґраблина ци Олексій з Плоскої. Всі ждали на Иванчікову сповідь, бо відколи вмер старий піп, то мальфарам вже ни йшла так гладко сповідь, єк, бувало, у старого попа, бо він хоть икоїс неділі, бувало, и розкритіс на наказаню на мальфарів та на тих, шо вірили в мальфи, то робив він то лиш про людске око, бо такі письма діставав вид свого владики. А єк би були ни тоти письма, то він був би ніколи в церкві й словечком ни кавкнув про нієкі чінки та мальфарів, бо й він сам вірив так само в мальфи й мальфарів, єк и всі гуцули.

Бувало, він сам ходив ни раз тай ни двічі до примівників примов'єти ци то дітем від скуси, ци коровкам вид уровишся по оположіню. Ци вид фиси, єк чєсом, прєч би си казало, дес споганила маржинину на пасовиску. А нираз, то кликав мальфарів и в розоденцію, до себе, примов'єти коровам до манни, єк, бувало, вліті їх зчєредуют на пасовиску відьми та чередінниці, аби привернути назад коровкам густе молоко, жовту сметану та туге масло. Та кликав примівників й примівниц, бувало, вертіти тридуші дітем, єк потридушоватіют, тай бамбірити попади чєсом від уїду або й вид инчего, єк, бувало, їй було шош туда нимиром. А нираз, то примов'єли й самому попови, єк шош и йиму бракувало в тілі. А найбірше, то примов'єли, бувало, йиму від ув'єли, привертаючі путєрю до чілідини, та варили бабиці, єк нираз заслабав на ні через об'їдок. Він кликав примівників на лічінє до себе тай ходив до них лічитиси, бо лиш у ні дуфав

тай їм вірив, а ни міским дохтором, бо казав за ні, шо то: «Тлу-маки, пусті! Іків уни знати, шо хрестенинови бракуєт всередині? Лиш брешут, аби пусто дурно в людий гроші вициганювати». Старий піп, то був розумний чоловік, тай умів по-людски жити ни лиш з людьми, але й з мальфарями.

А молодий попик, шо прийшов на йиго місце, то вже инчий був чоловік. То икас оснедія, а ни чоловік був. Ні до Бога, ні до людий, ек то кажут, бо тот ніколи си право ни подивив на чоловіка, лиш флудом криво. Тай за ніц людий мав. Він лиш панів вельбив тай з ними по-людски жив, попід руки си водив, тай разом на польовання ходив. А з нашими людьми гірше худоби си обходив. Нинавидів їх, медведями називав та кождої неділі, бувало, в церкві на наказаню такий покай выводив на людий та так їх лоточів, шо люде аж утікали з церкви, або затикали вуха собі пальцями, аби ни чюти, ек він їх остатно ни за одно лоточів, а найгірше через мальфарів тай мальфи. Та за того, шо вни штили сонце так ек Бога.

А ек хтос сповідавси, шо був у мальфаря, то гіркий був йиго світ, бо попик из злости аж устікав, таке на него вироб'єв – тропав чоботом, сік кулаками в очі, скреготів зубами та називав, ек си лиш йиму хотіло. Та давав за примівки такі великі покути, шо аж від них пуду людем давало. Через то мало хто йиму си поправді сповідав, аби він йиго ни безчестив, але до сповіди йшов, бо то був такий звич, шо до неї треба було пити раз у рік оперед Великоднем.

Але мальфарі, то таки вже ни мали чого йти до сповіди, хіба лиш тоти могли йти, шо попик ше їх ни знав добре з лиця, бо ек ишли, то хіба лиш на побліку. Бо він мальфарів на сповіди сварив остатними словами тай насторц та наголов, низаконюваних, поза поріг из церкви витручував.

Тай тимунь то ціла церква сповідників була така цікава видіти, ек мет тот молоденький попик сповідати того старого, завоїстого стрільця, шо кріс у него був дорожший від усего на світі. Того, шо ніколи ни вмивавси звиклов водов, лиш водов з відгашенов на ній ватров. Шо ни моливси до того Бога, шо попи наказували до него молитиси, лиш до свого Бога-Сонця, тай то по своєму, по-старовіцки, та шо лиш на мальфах жив?

«Ци вере даст Иванчікови попик розогрішеніє? ... Ци зако-

нит йиго? ... А може, лиш хапнет йиго за плечя, тай лиш фужнет ним з церкви, ек онучков, почерез поріг надвір? ... Ййга! Ото би був великий устид та побліка для Иванчіка.... Лиш най си преч кажет вид такого устиду», – шепотіла тихем шепотом ціла церква сповідників. А баби, то аж голови нахилели одна д'одній, шепотічі у вуха: «А цему попикови то маха зробити, най лиш біда зчезаєт з таков огидов, бо то побліка, а ни чоловік. Хя, ану дивиси, сарака, на шо Божя церков перейшла? Лиш най си преч кажет від такого дива та чюда».

А змисливий стрілець знав уже, ек підійти нидолугого попика, би він йиго сповів тай законив, бо доконче схотів дістати Божий закін у свої руки на то діло, шо вже твердо погадав йиго учинити з тим законом.

Попик, накриваючі потрафієм йиму голов, допитливим зором йиго мірев, див'єчіси уперто своїми поганими, чорними очіма у благі, великі, добродушні, сині Иванчікови очі.

Шош хвильку погадав. А витак нараз остро запитавси: «Шо ти за оден?»

«Я, прошу духовника, Иванчік Люпайлюків, з Голов», – благо, але хєстро відповів Иванчік, див'єчіси так змисливо на попика, ек нираз дививси він на ту звір, шо підсідав на ню вбити.

Попик похмурился. Заскреготів зубами, затискаючі кулаки так, ек би си був хотів до бійки рвати. Тропнув чоботом на Иванчіка, але Иванчікови це все нікуда було, бо він навіть від того и ни стрюхнувси, бо ни трабував тим, шо попика на него зачело вже, ні сіло, ні впало, розсажувати. Він уже видразу зачєв си смієти з нидомотаного попика, шо ни розумівси на хєтрунах.

«Га, то ти тот мальфар? Стрілець? Га...? Кажи, ни бійси, бо я вже чув за тебе, шо ти за оден безвірок. Говори, ти, полонинский медведю! Буреннику проклятий, чого мовчїш?» – їв кулаки на Иванчіка попик, а Иванчік мовчки лиш смієвси з него: «Гай, гай, дурню, трошки ти вперед порозсідайси, бо я ни такий дурний, ек тобі си здаєт, видразу з тобов собі голов клопотати, розсів бес си таки, екий єс остудний. Шкода, шо ти лиш хоч, аби я видразу говорив, бо я буду говорити з тобов, дурню, аж тогда, ек ти перегориш тай трошки змнекнеш, бо тепер, нагорєчу, то міні нима шо з тобов, бідо, говорити».

Тай хоть ек люто казивси попик на Иванчіка, то він оперед

ним так мовчєв из своїми грїхами, ек тота стїна в захрєстїю коло него, шо ни одного сповїдника знала головний грїх, але нїкому йїго ни сповїдала, навїть Богу нї, а ни токма попови.

Аж ек попик спєрєсердя так си втомив, шо аж упрїв тай ув'єв, то аж тогди Иванчікови зачєв си розв'єзувати потрошки май єзик у ротї, тай полєгоньки, лагїдков сповїдавси попикови з своїх, нїби-то, грїхів. Але він так сповїдавси, шо шоинчє гнув у своїй души, а шоинчє плїв єзиком попикови. А нїпрубен попик, ни розумїючіси на фіг'лях прахтичного стрїльця, вслухуючіси в йїго грїхє, шо з них благонько йїму сповїдавси, єв си втихомирєти так, ек втихомирєєтси розсержена дитина, вслухуючіси в дивнї та чудатї казки своїї пєстунки. А вірїчі, шо Иванчік по правдї си сповїдав, вдив'ювавси так приєзно в йїго бистрї очї своїми очїма, шо аж ни змигав. Иванчік своїм дивним зором йїго аж отєк присипав тай тєг у низнанє йїму.

Він спамнєтавси аж тогди, ек Иванчік з него фіг'ляво си засмїєв. Прошумавси, протєр долонєв чоло тай потихоньку у вухо запитавси Иванчіка:

«А скажи ти минї, чо мальфарї ни хотєт поправдї розказувати свої мальфї?»

Иванчік хвильку змовчєв. Видко, погадав, ек маєт йїму на то видповїсти, а витак аж говорив:

«Гм... Гм... гммм. Отчє, скажу ти поправдї, шо мальфарї ни розказуют будь-кому тай ни учут так лєгко будь-кого мальфїй тай примївок, бо вни лиш є для них самих. Примївки – то стародавнї, первовїчнї примївки, йїкими шє нашї прє-прєдки просили Бога-Сонцє для когос о поратунок, або ними кирували ничїстов силов, аби на їх приказ зєртала когос из нїг. И докїв будут примївки й мальфї захованї у таємници, знанї лиш мальфарам та примївникам до їх ужитку, то й дотїв лиш уни будут мати ту свою путєрю й значїнє для людїй, шо мают дотєпєр. Бо й типєр єкби котрийс примївник, чєрєз помилку, навчїв примов'єти такого, шо він у то ни вірит, а тот єкби навчїв другого такого, а тот трєтого, й єкби так дїйшло аж до дев'єтого, нївїруючого у примївки й мальфї, то хоть би то була й найголовнїша примївка, то вна тогди би видразу стратїла всу свою путєрю й значїнє ни лиш для тих, шо си її навчїли, але навїть и для того самого примївника, шо нєв орудував, так, шо вжє би нєв

бїршє нїкому нїчо нї помїг, нї пошкодив, бо вна би си вжє й йїму ни фолосила. Оттому то, отчє, можна вчїти примївок и мальфїй лиш тих людїй, шо у нї вірєт та дуфаят. Тай лиш тим людем можна розказувати поправдї слова примївок и мальфїй, а инчим нї. Й тимунь лиш тот мальфар є добрим мальфарєм ци примївником, шо на свої примївки й мальфї маєт добрий замєк у ротї. А котрє брєхун, то пустий мальфар, бо він своїм флєтерїнєм про мальфї та примївки ни лиш шкодит сам собі, але й другим, порєдним мальфарам.

Иванчік то так перєконуючо говорив, шо видразу було видко по попикови, шо й він сам зачїнав йїму вірити, лиш ни смїв си йїму до того приповїсти.

Він насилу прєстєгнав: «А я ни вірю в примївки, тай ни боюси нїєких мальфїй».

«Єк у нї ни віриш, духовнику любий, то й ни маєш чо си їх боєти, бо вни тобї нїчо ни пошкодєт, нї поможут, бо примївка таке право маєт, шо помогаєт або збав'єєт лиш того, хто у ню вірит».

Икийс чєс мовчєли. Видко, оба над чїмос глїбоким си застанов'єли. А цїла цєрква сповїдникїв аж ни могла си надивувати та начюдувати, шо то си таке стало попикови, шо він так си нараз переиначїв, єкби ни тот став? Спочєтку, то він и кричєв, и чоботом трєпав на Иванчіка, тай кулаки сїк на него, а наприкінци сповїди, то так икос змнєк, єкби розигрїтий віск, тай так ласкаво говорив з Иванчіком, ек та мама з тов дитинов, шо її шшїрє любит.

А сповїдники єк то повидїли, то лиш з великого дива лїктями си поштуркували одни на одних, чюдуючіси зєрєли, тай лиш потихо шушукотїли мижи собов, шо: «...то бїзївно, Иванчік лиш так пудно замотав попикови в головї та замарив йїго своїми мальфами, шо він нараз и трєтої ни зрозумїв? Бо, о, о, ек він полохо икос поглипаєт. Ади, ади, ек си дивно дивит, доснагу так, ек мотилїчний єрчук. О, ек. Ігїй, бїдо, шо то си таке попикови начєс стало?» Всї си дивували та стурєли.

А попик, єкби крїз сон, питавси: «А скажи ми, ек ти си молиш Богу?»

«Я так си молю Богу, ек молилисї мої прєдки», – пїдводїчі побожно очї д'горї, зїтхаячі, видповїв Иванчік.

«Але я, то мушу знати, ікі то молитви ти говориш, хотівше дати тобі розогрішення?» – уперто допитувавси попик, приходічі май до себе.

Іванчік прокашлавси, пообтерав долонев собі рот тай по-божно говорив про свої молитви:

«Мої молитви, то є тоти всі примівки, шо я ними чіню добрі й злі діла, бо їх слова, то первовічні Божі слова, лиш мают мижи собов тоту ріжницю, шо слова тих примівок, шо я ними добро чіню людем ци собі, то походет вид білого Бога, доброго Сонця, від Білокнижника, й назад си до него вертают, ек си їх говорит. А слова мальфий, шо ними зло дію людем ци худобині, або навіть и сам собі, то походет вид чорного Бога, ничістої сили, від Чорнокнижника, и до него липнут назад, ек си шош ними чинит зле. Але усі на світі примівки тай усі їх слова, то старовіцкі молитви – слова первовіків.

Іванчік похмурился на попика, тай из завзетком говорив далі: «Любий духовнику! Доків люде вірили лиш у ці молитви тай лиш ними си молили, то дотів було добре жити на світі людем тай їх худібці. Був гаразд, бо люде на світі, віруючі в примівки, чулиси шесливими, ек звірка у лісі, рибка у воді, а пташка у воздуху».

Попик кождісеньке Іванчіково слово ловив лакомо, застанов'єючіси глібоко над ним, передумував йиго, до чоґо вно приходит. А Іванчік далі вже смутно говорив: «А вид того чєсу, ек люде єли ни вірити в примівки тай примівників, а зачєли бірше вірити попам, ек їм, то світ видразу єв си перевертати навиворіть. Усі єли си чути нишєсливими, бо зле зачєло си жити на світі. Бо ек лиш єли люде полишєти свою стародавну віру, свої старовіцкі звичєї тай свою ношу, а з тим и цуратиси свої рідної мови, то зачєли си видразу нієчіти тай збав'єти так, ек тоти первовічні ліси, шо, бортавіючі, нієчютси, тай на ніц збав'єтси, ушкоджені людсков руков. Бо над світом зачєли від того чєсу вже запановувати тай ним володіти злий дух, чорний Бог, Чернокижник.

Попик, ек висповідав Іванчіка, то пишов правити Службу, кунтетний, шо оперед ним висповідавси поправді Господу Богу тот занорий стрілец. А Іванчік, хоть ек довго сповідавси, то однако поправді ни висповідавси, бо затаїв тот головний гріх, шо задумав йиго по сповіди зробити: стрілити законом у Суса Христа.

По сповіди Іванчік знов став икийс сам ни свій, порхєй та ниспокійний. Від сповіди аж до закону, то знов ни стоєв він серед церкви так, ек то си єлило такому гадзі, ек він, там стоєти. Але став у кутичку, поза деківсков лавков, ек остатний прошак. Хоть ціла церква сповідників уводно шош гуторила мижи собов, ек бжולי літної ночі у вулию, то він стоєв, екби німий, ні до коґо й словечком си ни обизвав, бо знов си зачєв вагувати над тим головним ділом, шо погадав йиго по сповіди з законом учинити.

Запах церковного кадила розберав йиго, йиго душя зачєла си розривати на кавалчіки. Хоть люде в церкві нічо йиму ни заважєли, то однако дражнили йиго. Йиму зачєли гимзіти від ніг до голови, в цілим йиго тілі икіс дивні мурашки, перебігаючі жєхом йиго серце. Хоть він уже на одно погадав докончє зробити з законом то головне діло, то однако в души ни мав спокою, бо зачєло йиго сумліне ише гірше гризти, ек оперед сповідев. Вно мулило йиго, ек червак. Зачєлоси шош страшне в нім коїти. Шош пудне варилоси в йиго серци, а у голові переверталиси раз у раз всєкі гадки, ек ліжник у валілі. Аж студений піт йиго збив.

Паламар з-поза захрєстія справив на церкву людем хрєстик, даючі ним знак, шо чєс було сповідникам уклекати до закону, дзвонічі у захрєстію в дзвіночок, здрібна ним поцоркочуючі.

Іванчік здригнувся з задуми тай блідий, ек труп, вклек до закону. А ек піп на райских дєвєрах, пидносічі в руках золотий кіліх з Божим законом напротів себе, згадав розбойника й злодія, то Іванчік мало шо ни обимлів. Схотів уже був схопитиси вид закону й побічі просто д'попови, розказати йиму все поправді й плюнути на мару, але в тот раз шєпнуло шош йиму в вухо Олексієві слова про стрілецтво й вни йиго подєрзали.

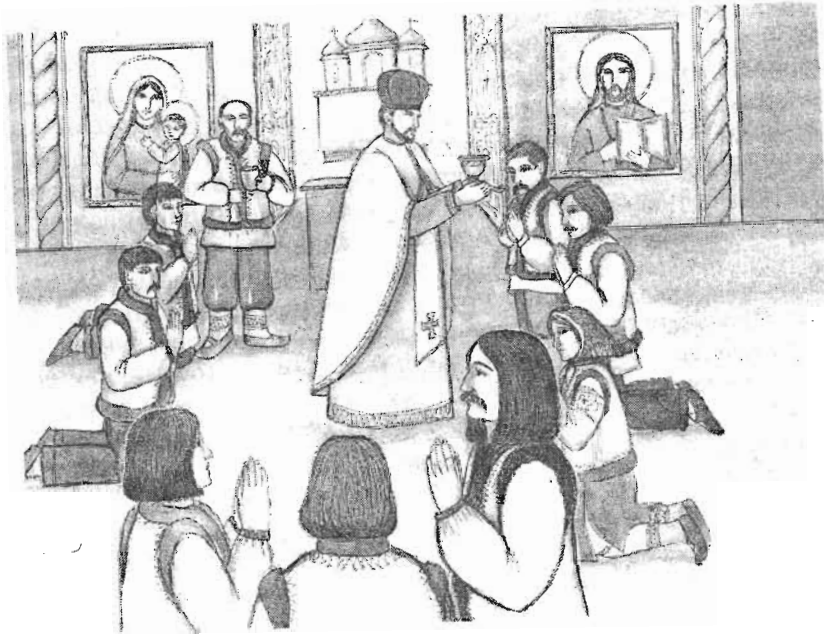
Переміг себе. Ни встав від закону.

Паламар подав з престола закінникам хрєст цулувати. Закінники, цулюючі йиго, подавали з рук до рук одни одним. Іванчік, хоть йиго взєв у руку, то ни міг си вже зважити йиго поцулувати, бо шибнула йиму в голов пудна гадка. Про людске око вдав, шо цулуєт, але ни поцулував, подав борше далі, бо здавалоси йиму, шо він йиго аж парив у руку.

У законі, клєнчючі насеред церкви, й раз ни подививси на свєтих коло райских дєвєр тай на образах стїнами, бо з устиду вид них лице си йиму лупило. Ни токма вид образів, але й вид

церковних стін був йиму устид, що поваживси на то, аби си видорчі Бога-правди. В тот раз здавалоси йиму, що ціла церква падет на него. А на образ Суса Хреста з правого боку коло райских двер, то нізашо у світі був би си ни подівив. Йиму си привижело, шо з лівого боку, коло райских двер, на образі Матер Божя, то таки розсичюваласи, плачучи за ним. Аж зажмуревси він, аби ни видіти на її лиці великих, ек горох, а чістих, ек ранішна роса, торонких її сліз.

Прошумав йиго з важкої задуми аж дзвінок, шо зацоркотів

йиму коло самих вух. Оперед ним стоєв піп з золотим кіліхом в руці тай лижечков из законом. Отворив рот, піп йиго законив, але він ни прожер тот закін, бо ек лиш проминув йиго піп, то у тот раз, крадьми з-перед усіх людий тай попа, виплював він Божий закін у платинку, ховаючі йиго з правого боку в кишеньку кіптарика. Він то зробив так штудерно, шо ни заздріли то навіть светі з образів, а ни то піп тай закінники.

Він став дерзкійший, бо перший страх йиго минув.

«Коби так минув мене й другий страх, то би було добре, бо бізівно бих став головним стрільцем», – погадав він, тай учув, шо в цілим йиго тілі зайграла буйно стрільцека кров.

У тот раз забув він про усе инче: про душу й про Бога – Суса Хреста, а про то пекло, шо ним лужів йиго попик на сповіди, то навіть й на гадку йиму ни падало, бо йиму лиш одно шуміло в голові: «Ек то си мет йиму вид сегодне поводити на стрільцтві, ек вин стрілит законом, тай станет головним стрільцем?» Гадка про головного стрільця, то всу тривогу в нім глушила. Глушила в йиго сумліню голос, шо то лихо він поступит, ек стрілит законом, бо йиго лиха гадка в нім над усим заветила. Серце закаменіло й глухе стало на тривожний голос душі.

Забув то все, шо на сповіди про Суса Хреста наминав та поучував йиго попик, бо шо инче тепер піло йиму у вухах, а ни попикови слова. Тай чого би він, ніби, мав йиму вірити? Таже попик «ни наш чоловік, а шерепітка. А зрештов, то він и мусит по своєму научети», – шибала Иванчікови в голов гадка, – «бо він на то піп. Берет за то гроші тай жиет з того, бо то йиго хліб. Він піп, а ни хлоп, то ни підет ні вівчерити, ні косити, лиш мусит пазити то, з чого жиет».

По законі, то Иванчік ни ждав у церкві на благословенство, бо вже ни траба було йиму йиго, бо вно вже ни липло до него так, ек горох до стіни.

Ек лиш устав вид закону, то утік из церкви так, шо й ни перирствивси. Ні на кого ни ждав. Нікому ни сказав «будьте здорови». Ані ни повинчував: «На многа літ из законом Божим». Ні до кого й словечком ни проговорив, ек би йиму єзик у роті заціп. А він ни говорив, бо доків ни стрілит законом, то ні з ким ни можна було йиму говорити. Навіть ни можна си було тогди назадь себе обіздрити. Ишов мовчки, екби з примівков вид примівника, а ни ек вид закону з церкви.

Чвалом ишов д'хаті, лиш про одно думаючі, аби екнайборше стати вже раз тим головним стрільцем, шо уводно про него гадав и легаючі, й устаючі, ек ніч так день.

Кулев з креса летів на Люпайлівску кичіру, аби ише оперед заходом сонця стрілити законом Божим у Хреста тай стати головним стрільцем.

И в хаті Іванчік ні до кого й словечком ни заговорив. Навіть ни подекував, ек вінчували йиму на многа літ из законом Божим. Єлені аж пуду дало, ци він ни зумав, шо єкийс такий дивний був. Погадкувала, аби си ни спричкував, ни дай то Боже, тай собов ни зосквернив хати.

А Іванчік лиш хапнув з потайника Штолин кріс из кліти, стрілецьку тобівку, тай навіть и ни перебераючіси в завсідне фанте, так си дес дів вид хати, шо ніхто й ни зовидів, куда дівси. Так пропав нараз домашнім з перед ич, екби пид земню запавси.

Єлена на лавици коло поличного вікна, зажурена, набивала Лесиви голов: «Ни розумію того, чоґо він так пишов від хати, шо ни сказав куда йдет?» – сердиласи вна, посуваючіси нидотиско на лавици та ниспокійно поглипаючі то в поличне вікно надвір, то на сина Леся.

«А чьорт йиґо знаєт, чьо? А зрештов, иди та питайси в него, ек так те дуже запирило то знати», – сердито відворкнув їй Лесьо, тай забравси їй з-перед ич, аби пусто дурно ни золила йиґо.

«Ни помогат йиму навіть и то, шо ходив сегодне до сповідитай шо їв у церкві Божий закін. Нічо йиму ни помогат, хіба поможет йиму вже лиш хрест тай лопата», – сушила голов нивістці Єлені, шо ни мала й минутки вілної з-перед кутаня в хаті.

Нараз їй так екби шош тикнуло на лавици, схопиласи, тай пишла надвір, грозічі на Іванчіка кулаком:

«Бамбір! Бамбі-і-ір, біда би ти голов бамбірила, ти бамбірю пустий. Ти добамбіриш дес туда ше колис так добре, шо утрет ти біда, туда бамбірічі, й в'єзи, лиш найдут те, заков'єзлого, дес пид колодов у шпирлі. Тай шо? Ойґа, най находет. Я біґме, шо ним ни требую, хоть и сегоднішної днини най го найдут без душі, то плакати за ним ни буду. Йикий за поредний, то хоть най и зараз здоймет йиму нивмиваний голов, то я ни питаю. Лиш коби ни поблизко хати, бо відтак гляба би було вночі й надвір си показати з хати через біду, бо «тот» міґ би си показувати тай пужіти вночі. То прото фіґоль. Тай єке, відав, з-за житя фіґляве та заноре, таке будет, бізівно, й по смерти фіґляве та ничемне, слих би му пропав».

Зострашу, аби дес поблизку хати йиґо біда ни стратила, то аж си три рази переирстила: «Окрий та засохрани, Госпідку, від того, бо йиґо дуся, бізівно, по смерти ни пишла би до неба, лиш суда би си валюшкала, понивіреючіси помижи нас. Уводно би показуваласи та пужіла людий. А навіть йиґо сукровишше, то могло би вночі й кликати на нас». Здригнуласи: «Най си лиш преч кажет вид такого лиха тай най Господь заборонит вид такої долі, ек у мене, й тоту, шо си земнев сунет, а ни то иршену жінку». Її аж си кутане ни брало, бо з гризи ни розуміла, за єку си роботу брати. Аж ни знала, шо дієти.

Але Іванчік того ні чув, ні видів, ек си гризла ним йиґо жінка, бо йиму ни та играла в голові. Він инчу журу колисав у своїй голові, а ни про жінку.

Біґ чвалом вдолини, запускаючіси шораз то глібше в провал густої первовічної сигли. Ховавси в темні ліси, аби людске око ни виділо, шо він там мет дієти.

Надворі приґрівало сонечко так красно, ек у Петра, а ни так, ек оперед Бечкової неділі, йика цего року припала пизно, на останну неділю цвітня. Гори убєралиси в зелену зелінь трав, жовтих кульбавок та синих топірців. Буковини закривалиси ширим листом, а сади цвили білим, ек молоко, цвітом. Усе зачінало жити й клетотіти житєм весни, бо надворі вже пахло веснов.

На Шкіндівській Кичірі на всий рот екас біда виспівувала, шо аж потоки глушила:

«Зазулиця закувала в вершеди високо,
Буковинка си заперла, тіпер ми широко».

Ліс зашумів легоньким вітриком, змішеним из запахом живиці, а в нім, ни угаваючі майже, ковали весело зазулі та розкішно співали птахе, плетучі нові гнізда, чібірскали єдерно довстріту Іванчікови:

«Весна раз у рік, раз у рік,
Хто ї втрати, втрати,
Банувати буде, банувати буде
Кождий чьоловік, чьоловік, чьоловік».

Навіть медведиця, шо цілу зиму спала, ссучі лабу в дуплі, кориласи голосови весни, голосови життя. Вилізала з свого дупла тай ишла на зальоти д'медведям шукати мижи ними собі

пари, ба з ледаєким устидаласи путати собі світ тай в'езати з ним нове покоління.

Серед темного, глухого ліса вона зводилася на задних лабах, як жінка, протів смереки. Била переднов лабов як могла високо на лубі смереки знак и сокотила, котрий медвідь ударит найвишше її знака на лубі свій знак, то того обберала собі за чоловіка тої весни, бо вірила, що чим будет годнійший дедя, тим жвавійші будут у неї діти. А діти в неї, то ціле її жите – вона сама.

Тічиласи вся диханія, бо весна вже маєт таке право життя, що чудно дивна її сила прет до життя ни лиш всю животину на земни, але навіть наколи лиш зслизаєт зима, то рушеєт и корінь у земни, аби випускав наверх земні гони рослин.

По студеній зимі птахє, радуочіси теплій весні, як маленькі діти рідній мамі, шо довго її ни було з ними, славили своїм співом Бога весни – Сонце. Та всіляко фрашкували:

«Свистав дрізд:

Мечі сани, бери віз».

Та пастушили дрозди вівці в комишівках, глумнечіси вівчєрям:

«Шуру, буру, шуру, буру,

нима молока, пишло в пушу».

Тай охічно гулили вид вівчїрів їх вівці д'собі, весело посвистуючі:

«Фіть, фіть, фі-і-і-ііііть, фіть, фіть, фіть».

Иванчікови причювалиси в лісах потєчі придобашки:

«Потоком, потоком, потоком

утік, утік, утік.

Ло-о-овіт, ловіт, ловіт.

Ни-и-има, нима, нима.

Сховавси, сховавси, сховавси –

Пропав, пропав, пропав.

Ффффіть, фіть, фіть,

Чь-чь-чь-фіть-фіть».

Все на світі веселилоси, жартувало та чепурилосьи одно на против одного, бо чуло в своїй кривій буйну весну, красну, молоду, шо лиш одна весна таков годна бути.

И Иванчікови було легше на души, охічнійше пидоймалисьи ноги, як узимі, бо острійше біла кров и в его жилах. Горечем

окропом играла, тєгнуці его кудас у далєчїнь. Икас дивна сила перла его у безвісти нових світїв.

Ек хлопчїше, в підскоки біг він у ліси, шо аж здавалоси йому, шо й ни докевавси ногами земні. Летів, як птах, в ізвори, бо туда манив його чорний нїпроходимий, ше сокиров ни кетий преліс, аби якнайборше став на тім місци, де загадав стрілити законом у Хреста.

Сперси аж над потоком Гранчіним, на зеленій ріжі, шо була серед лісової глушеди, якби икес первовічне дворишше.

Крім него, на тій ріжі бірше нікого ни було, бо навіть нїзвідків ни долітав там людский голос, лиш буйнове вітрове на ній спонімлива повівали, шепотічі в пралісі вічну молитву лісів до Бога-Сонця.

Його зір сперси на трох грубезних, хєхлатих первовічних смереках, шо росли насеред тої ріжі вкупі, якби три близниці, три рідні сестри-посестриці. Він добре їх знав, бо нїраз вліті й узимі, блудькаючі лісами з кресом, ховавси пид ні, як спіймала, бувало, фортуна, бо то були такі хєхлаті смереки, шо аби була ишла ека плова вліті або взимі вієла й найпуднійша фіфола, то пид ними страху ни було, бо ховавси, як пид халаш.

Екби косар косу клепаєт, зачєло гупотіти здрібна пид грудьми єму серце з єкого дивного зворушеня.

В нїм обизвалисьи голосно цілком противні собі его дві души. Він вагуєт, котру з них послухати: ци тоту, шо у водин талант юдила його стрілити законом у Хреста, ци тоту, шо мучила вічно його сумліє, аби плюнув на мару й ни засахсонюєт навіки свою душу в нїверті.

А тепер, як прийшло клам д'нам, то в його серци звівсьи страшний бій цих його двох душ. Воювалисьи в його голові дві гадці, й то так завзєто, шо аж від того зачєлоси йому в голові перевертати, бо ни зрозумів, на котру ногу йому стати, та в котру дорогу піти? Ци в праву – до білого Бога, ци в ліву – до чорного Бога?

Знав, шо як ни стрілит законом у Хреста, то підєт у праву дорогу й по смерті за тото допадет Божєго трону Сонця, але ни станєт мижи стрільцями тим чоловіком, йким би повинєн стати. Ни побідит Шкіндю з Довгим, бо ни станєт тим головним стрільцем, на єкого перло його вид коліски.

А як стрілит, то підєт у ліву дорогу, побідит Шкіндю тай його

побратима Івана Довгого, бо видразу станет тим, чім бажів бути – головним стрільцем, але навіки видпадет від Божого трону Сонця. Буде проклетий з-за життя Сонцем. А по смерті підет у Чорногори град ковати тай служити ничістїй силї.

Дарабанів довго під середнов смереков, бо ни міг си так довго зважити зробити то головне діло, шо уводно йїго на него потенькувало, бо ни так то легко було себе переломити, ек си прийшло вже до того, ек то він перед тим собі гадав. Ой, ні!

Аж задрижев він, та не з студени, а з остраху перед тим головним ділом, шо погадав йїго сегодне чїнити, бо такий пудний жех єго зпїймив, шо аж в жилах кров цеконїла, ек у лютї морози зимов вода, бо головне стрілецтво жєдало від него так само головної речї, йїго душі.

Йїму в очех темнів світ, так, шо він нічо ні вздрів, ні вчув. Ни чюв того торонкого співу наокола себе в первовічних лісах, шо ним птахє весело славили красну весну. Шесливі, шо їм си ни бажїло, так ек йїму, шукати гонору, тай ни билиси над славов, та ни хотїли надлюдских діл так, ек він. Навіть ни видів того, ек праведне Сонечко з високого неба приєзно дивилоси на него та смїєлоси з него, ек з маленької дитини.

Дубїючі дубом під первовічнов смереков, шо пережила ни одно поколінє таких дурних людий, ек він, ни чюв и того, ек легонький вітрец холодив спочєне йїго лице тай игравси довгим йїго волосєм, шо спадало буйними космами з-під крисанї на головї аж майже на самї плечя, бо у йїго серци ни угавав бїй двох йїго душ, шо мірувалиси, котра з них озмет у тїй йїго душевнїй боротьбї над ним верх.

Обї души шептали йїму кожда свої. Буйна, завзєта душа стрільця нустріла йїго: «Нї на шо ни турай, лиш стріль видразу законом у Хреста, то меш мати уводно силу, гонїр та славу. Станеш таким головним стрільцем, шо пари ти ни будет у світї».

А спокїйна йїго душа, душа ґазди, шо любила тихе родинне жите, шо навїділа ґаздівске гнїздо, шо хотїла жити лиш з мозоля рук, а ни з дурниц легонько, шо любила робити ек ніч, так день, ґаруючі, ек вів у єрмі, лиш аби жити з праці своїх рук, а ни чужей кривди, то розгетькувала йїго: «Ни упадь цілком на свою голов, ни дай свому серцу потуку, ни послухай йїго, ни стріль законом – то будеш шесливий чоловік на світї, бо твоє сумлінє будет

спокїйне й чїсте, а ек сумлінє будет чїсте, то меш мати спокїй душі. А спокїй душі, то найдорожшя річ. Дорожшя від усеґо світї. А ек упадеш на голов и даш серцу волю, послухаєш йїго и стрїлиш законом у Хреста, то станеш головним стрільцем, але утратиш навіки спокїй душі, бо твоє сумлінє будет ничїсте. Став бес тоґди нишесливим чоловіком, бо так би те гризло твоє сумлінє, шо ше бес хотів відтак тоґо своє головне стрілецтво й на плоти метати, але вно тоґди вже би си й плотів ни ловило. Ни скараскав бес си йїго. Уважєй добре, шо хоч дієти, бо на світї нічо нима такого, аби си чоловікови ни зомерзило, ни зуритило, ни стало в очех нічим, звиклов буденшінов, звичейнов річов, бо усе на світї є лиш хвилеве. Лиш оден Бог, праведне Сонечко, ніколи нікому би си ни зуритило, бо вно вічне».

Шочєс обтеравси рукавом сорочки, бо став мокрий, ек мийка, борючіси з своїми гадками та ваґуючіси, ек єзичок у вазї, в котрий йїму бїк поважитиси – ци вправо, ци вліво?

Хоть ек розумно говорив йїму голос душі ґазди, то він ни побїдив у нїм над голосом душі стрільця, бо зависливий голос стрільця підніс у нїм голов, ек пожериґа гадина, заблахманив йїго розум и перемїг над голосом ґазди.

Диков завистьов засвітїлиси йїго очї. Обїруч, лакомо, стискаючі свій кріс, завзєто підніс йїго против своїх нинаситних очїй, усміхнувси чортівским смїхом, тай уперто заговорив голосом стрільця: «Отсєс кріс, то моя душа! Бо кріс, то моє жите й спокїй мого сумліня». Став на лїву ногу, бо ничїста сила так пудно йїго підсахарила, шо він зовсім глухий став на голос остороґи душі ґазди. Ни давси їй розгетькати, бо завзєто їй відповів голосом стрільця: «На шо смїх си поважив, то мушу вдїєти, хоть най будет відтак зо мнов, шо хочєт. Ой-ґа, тфї! Я ни трабую!» – Махнув завзєто руков тай узєвси до діла. Робив то, шо трїбно було зробити до стрїліня законом у Хреста.

Вирїзав ножем на лубї середної смереки церковний кіліх, а під ним маленький хрестик, такий ек на пристолї в церкві.

Робив то так спокїйно, шо навіть и ни здригнувси, без найменчєй тривоґи в серци. В тоґ раз ни гризло йїго сумлінє, шо то він зло дієт, бо на хвильку йїго серце було так закаменїло, шо він про все инче забув, а гадав лиш про то, аби екнайборшїй стати головним стрільцем.

Праворуч, на другій смереці, вирівав ангела хранителя, а на третій смереці, ліворуч, вирівав заступника ничістої сили – чьорта, точніско такого, ек си він лакім показувати людем вночі, пужіючі їх.

Аж тогди задрижели йиму пудно руки з екоїс дивної боєзни, ек витег він з кишеньки кіптарика завитий в платинку Божий закін, тай, замотуючі йиго в оден флейтух, разом з шротом, зробив набій тай набив ним свій кріс.

Ек був готовий до стрілу кріс, то, відступаючіси вид середної смереки назадусь, видраховував кроки назістріть їх, рахуючі – «ни дев'ять, ни вісім, ни сім», – а ек дорахував «ни оден», – то став и, ни зводічі очій з кіліха на смереці, замірив кресом стрілити Божим законом у тот кіліх – у Хреста.

Ни стрілив.

Ни видваживси за першим разом стрілити, ек си був замірив, бо нараз йиго так, ек би шош сокиров було тело у голов. Тай так болючо тенькнуло в серця саме в тот раз, ек хотів стрілити, шо аж студений піт густими краплями дождя укрив йиго чоло. Сами руки вхлели йиму з кресом вид лица.

Потемедивси.

В йиго жилах знов зайграла остро кров стрільця. Переміг себе. Сильно стискаючі кріс у руках, знов приклав йиго до лица й видважно замірив ним у саму середину кіліха.

Знов ни стрілив, бо з остраху аж йиму очі посоловіли. Аж сплатинковатів у лице, ек на тим місци, де був вирізаний на лубі смереки кіліх и хрест, з'євивси сам Хрестос. Убраний, ек на Великдень піп на велику Службу Божу. У злотний опарат, такий єсний, шо мовня біла вид него в очі, ек вид самого праведного Сонечка. Під опаратом була на нім довга, по саму земню, ек бів, біленька сорочка. В руках держев злотний кіліх, піднесений високо собі над головов, и повними благости й желю, великими, синими, ек небо, а глібокими, ек море, очіма дививси попод кіліх, просто на Иванчіка.

Хрестос ни кєвавси, лиш понад плечя в него рихтіло вид вітру йиго кучереве, жовте волосє на голові. Тай смутна, аж отек мертвта, йиго довгообраза твар поросла нивеличков рудов борідков, отек си міціцько здригала слабоньков усмішков. Спокійно ждав, аби Иванчік у него стрілив йиго тілом – Божим законом.

Праворуч, під другов смереков, показавси Иванчікови йиго ангіль хранитіль, тежко зажурений та пудно смутний, шо Иванчік, через марне стрілецтво, зваживси на таку погану річ.

А ліворуч, під третов смереков, стоєв на задних, по загинки козєчих лабках чьорт из заїцем під плечем, на поготові кождої хвилі до контракту з Иванчіком на йиго душу, ек лиш він стрілит законом у Хреста. Він був голий, та такий чорний, ек сажя, шо аж си улискав. Здавалоси, шо він лишешо в екійс зимарці з кагли си вихопив тай просто з неї суда набіг. Він й мінуточки крітко ни постоїв, уводно си вершенив. То покєвував головов на боки з цап'єчими на ній ріжками, взад закоченими. То помахував козєчим фостиком, д'горі на плечя задертим. То помикував правов руков рідку, спічесту борідку собі на бороді. А нивелички, гадечі, пулькати йиго очі вічно миготіли то суда, то туда, ек човник на кроснах у руках ткали при тканю, фіг'ляво си усміхаючі д'Иванчікови. То знов шо чес вискірев свої великі, екби в коня, клонцулі на сивого, великого заїця під плечєм. На вид того образа Иванчікови стискалоси серце, екби йиго хтос петельков стискав, аж ноги під ним задрижели, тай зуби в роті заклєнцотіли, екби з студени. А волосє на голові, то крисаню аж д'горі пидоймало. Йиму задура стала в голові, шо ни зрозумів, шо дієти.

Тогди знов пригадалиси йиму Олексієви слова, шо у тот раз, ек стрілит законом, то Хрестос вид него навіки знимидієт. «Видступитси вид него й йиго ангіль хранитіль, а приступит д'нему отот чорт клонцатий, шо лечно си вискіреєт» – погадав Иванчік, гірко си усміхаючі з того, тай далі пригадував собі Олексієві слова.

Покладет заїця оперед него на земню, тай прикажет: «Стрільєй». А тогди вже хоть би й ни хотів чоловік у заїця стрілети, то мус, бо з чортом «проше» нима. А ек стрілит, то чьорт крикнет: «Видиш? Уже єс убив звірину, нікуда ни ходічі, бо я її тобі сам приніс, тож ни журиси нев відтепер», – говорив чорт, гордо реготічиси, – «бо за одного твого Хреста передаю тобі від тепер всу звірину, ека лиш є в лісах, бо уна вже вся твоя». А для звеличіня йиго з добичов уломит пласточок фої з смереки, закєтичіт йиму крисаню. Подаст руку, витаючіси: «Гаразд, побратиме, бо вид тепер ми стали оба навіки побратимами». Уклонитси йиму низко, говорєчі з притиском: «Вид цеї хвилі аж до твої смерти я твій слуга, а ти мій пан, бо хоть ми

оба собі побратимами стали, то однако в усім, що ти захочеш, то я тебе мушу слухати й служити тобі, бо ти став головним стрільцем. Від тепер буду тобі пригонити на то місце, на яке лиш погадаєш, всу ту звір, що її захочеш вбити. Тай буду те боронити перед твоїми ворогами, що й оден волос ни смієт ти впасти з голови без мого віданя, бо ти вже навіки мій».

Здоймет из земні убитого заїця й, передаючи йго стрільцеві, зажедаєт: «А тепер, головний стрільче, зробім вічний контракт, написаний кровйов з мізинних пальців наших лівих рук, змішенов из звірчов кровйов, з отсего заїця, що єс єго вбив. Напишемо на отсій буйволової шкірі, що смих її заділі того приніс, що доків будеш жити, то я буду тобі служити, а по твоїй смерті, то ти меш служити мині на віки віков». Тай мусит робити тот запис на свою душу стрілец з чьортом, хоть би вже й ни рад був.

Иванчік важко зітхнув: «Тай тот запис вже ни я буду укладати, лиш отта яведа лецта. А наконец запису, по йго підписанню, то мушу решту тої криви, напушшеної в мірку вид пороху, обчеплений руками поза шию з чьортом, прикладаючи до мірки вид пороху разом свої губи з оттими йго слинавими губами, у воросі випити тоту кров, запиваючи з чьортом й усев ничістов силов, що він їй служив тай кирував нев, вічне побратимство».

Єк це все собі пригадав Иванчік тепер, що розказував йиму про стріленє законом Олексій з Плоскої, єк учів йго на ту дорогу, то аж зажмурился, аби си й ни дивити на вискіреного чьорта, що з утіхе аж танцував пид смереков, бо мав єк у руках, що Иванчік зараз стрілит законом у того Хреста, що си йиму з'євив.

Иванчік, видвертаючи в бік своє лице вид чорта, зістрітився своїм лихомислим зором з благим зором Хреста.

Хрестос своїм зором приковав йго до себе.

В тот раз привиділося Иванчікови, що Хрестос так ласкаво усміхнувся д'нему, що аж йго тот усміх заскобита в п'єтах.

Цілим ним шош сійнуло, бо аж тепер повірив він Олексієвим словам, що стрілити законом у Хреста – то ни така легка річ, єк то си йиму здавало. А він ше си перечів з Олексієм, що то маха йиму будет стрілити, коби лиш збізував виплювати з рота закін так у церкві, аби йго на тим ни приловив піп, або люде. Здавалося йиму, що й тепер зачєв йго Олексій так досадно дого-

бувати словами, єк тогди, коли учів йго. Йиму знов зачєли шуміти у вухах Олексієві слова: «Ива', а мині си здаєт, що ти ледви збізуєш сповчіти то головне діло, бо вижу по тобі, що ти є мнєкого серця чоловік. Але ... мож пробувати ... тай меш тогди видіти, ци збізуєш, ци ні? А єк ни стрілиш, то за то тобі й так ні вид кого ніскої кари ни будет, бо то ніхто й знати ни мет, крім тебе. Але будет тобі лиш вид себе самого вічно устид, що хотів єс стати чьоловіком. Зро'ошивси, але через страх ни став єс тим чьоловіком, що хотів єс ним бути».

Пудно ці Олексієві слова вкололи Иванчіка в саме серце, до живого, так, що він аж си зкамузив.

Хвилювався, що дієти, бо знов усєкі гадки зачєли йиму роєм бжіл летіти в голов. Аж таки дурів від них.

А до того ише піли йиму безперервно Олексієві слова далі у вухах, скобичючи йго кусливо за серце: «Але ти, Ива', єк хоч бути' головним стрільцем, то лиш ні на шо ни поужав, хоть би си тобі тогди там шо показало, то ти ж стріль законом в того Хреста, що си тобі покажет, то ни бійси, що ти ни станеш головним стрільцем, хоть ти є доброго сумліня тай мнєкого серця чоловік, бо то все лиш видвага тай завзєток робит. То люде роб'єт, а ти так само належиш до них. Ни журиси, що ни зробиш, лиш поправді треба схотіти то зробити, а ни на фі'єлі. Кобес си зважив лиш стрілити, а єк уже стрілиш, то ни бійси, тогди вже тобі нієкого страху ни будет, бо видразу всий страх так си вид тебе видчєпит, єк бес йго руков видвернув. Пропадет вид те раз назавжде».

Иванчік глібоко призагадався над тими спокусливими словами.

Знов завагувався: «Але ци я на правду годен це пудне діло зробити?» – питався розпучливо сам себе, вдив'єючи ся шораз то ліпше в добротливу Хрестову твар. – «Ни то я, але хто другий годен стрілити в Бога?» – запитався він тривожно свого сумліня, своєї душі.

А Хрестос ише ласкавіше дивився на него своїми глібокими очіма. «Це міг хіба зробити лиш такий головний мальфар, єк Олексій з Плоскої, або Процьо Дарадуда з Г'раблина, а бірше ніхто?» – Запитував тай видповідав він сам собі та розгєт'кував вид того страшного діла сам себе Иванчік: «Ни вірю, аби

це був міг зробити Шкиндя або Довгий?... Ой ні... Бо ледви й вни би си зважили стрілити законом в Бога, в світло днини, у сяюче Сонце? Відав, шо й уни ни схотіли записати навіки свою душу оттому лековишшо, хоть ікі вни є оба великі песіголови-ни? А зрештов, то хоть вни й стрілили законом у Хреста, то біда бери їх обох. Най стрілеют хоть и в скали головов, а я ни стрілю, бо ни бізую».

Ув'єв.

Ни стрілев, але ни міг си й з місця рушити. Стоєв, єкби прикипів був до земні, бо нічіста сила єк уздріла, шо він мнєкшит, то без обрізків єла д'нєму приступати, магулючі йго далі на зле діло. У голов шибнула знов йиму лихомисла гадка. Обизвавси в ним знов голос стрільця, пужіючі йго та посміваючіси з него:

«Єк оттепер ни стрілиш законом, то вже ніколи в житю ним ни стрілиш. Ціле житє своє нічо ни будеш варт. Ого, пропадеш навіки марно, єк на кичірі попів від вітру, бо Шкиндя з Довгим озмут те чісто під ноги. Болото з те зроб'єт тай згладєт з цєго світа, єк котюгу. Абєс знав, шо цілий світ мет си з тебе поругати, шо ти ни міг си зважити стрілити законом, так, єк то стрілеют головні люде. Хя-ха-хя, устидайси, хьло-о-ов! Кайтєси люде від такої огиди, єк ти. Ни поблічси, мо-о-о, а стріль!»

Знов завагувавси, ци би таки ни стрілити законом у Хреста? Але в тот раз дихнув на него холодним вітриком ліс, то він протверезивси.

Уперто завіреючіси очіма на нивидиму нічісту силу, твердо відповів: «Ні. Я це нізашо у світі ни зроб'ю, бо ни хочу відпасти від Божєго лиця правєдного Сонєчка».

У нім переміг голос душі ґазди над голосом душі стрільця. Запанувала правда над ниправдов. Переміг Бог днини – Сонце, над богом ночі – темнотов. Иванчік оборонивси перед кусов нічістої сили.

Плюнув на мару.

Аж у серця йиму си лихо зробило, єк холоднокровно розгадавси добре, шо він хотів виґоїти почєрез свій дурний розум.

У в очєх йиму світ пожовк. А руки, то так були ув'єли, шо кріс сам упав з них на земню.

Він ни стрілив Божим законом у Хреста.

Ув'єв.

З Хрєстової твари вдарила на него така єсна й тепла мовня, єкби само сонєчко просто лиш на него самого заґріло. Тота Божя мовня оґріла відразу зґризєну йго душу.

Хрєстос, весєло усміхаючіси ласкавими та ґлібокими, єк море, а синими, єк небо, великими очіма д'Иванчікови, поблагословив йго злотним кіліхом, тай знимидів з-під смєреки, єк привид.

Ангіль хранитіль у тот раз, то так си весєло засмієв, шо вид йго сміху вся ріжя си увєсєлила, а разом з нев и звірка в лісах, тай рибка у воді, тай птаха у воздусі увєсєлилисє. Тай поздоров'єючі Иванчіка своїов малєньков діточов ручков, и ангіль зник з ріжі, єк мара.

А в тот раз, то чорт так си злементував из серця на Иванчіка, шо ним аж стерло так, єкби було йго зморило. Ним так пудно телєпало, шо аж піна з рота йиму порскала. А витак так сердито тєвкнув по земни заїцем з-під плєчя, шо заїц відразу розсївси. Навіть и лабками ни дриґнув. Тай так си сердито викрутив чорт на тій ріжи, шо цілу сутугу ліса собов втер, бо лиш так си сердито розгуляв, осина би му та пєкіня чєрез то, шо Иванчік такий великий з него кєп зробив. Тай таким пудним вітром звієвси з ріжі, шо курєва, єк мрака, здоймиласи за ним. А Иванчік лиш насмішливо крикнув за ним навздоґін:

«Йґа! Ото, хльо-о-ов', кобєс ми лиш кітли з старостаї ни ви-метав, шо смих те ни послухав, пустєннику пустєнний! А я про тебе був тай буду стрільцем. Йґа, шо ми зробиш?»

Тай у тот раз так єкби си з твердого сну прошумав, прийшов до сєбє, весєлими очіма подививси на світ. А єк розіздривси, а то нікого ні чути, ні видко, бо чорт навіть и того заїця убитого на ріжи ни лишив. Хапнув йго з собов, єк утікав, «зчєз би». Лиш коло ніґ Иванчікови лєжєв йго кріс на зелєним мурузі, набитий Божим законом, шо випав йиму сам з рук у тот раз, єк хотів він з него стрілити Божим законом у Хреста. Тай оперєд ним плакали рідков живицєв біліючі рани, пороблєні йго руков на тілах трьох первовічних смєрік, рідних близниц-посєстриц.

Він викрутив з крєса головний набій. Впав на коліна, тай на зелєній ріжи, сєрєд первовічних лісів, при весєлим співі пташок прожєр, а ни виплював Божий закін.

Узев свій кріс на плечя тай пішов лісом просто на Люпайлівську Кичіру. Ишов помали в заході лісом д'горі. Ни квапивси. «Тфі», – плюнув, устидливо усміхаючиси, – «шкода лиш було мого заходу», – махнув байдужно руков тай пропихаючиси, ек бурсук, кріз джемори, гутуриг шош сам из собов, ек дикий голубец у глухех гучях, тай радуючиси красній весні-житю разом з пташками, славив велике, праведне Сонце – Бога держителя світа.

III

На Бечкову неділю Иванчік сам пішов до церкви по бечку, бо по бечці ворожив, ек си будет йиму жити цілий рік.

Вірив, шо хто дістанет ситу, повну й розвитку бечку, тому шесливо будет ити цілий рік. А кому си припадет гола бечка, то капарно мет си жити, бо цілий рік будет мати икіс клопоти та нидотек.

Ек ишов рано на Бечкову неділю до церкви, то радувавси, бо видів обочьями вже розвіті бечки. Говорив усім, шо того року восени борзо дійдет городнина й сюбина, ни вморозит її мороз.

Стара, маленька церковця битком набита була людий. Иванчік став у куті коло деківської лавки, бо ни любив у церкві пхатиси наперед.

В захрестію, коло престола, молоденький попик, розхітуючі собов на боки, ек п'єний, тонко випівав голосом, прав'єчі велику Службу. На йиго спів з деківської лавки відповідали йиму деки своїм співом, галасуючі аж ни своїми голосами так пудно, шо то їх галаканє кріз вуха си промикало людем.

Найстарійший віком церковний бегекало, Трайкало, сідий гуцул, попростеньку огантаний в гуцульске фантєчко, смажний та чорний в лице, довгобразий, з розкудовчіним волосєм на голові, уже аж захрип, на всий рот мижи деками галакаючі. Йиго вже болів и бурлак вид того бегеканя, шо вигледало скорше на козєче верешшіне медведеви в лабах, ек на людский спів. Викручував на довгій, тонкій шиї на всі боки головов, ек би си йиму ни держела вже на в'єзах. Зажмурєв, то випулєв маленькі чорні очі під стряпавими навислими бровами з боків коло довгого носа. Викрив'єв погано ротом, ек товарє, шо зайдет йиму сіль у храпи. Виддував свої великі слинаві губи так, екби си був

глумив чєліди в церкві, шо аж си зажмурєла від него. Та так голосно вирєвкував на всу церкву, шо аж черленів з надосідку, аби лиш йиго всі фалили, шо то він найкращше співаєт. А верємінна чєлідь у тот раз, то боєласи дивити на него, аби си ни задивити. Бо ек би си була в котріс у тот чєс кєнула перший раз дитина, то могло си в него вдати.

Старий Никольцьо, давного дека син, в лантєчко зібраний, дрїмаючі в лавці, побинькував лиш по разови товстим, захриплим голосом, ек биндек. Та шочєс сердито поглипав на Трайкала, шо ни давав йиму дрїмати. Тай обтерав бруднов платинок своє велике чоло й лису голов вид поту, шо виставав на ній, ек краплистий дож, бо з йиго лисини на голові аж пара гикала, ек из горшка з окропом. Товстий, великий рапавий ніс аж затїнь робив йиму на видвислих губах під рудим, розтріханим вусом.

Найгірше в бегеканю мижи деками звихавси низенький прицепок, Голько, кутский зайдей, шо зайшов у гори з міста, кушнірічі. Він був по-шляпацки зібраний, зарослий у лице, ек жид, та хоть був ниписьменний, то завзєто дививси в церковні книги, уперто показуючі руков у них на букви та завзєто читав їх, шо аж зажмурєвси, та так завзєто бегекав, ек тот вєпрюк, шо дес зависнет у плоту та пишшїт без тєми.

Він баламутив у співі Трайкала.

А Трайкало, сердічіси на него, валив йиго стусом з серця у ребро та відтручував вид книжок. Але Голько ни дававси, бо ни хотів пониженным бути від простого хлопа в церкві, при всіх людєх бив и Трайкала так кулаком у груди, шо дідови аж дзвонило в грудєх, тай бегекав навкірки всім ише голоснійше.

Старший дек Місько, мішшянин родом, по-пански убраний, середного віку чоловік, великий сміхованец, до сліз смієвси з бійки Трайкала з Гольком. А ек вид престола з захрестія поглипав попик, сердито похмурєючиси на деків у лавці, шо то в них за гармідєр робивси, то фіґлявий Місько чїнивси, шо то си ни до него тикало. Пахав з табакирки табаку, чїхав, ек вівця вид чємериці, тай кашлав, екби в бубонь бив, и то си йиму вдавало, бо він був спороватий.

Чєсом пробував він своїх бегекунів здебєла приговкувати, аби так дуже будь-єк ни галасували в церкві, але ни міг собі з

ними дати ради, ек бовгар навесні з ниввакованими волами на полонині.

Деки так галили дуже в лавці, шо Иванчік нарешті забравси вид їх лавки, бо ни міг видержіти їх колоколіня коло своїх вух.

Пропхавси помижи люде наперед стоєти коло бічного вівтаря повід мушшінских двер. Тай на деків уже навіть бірше й ни хотів си дивити, аби сміхом ни зберати усий гріх з них, бо ни хотів бути записаним на буйволовій шкірі в чорта, ек ни оден хлоп у жидівскім рействі за набір хліба з їх гамбарів.

Иванчік перед злим духом маштеривси и в церкві, бо чув вид старих людий, шо чорт сидит и в церкві. Він си ховаєт з-перед Бога у маковицу, тай, кепкуючиси з него, через цілу Службу Божу вітів кусит на церкві людий до гріха усілякими модами. Вишукуєт челіди любасів, а мушшінем любасок. Примилюєт їх одно д'одному, роб'єчі їх файними та їжними на любу. А вінчених, то вурит мижи собов, мерзит, харкаючі на них, аби одно одним згидувало тай ни стребувало своїм, а шукало на любу чужу особу. Тай кого з'юдит до гріха, то відразу записуєт борше у своїм рействі на буйволовій шкірі. Прото Юда.

Иванчік ні слухав того, шо у захрестію тоненьким голосом сколив попик коло пристола, бо ни розумівси на тім, шо він сколит. Ні забувавси на тото покаїне, шо си виводило мижи деками в їх лавці, бо ни хотів собі си тим мерзити. Він волів си дивити по людах у церкві тай по свому молитиси до праведного Сонечка, шо вкрадалоси кріз маленькі церковні віконця своєм єсним промінєм, освічуючі в церкві престоли, людий, тай йиго.

Він пизнавав по людах, шо вни всі так думали про попа тай деків, ек він, бо ни забувалиси на них тай ни слухали їх, лиш цілий чес шош своє собі мижи собов говорили, кождий свої, раді, шо вздрілиси, разом зійшлиси богдай у церкві.

Виталиси мижи собов. Ґазди розпитувалиси про жинок, дітій, та про худібку. Розпитувалиси одни в одних, ек з сіном стоєт? Ци дотскнет сіна до зеленої паші? Випитувалиси, ек гей за файно визимуваласи маржинка? Кілько вже обкотилоси овец та кіз? Кілько оположилоси коров? Та питалиси в тих, шо ходили в Бечкову на ермарок до Кутів, ци шош гей плативси овечий ермарок? Ци великий був згін овец, та ци шош богато злегало купців на ермарок? Ци бойко шош дуже сіпавси над вівцями, а вірмене

над цапами та козами? Тай допитувалиси, ци були загірські товти за вівцями, бо то був головний овечий ермарок у Бечкову.

Тоти ґазди, шо ни мали своїх полонин, то вже міркували мижи собов, у котру би то їм полонину йти з вівцями та козами на літуване? Тай депутати вже зачінали маґулити ґаздів з худобами, кождий у свою полонину. Статочних, поредних ґазд, то на вирви просили кождий у свою полонину з маргов, аби ни мати дочініне на полонині з цілов гурмов мішенників бідних, шо то їх самих бірше повиходит на полонину, ек повигонєт маржини. Депутатам ліпше си виплачувало мати до діла лиш з двома-трома поредними ґаздами, такими, шо свойов маргов залют їм цілу полонину.

Молодеки журилиси грімкими пістолєти, аби мати чім вибуркувати на Великдень протів стариків на цвинтари, ек мет піп светити паски. Та журилиси блєхами на крисані, павами, порошницями та бартками, в кого їх ни було, бо хотіли си гонорово вбрати протів челіди та дівок у Великодний понедівнок, идучі на цвинтар за писанками.

А дівки та челідь, котрим ше писарки ни повиписували писанки, гризлиси, шо коби через глоту зудалали вни їм на Великдень їх виписати, аби ни стати сміхом без писанок. Тай у тій своїй гризоті зазерла челідь из свого кута в церкві крадьми з-перед своїх чоловіків на чюжих мушшін, продаючі їм нишком свої зуби.

А матера челідь, то на то лиш плечіма стискала, тай дивуючиси з молодой челіди, биласи руками пі рту та суравиласи: «Господи, окрий вид такої розпусти, ека тепер наступила. Й ми колис молодими ни светі були, але ми то потайки робили. Сокотилиси людий. Ховалиси та вистерігалиси. Ми ни були оттаки ми виволенками, ек отся молодшя челідь з теперішними дівками. Та це війгри, а ни ґаздині тай ґаздівскі доньки. Та то, ади, ни встидаєтси ні Бога, ні людий, лиш таки совма сами лізут на мушшін. Ни треба їх зачєпати. Безустидниці, ніского гонору ни мают. Адиви, любко люба, ек то витрішшеєтси на мушшін? Най си лиш преч кажет вид такої побліки».

А уся челідь намішма: стара, молода й дівки, стоєчі по кілька в купі стрипками, екби горстки лєну, поукладувані на городі гирками докупи на вистоюване, нахєлюючиси, складали голови докупи тай суждали мижи собов одни одних. Судили судоми-

ри та посмівалися навзаєм. Торкотіли про все, що лиш їм на език лізло. Ув один гайтаж перемелювали езиками бріхні, ек в млині перемелюєт камінь зерно. Цілу Службу Божу мололи всекі та ни однакі бріхні.

Шумів людский шепіт в церкві, ек вітер у лісі, бо піп з деками відправ'єв Службу Божу, а люде – свої бесіди.

Йиго очі сперлиси на Марічці, Палинюковій Федісі. Припивси зором до годної молодиці, екби в спеку до холодної води в головици, бо то була єлна жінка. Білева, румнна та чорнобрива, з чьорними, масно світючими очіма. Середного росту, з шюпними губками, весело усміхненими. Моторна та весела, ек шюпними губками, весело усміхненими. Моторна та весела, ек спераласи хоть єкому мушшінинови. Шпурела мушшіньми в играрашках, ек карапузами. То була хлоп-жінка хоть в чім, до роботи першя, але й до играшок, співанок та данцу ни послідна. Ні в чім ззаду ни лишеласи, ек флешня. Гани їй ни було, бо до усего була охічна, нилінива.

Марічка потегла куражисто очіма й на Иванчіка. А ек зістрітивси їх зір, то засвітилиси одно одному очіма так, шо аж їх то у п'єтах заскобитало.

Опустили очі в долину. По хвили їх очі знов здибалиси разом. Всміхнулоси одно д'одному, бо очіма заговорили мижи собов и їх серця.

Марічка так куражисто засвітиласи Иванчікови, шо кілька було в церкві челіди, то в йиго очех уна їх усіх заткала собі за поес.

Нидурно то кажут, шо «тот», зчез би, в церкві вишукуєт любаскам любасів, а любасам любасок. Зводит їх докупи тай спліскуєт на грішне діло любу.

Иванчік таки видів, коли записав йиго чьорт у маковици в своє рейство на буйволовій шкірі, бо видразу зачєв гинути за любов Марічков, ек риба за водов. Тай видів, шо чьорт зробив то само з нев, бо їх очі вже ни могли си розлучіти, аж доків піп ни зачєв роздавати в церкві людем бечку.

Хоть був тої неділі в церкві й Палинюків Федько, то «тот», зчез би, так ним обертав у церкві, шо він й ни в тот бік був тай нічо й ни видів, ек йиго Марічка куражисто жертувала очіма з Иванчіком. Тай Марічка й ни боеласи того, хоть би був Федько

й потіптив то, бо він ни повинен би їй був за тото нічо сказати, бо ретенно й він ни светий був, аби дес ни зажертував у церкві очіма до свої икоіс бідашки. Тай ни милиласи вна, бо він цілу Службу Божу поводив очіма на чужу челідь так, шо «тот», зчез би, в маковици аж упрівав, так си увихав, записуючі Федька у своє рейство, бо Федько мав тих любасок ни одну, а так бога-то, ек фої та листу в лісі. Прото, про него всі говорили, шо він був «котюжий перелаз», бо котру наманув, тоту ни минув. Тай хоть то Марічка знала, то лиш про людске око за тото на него си сердила тай йиго ревнувала від чюжої челіди, а в души то йиму прошшєла, бо він був справний чоловік. Давав и їй на волю любитиси так, ек того вна собі хотіла. Лиш хотів, аби про то він знав: «Ек я знаю, шо вна когос маєт, то біда її бери, най собі ломит голов из ним. А покрадома, то вара си їй з кимос любити, бо ек бих нинадійно її з кимос захопив, а до того шє з ниподєчним міні, то головництво могло би си стати».

Федько й тої неділі, ек завжде, пішов по церкві з кружком помижи людий зберати «на Боже», бо він тим, шо належєв до церковного братства, то дуже гоноривси. Нираз хвальковато говорив:

«Я, ади, уводно мушу крутитиси в тім церковним котюгарстві, бо з церковної служби ніским Богом ни хотєт мє випустити. А зразу, то молоденький попик ни хотів мене приймити до-церковного братства через то, шо я пив горівку. Тай через то братство я зачєтавси навіки вид неї, пропала би. Тай ади, ни гину, шо її ни п'ю, ни снила би си. Правда, ни є так, аби чоловік дес шош й ни випив, тай п'ю того болота – пива, але то пусте. Нидобре, тай виглядаєт, ек січ кобилічя. Прото – жидівска брага, лиш надвір вид того гонит, а в голові нічо ни чути. Але шо дієти? Чоловік, живше на світі, шош мусит пити, бо кажут, шо на цім світі лиш тільки нашего, шо з'їмо, файно зносимо, набудемоси та шош дес вип'ємо. Тай то вже вірна правда, шо чоловік нігде би си так добре ни розпизнав тай ни приговорив навіть и д'челідині, а ни то будь д'єкому чоловікови, ек при пійці». – Аж усміхавси він, говорічі. – «Я, братчіку, богато людий знаю, тай богато людий и мене пизнаєт. Пизнают тай величают люде мене, тай я людий, бо я вже зроду такий, шо люб'ю віддати чєсть за чєсть. Слава за славу, бо на світі нічо нима в чолові-

ка понад честь, пізнанє, гонір та славу. Добре казували то старі люде, шо чоловікови лиш дотів добре на світі, доків йиго люде пизнают тай величают, бо єк когос люде ни пизнают, то гіркий йиго світ».

Він ніби оправдувавси, гонорічіси: «Бо ади й з того церковного братства чоловік ни маєт нієкої инчеї користи, лиш гонір. Тай лиш через тот гонір служит церкві. Тай то правда, бо вже собов у церкві чоловік ни витераєт церковні кути вид спузій. Тай ніхто ним ни поштуркуєт, єк йикимос віднишшєм. Ой ні. Стоїт на переді в гонорі, тай від захрестія видит добре на всий нарід у церкві. А до того маєт у церкві завжде йикес уредованне, ни стоїт дурно цілу Божу Службу, єк чіп у дверех. Тай єк вижу, шо прийшов до церкви сторонский чоловік, такий, шо я йиго й ни знаю, але вижу, шо він ґазда, то дам йиму у церкві свічу, патролицу, або й хрест держети. А єк прийдет мій знакомиця, то й з кружком йиго пішлю в церкві «на Боже» зберати. Але за тото єк й я прийду на друге село до церкви, то й вни міні гонір віддадут, ше й на честь в коршму запросет».

Федько мав таку натуру, шо ходічі в церкві з кружком помижи люде, ни прийшов він так попри чоловіка, аби си з ним ни привитав, бо був облесний, єк ластівка. Попри кого йшов, то до кожного шош мусів зашебетати. Йиго завжде було чути в церкві так, єк у лісі колокіл на худобі, бо він до одного заговорив, до другого засмієвси, з инчим привитавси. А из знакомицев, то навіть и поцулувавси. Прото він привиташка був, тай тимунь йиго всі любили.

А єк зайшов у церкві в чілідинский кут помижи челідь, то кожда йиму вергла лепту «на Боже» в кружок, бо він умів си з ними так обійти, єк то ни одна жінка любила: одну шшіпнув, д'другій зажертував, д'инчій вискіривси. Декотрій, то ґречно лиш вклонивси. З иковс чємно привитавси. А деску, то й шерпнув руков понизку, бо, єк йкийс казав, «живий живої хочет».

А тої неділі, то Федько ніби з кружком наближивси д'своїй давній любассі, Морґалівській Єленці, але то ни так з кружком, єк на то, аби лиш з нев заговорити так, шо аби ніхто й ни наздогадь був. Тай лиш шепнув їй крадьми з-перед другої челіди: «У Великодний понедівнок, єк діждемо, то дивиси, абес ни прийшла на Дубовій «бородатого», бо біда ти впадет на голов».

Вна си засмієла.

«Повернеш?», – благо похмурєючіси, запитавси.

А єк уна відповіла головов, шо повернет, то він лиш засмієвси куражисто тай далі пишов з кружком помижи люде. А єк ближивси з кружком д'Иванчікови, то Иванчік, знаючі Федькову натуру, вже иззавгоді витег мошенку з грішми з-за ременя, тай до встріту Федькови лагодивси веречі гроший на кружок, тресучі з мошенки на долонь, єк лід, білі сороківці, шо загаркотіли, єк ґрегит конєви пид копитами. Федько, то ше зделєку вже вклонивси Иванчікови.

А Иванчік відклонивси й йиму ґречно тай верг у кружок «на Боже» сороківця. Вни оба так по-шірости си привитали, шо аж си поцулували, а єк хотів Федько з сороківця видати решту, то Иванчік ни приймив, говоречі:

«Умерлого, Федьку, вже си вид церкви назад ни вертаєт. А зрештов, то ми собі даємо».

«Най Бог приймет твою честочку», – побожно подекував Федько тай поважно розпитувавси:

«Єк жінка – ци дужя?»

«Дужя», – відповів поважно й Иванчік.

«Шо син та нивістка діют?»

«Добре, чємні, слухают».

«А єк на ґаздівстві? Ци худібка миром?»

«Добре, декувати праведному Сонечкови, тай худібка миром. Добре й визимуваласи, вже й лінитиси зачєла. А єк май у тебе, Федьку, – ци миром?» – запитавси й Иванчік.

«Миром усе и в мене, декувати Праведному», – відповів Федько, тай додав:

«Давно вже смих си ни виділи, Ива'».

«Давно, Федьку», – чємно відповів Иванчік.

А Федько засмієвси: «Тай икос так проходить, шо й в борода-того тебе не видати ніколи».

«Та бо я тепер нічо ни п'ю, тай ни маю чоґо повертати в коршму, а ше рідше до церкви хожу, бо за мене ходєт молодєта тай стара, а я домарю коло хати», – трохи онимаючіси, відповів Иванчік.

«Та то відєв, Иванку, тобі бірше нима єк ходити до церкви через тот кресик, єк через шо инче», – засмієвси хєтро Федько.

«Та вно трохе й це правда, шо ти кажеш», – сміючиси, говорив Иванчік, – «але таки на правду нима ек всім и йти вид хати, бо ек нима на кого бізівного лишити хату тай худібку, то мусит чоловік сам степенити, хотівше шош мати, бо на слуги нима шо си познадіювати. Тай сеогдне вже годі й на доброго слугу трафити, бо добрі слуги вже си давно позводили. А, зрештов, старі люде казали, шо чюжими руками лиш добре грань загрибати, а ни ґаздувати. Тай таке й моє, бо ек йикийс казав – «церква церков, а треба пазити то, з чого си жиєт».

Федько споважнів, та, позераючі здуфално в маковицу, зачєв и собі протів Иванчіка ґаздити: «Ой так, ґаздо любий, це ти правду кажеш. Тепер постало дуже тежко за доброго наймита, бо то все фалчиве та фіґляве поробилоси. Занадто добре зачєло си їм поводити. Сеогдне бідні, то вже так си поздували, шо ґазди оперед них мусет шєпки здоймати, хотівше їх на роботу дістати, бо їм си широко зробило на світі. Икіс бутини си отворєют, тай уся мушшіннота йдет у ліси на роботу, а ти чорній сам на ґаздівстві коло роботи. Тай я пропадаю без добрих слуг. Але однако моє инче, ек твоє, бо в мене, декувати Богу, шє стариння жиєт. Тай вна, прожила би, шє все дозераєт, тай напантруєт на ґаздівство ліпше, ек би й найліпші слуги. А нам двом з Марічков широко хоть-куда пити тай можемо хоть-єк довго побути, то баю нима, бо є из-за кого. Але ек колис и в мене ни станет старині, то тогди, відав, и нам обом будет гов так швиркати хоть-куда, ек тепер. Тай тогди й ми двоє мусимо вже вибачєти за тоти роки, шо розперали нам боки, тай будемо мусіти сидіти в хаті коло худібки, светила би си».

На відхіднім запросив Федько Иванчіка: «Ива! Я прошу тебе вже сеогдне, аби ти в Понедівнок великодний був доконче в церкві тай по службі Божій абес мнє заждав на цвинтари, бо шош важне маю тогди з тобов заговорити». Тай назбитки намахав хрестиком на Иванчіка.

Ни треба було Иванчіка два рази просити, бо він тій пришни був такий рад, ек сліпий світу, бо видразу погадав, шо тогди знов си будет видіти з любов Марічков. А може, підет з нев и на данец в коршму. По службі Божій коло престола серед церкви піп мирував людий тай роздавав бечку їм.

А нарід так глєтивси по бечку, шо аж ниодни билиси миж

собов. Лиш оден Иванчік ни пхавси, бо він так прибагав, аби си йиму припала тота бечка, шо по розданню бечок усім людем лишитси сама одна на престолі. Він хотів тоту бечку мати через єрмарок, бо ек си вигонит из загороди на єрмарок худобину, то треба лиш перший раз її тов бечков ударити, то так си будут над нев нести та бити купці на єрмарку, ек люде в церкві над бечков у Бечкову неділю. Иванчікови впаласи в руки наслідок тота бечка, але вна йиго ни увеселила, а засмутила, бо до половини була гола. А то був знак, шо в тім році в йиго житю зайдет екас зміна, й то на гірше, а ни на ліпше для него, бо бечка була гола у вершєк, а ни у гузарєви.

Він погадав – коби то йиго в тім році ни передужів Шкиндя з Довгим, або навіть й цілком ни звернув з ніг єкимис фіґлями.

Урвав з бечки єгду, прожер цілу, аби цілий рік ни боліла йиго шия, тай пішов зажурений з церкви надвір. Повеселів трошки аж на цвинтари, ек уздрів коло брами Палинюкову Марічку, шо стоєла з Мандрюковов молодицєв тай їдучими очіма вудила за ним по цвинтари, ек рибак за стругом по воді.

«Ти знаєш того чоловіка?» – запиталаси Марічка в Мандрюкової, справ'єючі нишком руков на Иванчіка, шо єкраз йшов цвинтарем д'ним.

«Та ек би я ни знала! Добре знаю. То Люпайлюків Иванчік. Чудо – ни чоловік. Бо ходь він вже трошки материй, бо-коло пєтьдєсєтка йиму будет, то йиму нічо ни значіт, бо до чєліди шє такий уритний, шо у любаскованю, то рєтенно может він ходь-єкого годного молодека заветити».

Марічку тота хвальба жєвкнула в серця. Вна здогадливо запиталаси: «Ага-а-а, то це тот головний стрілец?».

«Так, тот сам, шо сих мнєсниц у Костюка на весілю розмовив жєбівцєм пістолєта», – потвердила Мандрюкова молодиця, позераючі й собі ласими очіма на Иванчіка, шо в тот раз усміхнувси до неї. Але Марічка то ни завважила.

«То це тот головний стрілец!», – весело сказала Марічка, тай ише маснійшими очіма, ек досив, подівиласи вна на Иванчіка.

«Ой я ти кажу – сєстрице – шо то указія ни чоловік до чєліди», – фалиласи Мандрюкова Марічці – «бо я вже добре йиго знаю від оногди. Бо оногди в Шкинді в млині ек мнє ймив, то так попомучів, шо лєдви смих си вирвала вид него. А так був мнє

вимастив у играшці муков, що була смих посідила, ек гага. Лиш він однако єкийс чудатий, бо такий дуже стегливий, що ні одну чілідину – кажут – сам би ни зачєпив. Мусит чілідина йиго зачєпити. Але ек зачєпит, то вже їй тогди гіркий світ з ним, такий куражистий та палкий до челідини».

«Ий чудо! Йикий игручий та єркий до играшок, а я єкраз такогo люб'ю. Тай люб'ю, аби я мушшінина зачєпила, а ни аби він мене оббирав собі на гоницу. Ой ні. Я люб'ю собі сама вибрати того, що я йиго хочу любити, бо хочу, аби він був для мене любчіком, а ни я для него. А ек так ни хочєт, ек я хочу, то дїтчя мама йиго бери, най грими куда си направив, а я годна собі ше найти й другого, бо без любаса я в житю би ни була, бо я люб'ю двох нараз любити, й то так, аби вни оба про це знали, але їм других любити окрім мене, то вара. Ни дай Боже», – говорила, сміючиси прилипачко, Марічка, – «тай міні си видит по Иванчікови, що він єкраз би був міні добрий на любаса, бо я йиго таки на правду люб'ю, бо ек бих ни любила, то бих навіть з ним и говорити ни хотіла, а ни то, аби я йиго зачєпала на любаскованє. Міні си здаєт, що він би мене в усим слухав тай робив так, ек би я йиму приказувала. Шкода, що ми обоє ниделекі сусіде, а досив ни знали си. Кажу ти, що я вже би си була давно з ним полюбила, бо він бигме шо міні си вдав!»

«Тай міні си вдав», – заздрісно сказала Мандрюкова, а ек уздріла, шо Марічка за це на ню си похмурила, то закрутила инчєй, – «Але однако я би си з ним ни хотіла любити, бо я инчєй натури, ек ти. Я би ні за шо у світі сама не зачєпила навіть свого чоловіка, а ни то чужего на играшку. Хоть бих ціле житте пропадала сама без чоловіка. Я люб'ю, аби чоловік мене зачєпав. Пєстив тай мучів, а навіть аби й бив. Бо ек мнє чоловік ни ревнуєт за другі мушшіне тай через то й ни б'єт, то міні си здаєт, шо він мене ни любить. Ни трабуєт мнов. Тай ек й я дес маю єкогос любаса, то ни дай Боже, аби за то хтос знав. А чоловік аби знав, шо я маю любаса, то най мене Бог боронит вид такого. А ти вже инчя. Я тебе знаю. Тай гадаю, шо бес си ни помилила, ек бес си з Иванчіком полюбила. Бо він файний, єлний чоловік, гоноровий стрілец. Тай здоровий. О єкий! Догодив би тобі у любі, так ек ти то любиш».

Марічка на то нічо ни відповіла, лиш приєзно зачєла зделе-

ку обзерати Иванчіка очіма, ци на правду вна годна з ним си полюбити? Бо хоть люде за ню всеке нираз торанили, то багато мижи тим и бріхонь про ню флетерили, бо вна би була ніколи у любі будь з ким свій розум ни поклала. Вна була гордовита жінка. Великого роду. Тай любаса шукала завжди собі з нималого плєчя. А на будь-єке лапатачє, то вна си й ни дівила, а ни то аби си була з ним любила. Вибєрала любаса рівного собі, бо ни хотіла мати устид, ек би си шош визнало на ню, шо вна вломила голов з пустого коня. Вна прото ни дурно казала: «Хоть би мнє чоловік за мого любаса й насмерть убив, то ми би жєлю ни було! Бо ек я йиго шшіре люб'ю тай сама смих собі йиго вибєрала на любаса, то й жєлувати ни мала бих чога, бо за порєдного любаса жінці й смерть ни страшна».

А Иванчік, то такий був нисмілий, шо через люде ни поваживси навіть з нев поздоровити на цвинтари, хоть вже зовсім близенько був коло неї. А ек виходив попри ню з цвинтара на вулицу, то удав, шо їй ни видит. Але Марічка ни втерпіла. Сама йиго зачєпила, бо ек проходив попри ню, то вдарила йиго бєчков по плєчох.

Він обідздрівси.

А Марічка в тот раз куражисто, палкими, ек вогонь, очіма засмієласи д'нєму, тай солодко, стиха зашебетала, ек ластівка: «То ни я тебе, Иванчіку, б'ю, а моя бєчка тебе б'єт». Иванчікови так остро сїнула кров у серце, шо аж завороть йиму вид того стала в голові. Марічка потєгла нараз йиго д'собі єковс дивнов силов, так ек у ночі світло тєгнет нетлю. Він прибіг д'ній тай вдарив їй бєчков по плєчю: «То й я тебе ни б'ю, любє Марічко, а б'єт тебе моя бєчка».

Викрутивси від Марічки. Потокмив шєпку на голові тай з бєчков у руці пишов просто д'хаті, ни думачючі по дорозі ні про шо инчє, лише про любу Марічку, єку вже до бєтєми любив, хоть про любу з нев окрім бєсїди очіма в церкві ше нічо ни говорив.

В хаті, то йиго Єлена ше довстрїту зчєпала на него, чога він таку охаблену бєчку взєв з церкви. Але він вже ни трабував ні тим, шо вна лопотіла, ні нев самов, бо у своїм серци він мав уже другу жінку – любу Марічку, а ни їй, остудну та вічно звадливу.

Єлена ек тов бєчков на цілий рік вимєла блихє з хати, то заткала їй в хаті за образ, бо доків та бєчка стоїт за образом, то й

одна блиха ни має права закрутитися в тій хаті. У Зелені Свѣта шороку Иванчік половичку тої бечки лишев у хаті за образом, а другов половичков затичював городи, бо ек уна є в городах, то градовий цар вліті ни годен вже їх зтраптувати градом.

IV

Уже другий заранок вид Бечкової неділі уставав Иванчік такий трудний та нивиспаний, шо аж йиго голова боліла, бо вже другу ніч сниласи йиму Марічка так, ек би насві любаска любасови, а ни в сні.

Хоть знав він, шо через такі сні может си йиго впелюскати лісна – «зчезла би», то однако їх нікому ни розказував: ні людем, ні худібці, ні смеречю в лісах, ані навіть кілю в плотах. Таїв, бо боевси, шо ек комус їх спречет, то вни вже ни мут си йиму більше снити. А він хотів богдай у сні з нев си попестити та поговорити, ек було насві годі через жінку та устид.

Гадков, то він уводно за нев блієв, ек вівця за єгнем, бо куда ходив тай шо робив, то лиш вна одна була вічно йиму в голові тай оперед очіма.

Забув трошки за ню аж у вівторок двечєру, оперед живнов середов, ек нагадав, шо того вечєра треба на городі палити «діда».

Сам погромадив на даванях усі мерви царинками. Погромадив буришинє на нивах та листі попід буче в одну велику короду на городі верх старого дворишшя. Наносив на тоту короду з лісів сухого форосту та лому. Аж упрівав, так увихавси, аби разом з вечєром бути готовим запалити «діда».

Оперед заходом сонця викрутив з ошкалка громовиці у ватернику живої ватри тай засохранив її, аби до вечєра ни загасла. Помав гадку й у хаті, аби чєлідь доста напекла кукуців та нарбила сирені колачики й налагодила писанок дїтві, ек мут в живні дні приходити до них грїти діда.

А разом з сумерком ночі взєв из хати налагожену писанку, сирений колачик, кукуцик хліба, гуску соли й горшєтко води. Та з ватерника узєв живу ватру, заховану в ошкалок громовиці, тай разом из свойов родинов пишов на город пониж хати, верх старого дворишшя, палити того діда, шо налагодив йиго там

до палєння оперед заходом сонця з сухого рїшшя, даваний, листя та буришини.

Вже здалєку він у сумерку ночі поважно вп'єлював свої бистрі очі в того мертвого діда, бо видів в нїм того правдивого морозавого, ледом прикритого бога студени, того старого діда – проклетого Марка, запеклого ворога тепла – Бога-Сонця, шо то він вічно сидів на мідєним току, схований в темрєву ночі, на тридєв'єтїй земни, перед теплом Бога-Сонця. Тай кожного року, ек лиш правєдне Сонєчко, аби відпочити по літній важкій своїй праці, зачїнаєт шораз то пізнійше до нас сходити, тай шораз то скорше вид нас заходить на свій відпочинок, тай через то й поменче грїєт своїм теплом того лєденого діда – проклетого Марка на мідєним току, в тридєв'єтїй земни, то тогди він прикриваєтси грубими лєдами, сідїєт морозом, тай вбераетси вже тогди в таку силу, шо зачїнаєт відтів, з прєсподного, випускати шораз то довші ночі, коротаючі ними Божу днину, тай нираз вже з осєни зачїнаєт морозами шворкати по нашїй матери-земни, загрожуєчі земному плодови зморозєннєм, а людем тогди грозит голодом.

Иванчік з великим завзєтєм йшов палити того діда – бога студени, того запеклого ворога Бога-Сонця, проклетого Марка, шо то шороку, ек лиш свєтїй Петро передаєт ключі від літа Дмитрїєви, то він тогди затєгаєт шє бірше лєдами на тїм мідєним току в тридєв'єтїй земни й вбераетси шє в більшу силу, в таку пудну силу студени, шо ек поціпит з прєсподного морозами, то наша матір-земня затвердаєт грудов. А її кров – вода – застиваєт лєдом. Корїнці в земни цєконїют кїстков, а ліси, то так морози засушуют, шо вни рогом затвердают. А ек уже Дмитрїй передаєт ключі від осєни Николасви, то тогди земня з студєни аж завмерает, тай, присипана білим порохом снїгу, спит мертвим сном аж до Благовїшшїння.

На Рїздво родитьєся Божя днина, й шодєнь, то все більшєєт, а ніч менчєєт, бо вид Рїздва правєдне Сонєчко вже знов зачїнаєт вбератиси в силу тепла, а сила проклетого Марка шораз то й ослабєєт.

На Стрїчїнє, то вже зострїчєєтси сила правєдного Сонєчка тепло з силов проклетого Марка студїньов, тай мїруютьси, котра котру переможєт. А на Благовїшшїнє, то вже переможєт тепло

над студіньов, бо праведне Сонечко, Бог тепла, благословит світ вже повнов своїов силов тепла. Й приказуєт у найвисшім тридев'єтим небі свому підручному богови громів – Перунови вже вид Благовішшіня володіти над світом громами. А Перун у найвисшім небі єк заgrimит на Благовішшіне громом, то вид того grimкого грому не лише шо здригаєтси земня з мертвого сну до життя, але навіть и на міденим току здригаютьси тай розсідаютьси леди на проклятим Марку, в тридев'єтій земни. Тай зачинаєт увидьки слабнути тота сила проклетого Марка – студінь, шо то він так нев з пресподного через цілу зиму гакував лютими морозами нашу матір-земню – доньку Бога-Сонця, заморожуючі її жите мертвим сном.

А на Благовішшіне праведне Сонечко, то ни лише увеселило світ своїм теплом, але пислало йиго богом громів, Перуном, в іскрі грому й на тридев'єту земню, аби там, на міденим току, гріти своїм теплом обмерзлого ледами старого діда. Того присєденого грубим мохом морозу проклетого Марка – бога студени, та топити теплом на нім накєслі леди. Нівертити йиго силу – студінь, аби по Благовішшіню вже скоро воскресити з мертвого сну свою доньку, нашу матір-земню.

И тимунь то Иванчік з таков самов віров, єк то робили йиго предки з первовіків, приступав того вівтірка у вечер оперед живнов середов палити діда на своїм городі, пид Великдень воскресєнія матери земні з мертвого сну. Пид Великдень воскресєнія весни, життя всего плоду земні й радости всіх людей на ній.

Иванчік, розмахуючі в руці ошкалком громовиці, єтрив в нім Божим духом – вітром, притаєну живу ватру. А відтак нев розплодив у короді вічний – живий вогонь, палючи ним мертвого діда – бога студени. Тай в тот раз грів вогнем, на тридев'єтій земни проклетого Марка. Топив светим вогнем на міденим току йиго леди тай нівертив йиго силу – студінь – на земни.

Надворі було так тихо, шо вітер й ни дихав. З сухої короди підоймивси просто в небо сірий туман диму, розсипаючи в потемок ночі дрібні, золотом світучі вогнені іскри. А разом з ними бухала в чорне лице ночі єсно горюча половина светого вогню, шо серед нічної пїтьми своїми кучерєвими, голубо-золотими езиками сегала високо в небеса аж до самого Божєго трону Сонця та єсно освічувала Иванчіково побожне лице. Тай ме-

тала делеко назадь него в потемок ночі йиго довгу тїнь на воскрєсаючи з мертвого сну до життя земню.

Иванчік упав на коліна разом из своїов родинов на холодну земню оперед светого вогню й зложив на матери-земни її плоди: писанку, сирений колачік, кукуцик хліба, гуску соли та горшєтко води, тай клонічі низко голов оперед вогнем аж до самої матери-земні, приніс то все в жертву тому великому Богови-Сонцу, шо вид віків по Благовішшіню воскрєсав з мертвого зимового сну земню и давав їй тай людям на ній – плід и життє.

По короткій тихій молитві до Бога-Сонця устав Иванчік разом из своїов родинов з земні. Имилиси всі разом широко за руки в колесо, тай, три рази обкручуючіси наокола вогню за сонцем, здрібна приданцовуючі ногами, голосно просили Бога-Сонце своїм грімким співом: «Грій діда», «грій діда», «грій діда», – тай за кождим разом клонючи свої голови низко оперед горючим вонем.

А вогонь у тот раз, розгораючи в короді шораз, то сильніше, потерав діда, обєспаючи вогнєними, довгими езиками сухой форіст, суху мерву з сіна, листє та буришину, спивав з лица земні сліди зимової мертвєчіни, шо раз то дужше обгортав своїов половінев на городі діда, того проклетого Марка, шо то він з тридев'єтої земні вид Дмитрія аж до Благовішшіня на Иванчікових городах та ґрунтах так сильно загрожував студіньов та морозами життє всеї ростины.

Скрізь по горах тої ночі на ґаздівських городах миготіли, світучим зором покліпаючи, єсні вогники, єк би зерниці єсної ночі по небі, бо то всі ґазди на своїх городах, так єк Иванчік, палили дідів. Приносили в жертву Богу-Сонцу плоди земні тай поклонєючи светому вогневи, синови Бога-Сонця, шо то Бог-Сонечко зислав йиго на Благовішшіне досвіта в іскрі грому з найвисшого тридев'єтого неба на земню, аби він на Великдень її – доньку Бога-Сонця – воскрєсив теплом з мертвого гробу зими.

Гєт до пізна тої ночі лунала по горах до Бога-Сонця співуча молитва – «грій діда», «грій діда», «грій діда».

До Иванчіка на вогники «гріти діда» набігли перше в таборов на город дівчєта. Имилиси всі за руки тай обкружуючіси до трох раз наокола вогню, діточим співучим голосом кликали так голосно на Бога-Сонце: «грій діда», шо їх голос видбивавси аж в

найdaleші кичири та розсипавси серед нічної темреви високо попод небеса.

А Иванчік радувався, що до него на вогник набігли «грїти діда» перші дівчєта, бо вірив, що йиго корови того року будут тимунь йиму положити самі телічки, а вівці мут котити єгнички. Бо єк би були набігли перші хлопці, то були би си чїнили бички в коров, а в овец баранчіки.

Шє й ни докінчєли дівчєта «грїти діда», єк надбігла, голосно керекорічі вирдов, «грїти діда» табора хлопців.

Лєсьо куражив вильми вогонь, згрїбаючі на ватришє нидогарки форосту, мерви, лєстя та буришини. Ватра, весєло палакотічі, то нїби оживала, то потахала. Нїби то вогнєний дідо вогнем дихав на дїтвору, що обступила була йиго наокола, тай «грїючі діда», крутилася наокола ватришшя. Данцувала та, перєскакуючі почєрез вогонь, радуваласи перємозї тепла над студїньов. А вогонь у тот раз так завзєто кундосив горючим дїдом, що искрами торкав аж дїтвори в твар.

Єк скінчєла дїтва «грїти діда», то Иванчік тому хлопцеви, що перший з-помїж хлопців прибіг на вогник, дав писанку. А дівчинї, що першя з-помїжи дівчєт набїгла на вогник, то Єлена дала сирєний колачік. А инчим дїтем, то Єлена вжє сама давала кождому, що їй попало під руку – ци писанка, ци колачік ци кукуцик хлїба.

Тай доків горїли діди на городах, то дїтвора ни перєставала бігати вид вогника до вогника «грїти діда». Тай до Иванчіка, аж доків цілком у него ни догорів на городї дідо, то дїтвора таборами одна видходила, а друга приходила «грїти діда». Аж єк цілком потух в Иванчіка вогонь на городї, то аж тогди він, лишєючі на ватришшю тоту писанку, сирєний колачік, кукуцик хлїба, гуску соли й горшєтко води, що дав їх у жертву Богу-Сонцу, пишєв разом из своєов родинєв д'хатї, повний надїї у серци: дїждати скоро Воскрєсенїя весни.

А єк вжє скрізь потухли по горах вогники вночі, то тогди ни лишє дїтва, але й дорєслї лєгїни та дївки збералиси у табори тай ходили таборами цілу ніч, аж дов живну сєреду рано, хата вид хати «грїти діда». Під кождєв хатов ставали гуртом під вікна, тай ни питаючі, ци в хатї сп'ють, ци нї, голосно на них кликали: «грїтє діда, грїтє діда, грїтє діда».

Газдинї виходили з хати тай у жертву Богу-Сонцу давали дїтвори, дївкам та лєгїням писанки, кукуцики, сирєні колачіки, а єк того їм ни текало, то давали по пригорші бєбу. А від живної сєреди рано дов живний чєтєр рано, то ходили коло хат вжє лиш нєвєличкі дїти грїти діда. А старші, то вжє ни ходили, бо си бєсли, аби й їх так, єк малу дїтву, ни прозивали кукуцарями. Тимунь, що в живну сєреду та в чєтєр, то дїтвори побільшє вжє давали за «грїтє діда» кукуцики, а ни писанки.

У живну сєреду Иванчік сам ни рубав нічо сокиров тай заказував Лєсєви, аби ни клюцнув сокиров у сиру деревину, бо то така погана днина, що в котру деревину би тєв сокиров, то тота би всхла.

Того року Иванчік досвіта у живний чєтєр, так єк усї примівники й мальфарї то робили, викрутив з ошкалька громовици у ватєрнику живої ватри на то, аби вна си йиму цілий рік фєлєсила, бо жива ватра, викручєна перший раз у живний чєтєр, є головним дїлом, на усє помічним.

Иванчік казав, що такі головні мальфарї, єк Олєксїй з Плєскої та Процьє Дарадуда з Грєблина на Буковинї, то тоту живу ватру, що її викрутєт з дерева громовици досвіта у живний чєтєр, то цілий рік стєрєжут її так, єк око в головї, аби вна їм ни загасла нїколи в їх ватєрниках, бо то тота правдива жива ватра, що маєт у собї велику силу хоть до чєго.

Так само досвіта у живний чєтєр головні ватаги та розумні дєпутати крутєт живу ватру тай сокотєт її в сєлї, у своїх ватєрниках, аби ни загасла аж до полєнинского ходу. А в полєнинский хїд берут її разом з худєбов из сєла в полєнину й нєв на стоїшшю розплєжуют першю ватру, що горит у стаї на полєнинї, ни погасєючі, вид мїри аж до розлучєня, бо на тоту стаю, що в нїй горит вїчний вогонь – жива ватра, викручєна досвіта у живний чєтєр, то ни маєт моци й путєрї вдарити чєрєз цїлє лїто нїєка ничїста сила.

Иванчік, єк викрутив ту живу ватру, то з нєв обїйшов до трєх раз за сонцєм наокола цілий свїй осидєк. Пєклєв вид своєго дємївства тов живєв ватров обєрєну протїв усєкого злого наслєннєя та протїв ничїстої сили.

Взєв Иванчік з тобївки усукану свїчку з воску, утоплєного з воску рєя-парєя. Засвїтив її викручєнов живєв ватров тай пишєв

у стару курненьку мити маліг. Познаминав там ножицями всім егнетам вушка. А тоті пишшіки, повідтинані з егнечих вух, зібрав у руку, тай так досвіта, що ше й птаха в лісі ни співала, закопав їх у мураховину, примов'єючі: «Аби си ніколи ни звели вівці так на моїй г'аздівці, ек ни зводетси в лісах мурахи в мураховинах. Тай аби си вни так у мене борзо розплужували та котили, ек котетси та розплжуютси борзо мурахи в мураховинах».

Перед сходом сонця разом з Еленов та нівістков застриг вівцям голови та вимня. Тоту вовну Елена відразу спарила, висушила, зчістрила на гребени, тай так борзо спрела, шо Иванчік ше до схід сонця виплів з неї собі кордач. Оперезав йіго на себе під сорочков, на голе тіло, аби вно йіго цілий рік ни боліло, бо тот кордач є добрий протів болечок. Бо ек чєсом розгуляютси в чоловіці болечки, то лиш ним їх перев'єзати, то відразу гавкнутси. Тай маєт тот кордач велику силу в собі до пасення овец у полонинах, тимунь носєт йіго на голим тілі в полонинах ціле літо головні вівчєрі.

Того четверга, до схід сонця рано, завдужів Иванчік обстричі перший раз ше й свої річні лошечки, аби росли на добрих, живих коний.

Елена з нівістков пекла в хаті паски, а ек вже мала класти їх у піч, то закликала в хату Иванчіка, аби разом з ним покласти в піч паски.

Заткла в пасковник двоє сирих єєц тай назначіла їх вуглом, котре з них Иванчіково, а котре її. А відтак вни обоє разом поклали йіго в піч, тай аж дух запераючі в собі з цікавості, сокотили, шо си мет дієти з єйцями в пасковнику.

Нараз Иванчікови аж твар скривиласи з страху, бо йіго єйце зачєло затавати в пасковник. А то був знак, шо в тім році грозила йиму тежка бола, або навіть и смерть. А Елена, то була весела, бо її єйце ані раз ни попало в пасковник, тай тимунь йї в тім році ни грозила ніска слабість.

Але ек поклали першу паску в піч и вна нараз так поросла, шо аж з неї впала шишка, а відтак нараз хлюпла, то тогди й Елена си засмутила, бо то вішшувало в тим році в їх дому великий біль, або навіть и смерть. Але на кого прийдет з них двох тота погана очередь, то вна ни знала, тай то її засмутило, бо збоєласи – ци ни на ню.

А Иванчіка, то відразу тенькнуло в серцях, шо то єго ескєс лихо ни минет. Й то ретенно Шкиндя з Довгим может йіго навіки звалити з ніг, або надовго покласти в постіль. И тимунь він тежко зажурился.

Але ек в тот раз нагадав за Марічку, то жура йіго минула, бо побізувавси, шо він ни дастси збавити Шкинди з Довгим, хоть би вни попід воду йшли. Він лиш байдужно махнув руков тай пошепки сказав: «Ой-га! Світ ніхто не перебудет. А зрештов, ци я дурний тим си гризти, шо завтра будет? Хя-тфі».

Елена вчєпиласи, шо Иванчік сам з собов шепотів? Але він йї ни сказав. Закрутив инчєї. Про страсти в церкві зачєв розказувати, бо знав, шо вна то любит.

Казав, шо в живний четвер у вечир на страстах, то вара Божа спати, бо екби паламар ни вдививси тай замок сп'ючого в церкві, то пропав би навіки. Бо ек з церкви розійдутси люде, то в саму опівніч на цвинтари вмерлі вилізают з гробів тай ідут у церкву відправ'єти свої відправи. Тай на їх відправі ни смієт бути жива людина в церкві, бо ек би її там найшли умерлі, то розшіпали би живу на кришечки. Рознесли би так, шо й сліду би з неї в церкві ни лишили.

Вид тої бесіди Елені на голові волосє сторцом ставало, бо й вна нираз на страстах, трудна від роботи, любила так попіспасти, шо навіть и ни чула церковної відправи. Прошумуваласи аж тогди, ек її корнєв паламар, аби ни замкнути в церкві.

Того вечира на страсти до церкви пішов Лєсьо з жінков. А Иванчік з Еленов лишилися в хаті – кутати маржинку тай допораюватиси на света.

У Великодну п'єтницу, то всі в Иванчіка светкували, бо боєлиси робити, аби з чоґос ни пустити кров, бо за кров тої днини був би ниспасний гріх. Тай цілий день нічо ни їли, бо держели перед Великоднем твердий піст.

У Великодну суботу Лєсьо кутавси понадвірю. Чєлідь варила та лагодила дору. Елена обварила солонину та ковбаси. Обварила довгу, учєтверо забгану ковбасу, на паску, тай зварила буженицу. Унесла з кліти свіжо заґлєджіний сир тай чістенько вимитий, накривчєстий, писаний дорєнник на дору. Обі з нівістков кроїли на крузі, оперед полицного вікна, по кавалкови паскавника, сира, солонини, ковбасий та бужениці тай укла-

дали кавалками в доренник дору на свечіне. В шпари помижи кавалки дори впахали варені луплені яйця. А ек був доренник повний, то обкитичіли його зеленим хреном. Поклали в него нахрест штири писанці, тай заткали накривков.

Елена злагодила на паску светити кусак солонини, грубий на добру мушшінску долонь. Завила в білу чістеньку скатерть пшенишну паску з разової муки тай разом з Иванчіком склала доренник тай паску в нові, писанні у бартки вовнені бисаги, аби були готові лиш покласти їх досвіта на Великдень на коня. А другі бисаги налагодила перепічок, аби їх роздати на цвинтари бідним на Великдень за тоти душі, шо пішли з того місця, шо вни на нім жили.

У вечер злагодив Иванчік сідло на досвіта, сідлати під паску коня. Салом вимастив підфостини, вузду та ремені в стрименах. Тай увечер завів у піддаше коня, аби був досвіта на поготові до сідланя.

Повилідцовував та почістив свої пістолета. Понабивав та позалагожев їх так, аби вже ніхто ни міг йиму їх замовити. Тай готові до стріління, наклав у телечей бордюг, аби лиш їх рано взети на коня разом з пасков до церкви. Напровсеке поклав у бордюг два роги стрільного пороху, аби було чім набити пістолета, ек би си стребило.

Вид живної середі аж до Великодня кожної днини уважев Иванчік понадвірю на погоду, бо вірив, шо ека за красна погода буде в живну середу, така буде зима. А ека в четвер, така будет весна. А ека в п'ятницю й суботу, то таке буде літо й осінь.

V

Досвіта на Великдень, ек устав Иванчік з постелі, то на земню верг стару джеружину, аби босими ногами ни стати перший раз на голу земню, бо вліті робили би си набої на ногах. Обувси в пролюдну обув. Насипав в миску води, верг у воду золотий талер тай мивси ним, аби був красний, ек золото.

Файнивси він протів Марічки, бо й тої ночі вна си йиму снила – шо дес у лісі, під хехлатов смереков, на мнеконьким моху пестивси та цулувавси з нев.

Осідлав коня. Присідлав сідло. Перебравси в пролюдне

фанте. Поклав на коня бисаги з пасков тай перепічками, переверг поза каблук на тарницю бордюг з пістолети. У тобівку поклав кілька писанок, аби дати їх комус на цвинтари. Позамикав за собов ґражди, та ек сів поверх бисах з пасков на коня та кенув його арапником, то кінь під пасков бурев полетів до церкви. Йшов так надсідно, шо аж шум з него капчев. Нидурно то приказуют старі люде, шо на Великдень під пасков и найпушший кінь буйно йдет.

Ніч була темна, але однако погідна. Ек прийшов Иванчік на цвинтар, то ше мало хто на нім був, так досвіта пишов він до церкви. Увійшов кріз браму конем на цвинтар тай присилив його коло дзвінниці до плоту, бо й з пасков він став наперед дзвінниці. Бо вид дзвінниці піп завжде зачінав усамперед светити паски.

Ек ело зорети, то цвинтар уже майже цілком заповнивси пасками, людьми та кіньми. Люде на рівним, широким цвинтари укладали паски у велике колесо наокола церкви. З церкви кріз вікна продералоси на цвинтар слабеньке світло, шо таки зараз поза стінами церкви губилоси в потемку ночі. Тай долітала до людий на цвинтар голосна церковна видправа.

Люде то заходили в церкву слухати видправи, то виходили з неї на цвинтар дозерати пасок. Ходили в церкву то з церкви, ек бжолі то у вулий, то з вулия.

На Великдень ни йшли в церкву лиш головні стрільці та мальфарі, а всі инчі люде, то заходили в церкву богдай на чесок.

Всі люде, радуючіси, шо діждали Великодня, весело виталиси на цвинтари мижі собов та зичіли одни одним діждати й на приший рік Великодня в мирности та радости. Старі люде давали одни одним писанки. Навиділиси тай липли одни до одних. Лиш Шкиндя з Довгим на цвинтари вид Иванчіка бокували, ек вовки вид медведя, бо вид Костюкового весіля погановни злом регнули на него. Тай ув один гайтаж обмірковували, ек би то його звернути з ніг. Лиш боєлиси одного, ци Иванчік в то говіне ни стрілив законом у Христа, бо тогди би тежше було шош йиму подієти, бо боронила би його ничіста сила. Й ця гадка уводно їх мулила, ек мулец. Аж спати їм ни давала.

На тот Великдень вни всі три ни йшли в церкву, лиш крутилиси на цвинтари, обминаючі людий, ек злодії. А ек видів Шкин-

дя з Довгим, що й Іванчік ни йшов у церкву, так ек и вни, то їх ише гірше зачело тривожити – ци він ни стрілив законом у Хреста?

Тимунь вни оба цілий чєс лєшували нишком помижи люде за Іванчіком, куда він си повертаєт тай шо дієт.

Шє темно було надворі, ек у церкві здоймили Плашшеницу. У дзвінници весело загомоніли дзвони, витаючі Боже Воскрєсеніє. Нарід руном лунув з церкви надвір. Церковне братство несло з церкви надвір хрест, а за хрестом фани, патролиці, хоругви й цілий ліс свічок. А чотири братє церковні високо над головов несли здоймлену на руках Плашшєницу. А за Плашшєницев ишов попик з кіліхом в руках, убраний у шонайкрашші золоті церковні ризи, обходічі з Плашшєницев наокола церкву. А за ним ишов нарід, ек би мішіне овец на полонині за старшим вівчерем. Обійшли з Плашшєницев наокола церкву, тай ек на чілідинским ґанку попик зачєв си просити в церкву, то Іванчік став на цвинтари з боку церковного ґанку тай дівивси, ек піп просивси в церкву. А Шкиндя з Довгим нишком помижи люде підсунулиси йиму поза плєчя, аби чюти, шо він відповіст, ек скажет піп до людий – Хрєстос воскрес?

Тай ек попик сказав людем «Хрєстос воскрес», то Шкиндя з Довгим голосно відповіли: «Брєшєш, ек пєс! Я стрілец!»

А Іванчік у тот раз змішєвси. Побілів у лицє. Тай хоть тєнькнуло було йиго в сєрця відповісти попови по стрілецки так, ек то за плєчіма йиму до трох раз відповіли Шкиндя з Довгим (бо по голосі відразу пізнав їх обох), то ни зваживси так відповісти. Скрутив словами, бо відповів – Воїстен оскрєс. Я стрілец».

А цє ек учув Шкиндя з Довгим, то лиш зглипали весело одєн на одного. Зосміхє хапнули роти в жмені тай так, ек гадя кріз траву, просунулиси помижи нарід д'своім паскам. Урадувані, шо Іванчік ни стрілив законом у Хрєста, бо по йиго словах відразу пізнали, шо він то головнє діло ни зробив, вни, весело сміючіси, говорили мижи собов:

«Тажє мо-о-о! Іванчік, то ніхто! Шкода, шо ми лиш так си пудно гризли. А то нима си нам кого там боєти! Коли він навіть ни мав видваги попови про Хрєста по-стрілецки відповісти, то дє ж би він мав видвагу стрілити в Хрєста законом? Хя, шкода, шо він лиш си випєраєт, бо то нікуда».

А Іванчік борше протів їх гадок клав обєртин вид сєбє. Одним духом говорив раз-по-раз до трох раз:

«За морєм вам гадка вид мєнє!...

Чорнє вам лицє вид мєнє!

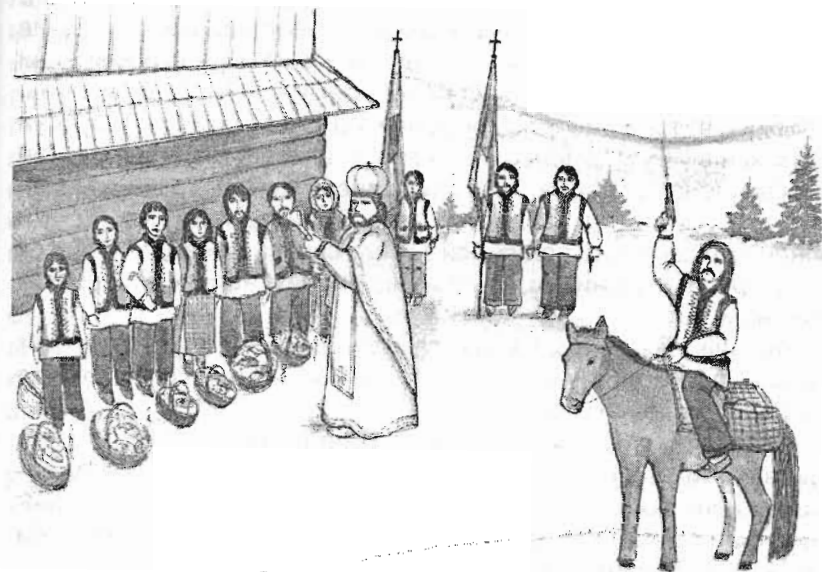
Єк жєба ни можєт бєз ніг жити у воді,

Так ви ни можєтє нічо подієти мінє.

Тпр-р-р. Гов вам обєм вид мєнє.

Цур та осина вашим гадкам вид мєнє».

Попик разом из сходом сонця зачєв свєтити паски, алє доків

видправив на цвинтари коротку видправу, то люде повитєгали з бисах паски, порозтикали дорєнники. Засвітили свічки тай, ждучі на свєченє, обзєрєли одни в одних паски, ек за файно спєчєні. Єка гєй за груба солонина та ек за файно уложєнні та убрєні куфлі-дорєнники.

Попик, свєтічі паски, гившкєв на ні водов, ек дожєм. Іванчікову паску, то першу освєтив. Іванчік роздав борше бідничії за простибїг перєпїчки. Заткєв дорєнник, зав'єзєв бисаги та ек верг

їх на коня, то нараз всій нарід заглушив з своїх грімких пістолет, бо так грімко з них стрілев, шо аж пужілиси порхі коні. Ставали дуба, билиси мижи собов ритьов, ирзали та рвалиси з присилу. Тай доків Шкиндя з Довгим злагодилиси стрілети з своїх пістолет, то Иванчік уже свого коня вивів на вулицу, сів на него. Кєвав йиго арапником та летів вид церкви з пасков д'хаті перший вид усіх людий. Навіть и вид Шкинді перший він вибіг д'хаті. Бо вірив, шо хто на Великдень у своїм куті прийдет вид церкви з пасков перший д'хаті, то тот будет мати першенство в тім куті в усим.

На него ждала вже вся худоба в загороді, бо єк виходив він на Великдень з пасков тай здоймав її з коня, то всамперед ишов з нев у загороду мижи худобу. Тай бисагами з пасков бив кожду корову, примов'єючи: «Абес так, миленька, ні оден рік ни переходили в ківненю, єк ни переходит ні оден рік Великдень.

В хаті витег з бисаг паску разом з доренником й, кладучі на стів, зичів усім у хаті шєстя, здоров'я та многа літ з пасков. Тай доків Єлена лагодила на столу свєчне до їди, то він надворі стрілев з пістолет на добрийдень Великодневи. За столом Иванчік всамперед поділивси з усіма свєченим єйцем, а відтак їли дору з паскавником, бо паску почінали в него аж по опровадах на Юрія.

Иванчік казав, шо ватаги та вівчірі на Великдень ни їдет мнєса, аби в полонинах, де вни літуют, ни калічили вовки та медведі людску худобу.

Писанчірі, то цілий день на Великдень ходили коло хат за писанками. Повно їх приходило й до Иванчіка. Давала їм писанки нивістка Єлена, бо то була її служба. Ниодному легіневи, то вна дала й з люби файну писанку, але покрадома, аби Лєсьо ни покіптив, шо вна з тим легінем була й ни чужа...

Вид Иванчіка на вечірню до церкви ніхто ни йшов, бо то було гей трошки заделеко, але й спати ніхто ни легав, бо казав Иванчік, шо хто спит на Великдень, то відтак кождої днини, цілий рік си йиму дримаєт.

Пополудню Єлена зварила на солодкій сметані такий ситий бануж, шо аж крутивси на маслі. Їли тот бануж з кваснов гуслінков, аби си ни відригував їдучі.

Иванчік з сином Лєсем майже цілу днину надворі стрілев з пістолет, слав'єчі Великдень – Воскрєсеніє весни.

Вид самого ранку Федько Палинюків дусавси на свою Марічку, шо вна у Великодний понєдівнок гей занадто виджюджулюваласи до церкви з писанками мижи молодеки.

Але вна тим ни питала. Помали, але зато довідно збераласи до церкви в шонайкрасшу убирю. Хотіла, аби понад ню ніодна чілідина у тот волочівний понєдівнок на цвинтари ни була крашше зібрана.

Завиласи у велику загірську, дорогу, шовкову цвітисту фустку. На шию вбрала з-мижи всіх з'гард, кільки їх мала, шонайкрашшу, з самих талярів ковану з'гарду. Сорочка на ній була з низеними, великими вуставками. Лишень з ігли зшита. Запаски вперезала на себе майже на самій дроти ткані в маковий узір. Підперезаласи великов, черленов фустков. Була вбута в крашені капці, вишиті в ічка, та в джюґні постільці-варгованці, з маленькими тварцями та шюпними дзюбчіками-моршками. А кіптар, то на ній був у цілу сосну зшитий. Новісєнький, лишень шо від кушніря з Жеб'я принесений.

Приперезала вна коло попружки у фустку шонайкрашші писанки, аби мати на поготові їх дати подєчним їй мушшінем. А дві шонайкрашші писанці, то завила окрєме в біленьку платинку, тай окрєме приперезала їх фустков, аби їх дати тому мушшінинови, шо був їй тогди наймилійший в души.

А Федько єк то заздрів, то пудно осєрдивси. Але змовчєв, удаючи, шо си ні на чім ни розумів. Ніби дурним оперєдь неї зробивси, бо лиш так шшіре хотів визнати нишком, котрий то змижи гурту її любасів був у неї наймилійший?

Тай аби не зачєпати з нев звадку над тим, то Федько зберавси до церкви майже мовчки. Але тої днини, то й він гонорєво вбравси до церкви. Крисаня з ґотуром. Навхрєст порошниці. На лівий бік через плєчє – дзьобня під «ріжком». Кіптарик новісєнький, такий, єк и в Марічки. Сорочка нова, з вишитов прошивков та пазухов, полами циркована білими нитками. Крєшєниці цвітно закрашені, а онучі, вишиті в коверц, були темно закрашені. Й то вбранє йиму дуже єлило. Й тимунь він згорда ступав легонько ногами, вбутими в постєли варгованці, на два боки моршїні.

В Дідушковій Річці на цвинтари коло церкви ек шороку, так и в тот волочівний понедівнок, був збірний народ, зібраний зувезде. То була на дуже східним місці побудована церква. Аж з Білої Ріки, з Білоберезки й Жеб'я сходились там народ, гонорово вивбераний, на писанки.

Федько, ек ишов кудас разом з жінков, то він ишов завжди наперед, а вона за ним, бо так то си годило, що аби мижи людьми завжди був чоловік напереді, а не жінка. Прото, в чоловіка повинна бути крисання на голові, а не в жінки. Тай чьо би він був мав ходити ззаду за нею, хіба лиш на то, аби зазерати, ек вона перелази перелізаєт?

На цвинтари було так повно народу, ек би на храму. А в церкві, то мало хто крутивсь, хіба лиш старі діди та баби, бо молодші говорили, що до церкви їх по смерті принесут. Тай утікали на цвинтар, бо вони хотіли молодого життя й веселости ужити на цвинтарю та побути одні з одними, раді, що си зійшли разом та вздріли вкупі, а не скучувати у церкві між старими дідами та бабами.

Марічка, то навіть у церкву й не входила, бо прийшла з Федьком разом лиш до на цвинтар. А на цвинтари, то вона видразу порсла вид него в бік мижи челідь, ек у лісі серна вид стрільців мижи серни. А ек казав, аби йшла в церкву, то вона ше си на него викрикала:

«Та ти йди в церкву, бо там мусиш свічки гасити. А я йкої там бих си пхала? Я рада, що мижи люде прийшла, то хочу си мижи людьми набути, а не в церкві тетеріти. Доста, що я вже в хаті вічно сама чорнію, ек ека нивільниця. А сегодне, то тобі вже засій вид мене тут, мижи людьми?»

Федько за то так си був на ню олютив, що аж си був не стемив. Але мижи людьми вже не хотів си з нею поблічити. Лиш погрозивсь, що за це плінцане йому в'очі мижи людьми він си з нею порухуєт у хаті сам на сам. Викрутивсь сердито вид неї тай пишов у церкву.

Ек Федько йшов у церкву, то Иванчік стоєв на цвинтари коло мушшінського ґанку тай шош говорив з Шкиндєв.

Федько привигавсь з ними тай сказав до Иванчіка: «Ива! Дівиси, аби тобі Маріка дала писанку. Вона їх доста маєт, то шкода, аби роздала пустоті».

На то Шкиндя, хетро всміхаючісь, жертвом сказав:

«Та ти, Федю, не будь дурний! Послухай-ко ти мене тай не дуже ти так цего застав'єй дайкати в жінки писанку, бо це ворог. Хто знаєт, еку писанку цес ворог может у неї дайкати? Ти не дивиси на то, що він вигледаєт такий благонький. Тай не дивиси, що він ніби такий дуже стегливий до челіди. Ой ні! Не вір йому, бо то, ади, лиш така біда потайна. А шо в нім кипит всередині, то ніхто не знаєт? А ти, Федю, забув, шо старі люде кажут, шо «бистрої води ніколи не бійсь, лиш тихої, бо то тиха вода береги рвет».

«Та вона би, може, могла це й правда бути, ек би я в тебе вдався, вороже», – боронивсь Иванчік, ніби сміючісь, але на правду, то Шкиндя добре потрафив сказати, бо Иванчік по червонів у лице, ек рак, вид тої бесіди, так вона йго обійшла дуже.

«Я си не сержу, брате, бо в жінки є доста того, людем тай міні. Лиш не люблю, ек хтос зачєпаєт мою жінку мижи людьми при міні».

«Ой май гадку, бо цес від того», – смієвсь Шкиндя.

«Я си не бою», – вже трохе сердито відтєв Федько.

«Та ти таке дуже не безпечси», – навмисне зачєв бунтувати Шкиндя Федька протєв Иванчіка, – «бо цес, Федю, ек би си котроїс уселепив, то її чоловік уже би ретенно лиш воду пив, так би вона вдурила за ним».

«Ану най лиш спробуєт зачєпити! То – ади!» – гордовито потрєс у руці бартков Федько Иванчікови оперед носа, грозічі, шо не би видразу поломив ребра жіночому любасови, ек би шош було не по йго. А відтак засмієвсь, аби показати всім, шо то він лиш жертвом грозивсь за свою жінку. А на правду, то він ніби не потребуєт, хоть най з нею жертуєт, хто хочєт. Тай, аби скрутити бесіду на инче, запитавсь:

«Ива! А ти будєш сегодне на Дубовій, в бородатого?»

«Буду», – видповів Иванчік про людське око.

«Тай я поверну», – сміючісь, додав Шкиндя.

«Я таки вас обох прошу: поверніт на Дубову. То побудемо трохе у воросі, бо ми хоть близкі сусіде тай добре жиємо в сусідстві, то однако счєста не видаємоси. А укупі дес на забаві, то ше смих и раз усі три разом не були, тай у воросі не

пили. А сьогодні, ади, екраз добра днина на то. Прото поливаний понедівнок».

То сказав Федько тай разом з Шкиндєв пішов у церкву. А Иванчік лишивси на цвинтари тай далі крадьми вудив зором за Марічков, куда вна си повертала. Ни питав тим, шо почерез ню может бути йиму й голов провалена, бо ни міг з неї спустити своїх лакомих очій.

День був такий погідний, шо вітер навіть й ни дихав. Хмарочки на небі ни було видко. Пригріта сонечком земня пахла правдивов веснов, наповнєючі нев и людий.

На цвинтари, коло челіди, так си увихали писанчері за писанками, шо аж упрівали. Навіть дайкали писанку й у такої молодиці або дівки, шо зроду їх и на очі ни виділи. Вни ловили майже кожду дівку й молодицу, тай сами в них шукали за попружков писанок та обмацували їх руками попід кіптар наокола поеса, шукаючі писанок. Ни оден молодек, то й вшіпив легонько пальцями пишну молодичку за ребро так, шо ни одна з них аж півкнула, але ни сердиласи за то. А ни одна, може, й рада була тому. А зрештов, тої днини можна було мушшінинови пошукати писанки скрізь у кождої челідини тай можна було мушшінем при тім з челідьов жертувати. А навіть була й така челідь, шо без шукання в неї писанки би була її ни дала, бо хотіла, аби мушшінин коло неї трошки попомучівси, з нев пожертував та пошурубував у неї за поесом руками. А котра ни хотіла дати писанку, ек найшов її в неї писанчер, то тогди він мав право тоту писанку їй за поесом и роздушити, тай нічо ни сміла за це йиму сказати. Навіть малі хлопці-підристки, то вже пробували дайкати писанок тай рвати їх навіть и в матерої челіди, а ни лиш у дівчет. Правда, ниодна горда молодиця, то й відпїтькнула малого підрістка від себе так, шо всий си нарід смієв. А підрісток пізмливо лупав очіма тай присєгавси, шо тот встид він скупит на ній бартков по голові, коби лиш борше пидріс. Навчіт її, ек посміватиси з підристка.

Тай жонаті того дня ни сиділи критко на приспах попід церкву, бо и вни крутилиси помижи челідь за писанками, бо ек то кажут, и «в них душа ни калафуска, хочєт того, шо й людска». Навіть ниодни жонаті мушшіне діставали так богато писанок, шо ветили й на найгордійших писанчерів-леґінів. А хто дістав

тої днини найбірше писанок, тот мав найбірший гонір. Тимунь то так писанчері неслиси над писанками. Тої днини ниоден писанчер задайкав писанку й у такої біданки, шо з гордости инак ніколи би був ни зваживси навіть з нев заговорити, а ни то д'ній приступити. А в тот понедівнок, через писанку, то й вна була в гонорі та завелиці.

Нираз писанка була мижи молодими людьми зачєпков до любовного життя мижи ними. Бо ниоден молодек ци й жонатий чоловік нираз й довго гадкував за пишнов молодицев, але ни смів єкос зачєпити її на бесіду. Тай ни міг си зважити д'ній приступити, бо вна була для него або загонорова, або заповажна. Або й така, шо він гадав собі в своїй голові, шо то вара було будь-кому д'ній приступити, тай будь-єк з нев шош про любу заговорити. Бо хоть він за нев гиб, то вна могла ним ни трабувати. Тимунь боевси, шо ек би її будь-єк зачєпив на бесіду, то годен був вид неї укритиси таким устидом, шо ніколи би си вид него ни умив, так би могла на него стеремкати, тай пропало. А в тот понедівнок почерез писанку, то міг д'ній приступити. Була, правда, й така ни одна горда челідь, шо ни оден мушшінин навіть и в тот Великодний понедівнок, то ни смів будь-єк до неї наблизитиси, лиш мусів поделеку за нев вудити. Обода її заходити. Але вна, ек йиго навиділа, то й сама д'нему прийшла тай дала йиму писанку, бо у тот понедівнок, то челідь могла й сама собі виберати, кому хотіла дати писанку, тай за це на ню ніхто ни смів си сердити – ні чоловік, ні її любас.

У тот Великодний понедівнок ни одному мушшінинови пишна молодичка завернула так голов писанков, шо він лиш про ню гадав; де би то, тай коли би і ек би то дес бути з нев на самоті, на любій бесіді?

Иванчік на цвинтари проходив попри Марічку.

«Ива!» – стиха закликала вна.

Обіздрівси.

Усміхнуласи д'нему.

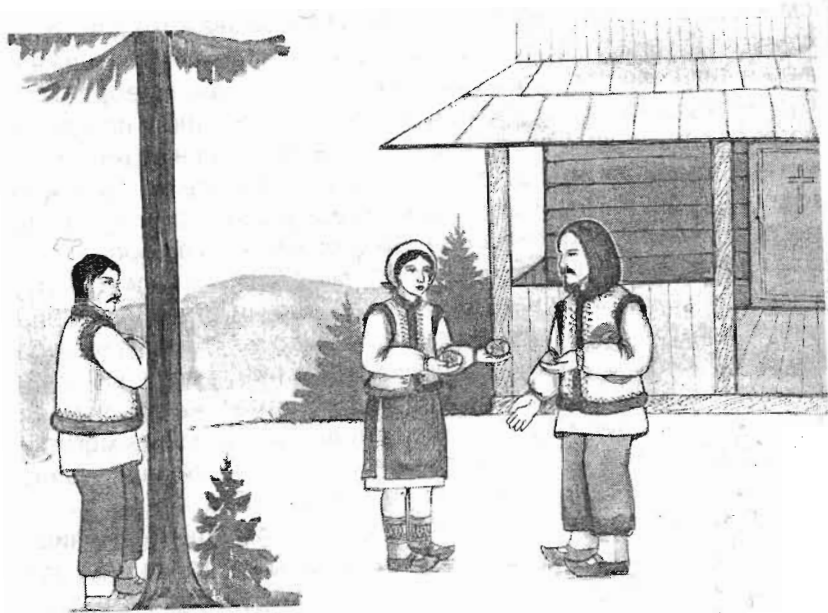
Став.

Вна прийшла д'нему, тай схєлєючіси трошки вид него в бік, шукала у фустці коло поеса писанку. Витєгла з платинки окроме завиті дві красні писанці, тай любо всміхаючіси, дала їх Иванчікови.

А в тот раз Федько йшов из церкви надвір тай то заздрів.

Але Іванчік з Марічков то ни пошнюпили. Він ґречно їй вклонивси тай облесно подекував за писанки. А обзираючі їх у руках, довго любувавши тими писанками, а ще бірше Марічков.

«Дуже файні ці писанки! Видко, шо в Космачі писані, бо понад космацке писанне нима крашших писанок. Тай понад тебе, Марічко, то нима на світі крашшеї жінки». – Сказав то, червоніючі в лице, ек устидлива дівчинка. А по хвили додав: «Але то гей за богато Марічко міні аж дві писанці, бо я вже застарий,

аби від молоді чєліди діставати аж по дві писанці нараз. Тай боюси, шо молодєки мут си на мнє сердити», – говорив згорда Іванчік, – «бо ади, ек си зависливо див'єт, шо ти їм, молодим, дала лиш по одній писанці, а міні, старому – та дві».

Марічка засмієласи весело на всій рот, розсипаючи голосний сміх по цвинтари, тай подуфално сказала:

«Бо міні си так хотіло дати, тай шо кого то обходить? Я тобі, Іванчіку, навмисне дала дві писанці, аби ти вірив, шо я тебе шпіре люблю, тай аби ти знав, шо ти в мене того варт. А оттим

дурним молодєчкам, то ни варт було дати й по одній писанці, а ни то по дві».

У тот раз Іванчік уздрів нидалеко від них на цвинтари Федька, шо стоєв сам на боці тай дививси заздрісно на них.

Іванчік вергси, аби Федько шош ни додумавси тай ни поґріхувавши за него на Марічку. Сховав борзо писанки в дзьобню тай утік від Марічки, ек опарений. Навіть ни сказав їй и «будь здорова».

А Федько ек то вздрів, то в нім видразу сійнуло: «Чого Іванчік, ек мене вздрів, то вид неї втік?»

В нім нараз зродилося підозрінє тай торкнуло йиму в голов – ек би си Іванчік ні в чім ни чув, то би це ни робив, бо сегодне такий день, шо через писанку є приліж говорити з кождов чілідінов».

Йиго вхопила заздрість: «То єму вна дала тоти дві писанці, окроме завиті в платинку». Він прикро всміхнувси: «Аж тепер я вправ на дорогу – чого то Іванчік від Бечкової неділі зачєв си коло мене так дуже ластити, ек котюга коло ніг ґазді».

В нім закепіла така погана заздрість за Марічку, шо видколи він си з нев зійшов до купи, то ні за одного мушшінина її так пудно ни поревнував, ек за Іванчіка.

Усеко нараз подумав у своїй голові. Думав: «Най би си вна й любила з Іванчіком при нім євно, але перед людьми, то аби си крила... Але шо будет, ек він на правду є такий упрямий до любви, ек то за него, ніби жертом, сказав сегодне Шкиндя?» – Ним аж то здригнуло.

«А шо то будет», – шибнула йиму болюча гадка в голов, – «ек уна полюбит Іванчіка ліпше вид мене, тай подаст йиму ни лиш свій розум, але й серце?» Він цего найбільше побоївси, бо казав, шо майже в кождої жінки, то довгий волос, а короткий розум.

«Хто то знаєт, шо то может вїйти з Марічиної любви з Іванчіком? Тай хто знаєт Іванчікову натуру тай сумлінне, ци ни годен він мене понизити, або поважити міні навіть й смерти. Хто то может знати? Любаси є всекі на світі». Бивси він з такими гадками у своїй голові, бо хоть ни мав він ніколи уставичної любаски, то однако знав, шо то значіт у чілідіни уставичний любас. Нираз він видів, ек ни одни любаски вїдалиси та дуріли за уставичними любасами, ек си з ними занадили в любви.

Ніодна з них так би ни банувала по шірошти за своїм чоловіком, ек би її лишив, хоть би ек добре з нев жив, ек за любасом, коли її полишит.

Д'нему наближиласи на цвинтари Шкиндівска молодиця. Він си їй зрадував у души, бо вже здавну мав на ню гадку, лиш через близке сусідство ни хотів її зачепати на то «діло», аби почерез «пусте» ни мати чесом в сусідстві екогос перегону з її чоловіком, Шкиндиним Иваном, бо знав, шо він її ревнував навіть вид плотів, а ни повид людий. Стала оперед ним тай, усміхаючіси д'нему жедними люби очіма, дала йому дві писанці.

Він пообзерав писанки тай, моргаючі куражисто очіма на ню, декував їй за писанки. А Марічка, ек уздріла її оперед Федьком, то так си на ню осердила, шо аж здрижела, бо здавну її нинавиділа. Тай тимунь ни раз за ню поревновувала Федька, а тепер, ек уздріла, шо вна стоїт оперед ним на цвинтари тай мижи народом розчіпіреєтси оперед ним та, покліпуючі на него, вискіреєтси д'нему, то таки ни зрозуміла, шо й дієти. Хотіла вже бічі д'ній.

XI

Порожна, стара, почорніла стая дихала ше погіднов згуров сажі на ватага та депутата, шо перші прийшли д'ній.

Ватаг навіть ни здоймав теркіли з коний, лиш борше, разом з депутатом, на стоїшшю оперед стаї викрутив з громового дерева живої ватри.

Злучів тоту живу ватру з живов ватров, винесенов з села, тай тов дубелтовов живов ватров розплодив у стаї живу ватру на ціле літо. А відтак відобрав у відро з головиці води, видгасив живої ватри, тай обходічі наокола три рази за сонцем ціле стоїшше, кропив йіго тов видгашенов ватров. Та обкурюючі димом з головеньки громового дерева, шо кліла йому в руках, з живов ватров, засокочював себе, ціле стоїшше тай всу полонину разом з усев людсков худібков, шо на ній мет літувати, вид усего зла, лихого чесу та ничістої сили. Робив против наслання обертин.

А, Иванчік, шо дівивси збоку, то лиш усміхавси тай фалив ватага Карпу оперед мішенниками: «Розумна в него тота го-

ловка. Най лиш здорова ватажит. Знаєт добре застеречі себе тай людску худібку на полонині. З таким ватагом, то варт літувати, бо здаєт ми си, шо ніхто в него ни потрафит збавити худібку на полонині?» А втім, хто знаєт, бо то є вскі люде на світі, тай є люде над людьми», – хєтро засмієвси Иванчік. – «Тай чес на чесі ни стоїт, то усеко может бути й з Карпов».

На стаї ватаг играв у тримбіту, аби наvertsали вівці за струнки на доїне, бо ни хотів допізна колюхандрити з кутанєм у стаї. Бо казав, шо кожда робота мусит мати свій чес.

Тай доків наvertsнули на доїне вівці за струнки, то ватаг зробив у стаї всий порєдок, шо до него належєв. Навіть и за депутата зробив роботу, бо порозберав теркіли. Тай узєвси перемивати боїчким окропом усий судник на стаї, бо він любив велику чістоту держєти.

Разом з вечером, то вся худоба вже була на місци. Корови спали в короварці, товар у бовгарці, коні в стадарці, лиш вівці спали ботеями окрєме в царках. Мішенники у вечер подоїли свої ботєї окрєме, гледжючі то молоко для себе, а ни для депутата, то ватаг Карпа того вечера мав ше мало пораїня в стаї.

В застайках коло худоби на кошєрах пастирі та мішенники бурили великі ватри цілу ніч, аби вночі ни страшно було худобі вид звірака. Тай и в стаї горіла велика ватра, бо ватаг, депутат, старший вівчєр та богато мішенників допізна керекорили при ватрі в стаї. Иванчік играв у флоєру, а тота челідь, шо повиходила замість своїх мушшін у полонину на міру, то з чужими мушшіньми намішма співала за флоєров всєких співанок. Чєстували горівков. Розказували одни одним придобашки такі весєлі, шо чесом аж слизи їх обливали вид сміху. Розказували старики про давнину та про опришків. Аж дес поопівночі порозходилиси спати, де би си хто був міг примістити, аби хоть трошки до зір клєнути оком. Ватаг з депутатом, то спали на своїх місцях коло веркльога за ватров, на лавицях. Богато мішенників полегало спати в стаї на земню. Спали намішма, мушшіне з челідьов, але спали учтиво, ек братя з сестрами, бо боєлиси, шо екби тихо ни спали, то була би в них шкода в худобі на полонині. Тай пастирі сокотилиси, аби си ни спутати на полонині з чужєв чілідинов, бо ціле літо ни обігнали би си вид вовків та медведів, так би налазив звірак вночі на їх кошє-

ри та загороди з худобов, бо блудство на полонинах ни можна робити.

Иванчік з Лесем, то спав у стаї на подри в серстенику з коня. Він ше добре й ни вснув, ек учюв, шо в йиго царку, на кошері, чогос зблієли дуже вівці. Він хапнув пістоле в руку тай скочів надвір. Надворі так було тихо, шо навіть пси ни гавкали, лиш йиго вівці блієли в царку. Він видразу здогадавси, шо то может бути, бо ек би си наніс звірак, то вівці лиш би си вергли тай тихо би сиділи. Рув би товар, тай готорили би гайди на звірака.

Погріхувавси, шо то инак ни є, лиш то ватаг натер сільов руки тай зачев був норовити вівці в царках, аби си за ніч стерли тай зрули над сільов, а другий день «на міру» аби дали менче молока.

Иванчіка, то тоти ватагови фіглі так були пудно осердили, шо він би був йиму вже їх ни подарував. Скочів у царок мижи вівці та ек шош там погонтів, то доків си вернув у стаю, то ватаг уже в клубок звивавси насеред стаї коло ватришшя, таке шош погане йиго нагибало.

«Ат наїв єс си аж тепер людского молока, біг би те побив та покарав, йикий єс фіглявий та для людий фалчивий», – сміючіси, докорєв Иванчік ватагови, – «Ти гадав, дурнеку, шо то лиш ти, хло-о-ов', чоловік, а більше ніхто. А то ти помиливси, сараку».

А ватаг, стогнучі, то аж кріз плач просив Иванчіка: «Поків жити буду, то це вже більше робити ни буду – лиш попусти ми, бо гину».

Иванчік пожелував йиго, зачер в кубку з бербениці води. Видгасив ватри. Шош над нев побомборосів у стаї поза верклюгом. Обмив нев ватага тай ек дав си йиму її напити, то ватаг видразу став, ек ни тот. Подужівси, та аж в руки пускавси Иванчіка цулувати, так дуже йиго перепрошував та просив, аби нікому про то ни згадував, бо йиму би був устид.

А Фока, то таки в'євав, так смієвси з Карпи, шо богдай раз, то він трафив на свого. А то, бувало, лиш уводно фаливси, шо то си він нікого ни боїт тай ни чюєт ні одного мальфаря и в п'єті, так умієт добре класти оборону вид себе.

«А то ни боїтси коза вовка, доків ни вздрит, а ек уздрит, то ни своїми голосами верешшіт – ни-и-и ме-е-е не-е-е, – тай таке з

Карпов», – покепкуючіси з ватага, говорив Фока, – «й наш Карпа, ек Иванчік йиго утроє зібгав, то ади нараз и вчюв, и збоївси, шо гинет, погань, тай аж кріз плач просив, аби йиму Иванчік попустив, так го, адиви, начесок згакував своїми мальфами».

Рано, то наколи зорі встав ватаг тай голосом тримбіти з'оперед стаї корнев спросоння полонину, пастирів, мішенників тай всу худобу на ній.

На голос тримбіти, то все так затемріло на стоїшю, ек муряшки в муряховині. Ше навіть сонце ни зійшло, ек вівці вже були здоєні. Рано, оперед міров, то доїли вівці пастирі, а мішенники, шо помогали їм доїти вівці, то доїли чужі, а ни свої ботеї, аби чесом котрийс из них ни лишив у свої вівці нивидоїне молоко. Иванчік був цему противний. Казав, шо хоть би він сам усі свої вівці подоїв, то й краплі молока ни лишив би нивидоєного ні в одной вівці оперед міров, бо восени тота вівця, за йиго філгі на мірі, вже би ни зійшла більше з полонини на йиго загороду. Лишила би си навіки в полонині, бо полонина ни любит шахрайства.

Ек пишли оперед міров на полонину пасти вівці два вивчєрі разом з мішенниками, то мішенники їх просили, аби ни завели вівці вни дес на зиму, бо вівця від зими відразу губит молоко.

Решта мішенників, шо лишилиси в стаї, то пишли в ліс: рубали там смеречє, кололи воринє тай закладали кошєри на вівці та городили загороди на маргу, аби вліті пастирі мали спокій з обгорожев кошєрий.

Иванчік з короварем при депутатови подоїв на міру свої корови. А ватаг у стаї ек поміреув у дійниці то молоко бовтом, то засмієвси, бо на міру вдоїв Иванчік нисогірше молока. На штири корові вдоїв шість бербениц бриндзи тай пів бербениці масла. А п'єта корова, озимівка, то пишла за пашу. Вид коров молоко ранішне йшло мішенникови в бриндзу, а вечерішне депутатови за пашу тай в плату пастирям за обслугу худоби на полонині.

З коровийого й овечого ранішого молока ватаг витег з путини красний будз сира тай поклав йиго в полотнєне цідило на чопі в стіні, аби стрехав від жинтиці, поків піде на вистоюване, на подрю. Тай варив у великім мідєним кітлі-зеренику на верклюзі верг ватри вурду з жинтиці. Ек вергла в кітлі жинтиця пергу, тогди всипав в жинтичку солодкого молока. А ек вже зачина-

ла боїти, то всипав на заквас квасної гуслінки, тай гуслінка так красно витела жинтицу, шо кожен видразу верг усу вурду.

В добрі обіди ватаг играв у тримбіту, аби наvertsали вже з паші вівці на струнки доїти на міру.

Вид овец з полонини увійшли на стаю перші вівчєрські пси, аби ватаг дав їм вже зароблений ними їх обід.

Ватаг, ек уздрів на стаї псів, то приквап'єв варити кулешу в міденим кітлику на верклюдзі верх ватри. Тай дав їсти її з свіжов сербавков пастирям, приквап'єючи на ні, аби борзо сербали сербанки, бо чєс уже було доїти вівці на міру.

«Ану, мо-о-ой! Го-о-ов! Хльо-о-о-в'! Мішенники, де єсте? Чєс сідати на струнки, на міру вівці доїти», – кричєв приказуючим голосом ватаг на стоїшшю так голосно, аби йиго всі чули. Навіть и тоти фіг'ляві мішенники, шо то увилєючи роботи, схмизували були вшеки, тай туда торанили мижи собов жерти тай кроїли фіг'лі, або душкуючі холодами сперед сонця, спали на мнєконьких мохах у лісі попід смєрєчє.

Мішенники посідали рєдом на струнках кождий доїти свої вівці на міру. Перед доїнєм депутат з ватагом презєдріли в мішенників відра, ци ни було в кого у відрі води для прибїльшеня молока. Тай просив депутат мішенників: «Прошу вас, г'азди мої любі, дійте поправді свої вівці на міру, ни лишіт у них свого молока, але й мене фіг'лями ни задійте, бо то є сєгоднє всєкі людє на світї, є й фіг'ляві, другого би ни пожелували. А я ни люб'ю восєни заложєти на вівці фураш тай дерти йиго на розлучїню з мішенників, ек бих ни вїйшов на полонині за літо, бо й таке си лучєєт' депутатам на полонинах». Тай сів и він доїти свої вівці на міру, бо ватаг мусів знати, кїлькє на йиго вівці будєт си належєти йиму дату, окрім полонини.

Ватаг мусів мати всий рахунок, зрублений на раваши вид полонини, шо кому тай кїлькє чєго си належєло дати. Або вид кого шо тай кїлькє взєти, бо він вів цілу г'аздівку на стаї тай за всьо то йиму голов схла. Він, то мусів за літо видати: мішенникам бриндзу на вівці, плату пастирям, депутатови дат за полонину тай собі лишити скором у плату за ватагованнє післїдь угоди, зробленї навєсні депутатом. То йиму си лупило восєни лицє перед усїма мішенниками й пастирями, ек шош було ни в порєдку на стаї, бо депутат, то видповідав лиш за все мошенков, а

ватаг головов тай своїм лицєм. Тимунь то ватаг так остро й покрикував на мішенників, аби приквап'єли на доїнє, бо казав, шо ек лиш трошки будєт сонцє з полуднє, то міра вже мусит бути закінчєна, хотівше, аби восєни ни було фурашу на вівці.

Тоти мішенники, шо мали богато овец, то зачєли видразу доїти. А тоти, шо мали мало дїйника, то зразу лиш сіділи на струнках, бо вни мали доста чєсу здоїти по пару своїх овєчок, докїв свої ботєї передєєт богачі. Ніодєн мішенник на мірі ни любив си квапити з доїнєм овец, бо чїм пізнїйше доїв вівцю, тим уна мала бїльшє молоко. Тимунь з доїнєм кождий отєгавси, ек лиш мїг найдовше отєгнути. Ни питав тим, шо ватаг из старшим вівчєрєм тай депутат цїкували, аби єкнайскорше здоїти, бо знав, шо то вни робили для своєї користи, а ни для користи мішенників.

Мішенники кожду вівцю на мірі приєзно доїли. Стискаючи в кулаках вимнє, відтєгали йиго та вимнєцкували руками, ек таршучок. Плєскали долонєв по чєрєві вівцю та шо чєс поплєвуючі пушки, так болучо цєркали за дїйки, шо вна з болю аж на колїна падала. На мірі, то мішенники свої вівці ни желували, бо то ни видоєували вни з їх вимєн молоко, а попросту йиго видушуючі, витєгали, аби єкнайбїльшє на ту бриндзицу надоїти вид них тої молоцини. А ниодному, то вже ни так си розходило в бриндзу, ек у гонір, аби показати, шо в него вівці добрі на молоко.

Сонцє вже було в полуднє, а мішенники шє й половину овец ни здоїли.

«Мо-о-о! Ква-а-аптє доїти вівці!» – рєпетував на великій кошерї ватаг на мішенників. – «Єк пуста вівця, то хоть и цїлий дєнь її цєркай, то нічо ни нацєркаєш, бо пустє пустим», – сєрдивси ватаг тай дотискав, – «Кваптє мо-о-о! Х'льо-о-ов'. А хто вже здоїв свої вівці, то вже най несєт мїрєти молоко в стаю».

Здосні на міру вівці мішенники пускали на велику кошеру до гурту овец. Мішєли всі вівці разом в одєн ботєй на цїлє літо, аж до розлучєня.

Старший вівчєр, Гаджьома, то лиш ходив на мірі вид одного мішенника до другого на струнках тай рубив собі на раваш, кїлькє в котрого мішенника було дїйних овец, кїлькє єлівника, єрок та баранів? Кїлькє кїз, козлиц та цапів? Тай дививси на вухах на знамнєта в овец у кождого мішенника. Тай обзєрав кожду вівцу поवरхи, ек вна виглєдєєт з лиця, та єка на нїй

вовна, бо то був такий головний вівчер, що запам'ятував собі видразу в голові кожного ґазди знамне на йго вівцях. Тай ек дес раз чюс вівцю повидів на свої очі, то вже би був її пизнав, хоть би си вна була замішела в чуже мішіне й мижи тисічу овец. Тай тимунь де він літував в полонині з вівцями, то там на розлученю овец ніколи ни було крику тай сіпанини над вівцями, бо на розколі овец він кождому ґазді по йго знамнети віддав так кожду вівцю до рук, шо й одно знамне ни вмилив. Тай ни помиливси, кільки хто мав у полонині овец. Лучелоси ни раз так, шо мішенник помиливси, кільки мав овец у полонині, або ни пизнав своє знамне, але ґаджума, то ни миливси, тай пизнав кожде знамне, та добре.

Иванчік, то квапив на доїне, бо ни хотів через крішку молоцини ганцикатиси з ватагом тай доберати вури з депутатом. Але йиму й так кривди ни було в бриндзі, бо він мав добрі вівці на молоко тай умів їх и доїти добре тай борзо: Він перший з мішенників поніс у стаю мірети молоко. В стаї поклав він відро з молоком на ковбок рівно з путинов на молоко, вкритов полотненим цідилом.

Ватаг верх путини мірев міртуком, кільки вдоїв Иванчік бербениц бриндзи на свої вівці тай кози. Він зачерав міртуком молоко з відра, тай досипав міртук полодником так рівно з крисами, шо молоко з міртука аж презверх переливалоси, тай висипав то млоко з міртука в путину. А депутат, шо стоєв коло ватага з равашями, зсиленими докупи на мотузку, рубив на Иванчіковим раваша тай на своїй колоді вид раваша за оден міртук вдоєного молока одну бербеницу бриндзи в шіснайціть міртуків. Ек ни стало молока на міртук, то ватаг намірев пів міртук, а депутат нарубив пів бербениці бриндзи на него. Тай нарубив шє й поверхницу: міртук, четвертину й колач, так ек вийшло її післідь міри молока.

Иванчік дуже добре вдоїв на міру молока на свої вівці тай на кози, бо виходила бербеница бриндзи.

Депутат нарубив Иванчікови на раваш так само, кільки він мав овец тай кіз дійних, а кільки слівника, тай сам бив коров'єчу бриндзу. Видколов тот раваш вид свої колоди, подав йго Иванчікови, а колоду лишив у стаї для ватага тай для себе на контролю. Ек лиш скінчев ватаг мірети Иванчіково молоко тай

взєвси мірети других мішенників молоко, шо приносили оден за одним на міру вид овец з струнок, то депутат видразу вже повидів по тім молоці, шо на тій мірі, то Иванчік усіх мішенників задоїв. Тай то йго відав трошки задражнило, бо він, чухаючіси в потилицу, досадно сказав:

«Ти, пустий мальфарю, відав єс и мене задоїв у молоці? Ек би ни тоти мальфи, шо ти їх знаєш, то твої вівці тай кози ни годни би дати тільки молока на міру. Ой ні! Але ти, вороже, так лиш їх добре умів залагодити, шо вни дали більше молока на мірі, ек звичейно дают.

А Иванчік, миючі руки вид доїня овец у видгашеній ватрі в співним митіли до митя рук для всіх мішенників й пастирів, налагоженим коло ватри у відрі, весело сміючіси, боронивси:

«Иди-и-и, ти-и-и, вороже! Нидовірку поганій. Шо ти вигадуєш икіс пусті бесіди на мене? Таже то лиш у мене така добра на молоко дойка, тай тимунь я в твоїх очех добрий мальфар до овец! А зрештов, ек вйду на бриндзу, то сам скажеш, шо значут на молоко мої вівці тай кози. Бо ек меш їх доїти, то переконаєшси, шо понад ні нима в цілим твоім мішіню ліпших на мо-

локо. Тай ни журиси, шо вни тобі нихибнут молоко й по Петріх!
Ой ні. Ни ошукав я тебе на молоці мальфами».

«Та я знаю, шо так будет, бо ти вже добре умієш їх залагоже-
ти», – сміючіси вже, пів Иванчікови Фока свої, руб'єчі на рава-
шах перемірене молоко другим мішенникам.

За тот час, шо Иванчік мірев у стаї молоко, то Лесьо ймив на
полонині коня, осідлав йго, аби був готовий до дороги по мірі
в село. Але вни скоро ни пішли ше в село, бо міра затєгласи
гаразд з полудня так, шо аж депутат охміркавси, шо мішенники
задоїли йго в молоці. А мішенники боронилиси:

«Иди, ни воркоти лиш нічо, бо тобі ни пся мама. Мо! Таже
тобі си лишєєт на пастирів, тай на газдівку вид овец все рані-
шне й вечірішне молоко, а нам на вівці лиш идет полуднєшне
молоко на бриндзу».

Депутат ни дававси: «Добре, добре, шо то є так, але бо я з
того маю дати за літуванє в полонині бриндзу, харч и постів
пастирям. Тай муситси за всим моя голова на полонині вид
сегодне пожурити: й харчями, й пашев, и бриндзов, и пастиря-
ми, та й усев вашев худобов. Бо вид міри аж до розлучєня, то
ваша худоба на полонині вас нічо ни обходит, так єк би вна
ваша й ни була».

По мірі ватаг заґледжів разом все молоко у великій путині до
рахунку депутата, а ранішний будз покроїв на вічку від путини
на кавалки тай роздав йго всім мішенникам, післідь удою мо-
лока на міру, єк подорішшіну, аби мали шо дати в селі своїй
родині пригісного з полонини від їх овец.

Ватаг уже видразу наказував мішенникам, коли вни мают
війти в полонину за бриндзов на свій дат. Він сказав Иванчіко-
ви, аби він війшов на бриндзу на Ивана Купала, то наб'єт брин-
дзу тай будет за одним махом й у зілю в Черногорах. В ідначку
Иванчікови за тото, шо був зноровив йго вівці вночі, то ватаг
дав Иванчікови красний великий сирєний вікад на стіну в хату.

По мірі всі мішенники разом з пастирями, ватагом й депута-
том попоїли співно тай усі разом пишли з стаї на велику коше-
ру дивитиси, єк старший вівчер пустит по мірі перший раз мішіне
овец на полонину в пашу. Кожного кортіло повидіти, єк у стар-
шого вівчєра підут вівці перший раз у пашу, бо по тім пизнава-
ли, ци то добрий, ци злий вівчер.

ґаджюма того літа був дуже гордий, бо мав шош п'єтьсот
самої дойки у тім мішіню, то мав шо того літа пасти тай обер-
тати на полонині. Красне то мішіне було. Велике літовишше
овец було пид йго оком, доґледом и повадом. З ним стало
пасти вівці ше двоє вівчерів, підручних йиму. Він видразу ска-
зав депутатови, шо на струнки з ним доїти вівці маєт завжде
сідати шість дїйнарів, хотівше, аби вівці завжде були добре й
борзо здоєні тай ни хєбнули борзо молоко. А єк си шош зачєв
був депутат охміркати, шо то забогато аж шість дїйнарів, то він
коротко йиму відповів: «Сто овец на одного дїйнаря, то забо-
гато доїти. А єк припадаєт вже поверх сотки дойки на одного
дїйнаря, то йго доїне нічо ни варт, бо йиму вид доїня пухнут
руки й через то він ни годен добре видоювати вівці, а нивидоє-
на дойка видразу губит молоко. А єк припадаєт на дїйнаря мен-
че сто овец, то він їх й добре, й борзо доїт, вівця йдет скоро в
пашу тай борзо ни губит молоко».

Ватаг голосом тримбіти дав знак, шо час пускати з кошєри
вівці в пашу, на полонину.

Старший вівчер, ґаджюма, взєв из стаї відра з видгашенов
ватров, шо то в ній по доїню овец на міру всі обмили свої руки,
а в другу руку взєв головню з живов ватров. Обійшов три рази
за сонцем наокола в кошєрі вівці, обкурюючі їх живов ватров
та обпорскаючі їх видгашенов живов ватров – водицев-свети-
цев. Решту видгашеної ватри висипав на струнці кошєри вівцям
під ноги, поклав там тліючу головню з живов ватров. Розпере-
зав из себе на голим тілі вовнений кордач, виплетений в жив-
ний четвер для полонини, тай почєрез видгашєну ватру, Бо-
жий вогонь и тот кордач пустив з кошєри на полонину в пашу
перший раз по мірі мішіне овец.

У тот раз, то ніхто й слівцем ни писнув. Навіть пидручні вівчєрі,
то мовчки корнєли вівці з кошєри. А вівці, єк перейшли почєрез
тот кордач, то так пішли тихо в пашу, шо й одна з них ні заблієла,
ні бризнула вбїк з мішіня. Держєлиси в мішіню купи, єк вовна в
руні на вівци. ґаджюма здоймив кордач з земні, вперєзав йго
знов на голе тіло під сорочков на себе, в'єжучи йго так в ґудз,
аби він до розлучєня ни розв'єзавси на нім, бо тим кордачєм
зав'єзав ґаджюма докупи, в одєн ґудз, на ціле літо то своє мішіне
овец, шо пішов го пасти на полонині від міри до розлучєня.

Кожний то видів та ни міг си нафалити, ек Гаджума добре знаєт пускати вівці в пашу. Тай всі були спокійні за свої вівці, бо вірили, шо він так добре потрафит їх и ціле літо пасти. Бо то прото був головний вівчер.

По мірі навесні порожні та німі через зиму полонини нараз заповнилиси худобами та пастирями. Вид голосу тримбіти, шо вид міри аж до розлученя ни умовкав на них, ожили. Мішенники передавали свої худоби на полонинах пид опіку Бога-Сонця, в руки ватагів та пастирів, верталиси весело з полонин крутими, довгими, каменистими пляями в села ґаздувати та робити зелене сіно на зиму для овечок та всеї своїї худібки, позакілько її їм Біг дав.

А поза плечіма їм на високих полонинах голосно играли тримбіти тужливих полонинских круглеків на добре літуванне пасилям у полонинах з людсков худібков.

XII

Рахманский великдень припадаєт завжде у мірні штири тижні вид живної середі. Йиго дуже твердо светкуєт гуцули, бо то таке головне свето в року, шо екби хтос позниважив йиго роботів на ріли або на поли, то матір-земня так би за тим банувала, шо на тім місци сім рік би нічо ни вродила.

Бувало, то про тот Рахманский великдень Иванчік так розказував: «За далекими морями, за високими горами, за стримкими скалами, в земни, окруженій з усіх боків водами-морями, там, де перший раз шодня рано з свого золотого трону встаєт праведне Сонечко й до нас сходит, жиєт тихим, справедливим, ни кривдечім оден одного, спільним життем Божі рахма-ни. Тай борєтси вни за добро й шєсте всіх людий на світі, аби ни було ні богачів, ні бідних. Аби всі були однакі, рівні, шєсливі. Аби ніхто нікого ни кривдив ані ни визискував. Аби всі люде жили й любилиси, ек рідні братя. Вни жиєт побожно, ек черці, тай говієт цілий рік та разуют дванайцїть головних рокових п'єтниц, аби тим постом та п'єтницями ослаб'ювати на земни силу проклетого Марка, студїнь».

Глібоко вірічі, Иванчік говорив: «Екби ни було тих рахманів у Рахманській земни, то й нас усіх би ни було на світі, бо то лиш

почерез їх молитви та пости праведне Сонечко до нас сходит, грїєт на нас своїм теплом та даєт житте нам тай цілому світови».

Рахмани скоромнєтси лиш раз у рік, на їх Рахманский великдень. Тогди дванайцїть їх ділитси одним єйцем, тим, шо то йиго люде приносєт в офіру Богу-Сонцу у вівторок увечер, перед живнов середов, палічі дідів на своїх городах. А тим кукуциком хліба, сиреним колачіком, горшєтком води тай гусков соли, шо тогди на вогики люде складаєт, то обходєт свій Великдень.

Рахманский великдень припадаєт пізнійше вид нашего, бо до Рахманської земні сила проклетого Марка, студїнь, ни маєт доступу, й тимунь в їх земни вічна весна, то вни ни знаєт, коли в нас наступаєт Воскрєсенїє весни. Вни йиго обходєт аж тогди, ек в нас подїлєтси люде на Великдень свєченим єйцем тай вержут з него скаралушу на воду, а та скаралуша за три тижні й три дни припливаєт водами в земню рахманів. Уни тогди видєт, шо в нас уже зникла з земні сила проклетого Марка, студїнь, и шо воскресла на світі з мертвого сну весна, тай радуючіси їй, слав'єт праведне Сонечко, тай обходєт Рахманский великдень, декуючі Богу-Сонцу за йиго велику ласку тепла на світі для людий.

Того року, то тоти слуги Бога-Сонця, праведні рахмани так шшіре були допросили Бога-Сонце, шо вно дало таку дуже рану весну на світі, шо дванайцїтого тижня по Рїздві, то в горах було вже ни лиш повєсновано, але й по полонинским ході.

«Сеї весни, то хїба лиш йикийс капарник ни завєснувавси до Николиних обсївків, така вна була рана, тепла, та погідна», – говорив Иванчік задоволено на Николини обсївки, светкуючі їх, ек свето закінчїння веснованя та свето звіри, аби ни калічіла худібку вліті полонинами.

В Дїдівну суботу, перед Зеленими свєтами, то Єлена носила на цвинтар кукуци роздати їх дідам на гробах за померші душі. А Иванчік, то лиш бєчков з-за образа тай зеленим галузем обзначів свої городи та поля, аби їх у літі ни била ничїста сила градом, тай светкував тоту днину, аби роботів ни валєти простибоги, шо їх тої днини даєт люде за покійників. А Зелених свет, в недїлю, понєдївнок тай у вівторок, то так само нічо ни можна робити, бо тих всіх трох днів земня горит, то ек би шош на нїй робив, то могла би згоріти. У Зелений четвер, то Иванчік

ни дозволев робити, аби вліті фортуна ни була городи. Тай кожда ростина на земни, шо тої днини коло неї робив би, то би всхла. Тимунь Иванчік з Лесем цілий тот четвер тівк царинками та в толоках папороть, бодеси, хобзу та низдалі корчі, аби то все всихало та здівалоси з йиго царинок та пасовиск.

Хоть ека то була красна весна, то Иванчік був вично смутний та занюрений. Йикийс сердитий, подражнений. Здавалося, шо йиго нічо на світі ні радувало, ні веселило. Любив бути на самоті. Мало шо навіть хотів з ким говорити.

Бокував від людий. Тай ніхто ни міг вгадати, шо то си йиму таке стало. Ніхто ни знав, чоґо він смутний? А то все ділоси йиму через любу Марічку.

Палинюкова Марічка уводно була йиму на гадці. Кождої ночі си снила, тай так йиго за ніч пестила та вмучювала, шо у днину, то він був низдалий до нієкої роботи тай ні з ким ни хотів нічо говорити, бо лиш уводно про ню одну думав.

Тай через ню, то він зачев утікати з хати в ліси. Ховавси зперед людий тай туда, лісами, цілу днину любувавси нев гадками у своїй голові так, шо аж йиго з того голов боліла. Тай через ню, то він шо день, то гірше в'євав на тілі тай на души. Та нираз сам до себе казав, шо «най Бог заборонит від сухої любви й тоту, шо в корчі сипит, бо євна любя ніколи би так ни збавила чоловікови життє, єк суха любя».

Тай далі ни попускавси гадками любити Марічку, бо аж в'євав за нев, так шшіро її в своїй души любив.

Розійгри, шо припадают у тиждень вид Зеленого понедівка, є першев днинов Петрівки, а послідним светом весни. Бо вид Онуфрея, єк зачинаєт днина маліти а ніч більшети, то тоґди вже й зазуля вішшюєт близкий конец весни тай, бануючі за нев, вже лиш спонімлива куєт.

На Розійгри, то розійграєтси літо.

Навіть и земня тої днини так дуже розійграєтси, шо аж збіґленєта, закопані в ній, розійграютси. Тимунь тоти жінки, шо мают збіґленєта, то єк шош роб'єт тої днини надворі, то на самі полудне присідают ту роботу, сідаючі мовчки на голу земню, аби присісти в ній навіки свої збіґленєта перед злим духом.

Тої днини то навіть звір у лісах так пудно розійграєтси, шо екби си хтос на ню в тот час наніс, то роздерла би го на кри-

шечки, бо Розійгри – то свето звіри, тай тимунь ни можна їй тої днини в лісах перешкожєти. Тай тимунь ни можна на Розійгри нічо й робити, аби звір худібку в полонинах ни казила за позневаженє її света. Розійгри – то головне свето бурі, тай через то йиго светкуют, аби вліті буря ни розійграваласи. Але найголовнішим светом Розійгри є для нявок, тих красних, майже ніколи нивидимих голим оком лісових дівиц, шо то вни на Розійгри в полудне полюют на сп'ючих мушшін тай хапают їх у сні в безвісти на своїх коханців – любих любасів.

Тай хоть Иванчік знав то все, тай знав, шо тої днини ни можна спати надворі, аби сп'єчоґо нявки ни ухопили з собов у ліси, то однако на то ни поуважив, бо, думаючі про любу Марічку, оперед полуднем забравси з хати на колешню.

На колешни ліг в отаву, але ни спав, бо вдумавси так в Марічку, шо навіть забув и про Розійгри.

Нараз причюласи йиму дес дуже далеко єкас дивна музика. Він аж дух заперав у собі, так в ню вслухувавси. А та музика, граючі спонімлива, ніби то земня гутіла чімраз то голоснійше й виразнійше разом з подихом вітру, кріз розколібини в причліку вкрівлі долітала до йиго вух тай вколисувала до сну, єк мама дитину. Разом з тов музиков зачев до него долітати на крилах вітру понад ліси шораз то виразнійший, прекрасний, єрующий душу жіночий спів. Йиго зачев був ломити солодко-дивний сон. Але він ни давси. Протер руков очі тай кріз розколібину вздрів над земнев, у хмарах, так богато, єк зерниц на небі єсної ночі, прекрасних, єк сонце, жінок, шо, держічіси за руки тай здрібна приданцовуючі маленькими ніжками в хмарах, ніби мотилики сніґу, летіли просто д'нему, на колешню, приспівуючі:

«Єк би ни лук єснок, ни одолєн-зіле,

То ни робила би мамка через нас синови весіле».

А та дивна, єрующая музика, й тоти прекрасні жіночі голоси співу за ним, то нараз так йиго заморили, шо він ни міг си з місця кєнути. Лежєв на запашній отаві, єк мертвий, вп'єлений очіма в цілу хмару красних жіночих лиць, шо то низрахованов гурмов, ніби стадо пташок, крутилиси в повітрю наокола колешні, приданцовуючі та приспівуючі. А на самим переді того гурту жінок данцувала куражисто півколесом йиго любя Марічка з Мандрюковов молодицев, шочєс хєтро поглипаючі масни-

ми очіма на колешню, де він притаєний лежев, думаючи цілим серцем лишень про ню одну.

Марічка шош шепнула у вухо Мандрюковій молодици, тай обі скочіли в колешню, д'Иванчікови на подушерю. А він, аби видіти, шо вни обі будут з ним дієти, притаївси, удаючи, шо спит.

На подушери, то вни обі нахєлилися над ним тай наслухали, ци він спит, ци притаївси? А єк переконалися, шо він спит, бо хріп, удаючи сп'ючого, то вни лиш хєтро всміхнулиси. Скліпалиси очіма тай потихоньки взєли йиго полегоньки на руки, Марічка попід плєчя в голові, а Мандрюкова в ногах, за ноги, тай єк хотіли з ним уже злізати з подушєри драбинов на земню, то він заздєрив у Мандрюкової молодици на плєчох під кіптариком кишки.

Йиму вид того так дало пуду, шо аж волосє йиму на голові встало, бо видразу впав на дорогу, шо то ни була ані Марічка, ані Мандрюкова молодиця, лиш були то нявки, зчєзли би, шо переверглиси в тоту чєлідь, шо він на ню гадав, тай в самі полудне на Розійгри, вколисаного своїов дивнов музиков та замарєного черівними голосами своїх посєстриц, хотіли йиго вхопити з собов у ліси на свогого любаса.

Вни би були йиго хапнули, лиш мав він шєстє на тримбіту, шо то єкраз у тот чєс зайграв у ню Лєсьо оперед хати. А нявки спудилиси Божего голосу тримбіти тай вергли Иванчіком зострахе так на подушерю, шо він видразу прошумавси тай спамнєтавси. Але коло него вжє нікого ни було, бо вни обі разом из своїми посєстрами счєзли йиму з перед ич, лиш Лєсьо на оперед хати пишно играв у тримбіту.

Иванчік без потємку втік у хату, але однако нікому нічо про нявок ни розказував. Таїв у собі лиш вид того дня, играючи у флєєру вечєрами в хаті на опецку, сумовито всміхаючи, співав:

«Єк би ни лук-чєснок, ни одолєн-зілє,

То ни робила би мамка через нас синови весілє». –

Тай відтогди, то завждє носив при собі в кєшенци кіптарика лук-чєснок тай одолєн-зілє, аби си йиго, чєсом, ни дай то Боже, лісна ни вчєпила, бо видів, шо то ни лиш жінки, але навіть и нявки мают на него охіть, хоть він уже старший був.

Шє тижнем до Ивана Купала, то Єлена вжє повимивала та камінєм повигартувувала бєрбєниці-бриндзєнки, аби були лагідні в полонину на бриндзу.

Иванчік пішов на свій дат у полонину трома днями оперед Иваном Купалом, бо то завждє найсмачнійша та бриндза, шо її си наб'єт до Ивана, а найдалі до Петра. А він хотів набити масну бриндзу на свої вівці та коровки, тай бути в Черногорах у зілю на Ивана Купала.

На конєх, в опетельканих петельками бєрбєницях ніс на полонину пастирям шє тогідних крижєвок капусти, зелєний чєснок тай цибуль на бошку, бо то все на полонині є великов лакішков для пастирєв. Тай ніс кислий хлїб у бисагах, аби з села на полонині дати пастирям пригісного, бо за цілє літо, то їм си приїдаєт полонинска їда: кулєша, бриндза, вурда та сєрбанка. Тай ніс кождому пастирєви по скруткови тїтїню, аби вни на полонині ни говіли без тїтїню, бо сам по собі вірив, єк то дєс чєсом й він пропадаєт без курїня, єк нима шо зачєдити в люльці. Він завждє так ишов у полонину, єк то повинєн на ню йти г'азда д'тим людем, шо цілє літо на ній стєпенили людску тай йиго худібку.

Він вїйшов у Гропу під Попіван вжє так понад вечєр, шо сонєчко було вжє на схєлку. Вітер, шо вічно повівав у високій Черногорі, на гордим Попівані, холодом йиго гладив по лиці.

В Гропі на стоїшшю самє додоїли вівці на струнках, тай по доїню пустили їх на порнялу, аби попасли паші, відсвіжєної вєчїршнов росов – потєм полонини.

Наоперед літовишшя, задержючи писки у верх тай шош нюхтєчі в повітря, бігли два тенгі волоскі пси. А за ними, по разови поступаючи, посувавси полонинов наоперед мішіня старший вівчєр Гаджума:

«Бир, би-и-иррр! Бир!» – приспирував він вівці, помахуючи на ні по разови вівчєрсков ботов, аби не лєтєв борзо наперед писаний ботєй, а помали аби йшов пасом у зелєній паші.

На нїм сорочка-мазєнка, вимочєна в маслі, то аж си улискала тай, липнучі до йиго голого тіла, холодом володила, бо вітер високо вид неї підвівав полами брудом перєсєклого кіптарика, голєсно лопотічі по ногах у брудних портєницях, шо спадали майже на самі постєли, заталі в шовкових зелєнєках полонини.

Чорні, бистрі Гаджюмини очі на смаглєвій подовговатій тварі з-під просивих вжє трохе брїв гордо позєрали на той писаний ботєй овец та кїз, шо то барткатим ліжником назадь него застєлював собов розлогу полонину, попливаючі по ній у зе-

леній паши, обсипаний золотом потоаючого поза верх сонечка.

А в тот раз вітер на своїх невидимих крилах ніс з долин на верх високої полонини слова журливої співанки:

«Співаночки мої любі, де я вас подіну?

У високій полонині по швару посію», –

шо колоколив їх в згари, голосно виспівуючі, єлочер, обвертаючі на стоїще в кошеру єлівник:

«Бир! Би-и-и-ир! Фіть – тва-а-а! Гист, гість, гість! Бир, бир! Тва! Гист!»

«Туда будут вівчерики з вівцями ходити,

Будут любі співаночки мої находити».

Єлочереву співанку баламутили, впротєж бліючи, Иванчікови єрки: «Га-а-а-зда-а де-е-е?»

Тай вівці, єк уздріли Иванчіка, то весело єркам відповідали, скубаючи борзо зелену пашу: «Йде, йде-е-е! Йде! Бігме – йде-е-е».

«Туда будут вівчирики білі вівці пасти,

Будут мої співаночки за крисаньки класти».

Зберав у жменю розсипані по полонині в травах чічки. Клав їх собі за смолену крисаню. Ніби то він зберав тай клав собі за крисаню тоти многі співанки, шо то, тужічі ними в селі за вівчєрями, посилала їх дівчєсна любому вівчєреви вітрами в полонину, розсипаючи їх там чічками в шовкових травах.

Козам, то уводно привижєлиси тоти вірмене, шо то восени купували їх в ґазд на лій та на сафіян, бо зострахе вічно верешшєли:

«Вірмене-е-е, ни купуй мене-е-е!»

«Бир, бир. Тва-а-а! Гист!» – приспирували, обвертали та підгонили за ґаджумов ззаду писаний ботей овец та кіз пидручні вівчєрі. А над ними в облаках, то так розхітував крильми орев, шо аж вітер вид него вієв тай на штубі в згари кранкав голоден ворон, вішшюючи мершу на полонині.

Голубі сиґли попід полонини помалу вкривав потемок ночі, а на стоїшшю ватаг голосом тримбіти слав Богу-Сонцу вечірну молитву тай взивав на стоїшшє з полонини худобу на добраніч.

З стоїшшя довстріту д'Иванчікови летіла ціла лая псів, гольосно гапоречі.

«Ласа, мо-о-о! – по-ромунски, назбитки, джеремугав ґаджу-

ма на псів. – Мирджі Ла стая! Нуй си вой латри ла ґазда!»

А Белей, єк пізнав Иванчіка, то з радости таки ни знав, шо дієти. Аж у груди йиму скакав. Так си по шшірости з ним витав, шо мало шо йго лабами на земю ни перевернув. А другі пси, єк повиділи, шо то Белеїв ґазда, то лиш йго обпахали, тай вернулись назад на стоїшшє.

Иванчік, то ше зделєку здоймив крисаню, витаючи си з вівчєрями:

«Єк си літуєт на полонині з худобов у вас без нас? Худібка – миром?»

«Рогова, декувати Богу, миром!»

«А овецки?» – перепужено запитавси Иванчік.

«Шош ни дуже, бо гей заборзо хєбли молоко».

«Та хіба хто їх збавив?» – здогадливо запитавси Иванчік.

«Та вно инак и ни є!» – зажурено відповів ґаджума.

«Но, а ватаг шо?»

«Та шо би?» – лиш байдужно махнув руков ґаджума. – «Шкода, шо лиш дуже перефалений. А він нічо ни варт. Кажу ти, Ива', шо нічо, бо так си ни розумієт оборонити, єк отся моя вівчєрска бота». – Тай аж тикнув майже під самий ніс Иванчікови великим, шкоруховим буком: «То шкода, шо Карпу лиш усі фалили, шо він шош знаєт до овец. А то бігме все бріхня, бо я вже добре вижу, шо він нічо ни знаєт. Дурнек тай конец!»

«Але – ні!» – задивувавси Иванчік.

«Та єк ти кажу, Ива', шо ні, то ні! Вір міні. Преці я ни вид сегодне літую з людсков худобов полонинами, тай вже ни з одним ватагом я пас вівці. Ни одного ватага я переверг на своїм житю, бо вже, відав, тільки ни буду літувати полонинами, єк смих досів літував, але на такого дурня, єк Карпа, то я ше ни лучєв. Він лиш знаєт другого зачєпити, але оборонитиси, то вже ни потрафит».

Иванчік на то нічо ни відповів, лиш дав вівчєрям по скруткови тітіню тай пішов кіньми з Белеєм на стоїшшє.

Ватаг, то вже лиш половицу претав того будза, шо спретав йго на мірі. Тай уже лиш пів кітла жинтиці всипав варити на вурду – бо бірше, єк казали, «Біг даст».

«Єк си вам ватагуєт обом?» – привитавси на стаї Иванчік з ватагом тай депутатом.

«Лихо, Иванку», – відповів смутно Фока, – «бо овечки хєбли молоко на половицу».

«То мусів хтос збавити вівці, бо до Петра, то вівця ни повинна хєбнути молоко?»

«Та то очі видєт, шо збавлені, бо у овец на дійках тай на писках, то вивєргло оден струп, єк луб на смєреці. Аж горєчку вівці дістали», – зажуєно відповів ватаг, соромнєчєси Иванчіка, шо ни зробив протів того досив обєртин.

«Но, а ти ни тємуєш, хто то їх мїг збавити?» – остро запитавси Иванчік у ватага.

«Та то робота ватага з Реґєски, Бїг би го побив, Семенкова. Я то добре знаю, бо оногди прийшов він отут на стаю, ніби питавси за Фоков, хоть знав, шо Фока в сєлі. Закурив люльку тай з вогнем у люльці лиш висунувси з стаї, єк злодій».

«А ти, дурню, чо дав йиму взєти з стаї ватру?» – сердито крикнув Иванчік.

«Та бо я навть й ни зовидів, коли він узєв. Аж пїмше міні про то сказав спузар», – засоромлено боронивси Карпа, аж упрїваючі з устиду.

«Но єк так, то вибачєй, шо вівці хєбли молоко, бо ти за це сам винєн, бї дав єс ворогови взєти собі ватру з ватришшя, тай ни застерїг єс си, єк слїд, протів него».

«Та я шош си застерїгав. Але, відав, ни потрафив смих добре, бо то злодій з Реґєски, Семенко, то, видко, дужший від мене, тай перевернув начєс мене у ватажїню».

«А я переверну й йїго, їв би їй штуку та калюшє, єкого ворога великого уродила на цєс світ», – поостривси Иванчік, тай сердито говорив: «Таже, хльов, єк шош маєт він з тобов, то най лиш тебе перевертаєт. Але худїбку, то най ни казит, сказило би й йїго на спаню, бо шо уна, бїдна, йиму винна?»

«Тай я би так казав, але шо дієти, єк то ворог?» – подавси добрїдков Карпа за Иванчіком.

«Та я йиму вдїю!» – полютував Иванчік. – «Лиш давай міні шонайлїпшого коня з полонинского стада, п'єтку гроший, око горївки та два будзи сира, тай я парю конєм почєрез Ватунарку, наколи зорї, на Білу Рїку, в Голошину до Малишя. Тай тогди ни бїйси, шо тот ни зітрєт Семенкови чємерї тай ни вернєт молоко вівцям? Вернєт. Він досконально знаєт до овец, бо я добре про

це чув вид брата Джунди. А ти знаєш, шо примівники, то так си всі добре знаюєт, єк злодії! Тай гадаю, шо, єк я попрошу дїдика, то дїдок за мою пришню схочєт зробити вівцям обєртин».

Шє й ни забрїшіло добре надворї, єк Иванчік уже, єк буря, гнав так надсїдно конєм полонинами до Малишя, шо шум з коня дробами падав. Але зато, то сонєчко лише було в малєнькі обїдки, єк він уже злїз из коня в Малишя на задвїрю.

Над голосно шум'ючов Білов Рїков у Голошинї на нивєличкїм лужку пид лісом жєсно вирцнули в чєрсаці скрипливі двєрї, шо нисмїло їх отворив Иванчік, чоґос так бєєзливо идучї до Малишя в хату, шо аж серце си було йиму збило в темних, закурїних хоромах з йїкогоґос дивного страху.

Але єк перєступив хатєний порїг, то йїго страх минув, єк уздрїв сєред хати з люльков у зубах уже єк гриб, старого, трохє вже й згорбленого з старости, з просивим волосєм на голові дїда, шо з-пид навєслих, сїдих брїв над порослим нивєличкїм заростом припєшкуватим круглим лицєм, бистрим позором подививси на него чорними, єк сажя, очїма, хєтро ними мїрїючі йїго від голови до нїг.

«Добрий дєнь!» – привитавси ґрєчно Иванчік.

«Добре здоров'є!» – дзвїнко видвїтавси дїдо, тай видразу запитавси, – «А ти, мо, з котрої полонини прийшов?»

«З Ґропи!»

«З Фочїної?»

«Ає!»

На печї, пид каглов, кавкнув три рази чорний котик. Малиш подививси на котика.

«Вїдєв, надвїр хочєт?» – сказав Иванчік тай устав був з лавиці пустити котика з печї надвїр.

Малиш всмїхнувси: «Нї! Він ни надвїр хочєт, а кажєт, шо у Ґропи вівці збавленї».

«Збавленї, дїдочку, лиш ни знати, хто їх збавив?» – з страхом позєраючі пид каглу на чорного котика, сказав Иванчік, просїчі Малишя: «Тимунь я й прийшов до тебе, дїдочку, з поклоном від Фоки тай вид ватага Карпи, а вид сєбе з просьбов, ци ни зробив би ти обєртин вівцям?»

Тай поклав на лавицу коло полиц два красні овєчі будзи сира, око горївки тай п'єтку гроший.

Але видко було, що Малиш був ни голоден ні сира, ні горівки, ні гроший, бо ни пустивси борше до тої меринді, що приніс йиму Иванчік. Навіть и ни подівивси на ню, так богато того всего йиму люде зувезде поназношували за примівки та мальфи, бо то так само був головний мальфар, другий по Олексієви тай Дарадуді.

«Ни журиси, хло', ти вже вівцями, ек ти в моїй хаті тай ек я хочу тобі помочі, бо я їх направ'ю на добре молоко, тай будеш знати борзо, хто збавив Фочіно мішіне», – здуфално говорив Малиш, показуючі руков Иванчікови, аби сів на ковбок оперед него. – «А заким шо, то ти сідай там, бо я хочу з тобов шош поговорити. Тай хочу знати, шо ти за оден».

«Я з Голов, Иванчік Люпайлюків».

«Ага», – отек би си шо здогадав нараз Малиш – «То ти, Ива'?»

«Я», – здивовано видповів Иванчік, відків Малиш йиго знаєт?

«Ек так, то тобі зараз буде зроблений для овец обертин так, шо ти ше на вечер будеш у Гропі на доїню овец». Він си засмієв: «Бо ек би був то хтос другий прийшов, а ни Иванчік Люпайлюків, то міг ше довго покрутитиси, заким би був схотів йиму дідо шош полагодити. А ти, то ни бійси! Бо Фочіно мішіне через тебе, то вже завтра будет мати усе своє молоко так, ек мало йиго з весни».

У тот раз котик штрик з-пид кагли на припічок тай кріз каглу в комені вискочів надвір.

«Видиш!» – засмієвси загадочно Малиш.

«Вижу», – здивовано видповів Иванчік.

«Но, то видиш, шо я ни брешу, бо мій слуга ади вже скочів надвір, на перевідки, аби зараз міг міні сказати у ватернику все, шо то си стало з Фочіним літовишшєм», – поважно сказав то Малиш Иванчікови тай, весело всміхаючіси, говорив далі: «Міні богато про тебе, Ива', говорив Олексій з Плоскої, але дотепер, то я тебе, хло', ни знав лично».

«А ти йиго знаєш?» – урадувано запитавси Иванчік.

«Іків би я йиго ни знав?» – всміхнувси поважно Малиш – «Ек тепер, у мальфованю, то я йиму пидлегаю».

«А перед тим кому ти пидлегав?» – цікаво запитавси Иванчік.

«Зразу, то я пидлегав Дарадуді Процеви, бо він мене й примов'єти навчів», – говорив спроволака Малиш. – «Але відтак я з ним посваривси, бо то ворог, ни чоловік. Тот годен робити на

твого противника тобі насланє. А відтак твому противникови й на тебе, ек він йиго потрафит добре підмастити. А я це ни люб'ю, тай тимунь то я тепер разом з Олексієм проважу войну протів Дарадуди за йиго фіґлі».

Иванчік би був слухав Малишя й до другий день. Але ек вавкнув на поду котик, то Малиш нараз перервав бесіду, взєв Иванчікову судину на обертин тай мовчки пішов з нев у ватрєнник назадь хати, де в головеньках вічно тліла в него жива ватра, ни вигасаючі ні вночі, ні вдень. А Иванчік пишов за ним назірці, тай кріз шпару в задних хоромнєних дверях зазерав крадьми, шо він там будет дієти тай ек будет робити обертин.

У ватрєнику Малиш стеренцав головеньки грани, сів на ковбчік, узєв собі мижи ноги зелізний горшєчок з водов, шо в нім вічно там, коло ватерки, стоєла. Підпер на руки голов, схєлений над ватерков тай тов водов у горшєчку и шош довго-довго думав, уп'єливши свої чорні очі у ватерку – вічний вогонь. А напротив него, з другого боку ватерки, сидів, екби до земні прикіпів, тихонько, йиго чорний котик, ни змигаючі з него й раз очіма. Нараз котик три рази вавкнув, а Иванчік того спудивси тай потихонько вернувси в хату, аби Малиш ни потємив, шо він йиго пидзерав.

Малиш довго побаривси у тім ватрєнику, а ек увійшов з обертином у хату, то аж цілий мокрий був, так там пудно він мотічівси з ничістов силов, доків обернув насланнє, насланє на вівці, тай зробив протів него обертин та привернув вівцям назадь їх молоко.

«Тото насланя на вівці, то Дарадудина робота, Біг би го побив аж з тридев'єтого неба», – говорив Малиш до Иванчіка, так задихуючіси, ек би си з йикоїс бійки вирвав. – «Він то таке моцне зробив насланнє, шо лєдви смих йиго обернув назадь тому, шо йиго робив у Дарадуди на Фочіно літовишшє. Але то йиму нічо ни поможет, шо він йиго робив у Дарадуди, бо вже завтра меш знати, хто збавив Фоці вівці. Буде добрий знак, хто йиго наслав, бо ше сеговечєра мій слуга йиго так зкрокляєт, шо, ниполєдви, борзо йиму й подуші видзвонєт. Бо так мнє пудно досєрдив Дарадудин слуга, заборонєючі міні обернути назадь зробленє Дарадудов насланнє на Фочіно літовишшє, шо я з серця обернув то насланє так на того ватага, шо він йиго робив у Дарадуди, шо він уже бізівно бильше ни піде до

Дарадуди робити насланє ні на чїї вівці тай ні на кого. Тай ти, Ива', завтра пизнаєш, що то значіт Малиш у Голошині, Олексїїв побратим», – при тих словах, то він так злісно засмієвси, що Иванчіка цілого аж мороз прошив вид того зловішього смїху.

А подаючи Иванчікови в руки судину з обертином, пудно похмурєючіси, остро приказував: «На, хло', цес обертин, сїдай на коня тай що нога закеваєт, палай ним раз-два в Гропу так, абес там уже разом из заходом сонця був на струнках. Тай сам абес, ні до кого нічо ни говорєчі, побрискав цев водицев-светицев, живов ватров, вічним вогнем ціле мішіне овец до трох раз за сонцем, тай на струнках абес сам полив цев водицев-арданицев, зробленим мнов обертином усім вівцям и козам вимнє тай писки, а решту цего обертину абес висипав на відлю себе на опівніч за стоїшшем. Тай ни бїйси, що си ни поможет. Але уважєй, абес по дорозі нігде ни повернув, ані ні до кого ни заговорив».

Иванчік єк сів на коня, то ше оперед заходом сонця був вже в Гропі на струнках, тай до заходу сонця все так зробив з вівцями на кошері, єк йиму був наказав Малиш.

Рано, єк вїйшли пастирі на струнки доїти вівці, то всі вздрїли, що Малиш за головний мальфар, бо всі струпи згинули вівцям з писків тай дійків. Вівці дали молоко чїсте, без стриґатів, тай вернули йїго так, що в стаї ватаг аж підскочів з радости, єк уздрів назад повну путину молока, так, єк вна була повна з весни.

Иванчіка ватаг з депутатом за тото, то би були в душу поклали. Навіть хотїли сами набити йиму бриндзу в бербениці, але він ни дав. Сам узєвси до бриндзи її бриндзити тай бити в бербениці, а пастирів, то лиш до помочі приймив, бо любив їсти лиш ту бриндзу, що сам її бив.

Иванчік попереполюкував бербениці, подав ватагови сївй раваш з міри від худоби, а ватаг мижи колодами вишукав колоду Иванчікового раваша тай післїдь рахунку вдоеного молока на міру вимїрив водов Иванчікови бербениці на бриндзу тим міртуком, що мірів ним на мірі молоко, зазначуючі в бербеницях, поків сегала міра бити бриндзу.

Ватаг так поважєв Иванчіка, що самї овечї будзи сира з подрї йиму дав, полуднєшні. А ранїшні й вечїрїшні, то ни давав, бо в них було змішенє молоко – овечє з коров'єм. Тай ни давав Иван-

чікови навіть третий пай вурди, так єк то си йдет дати: два паї бриндзи, а третий пай вурди мішенникови на йїго вівці. Лиш усий дат дав йиму самов бриндзов, бо казав, що такому мішенникови, єк Иванчік, то так си годит дати. Навіть и бриндзу в путині, то помогли йиму пастирі браями вбриндзити, набити в бербениці тай вагов їх уже сами позадинали, лиш Иванчік сам почїстив будзи. Иванчік з битєм бриндзи коло полудня був уже готовий, бо ватаг сам поміг йиму навіть бербениці попетьєкати тай повилагожєв йиму так їх, що лиш класти на коні тай гнати терхє бриндзи кїньми в село.

Кождий мішенник, що виходив у полонину на бриндзу на сївй дат, то мусів на стаї ватрувати: носити дров, води, та поправ'єти кошери. А Иванчікови, то ватаг ни дав ватрувати, бо сказав: «Ти, Иванку, вже вчєра видватрував свою ватру, ходїчі в Голошину, а сєгоднє, то припочувай».

Иванчік по кутаню лїг в серстєнику на подрї спати, але борзо встав, бо у стаю увїйшов старєнький боднар Маковїй, що прийшов з Реґєски в Гропу до Фоки робити на бриндзу судник.

Він ше й ни спостиг сїсти, єк вже зачєв борше розказувати, що сталоси на Реґєссї з ватагом Семенком.

Иванчік сїв на стїльчику коло Маковїя, а він, курїчі люльку, казав, що вчєра увечєр на Реґєссї ше й ни додоїли всі вівці, лишєнь що внесли перше молоко вид овец у стаю, тай йїго вже ни доцїдив у путину Семенко, бо йїго нараз вергло від путини просто у ватру. Тай так ним начєсок скруменцувала ничїста сила, що він мало шо видразу ни минувси. Видгасили йиму борше ватри, тай єкос лєдвї він гїрко дїждав днини. А сєгоднє, наколи зорєчки, спишшєв, аби йїго брати в село. Але на кони, то він вже ни годєн був сїдїти. Злагодили з серстєника ношу, тай штири пастирі взєли на плєчох йїго в ноши в село. Але й на ріку живого ни донєсли, бо серед плау взєв йїго дїтько.

«Туда давно му дорога, бо тот ворог ни одно людскє мішіне збавив. Нитрохє наївси чужєго молока», – сердито воркнув ватаг Карпа боднареви, тай, клїпаючі нишком на Иванчіка, гордо сказав, – «але, нарєштї, найшлиси такі людє, що збавили й йїго навїки».

«Ти, Маковї', добре знаєш Семенка? Шо то за чоловік був?» – запитавси хєтро в боднаря Иванчік.

«Знаю! То був такий чоловік, що тому було маха збавити хоть чіє мішіне. Ни брешу, абих так жив, шо ні», – зачєв фалити боднар Семенка – «бо сам смих то видів. Ає, правду кажу! Раз иду я з ним плаєм на полонину, тай уздріли ми на другій полонині мішіне. А я сказав: «Вере то єлівник ци дойка?» – А Семенко, покойник, прости, праведне Сонечко, йиго душу, шо го згадуу, лиш засмієвси, тай каже: «Єк хоч, то зараз будеш знати, шо то?»»

Тай лиш у тот раз вихопив з ножен в ремени правий ніж, шош пошепотів над ним тай на відлю бодьнув ним у смереку. А з смереки, абих так жив, почюріла кров.

«Видиш, шо там пасет на тій полонині?» – гордо запитавси в тот раз він у мене.

А я, зачудований, шо з смереки почуріла кров, єк він у ню бодьнув ножем, кажу: «Та я вижу, шо з смереки почюріла кров, але шо там на полонині пасет, то таки ни знаю».

А Семенко, тогди міні кажет: «Но, та ти ни осліп, шо то там єлівник пасет, бо з смереки почюріла кров, єк я в ню бодьнув ножем, бо єкби то був дійник, то з неї би було почуріло молоко, тай відразу міг йиго збавити на ціле літо молока».

Оттакий то головний ватаг був, тот Семенко. Кажут, шо він навіть міг и воду загляджіти так, єк то гледжугт її лиш найголовнійші мальфарі, а ни то він би був ни потрафив чюже мішіне збавити? Ой-га, то йиму нічо ни значіло». – Боднар Маковії лиш махнув руков, – «Добре, шо взєв йиго чорт! Най ворог ни збав'єєт більше Божі овечки».

У ніч пид Ивана Купала, то Иванчік майже цілу ніч ни спав у стаї. Ходив на полонину сокотити папоротин цвіт, ци би був ни досокотив йиго тай ни урвав в тот раз, єк у саму опівніч будет цвисти ним папороть. Хотів доконче дістати тот папоротин цвіт, шо то йиго, єк ним цвитет у саму опівніч на Ивана Купала папороть, то так дуже остро хоронит й закривает ничіста сила перед людским оком тай людсков руков. Иванчік твердо вірив, шо єк би дістав тот цвіт в опівніч Ивана Купала у свої руки, то тогди вже би си нікого ни боев на світі, бо знав би навіть ту мудрість, шо лиш одни чьорти її знають тай вигадуют. Тогди би й він був годен вигадати таку ни одну добру мудрість, тай прибагнути ни одну таку добру та покористну для всіх людей на світі річ, шо згадували би йиго через то люде з роду в рід. З

поколіня в поколіне. Тай ни укривав би він ту мудрість з-перед людий так, єк то робит з нев ничіста сила, шо видкривает її лиш тим, шо за ню запроднуют ничістий силі свою душу тай тов мудрістьов гноб'єт бідний народ на світі. Він би її розкрив для всіх людей на світі, аби й уни знали її так, єк він. Тай ни давали си гнобити та пид ноги брати своїм ворогам.

Сокотічі тот папоротин цвіт, Иванчік думав, шо єк би йиго дістав, то тов мудростев би міг на світі зробити так, єк то хотів був зробити своїов силов Олекса Довбуш, шо хотів усіх людий на світі зрівнати, аби ни було ні богачів, ні бідних, ні панів, ні хлопів, лиш аби були на світі всі люде рівні. Одни одних аби ни кривдили тай ни гнобили. Аби всі люде на світі жили шєсливо, працюючі співно для свого добра й добра всіх людий на світі, так, єк то жиют там дес далеко, на сході сонця, тоти справедливі рахмани, вірні слуги Бога-Сонця.

Він знав, шо єк би був хапнув тот папоротин цвіт, то вже би тогди ни мав си чьо боєти ні Шкинді, ні Довгого, бо знав би їх всі гадки тай всі їх погані здохе. Тай розумів би докладно тогди, єк си від них оборонити, аби вни чєсом ни звернули йиго з ніг.

Иванчік в згари пониж стаї, припертий до пня, ни уважєючі на свій великий страх перед ничістов силов, шо так само в тот раз сокотила тот папоротин цвіт, аби йиго хапнути, так єк завжде, й цього року собі. Налагожений з косов на кієти в руках, аби п'єтков коси лиш чиркнути з папороти цвіт, єк будет він в саму опівніч Ивана Купала цвисти, сокотив йиго так завзєто, шо оком ни змигав з папороти, мигаючої оперед него чорними тінями по траві. Здавало си йиму, шо він и раз оком ни кліпнув, так приєзно сокотив, аби вздріти тот папоротин цвіт, бо він лиш так задовго цвитет, єк раз оком кліпнути. Лиш мигнет, єк блискавка, тай вже пропав – видцвив.

Але лиш шкода було Иванчікового труду та заходу, бо ничіста сила й тої ночі так прибагнула на него, шо він ни заздрів, коли видцвила папороть.

Він так си тим згриз, шо лєдв дотєгси в стаю. Ліг на подрю, але ни міг уснути, такий лиш тошний тусок на него впав, шо він ни мав шєстя на папоротин цвіт.

У тот самий чєс, єк в опівніч на Ивана Купала цвила папороть, то Юрій вісними ключами замок весну. А літними ключа-

ми розімок літо, тай передав їх в руки Петрови, аби він орудував так літом, єк Юрій веснов.

А зазуля єк то взнала, шо Юрій вже замок вісне життє на земни, то з туску за ним перестала ковати. Заніміла з жєлю за своїм чоловіком Кукулом, шо у молодім дурнім віці свого буйного вісного життє з любовної дурости, через свого любаса, втопила йго в купели, купаючиси з ним на Ивана Купала.

Рано на Ивана Купала, то земня купаласи вже в літних холодних росах буйних пристигаючих до кішні трав та фалюючого збіжя. В росах барвистих, пахучих чічок, та в росах цілющих, гоючих, лісничєх зіль.

Тай Иванчік разом з ватагом, депутатом та всіма пастирями, шо були на полонині, рано на Ивана Купала, єк лиш сійнуло праведне Сонечко з-поза Скупови на Гропу, купаласи голі в першій літній ранішній срібній росі та золотій манні праведного Сонечка, обмивали свої тіла вид усекої нехари: бруду, насланя, остудий та всего ничістого діла. Сполікували з свого тіла чістов росов та теплов маннев сонця всу гидоту тіла: висипки, буби, вогники, рани та струпи.

В обіди Иванчік узєв налагожені копачі з смерекового сучя, до копаня зіля, тай разом з Фоков пишов пид Попіван копати зіле.

Иванчік дуже добре розумівси на зіллях. Знав кожде зіле, єк вно си називаєт тай на шо вно є помичним.

Иванчік знав на відосовни пид Попіваном в жерепах такі місця, шо ніколи світа ни заходила туда худоба на пашу. Тай будь-котрий чоловік би був туда ни поваживси пити, лиш ишов тот, шо знав у тоти жерепи входи.

А в тих жерепах, то всєкі зілля були, а так пахли, шо обом їм аж завороть ставала в голові.

Набрали вни там зіля, єкого лиш сами хотіли: джінджюри, змиєвони, оливнику, пидойми, матригану, збурівнику, одолєнзіля, полонинської грани та всєкого инчого зіля дуже головного тай ни до одного діла помичного людем тай худібці.

Повні бисаги зніс Иванчік з Чорногори того зіля собі тай людем на лікарство. А однако мижи тим всим зілем ни було тако-го зіля, аби си був він міг ним злічити від сухої любви з Марічков, бо суха любя – то гіршя й вид найтежшеї слабости.

Марічка уводно, шоночі йиму си снила, шо приходила д'нему в сні таков, про єку він насєві думав. А єк прошумувавси, то нікого коло него ни було. Лиш голов йго боліла.

XIV

Шкиндя цілий тиждень оперед Илів лагодивси на толоку, бо хотів, аби в него й того року була така грімка толока на кішню, єк завжде.

За погоду надворі, то він ни журился, навіть и вухом ни кєвав, бо післі погоди на Семена Стовпника мав він вирахувану погоду в Илі на цілі дві неділі. Тимунь він бізівно спросив на тоту толоку шош поверх п'єтьдєсєть косарів та понад трийцїть громадінників, бо хотів у двох-трох днях закіскати усі свої трави, аби вітак ни сушити собі голов ціле літо з кішнев. А окрім того, то він докончє хотів загулити на ту толоку Иванчіка, а знаючі, шо Иванчік на будь-єку толоку ни пишов би був косити, лиш на грімку, бо дуже любив водити на толоках великим ключєм косарів, тимунь він робив таку грімку толоку того року на кішню.

А шоби Иванчік на ту толоку до него бізівно пишов, то він закликав на тоту толоку на старшу кухарку свою сестру, а Иванчікову жінку – Єлену, бо знав, шо хоть би він був й ни схотів пити на тоту толоку, то вна йго вигішкаєт докончє на ню.

Уже увечєр перед Илями, то в Шкинді все було єк річ прилагожено на тоту толоку: голубці були нароблені, юшки наварені тай хлїб напечений стоєв у два рєди на сволоках в обидвох хатах. Навіть у г'ражді наперед хати був набитий помїст пид данці.

А однако Шкиндя того вечєра був дуже ниспокійний, бо ше рано було чєс вернутиси Довгому з Волоского боку вид Проця Дарадуди, а йго ни було й увечєр. Тай то журило Шкиндю, чому Довгого ше ни було?

Хоть єк того вечєра в Шкинді допізна си кутали кухарки, то він їх усіх пересидів, бо найпосліднійший ліг спати, але ни міг уснути, бо вічно думав про Довгого. Гризси, ци дес по дорозі йго ни вбили буковинські шкруми або ци дес йго біда ни сперла, єк пішов він з насланєм на Иванчіка від Дарадуди, бо то си могло видразіско стати, єк би си був лиш про то єкос довідав Иванчік.

«Але іків Иванчік то був годен знати, шо Довгий свис на Волоский бік до Дарадуди робити на него насланне?» – утихомирєв себе Шкиндя тай напровсеке екби уснув, бо на сон нима віри, ни замок двері ні вид ґражди, ні вид хорім, аби Довгий, екби прийшов, міг так увійти в хату, шо аби то ніхто ни вчув.

А Довгий, то так ишов надсідно вид Дарадуди з насланнем, аби йго в дорозі ни захопили зорі, шо сорочку на плечох би був йиму крутив. Тай тимунь хоть ек пізно увечер він пішов від Дарадуди, то однако ше ни било на косицу, ек він уже був з насланем на Иванчіка коло Шкиндиного корита в Буковині.

Довгий так хетро увійшов до Шкинді в хороми, шо й ни шімкнув, тай ни вчули йго й Шкиндини котюги, хоть екі темливі були, бо то прото був стрілец, умів дехіро ступати ногами, а ни ляпасував ними, ек єкийс шняпак.

У хаті всі спали, лиш Шкиндя ни спав, бо ек лиш учув з хати, шо хтос є в хоромах, то відразу схопивси з-під ліжника, вихопив собі з-під голів подвійку-пістоле. Звів у пістолети оба когутики, аби бути напровсеке готовим, бо хто знаєт, хто то міг уночі увійти в хату, ек двері ни були обзамикані, тай з пістолям у руці ждав, хто то увійдет у хату – ци Довгий, ци може, єкийс ворог?

Але борзо сховав пістоле назад під зголови на своє місце, бо напротив зарі з вікон відразу пізнав по туманови, шо то увійшов у хату Довгий, а ни хтос другий. Ліг боком на постіль, підпер голов на локоть, тай пошепки запитавси:

«То ти, Ива'?»

«Я».

«А ек ти, сараку, гостив?»

«Та добре, лиш то одно зле, шо гей смих си трохе приборив, абих так здоров був, шо то ни моя вина, лиш Дарадудина, бо він урадуваний, шо смих си знов оба разом уздріли вкупі, ни хотів мене так борзо випустити вид себе».

«А «тото» є?» – цікаво запитавси Шкиндя.

«Є! Ни журиси. Таже ти знаєш, шо я пустопаш ни люблю ходити», – гордовито пофаливси Довгий.

«А де?»

«Та де би, поклав смих на своє місце, в хоромах пид каглов, бо я прецінь ни дурний, знаю де тому місце на стоїне», – трохе сердито відповів Довгий.

Шкиндя, аби заглагоїти Довгого, то засмієвси: «Но то добре, шо є тай шо єс добре гостив, а тото, шо єс си трохе приборив тай шо через тото я си був насмерть згриз за тобов, то біда бери. Гаразд шо все миром», – тай потег руков за полу сорочки Довгого д'собі на постіль:

«Сідай!» – шепнув він Довгому приказуючо.

Довгий сів, а Шкиндя посмотрив руков йиму сорочку пид кіптарем на плечох:

«Але ти мокрий, хло', ек мийка».

«Та бо я так напаратно йшов, шо ледви в житю коли так ишов, ув один раз, то аж ми дух заперало, так борзо йшов».

«Шо чоловік, то раз чоловік», – фалив Довгого Шкиндя – «з таким чоловіком, ек ти, то я уводно кажу, шо варт побратимувати тай варт хоть в йикім ділі з тобов заходити, бо ти би ніколи чоловіка ні в чім ни звів тай ни збавив у ніодній речі».

«Буде, буде, ни фали мене таке дуже», – задоволено говорив Шкинди Довгий – «абес нарешті мене ни перефалив».

«А хотів Дарадуда зробити на Иванчіка наслане?»

«Но, но! Ти ше си питаєш? А чьму ж би ни хотів?» – сміючіси, говорив Довгий – «Ти гадаєш, шо може він боїтси Иванчіка – ци шо?»

«А», – притакнув Шкиндя.

«Та ни де! Хя! А тому кого си там є боєти? Тфі... Тай ти си, Дми', бігме ни встидаєш таке думати? Хя – устидайси навіть про це міні згадувати бірше», – казав Шкинди збушно Довгий, фалічі Дарадуду: «Таже мо-о-о, та тот ни боїтци навіть самого Олексія з Плоскої. Ой бігме шо ні! Ведут вни тепер оба мижи собов завзету войну – котрий котрого у мальфарстві победит. Тай бізівно, шо Дарадуда передужієт Олексія, бо казав міні: «Ива' – ану заким отсі мої слова, шо я тобі буду їх тепер казати, шо я ни фалюси то, шо Олексій має покотити свої роги борше, ек я, бо ми собі два таке зачєпили мижи собов, шо вже нас ніхто ни годен помирити, хіба лиш одна смерть, з нас двох мусит си лишити лиш оден на світі: або я, або він, а обом разом, то вже нам нима житя на цим світі. Але про то, шо дурні люде мают йго за біршого мальфаря від мене, то я си однако йго ни бою».

Шкиндя так вірив Довгому, ек Богови, тай тимунь уважно слухав, ек він підносив Дарадуду:

«...Тай такий Дарадуда, мо, боєв би си такого Иванчіка, шо навіть ни мав видваги на Великдень видповісти так попови, ек то був повинен йиму видповісти, почюваючіси стрільцем. Та ни куда! Хя».

«Та ти це правду кажеш!» – весело притакнув Шкиндя.

«Но, або видиш аді», – задоволено говорив Довгий – «а ти ше си зачев питати про таке, шо нима шо то й у дві тріссі взети, а ни то аби варт було над тим шош говорити. Тфі», – сердито він плюнув тай докінчливо сказав: «Ий гину, Дми', з оттаков бесідов, ек ти її отсе зачепив»...

А відтак зібгавси, тай у саме вухо шепотів Шкинди: «Дми', таже міні сночі на безпеку сказав Дарадуда, шо ек він лагодив на Иванчіка наслане, то йиму так показало, шо ми всі три ни маємо си шо боєти й за маково зерно Иванчікового обертину, ек він мет йиго робити протів цього насланя, бо тот всий йиго обертин и все йиго чиніне протів нас та то все йиго мальфане, то най нам и в п'єті ни стоїт, бо то все, шо Иванчік шош туда знаєт тай розумієт, то пусте. Казав, абих оба відтепер собі навіть пусто Иванчіком голов ни сушили тай з ним ні рахувалиси, ні боєлиси йиго. Ой так, Дми' – коби лиш нам Процьо Дарадуда був здоров, то страху ніського ніколи нам від Иванчіка ни будет!».

Шкиндя з радости так си засмієв, шо аж цілим тілом тресси, утішно шепотічі:

«Отто мой добре! Аби діждав тот Процьо, та на лихе місце ни ступив, шо так по шшірости за нами потег». – Замовчев, а витак так, ек би шош здогадавси, запитавси:

«Ага, – а шо ззів за це?»

«Та бигме, шо ше нибогато протів такого головного насланя, еке він йиго на Иванчіка зробив, бо лиш узєв вид мене за тото насланне п'єтку гроший тай усе мушшінске убране вид голови до ніг, бо навіть обув и шепку смих йиму дав. Тай узєв око горівки. А ек зробив насланне, то просив у мене, абих йиго простив, то ек я йиго прошшев, то вкрив смих йиму руки шежнем сукна, таким чорним, ек гава».

«Ага, ага, но то ше нидорого удер, кріс душу йиму маму», – говорив Шкиндя так повільно, ек би шош вираховував у своїй голові. – «А я гадав, шо за цу роботу він захочет від нас коро-

ву... Я знаю! Таке наслане, ек ми йиго два захотіли зробити на Иванчіка, то дорого коштує, тай то ше в Дарадуди, а Дарадуда, то добрий дерун».

«Це правда, шо він дерун, але ек з ким, а ни зо мнов, – усміхнувси гордо Довгий, – бо ми два з ним ді старі знакомиці, знаємоси ни від сегодне. Я знаю йиго натуру добре, тай тимунь умію добре йиго підійти. Ти прецінь знаєш, шо я нічо ни п'ю, але з Дарадудов, то ни одно око горівки ми два у воросі спорожнили. Але за тим, то я ни баную, бо є там з ким напитиси, тай є з ким шош й ни про одно поговорити, бо Дарадуда, то ни будь-єкий чоловік. Ой бигме шо ні, тай ни гріх ми си забожити».

«А без прошші, то ни хотів Дарадуда робити наслане?» – перебив Шкиндя Довгому бесіду.

«Ийде! Тот без прошші, то навіть и говорити ни хотів, Дми', зо мнов про наслане, а ни то йиго робити» – розказував поважно Довгий Шкинди, – «бо ек при горівці я лиш йиму нагилив про наслане на Иванчіка, то він міні видразу, попиваючі горівки, отверто сказав: «Робити наслане на когос, то гріхово, сину, бо тот, шо я робю на него наслане, то міні нічо ни винен, аби я йиго збав'єв, тай тимунь я ни хочю переберати йиго жите ци муку на своє сумліне. Ек хтос хочєт, аби я йиму зробив на когос насланне, то мусит мене простити, бо тов прошьов, то він то все перебераєт на своє сумліне й тогди тото мене ні свербит, ні болит, бо то вже до него, а ни до мене тогди липнет. Тай ти, Ива'», – сказав він до мене остро, п'ючі порцію горівки за порційов – «ек хоч, аби я зробив тобі насланне на Иванчіка, то укрій мне чорним сукном тай три рази прость, то я тогди тобі зробю на него насланне, еке лиш собі захочеш».

«Тай ти так зробив?» – допитливо запитавси Шкиндя.

«А шо ж ти гадав, шо може ні? Мусів смих перебрати тоту нехар на свою душу. Най зчєзает. Тфі», – аж плюнув з досади Довгий тай говорив далі, гірко всміхаючіси. – «Але чорт бери, добре, шо вже раз зможемо на нім добре поїхати. А міні, то вже й так все одно, ци по смерти будет зо мнов цап ци баран, бо я й так гаразд добре знаю, шо нікуда инуда ни піду по смерти, лиш просто в Чорногору град ковати. Й то просто в Нисамовите одзеро, й то аж на саме дно».

«А я за тобов», – засмієвси Шкиндя тай закрутив бесіду на инче:

«А питавси, може, Дарадуда шош и про мене?».

«Но, но, та ше си питаєш ек би назбитки?» – здивувавши Довгий таким питаннем – «Та ек ни питавси – питавси, й то ни раз, бо лиш наколи я до него поріг у хату переступив, то він видразу борше запитавси: «а Шкиндя де?» – А ек я видповів, шо в хати лишивси, то він охаблено сквацивси на мене тай сердито міні виговорив: «Побардзував старим лайдак, бо ни прийшов д'старому на бесіду. Ци дужий він? Дуже мня кортит видіти Шкиндю тай шош з ним поторкотіти. Та набутиси трошки при «нижурници». Я ййго дуже навиху. А так страшно вже давно то було, ек ми си оба виділи у воросі».

Тото віданє від Дарадуди, то аж ййго зносило, такий був рад, шо Процьо – діждав би – ни забув про него.

А Довгий, поштуркуючі Шкиндю локтем у бік та фіг'ляво усміхаючіси, ніби пригадував ййму ййго молоді літа, шепотів ййму в саме вухо так, аби то бірше ніхто ни зачюв:

«А Дарадудиха, то вже таки розторкотіла була міні голов, уводно бірше нічо ни говорєчі, лиш про тебе – біднику – розпитуючіси. Цілий чєс ми доідала, коли то ти до неї в гості на Волоский перейдєш. Вна дуже банувала, чєму єс ни прийшов разом зо мнов».

Шкиндя прилипачко з того смієвси, а Довгий фіг'ляво запитавси:

«Мині си здаєт, Дми', шо ти ді, біднику, був відєв з нев колис май молодшим ни чюжий, шо так по шшірости кортіло її шош ни одно про тебе знати?»

«Шкода, шо ти лиш то так пусто гадаєш, Ива', кріс душу тобі маму псом», – вид'їдавси, сміючіси, Шкиндя, – «та то така пудно охаблена жінка, шо я би був з нев ніколи ни міг спати, хоть бес ми був платив. А зрештов, хоть би вна була й єка пишна молодиця тай хоть бих був мав єку охїть на ню, бо жінка, прото, кожда юда – то я нізашо у світі бих си був ни зважив з нев зажертувати, бо я си боев Дарадуди, ек вогню. Тай хто би си ни боев біди?..

«Тай добре єс робив», – весело сказав Довгий, тай шош вже инче погадав, бо заговорив: «Але ми тепер лишім це пусте говорити, а говорім до рєчі, то шо мусимо говорити, бо хоть казав Дарадуда за Иванчіка, шо він пусте, а я все-таки свої говорю,

бо ек то кажут, «біда ни спит тай хати ни маєт», таке з Иванчіком. Треба си до него розумно брати, хотівше звернути ййго з ніг, бо він ек би си добре попуртав, то нима бізівности, может и нас звернути з ніг, бо він, видко, шо добрий свердлик».

Шкиндя притакнув головов тай довго оба виражєлиси шош пошепки, сидічі в потемку, ек злодії, бо каганец Шкиндя навмисне ни свїтив, аби їх хтос ни пидвидів разом, радічіси.

Довгий, розбераючіси в потемку легати спати на задній лавици, фаливси Шкинди:

«Дарадуда зробив на Иванчіка таке насланє, ек то ми хотіли: наслав ййму в голов стрілу, тай ек він сегодне на толоці в ййкимос питю віп'єт то насланє, то тота стріла будєт ййго в голові карнувати ціле житє, бо лєдві він потрафит уже вигнати собі її з голови. Але напровсєке, ек би трафив на лік вид стріли, то однако ййму вже ніколи ни будєт з медом, бо Дарадуда напровсєке разом из стрілов наслав ййму й лісну, шо низадовго ййго опелюскаєтси».

«Ото чоловік, тот Дарадуда, прожив би», – говорив задоволено Шкиндя, стелічі Довгому на задній лавици за столом грубий вовнений ліжник.

«Ой дїправди то такий чоловік, шо другого туда такого нима», – сказав Довгий, легаючі спати, аби ше хоть чєсок припочіти, заким зробитси добра днина.

XV

Тої ночі, то Иванчік спав у пасіці коло бжів. Але цілу ніч и на волос ни уснув, бо чогос так пудно тежко було ййму на души, шо здавалоси, шо таки розсїдаєтси ййму серце в грудєх. Він цілу ніч пудно снітувавси, бо ййго душа шош нидобре вішшювала, але шо, то ни міг збагнути.

Тота ніч, то була така видка, шо мож було мак зберати, бо місєць лиш урєди-годи грав на земни тїнями хмар. А така була студєна тота ніч, ек би сїчня, бо упала на траву велика роса тай цілу земню собов охолодила. Вже по тій росі було пізначно, шо другий дєнь, на Ілія, будєт головне веремнє. Будєт добра погода на толоки до кішні.

Єлена тої ночі, то вже ночувала в брата Шкинді на кухарїню

під толоку. А син Лесьо, що спав нидалічко пасіки, в надвірній кліті, то пудно дивувавси, чо Иванчік досвіта так тужно играв у флоєру, шо аж плакати си хотіло? Це йиго дивувало, бо Иванчік, бувало, ніколи ни був лакім играти досвіта у флоєру тай то ше такої тужної, шо аж серце в'єло вид неї в грудех.

На Ілія, то Иванчік так досвіта устав, шо лишень міціцько зачело си заводити на зорі, тай пишов у садок роздвітитиси, ек виглядаєт надворі. Йиго за босі ноги шшіпала роса студіньов, бо тот заранок, то був такий холодний, шо брав си аж отеk трoшки приморозковатий.

Над річковов долинов та над кітловинами Білого й Чорного Черемоша, від Скупови по Круглу, Деречок, Буковинські Кичіри, Писаний Камінь, Ігрец, Бубки та по Костричу лежела фалдистим помостом сірава густа мрєч, укриваючі широчезнов рівнев, ек одзеро, всі долини й кітловини, виповнеючі їх собов помижи гори аж по самі береги сино темно виднокруга так, шо лиш дес-ни-дес визирали з сірої мраки шпилі гір – кичири, отеk би ніби голови заклетих королів, шо то цілим своїм тулубом аж по самісеньку шию купалиси в сухім сиватим мори мраки. А з великого сходу, то потєгав желкий вітрец на погоду.

Сонце зразу, то ніби мглистий місець, вилізало з пречервоннов тварьов з-поза високих кичир, зазераючі з широчезного неба на падолу земню, чімраз то веселіше див'єчіси своїм праведним зором на світ, а нарешті, то по цілим помості сірої мраки золотом розсипало своє єсне світло, шо сріблило сіру мраку та золотило свойов мовнев вершки кичір, благослов'єючі на добрий день їх, а з ними й цілий світ, тай Иванчіка, шо моливси від шшірого серця, цілов душев свого тіла до Прєсвітлого Бога-Сонця – Держителя світа. Тай аж ек цілком зійшло сонце, то аж тогди Иванчік скінчив свою ранішну молитву до Бога-Сонця, поклонєючіси йиму, клонив свою голов оперед ним низко аж до самої матери-земні, цулюючи на ній до трох раз сліди праведного Сонечка, а з ними й матір-земню, кормительку всеї диханії на ній.

Але тот тусок, шо на него був напав уночі, то міціцько йиго минув аж тогди, ек він пішов у хату та обмивси видгашенов ватров на воді, набраній з дев'єтьох головиц, тай ек напровсеке поклав від себе оборону та зробив протів насланя обертин.

Але однако тот тусок, то видкотивси йиму нинадовго, бо ек пив у кліті з миски свіжего молока, аби ни бути нашєсерце, то так пудно був захлинувси, шо то молоко аж йиму кріз ніс порсло, тай він уже йиго бірше ни пив, бо хоть нивістка Єлена й ударила йиго три рази на відлю кулаком у шию, та сказала: «Най си на цім станет», – то однако йиго душа повішшювала, шо він таки мусит шош погане попацити, бо захлинувси, а то ни на гаразд, лиш на єкийс клопіт.

«Ігій на те, бідо! Зчєзни та пропади, ек я си пудно захлинув», – затривожено відвертав борше він вид себе тот клопіт, шо йиго душа вішшювала, та обтерав рукавом сорочки слизи з очій, шо облили йиму цілу твар.

На того Ілія, то в Иванчіковим сусідстві були аж дві толоці на кішню: одна в йиго доньки, а друга в жіночого брата Дмитра Шкинді.

Він на обі ці толоці був прошений тай на обох тих толоках варто би було йиму бути. Але йиго тєгла бірше душа пити на толоку до доньки, ек до Шкинді. Ек сонечко лишень було в обідки, то в Шкинді на Кичірі в траві вже прокєлоси було одним ключєм п'єтьдєсеть и штири косарі. А в Иванчікової доньки, в Жолобі, видко було лишень шош трийціть косарів.

Иванчік сказав: «Чєс и міні йти на толоку», – узєв на плєчя косу, а в руку тайстринку з брусєм, бабков, клєвцем та кушков тай пишов на толоку до доньки, бо подумав: «Хоть у неї сєгодне на толоці буду водити менчим батогом косарів, ек бих їх водив у Шкинді на толоці, то біда бєри кортєчку, йду до доньки, бо до Шкинді на толоку чогос ніраз ни тєгнет мя душа йти».

Та лише він зийшов вид хати на Старе Дворишшє пониж Ріжі, а то хтос на него так голосно закричєв з Семнєнівскої буковини: «И-и-и-ва-а-а'», – шо аж він си верг.

Обіздівси, а то кричіт на него йиго Єлена.

Він став тай сердито обиззавси:

«Го-о-ов! Єкого чьорта на мнє кричіш?»

«А ти куда йде-є-єш?»

«На то-о-ло-о-ку до-о до-нь-ки-и, в Жолоб».

«Ану верниси на годинку, Иванчіку, д'міні, маю лиш шош тобі сказати», – просила Єлена на всий рот, біжучі, шо нога затєкала, довстріту д'нему.

Иванчік, то аж плюнув из серця, шо вна го завернула з дороги, бо ніколи ни любив завертатиси, ек си кудас був справив ити, бо казав – ек си вертай, то відтак лихо си гостит в тій дорозі. Але д'ній то вернувси, бо ни хотів на дворі дражнити звадливу біду, аби си зувезде люде ни стурели. Бо ек би си був ни завернув д'ній, то була би начес таку звадку завела, шо всі потоки би була нев виповнила, бо від її кипіня би був вух ни заткав.

Иванчік сердито довстріту її запитавси:

«На єкого чьорта єс мене завернула?»

Але хоть ек пудно обійшло її тото, шо він на ню фоснув, ек медвідь на котюгу, то однако вна тот свій гнів привалила в собі, перегнула, аби ни дражнити йиго, бо доконче схотіла перемаг'улити йиго, аби пишов на толоку до її брата Шкинді, бо Шкиндя на це її підпросив. Вна, ластечіси коло него, ек котюга коло ніг, облесно всміхаючіси, поделеку сказала:

«Та я си хотіла тебе лиш запитати, куда ти си вибрав ити, ек уздріла смих, шо ти пишов з косов кудас вдолини, а ни до Шкинді, бо я там преці кухарю на толоці».

«Та ти ни осліпла, видиш, шо йду на толоку до доньки, в Жолоб».

«А до Шкинді на толоку ти ни йдеш?»

«Ні».

«А чому ни йдеш?»

«Тому шо ни йду, тай уже».

«Ага-а-а, то ти тимунь ни йдеш до Шкинді, шо то він мій брат, тай тимунь ти йиго нинавидиш почerez мене», – сердито пулькаючі на Иванчіка очіма, зачела вна, ек потак, торкотіти, – «бигме шо це так, а ни инак є. Я ни дурна, вижу твої фіглі. Я ше то передчєра повиділа, ек просила смих те, аби ти пішов до Шкинді на толоку, а ни до доньки, шо ти нинавидиш мене тай мого брата. Бо ек би ни так, то ти би си встидав ни піти до него на толоку, ек там я кухарю».

«Ає, то так є, ек ти гадаєш, та ни куда!» – сердивси Иванчік ише гірше на ню – «Ни йду до Шкинді на толоку, бо шош мня туда душа ни тєгнет ити».

«Ає сараку, ти лиш си уводно з єкимис ворожками носиш, ек баба з штимбелем, тай тимунь у тебе тільки нараз гадок у го-

лові, ек у заїця стежок в лісі. Я ни трабую, про мене грими, куда єс си направив, тай куда ти гук горит бічі. Лиш ни треба було з Шкинді дурня робити, шо прийдеш до него на толоку за передовожу мижи косарів, бо він би собі був другого передовожу закликав, їх є доста, ек фої та листу. Але ти таки любиш брехати, нислівний єс. Раз плюєш, а другий раз лижеш. Хя, так поредні люде ни роб'єт, лиш брехуни. Ти ни з Шкинді зробиш побліку, ек ни підеш до него на толоку, але сам из себе. Ни знаю, чо єс мене пускав на кухаріне до него, ек єс ни мав сам ити на толоку?»

А ек Иванчік єв си вагувати, шо дієти, тогди вна зачела йиго добрітков підходити:

«Ану, сараку, ти сам скажи, ек то мет виглєдати мижи людьи, ек я буду набуватиси на одній толоці, а ти на другій? Таким поредним г'аздам, ек ми, то бигме шо то ни єлоси так поступати. Ану ти сам лиш подумай добре над цим, то сам зрозумієш, шо мут си з цєго люде поругати тай будут нас судити, шо ми одно одним ни трабуємо, а навіть мут гадати, шо чьорт знаєт, ек ми лихо жиємо мижи собов, шо смих си розворишили на ці толоки. Я би тебе дуже просила, Иванчіку мій любий та солодкий соколику, аби ти мене послухав, ни смішив опередь людьми мене тай сам себе, тай пішов зо мнов разом до Шкинді на толоку».

А ек вздріла, шо він єв мнєкнути, то вна, приступаючі, зачела йиго мозолити:

«Шкиндя тебе дуже просив, аби ти йиго сєгодне з толоков ни звів. Казав, шо ек би тобі вже так доконче залежєло й на дончїній толоці, то абєс прийшов зараз до него на толоку хоть лиш на годинку, зроби ти йиму гонір. Провести та виправити косарів у кішни, тай тогди мож піти на толоку й до доньки. Тай ни лиш сам Шкиндя тебе просив, аби ти прийшов на цу толоку, але навіть усі косарі мене просили, ек уздріли, шо я йду д'хати: «Скажи ко, Єленко, Иванчікови, шо ми всі дуже файно йиго просимо, най си євит він мижи нас з косов хоть на годинку, – тай ек тобі, сараку», – казала вна хєтро – «ни піти на цу толоку, ек тебе на ню тільки народа просит?».

«Та шо маю з тобов дієти, ек єс си так доконче наважила, абих на ту толоку пишов, то пиду. Біда бери, буде шо буде – ни трабую», – сказав він, нарешті подаючіси за нев.

Тай завернувси з Дворишшя до Шкинді на толоку, пішов про-

сто на Шкиндівску Кичіру мижи косарів, шо довгим батогом, оден за одним, в білих сорочках, похелені над земнев, остро пофоскували косами в буйній траві, шо легала по них скоро на земню грубими валами.

А Иванчікова Єлена, то аж таки в непки скакала, така була рада, шо переиначіла Иванчіка, бо цим зволила Шкиндину волю тай зробила собі гонір, бо показала всім, шо її чоловік мусит її слухати, хоть би й ни рад.

На толоці в Шкинді ек уздріли косарі, шо д'ним ближитси Иванчік, то всі перестали косити, попидпирані на кісета, ждали на него, говіркуючі:

«А найко, хло', шо цес зараз покажет, бо то біда – ни чоловік?»

«Та шо би ми за біда? Ой га! Хя! Тай шо він ніби годен таке показати нам, ніби й ми ни косарі, ци шо?» – офукнувси на косарів из заздлости на Иванчіка Обарінчук, – «Хіба ви си йго боїте, а я бігме шо ні», – дувси він, гордо позераючі на свою косу.

«Піть гет, сараку, лиш ни гали таке тай ни здоймайси пусто, шо ти йго перекошиш», – насміваючіси з него, видразу взяли йго косарі на кеп.

Але він їм ни дававси:

«Я ни галю, лиш кажу, шо ни чую йго в кішни, бо ади й зараз тну наперед него, так шо навіть си го й ни запитаю, ци він би ни рубав наперед мене».

Косарі смієлиси, а Обарінчук постав'євси: «Мете видіти, шо таки навмисне буду косити наперед него, бо хочу видіти, ци він годен шош ми подієти за тото, шо я го понижу в кішни? Хочу, най він раз покажет, шо він знаєт тай шо значіт».

«Ану лиш йго зачєпи, то ше до вечєра меш рубати далеко за мнов ззаду», – перечівси з Обарінчуком найпушший косар, Мичкало, шо завжди мижи косарями косив ззаду, – «Ой ек так ни будет, то наплюєш ми в лице, бо я Иванчіка добре знаю. Ни раз тай ни два вкупі смих з ним косив. Ає, ше ти меш, а ни я, на цій толоці в Шкинді сегодне плоти рахувати ззаду за косарями. Абих так здоров був, шо так будет».

Иванчік ни квапивси, помали ближивси д'косарям. На покосі дививси на ручки косарів, ек хто йку за широку ручку женет, та

ек за поступно та за присзно рубаст? Бо він любив так гладко косити, ек бритвов бритити. Ни дай то Боже було лишити гриву пид валом або високий покіс. Він косив й у чужего так ек у себе, поправді. За йго косов покіс, то лиш дубленівси, бо він утинав траву аж из земнев так гладко, шо на йго ручці завжде мож було молотити, ек на току. Тай вузеньку ручку, вид коліна, то він ніколи ни гнав, бо в него завжде була ручка широка, з-поза плечя брана.

«Боже помагай», – привитавси він з косарями.

«Дсковать! Най и тобі Бог помагаєт, Иванку», – гуртом всі, крім Обарінчука, видповіли косарі.

«Ек май дужі сте?»

«Гаразд, ек ти, Иванку, дужий?»

«Ци миром?»

«Миром, слава Богу», – відповідали косарі, поводиті очіма то на него, то на йго косу.

«Ци приймете мене, ґазди, на кішню мижи себе, бо я си гей шош трошки приборив?» – отєк аж нисміло запитавси він.

«Та ми знаємо, Иванку, чо ти си приборив – бо жінка в Шкинді на кухаріню, а ти сам дома, то відав ни загнаний спав єс, біднику», – зажертували до него косарі, а відтак поважно говорили: «Приймемо, Иванку, тебе, ек би ні. Та ми раді, шо ти, нарешті, євивси оттут мижи нас, бо ми, ни маючі доброго передовожі, від рано тебе визираємо мижи нас».

Ця бесіда пудно обійшла Обарінчука, бо видтепер, то він був вид рано на цій толоці за передовожу, а косарі нараз так пудно йиму шерпнули гонір тай понизили йго.

Иванчік знав Обарінчукову натуру тай видів, шо він аж розсїдаєтси з серця на него, шо він прийшов на толоку. Але ни зачєпав йго, удав, шо ни видит йго.

А Шкиндя у вочі, то так з Иванчіком, ек би з рідним братом привитавси, бо про людске око удавав Иванчікови великого побратима. Але шо в йго серци дієлоси на Иванчіка, то ніхто ни міг зміркувати, бо то страшно потайна котюга була. Він в души, то бажів Иванчіка втопити в лижсі води, а при людєх наєві, то декував Иванчікови, шо ни погордував ним тай схотів прийти до него на толоку.

«Дми', а Довгий є?» – запитавси позгоді Иванчік.

«Ні, нема», – хетро усміхаючись, казав Шкиндя – «...Тай ни треба міні того пустяги на кішню, бо він лиш довгий, ек коромесло, а косар, то нідочого».

«А то шо в лісі здохло, шо ти так за него кажеш?»

«Та бо я правду кажу», – засмієвси вдавано Шкиндя.

«А, може, то він через мене ни прийшов на толоку?» – ни попускав Шкинди Иванчік.

«Ийде через тебе! Ні, ни прийшов, бо він до коси такий завзятий, ек жид до солонини».

«Тай ни прийде?» – знов нидовірчево запитавси Иванчік.

«Та ни знаю, може, у вечер на данці прийде, бо я просив йиго: «Прийди ко хоть у вечер на толоку, бо будет Иванчік, тай шош ниодно поговоримо». Але ци до безпеки прийде, то ни знаю».

«Ає, того кортит зо мнов поговорити? Абесте оба так жили, ек це правда», – завіреючись Иванчік на Шкиндю, без обрізків йиму вицебенькав – «таже від Костівського весіля тот мене так навидит, ек око сіль».

Шкиндя фіглярво всміхнувси: «Голодній курці завжде зерно на думці, так и тобі, Ива', відав лиш це пuste уводно в голові шумит, а ми з Довгим давно в світі вже про це забули, так шо й ни нагадуємо за то ніколи».

«И-и-иди-и-и гет, лиш ни бреши, фіглю пустий», – нидовірчево сказав Иванчік тай поклав сарсаму вид коси в холод під бука. А Шкиндя вдав, шо ни чюв то, шо Иванчік йиму сказав. Мовчки обернувси від Иванчіка в другий бік тай зачєв ніби шош говорити з патинтарем про кішню та про погоду.

Иванчік то повидів, але удав, шо ни розумієтси на Шкиндиных фіглярх. Запитавси в косарів: «А ви си клепали?».

«Поперше ми си клепали, – відповіли косарі, – але ек твоя коса никлепана, то си клепай, а ми заждемо, бо без тебе вже ни йдемо косити».

«Та де ж би тількиий нарід ждав на мене одного, доків си я виклепаю, бо мушу си довго клепати, бо моя коса страшно затерта, тай ади єке в неї вістрє повикажуване».

Косарі ек си подивили на вістрє йиго коси, то всі ек оден сказали, аби си він клепав, бо таков затертов та викаженов косов ніхто би ни годен косити. Але Иванчік сказав: «Та ні, я

вже ни буду клепатиси, бо до чого пізно прийшов смих, а ше ек у клепаню міні прійде чєс, то шкода, шо лиш пусто йшов смих на цу толоку. Хіба лиш на то, аби косарів Шкинди забашити з клепанєм. Ни клепаюси, бо я й никлепанов косов буду икос помали ззаду за косарями чєпелати тай буду гнати свою ручку й ззаду так, ек бих її гнав клепанов косов наперед косарів».

Але з косарів однако ніхто ни поваживси рубати наперед него, бо всі ждали, аби він ишов косити наперед. Лиш Обарінчук, ни уважєючі на Иванчіка тай нікому нічо ни кажучі, тєв борше наперед косарів, бо докончє хотів бути за передовожу мижи косарями на тій толоці.

А косарі ек то вздріли, то лиш си здівили оден на одного, тай скліпуючись, шептали оден одному: «А найко, зараз будим видіти, ци то правда, шо Иванчік шош знаєт до коси, бо ек знаєт, то він Обарінчукови ни попустит, аби на нім ни поїхав. Ой ні».

Иванчіком пудно сійнула злість на Обарінчука, шо він, нікого ни питаючі, тєв наперед. Але він змовчєв, трошки заждав, аби си Обарінчук вид него відкосив май наперед, тай став тогди на свою ручку, за Обарінчуком, косити. А усі другі косарі тели за ним.

Але зразу, то Иванчік ни насідав на Обарінчука, навмисне ужожєючі, аби си він вид него видкошував чімраз бірше, став правити косу. А Обарінчук погадав, шо то лиш Иванчікова коса ни хочєт так рубати, шо він мусит її так борзо острити, то відразу зачєв си з Иванчіка посмівати:

«Ийга, отто, хло', ек твоя коса несєт далеко поправок», – тай погірдливо хіхотівси: «Хі, хі, хі, хі-і-і».

А Иванчіка тота Обарінчукова здуфальність так осердила, шо він вже видразу ни поправив брусом косу, лиш витєгнув з ременя єкийс платок, обтер ним косу тай тєв осовито за Обарінчуком. А всі п'єтьдєсєть и три косарі, шо косили за ним ззаду довгим, великим ключєм, лиш стали тай видивилиси, чюдуючись, бо здавалоси їм, шо йиго коса, то ни рубала, а лиш таки плила в траві так, ек би у воді. Привиділоси їм усім, шо йиго коса йиму в руках сама косит, бо він нев так легонько косив траву, ек ножицями стриг на вівци вовну. Їм здавалоси, шо то навіть й їх коси тели легше в траві, ек перед тим рубали, бо й уни, скуражені Иванчіком, зачєли одним темпом за ним ле-

гонько рубати косами. Остро пофоскуючі в траві косами, туширала ними земню. А Иванчік, то так дуже косив, що вни ще й оден поправок ни прійшли, ек уже він виверг Обарінчука з ручки, тай став за передовою мижи косарями на тій толоці, навіть і раз ни прав'єчі брусом свою косу.

Косарі нараз зачели си кепкувати з Обарінчука: «Та ти, хло', добрий, гоноровий косар, лиш твоя коса шош ела си робити нигонорово, бо шош зачела лихо тобі, до біди, рубати».

«То ще ни так май зараз будет йиго коса рубати», – сказав гордо Иванчік на всі косарі, шораз то острійше пофоскуючі своїов косов у траві. А косарі за ним ззаду, то вже правили свої коси шош по третому разови, а він за тот час ни правив свою косу брусом ще й раз, а однако розсипав усіх косарів назадь себе, шо гналиси ручками за ним далеко ззаду, розсипані в траві, ек восени гуси в мраці, ек розгуб'єтси понад горами, видлітаючі в далекі краї.

Він став повільнійше косити аж тогди, ек сам Шкиндя зачєв йиго просити, аби так дуже ни утівав ручков з-перед косарів, бо й так ніхто ни годен си був йиго з косарів удержити в кішни.

Иванчік послухав Шкиндю тай заждав, аж доків си всі косарі ни зрівнали своїми ручками з йиго ручков.

Перший зривнавси своїов ручков з йиго Обарінчук, бо рубав за ним, але з него, то піт чурком чурів так, шо ниточки на нім би був ни найшов сухої. Він був такий сердитий за тото на Иванчіка, шо виверг йиго з ручки, шо мало шо ни тєв у Иванчіка косов, ек у штаба сокиров. Але Иванчік ни трабував тим, шо Обарінчук на него си юшив, бо ще дог'обував весело йиго:

«А шо, хло'-Обарінчуку – ек рубают нам коси? Ге? Ану ко отепер скажи, хто з нас сегодне на цій толоці буде за передовою мижи косарями – я, ци ти?».

«Богдай си вна тобі зараз урвала, ек ес мнє нев начєсок споблічів, остатнику остатний. Але ни бійси! Бигме й я зараз ни дамси, бо абих Обарінчуком ни звавси, ек тє ни вивержу зараз из ручки», – спирскотів Обарінчук на Иванчіка.

А Иванчік на то нічо йиму ни видповів, ні біле, ні чорне, лиш си засмієв тай умовк. Але за тото, то Мицкало взєвси до Обарінчука без рукавиц, маючі на него пізму за йиго здуфальність та за посмішки в кішни над задними косарями:

«Мой ти, Обарінчуку, чуєш! Ни дрочі ко ти си так дуже з Иванчіком, бо ише раз тобі кажу, – говорив Мицкало, реготічиси, ек кінь, – шо ти зараз будеш за мнов ззаду плоти рахувати, ек лиш шош трошки май ліпше задражниш Иванчіка».

«И-и-иди-и-и ти, дурню оден, ни хамчі ми дурницу, – сердито вискіривси на него Обарінчук. – Бо я й про тебе то знаю, мудраку, шо міні би могла у траві ни тєти коса, але лиш тогди, ек би я дав собі її з рук оттакому ворогови, ек оттот», – він злісно лупнув очіма на Иванчіка, шо нидалічко него курич мижи косарями люльку тай чув тоту йиго бесіду. – «Але моя коса, то ще заким у моїх руках тай я її ни даю так борзо будь-єким дурням собі з рук, бо знаю, шо ек би її хтос обтер тим платком, шо си ним обтераєт мерцєви моровицу коло рота, то в ній би так завмерло жело, шо тогди би рубала так у траві, екби була в плат завита. Але заким, то ще моя коса так легонько рубаєт у траві, шо я си бигме ни бою, шо зараз ни вивержу Иванчіка з ручки тай ни буду знов наперед него косити».

«Шкода, шо лиш си фалиш пусто, Обарінчуку, бо так си ни станет, ек ти хоч», – остро сказав Иванчік, тай побіг вдолину пониж косарів, на Обарінчукову ручку. Перевернув йиго вал, шош пошепотів, а ек вернувси на свою ручку, то сказав:

«Аж оттепер усі будут зараз видіти, хто з нас двох будет плоти рахувати ззаду за косарями, ек ти си так дуже бізуєш на свою косу тай фудулишси, шо вивержеш мнє з ручки. А я клиниси, шо ни то шо ни озму твою косу в руки, але навіть до того млавого чєпеля тобі й ни докенуси». Поправив свою косу тай разом з усіма косарями наперед них, ек передовою, повільно косив на темпо, бо вже ни хотів знов розсипати косарів, тай уважєв, аби, гонічиси за ним, ни перєслуговатили косами ручки, ни лишєли гривий під валами тай аби добре утинали покіс.

А Обарінчукова коса, то лиш нараз так зачєла рубати траву млаво, ек би її хтос навмисне таки завив у плат. Гет загубила жело так, шо лиш ела микати тай мнєти траву, а ни гладко її утинати. Обарінчук зачєв згуста косов махати, тай здрібна, а ни поступно за нев ступати, тай шочєс зачєв си острити, пишчучі брусом косу, так шо ни за великий чєсок виверг йиго з ручки й найзаднійший косар Мицкало, довлегу сміючиси з него, шо він лишивси позадь косарями плоти рахувати, а Обарінчу-

кови, то лиш лице си лупило, що він з передного косаря став задним, тай то гет делеко позаду косарів візси за ними.

Обарінчукови зробивси пудний встид, бо до тепер, то всі йиго уважєли за такого великого випинку, шо ніхто нігде ніколи навіть ни посмів бувало йиго зачєпити. Всі си йиго боєли, бо він знав харамани пускати.

Він завжди мав при собі в дзьобни для хараманів живу гадину. Тай, бувало, идучі вид церкви, єк повернет до Чулого на Дубовій у коршму почестуватиси з ґаздами та седет з ними за стів пити горівку, то лиш шош шепнет у дзьобни гадині, а вна в тот раз розів'єтси з кочільця тай лиш си посунет вид него з дзьобні просто на жидівску постіль, у подушки. А жиди, то такий ґвавт заведут, шо аж годі вуха заткати, а Обарінчук з ґаздами, то з того до надсідку смієтси, бо жиди, то аж ґсобі пейсики мичут зострахе перед тов гадинов. А єк єкас жидовина поважитси д'ній наблизити, то гадина в тот раз, лежєчі на жидівских бебєхах, підоймет голов, випустит желце та єк засипит на жидовину, то усі жиди аж попид лавиці лізут, такий дістают вітер вид тої гадини.

Тай, бувало, доків Чулий ни покладет оперед Обарінчука на стів кварту оковитої горівки «почесного» та доків низко ни поклонитси Обарінчукови, то дотів та гадина там лежит на жидівских подушках. А єк вже йиго убогомолєт жиди, аби узєв собі гадину, то він у тот раз лиш засвишшєт на ню, а уна зів'єтси в кочільце та єк прудькнет собов, то просто штрикнет знов йиму в налагожену на нїм дзьобню.

Тай почєрез ту тото гадину, то усий нарід мавси в гадці перєд Обарінчуком тай боєвси будь-хто йиго шош почєпати, аж на Шкиндїній толоці ни побоевси йиго перший Иванчік, тай так пудно шерпнув йиму гонір, єк ни Обарінчукови, тай побідив йиго, бо доків Обарінчук йиго ни перєпросив за тото, шо був йиго понизив, то Иванчік йиму в кішни ни попустив. А єк перєпросив Иванчіка, то Иванчік єк обтер йиго косу тим своїм платком з рементини, шо утерав и свою косу, то й Обарінчукова коса знов стала добра, навіть шє ліпшя, єк була перед тим, бо єк тєв нев у траву Обарінчук, стаючі знов на свою ручку за Иванчіком, то аж си викрутив за нев, так легонько поплила в траві. Навіть ни чюти було, коли рубала траву.

А єк вни оба вже були добрі, то Иванчік казав Обарінчукови, шо він си йиго гадини ни боїт, бо ни боїтси їх, хоть би їх и тисічі було. Можєт навіть мижи ними й голий спати тай ні одна йиго ни вкусит, бо він знаєт їх всіх заклинати. Навіть хоть де на поли, то він можєт имити гадину, бо єк лиш си подивит в її очі своїми очіма, то гадина видразу станєт так тихо, єкби він її заморив, тай тогди з нев робит, шо хочєт, бо доків її ни розклинєт, то вна ни кєнетси з того місця, на котрім він її заклинєт.

Єк то говорив Иванчік Обарінчукови, то всі косарі ни могли зійти з дива дивєнного, йикий великий прєхтикант вибравси Иванчік в ниодній рєчі, вірічі в усе то, шо він говорив, бо тепєр перєконалиси на власні очі на Обарінчуковій косі, шо він за одєн тай шо значіт.

А Шкинди, то аж дихати ни давало, так то все пудно йиго боліло тай сердило.

Сонєчко лишєнь було сполуднє, єк косарі сїли в холод під бука припочувати та курити, а чєлідь винєсла їм пити в бєрбєницях розводу – розведєну водов квасну гуслінку. Алє Шкиндя ни дав Иванчікови пити того розводу, бо запросив йиго на чєсок до сєбє в хату погостити ситов.

Иванчік був так страшно розигрїтий, шо аж з него пара схувала, а так схотїлоси було пити, шо аж слина в роті йиму си ґлєджїла. Ни мав навіть чїм плюнути.

Шкиндя завїв Иванчіка у вишну хату, бо там так було холодно, єк би в єкійс ємі, бо вліті там ни клалоси ватру.

Иванчік видразу сїв на передну лавицу коло стола, а Шкиндя борше узєв з полиці прилагожений погар сити тай дав йиго Иванчікови пити, юдічі:

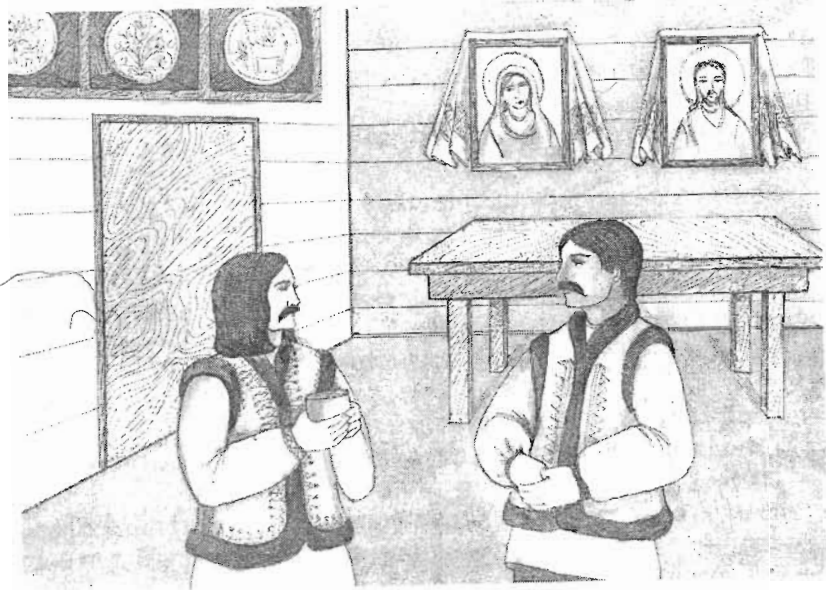
«Нако, Иванку, пий цєї сити, вна така холодна, єк лід, зараз нев си видхолодиш».

Иванчік чєрез спрагу так жєдно хапнув тот погар тай випив з него одним махом всю тоту ситу, шо навіть забувси на ню перєд питєм три рази хукнути, так єк то він завждє мав звич хукати три рази на все то, шо пив, аби чєсом ни спити єкіс чєрі, нєтлю або й пидлагоженє на него насланє.

А Шкиндя єк то вздрїв, то в тот раз лиш так, єк лис, хєтро викрутивси вид Иванчіка тай порс з хати надвір, аби Иванчік ни заздрив на йиго лиці тої злосливой усмішки, шо поєвиласи

на нім з радости, що через ниосторогу Иванчік в тій ситі випив зроблене на него в Дарадуди насланне.

Тай Иванчік видразу здогадавси, шо то за ситу дав йиму випити Шкиндя, але пропало, бо погостив так, ек тот медвідь, шо нинадійно впадет у пидлажену на него сітку. Навіть вже запізно було й оборону покласти протів наслання, бо ше навіть ни поклав з рук погар вид сити, ек нараз йиму потемніло в очех тай шош так пукло йиму в тімню, ек би си шош урвало йиму в

голові, тай ек би буковий лист, лиш си потегло в потилицу, там стало тай так пудно йиго там завертіло та закололо, ек би хтос йиго там сугаком колов. А в цілій голові, то так, ек би буря, пудно зашуміло, аж у вухах йиму задзвонило та зацвіркотіло, ек би свершки там цвіркотіли.

Иванчік видразу порозумів, шо в тій ситі дав йиму Шкиндя спити насланне, на него зроблене, аби го сказило.

З нужди аж руки собі зломив, шо ни посокотивси ворога, тай бірше в тій хаті й ни закрутивси, лиш просто пишов між косарів

на Шкиндівску кичіру, а за ним ззаду потегси помали й Шкиндя, ек нидобита ґайда.

Тепер упало на гадку Иванчікови, чоґо йиму так було цілу ніч тежко на души тай чоґо то він так пудно був рано захлинувси, але все вже пропало, бо через юду-жінку пишов до Шкинді на толоку, а він зрадов потрафив йиму в голов наслати насланне, з пізми за розмовленне жебівцем у Костюка на весілю пістолет.

Хоть пишов був Иванчік між косарів косити, але вже ни докосив він деньку на тій толоці. Пішов д'хати, бо пудно лупало та шпигало йиго в голов, тай ни переставало в ній шуміти, а у вухах дзвонити.

XVI

Мірні дві неділі від Шкиндиної толоки лежєв телешем слабий у постели Иванчік, без памнєти, екби на дурну болу. Цілий чес у тій тежкій лежи боровси він из смертьов, бо вічно однов ногов уже був на тім світі. А через три дни ек ніч-день, то вже свічку йиму смертевну світили до смерти, аби ни умер без свічки, бо на тім світі був би вічно в п'їтьмі.

Вже ніхто ни гадав ув оден раз, шо він переднітси, тай окриєє з тежкої лежі.

Тай хто то знаєт, шо то би си було з ним стало, екби були ни добрі люде мальфарі та примівники. А примівками, то захопили йиго від смерти тай ни дали без чесу чоловікови вмерти. Бог знаєт куда нирєли по примівниках та мальфарях. Скрізь си носили, лиш де за єкого примівника вчули, тай увезде питалиси, вид чоґо би могло помочі Иванчікови, тай усе то робили, шо лиш хто казав тай радив.

Курили Черногірськими зілями, та зілем аж з Сочєвського монастиря вид Светого Ивана Нового, та з Манявського Скиту. Курили ладаном та осинов. Усілекі купелі прибаґали: з женєпину, жерепу, з шишок, з смерекової фої, з муряховини разєм з муряхами та купали в набраній трині з сіна оплотами. Ратували лиш ек уміли та могли, але то все мало шо помогало.

Аж таки Иванчіків брат Джюнда дав йиму своїми примівками трохе видіти світа, бо наразі, то найліпше вид него си йиму помогло. Джюнда й на крок ни відчєкав вид него, й по два рази

денно видберав з головиц воду, видгашував ватри, тай цілими годинами над нев примов'єв то в хаті в куті коло печі, то пид каглов у хоробах, то надворі, мижи вікни пид середним сволоком на приспі. Залежело то, де він примов'єв, вид того, еку примівку він примов'єв тай вид чого.

Він, примов'єючі, то голосно бомборосів, ек медвідь у малинах, то так потихоньку шепотів примівку, шо лиш видко було, ек губами мелькотів. То, хітаючіси над примівками, ек жид над приказаннями, так голосно позівав, шо аж біда знаєт відків було чути, то так натегавси цілим тулубом, ек би йиго шош було ничісте натегало, розкегало та розперало. Шочес хікав на примівку та спльовував на відлю. А видгашуючі ватри на примівку, дививси на вуглики грани, ек падали на воду та ек си крутили на воді, а вухом надслухав, ек уни піли, погасаючі у воді, бо по тім всім пизнавав він, шо то за наслане наслали вороги Иванчікови тай полудь того знав, ек йиго примівками та зілями вигонити.

Джюнді уводно показувало на примівці, шо то у голов була наслана йиму стріла разом з ружев. Пізнавав на примівках, шо то була наслана йиму ни будь-єка стріла, а така погана, шо вид неї будетси, преч би си казало, тежко йиму й вилічити.

Він клав Иванчіка на опецок, головов на хату, тай обкурюючі наокола голов г'нотом та зсипаючі на ню примівку, на всу хату так голосно примов'єв вид стріли, шо аж кріз вуха си промикала всім та йиго примівка.

А ек кінчєв примов'єти до голови вид стріли, то робив три дев'єтині г'ушечок з трібного, лененого повісма, ни засукуючі їх. Застелював голов та твар Иванчікови чілідинсков помітнов черленов запасков тай, палічі на тій запасці до трох раз по дваїцїть сім ленених г'ушечок, палив він Иванчікови до голови «ружу». Підпалюючі скіпков г'ушечки одну за однов, наголос примов'єв:

«Палю ружу вітрову
Наслану-заспану, вихрову,
Задавнену, заклінену
Їх то визиваю, викликаю:
З волося, з-під волося.
З шкіри, з-під шкіри.
З пліви, з-під пліви.

З усіх кісточок, з усіх суставочок:

З лиця, з голови, а з волося вон

Визиваю, викликаю –

На тридев'єту гору відсилаю,

За тридев'єті двері запераю.

Тридев'єтими замками.

Там її замикаю!

Є вас, руж, сімдєсєть и сім,

А я вам знаю короткий лік усім».

Вигріваючі Иванчікови тими ленєними г'ушечками голов та твар, одним махом примов'єв, голосно викрикуючі, шо він знає їх:

«Визивати, викликати

Випалювати, заклінати:

«Ци єс черлена, ци єс зелена?

Ци єс чорна, ци єс біла?

Ци єс з бешиг'ов?

Ци єс з стрілов?

То я вас усіх знаю й визиваю,

Усіх вас викликаю й заклінаю:

«Єк сонце траву припікає,

Тай роса присихає, зчезає

Тай и ти на цим тілі присхни,

Зслизни, зчезни, пропади,

Єк шум на воді, мертвий у гробі,

Єк слина на земни!»...

То була Иванчікови наслана ружя в голов, бо вна, ек дурна, хапала з черленої запаски, Иванчікови з голови горючі г'ушечки повісма й вихром їх несла аж у стелю.

А Джюнда, шо вже спалив дваїцїть шіст повісмнєних г'ушечок, то дваїцїть сєму ек запалив, то хапав її борше з запаски на скіпку, ніс у піч тай пускав кріз каглу надвір:

«Пускаю тебе, руже, з димами, з вихрами,

Й там ти в димах, у вихрах зчезни, пропади!»

Вертавси борше д'Иванчікови, перевертав запаску тим боком, шо була наверх, до тіла. Побожно здував з голови та з твари йиго ружу навхрест, зхуюючі та спльовуючі до трох раз: «Ху-тфі, ху-тфі, ху-тфі», – за кождим разом твердо примов'єючі:

«Вид Бога-Сонця тобі вік,

А вид мене зкопит скорий лік!».

Так спалив усі три дев'ятини повіснених ґушечок, й ек допадив послідну ґушку, то здоймив Иванчікови з голови запаску тай сказав:

«Ива', ану оттепер борше хукни три рази тай три рази плюнь на відлю, то меш видіти, шо тобі зараз полекшеет на голов, бо я спалив докладно тобі ружу. То вна мусит тобі зчезнути з голови, ек лиш ти хукнеш тай плюнеш».

Ек Иванчік до трох раз хукнув тай три рази плюнув на відлю, то видразу почув, шо йиму трошки полегчело, тай подекував Джюнді, шо по розумови спалив йиму ружу.

Від того чесу Иванчікови зачело так дуже легчети, шо він борзо потемедивси тай зачев лундигати ногами по земни. Перевивси з тежкої лежі.

Але хоть устав він з тої лежі, то однако ни цілком видужів, бо оглух, тай уводно лупало та шпилело йиго в голов та дзвонило йиму у вухах.

Гркий світ, а ни житє стало для него.

Икос раз, ек Єлени ни було в хаті, то Джюнда зачев з Иванчіком говорити про йиго слабість, бо при Єлені, то він ни хотів говорити, бо їм обом ніколи ни йшли роги до купи.

«Ива'!»

«Гов».

«Мині уводно показувало на примівці, шо то стріла тобі є наслана в голов», – переконуючо сказав Джюнда.

«Инак ни є, лиш так», – притакнув Иванчік.

«Тай міні си здаєт, Ива', шо то ніхто другий тобі то ни зробив, лиш Шкиндя з Довгим?»

«Бізівно, шо то їх робота, Біг би їх тежко побив, ек погано мнє збавили», – заклев Иванчік.

«Тай міні си видит, шо то насланне, то дав тобі Шкиндя спити у ситі в него на толоці?»

«Тай я відразу то здогадавси, ек лиш випив тоту ситу, бо то нараз мене тогди залупало в голов, але ек я здогадавси, то вже все було запізно, бо стріла вже була в мене у голові».

«Но-о-о, видиш! А правда, шо так? – задоволено фаливси Джюнда – я ни помиливси, бо знаю, шо говорю, бо це міні цілий чес так показувало, Ива', на примівці, ек я тобі примов'єв».

А ек закурив Джюнда на короткім правім чобуці глинену че-репаху, дрібно пошиту мосендзовов дрітьов, тай прокашлавси здоровсно на всу хату, то зачев фальковато Иванчікови розказувати:

«Гм. Гм. Братю, це тобі наслана дуже погана стріла. Ає. ... Видко по ній, шо ни будь-єкий мальфар її зробив, а добрий... Ця робота, то мала їх дорого коштувати. Ой дорого... Бигме ни брешу, ек кажу, це така стріла, шо навіть я ни годен тебе вид неї злічити... Тай відав суда поблизу нима й другого такого примівника, аби потрафив тебе вид неї вилічити. Тай таки я такого суда ни темую! Ні. На мою гадку, то лиш шкода пусто працу розносити тобі коло наших примівників. Я гадаю, шо ти мусиши дати, Ива', оттуда!» – Він махнув руков в бік полицного викна на Буковинські гори, бо лиш там, на Волоскім боці є, Ива', шочоло-мальфарі. А суда... – він махнув байдужно руков, – то лиш шкода з ними пусто заходити, бо правду ти кажу, шо то все пусте. Правда, й вни шош одно любо знають бамбірिति, але ни так, ек оттуда». – Він знов справив руков на Буковину – «бо наші примівники, то навіть и нивмівалиси тим примівникам та мальфарям дорівнати. Тай порешті, то й нима диву, бо то здавен-давна, то ни ішли примівки й мальфи відсив туда, лиш завжде всі примівки й мальфи, то відтив, з-під сонця, зі сходу вни до нас заходили. Тай навіть і тепер, то всі нові примівки лиш відтив си суда заносет. Бо ади и я, то ни тут, лиш там навчів смих си шош трохе примов'єти тай мальфувати. Тай тимунь ни фалюси, але я таки шош бірше знаю від отцих наших примівників примов'єти, бо це – то кулешіники, по бірший чести самоуки, дес по слову нахапкали вид головних примівників, ек уни примов'єли, поскладали то докупи тай примов'єют, але то нікуда, та їх примівка.

А на Буковині, туда, коло Семакова, у верхах, то й до сегодне по-волоски примов'єют примівники головні примівки. А розказував ми оден старенький примівник у Рус Бовулі, шо давно, то примов'єли й по-турецки, а ше давнійше, то примов'єли ише икимос инчим езиком, таким, ек туда, на сході, пид сонцем говорет ним. А відтак поперекладали тоти примівки на турецку мову, а з турецкої на волоску, а з волоскої на нашу, тай оттак то, Ива', головні примівки Бог знаєт з єких далеких країв

зі сходу до нас замандрували, тай и ми ними ратуємо або збав'ємо людей, худібку та манну в коровок.

Тимунь то, Ива', я й тобі добре раджу, шо наколи лиш трохе почувши май ліпше у путери, то махай відразу туда, на Волоский бік, бо лиш тоти тобі примівники дадут раду тай найдут на стрілу лік, а тут, то бигме шо ні!».

«Дай ти Боже, Федку, здоров'є», – декував Иванчік Джунді. – «Шо ти ни дав міні загинути в першім фудзі, тай виджу, шо й тепер, то радиш мене по шшірости. Дай Боже, абес ніколи за це на лихе місце ни ступив».

«Ой бигме, шо поправді, братчіку. Дай Боже, днинко света, запашна, праведне Сонечко то в мої груди, шо я тобі зичу», – заклевси Джюнда, тай потрясаючи Иванчіка руков за плече, переконуючо сказав, – «Таже, хльо-о-ов', ми рідні братя, то оден одному мусимо помогати. А порешті, то ти хоть бес був ми й чужий, то я би за тобов й у вогонь штрик, так те навижу, бо ти є справний, а ни фіглявий чоловік. Шо ти є справний, то я переконавси ше тогди, ек ми ділилися нашев отеччінов по дедиковій смерти. Тогди я повидів, шо ти є за чоловік, бо ти був мижи нами старший, то міг єс нас усіх скривдити в поділі, а ти це ни зробив, бо навіть ше єс свого ґрунту на нас, менчих, попустив».

Иванчік похітав добродушно головов: «Ой поправді, абих так поправді на цім маєтку пожив», – по-шшірости заклевси Иванчік, тай говорив: «Братю, та ти розумієш, шо то значіт ділитиси з другим земнев? Тай до того ше отеччінов! То страшна річ. Головництво нираз мижи родіюв над поділом ґрунту буває. Кождий зависливий хрестенин, то хотів би екнайбірше для себе залямати, а другий, то най здихаєт під плотом. Люде забувають за справедливість, шо то рівно треба си поділити. А я це зроду ни любив, бо люб'ю справедливість. Зроду дуже хотів смих, аби й другий так мав, ек и я, тай жив так ек чоловік, а ни гиб з голоду. Ніколи ни любив смих нікого окривдити тай ни любив смих чужев кривдов жити, бо чужа кривда нікого ни грієт. Тай зроду чужев працев ни гудував смих си тай ни годуюси. Ой ні! Люди всі повинни бути рівні на світі, тай одни одних ни повинни кривдити, так ек то було в давнині: тай тогди, в старовіках, була любов на світі. Тай земні було доста, усім текало. Ніхто си над нев ни бив, ни різав тай ни процесувавси, бо вся

земня, то була Божя тай людска, а ни так, ек то є тепер, шо кождий би хотів усу земню лиш для себе самого загарбати тай на ній си ширити, а другим, хоть би то був йиму й рідний брат, то ни питаєт. Най гинет. Тай тимунь то тепер повстала така нинависть на світі, шо оден одного иззів би через земню. Навіть рідні, діти одної старині: братя й сестри, шо змаленьку гудуютси з одної миски на однім столу, а ек прийдетси їм ділитиси відцівсков земнев, то їдетси над нев, ек риба в воді. Б'ютси, ріжутьси та процесуютси. Через ту земню оден одного втопив би в лижсі води, ни питаєт тим, шо вни рідні тай шо вни діти одної старині, бо кождий хотів би лиш для себе зажерти екнайбірше. А то нисправедливо так робити, Федю, бо з земнев ніхто ни вродивси, тимунь вна ни людска, ни чія, а Божя, тай тимунь повинна вна належєти рівно всім тим, шо на ній роб'єт, тай усіх однако повинна гудувати. Тай уно би так було, екби ни людска зависть тай ни людска дурнота. Бо то дурний тот чоловік, шо збиваєт маєтки тай хотів би їх лиш сам присісти, ек нічїсте сукровишше, закопані скарби в земни, бо й так то ни йїго, ни людске, бо кождий народивси голий, без нічого, тай голий, без нічого підєт у грїб, бо на тот світ из собов ніхто богацтва ни озмет, лишит йїго другим. А йїго, то лиш то, шо зносит тай иззїст, а бірше, то нічо».

«Та вно так, Ива', думали давно люде на світі, а тепер, то так уже ни думают, бо вже й ни та скрипка тепер играєт на світі, шо давно играла», – перебив Джюнда Иванчікови, – «и я чув, шо, бувало, земні було доста. Вна пустантином ґаверлувала. И в нас у горах кождий міг мати земні, кілько лиш сам хотів тай міг її обробити, ніхто йиму ни боронив. Зайшов у гори, обчер на смєречю в лісах, натесав собі тільку кригу земні, кілько було йиму завгодно її мати, тай то вже було навїке Боже тай йїго. А тепер, то вже майже нима в нас у горах и п'єди земні, аби ґаверлувала, бо майже всу земню пани забрали та «камара» запосїла. А на ту земню, шо си лишила ше людем, то народу си так уже намножило, ек прусів, гет покришили земню на дрібні кавальчіки. Подробилиси ґаздівскі маєтки на маленькі кришечки. Ек корж хліба на столу, коли до него засєдет багато їдців, тай тимунь порозпадалиси великі богацтва. Розсичуютси мижи тот многий нарід, ек сіль у воді, тай так си вже звязала

земня, шо делінь вже нима на чім жити, тай тимунь то повстаєт шораз, то біршя нинависть на світі».

«Ні Федю, було би ше на чім жити, – уперто сказав Иванчік, – лиш аби була справедливисть мижи людьми тай аби чоловік мав здоров'є, бо єк йиго нима так, єк отепер у мене, то аби икі були богацтва в чоловіка, то все ніпочому, єк нима здоров'я».

«Ива! Ни журиси ти так дуже свойов слабистьов, бо я маю надію, шо ти си видужієш. Ає! Бо навіть доків ти ше підеш на Волоский бік, то єк зробиш ту річ, шо те поражу, то, може, и сам собі потрафиш вигнати цу стрілу з голови, бо то вна тобі є наслана в голов, а ни аби то сама стріла тебе здобромиру застрілила», – подержав Джюнда Иванчіка, тай порадив йиму, шо маєт зробити, аби вигнати собі стрілу з голови. А відтак, нахелеючиси Иванчікови над саме майже вухо, голосно говорив:

«Єк бес так пішов на Волоский бік, шо ни був бес зо мнов, то май гадку, до котрого мальфаря удатиси, бо аби ше те икийс ворог гірше ни збавив, бо ти знаєш, шо туда уводно утинує то Довгий, то Шкиндя. А Шкиндя, то прото – Шкинді!!! Хоть вни запопадливі та ґаздовиті й забірше, єк треба, та шо з того? То насвіті фальчевий, потайний, та пізмливий рід. А, зрештов, тобі це й ни треба казати, бо ти знаєш ліпше від мене тот рід, бо держиш з їх роду жінку. А вна єка?.. Бо то все з одного роду, корінь би тому всох. Фіґляві! Слих би їм пропав з цего світа, єк зима навесні».

З лускотом отвореючі двері, вбігла в хату роз'юшена, єк пострілений дик, Елена, тай змийов засипіла на Джюнду:

«Ти-и-и... Мальфарю проклятий! Чуд би ти впав на голов, а ти шо то телениш? Ти-и-и пі-і-іджди-и-ихачю пустий! Вороже ти тежкий та солоний! Ти гадаєш, шо я така дурна, єк тобі си здаєт? Ой ні, любчіку проклетий! Я від перше слухаю під стінов, шо ти тораниш отсему дурнекови дурному, такому самому ворогови проклетому, єк и ти. А він слухаєт тебе тай вірит, єк нивіть Боже кому. А уклали бесте оден одному в лице та свому родови на гріб. Отож дуже славний ваш рід? Ий гину! Лиш ни фалітси сараки, бо нима куда. Піть – гет!».

Її очі з гніву вогнем фукали. Склала руки назадь плеч, єк би си лагодила шворкнути Джюнду знинападу позавуш. Подаласи наперед, та аж причекала, так си вадила з Джюндов. Аж їй слина пінов порскала з рота.

Але Джюнда прото великий фіґоль. Зразу, то удавав, шо си ни сердит, тай ише гірше її дражнив, доґобуючі словами. А вна через то, то таки си розсідала на него з серця. Аж захрипла, репаючі:

«Зараз ти голов розтешу! На капусту її посічу! Єк пожеристий гадині розтовцу!!! Ой бігме, шо зараз розтовцу тобі оттоту проклету добню, лиш ни заткайси!»

«Еле! На, товци!» – злісно, єк котюга, гаркнув Джюнда, настав'єючі їй під ніс пелехату голов.

«Бі-і-ігме шо розтовцу!» – зверешшела ни своїми голосами вна, затискаючі кулаки на Джюнду. – «Лиш ни знаю, єк бес на тім вийграла, Є-є-ле-е', бо бійка маєт два кінці, так, єк война», – закусуючі зуби, сёрдивси Джюнда.

«Тай шо, шо два?!! Ти гадаєш, шо може я си тебе напудила, ци шо?! Фе-е-дю! Та же я си тебе так бою, єк кіт лою! У п'єті те ни чую! Ади Фе-е-дю-ю-ю!» – січучі кулаками, приступала шораз то близше д'нему, кричала: «Оце, тобі! Ви гадаєте оба мене заїхати? Ой ні! Ни заїхаєте, бо я си вам обом ни дам, абих знала, шо зараз оттут смерти пожую, то я си ни дам пид ноги взєти. Цураха вам обом вид мене!»

«Куш ти вид мене! Шо хоч, напасте? Я ни сижу на твоїй кулеши, але на своїй. Зараз бих ти оттут паску осветив, лиш гидую, шо нима ким собі руки поганити!»

«Свети, лиш ми си з хати заברי, фіґлярю пустий!» – Аж заголосила вна з злости, на него кричучі: «бо ти ніколи нам ґарзду ни зичів, лиш лиха. Абес так жив, дай Боже днинко света, єк ти нам добра важиш?»

«Дай Боже, абих так жив!» – заклевси Джюнда.

«Но дивітци, люде добрі, шо це за справний чоловік? Тай ше си клинет, бешшість, шо він справний! Ий кайтеси, люде добрі, з таким дивом. Та же най бих вірила, єк бих сама ни чула на свої вуха, єк цес примовєєт людским коровкам».

«Ий гет заткайси ти, терлице лопітлива», – зачєв грозити був її Иванчік, але вна на то й ни фівкала. Сипала й йиму:

«Та, тобі гет, бо ти нічим ни трабуєш», – кричала на Иванчіка на всій рот – «Бо тобі коби лиш кріс, телєнка, тай бук. А ти ґаздуї здорова! Тай моя голова мусит за всим схнути на ґаздівстві. Тай мушу си пожурити всим, єк великим так малим.

Мушу си гризти, абес мав шо жерти, ек си привозиш з ліса. А тобі то, брате, ни у голові».

«Чему би мнє ни обходило то, ци у коровок є манна? Обходит», – від'їдавси Иванчік.

«Аби біда так жила, ек ти си розумієш на манні? Піть гет! Ек бес си розумів, то ни говорив бес, шо в наших коровок є манна. А де ж є? Таже на молоці стаєт сметана лиш ек листок тоненька, а рештов сметани, то цес ворог мастит собі кишку, мастили би ним собі бурлак лиси та вовки», – кричєла, показуючі руков на Джунду.

В Джюнди аж губи задрижєли з злости:

«Я забрав манну в твоїх коровок?»

«Ти, ти, чінатарю пустий! А хто ж другий тут, в нашим куті, їх чередуєт?»

«Брешеш, сурде!» – остро ревкнув на ню Джунда.

«Бреши ти, ек ми ни даєш. А я ни брешу», – затроскотіла лютовна, – «бо я чула, ек ти, примов'єючі своїм джомбам, відберав манну в людских тай моїх коровок. Тай тимунь то від твоїх кавуль стаєт на молоці сметана, на палец груба, а від моїх коровок, то на молоці сметани Біг даст. А молоко, то таке сине, ек воронечий пуп, посинів би й ти так, ек афина, чінкарю пустий!»

«Марш ми, бабо проклята, з-перед ич!» – крикнув люто Джунда.

«Та ти ше смієш у моїй хаті маршкати на мнє, ек на котюгу? Марш ти-и-и», – крикнула нисамовитим голосом тай черкнула обіруч Джунду коло вух за паворєта.

«А ти крачєш мо-о-ой?» – заскреготав зубами Джунда, тай волосуючі її за заплітки на голові, почворском витєг її кріз хлів назадь хати. Тай там так начєсок стер чємері, ек половик курці. ЛєдвИ Иванчік їх розборонив.

Єлена, клинучі, простоволоса, порсла у світ. Джунда з подертим лицем та обмиканими паворями, обтераючі долонєв з лица кров, пішов д'хаті. А Иванчік, сміючіси з них обох, вернуvси в хату, говорєчі: «Єк пішла нигонєна, так прийдєт нипрошенна, ек просєрдитси. Нима страху, ни завіситси».

Иванчік набив кріс тай пишов у ліс. Сперси в лісі на першим падорєйчику, пид старов бортавов смєреков, тай так, ек порадив був йиму Джюнда, вирізав ножем на лубі тої смєреки голу жінку – стрілу.

Видмірєв вид тої смєреки дев'єть кроків, сів на земню, обернений плєчіма до вирізаної на лубі жінки, тай почєрез плєчє, навгадь, стрілив з крєса в ню.

Тай ек обернуvси лицем д'тій жінці-стрілі на смєреці, то аж засмієvси з себе, бо поцілив її саме пид пуп у волосєчко. Та чім приєзнійше вдив'ювавси він в простріленє місце на тій розг'агараджіній на лубі смєреки жінці, тим чудатішші гадки зачєли приходити йиму в голов про чєлідь. Тай наповнєючі йиго голов образами всіляких голих жінок, збералиси в ній разом докупи, ек вода в запертій гати на ріці.

«Ти чо мене скалічів, любєнький?» – закликав з ліса на него стиха чілідинский голос. Ним торгнуло.

Обіздривси в тот бік, відкв на него закликав тот нинадійний голос.

Тай аж засторопів з дива, бо зразу ни міг увірити своїм очям, ци то привид-мара стоєла оперєд ним, ци то направду таки була та сама жива Марічка Палинюкова, шо вид Бєчкової неділі він так дуже за нев гинув?

А Марічка, ніби соромнічіси, але весєло всміхнуласи д'нему любими, куражистими очіма.

Йиму так моцно вдарила кров у голов, шо зразу аж кров було заперло в грудєх. Аж ни зараз він здивовано її запитавси:

«То ти, Марічко?»

«Я», – ніби устидливо, шєпнула вна.

«А ти чо суда зайшла?» – запитавси знічєєно.

«Д'тобі», – ваб'ючо всміхаючіси, видповіла.

«Тай чоги ти прийшла д'міні?» – змішєvси устидливо він, ни розуміючі, шо личєло їй на то сказати.

«Бо ти вічно гадаєш про мене», – хєтро видповіла вна, міріючі йиго палким зором.

«А ти ек про цє знаєш?» – здивувавси він.

«Бо вид Великодного понєдівника, ек ти си бив з Федьком

надо мнов, то ти кождої майже ночі міні снишси, тай тимунь я знаю, шо ти любиш мене тай гадаєш про мене. Тай ворожка міні про це так ворожила», – облесно сказала вна.

«Та шо з того, шо я тебе люб'ю, коли я відав ни годен доступити твого тіла?» – устидливо, ек дівчєна, сказав Иванчік.

«Та чєму би ти ни годен мого тіла?» – смієла си вна, – «Та ти шє годен й ни такої молодиці, ек я». Тай поклала йиму руки на плєчя, зачєпаючи йиго на играшку, бо вздріла, шо він ни досмівав їй зачєпити.

«Иванчіку солоденький, екби ти знав, ек шшіре я тебе люб'ю? З люби великої, то аж дурію за тобов. А сєгодне, ек я вчула від Джунди, шо Єлена тебе лишила, то я си викрала вид Федька тай побігла тебе розвеселити, аби ти си ни жури». Шєпотіла вна йиму, обчєпаючи та цулюючи йиго так любо та єкос мило, шо ніколи в житю вінчєна жінка йиго так ні обчєпила, ні поцулувала.

Ек ластівка, шєбетала вна коло йиго вух словами. А очіма масними, то так, ек кіточка, дивиласи йиму просто в очі, шо аж у серця йиго жєвкало вид того її палкого зору: «Ни жури си за Єленов, хоть би вна й наравду з тобов си розійшла, бо я годна через тебе лишити свого Федька тай на віру мжу пити д'тобі сидіти, ек лиш ти цєго хоч. Але я думаю, шо про людске око, то таки ліпше буде, ек ми си будим покрадьма любити. А ти меш видіти, шо я ни є така, ек твоя Єлена, бо я си буду так з тобов любити, ек того бажит твоя душя, тай буду си до смерти з тобов любити, мій любий Иванчіку». Подівиласи палючо своїми любими очіма в йиго, тай сказала, солодко цулюючи йиго, – «я буду твоя, а ти мій аж до смерти».

«Так, ти будєш моя, а я твій навіки», – впиваючи си захланно своїм поцулунком в її мнєконькі губки, сказав він без застановленнє. Аж по хвили, ек дихнув на него холоднєнький вітрец, то він ніби жертом, але затривожєно запитав си в неї: «А шо то будєт, ек про нашу любов визнаєт твій Федько тай моя Єлена?»

«Та шо би було!» – засмієласи хєтро. – «Най терп'єт обєе, ек ни вмєли нас так любити, аби ми були ни шукали инчих, окрім них».

А ек Иванчік на цє трохє сквацив си, то сказала хєтро: «Ти лиш цєго ни бійси, Ива', бо ми двєе так си будим любити хєтро,

шо про ню ніхто другий си ни дізнаєт. Я хоть буду приходити д'тобі, то так дєхєро, шо то ніхто ни мєт видіти, бо я вистарала собі таке зілє, шо ек хочу, то ни вздрит мнє нічєе чужє око. Навіть и твєє ні». Засмієласи прилипачко д'нєму.

Він лакомо цулував її делікатні, ек шєвк, губки та скобитав попід пахи. А вна навіть си ни пручєла, лиш, фігльєво всміхаючи си, просила: «Ек зачєнаємо си наравду любити, Иванчіку, то лиш одно тє прошу, абєс ужє ніколи ни лєгав спати з Єленов, бо міні би кривда була, бо ти ужє мій, а вна ни годна тебе. А ти ужє ни бійси, шо я тобі в любі ни догожу, ек сам меш хотіти. Чуєш?»

«Бигмє, шо ни лєжу з нев спати», – аж си забожив Иванчік, – «бо я ужє й без тебе нев ни страбував через то, шо вна дужє остудна, мєрзит си мє своїм ротом. Прикірними словами вбиваєт в міні всу любов до сєбе. Вбиваєт охіть чоловіка до жінки, бо хоть кажут, шо слово ни стріла, але вно гірше від стріли. А тепєр, ек я зав'єзую ужє ціпи з тобов, то й поготів ни буду трабувати лєгати з нев спати. Буду жити з нев лиш ек г'азда з г'аздинєв, почєрез г'аздівство, аби си ни розсипало. Тай почєрез людє, аби си ни поруганили, шо ми двєе, ужє такі матері, здуріли тай си розійшли на старість».

Пєстічі йиго, запитала си:

«А в неділю ти меш ити до церкви?»

«Буду, хочу видіти тебе й в церкві, так ек то було в Бєчкєво неділю, коли ми си перший раз полюбили в церкві очіма».

А вна на то хєтро запросила йиго:

«Ні, в неділю, то ти ни ходи до церкви, бо тогди будє найліпше міні си викрадати вид чоловіка д'тобі, ек він си забєраєт до церкви, бо ти знаєш, шо Федько – церковний брат тай тимунь ніодну неділю ни опускаєт, аби ни пишов до церкви свічки гасити». – Засмієласи весєло вна тай додала, – «Тай твої всі будут ходити до церкви, а ми си тогди будим сходити навіть и в тебе у хаті тай у воросі любити си так, ек отепєр». Тай обчєпаючи руками позашию йиго, сильно притиснула лицєм до своїх білих грудий.

А Иванчік, обчєпаючи та цулюючи її скрізь по тілі, аж звалив на земню її, пєстічі до бєзтєми.

Вна си ни спєрала.

Ек задовго пєстив си він з нев на земни, то ни знав. Навіть ни

чув, коли вона втекла від нього, бо вона так смачно прислонила його своїми пестошшями, що він так уснув, як дитина по купели. А як прошумавси, то її вже ні було коло нього, лиш розга'араджі-на баба біліласи на лубі смереки йому над самов головом.

Отежілим ходом пішов Іванчік з ліса д'хаті з кресом на плечох, ні про що инче ні думаючи, лиш про любов з чічков Марічков.

Тай ще доків він ввійшов з долин на верх д'хаті, то вже стріла зачела си вертіти з голови йому в бурлак. А він ув один гайтаж зачев харкати, аби вихаркати її собі з потилиці кріз горло на двір.

Єк прийшов д'хаті, то Елена вже була в хаті, але він з нев нічо ні говорив, тай ніхто з домашних ні важивси його зачепати на бесіду, такий він був супавий та сукритий. А він, то аж ні міг си на Елену подивити, така вона, через Марічку, стала йому остудна в очех та студена в души. Але розходитиси з нев ні думав, аби через пuste маєток ні розривавси.

Він сів надворі коло поличного вікна на приспу оперед старої хати, та як зачев вихаркувати з голови стрілу, що си пхала кріз бурлак надвір, то так харкав, що аж слизи його обливали. Нараз так, якби си шош йому було урвало у потилиці тай полізло в бурлак. Він харкнув з усеї сили тай виплював на долонь свинечу шотину.

У тот раз йому полекшело в голові. Перестало шуміти тай шпилети у вуха, трохе проглушило. Тай перестала голов боліти. Він повеселів. Видразу инчий став, хоть цілком ще си ні видужів.

Обзерав тоту дивну шотину. Вона була цілком така, як та, що ростет у диків на хорбаці, лиш ріжнилася тим, що була з обох кінців навхрест розколена. Пизнав, що то ні була проста шотина.

«Добре мене порадив брат Джунда, бо це я вихаркав ні просту шотину, а стрілу, шотинов наслану міні в голов», – в радувано говорив Іванчік сам из собов. – «Тай ади, нараз ми полекшело на голов так, як би руков хто видвернув біль з неї. Вже ні мет мати права та путері так пудно мнє карнувати проклето стріла, як досів карнувала, бо вона вже гезде, в моїх руках», – тай поклав тоту шотину знадвіря, на варцабу поличного вікна.

Надворі повієв холодний вітер, то він пішов у хату. В хаті на спецку горів лосний каганец, бо вже си суморочело надворі. Тай днина втекла з хати.

В неділю рано ціле небо заднелоси синаво-темними хмарами, що димами буртикалиси над горами, укриваючи навислими сірими шепками кичіри. В хмарах прошивали зрідка блискавки тай зпонімлива гутів зпоза Скупови грім. З мраки сік дрібний дождь, мочючи шовкові трави.

А від обідок, то розвієлиси хмари. Прибралоси надворі тай став красний погідний день з чістим здоровим воздухом.

Вид Іванчіка всі пішли до церкви, лиш він лишивси на дома-рїню.

Ні пішов до церкви, бо ждав на свою любаску, любов Марічку. Тай як вітрове з лісами, боровси з гадками, що то будет, як колис си візнаєт їх люба, бо кажут, що люба, то голосний дзвїнок, ні утаїтси. Але покуса перемогла його, махнув лиш руков на то, що будет пімше, тай пішов поза гражду визерати Марічки, бо люде вже прійшли до церкви, то вона могла надійти.

Хоть він був вже постарший чоловік, то однако визерав її так лакомо, як легінь на дівчену, бо люба, то гірша від усего на світі.

Її ні було.

Він гризси, що, може, вона збрехала, тай ні прийдет? Він си всміхнув гірко: «Добре то старі люде приказували здавну, що найшесливійший тот чоловік на світі, що за любов ні знаєт, бо люба – то лиш серце вриваєт, тай користи з неї німа. Минаєт як сон – мара».

Сів на ріжи на горбок, де завжди любив сидіти, тай дививси в Дідушкову Річку просто на церкву, а гадки в його голові, розбурхані коханнем, гонили, як від вітру, по небі розбиті хмари. Кичири мовчки дивилиси на него, а він говорив до них:

«Кажут, що тот чоловік, що зроду, крім своєї жінки, ні пазив за чужою, то дуже шесливий, бо на тім світі, по смерти, горит вічно йому свічка чесноти на правим плечу так красно, як праведне Сонечко».

«Єк дужий, Ива'?» – заговорив так нинадієно за плечіма йому чілідинский голос, що він на топорише підштрик від земні: аж у пазуху собі плюнув, так си перепудив.

Обіздівси, а то аж в'єваєт зосміхе Марічка, сміючіси з него, що так пудно перепудила його.

«Гаразд ек ти дужя, Марічко!» – зничєсно видповів він, тай додав жертот – «отож ти, хло', мене так нинадієно перепудила, шо я аж пидштрикув вид земні; пудно єс мнє перепудила. Мусиш дати волося міні пидкуритиси вид переполоху, аби си шош міні ни стало».

«Огій бідо, єкий ти дуже пужливий, най си преч кажет», – смієласи, обчіпаючі єго позашию пишними біленькими, ек сир полонинский, руками тай вискіреючіси файними, здоровими, білими, ек сніг, зубками д'нему, шепотіла так потихоньку йиму у вухо, ек би хотіла, аби то ніби ніхто ни чув, хоть коло них нікого ни було. «Ни бійкоси, Иванчіку, чій ти си нічо ни станет з цего переполоху, бо я годна вид него тебе злічіти. Тай дам ти свого волосічка пидкуритиси, кільки лиш меш хотіти, бо я за него для тебе ни скупа. Тай ни пожелую тобі йиго дати».

Їх очі лакомо си зострітили, тай вни, сміючіси любо одно д'одному, цулувалиси солодко до безтєми.

Він сігнув їй за рукав тай шепнув так лакомо, шо аж слина йиму в роті схла: «Идім у хату, аби тут нас хто ни завидів тай ни розбрехав Єлені або Федеви, шо ми стоїмо вкупі».

Пишли в хату.

Иванчік замок за собов браму, аби хтос нинадійно ни увійшов у хату д'ним.

Але нидовго вни набувалиси сами двоє в хаті, бо шош си вирцнуло в хороми задними дверми, шо їх був забув Иванчік замкнути. Иванчік стривоживси, бо хоромами хтос ишов у хату д'ним повільним тежким ходом.

Иванчік аж затіпси з подражнення, бо ни зрозумів, де діти Марічку.

А вна ни вергласи. Сміючіси весело, обчєпала йиго обіруч поза шию тай, цулюючі в лице, шепнула йиму у вухо:

«Чьорт бери, шо йкас біда везетси в хату. Низадовго ми знов си зійдемо разом тай побудемо довше вкупі. А ти ни бійси, шо хтос нас зараз захопит вкупі, бо я маю таке зіле, шо ек схочу, то ніхто мнє ни завидит. Але про це зіле я тобі забула вчєре сказати, аби й ти то був знав напровсеке. Ади – вно гезде. Тай меш видіти, шо я видразу знимидію, наколи лиш отворетси в хату двері». Вна показала йиму в кишенци кіптарика екес пожовкле, зісхле корінечко з єкогос зіля».

Иванчік весело засмієвси: «Єк я вижу, то ти чудо, а ни жінка. Добра муха, а ни проста чілідина опанувала ми голов».

Вна, квап'єчіси, борзо йиму сказала:

«Иванчіку – чуєш? Сокотиси тай добре маштерєйси, шо зараз меш говорити, бо то йдет у хату Иван Довгий, Шкиндин побратим, твій темний ворог, бо міні сказала ворожка, шо то він разом з Шкиндєв наслав тобі стрілу в голов, тимунь ни вір йиму, ек котюзі, бо він идет ни аби тобі шош помочі, лиш аби шош пошкодити. Більше скажу тобі пімше, другим разом. А тепер будь здоров, бо він уже коло двер».

Тай нараз знимиділа Иванчікови з-перед ич, ек мара, шє заким отворилиси двері в хату.

«Го-о-ов! А дома ґазди? Спиш, Ива'?!», – обизвавси повільний лінивий голос из хорім. Иванчік видразу пизнав по голосі, шо Марічка ни помилиласи, бо то нап्राуду йшов у хату йиго ворог Довгий.

«Гов! Дома! Йди в хату!» – видповів з хати Иванчік, примов'єючі: «За морем ти гадка вид мене. Цураха тобі, вороже, вид мене».

Помали цоркнула в дверех клямка. В хату увійшов Довгий, але Иванчік навіть ни подівивси на него, такий був сердитий. Довгий, фіґляво всміхаючіси, витавси:

«Єк дновав, Ива'?»

«Гаразд, ек ти дновав».

«Ци миром? Шо дієт жінка тай вся челяда? Худібка? Та ек на домівці?»

«Миром, дєкувати Праведному», – сухо сказав Иванчік, тай ниохічно додав – «Єк май у тебе? Сідай! Чо стоїш?»

«Дєкую, Иванку! Миром й в мене. Сідаю!» – сказав Довгий тай сів на лавицу близко Иванчіка, фіґляво питаючіси – «А твої де?»

«Пишли до церкви!»

«А ти ни йшов?»

«Та ни осліп єс, шо ни йшов, бо сижу в хаті», – сердито видповів Иванчік.

«Та я чув, шо ти ді був слабій?» – Прижмурєючі лукаво чорними очіма, обода зачєпив Иванчіка на бесіду.

«Ає! Шош був смих трохе слабій», – видворкнув. А ек зачєв

Довгий май тихше говорити, то Иванчік, ни дочуваючі, приклав до вуха руку тай, надслуваючі, запитавси: «Ге? Шо кажеш?!»

«А ти, хло', видколи так приглух?» – ніби здивувавси.

«А ти, пустий паламантирю, ніби ни знаєш видколи?» – виві-ривси Иванчік, збиваючі мижі очіма гудз. – «Це ваша двох з Шкиндєв робота, оглухли би й ви оба, дай то, Боже праведне Сонечко. Най лиш вам Бог заплатит по вашій правді».

Довгий ніби на це сквацївси. Плюнув тай, фігляво призєра-ючі на Иванчіка, ліниво запитавси:

«То ти, Ива', на нас двох з Шкиндєв це терхаєш?»

«А на кого ж другого?»

«А може то тобі Обарінчук так злагодив за то, шо ти йїго в Шкинді на толоці гей занадто зшєдив перед усим народом?» – Тай лиш кораво всміхнувси Довгий, шо на то скажет Иванчік.

«Иди гет, ти-и-и, пустий фіглю, никуда це Обарінчукова робо-та», – роз'юшивси Иванчік, – «Та то би так виглєдало, єк то, шо коня куют, а жеба ногу настав'єєт. Бо куда Обарінчукови мижі нас си мішєти тай з нами си мірувати. Тай ця злагода міні, то ни йїго, а вас двох з Шкиндєв робота, ни гнили бєстє ніколи».

Довгий похмурился:

«А єк и наша це двох ді робота, тай шо, Ива'?»

«Та шо би», – люто крикнув Иванчік, – «гадаєтє, шо за це я вам си ни віддєчу?»

«Та кобєс лиш бізував, сараку!» – посміваючіси з Иванчіка, гордо сказав Довгий.

«Лиш цим ти си вже ни жури, проклетнику проклетий, бо це моя, а ни твоя річ!» – остро вискіривси на него Иванчік.

«Піть гет, Ива'! Лиш ни гали такє», – поостривси Довгий, – «бо нас ді два на тєбє одного, нибораку. Ми ніколи тєбє си ни боєли. Тай ни боїмоси, шо ти годєн шош нам подієти. Ні в чім тєбє ни чуємо. А єк шє шош мєш далі пробувати дієти, то шє ни так ми тєбє скілцуємо».

Иванчіком аж зтрєсло:

«Шо, ви гадаєтє мєнє загрози-ти, аби я мовчєв? А я виразно кажу, шо я вам мовчєти ни буду тай ни покорюси. Ой бигмє, шо ні!» – тай при цих словах аж вдаривси кулаком у груди.

«Ива'!» – перебив Довгий. – «Ану ти вспокійси тай послухай мєнє, шо я тобі скажу. Сєгоднє, то Шкиндя пислав мєнє до тєбє

з переказом, аби я тобі ді переказав, шо Шкиндя переказував: «Скажи тому дурнєкови, най си він вже раз окротит тай нічо бірше вже най ни риєт, то шє можим бути добрими. А єк ни послухаєт тай будє далі бурти класти, то ми йїго раз-два окротимо. Борзо изшшїбємо йїго тоти буйні роги. Тай най ни гадаєт, шо си потра-фит вид нас оборонити, бо ми добрє вже знаємо йїго силу».

«Най будєт, шо ви знаєтє мою силу, алє бо я знаю й вашу тай плюю на ню. Розумієш?» – завзєто шворкнув попид ніс Дов-гому Иванчік.

«Розумію, алє кажу ти ді, Ива', шо ти ді, сараку, шє таки га-разд дурний, хоть єс вже й нимолодий, бо ти ни знаєш шє доб-рє нашу силу». – При тим він всміхнувси так, єк всміхаєтєси чєсом з-пид земні пєкло вогнєм.

Иванчікови вид того сміху пишли студєні володи по тілі, а Довгий у тот раз махнув лівим локтєм руки на відлю в бік грєдий. А то, на Иванчіково великє диво, в тот раз на грєдах вискочєв макогін з пітівного корита, упав на постіль, а з постєлі на зем-ню, тай прикотивси почєрєз хату, Довгому до ніг.

Иванчік аж задєрєвїв, єк то вздрїв, а Довгий смієвси: «А ви-диш, Ива', єку ми маємо силу? То мій хлопчішє це з макогоном зробив, шо він сам прикотивси д'моім ногам. Тай зробит він так само все то з тобов, шо лиш я йїму скажу. А ти сараку ді хоч зі мнов войну провадити?»

«Буду!!!» – Упєрто відповїв Иванчік, нацвікуючі завзєто Дов-гому палцєм ув очі, – «Бо хоть ви оба вже давно завдали свої душі нивмиваному в прєсподнє тай маєтє протїв мєнє до по-мочі чьорта, то я однакo вас си ни бою. Ни уступ'юси вам з дороги тай буду си з вами мірувати, над чім смих зайшли, хоть бих знав, шо чєрєз то навіки покочю свої роги. Алє я гадаю, шо їх ни покочю», – гордо сказав, – «бо міні стоїт на помочі, лєга-ючі й встаючі, правєднє Сонєчко».

«А нам двом з Шкиндєв, Ива', то стоїт на помочі ничїста сила з усіма чьортами».

«Най вам будє на помочі й сам Арїдник, то я ним ни тра-бую», – сєрдито видгрїзси Иванчік.

«Алє коли ми оба з Шкиндєв трєбуємо, Ива'», – хєтро всміха-ючіси, казав Довгий, – «бо ади й сночі «він» бїдник став нам у великій пригоді. Бо єк би був ни «він», то ти, дурнєку, би був

знав, що зробити з тов шотинов, що вихаркав єс її сночі собі з голови. Тай ми оба з Шкиндев вже би були сночі покотили на-віки свої роги. Ає, я ни жертую, Ива'. Витришків бес нас був на тот світ».

«Та єк то си могло стати?» – здивувавси Иванчік, відків Довгий знаєт, що він виплював шотину сночі, бо ж він нікому про то ни казав.

«А видиш, сараку, єкий ти нидотепний та ше дуже в мальфарских справах дурний, а вже хоч з нами провадити войну на жите й смерть. Ти лиши з нами си воювати, кажу ти по добру, бо раз-два ми тебе перевернемо, бо ти нічо ни розумієш».

«Єк то нічо я ни розумію?» – сердивси Иванчік.

«Бо таки ні, тай уже», – уперто твердив Довгий.

«Аєк, чему бих ни розумів», – аж устаючі з лавиці, сердито доцотувавси Иванчік.

«Ану лиш ни сердьси аді, Ива', а сідай отут коло мене, то я тобі скажу чому. Ни маєш чо си сердити тай казати гоп, поків ни пидскочиш, бо біда, аді завжде більша вид світа», – зачєв вже по добру вговорювати Иванчіка Довгий, – «Бо аді, хоть ти потрафив собі вигнати стрілу з голови, та ни потрафив єс, шо з нев удієти, абес був цілком видразу виздоровів вид неї тай збувси нас обох. А то си могло сночі таки стати, єк би ти був ни дурний тай порозумів був, шо з тов шотинов дієти. Але за то, шо ти був дурний тай ни порозумівси, шо з нев дієти, то ми оба з Шкиндев жиємо, тай ти цілком ни вилічівси вид стріли, бо ти, дурний, поклав ту шотину отам за варцабу поличного вікна, тай байдужий на то, пишов у хату спати. А мій «хлопчіше» цілий чєс крутивси аді коло тебе, пантруючі, шо ти дієш, потіптив то, хапнув ту шотину тай подав міні. А єк ми ни віриш, то подивиси за варцабу, ци вна ше там є?»

Иванчік зшукав тої шотини, де був поклав її сночі, але її там вже ни було.

А Довгий на то гордо сказав, показуючі шотину: «Чуєш! Ива'! Раз ти кажу, шо вже пусто її там ни шукай, бо вна вже о, гезде, в моїх, а ни твоїх руках, тай я то вже, а ни ти, буду з нев та дієти, шо треба!»

«А ти шо з нев меш дієти?» – перепужено запитавси Иванчік.

«То вже моя річ!» – накокоїжено відповів Довгий, сохранно

ховаючі ту шотину в таршучок від титиню, аби си йиму дес ни заділа.

«Видиш, Ива'! Аж оттепер ти скажу поправді, шо єк би ти був розумів, шо дієти з цєв шотинов, тай верх її на ватру, то сегодне вже би були нам обом з Шкиндев подуші дзвонили, а так ми аді жиємо».

«Хоть би я був про це й знав, то ни верг бих був її на ватру, бо ни хочу вас згонити з світа тай брати вас на своє сумліне. Жийте собі хоть и рівно з горами, лиш мене ни зачєпайте», – сказав тихим голосом Иванчік.

«Єк так ти говориш, то ти, хльо-о-ов', таки цілком дурний, або у прєх нічо ни розумієш», – перервав Иванчікови Довгий, дивуючіси з йиги великої, аж дурної доброти – «бо у мальфарів, то желування нима. Тай ни можна си вагувати, ци брати ціюс душу на своє сумлінне, ци ні. Ой ни можна, бо єк треба брати, то мус брати. Инак, то ни победив би свого ворога. Це я тобі кажу. Кождий мальфар, котре головний, то мусит мати камне-не серце тай будь на кого, навіть и на свого побратима, єк того треба, то мусит мати погане сумліне, бо инак він би ни був головним мальфарем.

«Я це розумію тай знаю, шо вно так, але бо я си ни оббераю бути жадним мальфарем», – хєстро боронивси Иванчік – «бо я є тим чоловіком, шо на него нападают вороги. А він лиш си боронит з-перед них, єк вид устєкких котюх».

Довгий погано зашюривси на Иванчіка, єк кусучій кінь, перебиваючі в бесіді йиму:

«Ни зачєпай, то й нападати ни будемо».

«Та хто кого зачєпаєт: я вас, ци ви мене?»

«Але всамперед, то ти нас зачєпив!» – остро видпалив Довгий.

«Твоя бріхня, бо ви мене зачєпили вперед»

«Ні, ти нас!»

«Ой ні, ви мене!»

«Тай шо то ніби ти собі, пуравчє, гадаєш, хоть би ми тебе й періш зачєпили, єк ти нас? Шо би ти нам подієв?» – сердито допитувавси Довгий. – «Ніби ти гадаєш, шо, може, ми будим тебе перепрошувати? Ци, може, боєтиси?»

«Але я й вас обох ни буду ані боєтиси, ані перепрошувати»,

– уперто сказав Иванчік, грізно лупаючи на Довгого очіма.

«Ой, ше плачучі меш нас обох перепрошувати», – погрозивси Довгий.

«Ни діждете ви того», – боронивси Иванчік, – «аби я йшов вас перепрошувати. А Шкиндя вже мене просив, абих йиму ни вигнав око з голови. Ой так».

«Хя, сараки! Ціле покаїне з таков поблікков», – засипів люто Довгий, – «Та то вже сами очі видєт, хто кого может періш перепрошувати тай просити о поміч. А вно, сарако, ше си дуєт, ек потрух у горшку. Ану ти си диви ді на таку зеленєвку, ек це – шо вно собі зачінаєт приводити до голови!»

Тай так сердито си схопив з лавиці, шо аж мало шо ни вда- ривси головов у середний сволок.

«Най то будет, шо я зеленєвка, але ви оба добре маштерей- теси, аби й ви ни позеленіли колис вид мене», – поостривси сердито й Иванчік.

«Єк так ти змогаєш, то з тобов шкода шо більше балакати. Шкода пусто собі єзик шумлити. Бо нима до кого, тай нима з ким». Тай намахуючі сердито Иванчікови кулаком в очі, гро- зивси: «Абес собі це знав одно, шо ти нас обох з Шкиндев мусиш ше добре попамнетати». Тай навіть и ни обзираючіси назадь себе в хату, пишов просто з хати надвір, воркотічі: «Вид сегодне то ти, Ива', сокотиси нас обох з Шкиндев, ек вогну, бо ми годни тебе спарити й на тридев'єтій земни. Й там те досєгнемо. Ає! Це добре собі затєм, шо ти кажу».

«Гай, гай! Гости здоров, хоть и в нівєрть, тай усі твої діти, а ни мене. Тай абес си вже аж тогди вернув знов до мене, ек си вернет горі вода в ріках та поточінах».

XVIX

Ходь Иванчік по своїй слабости мав таки зараз пити лічіти- си вид насланої стріли до Олексія в Плоску, то чоґос увод- но він вид того ходу отеґавси, видкладаючи все йиго з дня на день, шо минула осінь тай ціла зима, а він туда ише ни ходив.

Навіть то вже й сама Єлена ни могла нієк докіптити, чому то вже він раз ни підєт туда, у Плоску, до того свого бога, Олексія, шо то так уводин гал сушив та клопотав їй про него голов.

А він ни йшов, бо мав запуту, пишну Марічку, про єку, крім него, ніхто ни знав.

Тай вна, то баламутила йиго вид того ходу, бо так закрутила та завернула йиму голов, шо він и третої ни розумів. Чісто по- давси був за її поводом, ек теле за коровов. Вна обмотала єго так словами, ек павук муху павутинем, тай робила з ним, шо сама хотіла.

Світічі своїов красов, обмарила йиго тай так опелюскала- си, ек гониця богая, коли загадаєт си літити. Куда він йшов, то вна скрізь була йиму на дорозі, на кождім поступі, на кождим броду на переході. Ходила з ним скрізь, Бог знає куда лісами на стрілецтво, бо цілу зиму помагала йиму стрільчіти. Бувало, він стоїт на засідці, а вна, по поєс бродічі, совпала снігами тай гонила звір на него. А він би був таки подав їй за то свої очі з голови, так то дуже любив. Тай любив її й за тото, шо вна була дуже шєслива до стрілецтва, бо з нев на єку звір погадав, така вйшла на него. З нев, то страшно добре йшла звір на засідку, тай ніколи ни схєбив у стріліну.

А вна, то була така видважна, шо вночі, то умикаласи потай- ки д'нему в хату на піч, лиш робила то так дєхіро, шо крім него, то ніхто більше її ні видів, ні чув.

Нираз, то аж він сам дивувавси з неї. «Це єкєс чудо ни жінка. Ціла мара, тай більше нічо, бо за инчу, ек би так зо мнов увод- но ходила тай ночями й в хату входила, ек ця, то вже би си давно визнало, бо любя, то прото конєчей єснок. А з цєв, то пропадаєт все, ек би каменем верг у воду».

А ек зберавси йти до Олексія на Буковину, то вна мусіла йиго перемаґулити, аби тим разом ни йшов. Тай він лишєвси на дру- гий раз. А вна ни пускала Иванчіка до Олексія, аби він ни отво- рив Иванчікови очі, шо вна за одна чілідина, бо то був такий головний мальфар, шо знав усі здохе чоловіка. Пизнавав йиго душу, тай угадував, шо кому хєбуєт тай лічів від того.

То вна си боєла, шо ек би Иванчік дізнавси, шо вна за одна, то би си зачєв лічіти вид неї, ек вид тежкої недуги. Тай знала, шо лиш одєн Олексій годєн був йиго злічіти вид неї, а більше ніхто, бо лиш він одєн знав лічіти мушшін вид тої дурної любі.

Бувало, пєстічіси з ним, усіляко йиго пужіла, аби ни йшов на Волоский бік. Казала, шо хто то знаєт, шо туда, волошшінами,

він может пацити. Прото, туда є всекі люде, тай аж голосила оперед ним, шо без него, то вна ни годна жити. Нираз палко цулюючі йиго, шепотіла йиму у вухо на печі:

«Иванчіку ти мій любий та солодкий, єк те ни вижу, то розболаюси з туску за тобов. Я уводно лелію тебе видіти тай тимунь нікуда те ни пускаю без себе. А на Волоский бік, то через Федька я ни можу пити вид хати, аби си він ни здогадав, де я си діла. А самого, то я тебе туда ни пушшю, бо боюси, аби си тобі шо лихого ни стало без мене. Бо я твоя, а ти мій навіки, до гробної дошки. Нас двох уже розлучіт хіба лиш рускаль та лопата.

Оперед Иваном Купалом, то така бига йиму впала пити до Олексія в Плоску, шо вже ніхто би був йиго вид того ходу ни видговорив, ні спер. А Марічка про то нічо ни знала, бо єкраз вже шош цілий тиждень ни виділаси з ним, тай тимунь ни запоперечіла йиму тот хід.

Иванчік зибравси, тай на зоречках, так рано, шо ше й птаха ни співала, пишов до Олексія. Цілу дорогу, то він майже ни йшов, а бігом біг, так пудно шош перло йиго до Олексія, аби на вечір пид Ивана Купала доконче бути в діда у Плоскій.

Ивана Купала – то головне світло. Єкби схотів Олексій йиму примовити пид Ивана Купала у вечєр, то це би була дуже головна примівка. Моглоби си йиму видразу вид неї пофолосити. А він вірив, шо Олексій це для него зробит, бо вни були великі побратими.

Надворі, то була така спека, шо аж си гледжіла слина в роті. Вид горечі, то аж топивси Иванчік. А вітер, то й раз ни дихнув, єк би си навмисне дес притаїв, аби горєч пражила надворі людий, єк у горшку на грани голубці.

Иванчік цілу дорогу йшов одинцем, ні з ким ни вдаючіси по дорозі в бесіду ані в товариство, тай хоть єк пазив борше свою дорогу, то однако вже сонєчко зайшло поза верхє, єк приймивси він з Путилівського Сторонця в Плоску.

Але чім ближивси в Плоску, тим більше шош погадкував. Шораз, то більше ставав ниспокійний, бо душа зачєла шош нидобре вішшювати. Шош дивне скобитало йиго за серце. А по чєсови, то нападали йиго такі дивні гадки, шо вже тут-тут хотів си вертати. Тогда метав кожушок на земню, сідав на него

тай уговкував себе, аби си ни вертати, бо то би був устид ни дійти до Олексія. Уставав тай далі йшов.

Цілу дорогу, то мислив лиш про Олексія, єк привитаєт йиго тот головний мальфар Олексій, тай шо скажет, шо він ни поваживси стрілити законом у Хреста, так єк то си був приобіцєв зробити.

Гадкував, шо Олексій может йиго ганьбити, шо він гей завєлику боротьбу зчєпив з Шкинєв та Довгим. А, може, мет гікати, шо він поваживси протів Шкинді розмовити жебівцем пістоleta? Але най кажет, шо хочєт, а я до него мушу дійти – твердив сам себе тай йшов далі в Плоску.

Де саме сидів Олексій, то він ни знав, бо зроду ни був у Плоскій. Хотів си запитати, де сидит Олексій, але ни було в кого.

Нараз уздрів, шо єкийс нивеличкий хлопец вигнав з ліса на поле товарєта. Закликав на него:

«Хлопчіку!»

«Гов».

«Ану надбіжи суда!»

«Та чо?»

«Шош маю си в тебе запитати».

Низнакомий хлопец помали, осторожно пидійшов д'Иванчікови.

«Добрий вечєр!» – довстріту сказав Иванчік.

«Добре здоров'є!» – помали, аж ліниво видповів хлопець.

«Ти відців, з Плоскої?»

«Иги. Відців», – воркнув хлопец.

«Синку!» – ласкаво заговорив Иванчік, – «Ти знаєш, де тут сидит Олексій?»

«Тот мальфар?»

«Ає, тот», – притакнув Иванчік потихо.

«Знаю! Хто би ни знав, де тот сидит», – цікаво заговорив хлопец, сміло ближучіси д'Иванчікови тай показуючі руков на великі плюскі забудовання, пид лісом, шо то вже лєдвѣ було їх слідно серед сумєрк ночі, поважним голосом сказав:

«Ади гендєчки! Оттам він сидит. То йиго осік... Але ни знаю, ци ти вже йиго живого захопиш?»

«А шо ж?» – борзо запитавси Иванчік, – «ци він шош ни слабий?»

«Ні, він ни був слабий. Ходив. Робив. Примов'єв, бо до него

уводно приходили люде зувезде, ек бжолі у вулий. Віддиху ни давали. А нараз, то йго так хапнуло, екби хто йго косов пидкосив нараз. Тиждень тому ек ліг у постіль, з екої вже відий ніколи ни встанет? Цілий час чєсуєт, але ни может сконати», – перестрашіним голосом, майже шепотом говорив хлопец про Олексія Иванчікови. А нараз, то наблизивси д'Иванчікови, майже д'самому вухови, тай на всі боки розглипаючіси, ек би хтос хотів йго ловити за потилицу ззаду, шепотів:

«Кажут, шо то чорти берут йго душу у безвісти тай ни могут взети, бо душка, сарака, боронитци. Ни даєтси «їм», зчєзли би, в руки имити. Ни хочєт йго душа йти на вічні муки покутувати за гріхе, шо на цім світі нагоїло грішне Олексієво тіло.

«Йй Боже! Шо ти кажєш?» – застогнав з великого желю за Олексієм Иванчік. – «Ти ни брєшєш це мо-о-о?» – запитавси перепужєним голосом в хлопця, ступаючі ниспокійно ногами, ек норовистий кінь.

Хлопец аж на лиці обмінивси, так то си йиму ни вдало, шо сторонський чоловік помав йго за брєхуна, хоть він шшіру правду говорив.

«Абих так жив, хло', шо ни брєшу», – заклєвси побожно хлопец, переконуючі про правдивість своїх слів Иванчіка. – «Чого би я таке поганє вигадувєв тай брєхєв, ек би так ни було. Прецінь я тутєшний. Нидалекий сусід Олексіїв. Тай знаю все, шо си в него дієт у дому. Тай доків він був дужий, то я в него й ліг, и встав. Шо день добрий день був я в Олексія, бо він був дуже чємний на дітву чоловік. Тай дуже мене навидів. Тимунь мині тепєр дуже банно за ним». – Полов сорочки утер собі хлопец вид сліз очі, шо з желю за Олексієм покотилиси йиму лицєм вдолину такі виликі, ек горох.

За то, шо нионимки був омбразив Иванчік хлопця, то йго перепросив, бо видів, шо то добрий хлопец був, тай гріх було йго зниважєти пусто дурно. А хлопец, тим врадуваний, далі йиму розказуєв то, шо чув вид людий тай вид Олексієвої родини про Олексія:

«Говорєт, шо то Олексій ни вмерєєт свойов смєртьов. Кажут, шо то Дарадуда Процьо згонит йго з світа. Відав отєк він хотів Дарадуду зигнати з світа. А то так само головний мальфар, то ек си попуртаєв, то ади шо наробив – згонит Олексія з

світа, бо то, видко, є ни лиш мижи простими людьми вура, вна є й мижи мальфарами».

«Йй най си лиш прєч кажєт вид такого покаїня», – стривоживси Иванчік, ломнєчі собі з желю за Олексієм руки. А хлопчік, ни здоймаючі крисаню з голови, бо то вже вечєріло, а вночі, то ніколи ни годитси здоймати з голови крисаню, аби си шош ни осахнуло простоволосої голови, побожно переирствивси тай и собі сказєв бєєзливим, аж дрижучєм голосом:

«Йй я кажє, шо лиш най си прєч кажєт вид такого дива. Тай усі люде тепєр так у нас говорєт про Олексія».

Иванчікови зачєло давати такого пуду, шо аж крисаню на голові потокмив, аби ни злетіла з волося. Викрутивси на лівій нозі взістрїть сонця три рази, хукаючі в простори світа, спльовуючі за кождим разом на земню, шепотічі єкіс тайні слова. Клав вид себе оборону против ничістої сили. А хлопец, ек уздрів то, то зострахе так задрижєв, ек лист вид вітру на трєпеті. Тай зострахе аж кріз плач докінчуєв свою бєєсїду:

«В нас тепєр, то так си всі люде молєт – Господи! Сонєчко великє правєднє. Днинко свєта запашна, видвєрніт вид нас ничісту силу», – говорив він шопотом, – «бо то всі люде в нас, видколи конаєт Олексій, то бєєтси ничістої сили. Бо то ніхто ни годєн знати, шо то си может стати, ек він сконєєт? Бо то прото був ни простий чоловік. ...Тай видко, шо то й нипрості берут йго душу оттуда, в Черногори». – При цих словах хлопец знов махнув руков зловішшо в бік Черногорий.

Иванчік натєг підбородь вид крисані на бороду, бо зострахе зачєло йиму шош здоймати крисаню на голові д'горі, так ек вітер її здоймаєв.

Йго єв зіймати такий пудний жєх, шо аж зуби в роті єли йиму кланцкотіти. А хлопец, ни уважєючі на тото, шо си зачєло з Иванчіком дієти, деркотів, ек деркач, далі свої: «Ади, тимунь то ми й худібку свою забєраємо ззєвгоді з лісів, аби ни вибило її смєрєчє в лісах, бо в нас усі люде говорєт, шо ек сконєєт тот головний мальфар Олексій, шо вічно дражнивси з ничістов силєв та уводно буртикаєв хмарами, то ек хапнут чьорти йго душу в свої лаби, то так си мут з утіхи з нев женити, шо могут нев у тот раз усі ліси оттоти виломити. Бо то прото усе нисамовитє зійдєтси тогди докупи».

«Ти, синку, правду кажеш, бо то ніхто ни годен наперед ні збагнути, ні зміркувати, шо то си годно стати на світі в тот час, ек тот нисамовитий головний дідок у цих горах сконает? Ой ні!» – Потвердив Иванчік тихим, дрижучим, але твердим голо-сом хлопцеві слова.

«Він нимало назоливси на цім світі ничістій силі. Ой дозолив їй добре», – сказав поважно Иванчік хлопцеві, тай гладічі йго долонев по лиці, пидносив Олексія, – «Тот дідок нираз допід до самого шпіку й самому Арідникови на тридев'ятій земни, бо нитрохе він наточівси криви з ничістої сили. А він то умів тай любив робити. Тимунь то відий ни будет з медом и йго души у тот час, ек виб'єт послідна година йго життя на цім світі! Та шо дієти?» – тежко зідхнув Иванчік – «Така то вже йго доля була, написана йиму так жити ше тогди, ек він був у материній отробі. Тай так жити присудило йиму дванайціть судців у ту хвилю, ек він родивси з материної отроби на цес світ».

Из заходу завієв на них холодний вітер. Иванчік глипнув на небо тай йиму ише гірше дало пуду, бо в тот раз небо зачело си затегати чорними, ек сажя, хмарами.

«Шо Біг даст, то будет, а я йду до Олексія наніч», – дерзко сказав Иванчік до хлопця, шо уважно ловив кожде йго слово про Олексія. – «Бо зараз так потемнієт надворі, шо хоть би хто в лице бив, то ни будет видко, хто б'єт. ...А хто знаєт, ек би то потемніло тогди на дворі, ек би Олексій сконав? ...Ийга!... Ко-бих захопив йго ше хоть крішечку живого. ...Хотів бих си ше хоть привитати з живим Олексієм тай ше хоть пару слів з ним заговорити. Або хоть випрошшетиси з ним навіки... Йду!» Тай викрутивси вид хлопця в тот бік, ек си йшло до Олексія, але через ніч, то вже ни видко було Олексіїв осидок. Укрив йго потемок.

«Декую тобі красно, синку, шо єс ми шош поповістував тай справив на Олексієву хату. Я йду туда! Будь здоров!»

«Йди здоров», – кликнув хпонец тай займив так на г'вавт худобу д'свої одаї, шо аж ніхті на пальцох ніг зшібав у каміне на плаю, втікаючі перепужено перед ничістов силов. Перед тими – нипростими та нисамовитими, шо, поклоняючі зубами, в чорних, навислих над Плосков хмарах ждали нитерпеливо на Олексієву душу.

Ни завеликий час дороги каменистим плаєм д'горі в нічній вилізали, Олексієви забудовання.

Низкі плюскі хати з широчезними розвезеними г'раждами, забумбурені в потемку ночі, грізно каменіли чорним туманом пид високими та хихлатими первовічними єлицями.

Чім ближивси Иванчік д'тим одаям, тим більше давало йиму пуду. Аж одежини на собі ни чув з великого жеху. А надворі, то ставало чімраз темнійше, екби в розі, бо вже ціле небо захмарилоси чорними тежкими хмарами. Чес вид чєсу з заходу сонця хрестили небо блискавки таким єсним блиском, шо аж очі сліпили. Тай зпонімлива гет здалеку, аж дес из Чорногорий, поворкочував грім. Але однако почесови, то він так лєчно поворкочував, шо аж земня си здригала вид того воркотання тай так пуду давало, шо аж серце в грудех застивало.

В тих Олексієвих хатах, то Иванчікова нога ніколи ни була, але йго бартка, то нираз у них бувала, бо ни одного знакомого чоловіка він, бувало, вирєдив з нев до Олексія по знакомости примов'єти. Бувало, лиш даст на знак свою бартку тай скажет:

«На отцу бартку тай иди до Олексія, то ни бійси, шо дідо тобі ни поможет». Аж очі йиму си, бувало, світили з гордості, так то ни одному бізівно говорив, бо знав, шо Олексій видразу пизнаєт йго бартку тай почерез него добре починит тому, шо він йго до него пішлет.

А Олексій, бувало, то лиш наколи вздрит у своїй хаті Иванчікову бартку, то видразу й без казання її пизнаєт тай лиш си засмієт, шо маєт такого доброго та вірного побратима. «Ага! То тебе Иванчік Люпайлюків з Голов вирєдив суда до мене, бо по йго бартці пизнаю», – кажет, бувало, весело Олексій, обзираючі Иванчікову бартку.

«Пизнаю її, бо вна вже ни раз вид него з людьми була в моїй хаті! Лиш він у ній ше й раз ни був, Біг би го побив», – клєв Иванчіка жартом. – «Єкий до біди лінивий. Уводно до мнє перєказуєт, ек то кажут, сороками, воронами, шо вже приїдет, тай ни приходит». – А подаючі назад у руки бартку тому, шо її приніс вид Иванчіка до него, просит: «Скажи ко, біднику, йиму,

шо я йго просив, най уже раз доконче прийде до мене. Бо відий и розумремеси тай у воросі ни вздримоси, ек борзо до мене ни прийде. Бо кажут, шо ни вмираєт старий, але чесовий. А я рад би йго ше хоть раз на своїм життю видіти тай шош ни одно важне поговорити, бо ні з ким другим ни маю такої безпеки шош важне поговорити, ек з ним...».

Коло Олексієвої загорожі прив'езані на ланцах з обох боків двер два тенгі, ек вовки, білі пси вили чогос аж ни своїми головами. То знов на шош нвидиме так уїдали, шо аж у лісах їх голоси варводили. А почесови, то так вили, ек би в роги трубили. Аж лек Иванчіка брав за серце та присідав йго душу тусок тежкий та торонкий. А пси, то ув один гайтаж вили, вививали, ек би умерскої игри в тримбіти тримбітали, бо в тій хаті, шо її сторожили, шош нидобре вішшювали.

Хоть екі то були завжде кимливі пси, то тепер так си шош загутали, шо й ни пошнипили, коли Иванчік зайшов у загорожу.

На опередхатю Иванчік впотемку забивси в сагу, бо на задвірю в ґражді спала худоба. Тай лапасуючі в грузи, низавидів на опередхатю чорного пса, шо нараз скочів йиму так у груди, шо аж мало шо ни перевернув йго на земню. Ледви Иванчік видмахавси вид него, поступаючи назад, пид стіну ґражди. Тай, припертий плечіма до стіни, боронивси далі вид пирги, аби го ни роззіла, ждучі, аж доків хтос вйде з хати йго оборонити.

Над хатов у елицях запишшела, ек обмінче, коточем голосом сова тай у лісі за хатов запугав пудно раз-по-раз пугач: «Пу-гу... пугу... пу-гу». А Иванчікови аж си нидобре зробило вид того пугукання. Але кликати голосно, аби був хтос вйшов з хати йго обронити вид котюги, то боевси, аби на голос вночі йго ни вселепилоси шош ничісте з клику.

В обох старовіцких хатах з коленого протіся почерез хороми, пид плюским дахом, николеним камінем, кріз брудні шиби в маленьких виконцях світилиси мутні світельця. А всередині в них було так тихо, ек у гробі. Ни було чюти ніекого голосу.

Иванчікови, ждучі пид стінов, заким хтос вйде з хати, так си навтемнело, шо кожда чесина здаваласи йиму роком.

Нараз из вішної хати вирцнули в хороми двері в спижах, то Иванчікови трошки легше стало на серци, бо понадієвси, шо хтос вйде надвір.

З хорім отворилиси двері в черсак.

Иванчік навмисне закашлав тай задражнив пужлу буком. Вна пустиласи д'нему, а він у тот раз шворкнув її бартков по ногах так, шо засколила ни своїми голосами тай видскочіла набік.

«Мо-о-ой! Хто там? Шо то за покаїне дражнит по ночях котюгу?» – остро крикнув хтос из черсака здоровим мушшінским голосом.

«То я!» – обизвавси нисміло Иванчік.

«А ти хто?»

«Добрий!»

«Шо за добрий?» – сердито вже запитавси з черсака мушшінский голос.

«Та я!»

«Та кажи мо, шо ти за оден? Відків прийшов суда тай чого? А може ти мо-о-о ни хоч говорити? Ек так, то ти зараз відсів підеш насторц. Тай майси в гадці, абих ти ше олова ни насипав у ноги, бо міні й за це ни тежко. Чуєш? Мо-о-о!»

«Я чую тай раз ти кажу, шо я добрий чоловік. Иди лиш оборони мене вид котюги, то меш зараз видіти, шо я за оден. А оловом ти мене ни пужій, бо я гадаю, шо на сім задвірю з-за Олексієвого життя ше нікому ни сипали олово в ноги, тай гадаю, шо й міні ни мут».

«Низнати ек будет?» – Далі остро говорив тот мушшінский голос. – «Бо хоть з-за Олексія й ни витали тут нічних гостей оловом, то тепер ни знати, ек вже будет, бо тут тепер вже ни тото си мелет, шо си мололо з-за Олексія! А ти мо ни фрашкуй, лиш кажи, хто ти, абих знав, кого боронити вид пса, бо я ни маю коли договорювати більше з тобов, хоть и до рано сторпій там, пид стінов».

«Ек ти такий впертий, то я тобі скажу, хто я, ек меш знати. Я з того боку, з-за Черемоша, повід Жеб'я, Олексіів побратим Иванчік Люпайлюків, прийшов смих був до Олексія на пораду, тай ни знаю, ек зорудую, бо чую, шо слабій?» – сказав Иванчік тихим голосом так, отек би хотів, аби йго більше ніхто ни чув, лиш тот чоловік, шо він з ним говорив.

«Ой слабій, сла-а-абий, и то тежко слабій», – говорив смутно тот чоловік з черсака, идучі почерез задвіре грузьов, боронити Иванчіка від котюги. – «Запізнив ес си вже, сараку, прийти

до него на пораду, ой запізнив єс си, чоловічку добрий. Але в хату йди. Домашні, то приймут те за гостя. Бо я ни домашний тай ни маю права тебе в чужу хату просити за гостя. Йду лиш вид котюги оборонити, абес міг у хату зайти. Але гадаю, шо й домашні ни виженут тебе з хати, бо з-за Олексія, то в сих хатах ночувало тільки людий, єк волося на голові. А, може, єкраз тебе Бог надніс у цу хату, аби ти шош поміг Олексієви, бо він ни одному поміг в долегливости. То, може, найдетси хтос такий на світі, шо йиму поможет у цій йиго тежкій принежді?»

Він зцібав на пса тай пес, погавкуючі, вступивси їм з дороги. Тай навіть и ни витаючіси з Иванчіком, повів йиго просто в хату.

У хоромах темно було, то він пишов наперед у хату, а Иванчік за ним.

Та єк лиш напнув Иванчік из хорім переступити поріг у хату, то з обрубени верх кагли майже коло самої йиму голови лечно зваччєв та спорскав на него, єк на котюгу, чорний кіт так пудно, шо він без понимку штрик у хату. Навіть забув заперти двері за собов тай усі люде, шо були в хаті коло Олексія, то верглиси того пудного вавканя в хоромах, бо зрозуміли, шо то «нививаний» перевергси в ката, тай, лешуючі на Олексієву душу, так пудно скамузивси на цего сторонского чоловіка, бо він бізівно шош может пошкодити «йиму» зчєзби. Тай тимунь то так дуже приєзно всі подивилиси в хаті на Иванчіка, єк ни знати на єкого головного мальфаря.

Хоть єк обширна була Олексієва курнєнка, то в ній ни було навіть де си вернути, а ни то сісти. Обидві лавици, припічок и запічок були заплішені людьми оден коло одного. Тай середь хати сторцувало так богато людий, шо аж годі си було припхати до постелі д'Олексієви.

Тот усий нарід цілов хатов сокотив Олексія, аби ничіста сила ни вхопила йиго разом из тілом и душев у Черногори.

На опецку горів лоєний каганец. А старенька бабка, Олексієва Параска, поморшіна в лице, єк таршучок, лежічі долівлиц на печі, тоненьков, єк скіпочка, руков підштуркувала в каганци шкаберков из біленького рамата зроблений ґніт, аби май видше світив на хату.

З її глібоко запалих очій чєс до чєсу кочєлиси по лиці слизи з жєлю за її чоловіком Олексієм.

На постели з лодев сидів, припертий плечіма до задної стіни, зісхлий, єк шушениця, сідий, аж білий, єк молоко, Олексій.

У тот чєс, єк увійшов Иванчік у хату, то Олексій саме снітувавси. Чєсував. Йиго держели попід силу штири люде, такі сильні, єк медведі, шо хоть би єкий був сильний чьорт, то ни годен би однако вирвати їм з рук ту шушеничку – Олексія.

Напротів Олексія стоєв, єк пів єлиці, жвавий дідо. Довгобразий. Смаглевий. А в роті в него, то білілиси всі зуби, здорові, єк криця. Йиго голов, то вже була обсипана гуслінков-сивинов. Зібраний був лиш у драночци та портєничках. Босий. Тот дідо, то був Олексієв побратим з дитинства – Савин Миколай.

Він ни видчєкав вид Олексія в йиго слабости. Напровсеке, то держєв у руці наготові засвічену свічку Олексієви до смерти, аби борони Боже ни умер без свічки, єк жид. Він докончє хотів дати своєму побратимови свічку на тот бік, аби на тім світі мав Олексій своє світло тай ни сидів у темноті.

Иванчікови всі люде розступилиси так, шо він став оперед самого Олексія коло постелі.

Олексій був зажмурений, єк би дрїмав. Нараз здригнувси. Ним сїпнуло наперед, а відтак торгнуло взад тай вигнало наверх очі, єк кулаки. А вивалюючі з рота єзик, зверешшєв пудним голосом:

«Ни дайте мене... Бе-е-е-рет!» – Дрижєв. – «О з єков сїлов сам Арїдник за мнов идет!» – Розпрутило йиго. – «О-о-о дивітси», – тай сїпнувси мушшінем з рук – «Г'авту! Ни дайте вхопити мене в хмари. Ратуйте! Пек ти та осина вид мене. Зчєзні! Пропади! Ні, ни дамси взєти», – стиснув кулаки, – «Грузь из вас заведу», – тай, намахуючі кулаками, грозив, – «на мак посіцу.....»

Тай аж отєк йиго стерло. А відтак єк ним нараз сторгало, то мало шо ни вирвало йиго тим всім штиром мушшінем з рук. Тай лиш у'єв. По хвили здавалоси, шо він отєк уснув.

А перепужений нарід, то лиш цілов хатов шєпотів: «Ни дай Госпїдку нікому такої кари прижити, єк цєс Олексій її приживає».

Чєлідь, то аж плакала, й сама низнаючі чоґо. А дїтва, шо приходила з своїов старинєв, то зострахе піворєчі, ховаласи попід лавиці. Цїла хата зажмурєласи, аби ни видіти, єк пудно конає Олексій. Тай всі покотом зачєли просити Бога, аби він

чїмборше сконав, бо ніхто вже ни міг си дивити на йїго велику муку та тежку кару.

Олексїй знов храпнув тай зачело йїго розп'єлювати. Задер голов узад аж на плечя, задив'юючіси в почорнілу вид сажї стелїну, тай знов спустив її смутно собі на груди. Зачесок пїдвїв її просто тай роззеравси по голих, без образів, стїнах та по хатї.

А Иванчік поклав йїму на плече свою руку тай легонько зачєв йїго прокликати:

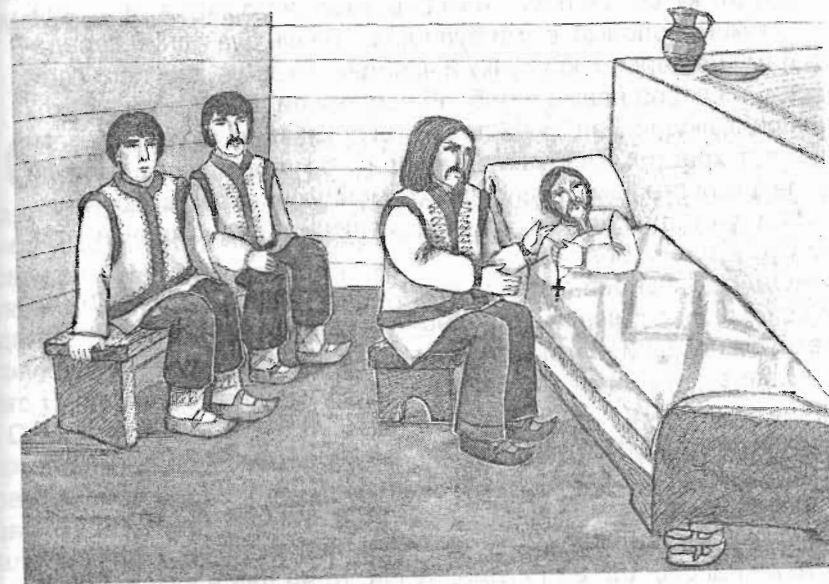
«Дїдочку! Олексїйку! Подивикоси на мнє тай обїзвїси хоть одним слївцем д'мїні. Олексїйку, ти вже ни хоч си зо мнов видїти тай говорити? Ти ни пїзнаєш мене?»

Олексїй здригнувси. Пїдвїв помаленьки свою отежілу голов. Широко розтворєючі очї, задививси просто Иванчікови в очї. Йїго очї блиснули вогниками життє. Окриєв на цілим тілі, весело вцїрєючіси. Протєг руки д'Иванчікови. Имив обїруч Иванчіка за праву руку, притиснув собі до серця, тай віддихаючі, помаленьки заговорив:

«Пїзнаю... пїзнаю... тебе, Иванчіку... Йой єк уводно я тебе ждав. Уводно визєрав... А ти ни приходив... Шкода... уже все пропало... Нїма коли говорити, бо моя година вже наблїжєєтси! Але добре, шо хоть и так пізно прийшов єс».

Пустив Иванчікову руку тай борзо посєг обїруч за мотузком на шїї, шо носив на нїм уводно собі на плечох пїд сорочков чорний осїновий хрестик. Здоймив йїго дрижучими руками почєрез голов тай разом з мотузком, при всему народови, завїсїв йїго Иванчікови своїми руками почєрез голов на шию: «На тобі, Иванчіку, отсє дерево», – говорив приказуючо дзвїнким голосом Олексїй, так єкби ни був слабїй, – «тай носи йїго на своїм тілі, покїв твого життє, та сокоти йїго так сохранно й вірно, єк я йїго носив та сокотїв цїле своє життє. Нікому йїго ни пзоволь узєти з свого тіла вид свої душі, покїв будєш жити. А єк колис будєт ити послїдна година й твого життє, то передай цє головнє дерево другому такому мудрому та бїзївному чоловікови, єк ти сам. Але лиш такому можєш передати цє дерево, шо вірит и шшенуєт так у нашу стародавну віру тай первовїчну молитву, єк ми двє вірили в ню, шшенували, сокотили та носили в своїм серцї». Тай при тих словах своїми руками вложїв тот хрестик Иванчікови на плєчі пїд сорочку.

«В цїм деревї закопана головна рїч, шо маєт у собі велику силу. Низмірковану». Показав на головку хрестика де слїдно було забитий чопок. – «Хто будєт її знати тай вміти нев орудувати, то годєн будєт поводити на свїті всев силєв, чїстов и ничїстов, єк то я нев поводїв, докїв вна була в моїх руках, захована в цїм деревї на моїх плєчох. А тепєр я її в цїм деревї тобі передав». Зїв'єв. Охлєв. А йїго колис живї, проникливї в кожду душу очї, єк догораюча ватра, потухали. Гаснув йїго бїстрий сильний зїр разом з йїго життєм з цєго свїта.

Тай знов спалахнуло в нїм життє, єк притаєний вогонь у деревї, роздутий вїтром.

Шєпнув:

«Я передав тобі цю головну рїч, Иванчіку...»

Ни докїнчєв, бо зїв'єв, єк повїсмо.

По хвилї насилу пїдвїв голов тай сказав:

«Але шо з того?... Вжє ни можу сказати, шо то за рїч, бо вжє нїма чєсу навчїти тебе орудувати нев... запїзно прийшов єс... виближєєтси вжє послїдна хвилина мого життє».

Зив'єв.

Знов хронув тай потег Иванчіка за руку д'собі на постіль.

Иванчік имив йиго попид силу тай припер до своїх грудий, а він шепотом йиму сказав, справ'єючі руков:

«На стіні моя клябучка, а коло ременя мій чепелик. Озми собі це, бо ти вже потрафиш шош трохе тим орудувати, бо колис я шош тобі сказав, ек си з ним треба обходити».

Тай знов у'єв. Здавалоси, шо вже конає...

Крикнули свічки, але Олексій у тот раз стрепенувси тай на всу хату голосно сказав:

«Иванчіку, ек при послідним веремню твого життя ти ни найдеш такого чоловіка, ек ми були два, аби він був гідний переда-ти йиму це дерево, клябучку й чепелик, то озми їх из цього світа разом из собов навіки в гріб, аби си вни ни понивірели в руках нивірних людий. Тай...» – Але вже ни доказав то, шо мав сказати про тот хрестик, клябучку й чепелик, бо вже ничіста сила ни дала докінчєти йиму, пудно ним круменцюючі та розтегаючі йиго.

Дрижучі цілим тілом ек би вид пропасниці, пудно кричев, отек би був у дурній болі:

«О-о-о вже знов летєт за мнов! ...уже гезде...», – тай пручє-ючіси, то дико смієвси, то пудно похмурєвси, та, стискаючі ку-лаки, сік ними ничістий силі, злим духам та всім чьортам в очі, так сварєчіси з ними, шо аж хрип:

«Га-га-га-а-а», – смієвси дико, – «тепер вже летіт, хоть си й розсєдьте, то хрестик ни вирвете з моїх рук, бо я го передав у такі самі руки, ек мої були й він вам шє даст доброго гарту!» – грозив їм кулаком. – «Вже говкайтєси вид осинового хрестика. Тпрррр вам вид него. Хя-хя-хя-хе-е-е», – смієвси. – «Хоть ек єсте си напосідали на ту головну річ, то ни дав я вам її в руки взєти. Найшов такого чоловіка, шо він був гідний її. А вам усім тепер цураха вид тої річи тай від него!»

Ним знов пудно стрєсло, а ек то йиго проминуло, то він дали сваривси з ничістов силєв, шо напосідаласи на йиго жите тай на йиго душу. На всу хату репетував:

«Гов! Тпр-р-р-р та цур вам мене. Пек та осина вам. Тпр-р-р. Говкайтєси, бо так легко я си ни дам вам всім у руки взєти! За морєм вам гадка вид мене тай вид мої души. Закороткі гей у вас руки до неї. Гов! Тпртр-р-р...»

Йиго голубі, ек небо, очі нараз склом стали.

«Го-о-ов! Тпр-р-р. Стій ти, ничіста сило...»

Стис кулаки, аби ними погрозити ничістій силі в очі тай спер-ти її свойєв міцєвєв вид свого тіла тай своїї души, так ек то робив він досєв, кєпкуючі навіть из самого Арідника, а ни то з йиго слуг. Але ни оборонивси вже, бо йиго сильна рука дотєпер уже навіки ув'єла тай мертвов упала на йиго студєне коліно.

Тай у тот раз навіки зажмуєв своі голубі глібокі очі, ек би си ними ніколи на світ и ни дівєв.

Згас Олексій, ек загашєна свічка.

Минувси з цього світа, ек сомне видієє.

XXI

Олексій умер. А всім си здавало, шо він лиш уснув. Бо ніхто ни хотів вірити, аби Олексій, тот головний маль-фар, шо одним життє даєв, а другим корєтєв, міг и сам колєс вмерти. До смерти вбрали йиго в пролюдне фантє тай обули в нову обув. На голов поклали баранєчу шєпку, а в руки замєсть рукаєвєц поклали овєчєї вєвни, аби, идучі на тот світ, ни змерз у далєкїй дорєзі. Тай поклали на груди йиму мідєний грїш пєрє-вїзникови заплатити, ек будєт йиго пєрєвєзити пєчєрєз рїку з цього світа на тот світ.

Склали йиго на задній лавици головєв пид сонцє. У зголо-вах засвїтили воскову свїчку-двєсницю, прилїплєну до смєрє-кового хрєстика, заткнєного в зерно у дєрєв'єній мєсці. Тай на ковбчїку кєнєц голови в лєєним каганци зробили свїтло – за-палили вїчний вєгєнь. А в праву руку затулили йиму навіки ту свїчку, шо засвїтив йиму до смерти йиго вїрний побратим Са-вин Микулай, аби на тїм свїті вна йиму свїтила у вїчність. Тай цілов хатов на колїнках помєлилисє за йиго грїшну душу.

Єк сконєв Олексій, то в тот раз на йиго хатєних подєх такий страшний г'вєвт завїєвси, шо всім лєудєм у хатї аж кров стигла в жилах. Так дужє на подєх дзєвєніло та дзубєніло, шо здавалоси всім, шо Пєкуни аж поди завєлєт, жєнїчіси там з утїхи над Олєк-сїєвєв душєв. Пудно в подєх шош лускало, трїшшєло та свєс-тєло. А коти, то так, екби мєрєтє, цілими бєтєями пєрєрєзливє вєвчєли та вєрєкотїли, злїєсно фєскаєчі одєн на одєного. А над-

ворі, то зірвалася така страшна буря, що здоймила з хати дах, тай біда знаєт ек делеко занесла йиго дес у виртопи, бо крутив над хатов такий пудний вихір, що ціла хата так рипіла та трішшєла у вуглах, шо аж пидвалини пид нев дрижели.

Блискавки, то однов половінев світили. А громи, то таки ни переставали гуркотіти пудно над горами.

Буря назадь хати, то з корінєм повивертала первовічній Олексієві єлиці. Одну вивороть з них завєла. А наперед хати, то так встікала буря, шо худібка в страсі з-перед неї, тулюючіси до стін, рула, ек би з-перед медведів. Тай зачєв, так ек би з коновки, гившкати з хмар такий торонкий дожь, шо в хаті начєс земню сповенив водов, так шо нігде було стати.

У хаті мижі людьми завівси пудний писк, бо з-під печі зачєв вилізати на хату всекий гад: рапавки, єшерки, гадя, а навіть зачєли лізти єшхори та слимбужі з своїми хатками на плечох.

Тай хто знаєт, шо то би си було виробило в хаті з людьми, ек би в тот раз був ни був мижі ними в хаті Иванчік?

Бо то лиш він оден ни дав загинути всім людем у хаті з жєху перед тим гадом.

Хапнув из сїтні Олексієву клябучку, шо вид йиго смерти вже належєла до него, тай остро крикнув на всіх у хаті.

«Ціхо будьте! Ни бійтєси, то зараз инак будєт!»

Вдарив клябучков три рази поземни, шош пошепотів, над нев схилений над земнев. Тай протєг нев вид застївного викна до запічка по земни граничну лінію. Тов границєв спєр він нараз всий тот гад, шо ліз з-під печі д'Олексієвому тілови на лавицу. Тай завернув йиго назад тудя, відків він був приліз – пид піч, а з-під печі в прєсподне.

Всий нарід, шо це видів, то лиш з дива плєчіма стискав тай шєпотів мижі собов, шо цим чоловіком об'євивси знов Олексій на світї.

А Иванчік, ні на шо ни тураючі, пишов надвір тай Олексієвим чєпеликом та йиго клябучков, заклинаючі первовічними головними словами, шо їх знав тай навчївси вид Олексія, заклєв и застановив надворі ту страшну бурю, шо в тот раз валила хати, перевертала обороги та ломила ліси в цілих горах, то видразу втихомирилася ничїста сила на світї. Випогодилоси надворі так, ек би й бурі ни було. Тай на Олексієвих подах все затихло, а в

хаті, коло Олексієвого тіла, видбувалоси посижїне; бо на голос тримбіт, шо аж дві їх у подавки наперед Олексієвої г'ражди, сумно играючі умерскої игри, сповішшєли горам про смерть великого мальфара, сходилисис з восковими свічками в руках люде Олексієви на посїжїнє.

Мушшїне, то вже в хоромах здоймали крисані. Входили мовчки в хату. Світили свої воскові свічки в світло вічного вогню, шо горів у лоєним каганчіку Олексієви в зголовах. Робили ними над Олексієвим тілом хрєст, затикаючі їх у зерно, насипанє в дерев'єну миску коло Олексієвої голови. З острахом призерали уважно на Олексієву мертву твар, добре додив'єючіси в ню, аби си відтак їм ни снила або ни привижєласи вночі. Уклекали кло Олексієвого тіла на земню тай молилис пошепки, так ек хто вмів тай розумів, за Олексієву грїшну душу. Вставали з земні, тай, витаючіси з усіма в хаті словами «добрий вєчєр», містилис, де хто міг тай хотів. Одни сїдали на лавиці або стоєли збитим гуртом у хаті тай помогали смієтєси тим, шо продавали та купували «заїця» коло полиц на лавици, або й сами прилучувалис д'ним до «заїця». Инчі давали «ог'арчіка» в куті коло печі, а дєхто йшов у хороми, бо там ишли на перемїну забави: «били грушки», «висіли», «скакали на него», «мололи млина», «падали в колотїзь», «скреготала сорока коло вух», мастили сажєв, «ловили біличку», грали сосокала або «тегли бога», «де чьорт» з «богом», держєчі мижі собов у руках бук, зберали докупи своїх людий, шо, держічіси гуртом одни за одних, помогали одни «чьортови», а другі «богови». А вни два виривали собі тот бук из рук, тегаючі поземни – то «бог» «чьортом», то «чьорт» «богом». Хто кого перетєгнет тай передужїєт, ци «бог» «чьорта», ци «чьорт» «бога». Тай так моцно над тим буком у руках «бога» й «чьорта» мотосканивси народ, шо аж хати си стрєсали вид того їх гушкання собов у стїни так дужє, шо аж здавалоси, шо й Олексієво мертве тіло на задній лавици в хаті вид того си здригало, тай шо разом з усіма людьми він свойов мертвов усмішков смієвси на тим посїжїнню з свої смерти, бо дух йиго ни умер, а жив далі мижі людьми, тай разом з ними весєливси на тім своїм посїжїню.

А дєхто, то ішов на царинку поза г'раждов, де коло великої горючої ватри сїдали наокола старші люде тай, курічі люльки, розказували одни одним всекі історії з Олексієвого життєя, та

про то, як то тяжко він конав, та що вироб'єла нічиста сила у тот час, як лапнула в свої руки йиго грішну душу. А дехто з-мижи них, то провадив такі веселі жарти, кепкуючі з усього на світі, що голосні сміхе лунали в потемку ночі далеко по кичирах.

А нидалеко них, коло ватри, то старі й молоді мушшіне так завзєто били галембези, що аж на земню падали з таким голосним криком та реготом, що з хати вибігало ціле посижине дівити-си, як вни всі лоском лежели на земни. А тогди вни схоп'єлиси з земні, ловилиси знов до галембізи тай, великим півколесом оббігаючі наокола ватри, захоплювали всередину колеса ту челідь, що си цікаво витрішшєла збоку на них, тай разом з нев падали на земню, валеючі фантєчко на царинці в мокрих травах, по бури. А всий нарід, що на то дівивси серед ночі при світлі єсної ватри, то аж до сліз смієвси, приговорюючі:

«Прости Госпідку, праведне Сонєчко, Олексієву грішну душу та наші проступки, тай дай йиму на тім світі легкий супочівок, а нам, живушшим на цім світі, продовжи віка та дай веселости». Тай веселилиси так, як то звикло здавну в нас, бувало, на посіжінях, що «одні плакали, а другі си вискірєли, тай усім сум з душі прогонили».

Лиш оден Иванчік, то ни мішєвси в забави. Він сумний, як осінний заранок, сидів коло Олексієвих ніг на задній лавици тай ни переставав играти у флоєру Олексієви умерскої тужної игри. Тай играв бо він то так желисно, що хоть єкі веселі були забави на тім посіжіню, то однако усі люде плакали разом з йиго флоєров над Олексієвов смертьов. Тай на царинці за граждов, то цілу ніч за Олексієм плакалиси разом з Иванчіковов флоєров березовов коров увиті дві довгі тримбіти, – в оден тєг – ту-у-у-гу-у-у, у-гу-у-у-гу-у-у..... ту-у-у гу-у-у... у-у-у-у-у...

Тай запрошували людий зувєзде Олексієви на посіжінне, тай на вічну йиго вирєду, на йиго комашню.

Старєнька Олексієха Параска з великого жєлю, що розломивси її вінчєний єрем з Олексієм навіки, гірко плакала. Тай хоть єка була стара, слаба та згризєна, то мусіла вставати з печі, бо як ни стало на світі її приєтеля життя, то вже ни було з-за кого їй лежєти довше на печі тай припочувати, бо вже ни було кому другому за ню си пожурити на г'аздівстві. Мусіла сама за всим си пожурити. Тай сама мусіла діздріти, як си варила ко-

машня її чоловікови, тай сама у великим горю мусіла злагодити то все, що було потрібно Олексієви в йиго делеку дорогу.

Хоть з великого туску за своїм чоловіком биласи аж у стіни головов, просічі Бога – праведне Сонєчко, аби си й уна за Олексієм ни забарила вибратиси на тот світ, бо на цім світі вже ни мала з ким жити, то однако на тім похороні в усім поводи-ла своїм розумом. Сказала покласти Олексія в деревишше иззавгоді, бо боєласи, що пімше может так зигнати йиго грішне тіло, що аж годі будєт д'нєму си наблизити, а ни то в деревишше йиго класти. Бо він прото був усекий чоловік. Головний мальфар на всі гори, то й нитрохе си нагрішив на цім світі так, що йиго тіло за тото могло пудно зигнати.

З посіжіня зачєли си люди розходити, аж як уже надворі зрєбиласи днинка. Тай як війшли удєнь надвір, то було що видіти, що то си за покаїне виробило тої ночі, як Олексій умер, бо нічиста сила з утіхе, то так гуляла, що аж гори си порозсідали. Пудні заводи з них поносило. Городи на обочах, то плова гєт сполокала. Та такий то був у тій бури пудний вітролом, що ліси лоском вломив, аж дахи на хатах поздоймав та порозривав. А потоки, річки та ріки, то шє й другий дєнь рано одним шумом шуміли. Галасливим клєкотом клєкотіли, переповнені брудними водами. Але хоть зводивси тої ночі такий пудний покай, що й найстарші люде такого ни затємили, то однако ніхто си тому ни дивував, бо то прото тої ночі сконав найбільший мальфар на всі гори, Олексій. Тай люде вже здавну пророкували, що то таке будєт, лиш наколи Олексій зажмурит свої очі.

Олексієв побратим Савин Микулай, то наколи зорєчки, пишє до попа в село наймити подуші видзвонити Олексієви, аби си ни гуждинала скрізь туда Олексієва душа, куда він за свого життя ходив. Олексієха борзо пислала дзвонити Олексієви подуші, аби си йиго душа вертала скоро д'тілови тай припочувала коло него в хаті, доків підєт по похороні там, де собі заслужила бути. Бо вірила, що йиго душа ни даласи ймити нічистий силі в руки, тай через то пекуни тої ночі, то так си розсідали та збиткували над світом. Уна просила Савиного:

«Бєри ко, Микулайку, докончє попа Олексієви на комашню, бо є чім заплатити, лиш коби схотів пити, бо боєси, що ни схочєт. Він через мальфарство дуже нинавидів Олексія. Увод-

но на него флудом дівивси, лиш Олексій тим ни трабував. Смієвси з него йиму в очі. Але хоть він ни гиб за попом, то чійко би я ни хотіла, аби йиго ниопроваженого взели міні з хати. Бо й Олексій був таким чоловіком, ек другі, лиш тим ріжнивси вид них, шо був мальфарем».

Олексієви на комашню зійшласи сила силенна народу, ни питаючі тим, ци мет йиго ховати піп, ци ні, бо це мало навіть кого й обходило шо. А питав кождий лиш тим, аби ше хоть раз уздріти йиго на свої очі тай поховати йиго так, ек то си годило горенам поховати свого найголовнійшого мальфара. Вже на другий день мусіли винести з хати в хороми Олексієво тіло, бо видразу вно пудно тенуло. Тай закрили йиго в деревишшети вічком, аби си хто мнєкий на серце ни перепудив йиго, так пудно зигнав. Аж розкис, ек причина на хліб. Де були очі та рот, то там такі головиці стали, шо з них уводно булькала моровиця, бо лиш такий грішний був покійний.

На Олексіїв похорон, то піп за жадні гроші ни хотів пити. Навіть ни позволив йиму подуші дзвонити, бо й говорити з Савиним ни схотів, ек дізнавси, чьо він прийшов. Лиш скричев, шо Олексія поховаєтси там на цвинтари, де ховают покриточі стратчета, збігленета та повішенників, а ни там, де си ховаєт побожних людий. На цу вість вид попа, то всий нарід зашумів протів него, ек ліс. Пудно засипіли люде на попа, страшно нинавистев на него зачєли дихати:

«Отто пустий макогін, їв би кров матери своїй, ану дивиси, шо він си важит з хлопами робити. То він так робит з нами за тото, шо добре жиєт из нас. Ек він смієт такі кєпи бити? Мо-о таже він хочєт нам такого дорогого чоловіка, ек Олексій був у нас, по йиго смерти споблічити? Хочєт поховати пид плотом, ек повішенника? Та най йиго там ховают, а Олексія ми сховаємо, де ми розуміємо. Ни дамоси пустій ленці позбиткувати над нашєв віров».

Олексія ховали без попа.

Ек узєли Олексієво тіло з хати, то Олексієха хапнула хліб пид лівє плече, вигнала всіх людий за Олексієм з хати надвір, заперла двері тай присіла то місце, де сконав Олексій, аби ни пішов з хати всий статок тай родинне гніздо за головов дому – Олексієм.

На задвірю, ек петелькали деревишше на кілю, аби мож було нести трупа на плечах, то назліталоси там такої всілякої мухи, шо ніхто її ніколи тільки вкупі ни видів. Була всіляка муха, велика й мала. Зелена, голуба, блискуча, сива й чорна. Тай одним ліжником вна вкрила Олексієво деревишше, аж пхаласи навіть кріз віконце д'Олексієви в деревишше.

За тілом Олексієвим ишли до гробу на цвинтар цілі тисічі народу. Несли йиго, припочуваючі, але попи йиго ни опроважєли, бо йиго опроважєли своїми голосами довгі тримбіти, шо на кождій царинці тай коло кождої хати за ним тужно голосили. Тай деки над ним ни беgekали, лиш Иванчік у свою флоєру цілу дорогу тужно співав йиму вічну памнєть аж до самого гробу. А та сумна Иванчікова флоєра, то так тужно играла-приказувала над Олексієм, шо здавалоси, шо то ни лиш за ним всий нарід був магнетний тай разом з нев сумував, але здавалоси, шо то й усі гори були магнетні тай разом з нев шумом потоків та шепотом лісів приказували, голосили за Олексієм.

За деревишшєм сама Олексієха вєла пару волів у єрмі из золочєними сирєними колачами на їх позолочєних рогах, из засвічєними на них восковими свічками. А за волами Олексієві слуги гнали чотири барани з позолочєними рогами та сирєними колачами й засвічєними свічками на рогах. А назаді похорону ішов Олексіїв кінь у сідлі, обтерханий бисагами з товстов комашнев на Олексіїв гріб, аби було чім спімнути на гробі Олексія.

А на самім переді погрібу тот сам хлопчік, шо передснїчним показував Иванчікови дорогу до Олексія, ніс на гріб Олексієви березовий хрєст, аби віддати любому дідови свою послїдну прислугу.

В день Олексієвого погрібу день був погідний. Градовий цар из своїми слугами сидів крітко. Видко, ни посмів позбиткувати си над Олексієвим погрібом. Хоть злий дух він є, то однако пошєнував Олексієво тіло в дорозі з хати до йиго гробу вічного припочівку. Ни бив тої днини градом тай ни вієв бурєв. Цілий день красно гріло сонєчко. Своєм єсним, теплим проміннєм благо рихтіло над деревишшєм свого сина Олексія, виріжєючі йиго мертве тіло на вічний супочівок до своєї доньки, а Олексієвої матери, з єкої він вїйшов, на ній жив тай тепєр вертавси знов у ню, аби стати земнєв тай зацвисти вєснєв на ній чічков вєсє-

лов очем на красу, худібці на пашу, а з худібки разом з молоком перейти знов у людину для дальшого життя на цім світі.

На цвинтари, то нарід ни поуважив на попівський заказ. Зробив то, шо хотів. В усі дзвони йиму дзвонили, ек йиго на цвинтар заносили, тай поховали йиго ни під плотом, так ек піп хотів, а поховали серед цвинтаря на єсним видним місци, відків далеко було видко Олексієви на йиго любі гори, тай посадили на йиго гробі молоду зелену єличку, аби діти вид дітий пизнавали, де зеленієтси Олексіїв гріб.

Сонечко вже було понад вечер, ек загребли Олексія на цвинтари в Плоскій. Вно смутно засвічувало послідний раз тої днини гори, бо дивилоси, ек Олексііха старенька застелювала білим полотном Олексіїв гріб. Засвітила всі штири тоти свічці, шо світили на всіх штирох стінах в Олексієвій хаті при йиго віріді, притулила їх до чотирох кукуциків хліба тай поклала на всіх штирох кінцях гробу. Поклала насеред гробу то саме горшєтко з водов тай колачік з засвіченев свічков, шо стоєли, перев'єзані черленев ниточков, на столу в хаті через цілу комашню, ек люди на ній їли тай пили, молічіси за Олексієву душу. Тай поклала коло горшєти насеред гробу засвічений лосний каганец, шо в зголовах Олексієви горіло в нім світло вічного вогню. Привели д'Олексієвому гробови пару волів з позолоченими рогами, всіх штирох баранів тай Олексієвого коня в сідлі. Всий нарід разом з Олексієхов уклєк наокола гробу до прошші.

Олексііха запросила в усіх людий до трох раз прошші, аби були ласкаві йиму все простити, ек він шош комус ни догодив ци єкус кривду зробив. А всий народ до трох раз голосно йиму прошшєв усі йиго провини: «Най буде прошшєно, най буде прошшєно, най буде прошшєно йиму все, шо він злого на цім світі комус зробив».

Олексііха, роздаючі на гробі простибоги бідним людем, посилала то все через них на тот світ Олексієви, аби й там він мав так усе, ек мав на цім світі, тай аби нічого ни був і там так жєдний, ек тут ни був.

Подала Олексієви всі тоти штири кукуцики хліба з кінців гробу, аби мав там шо їсти. Подала тото горшєтко з водов, аби мав там воду тай своє горшєтко до води. Подала й тот засвічений каганец из вічним вогнем, аби він там мав вічно свій вогонь и

своє світло. Дала цілий рєд новісєнького убрання, аби там ни ходив голий та аби си мав у шо перебрати, аби го ков ни утинав. Дала йиму пару тих волів з позолоченими рогами в єрмі тай тоти всі штири барани з сиреними колачями на позолочених рогах, аби й там він мав свою худібку тай був г'аздов, ек и тут все був. Тай подала Олексієви й йиго коня в сідлі, аби на тім світі ни ходив Олексій пішо тай ни зшібав нігті з ніг у каміє.

А відтак розклала на Олексієвим гробу добірні їди та пиття, тай тот всий народ на Олексієвим гробу пив та їв, тай споминав на гробу Олексія. А ек си май трохе підчмелили шумівков, то зачєли й співати на гробу всеких співанок, бо їх торонкий смуток, то шораз більше при горівці перемінювавси в буйну весєлість. Дєхто з погріб'єників зберавси попови йти вікна бити за йиго збитки над Олексієм. Але розважнійші люде їх розгєтькали, шо нима там з ким шо зачєпати, бо то прото лантух, тай тимунь ни варт ним собі навіть руки поганити.

А Иванчік, то так тошно банував за Олексієм, шо доків ни взєв з йиго гробу глини в кишєньку, то ни міг з него пити. А ек заходило сонце поза верх, то він пишов д'хаті, бо йиму добрий був кавалок дороги на Голови. А рєшта людий, то шє си ни розходила з цвинтара, бо вни до пізної ночі на Олексієвим гробу пили, їли, та споминали йиго діла, набуваючіси там разом з Олексієхов. А тримбіти в тот раз, то вже йграли весєлої Олексієви на легкий супочівок, а всім живуцим на довгий та добрий пробуток.

По погрібі, то богато погріб'єників вернулоси з Олексієхов до неї д'хаті, аби ни ночували сами Олексієві хати першеї ночі по йиго погрібі. Вни всі спали в другій хаті, бо в тій хаті, де сконав Олексій, то ни можна було спати, аби ни сполошити Олексієву душу, ек вна тої ночі прийдет там у гості. Олексііха навіть ни заперала застівне викно тай ни здоймала з него білий ручник тот, шо ним йиго застєлила, ек сконав Олексій, аби душка Олексієва ни заблудила в хату дорогу, куда вна ходила, ек він у ній лєжєв умерлий.

Наклала Олексііха всеї страви з комашні Олексієвій души на стів, аби вна мала шо їсти, ек прийдет, та світло тої ночі в тій хаті ни гасила, аби їй було видко в хаті. А земню тай стів поси-пала муков, аби рано видіти по слідах на муці, ци приходила вночі в гості Олексієва душа.

Але рано, то Олексі́ха си засмутила, бо на столу їда стоєла никсвана, тай на муці ни було слідів Олексієвої душі. Видко, шо ничіста сила її, блудькаючу саму без тіла, имила тай ухопила в Чорногірські одзера град ковати. Тимунь вна гірко за нев плакала.

XXII

Иванчік зистрітив перед бродом на Путилівці в Путиловій головного ворожбита з Волоского боку Лелітку.

Він дуже зрадувавси, шо йго зистрітив, бо вже нираз гадав до него піти ворожити, але через Марічку все ни було єк. А тепер, єк йго здибав, то погадав, шо в него зараз поворожит и тут, на дорозі.

Але Лелітка так си кудас дуже квапив, шо навіть и говорити ни хотів з Иванчіком на дорозі. Ледви йго упросив, шо він схотів стати з ним на дорозі в бесіду.

«Ти пізнав, мо' мене, шо я за оден?» – засмієвси Лелітка, єк став з Иванчіком говорити.

«Я пізнав, бо видів тебе раз на своїм життю на храму в нашим Довгополи», – усміхнувси Иванчік, – «там були справили мене на тебе, але я ни міг там д'тобі добитиси, так дуже товпивси нарід коло тебе, просічі, аби ти їм ворожив».

Лелітка, набиваючі тініем люльку, шо дав йиму Иванчік, змірєв у тот раз Иванчіка своїм бистрим зором. Икос дивно усміхнувси, похітав смутно лиш головов, тай сказав:

«Ти хоч, аби я тут на дорозі тобі верг у карти тай поворожив, шо тобі хєбуєт?»

«А», – здивовано притакнув Иванчік.

«Тай ти си навіть ни встидаєш це гадати?» – ніби сердито, сказав хетрий Лелітка, тай, див'єчіси приєзно на Иванчіка, говорив гордо: «Ти гадаєш шо я, може, циган тай будь-де на дорозі ворожу кому попало? А я це на дорозі тобі ни зроб'ю, бо навіть ніколи з собов карти ни ношу. Держу їх у хаті, а ни коло себе, єк циган, бо знаю, шо хто хочєт, аби йиму поворожив головний ворожбит Лелітка, то прийдет до него д'хаті».

Иванчік дуже пагубний став на цу бесіду, але ни попускав Лелітці. Під милий Біг просив йго, аби хоть шош здебела йиму

сказав про йго життє-буттє. Тай притім витег з ременя паперову п'єтку дати Лелітці.

Лелітка, злодій, видко полакомивси тій п'єтці, бо видразу закруктив инчеї:

«Я вижу, шо ти си наважив, аби я таки тут на дорозі тобі поворожив. Но єк так уже кончє хоч, то я можу тобі шош сказати й тут, на дорозі. Але лиш хіба з руки тай з лица шош тобі скажу, бо карт, то таки на правду ни маю при собі. Але я знаю й так ворожити. Єк хоч, то поворожу? А зрештов», – він усміхнувси хєтро, – «я й без ворожіння вже вижу, шо тобі є наслано твоїми пізмаками.....».

Иванчік, здивований, єк Лелітка й без ворожіння знаєт про йго насланне, просив ише дужше йго поворожити, подаючі йиму п'єть банок за то ворожіннє.

Лелітка сховав гроші в мошенку тай докладно дівивси Иванчікови на долонь. Обзерав на ній всі рубєжі. Обертав руку на другий бік. Дівивси на пальці тай на ніхті. Потискав пальцем долонь. Смотрив волосє на голові. Дівивси в очі, на брови, призерав на вуха, на лице, тай ворожив так, єк би з равашя рубив все то, шо досив Иванчік мав тай шо прижив. Розказав докладно так ціле йго життє, єк би разом з Иванчіком вкупі йго пережив.

А Иванчікови, то аж слина в роті з дива стила, єк то дōкладно про ціле йго жите Лелітка вгадав. Навіть и то йиму сказав, шо він ходив до Олексія примов'єти собі вид стріли, але ни примовив, бо Олексій йиму на грудех сконав.

Иванчік ни знав, шо на то й казати, бо Лелітка так, єкби з книжки йиму читав, говорив: «Ти, сараку, маєш у своїм житю тепер велику запуту, любаску», – єк то сказав йиму Лелітка, то він так почерленів з устиду в лице, єк крешенєк, але тот тим ни питав. Говорив далі про ту Иванчікову любаску, – «Гм. Гм... Тай ти хльо-о-ов гинєш за нев, бо віриш, шо то є та сама правдива чілідина, шо ти її був потайма в своїй души полюбив. Ги-ги-ги-и-и. А то ни так є! Ти ни знаєш, біднику, шо то ни є правдива жінка, а лісна, зчезла би, тай то ни проста лісна, будь єка, шоби си була сама тебе на самоті без чєлідини вселепила, а головна, нибоже, лісна, бо наслана тобі з пізми твоїми пізмаками почерез стрілецтво!»

Іванчік зострахе аж побілів, а Лелітка тим ни питав, бо помурено див'єчиси просто в очі Іванчікови, говорив:

«Тай та проклета лісна, зчезла би від усіх добрих людей тай від тебе, сину, пудно си те опелюскала, бо ти си їй дуже вдав. Тай тимунь вна д'тобі ураз приходит тов чілідинов, на котру ти лиш погадаеш, бо вна, знаючі твої здохе, перемітуєси так, ек ти собі того бажіш, бо лиш так те шшіре бешшість проклета любит».

Іванчіка аж студений піт збив, аж на губах йиму слина схла, ек дізнавси, шо то йіго лісна вселепиласи, аж зів'єв. А ек прийшов трохе до себе, то запитавси:

«А на це нима ліку?»

Лелітка загадочно всміхнувси, тай поважно надумуючіси шош, говорив:

«Та то на світі, сину, є на усе лік, лиш треба, аби були такі лікарі, шоби знали ті ліки, потрафили на ні тай вміли лічити. Бо то вид кождої лісни тежко злічити, а вид такої, ек ти маєш, то таки дуже трудно вилічитиси. Треба на то головного лікаря, тай треба й тобі самому си вид неї лічити, й то завзето. Бо аби си вид неї вилічити, зчезла би, то на то треба тобі мати тверду волю тай попросту треба мати на любу таке кам'яне серце, аби цілком закаменіло вид чілідинскої любви». При тих словах проникливо впер він очіма на Іванчіка. Довго дівивси мовчки так на него, а відтак сказав без обрізків: «Але тебе злічити вид лісни, аби ти си її цілком скараскав, то дуже трудна на це рада, тай це ледаєкий мальфар ни потрафит зробити, бо вижу по тобі, шо ти є слабої волі тай поданчливого мнєкого серця чоловік до чілідини. А такого чоловіка, то велика є кутура лічити вид лісни».

Іванчік пудно помагнетивси, а Лелітка шош погадав, погадав. Скваців губами, похитав шош головов тай делінь сказав:

«Вид неї би був міг тебе дорідно, й то раз-два, злічити тільки оден Олексій з Платої, бо він ни одного чоловіка на своїм життю уратував вид лісни, й то ше навіть може й вид гіршеї, ек ти її маєш. Але шо з того? З-за йіго житя, то вна, сука, тебе до него ни пускала, аби він її вид тебе ни нагнав був на сто вітрів». – Він лиш смутно похитав головов тай сказав потихо. – «А тепер це пропало! Олексій уже на тім світі. Але ше можна пробувати лічитиси коло других мальфарів та примівників вид неї, пропа-

ла би, ек панчіна на долах. Лиш до Малишы в Голошину абес пусто ни йшов, бо він вид лісни ни знаєт лічити, тай тепер, ек вмер Олексій, то він нічо ни будет варт, бо то Олексій йиму в усім допомагав тай у мальфах йіго ретував. Бо він ни був головним мальфарем, лиш підручним головних мальфарів. Але ти ни трать надію, бо є ше в горах оден такий примівник, Процьо Дарадуда в Грабліні, шо может те вид неї злічити цілком. Бо знаєт так само лічити вид лісни, ек Олексій лічив, лиш коби схотів. Тай він, може, би й схотів то зробити, але коли мині показуєт так... Гм. Гм. Шо він є мальфарем твоїх всрогів протів тебе, й відав, то він цу лісну тобі за їх пришню наслав. Але то ше нічо ни є! Гм. Гм. Я знаю? Але, напровсеке, ек си ни можеш вид «неї», зчезла би, злічитиси в других примівників, то на прубу спробуй пити й до Проця Дарадуди. Тай поговори з ним, попроси діда, він чудатий, лакім поратувати чєсом навіть и свого ворога, лиш ек така вунда чєсом йиму впадет. Хто знаєт. Може, зхочєт екраз и тобі помочі. Але з ним, то однако майси у гадці, хоть би й ек з тобов чємно говорив, бо то великий змінник. Одно лиш потішеюче для тебе можу вже тепер тобі сказати, шо ти лиш маєш двох тежких головних своїх противників, а мині так шош показуєт, шо ти їх обох побідиш тай перебудеш їх на цім світі, хоть би ек тобі в цім попереців тай шкодив навіть такий головний мальфар, ек Процьо Дарадуда».

Більше говорити з Іванчіком, то Лелітка вже ни хотів, лиш сказав відразу: «Будь здоров», – обернувси тай пишов у свою дорогу. А Іванчік пишов, зажурений, через Граблін на Голови.

Він цілу дорогу, аж до на Граблін зверхе, лиш про лісну думав. А нарешті лишив пустим си гризти. Махнув на вітер байдужно руков тай сказав сам до себе:

«Буду си лічити вид лісни, шо буду лиш мочі. Злічюси – то моє шєстє. А ни злічуси, то», – він гірко всміхнувси, – «бідашка її бери. Буде зо мнов, шо буде, а я знаю, шо лісна, то файна молодичка. Пишна чічка. Привітлива, люба, мила, ни така оприсклива та догінчлива, ек мій флуд Єлена. То жєлю ми ни будет, шо си з нев буду до гробної дошки сходити тай любити так, ек з правдивов жінков, хоть вна лиш є лісна-мара, а ни жінка, бо то варт си й из таков любити. А, зрештов, мині лісна, то байка, коби я Шкіндю тай Довгого побідив, бо ото в мене, то ни байка».

Єк подививси з Граблина на наш бік, то аж за голов имивси, так дало йиму пуду, шо си на нашим боці завело тої ночі, єк Олексій сконав. На нашим боці, то цілу Єблоницу знесло тай на кришечки поломило та побукатувало гладкі царинки. Тай куди си оком ни подівив, то скрізь завози наробило.

XXIII

Иванчік єк вернув від Олексія та розіздівси по своїм Газдівстві, то видразу вздрів, шо то буде треба добре з пару років поґарувати, аби витеребити ліси від вивернениц, шо то в йиго лісах тої ночі, шо сконав Олексій, вітролом наломив.

А Єлена, то аж плачучі скаржиласи, шо то за покаїне вна тої ночі видпацила. Розказувала, шо з гірков бідов ту ніч в хаті переночувала. Ледви днини діждала, таке тот вітролом у них коло хати вироб'єв. Мало шо цілу хату з окрашем з кичіри ни взев. А плоти, то гет чисто поломило. Такого пудного вітролому, єк тої ночі на Головах був, то ніхто ни затемив. Навіть такого йиго й предки ни темили, тай най Бог боронит, аби вже йиго й предчета ни зазнали. Бо такий то був тогди пудний вітролом, шо в Черногорі таку велику завізь зробило, шо аж нев на Шибеним одзеро загатило.

Тогди вночі, то перший раз у наших горах так прорідли первовічні ліси, шо куда були праліси, то туда лиш згари з глібокими виворотями полишеліси. Тай повилисювали від лісів верхе гір, єк ни в одного голов вид волося. Тай всекі та ни однакі то дива розказували на вирви оден перед другим про тот пудний вітролом. Одни говорили, шо виділи в тім вітроломі чортів, шо в хмарах летіли на бистрих конех, вивбераних у гримкі шеремері. Навіть чули, єк тоти шеремері на тих конях у хмарах цоркотіли, бо то в тот раз, то так пудно в хмарах цоркотіло, дзвонило, шуміло, гутіло та дубоніло, шо аж ціле небо, отекби міст під копитами стада коний, дзвиніло. Тай свистала та пишшєла, отекби обмінчета, ничіста сила плотами в кілю: фі-і-і-ю-ю-ю, дз-дзи-и-и, дзи-дзи-и-и дздздз!

А другі, то аж си присегали оперед Иванчіком, єк він їм ни вірив, шо таки на свої власні очі виділи в тім вітроломі високо в хмарах над земнев убраного в усім черленим убраню, в черле-

ним кумпаці на голові, здоровезного, зарослого, отек жид, чорнов довгов бородов найстаршого черногірського градового царя, проклетого Пекуна, шо сидів у вогненій тарниці на вороним кони, убраним у шонайгримкійші дзвинки тай іхаючі так буйно, шо аж вид копит буйного коня искраами сипало, єк вид черногірської вогненої змиї, ніс, ніби половик курку, у своїх вогнених пазурях наперед себе маленьку дитинку, Олексієву душу просто в одзеро Нисамовите в Данциши, де, куючі град, вічно чьорти данцюют.

Та Олексієва душка пишшєла, г'вавтувала та голосила ни своїми голосами, трепіцаючіси з усеї сили Пекунови в лабах. Вириваласи, але вже ни годна си була вирвати з Пекунових сильних рук, так мощно держєв він її у своїх чортівских нігтях.

А ззаду за ним цілов лайов летіли в хмарах йиго нивмивані слуги тай страшнов бурев покотом ломили первовічні ліси так, єк би їх косов косили, в однім маху вивертаючі з коріннем й найгрубші дерева.

Видколи Иванчік вернув від Олексія, то вид тогди мижи ним а Єленов вже ни було доброго людского життя. Жили мижи собов, єк кіт з котюгов, вічно гаркаючіси.

Їх вурила лісна.

Єлена єк покіптила, шо він любитси з ліснєв, то сердиласи на него за лісну. Ревнувала йиго вид неї, докучєючі йиму, шо через лісну проклету він її ни помав за жінку. Тай через лісну мижи ними був майже уводно колот, бо Єлена була доконче наважиласи видбити вид него лісну, але було фе розлучіти йиго з нев, бо вна прилипла д'нему, єк на смереці до луба смола.

Тай через ту лісну, то вни сухо жили мижи собов, єк то кажут, кріз пліт. Ни ближилиси одно д'одному так, єк то Бог приказав вкупі вінченим жити. Навіть доброго слова мижи ними мало коли було, бо мижи ними повстала така велика нинависть почерез ту лісну, шо вни навіть вже ніколи вкупі й спати ни легали. Єк чужі, спали окреме.

Видколи, ворожічі йиму, сприєв Лелітка, шо то йиго любаска, то ни є звикла чілідина, лиш лісна, дивна мара, то йиго то пудно мулило. Єк золов золило то йиго серце. Вид того чесу, то він вже ніколи ни був спокійний у своїм сумліню. Бо хоть и далі ни раз він з нев сходилвси тай пєстивси так любо, єк то було мижи

ними спочётку, то однако йиго то вже гризло, шо вна ни є правдива жінка, а лиш лісна, привид, тимунь то шораз, то більше він гадав над тим, еким би то способом її си скараскати.

Вже навіть й ни кривси ні перед ким, шо маєт лісну. В оден час робив він то все, шо лиш хто йиму радив, аби си лиш збути бешшісти, лічівси вид неї. Тай годі було злічїтиси, бо то все, шо він дієв протів неї, то нічо ни помогало так, екби бив прутом по воді, бо вна си йиго ни попускала.

Нираз, то вже таки доконче пробував її видбити вид себе. Тогди, то він сваривси з нев на остатне. Гірше, ек з свойов Єленов. Ек послїдну вийгру, машкари в її. Ек на остатну суку, маршав. А навіть, то нираз и бив її, так екби будь-котру жінку бив вид себе. Тай шо з того! Біда бїдов була, бо вна була в любї велика занора.

Навігь нираз хотїв її передати на когос другого, ек то ни оден передаєт свою любаску, аби си її скараскати або зробити вигоду любков побратимови, бо часом добрий побратим, то ліпший вид рїдного брата. Але з ліснот гляба було то вдїєти, бо то прото була лісна, а ни проста челїдина, шо то роби з нев, шо хоч. Вна ни така то дуже квапна була йиго си борше так легко попускати, ек йиму си то здавало. Ой ні. Вна сто раз упремїйша була до люби вид нашеї челїди. Нашу, то будь-котру чїлїдину, жінку ци дївку, то можна футко вид себе видсилити, бо ек ни хочєтси по добру попустити, то мож її вид себе видпудити пласом або обухом бартки, ек тої спїванки, шо: «Барточка мосєндзова, круте топоришше, ек ударит, ни жертуєт, бо аж в грудех свишшет».

Але лісну, то годі було вид себе пласами видпласувати та обухами видбити.

Усіяко радили йиго розумні люде. Примївники, то увечир клали коло йиго хати протів лісни оборону. Навїть вчїли й Иванчіка, ек він маєт її й сам класти. Тай він це робив.

Бувало, ек покладєт оборону вид неї, то вна тогди вже ни йшла д'нєму в хату, лиш попід вікна лєшувала, розсїдаючіси з серця на него, шо поклав оборону, тай на тих, шо го на то нарадили. Лютїчіси, аж встїкала, так шо Иванчік гадав, шо вна згулавїла, носїчіси попід хату. Радувавси, шо вна си вже раз добре на него насєрдит тай зчєзнет вид него навїки. Але вна ни

гулавїла тай ни зчєзала вид него нікуда. Держеласи йиго, ек рїп'єк вовни, мудруючі йиго дотїв, шо здоймав оборону протів неї тай пускав її знов д'собї в хату на пїч.

А нираз, ек вна зводила оперед хати козни на него, то він сердивси й на ню тай кріз вікно з хати грозивси:

«Раз ти кажу, пуста сурде, забери ми си з-перед хати! Ни гали таке, ти, проклетєт вїйгро, бо так те зіб'ю, шо кривавий сїк з те почурит. Забєрайси, бо так те зараз буду бити, шо меш вид земні підскакувати та пишшєти».

Але вна смїєласи з Иванчікової погрози, бо видїла, шо він лиш єзиком грозивси, а до бїйки ни мав жєла. Тай ни боєласи, шо він мет їй гаркотїти бартков по ребрїх.

Їй лиш дотїв було тежко перебігати йиго на свїй стрїй, доків ни висамувала йиго натуру. А відтак, то видразу пускав він її д'собї в хату, хоть би си ек був завзєто вид неї зарїк тай хотїв си протів неї поставити. Бо вна ек пизнала, шо ни грїзьбов, а добротов йиго можна завжде змнекшїти, та завжде лагїдков йиго знов перемаг'улювала. Тай він тогди добрїв на ню, желуєчі, шо через дурний свїй розум познїважив її.

Бувало, ек допїкали йиму мушшїне за лісну, то він з придобашками їм відповїдав: «Ба ци бїда бєри, шо моя любаска, то лісна. Тай ни трабую, шо Єлена на ню ззїдаєтси. Гожу їх обох, аби з обома жити: з Єленов мушу жити, бо вна г'аздиня, а з ліснот мушу жити через проклетї пєстошшї, бо нїодна жінка ни потрафит так любити чоловіка, ек лісна любит».

Тай через ті пєстошшї проклетї він и в грїб пишов з ліснот, бо через своє мнєке сумлїне ни змїг си оперти покусі мари. Тай помали він так си зжив з тим, шо мав лісну, шо навіть нев вже мало шо й гризси. Нарєштї, то навіть и Єлена вже дала йиму спокїй тай ни ревнувала йиго вид лісни. Але за то йиго вїчно гриз Шкіндя з Довгим, бо то вни уводно напосїдалиси на него без рукавиц. Тай пудно йиго нївертили, бо кончє си наважили були йиго з нїг звернути. Иванчік уводно говорив, шо то вни шочєс піднов'єли мальфами йиму стрїлу в головї, шо вна йиго все карнувала.

Він казав, шо то через них йиму шумїло в головї, ек буря в хмарах. Та ек нїч-дєнь дзвонїло та пїтькотїло у вухах, ни перєстаючі майже нїколи. А найгїрше казїла йиго стрїла в голов, ек

наставав новий місяць, бо й стріла си тогди знов знов'єла в йиго голові тай тратила йиго.

Вид тої стріли лічівси він майже по усіх примівниках та мальфарах. Кождого з них, то він признав, що він за оден, бо маєток свій розсипав на них. Навіть сам він багато всеких примівок вид них си понаучував. Але то вже майже нічо ни помагало йиму на голов вид стріли. Йиго ратувала лиш та одна вода, що відбєрав він її з дев'єтьох головиц шодень оперед заходом сонця. Видгашував на ній ватру тай нев мивси. А ек би була ни та вода, то би си був давно минув. Инчєму, то Шкиндя з Довгим вже би були давно замили дни, ек би си були так напосідали завзєто, ек то си вни насідали на Иванчіка. А Иванчікови, то ни могли цілком втерти роги, лиш потрохи їх зшібали, бо й він си вид них добре вмів боронити тай махати, бо він був великий завій. Зашитий на всі боки, ек тот буковий завій, шо ни может йиго ймити ні з одного боку клин.

Він усе їх чинє до себе ни допускав, вид себе видвертав тай назад їм завертав. Відсилав туда, відків вно до него приходило.

В тій боротьбі, то минало йиму так борзо життє, ек єсний ранок, навіть ни зчувавси, коли вно минало тай коли присідала й йиго старість. Бгавси й він все шораз то більше на тот світ, але однако він про смерть ніколи ни думав, лиш завжде мислив про життє, тай завзєто боронив йиго перед ворогами.

По Олексєвій смерти, то Иванчік Бог знає в котрих мальфарів у горах ни був, лиш оминав головного мальфара в Грабліні на Буковині, Проця Дарадуду, бо знав, шо він був побратим з Шкиндев тай Довгим, тай був їх примівником.

Але одного єсу, ек Шкиндя з Довгим потисли йиго так добре стрілов у голов, шо він світа з-перед болю ни видів, то див'єчїси на Волоский бік у Граблін, подумав пити до Дарадуди на прубу, шо він йиму скажет.

«Може, єкраз тепер Процьо обернетси д'міні лицем тай шош схочєт міні хоть трохе помочі?» – застанов'євси Иванчік, говорєчі сам з собов, – «Таже Лєлітка колїс міні виразно сказав, шо ніхто би ми вже так ни помїг на все, ек Процьо Дарадуда. Коби лиш схотів. А, може, він єкраз схочєт тай поможе т мині? Хто знаєт? Спробую, тай банувати ни буду, шо він мїг помочі, а я в него ни був. Піду!»

Одного вечера оперед східної суботи сказав Иванчік злагодити йиму теркілу, бо рано їдет до Проця Дарадуди примов'єти вид стріли. Єлена вже знала йиго натуру, то ни перєчіласи з ним над теркілов, ек ишов примов'єти, злагодила до Дарадуди йиму добру мериндю: поклала в бисаги кусак солонини на п'єдь загрубий, обвиваючі йиго в плат. Дала Дарадуді єсанного полотна на мушшінску сорочку, сукна на гачі тай на онучі. А зверхє на то поклала ребро свинської бужениці, бо знала, шо Иванчік до Дарадуди голіруч ни мїг прийти.

Иванчік засунув у самі пасики в ремїнь трийцїть паперових гультанів тай рано в східну суботу пишов у Граблін до Дарадуди.

Хоть добру мав теркілу на плєчох, то вна ни тєжка йиму була, бо ни про ню мислив. Єк хлопчїше, ступаючі легонько, йшов до Дарадуди почєрез Гождину в Граблін.

Надворі було прихмарно тай потєгав из заходу холодний вітрєц, то ни було душно йти Иванчікови. Він ишов цікаво. Низавеликий єс був вже на Гождині верх Ферєскула.

У споду пид Гождинов стєлиласи пишна долина Білого Черємоша, шо ділив Галицкий бік від Буковинского своїов чїстєньков срібнов водов. А з обох боків понад ріков було видко наші й буковинскї села.

Иванчік подививси на Граблінский верх тай погадав: «Оттам, за оттим верхом сидит Дарадуда. Ба найко, шо він міні скажет?» – Махнув байдужно руков, – «скажет, шо скажет, а я однако їду до него, бо ни був смих в него тай на свої очі йиго ни видів, а так богато всекого лихого й доброго я си про него вид людий наслухав».

Схопивси з перєлаза тай футким ходом запрєндєлив вдолину на Білу Рїку.

На шиньку в Конєтині попоїв, насипав у велику писану бєривку п'єть вік оковитої горівки для діда Проця, бо чув вид людий, шо він її любив добре потєгати. Ни жєлував горівки, бо мислив нев си прибрєхати д'дідови, шо хоть нічо йиму ни может, то богдай шош порадит, бо кажут, шо горівка розв'єзуєт єзик до бєсїди навіть и каменєви.

Дарадуда сидів з того боку Граблина над Путилівков у старій плюскій хаті, наваленій камінєм. У нижній хаті, під високим побоєм, то сидів йго син Николай Дарадудейчик.

Дарадудейчик жив окроме вид Дарадуди. Він ни знав так добре примов'єти, єк йго дедя, тай тимунь менче їв того хліба, шо їв йго старий.

Иванчік и без питання здогадавси, де сидів Дарадуда, бо наперед хати в него було так багато людей, єк би на єкій требі.

На Дарадудиним задвірю Иванчік привитавси з низнайомими людьми:

«Добрий день вам усім!»

«Добре здоров'є», – відповів дехто йиму з гурту людей, шо сиділи на приспі під вікни, та стоєли купками оперед хати на задвірю, гутурічі шош мижи собов, аби си їм ни втемнев єс, ждучі на очередь у Дарадуди.

Там був збірний нарід, тай був усекого сумління, доброго й лихого. Там були такі, шо прийшли си лічіти до Дарадуди, але були й такі, шо прийшли других людей сказити. Мішений був там нарід: діди, баби, хлопчішя, дівки, молодиці та молоді мушшіне. Були ґазди й ґаздині, але був там й нешишник. Усекі лиця там було видко: закурєні, слабї, скривлені, магнетні, веселі, добродушні, але були й такі, шо з свої зависти та злости радї би були цілий світ затопити. Видко було, шо мали охїть всіх людей на світі знишшіти. Там були такі люде, шо з слабости ледви сиділи. Були там люде й нервові, нипосидючі, шо й хвильки ни могли крітко посидіти. Крутилиси по задвірю то в оден, то в другий бік, єк жиди на єрмарку.

Иванчік мовчки стоєв на задвірю. Поглипав нишком назадь хати на Дарадудин ватерник, шо стоєв мижи хлівами, таки зараз напротів задних хоромнєних двер, та зловішшо закурїним димом в стїнах шпарами дививси уперто на Иванчіка.

Тот ватерник чїмос нидобрим шпигав Иванчіка в єрце. Він плюнув на відлю тай крадьми з-перед усіх людей викрутивси вістріть сонця на лівій нозі три рази наокола себе. Тай напровсеке поклав короткий обертин вид себе:

«Єк ни ловитси горох гладкої стїни,

Так аби си ни ймили й мене нидобрї мальфи».

Видступивси дев'єть кроків назадусь д'плотови, так аби ни

видко йиму було на Дарадудин ватерник, говорив пошепки сам из собов:

«Шош добре гостити тут я не вішшою, але біда бери, шо будет, то буде. Бо шо було до тепер, то я вже видів. а шо буде вид тепер, то ше буду видіти тай знати. А кажут, шо «хотівше шош знати, то треба си за тим гнати», – махнув руков перед ич, єкби хотів муху ймити. Тай довго стоєв сам на однім місци, роззераючіси цікаво по Дарадудиним обїєю, шо тай єк де є? Було видко, шо Дарадудино ґаздівство ни так то заможне тай велике було. На худобу, то майже нієких закамарків ни було. Лиш за хатов було видко плюску колешню на трох стїнах. Тай наокола хати хлів на вівці та свині, переділений насередині ватерником, шо в нїм Дарадуда видгашував ватри, примов'єв тай чїнів всекі добрі й злі діла своїми мальфами людем. Тай Дарадудина хата, то була така стародавна, шо аж в ній из старости свирш протїєє зточів у стїнах.

При вході в хороми, коло єрсака, оден жвавий леґїнь, гожий гаратика, вадивси з єковс пуравов дїєков. Але то їй нічо ни шкодило, шо нікуда була протів него, осов скакала йиму та жеба в очі. Боже крий вид біди, бо біда бірша вид світа. Старі люде приказували, шо дівка – то побліка, устиду ни пизнаєт тай нікого си ни боїт. Видко він нев згидував, а вна свисла до Дарадуди, аби си йиму виддечети за тот збиток. Але й він ни дурењ був, прилетів навздогін за нев тай запоперечів їй дорогу до Дарадуди.

Уна зачєла си слинити. Але єк він розсердивси, то забула за плач, бо з ним, видко, шо жерту ни було. Остро на ню зцуфав, грозічі сталєнков перед ич: «Кайси ни кайси, а єк си стало, то заткайси. Куш, тай гони д'хатї!» – Тай ни допустив він її в хату д'Дарадуді, пишли назад туда, відків були прийшли.

Иванчікови вид старовієких стін Дарадудиної хати з маленькими заплїснілими виконцями шош єло пуду давати. Тай аби ни доберати собі більше страху, зачєпив бесїду з другим чоловіком, шо нидалеко него сидів на плоту:

«Процьо в хатї?»

«В хатї!» – відповів старєчок, усміхаючіси хєтро лівим оком, бо праве застало йиму бїльмо, показуючі в роті шербину, моршічі в залїмки шкіру на чортїским довгобразїм лиці.

Видко, що й тот старечок у чорним сардачку, латаних на колінах гачох та підшитих постоліх на ногах мав охоту балакати з Иванчіком, бо видразу легонько отворив до бесіди запалі в рот, в клин подовговаті губи. Тай вивалюючи кріз шербини в зубах език, ек гадина желце, аж надвір до під свій тенгій ніс, зачев прилипачко говорити з Иванчіком, шочес поправ'ючі обі-рuch собі на бороді вид крисані підбородь, ніби то вітер хапав йиму її з голови, хоть надворі вітер и ни дихав.

«Цес дідок, брате, вічно сидит в хаті», – зачев він говорити, шочес всміхаючіси екос дивно, – «бо нікуда ни ходит на заріб-ки. В него адиви уводно оттакий, ек сегодне, заробок у хаті. О-о-о, екі завози пудні», – говорив, показуючі руков на тот усий нарід, шо на опередхатю ждав на примівку, ек оперед Риздвє-них светків на мливо в млині, – «шо аж гляба до бешшісти при-ступити. Тай то ек ніч так день тут оттакий то нарід третси, ек риба у воді. Але бо то є й до кого прийти. Ой є! Нима желю, шо ниоден так довго ждет на Проця, бо це дідок ниабиекий? Ой ні». Тай аж прискулив здоровим оком, так приєзно зашюривси, кладучі Иванчікови руку на плече:

«Тай то сами очі видет хльо-о-о', шо цес ни піший...», – гово-рив, всміхаючіси притаєнов усмішков. – «Ой ні! Маєт помічни-ка... й то доброго до усего. Тай ни гадай, шо то лиш одного помічника він маєт?» – Сміючіси кріз шербі зуби затуленими губами, говорив переконуючо:

«Цес маєт слуг до кождої речі, бо це найгрімкійший мальфар вид усіх мальфарів».

«А Олексія з Плоскої ти знав?» – запитавси Иванчік, сідаючі коло того старечка на пліт.

«Ги-ги-ги-и-и! Хльо-о-ов'! Кого я ни знав?» – Аж на всий рот здуфално зареготавси, покручуючі гордо головов, тай говорив фальковато старечок:

«Я знав їх так усіх, ек знаю отсі свої п'єть пальців на руці. Тай покойного Олексія я знав добре. Но-но! И тот так, ек цес, ни піший був. Ни був и він сам собов. Ой ні. Знаю доконче то, шо мав помічників», – и засмієвси довірливо, – «бо ек умер, то й ліси вни ним поломили. Тай то цес, ни гнив би, перевернув Олексія», – сказав тихим голосом старечок, показуючі боєз-ливо руков на Дарадуду в хаті.

«Ой то цес, Біг би го побив, з'ів такого дорогого, доброго та головного мальфара, бо Олексій, то богато був справнійший чоловік від цього проклетуна».

«Але цес?» – допитливо запитавси Иванчік.

«Ой цес, и то я добре знаю, шо то цього робота», – притаку-ючі головов, говорив поважно старечок: «Таже-е-е, панителю любий, міні сам Дарадуда, Біг би го побив, про це розказав тай пофаливси».

«Ий братчік!» – аж ийкнувси з цікавости Иванчік.

«Иги! Розказував міні про то Дарадуда. Ек би ні? Таже я з Процем здавну насвіті дуже великий знакомиця тай добрий. Тай я ни лиш з Процем знакомиця, бо я й з другимим такими, ек Процьо, то знакомий», – засмієвси гордо, – «Ти ни гадай собі хльов', шо то й я ни біда? Я гендвітів, ззамолоду, то ціле чудо був ни чоловік. Бо й я був до усего завзетун. Охочей. Хотів смих на своїм житю шош ни одно спрахтикувати тай шош си навчіти, аби цалком дурнем ни умерти». – Засмієвси при тім так дуже дрібним сміхом, шо аж закашлавси. Ек прокаш-лавси, то говорив поважно:

«На своїм життю, то я був лиш у головних вісімнайцітьох маль-фарів, аби си шош від них навчіти. Був у Пілата в Річці. В Якова Бойкового в Акрешорі. В Лукина в Рушорі. В Єблоници коло Ми-куличіна у Ферлея. А суда, волошшінами, то усіх примівників по-котом обмив, бо мальфарі, то нарід вукий, нипростий. Є мижі ними дуже головні мальфарі. Такі, ек був Олексій, та отсес Про-цьо Дарадуда. То залежно вид того, в єкого професора котрий си з них вчів. Я все то провідав тай знаю, котрий з них шо значіт. Бо й я сам на своїм життю имив лиш по одному головному слову з мальфий та примівок вид вісімнайцітьох головних мальфарів тай став чоловіком. Хльо-о-ов' – ци ти знаєш то, шо то й я поми-жи ні навчівси шош трохе світом каламотити. Але я лиш вмію боронити, а зачепати, то нікого ни зачєпаю, бо то варке діло. Раз-два мож трафити на свого тай мож випити навіки. Ек зачє-пает оден мальфар другого, то лиш аби си шош трохе ни посо-котив добре, то тот другий может йиго видразу перевернути на-віки. Запхаєт у диру, тай гости здоров на тот світ. Ой так, бо то всекий є мир на світі, но, но, но-о-о хльо-о-оов'! Ги, ги, ги-и-и!

Примівок, то треба си хетро вчіти, бо ни кождий примівник

то любить, аби хтос з него переймав примівки. Ой ні. Але я, то фіґлем був. Бувало, зроб'юси слабий, прийду до примівника, лежу на постіль тай лиш прошу Бога, аби голосно примов'єв, бо єк голосно примов'єв, то я видразу цілу ту примівку, бувало, переймив тай порозумів, до чого вна приходит, такий смих до біди памнетливий був. Ає».

«Мині си видит по убраню, шо ти з нашего боку?» – переравав йиму бесіду Иванчік.

«З нашего! Я з Великого Рижна, Грицко Копил».

«То ти Копил?»

«Я».

«Тот сам, шо маєш коло Записека в Єсенові на Буківци свій ґрунт?»

«Ає, тот сам!»

«Но-о-о. Аби ти лиш здоров був».

«Аби й ти був здоров», – весело видповів Копил.

«Шо то добре, шо ми си два приговорили, бо мене вже давно покорчувало пити до тебе, Грицку, шош си поради, бо то й я маю всекі клопоти. А я чув вид свого брата Джунди, шо ти, єк хоч, то любиш помочі в біді чоловікови своїми примівками, бо ти нипростий чоловік».

«Таже дес шош ніби одно любо чєсом помогаю. Бо то всеко буває», – гордо пофаливси Копил тай запитавси, цікаво позераючи на Иванчіка:

«А ти, хло', шо за оден?»

«Я Иванчік Люпайлюків з Голов», – видповів Иванчік.

«Ага, то ти тот Иванчік, шо наупер Шкинди розмовив на однім весілю пістолета? Так?»

«Так. Тай через то маю клопіт з Шкиндев тай йиго побратимом Довгим», – видповів стиха Иванчік.

«Но-о-о, а видиш, шо перше я правду то говорив, шо то будького то ни можна зачєпати, бо кожда зачєпка, то своє право маєт», – догінчливо сказав Копил.

«Та шо робити, коли зайшла тому була така ключка, шо то я мусів зробити», – уперто видрізав Иванчік.

«Ги, ги, ги-и-и! Хльов'! Єк єс то собі наварив, то мусиш тепер пити, хоть бес и ни рад. Тай мусиш си добре вид них варувати, аби те цілком ни перевернули тай ни виредили в диру на тот

світ. Бо ни думай, хло', шо сегодне нима біди на світі. Таже най ти доповістю лиш за Олексія, то зараз уздриш, єк то є. А Олексій шо погостив? Ти гадаєш, дурнеку, шо ни через таке саме пишов сиру земню гризти?»

«Та я шош трохе чув, але добре ни знаю, єк то си стало?» – хєтро сказав Иванчік, присуваючіси на плоту ише близше д'Копилови.

А Копил шош подумав тай півголосом розказував: «То коротке знанє... Олексій шош ни поуважив на Дарадуду, зачєпив йиго. А Дарадуда, то так само біда, головник. Ни поклонивси й Олексієви, лиш задражнив ше йиго. А Олексія то пудно задражнило, шо Дарадуда поставивси протів него, бо уважєв себе за гримкійшого мальфара вид Дарадуди. Але однако ни хотів йиго збавити, лиш остеріг Дарадуду, переказуючі «своїм слугов» йиму: «Мовчі хло'! Ни пробуй бірше нічо зачєпати зо мнов, бо лежеш!» – А Процьо, прото Дарадуда. Издзискав на Олексієвого «хлопчішя», так шо «тот», зчєзби, насторс порс вид него, тай видтогди Дарадуда пуднов пізмов закипів на Олексія. А маючі повно своїх зчєзників, чувси в путери, то здуфално видповів Олексієви:

«Ти си тим ни жури, шо я лежу, бо про мене світ будет. Ни завалитси. Але єк и ти лежеш, то так само світ ни загинет, будет далі світом».

Тай вид того дня зачєласи мижи ними война.

Тай Дарадуда її вийграв, бо перевернув Олексія. А хто Дарадуду перевернет за Олексія, то біда знаєт, бо відав уже нима сегодне такого на світі, аби зміг йиго звалити?... Гм... бо то так є... Головні мальфарі, то вже вигибли. А нових мальфарів таких мощних, єк Дарадуда є та єк був Олексій, то вже нима на світі, бо тепер світ вже цілком ни тот став, шо давно був. А зрештов, то Дарадуда таки будького й ни боїтси, бо він повно маєт зчєзників. Сам їх виводит. Ану лиш добре поуваж, то меш їх видіти. Бігают подами, єк коти. Вни в него шодня по цілій мисці молока солодкого вижерают на обрубині верх кагли в поду, тай по два коржі нисолєні єчмінного хліба ззідают. Я то сам видів на отсі свої власні очі. Абих так жив, шо ни брешу, шо раз однім зчєзником, то Дарадуда й мині набивавси: «На, Копиле», – казав, даючі мині чорного котика – «Бери собі вид мене от-

сега одного помічника, то ни піший будеш й ти». – Але я ни взев яведу. Біда йиго бери з ними. Най си «вни», зчезли би, йиго всі держет, а ни мене. Ой так, Ива! Дарадуда їх повно маєт в отсим поду на хаті тай тимунь будь-хто ни годен йиго й сказити».

«А хто знаєт?» – сердито перебив Иванчік, але шош подумав, тай нараз умовк.

«Ой-га! Шкода то й гадати, бо я добре знаю, шо нима кому», – упремо запоперечів Копил тай нинадійно запитавси:

«А ти ек прийшов суда, то видівси з Дарадугов, хло'?»

«Та ні!» – здивовано відповів Иванчік.

«То чому ж ти до біди ни йдеш д'дідови? Таже то він видразу мусит тебе видіти, тай повинен сказати, ци будет примов'єти, ци ні? То, преці, вид него залежит, бо він ни кождому хочет примов'єти. А ти видиш, кілько тут ждет на йиго примівку народу? Але вни вже всі мусіли си видіти з ним, тай то він їм сказав ждати. А инак, то й ни крутили би си тут пусто».

«Но ек так, то я тобі за це, Грицьку, декую, бо я ни знав, шо то так треба робити».

Тай пишов до Дарадуди в хату.

XXV

Иванчік кріз черсак ишов у темні хороми, бо світло в них заставав черсак у потемку, то ни завидів низкі хоромнені одвірки тай так си різнув головов у верхній одвірок верх двер, шо сто свічок нараз йиму блисло в очех. Бізівно би був провалив голов, екби була ни крисання на голові.

В хороми, то лиш поміціцько продералоси дес-ни-дес світло сонця криз шпари в даху. Иванчік мимо волі глипнув у під тай засторопів зострахе так, ек би хто го там на місци петельков припетелив до земні, бо в поду на обрубині верх кагли пізнав того самого великого чорного пудного кота, шо вавчев на него тогди в Олексія, ек він був до него прийшов у день йиго смерти. Иванчікови аж дух затело в грудех, бо ни міг видорвати очій вид того пудного кота, шо зачев си надувати, ек димало, на него в поду так грізно, шо аж шерсть шшітков йиму на хорбаці вставала.

Тот кіт злісно засвітив на Иванчіка очіма, тай фоскаючі гірше, ек на котюгу, так пудно зваччев, шо аж Иванчікови зострахе світ в очех потемнів. Аж ни зрозумів, ци втікати надвір, ци йти в хату. Але закаменів на місци, бо з хати грізно крикнув grimкий голос:

«Мо-о-о шо то за такий прісний дух увійшов там в хороми, шо на него так дуже зваччев мій котик?»

Иванчікови вид тих слів кров в жилах заціпеніла.

«Чому до сто чьортів уже ни йдеш у хату, а дражниш подами коти? Иди-и-и мо-о-о в хату, бо зараз из тебе там грузь буде!» – закричев знов з хати тот сам грізний голос.

Иванчік стрюхнувси:

«Гов!» – говкнув, ек би ни своїм голосом, з хорім у хату.

«Гов!» – обізвавси з хати тот сам голос.

Тай у тот раз Иванчік навіть ни памнетав, коли тай ек увійшов у хату.

В хаті було повно людий, тай тимунь хоть ека то висока та обширна була хата всередині, то однако в ній була така погана сопуха, шо Иванчік видразу оп'єнів вид неї, ек вид горівки. Аж завороть йиму стала в голові.

На него, то всі в хаті так си вітрішшіли, ек би на самого зчезника. А він став у куті коло полиц, бо нігде було сісти, та аж низараз сказав усім:

«Добрий день!»

«Добре здоров'є», – відповіді йиму люде, але ни всі, бо дехто з них ждав, ек си з ним привитаєт Дарадуда.

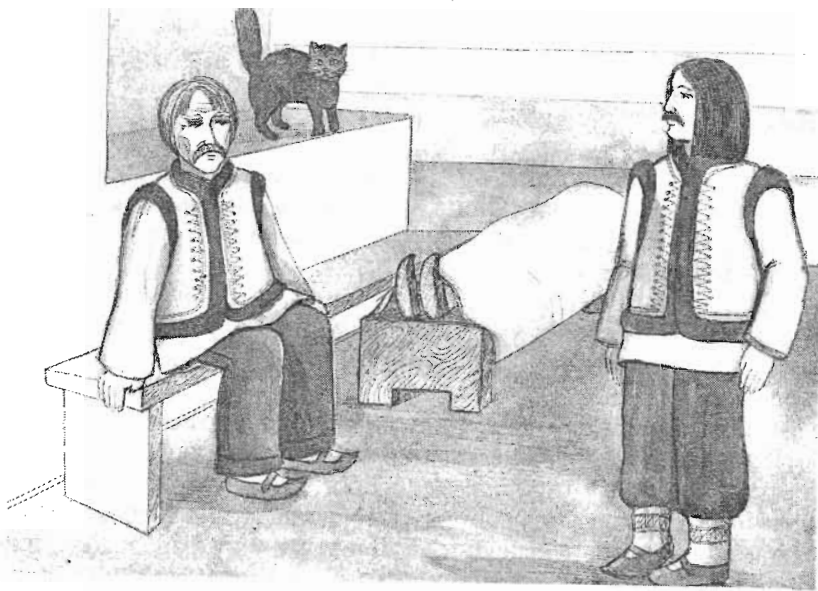
Але Дарадуда, старий, жвавий, костистий дідо, з просивим, чорним, розкудовчїним волосем на голові, поганого позиру чоловік, занюрений, похмурений поганин, з широкими, ек штола, грудьми, ни відповів Иванчікови на йиго привитанне ні бе, ні ме. Лиш пудно з-пид стряпатих брів білим глипнув на него. Тай збиваючі грізні гудзи мижі очіма, пазив своє діло.

На стільчіку оперед застівного вікна сидів єкийс чоловік, прикритий вид голови до ніг білим полотном. А Дарадуда, сидічі на ковбку, схелений над йиго головов, примов'єв йиму вид стріли. Тай аж ни зараз остро воркнув до Иванчіка:

«Чо стрипиш, ек прошак у кочергах? Сідай! Ни заважей ми. Генде пид лавицев є стільчік». Тай далі примов'єв вид стріли тому чоловікови.

А Иванчік витег з-пид лавиці старий з саморідними лапками стільчік. Сів тай приєзно слухав, ек Дарадуда наголос примов'єв:

«Там у плявим мори на пресподним дні
Дванайцітьма ланцями прикований чоловік.
Й доків діти ходет на вогники за кукуцями,
Тай доків памнетку великодну ни попускают писанками,
То дотів там, на дні пляявого моря

Тужет того чоловіка ланцями.

Так и я там на дні того пляявого моря

Потужую первовічними словами

Загнану там стрілу з цеї голови,

Тай заклинаю її там Божими молитвами».

А всі люде в хаті так ціхо сиділи, шо ек би їх в хаті й ни було. Навіть ніхто нічо й ни шімкнув, бо всі знали, шо тогди було вара шош говорити, ек Дарадуда примов'єв. А він на всу хату голосно молотив словами стрілу, ек ціпом сніп. Аж кришив її:

«З золотого моря
Вилетіла золота золотариця
Вогнева вужиця!
Вужиця вилетіла:
З дванайцітьма головами,
Дванайцітьма желями,
Дванайцітьма езиками,
Тай прилетіла до цего слабого!
Желями повижелювала!
Єзиками поєлизувала!
Стрілу-насланне
На дно пляявого моря
Забрала!
Желями повитикала!
Єзиками повисисала:
Стрілу, гістці,
В брід насланне
Цему пороженому
Слабому повитегала...»

Тай голосно, на всу хату, вилічував всі чести желя; а навіть крикнув: «А з волося вон!!!»

Нарід аж тетерів, вірючі в міць и путерю Дарадудиної примівки. А він шораз то так грімкійше кричев-примов'єв, шо аж шиби у вікна дзеленькотіли вид йиго гомону, бо чімраз то бізівнійше він доберавси в того чоловіка до стріли в голові:

«Я ту стрілу

Визиваю.

Викликаю

Й на тридев'єту гору видсилаю!

На тридев'єтій горі

За тридев'єті двері

Її запераю!

Тридев'єтими замками замикаю!

Гов! Тпр-р-р. Стій ни пади!

Зчезни, пропади!

Вид мене скопит скорий лік:

Цему пороженому слабому довгий вік».

Нарід в хаті аж упрівав, слухаючі грімкі слова Дарадудиної

примівки. А Иванчік, то таки аж їв кожде слово, так приєзно слухав. Кожде слово ловив вухом тай наберав у голов. Учївси, бо вни липли й до йиго стріли.

А Дарадуда, то далі примов'єв то остро викрикуючі, то тихонько лагідним голосом аж отек пошепки говорив слова примівки. То залежело вид того, ек де було йиму треба: ци потиснути, ци попустити словом в тій примівці. Тай вп'єлюючі свої чорні очі в голов слабого, з напруженим виразом лица побожно примов'єв:

«Серед світа,
Серед Черногори
Є змиєнова
Керниця!
У тій керници
Золотий золотар
З золотов золотарихов
Стаєт до золотого вінченя.
Стій ти, золотий золотарю!
Ти черногірський царю!
До золотого вінченя
Ти ни ставай!
Бо я рубаю вогненов косов
Твої золоті упрєжи!
Стій чоловіче!
Ни рубай міні
Вогненов косов
Упрєжи золоті мої.
А чому ж бих їх ни рубав?!
Тебе ни сперав?!?!
Бо я пускаю;
З дванайцїтьох полонин
Буйнове вітри,
Золоті дожі
На отсего слабого пороженного,
У голов застріленого!!!»

При цїм слові поклав Дарадуда слабому на плечя свої костисті жилаві руки, хукаючі на голов «ху, тфі», три рази на ню хукнув тай в лівий бік за кождим разом плюнув назадь себе, тай далі голосно примов'єв:

«Буду вітрами видувати
Кришити!
Буду дождями виполікувати
Вимивати.
З цього слабого пороженного
Дмитра в голов застріленого,
Усі стріли, корчі,
Болі, гістці!
Убрід!
Насланє!

Усі болости буду з него виберати
У пляєве море на дно пускати!
На дні пляєвого моря забивати
Затоп'єти, заклинати
На віки віков. Амінь».

А на печі за великим коеном груба, ек осмів, приперта плечіма до стіни, стара клонцата та губата, бубуцата Дарадудиха, простоволоса, в тот раз так голосно позівнула, шо всі си на ню обїздріли. Навіть то й сам Дарадуда глипнув на піч тай лиш сердито на ню пулькнув:

«Та єкий си ти кат став, шо так єс жєсно завила, ек голоден вовк? Ци ни стріла з цього чоловіка в те влетіла, шо так єс изхавкала пудно?»

«Але най вна в твою голов залїтаєт, а ни в мою, ти проклетнику проклетий, шо тобі уводно лиш лізут очі на мене? А вилїзли би ти вни таки направду з голови», – ек фиса з корча, засипіла кріз здорові зуби з печі на Дарадуду Дарадудиха.

Але ек Дарадуда на ню зревкав так, шо аж у полицях задзвонило, то видразу заткаласи, бо з Процем жерту ни було.

А він вже ни питав, шо вна дієла за коеном, бо цілий потунав у своїй примівці, шо пошепки вже примов'єв її тому чоловікови до голови. В тот раз йиго лице ставало туге. Пудне та понуре. Понурійше вид голих почорнілих стін хати. А очі йиго то меркли ек в мерця, то оживали так, шо аж світилиси, ек у вовка темної ночі на чоловіка. Чєс від чєсу, то йиго лице так здригалоси, ек би шош ним торгало. А почєсови, то аж мертве ставало.

Примов'єючі, він то натєгавси, та позївав, єкби був сп'єчий, та шочєс хукаючі на голов, спльовував на земню в лівий бік. А

люде, то ни могли відорвати свій зір від йиго лица й очій, бо він ними приковав їх усіх так, єк би ланцом, до себе.

Він прокашлавси тай знов зачев голосно, на всу хату примов'єти:

«Вийшло дев'єть жовнір з плявого моря
З дев'єтьма кресами золотими,
З дев'єтьма мечями вогнєними.
«Чім же ви мете, синки, тоти креси набивати?»
«Будим їх срібним порохом підсипати.
Чорним ладаном, єров пшеницев набивати?»
«Куда ж ви мете йти воювати?»
«Будем йти до рідного деді йиго ратувати.
Постріли з него вигонити, рубати,
У пляве море на дно видсилати».
Усі стріли, болі,
Корчі, гістці,
Вур, клич, насланє,
Убрід, постріли
Вни рубали, стрілеєли,
З слабого вигонили.
У пляве море видогнали
Там на віки-віков замикали!
Тай там то все заклєли
Й застановили!
Стій ти, смертний болю!
Цєму слабому, пороженому
Смерти ни задавай,
Віку ни коротай,
Бо я ти даю у праву руку
Свічку мертву!
А у лівую
Тобі даю
Дев'єносто кіс золотих
Самих вогнєних.
А у тімнє дев'єносто иглий золотих
Остро вогнєних:
Увес біль закошую,
Увес тот біль забодую!

Заклинаю!

Запераю!

Гов!

Тпр-р-р!

Стій!

Пек ти, осина!

Я тє спєраю!

На віки віков амініь застанов'єю!

Ти вже си ни маєш моци єрити,

Цєго слабого, пороженого бірше казити!

Гов! Тпр-р-р.

Стій».

Дарадуда лівов руков здоймив полотно з того чоловіка в лівий бік, а правов руков зсипав йиму на голов з коновочки видгашєної ватри, шо над нев примов'єв слабому вид стріли, тай хукаючі та спльовуючі на відлю до трох раз, голосно говорив: «Ху-тфі зчєзєни. Ху-тфі. Пропади. Ху-тфі ни май моци та путєрі до цєго слабого, пороженого Дмитра», – дав си йиму напити до трох раз тої примівки відгашєної ватри. Тай мовчки пишов з нев у ватерник примов'єти над нев.

Довго побаривси у ватернику, а єк вернувси в хату, то верг у ту примівку протір з ігли тай подав її в руки тому слабому чоловікови, говорєчі:

«На примівку тай гости з нев здоров! Гадаю, шо вид неї, то поможєтєси тобі, бо так єк я знаю примов'єти вид стріли, то шє ні один примівник так нивмикавси помочі тай примовити, єк я». Притім він, усміхаючіси, аж в груди кулаком вдаривси на знак, шо правду говорит.

«Я тобі вже все сказав, єк тай шо маєш дієти з цєв примівков, аби вна тобі пофолосила добре?» – сказав поважно Дарадуда, збиваючі гудзи мижи очіма.

«Так, дідочку! Сказав єс все», – весєло видповів тот чоловік, бо йиму видразу полєкшєло в голов вид Дарадудиної примівки.

«Но то уважєй, ни забудь, вербова говєнько», – усміхаючіси, наказував Дарадуда, – «бо єк шош помилиш або забудєш, то вна тобі тогди нічого ни пофолосит, а то будєт твоя, а ни моя вина тогди».

«Ни боюси я, дідочку, шо вна міні ни поможєт, бо вже ми

помогла. Видразу перестало лупати в голов. Тай вже так ни шпилеєт навіть у вуха, ек шпилєло перед тим», – урадувано говорив тот чоловік.

«А видиш! Я знав, шо тобі мусит полекшєти на голов, бо то я, Дарадуда, а ни икийс дурень тобі примов'єв до голови вид стріли», – говорив Дарадуда, гордо роззераючіси по людєх в хаті, – «Я на своїм життю вже тільки вилічів людий з усеких слабостий, ек волося на голові. А худоби, то я вратував людем вид шкоди тільки, ек фої та листу в лісах», – подуфално фаливси Дарадуда, лов'єчіси правов руков за своє довге, буйне, розкудовчїне волосє на голові, – «бо я вже тільки напимов'євси людем в своїм життю, шо вже бізівно тільки ни буду примов'єти. Тай ніхто ше ми ни сказав до ич, шо смих йиму ни поміг».

«Ой так Процьку, ти це правду кажєш, дїждав бес ше й нарік цієї днини, бо ек би ти ни був головним примівником, то ретенно, шо ни йшло би уводно до тебе тільки людий примов'єти», – говорили так майже всі люде в хаті, бо кождий хотів си підхлібити Дарадуді тай припасти йиму до дєки.

«Таких ек ти, Процьку, людий, то сєгодне вже відєв, окрім тебе, нима більше на світї, бо вни си вже всі вибрали з цього світї, лиш ше ти си одєн головний мальфар заважаєш мижни нами. А такі люде, ек ти, то так си борзо ни родєт на світ», – говорила коло печі з кута середного віку жінка, вудічі масно очіма за Дарадудов, шо прохожувавси по хаті помижи люде.

Дарадуда, рослий дїдо, ек штуб у старім лісі, став напротів застївного вікна, держєчіси однов руков пид боком за ремінь, а другов чюхаючіси в потилицу, мовчки дївивси у вікно надвір замислєними очіма. Дївивси він ними кудас так далеко в далєчїнь, шо аж низараз видповів тїй жінці в куті:

«Та уно правда... Головнї мальфарї уже вибераютси з цього світї. Тай відав, шо післїдь мене вже ни будєт на світї другого такого Дарадуди, ек я був...? А втім... хто знаєт?... На світї, то усекий нарід родитси... Лиш то бїда, шо молодї люде вже ни маюєт вид кого вчітиси на головних мальфарів... Гм... Я би навчїв ни одного, але шо з того, коли нима кого вчіти. Ой нима. Але ше доків я живу, то нима страху».

Дарадуда пишов вид викна д'полицям, взєв кубку з полицї, зачєр пид лавицєв з горшка повну кубку горівки, переварєної з

медом, тай одним махом її випив. Обтер чорним рукавом сорочки вид горівки рот, вкроїв з свинєчого стєгна бужениці тай їв її, ек молодєк, про то, шо вже давно перехилив сто років життя, бо зуби, то ше всі мав у ротї, тай зїр йиму ни бракував.

Дарадуда глипнув на Иванчіка. Їх зїр зистрїтивси разом. Хотів шош сказати Иванчікови, але змовчєв, бо в тот раз у поду вавкнув три рази раз-пораз «вав, вав, вав» кіт.

«Ага», – всміхнувси сам до себе Дарадуда, – «то ти, котику, мене кличєш надвір?!... Ретенно шош хочєш міні сприєти?» – Сказав Дарадуда, подївивси на стєлину верх кагли, де вавкнув кіт, тай лиш скочів так легонько в хороми, ек молодєчок.

По хвили Дарадуда вернувси в хату. Став протів Иванчіка, мїрєючі йїго острим зором вид голови до нїг, гумкотічі губами: «Гм, гм, гм», – тай запитавси:

«Ти д'міні, хло'?»

«Д'тобі, Процьку!»

«Тай чьо?» – пудно похмурєючіси, запитавси Дарадуда.

«Та просив бих тє, Процьку, ци ни примовив бес міні до голови вид стріли?» – Сказав стиха нисмілим голосом Иванчік.

«Тобї?» – ніби ни розуміючі Иванчіка, знов запитавси Дарадуда, фалчєво всміхаючіси.

«А», – видповів уже цілком нисміло Иванчік, бо видразу пизнав, шо злє зробив, шо приїшов до Дарадуди лічітиси.

Дарадуда шош хвильку подумав тай сказав поважно, навіть ніби жєлюючі:

«Та я би тобі, сину, мїг помочі, ек би то ни так? Але ек то кажут «то так, тай ше ни так», – знов си шош замислив, а відтак говорив – «Гм. Гм... сину! Я би тобі примовив тай поміг бих ти ретенно. Але шо з того, ек я ни твій примівник?» – Він глібоко зїтхнув. – «Ти знаєш, хто твій примівник був? Олєксіє з Плоскої», – тай лиш нараз гнівом закипів, аж зубами заскреготав, – «тот сам, шо колис здох, ни гнів би ніколи. Він хотів мене звернути. Але то було ше гов! Тай тпр-р-р вид мене. Я йїго перїш звернув, ек він мене. Але це ни до тебе си тичєт, а до него п'єтци порція, закаменів би й на тім світї».

Цї Дарадудини слова дужє болючо бодьнули в серце Иванчіка, але він мусів стерпіти. А Дарадуда, кокоїжчіси, говорив далї, ни зводічі очїй з Иванчіка:

«Я ни маю охоти тобі примов'єти, бо я примівник Шкиндин тай Довгого. А то твої противники, бо ти Иванчік Люпайлюків. А правда, шо вгадав?» – засмієвси хетро Дарадуда.

Иванчік з дива лиш плечіма стис, шо Дарадуда знав йиго, бо ж він ніколи в життю з ним лично ни здибувавси, тай Копил ни сказав Дарадуді про него, бо сидів на однім місци так, ек йиго там Иванчік лишив на плоту.

А Дарадуда, фіг'ляво сміючиси, говорив:

«А ти шо гадаєш хло', шо Дарадуда сліпий, ци глухєй? А то ні, біднику! Він ні сліпий, ні глухєй. Він видет все, шо де є на світі, тай чуєт все, шо хто про него говорит. Навіть кожного чоловіка здохе він знаєт, а ни то він би ни знав людські діла тай їх чиніне. Ти си, хло', дивуєш, ек я то все так добре знаю? А мій котик до чого в мене служит? Ади й перше, ек ти йшов у хату, то гадаєш, шо то видразу він тебе ни пизнав, шо ти за пташок? Говори ти свої, хло'! А він чого так звавчєв, ек тебе здрів?... Гм. Гм... Таже він, бідник, спудивси, аби ти икос мене ни підійшов в єкимос ділі. Тай остеріг мене. А ек я хотів из тобов перше заговорити, то видразу викликав мене надвір, аби розказати міні про тебе все то, шо міні було треба знати, заки зачну з тобов говорити. Тот котик, Ива', то «мій слуга». «Хлопчіше». Ає, Ива'. Ти ни гадай собі, шо я піший. Ой ні! Хя-хя-хя», – зареготавси так дуже Дарадуда, шо аж в хаті задзвонило вид йиго сміху.

А Иванчіка, то мороз прошиб вид того дивного Дарадудиного сміху, бо він видразу здогадавси, шо він значіт.

Оба мовчки хетро дівилиси бистрими очіма оден на одного, ек би дві незнакомі котюзі, шо обнюхуютси на дорозі, тай упадок їх знаєт, ци ймутси їстиси, ци у великім побратимстві полетєт разом біда знаєт куда, котюжими дорогами? А може, лиш обнюхаютьси, тай кожда з них підєт у свою дорогу, ни зачєпаючі одна одну?»

А люде в хаті дівилиси на них, тай кождий свої міркував про них. Виділи, шо й Иванчік ни був простий чоловік, коли так з ним говорит Дарадуда.

Навіть и Дарадудиху на печі то зацікавило, бо поклала берівку з горівков из рук на полицу верх печі. Легла долівлиц, головов на хату, підперла бороду обіруч, спєраючіси ліктями

на брудний опецок, тай дівиласи, шо зараз Процьо зробит з тим низнакомим чоловіком коло полиц?

А Дарадуда, збиваючі гудзи мижи очіма, моршів глібокими, грубими зморшками чоло, хмарив помали, ек небо на завідну слоту, лице, шо попалєніло, ек небо перед заходом сонця на вітер. Тай прокашлюючіси так, екби перед бурєв грім заgrimів, запитавси:

«А ти, хло, таки докончє хочєш, аби я тобі примовив?!»

«Таже я тимунь до тебе, дідочку, прийшов», – видповів чємно, але уперто Иванчік.

«Та я знаю, шо тимунь», – засмієвси лукаво Дарадуда, – «бо кажут, шо хто потопаєт, тот си й за брич хапаєт. Таке, бідничку, й твоє. Я це знаю тай розумію, але я то ни повинен би тобі примов'єти тай помогати, бо це, шо ти дістав у голов тай шо маєш лісну, то я то все тобі злагодив тай наслав. Кажу тобі виразно, шо я ни твій, а Шкиндин тай Довгого примівник, тай тимунь на їх пришню я тебе сказив».

«Та я видразу здогадаввси, ек лиш заслаб, шо то твоя, а ни чія другого робота. Але погадав смих: йду до Проця, може схочєт помочі, бо то він наслав міні в голов стрілу ни з свої охоти, а з Шкиндиної та Довгого намови тай пришні».

Хетро підходив Иванчік Дарадуду, ци він би ни змнєк тай шош хоть трохе ни поміг йиму.

«Та це правда, шо то я учінив ни з свої охоти, лиш з їх намови, тай за це вни добре міні заплатили», – поважно сказав Дарадуда, трохе добріючі на лиці.

«Тай я тобі, Процьку, добре заплачу, тай потраф'ю си шє ни так, ек вни, тобі за поратунок виддєчіти. Бо й тепєр я до тебе голіруч ни прийшов, бо ни такий я дурний, абих ни розумів, ек треба до тебе, дідочку, йти. Я вже знаю, шо кому си належит, тай розумію гаразд добре, з єким треба лицем до кого йти».

«Та я знаю, шо так. Біда, ни ти дурний! Ти вже добрий змислок, я знаю. Міні ни трохе наговоривси про тебе Довгий», – говорив трохе мнєкшим голосом Дарадуда, але в тій йиго говірці чути було шош потайне тай нишшіре.

«Довгий говорив тобі про мене?»

«А ти гадав, шо він си тобов ни журит?»

«Та шо гей таке говорив?» – зацікавивси Иванчік.

«Та шо би! Ніби ти си ни здогадуєш, шо міг говорити? Казав, шо ти нидурний тай нипоганий на сумліне чоловік. Любиш ни одному добре зробити. Був бес добрим чоловіком, лиш то біда, шо ти упертек. Завоїста занора. Ни хоч в нічим їм попустити. Тай ни хочеш си їм добровільно з дороги вступити. А це їх обох з Шкиндєв сердит тай тимунь вни тебе хотєт знівертити, тай збутиси з цєго світа, бо ни хотєт, аби ти їм мо' більше поперецїв дорогу в стрілецтві. Тай ни свинив їм тогди, коли ни треба», – вже сердито на кінци виговорив Иванчікови Дарадуда.

«Вни си завзєли на мене почєрез пістолєта», – зачєв си був виговорєти Иванчік, але Дарадуда запоперєчїв:

«Знаю я то все, тай ни хочю, аби ти пусто тим міні голов сушив! А шо ти за одєн, то навіть Олєксій з Плоскої колис міні про тебе розказував, єк ми шє добрі були. Ни бійси, я добре знаю, шо ти за опришок».

«Й Олєксій розказував?» – кортєчо запитавси Иванчік.

«Або шо ж? Чому би ни розказував? Ти, може, мислиш, шо мальфарі мижи собов ни говорєт про людий? Говорєт, тай шє й єк. Розпитуютиси, хто де є икий за потрібний? Шо значіт, тай чім хто пахнєт?» – говорив знов вже майже подобру Дарадуда. А сїдаючі серед хати на ковбок протїв застївного вікна, киннув пальцем правої руки на Иванчіка. А єк Иванчік прийшов д'нему, то, справ'єючі руков оперєд себе на стільчїк, сказав:

«Сїдай».

Иванчік сїв, а він зачєв йиму розказувати: «Міні раз розказував Олєксій про тебе: «Йшов я з Кутїв, тай в Тюдївским облзї подогонив мене головский чоловік. То ни дурний був», – каже, – «чоловік. Мав розумну голов на в'єзєх, бо кождє слово, шо вчув йїго вид мене, то видразу йїго зрозумїв, два рази одно слово ни треба було йиму повхторєти. Видразу вно си в ним приймало, єк навєсні здорєвє зерно, посїєнє в теплу земню. Тай шош трохє я йїго, – каже, – навчїв ниодного тай навїв в дєчїм на дорогу». – Дарадуда сердито всміхнувси, – Але шо з того, коли ти, пустий пуравчє, видразу зачєпив єс собі Шкиндю тай Довгого на своє безголов'є. Тай упав єс в клопїт, єк сливка в болото. А тепєр прийшов єс до мене, тай – «помагай Дарадудо».

Дарадуда шош важко подумав тай твердо сказав: «А то си ни помогаєт! Ой ні, любчіку! Хоть міні жєль тебе, бо й я вижу, шо ти

ни дурний чоловік, то однако ни хочю тобі нічо помогати. Пропа-ло, шкода, шо ти лиш хоч». – Тай лиш фіг'ляво всміхнувси.

«Та чому би ти, Процьку, ни хотїв міні помочі? Таже я добре знаю, шо тот сам примівник, шо наслав на когос насланнє, то можєт, єк хочєт, йїго й назад обернути, тай вно йїго ни збавит, бо прецінь він сам собі ни пошкодит», – просічі, переконаував Иванчік Дарадуду, бо докончє хотїв, аби він на него си обернув тай поміг йиму.

«Та я знаю, шо то би міні нічо ни пошкодило, єкби я схотїв тобі обернути назад з голови наслану мнов у ню стрїлу», – сказав, хєтро пидсміхаючіси, Дарадуда.

А Иванчік, урадуваний, шо Дарадуда, можє, таки направду єв змєкати на него, тай аби він обернувси на него добрим сумліннєм, то зачєв йїго ни назбитки просити:

«Видиш, Процьку, шо я правду говорю. Тож файно тє прошу, поможи ми злічітиси, Процьку, вид стрїли, то покїв жити буду, то я тобі цє ни забуду».

А Дарадуда прото великий фіг'оль. Поганин, ни чоловік, шо инчє гадав, а шо инчє казав. Нарєштї, лукаво всміхаючіси, ніби пристав Иванчікови помочі, бо сказав: «Но єк так, то примов'ю тобі, й то так, шо до гробної дошки будєш ту примівку тємити».

XXVI

В Дарадуди в хатї нікого бірше ни було, лиш Иванчік, Дарадуда та Дарадудиха, бо всїх людий Дарадуда вигнав з хати, аби ни чули, єк він мет Иванчікови примов'єти.

Иванчік подав Дарадудї ту мериндю, шо принїс вид хати, тай дав грїшми трийціть гульденїв, просічі йїго, аби йиму добре примовив.

Дарадудї на тот басаринок лакомо засвітилиси очі, єк голодному котови на миш, але однако ни приобицєвси по-шшірости Иванчікови помочі. Лиш шош погумкотїв. Усміхнувси, здув тот басаринок оперєд себе тай видніс почєрез хороми в клїть, аби в хатї ни заважєв. Навіть и ту горівку, шо Иванчік принїс, то він спрєтав у клїть. А з клїти вніс до питя в горшку свою горівку, переварєну з медом, кусак солонини, корж хліба тай три головці чєснику. Поклав то все на лавицу оперєд полицного вікна,

закликав з печі Дарадудиху, запросив Иванчіка до їди тай сам з ними разом сів їсти на лавици.

Але доків зачєв їсти, то голосно закликав:

«Марфію!»

В хату увійшов старий, нискришливий, леґейдоватий чоловік, попростеньку убраний.

Дарадуда зачєр з горшка кубку перевареної з медом горівки, дав пити тому чоловікови тай сказав остро:

«На мо! Пий цу горівку, закуси солонинов, тай иди далі у ватерник. Тай уважєй там міні добре на ватерку, аби ни вигас вічний вогонь, бо я лиш тебе на це держу тай годую, та вбераю ціле твоє життє, аби ти впорєдку дозерав міні ватерку у ватрєнику».

Марфій випив горівку, взєв букату коржа тай кавалок солонини в руку, тай идучі у ватрєник, сказав:

«Та міні це ни треба уводно пригадувати, Процю, бо я преці знаю, шо служу в тебе лиш на то, аби ватерку дозерати у ватрєнику єк ніч-день, тай шє ни було так, аби я її упустив».

«Та єк би ти її міні випустив, то я би з тебе й житє мо випустив», – погрозивси грізно Дарадуда, тай взєвси до горівки.

Він зачєр кубков горівки з горшка тай напив си її, єк води, тай зачєр Иванчікови кубков горівки, але Иванчік випросивси вид неї, присєгаючіси оперед Дарадудов, шо ни п'єт ніколи горівку, бо вна йиму шкодит. Тай Дарадуда йиму повірив. Ни силував уже більше йиго горівков.

Дарадуда зачєр знов кубку горівки, тай сміючіси, сказав:

«Ива, я оттак люб'ю пити горівку прилогом з кубки, а ни слинити отак, єк ади слинит її моя стара порційков, на сто чьортів би була та перейшла, єка остудна та дурна». Тай випив й ту кубку горівки одним махом.

При їді він си спєрєчєв з Дарадудихов, бо в хату була увійшла Дарадудина внука, велика та охаблена стара дівка, шош шєпнула Дарадуді у вухо тай пішла надвір. А він лишив їду тай собі побіг за нев чогос надвір. А Дарадудиха через то пудно си згризла, говорєчі Иванчікови:

«Ади, через ту вийгру він мнов ни требуєт, бо любити з нев. Ади й тепєр побіг за нев у зальоти, чуд би му впав на голов. Ни питаєт, шо то йиго внука тай шо він уже старий гриб, хіба лиш

до такої баби єк я здалий, а ни до дівок».

В тот раз вернувси в хату Дарадуда, напивси горівки тай знов сів їсти, а вна вискіриласи на него, єк котюга на отруби, за дівку. Але видразу умовкла, єк він на ню люто зрєпотів, аби си заткала тай перед людьми ни поблічіла йиго за внуку.

При їді він мало шо говорив. Бірше пив горівку, єк говорив, тай їв. Аж при кінци їди горівка май трохє бірше розв'єзала йиму єзик.

З иничими людьми, то може, він би був й бірше говорив, а з Иванчіком, то, видко, сокотивси, аби си єкимос слівцем ни имив на вудку, єк струг у воді, бо слово, то бірше вид бритви. Бо бритвов єк би си втєв, то загоїтси, а єк би бризнув противникови таке слово, шо йиму ни потрібно було сказати, то ого, зрадивси чоловік навіки. Бо раз випушшєне слово з рота – вжє ни завернеш йиго назад у рот. Вно навіки вирвалоси з рота. Полетіло прудчє, єк куля з креса. Прудчє вид подиху вітру. Дарадуда у говірці, то завждє уважєв дуже на свої слова, шо кому говорив. А з Иванчіком, то таки сокотив кожде слово, бо уважєв йиго своїм ворогом, и то великим, а чємно з ним говорив лиш про людське око.

Дарадуда при їді удавав ніби Иванчікового приятєля, але очіма, то так на него пудно лупав, шо аж вид того позиру, то Иванчіка так, єк би кропивов, у серця жєлило.

Дєлєнь Иванчік єв потерпати, єк вигостит в цєго страшного мальфара? Бо видів по Дарадуді, шо хоть він удавивси йиго працев, то однако может йиго з'їсти. Иванчік пизнав добре Дарадуду, шо йиму збавити чоловіка, то так значіло, єк комус муху вбити. Нічо.

Аби зачєпити з Дарадудов икос бесіду, єк єла йиго горівка розберати, тай шош май бірше вид него довідатиси, то Иванчік обода зайшов:

«А ти Процьку, чому ни взєв їсти мого хліба? Та то в мене дуже смачний хліб, бо моя Єлена то досконално знаєт печі хліб. Він до солонини з чєсником єкраз добрий».

«Гм, гм, гм», – згумкотів Дарадуда, хітро всміхаючіси та пєхитуючі головов: «Ти, хєтруне, при пійці хоч в мене вимотати єкєс слово?»

«Ні, Процьку», – чєрвоніючі, заперєчєв Иванчік.

«Ає, ні? Говори ти свої. Ти гадаєш, хло', шо я вжє си ни розу-

мію на фіг'лях? – говорив Дарадуда, п'ючі горівки, – ти при пійці хоч довідатися, фіг'лю, чому я ни взев їсти твій хліб? Догадуюси, чо ти це хоч знати. Але ек ни знаєш, то хоть би я ни повинен це тобі сказати, то скажу, біда те бери. А зрештов, то це така дурниця, шо майже кождий злодій її знає».

Він знов напивси горівки, шош подумав, фіг'ляво всміхнувси та казав: «То так є, Ива! Я ни можу їсти твого хліба, аж доків тобі ни примов'ю, бо ни знаю, шо ми покажет ше на примівці, ек зачну тобі примов'єти? Ци покажет міні так, абих ти поміг, ци закрутит мнов так, абих те таки насмерть сказив? А ек би я їв твій хліб тай тебе сказив, то твій хліб би мене міг за то побити. Бо ану ек прийде до ґазди злодій у перевідки провідати, ек шо де стоїт тай єкий там вхід у хату, ци він би їв перед крадіжев у того ґазди в хаті? Ніколи в світі ни їв би, бо ек би попоїв хліба тай відтак обікрав того ґазду, то та злодійшена мусіла би си визнати, бо хліб би побив».

Иванчік боживси, шо ни знав про це, а Дарадуда, сміючіси, говорив:

«Ги, ги, ги-и-и хло'! Та я си ни дивую, шо ти це ни знав, бо нима такого чловіка на світі, аби міг сказати, шо він то все знаєт, шо знают всі люде разом на світі. Бо ніхто й ни годен поїсти всі людські розуми на світі». Тогди встав, поклав Иванчікови на плече руку тай поважно сказав: «Ива! Чюєш, шо кажу, доків тобі ни примов'ю, то дотів ни буду їсти твого хліба, аби він мене ни побив», – викрутивси вид Иванчіка тай пішов надвір.

Иванчіка погано заскособили ці слова, але він змовчєв, лиш подумав, шо то зараз буде.

Дарадуда увійшов шош супавий у хату тай сказав остро:

«Мав смих вже тобі примов'єти, але наперед мушу примовити отій глухій дівчині з Криворівні, бо вже ждет ше вид передчера з своїм дєдем на примівку в мене». – Він справив на нивеличку дівчинку, шо увійшла за ним у хату разом из своїм дєдем.

Иванчік сів на постіль, а Дарадуда примов'єв тій дівчині до голови тай пішов ше у ватреник їй примов'єти, а вна лишилася в хаті з своїм дєдем, ждучі на Дарадуду.

Її дєдя повістував Иванчікови за тот час, шо Дарадуда примов'єв у ватренику, шо ту дівчену ше маленьков шош застрілило так пудно в голов, шо вна майже нічо ни чуєт.

Нараз та дівчина аж підштрикла на стільчіку серед хати, тай сказала, шо їй шош стрілило у вухах. В тот раз Дарадуда у ватренику так голосно мицнув на кота, шо аж з хати було чути.

Дівчена обіздріласи на піч, вздріла кота на опецку, тай сказала своему дєдеви:

«Пустіт котика надвір, бо ачюй, на него мицкає Дарадуда знадвіря».

Дєдя її, урадуваний, шо дівчина проглухла, пустивси відразу пускати котика надвір, але Дарадудиха запоперечіла:

«Ні, ні, ни пускайте цего котика на двір, бо то на инчєго котика Дарадуда там у ватренику мицкає, а ни на цєго». – Тай він знов сів на своє місце, говорєчі стиха до дівчини:

«А ти вчула, ек мицнуло на дворі?»

«Вчула», – говорила весело дівчена, – «бо ек міні перше шош стрілило так дуже у вухах, шо я аж пидскочіла зострахе, то вид того чесу я цілком проглухла».

На то увійшов з примівков у хату Дарадуда тай, гордо всміхаючіси, запитавси:

«Но, а шо, дівчинко, ти проглухла?»

«Проглухла, дідочку!» – урадувано відповіла вна.

«Но то видиш, дитино, шо дідо чємний, вратував тебе, шо вже ни будєш каліков на вуха, така молоденька».

Подав її дєдеви примівку. Наказав, шо з нев маєт дівчині дієти. Вирєдив їх д'хаті, тай ни пускаючі бірше з людий нікого в хату, сказав до Иванчіка, шо хочєт и йиму примовити.

Иванчік сів на то місце, де сиділа та Криворівска дівчина.

Дарадуда вкрив йиму голов тим полотном, шо він приніс йиму Дарадуді. Сів на ковбок тай зачєв пошепки шош шепотіти йиму над головов. А нараз лиш устав тай сказав приказуючо:

«Ива! Сиди кріпко на однім місци так ек сидиш, абєс си нікуда ни тєннув, а я борше у ватреник видгасити тобі ватри, тай там вже міні на ватрі покажет зараз, ек я маю тобі примов'єти».

Взєв Иванчікову судину на примівку тай пішов з нев у ватреник, а Иванчік на стільчіку в хаті ждав на него так, ек він йиму сказав.

За икийс час увійшов Дарадуда в хату. Поклав Иванчікову судину коло него на земню тай, нічо ни говорєчі до Иванчіка, зачєв над головов йиму примов'єти вид стріли.

Зразу то він примов'єв так потихонько, що Иванчік ни міг й одно слово з тої примівки зловити. Аж позгоді єв май си розправ'єти, так голосно бомборосічі, що Иванчік виразно вчув слова примівки:

«.....Абес йиго так кришив,
Єк камінь зерно кришит!
Абес йиго так молон,
Єк камінь муку мелет!»

Иванчіка погано сторгали за серце тоти слова Дарадудиної примівки.

«Та най цього ворога біг піб'єт», – погадав він. – «Цес далі мене хочєт сказити, а ни ратувати». – Він вже ни мав коли схопитиси тай утечі гет вид Дарадуди, лиш борше клав вид себе оборону протів Дарадудиного нового на него наслання так, єк умів тай на борзі міг її покласти.

Обернув крадьми під сорочков з плеч на груди осинове дерево, шо дав йиму Олексій. Посмотрив руков градовий чепелик коло ремєня присилений, тай, потихонько шепотічі, робив обертин:

«Єк ни має моци й путері
Вогнений чоловік
На вогненім кони
Пролізти з конем в сідлі
Криз вухо ігли,
Так аби ни мало моци й путері
До мнє це Дарадудино насланнє».

А відтак лиш кожде Дарадудино слово пошепки йиму назад словами завертав:

«З губий та в груди. Ни до мене, а до тебе най це липнет».

Нараз Дарадуда так си йойкнув, шо аж Иванчік перепудивси, шо си йиму стало? Дарадуда так звивси в климачок, єк потовчена гадина, та аж зубами заскрегінцав з болю. А відтак уфатив Иванчікови з голови полотно, та так, єк медвідь пострілений, на него пудно визвіривси: «Мо-о-о, та ти мене хоч стратити?» Тай сік Иванчікови в очі затисненими кулаками. «Та я си тобі ни дам мо-о-ой! Зараз я тобі покажу, шо я значу», – тай лиш порс из хати у ватреник.

А Иванчік, поглипаючи на п'єну Дарадудишу за коменом, пе-

ревернув борше на собі всу одіж навивороть, заким си вернув у хату Дарадуда. Навіть й перебувси, замотуючі волоки на ногах в зістріть сонця, тай тогда вже смієвси з Дарадудиного наслання, бо начес вид него засокотивси.

Єк упир, черлений, влетів Дарадуда з ватреника в хату д'Иванчікови, тай палаючи пуднов нинавистєв до Иванчіка, сердито затикав протир з ігли в накрівку вид Иванчікової судини на примівку, шо перед хвилєв над нев примов'єв у хаті тай у ватренику. А протир лиш нараз переломивси йиму в пушках. Дарадуда в тот раз залихословив, тай так пудно розсердивси на Иванчіка, шо аж ни своїм голосом на него зкричев:

«Ти, фіглярю проклятий, знов поклав протів мого наслання обертин? Тай то добру поклав єс вид себе оборону, Біг би те побив на гладкій дорозі. Але ти меш видіти, шо я ту оборону всуну вид тебе. А тепер заберайси ми з хати, пустий паламонтирю, абих тє й ни видів ніколи на свої очі. Тай твоя нога вже ни будєт бірше в моїй хаті. Це тобі будєт перший тай остатний раз, шо ти був в моїй хаті». Тай висипаючи примівку з Иванчікової судини насеред хати, крикнув пудно – «Гони ми з хати на сто чьортів».

Иванчік и без Дарадудиної принуки був готовий у дорогу, лиш хапнув из лавиці свої порожні бисаги. Верг в ні порожну вид примівки судину тай пишов з Дарадудиної хати так, шо до нікого й словом ни обизвавси, лиш так луснув, запераячі за собов у хату двері, шо вни аж розпуклиси надвоє.

Дарадуда ни пишов за Иванчіком надвір, лиш з хати кусивси на него, намахуючі кулаками за ним навздогін, голосно викрикуючі: «Абес си так тріскав у плоти та в скали головов, єк єс тріснув дуже дверми. Иди хоть в нівєрть, проклятнику проклетий. Та абес си спєр аж там, де воді коєц. Тай абес так ни мав ніколи пристанівку, єк вітер ни маєт».

Дарадуда таке виводив у хаті з серця на Иванчіка, шо люде спудилиси, ци він ни здурів, прєч би си казало. А відтак вибіг надвір, тай намахуючі за Иванчіком кулаком, грозивси на всий рот, викрикуючі: «Аж тепер нажену я тобі, пустий проходанє, так кози на міст, шо ти то добре попамнєтаєш. Ми два, ниборе, борзо си зміруємо. Вздримо, хто кому кваснит? Я тобі того ни попушшю, шо ти так, свинопасє, болючо засколюбив Про-

ця! Жди, жди-и-и, мой! Аж тепер я тобі покажу, що то значіт Дарадуда!»

Всий нарід пудно си витрішів, шо то си стало Дарадуді, шо він таке камузивси, але ніхто ни смів у него нічо запитатиси, бо неприступний він був до питання.

Саме вже дес була опівніч, ек Иванчік, идучі вид Дарадуди, перейшов у Головах Білу річку.

Він лиш гадав, ек видзифати д'хаті на Люпайлівску Кичіру, так був пудно зголоднів. Аж ноги йиму в'євали з голоду, бо лелів їсти. Та лишень він минув Тарничку, а то напротів него идут два тумани з горішшя потоком Гранчіним.

Ніч була нивидка, хмарна, то наделеко ни міг пизнати тоти тумани. Йиго шош студене тенькнуло в серця, але вбік втікати вже ни було ек.

Зістрітив тай пізнав: оден з них був гакало Бабіїв, а другий Бабій з Вигоди, тот сам, шо за найдену опришківску поклажу в Лельковій побудував на Красноліи муровану каплицу над берегом Чорного Черемоша.

Вни йшли в поровень, ек воли в єрмі.

«Добрий вечер», – привитав їх Иванчік.

«Добре здоров'є!» – відповіли вни, оба стаючі напротів Иванчіка віч у віч.

«Ви відків так пізно вертаєте?» – запитав Иванчік.

«Та ми йдемо від Красійчука, бо гонив нас туда ватажко пушкарів з Стебних, Юріштан, з отсеv буженицев, тай тот ворог ни хочєт її приймати вид нас. А тепер и сами ни знаємо, де її діти?»

А голоден Иванчік аж стіпси над тов буженицев, та лише посег руков по то ребро бужениці взєти йиго собі, а то в тот раз лиш запієв в Манашків по опівночі когут. А вни оба разом з тов буженицев лиш знимиділи йиму з-перед ич.

А Иванчікови зостраха на голові волосє аж крисаню пидоймило д'горі, бо він спамнетавси, шо вни оба вже давно вмерли.

Нараз Иванчік забув за свій голод, бо страхом пожививси, тай одним чвалом вибіг на Люпайлівску Кичіру.

Ек Иванчік діспав ніч, то додумавси, шо в тім привиді була вже замішена Дарадудина рука.

Він зажуриwси, бо зачєпив ише одного противника, й то самого Проця Дарадуду.

Відколи Иванчік зайшов у заґєр из самим Дарадудов, то ни мав ні вночі, ні в день чистої години. Ек ніч-день клав вид себе оборону протів наслання, бо ни знав, коли может сказати йиго Дарадуда. Мавси на осторозі, бо знав, шо то своє слово, шо сказав йиго йиму на видході, то ни покобзуєт ніколи. Коли-тогда нагадаєт йиго йиму.

А Дарадуда, то мав Иванчіка в такій малій мірці, шо ек прийшов післідь Иванчіка до него в перевідки про Иванчіка Довгий, то Дарадуда гордовито лиш йиму сказав:

«Ива', Иванчік у моїх очєх, то такой маленький головник, шо мині самому навіть ни єлоси ним собі руки поганити. Того головника, то потрафит навіть и баба перевернути з ніг. Я тобов перекажу в Гринєву до баби Сапайлихи в Грамітним вишше Гуків, тай вна без мене зженєт йиго з світа. Ти вже нічим ни журиси, бо всім журитси моя голова, ек то маєт бути з Иванчіком...»

Ек то розказав Довгий Шкинди, то Шкиндя з утіхє аж в непки скакав, фалічі Дарадуду: «Шо ни дурний то чоловік, Біг би го побив. Знаєт добре, шо робити». А посилаючі Довгого в післіх з наказом вид Дарадуди до Сапайлихи в Грамітний, смієвси довлегу: «Ото, хло', будєт велика побліка з Иванчіка, шо то навіть баба потрафила йиго звернути з ніг».

Сапайлиха послухала Дарадудиного наказу, бо в мальфарстві вна належела до табору мальфарів, шо пидлєгав Дарадуді.

Вна пидпросила хєтро єкогос проходана, аби пид'юдив Иванчіка взєти її до себе д'хаті примовити вид стріли, то вна йиго вилічїт цілком.

Иванчік полакомивси на ту пидмову, бо й ни тої гадки був, аби то Дарадуда на него зробив пидступ. Пислав свого коня у Грамітний, той йиго посеv приніс конєм Сапайлиху до него в гонорі, ек низнати єку велику їмость.

По бесіді з нев, то Иванчік отєк трошки був шош покмітив, шо вна ниполєдвї шош лихомислит на него, тай зразу мавси в гадці, ек тай шо вна мет дієти. Але ек вна двєчєру видгасила ватри тай у ватернику примовила йиму вид стріли до голови, то повірив, шо вна нічо ни злодієт йиму. А навіть, то так си була вдала йиму її примівка, шо ек увійшов з ватерника в хату, то

пофалив її перед домашніми, що вона є дуже добра примівниця, тай тимунь при вечері за столом, її величяючи, гечилував горівков, переваренов з медом.

А баба прото фіголь, ек то вздріла, шо Иванчік ни порозумі-вси на її лихомислости, то, хетро всміхаючіси, сказала, шо ше вночі на спаню мусит йиму примовити раз до голови вид стріли, тай нарано він вже цілком будет здоровий на голов.

Вни двоє легли спати у вішній старій хаті. А решта домашних пишла спати в нижну нову хату, аби ни баламутити шо примівниця в примовах.

Иванчік був дуже нароблений, то лиш наколи загасили світло, він видразу вснув.

А Сапайлиха лиш того сокотила, коли він уснет, аби борше йиго звернути навіки з ніг своїми поганими мальфами.

Він чув криз сон, шо вона шош нидобре гоїт йиму коло голови. Навіть чув, коли вона втєла три рази потрошки волося йиму з голови на свої чінки. Тай чув, ек вона шкрептала в него з п'єтий лепу, але ніским тіпом ни міг си ані прошумати, ані повернути тілом ні в один бік, так, ек би то йиго сомного на спаню була біда привалила. Вона, обносічі йиго навкола три рази на спаню мертвов кістков, так була дуже умертвила в сні, шо він аж тогди прошумавси, ек зачєла вона шкрептати йиму ножем долони на руках.

Тай ек він си схопив, то так пудно на ню роз'юшивси, шо вона вже ни мала коли йиго звертати з ніг, бо серед ночі полетіла насторц головов з хати. А в хоромях, то він начєсок так змоллов курві, шо й писнути вже нієк було їй, бо аж чємері пукали їй у в'єзєх, так пудно термосав він її заволоси. Видразу без пришні подала йиму то волосє, шо втєла була в него з голови, тай леп з йиго п'єти без потємку розсипала по земни. Лєдвн Лєсьо з Єленов вирвали її озвірілому Иванчікови з рук.

Лєсьо серед ночі хапнув її на коня тай поніс у Грамітний, аби старий ни упав у біду через проклеть.

А Иванчік ек впав на дорогу, шо то вона була післана Дараду-дов, аби зігнати йиго з світа, то видразу поклав оборону вид себе тай зробив обертин против її насланнє, завертаючі йиго за нев навздогін.

Господи! Ек тот обертин подогонив її в Гуках на Грамітним,

то фижнув нев з коня, ек онучков. Мало шо ни розбив її по камі-ню. Аж очі її з голови вилізали, так нев нараз було пудно скру-менцувало, з гірков бідов Лєсьо знов висадив її на коня тай лиш трохе живу лєдвн доніс до її хати.

Ек дала Сапайлиха знати Дарадуді, ек вона погостила в Иванчіка, то ним из серця аж зтелєпало на Иванчіка.

Уздрів и Дарадуда, шо Иванчік чєловік, а ни будь-хто, то сам узєвси йиго звернути з ніг.

«Ни мет він вже ні з кого бірше бити кєпи аж тепєр», – погро-зивси Дарадуда, йдучі у свій ватрєник робити на Иванчіка смер-тєвне насланнє. – «Пішлю зараз до него «свої слуги», тай вни ше до опівночі запечєтают йиму навіки гріб».

Та ніч, шо робив Дарадуда на Иванчіка смертєвне насланнє, була дуже красна. Тепла та погідна. На небі весєло мерєхтіли зерниці, здрібна покліпуючі на Иванчіка, сп'ючого в отаві коло бжів у пасіці.

Він, впоєний запахом вошшіни з вуліїв та вколисаний тихим співом бжіл, лєгонько дрїмав.

Нараз причулоси йиму, шо йиго отєк би шош крадьми сїпну-ло тай шєпнуло: «ни спи, Ива».

Отворив очі. Розіздрівси, але коло него нікого ни було ні вид-ко, ні чути. Він дивувавси, шо то могло йиго сїпнути тай шєпнути, аби він ни спав? Йиму було дало трошки пуду, але вже нікуда ни втїкав з пасіки. Лиш обіздрів вулії з бжолами, тай знов ліг в ота-ву на своє місце в пасіці. Але вже ни спав. Думав про Дарадуду.

Лєжєчі на боці, дївивси просто на Маркову Кичіру, куда вєла дорога до Дарадуди в Граблін. Нараз здригнувси, бо вздрів, шо в повітрю понад гори ставав шораз, то довший вогнєний міст вид Дарадуди до йиго хати. Тот міст вид Дарадуди до йиго хати, то стєливси в повітрю з таков великов скорістьов, шо аби єка була пудна буря, то ни годна вона була так борзо гнати хмаров. Позгоді вдївивси, шо тим мостом на вогнєній бричці, запреженій вогнєними кіньми, їхали прудчє вітрів два пустєн-ники з вогнєними мєчами в руках. Ек уздрів то Иванчік, то зо-страхе на хвильку аж був закаменів, бо видразу зрозумів, шо то Дарадуда пислав тих двох чортів з вогнєними мєчами, аби вни зробили раз на все йиго життю кєнєц.

Ни мав уже коли Иванчік довго шо думати, бо пустєнники

вже нидалеко були вид него. Без потємку зметавси, аби покласти начес оборону вид себе тай зробити протів того пудного наслання обертин.

Розболікси, тай голий, хапаючи в руки голубу кварту з видгашенов ватров, шо мав її напровсеке коло себе в пасіці, поліз на побій пасіки.

Став зверхе на буркници даха тай там поклав вид себе оборону та зачев борше робити обертин, аби завернути назад туда то пудне Дарадудино насланне, відків вно до него летіло.

Зсипаючи собі примівку – відгашену ватру на голов, обмивси цілий нев вид голови до ніг, та порскаючи нев узістріть сонця наокола себе та наокола пасіки, клав оборону та робив обертин.

Єлена без запаски, та навіть и простоволоса, без потємку вибігла з хати надвір подівитиси, на кого то Иванчік так пудно кипів:

«Гов! Тпр-р-р!

Стій, ничіста сило!

Ни гути! Ни лети!

Гов! Пр-р-р, стій!»

Иванчік на даху пасіки шо мав сили, то рейвахував. А Єлена, отек би нисамовита, на опередхатю бігала по задвірю, кричучи на Леся та нивістку:

«Гвавту! Лесю! Єле! Бейте суда ратувати, бо чоловік здурів! Ой, ратуйте, бо адиви еке чудо виводит на дасі! Ачюй ек говкає та тпр-р-р-кає».

Хоть видів Иванчік, шо йго Єлена вироб'єла на него, тай чув, ек викрикувала, то тим він ни потребував тай ни забувавси на то, бо аж упрівав, так говкав та прррукав на ничісту силу, спераючи її та роб'єчі протів неї обертин.

Наголов вибіг з хати й Лесьо, та ледви силоміць затег стару назад в хату, аби ни галасувала таке дуже понадвірю на старого та ни баламутила йго, бо видразу порозумів, шо то старий ни здурів, лиш робив так голосно обертин протів єкогос наслання.

А Иванчік на даху пасіки далі говкав та тпрррукав на ничісту силу, спераючи її та закликаючи:

«Я тебе спераю!

Гов! Тпрррр, стій

Заклинаю:

На місци там каменій!

Єк ни маєш моци й путері

На мосендзовий локоть долітати

До Божого Трону Сонця

Досєгати,

Так ни маєш моци й путері

До мене приступати.

Ти йди до тих, шо тебе пислали,

На мене навертали:

На муку їх змели!

На порох їх зітри!

А вид мене зчєзни

На віки віков амінь пропади!»

Тай Олексієвим градовим чіпеликом сік ничістий силі в очі та в зуби, та клябучков Олексієвов на ню нагрожував, сперав, видвертав, та назад завертав туда, відків прийшла. Штрик з даха на земню. Сховавси в пасіку тай, притаєний, ждав, шо далі буде.

Вогненим мостом, шо вже майже досєгав причівка пасіки, над'їхувала ничіста сила швидче бурі вогнєнов бричков так пудно, шо здавалоси, шо ни то Иванчіка, але й всі йго хати на порох рознесет.

Нараз дишіль вогнєної брички так грєнув у причівок пасіки, шо аж си вна здрігнула. А оден з пустенників на тій бричці в тот раз нисамовито крикнув:

«Гов! Тпрррр! Цурик! Господочок би го побив з тридев'єтого неба, єк нас пудно зосмішив. Вертаймо, бо поклав оборону тай зробив обертин протів нас». Тай лиш у тій хвили навіки знимидів тот вогнєний міст из тов вогнєнов бричков та ничістов силов на ній Иванчікови з-перед ич.

Тогди Иванчік устав з отави, війшов з пасіки в сад. Розіздівси по горах, по небі, а то нічо ні видко, ні чути надворі. Навіть и котюги ни гавкали. Лиш зерниці, єсно світічі, весело поморгували з високого неба на Иванчіка. Та легонько шумів вітрик тихим шепотом темних лісів. А з долин долітав голосний клекіт бистрої річки.

Другої днини рано, як сходило праведне Сонечко з-поза Дхмар, то коло Шкиндиної хати тужно зайграли тримбіти умерської ігри.

Иванчік здригнувся.

Підбіг вишше хати на горбок, та як учув оперед хати в Шкинди плач, то аж си йойкнув:

«Йой! То ретенно пустенники сеї ночі як зчезли від мене, стратили Шкиндю? Инак то ни є, лиш так. Вни стратили Дарадудиноного побратима Шкиндю, аби си голіруч ни вернути до Дарадуди. Ба шо си вере стало з Довгим?» – Лиш всміхнувся, – «То фіґоль! Оборонивси перед ничістов силов. Та коби оборонивси. Бо й Шкинді шкода, шо згинув ні за цапову душу»... Тай з желю за Шкиндев покотилиси з очій Иванчікови лицем вдолину такі дві великі слизи, як горох.

«Мині банно за Шкиндев», – говорив Иванчік, обтираючи з лица слизи, бо він був добрий чоловік. – «Ми пізмували мижи собов лиш через стрілецтво, а инак, то добрі були. Господи, та же ми си нираз у воросі набули. Ниодну ми толоку оден одному видбули ци то піхотну, ци волову, нічом добрі сусіде. Нираз помогали ми собі в роботі навзаєм. Правда, дес и переркли мижи собов, але то дурниця, бо кажут, шо чесом навіть и світi в небі перерікаютьси, а ни токма люде на земни би си ни перерекли. Прото кажут: «Чоловік би так ни звікував, аби си з кимос ни перерікав», – але то все нічо напротив смерти».

Глипнув на Буковину, тай ййго жель минув, бо в нім обизваласи пізма на Дарадуду:

«Шо вере Дарадуді ркли пустенники, як си відсив вернули? Ой як би вни ййму замили з цего світа дни, ото би добре було? Але бо ледви шо подієли вни ййму? Відав вже я ни діжду, аби й ййму так зайграли тримбіти умерської, як Шкинди?»

В тот раз уздрів Шкиндівску нивістку, шо заходила криз задні двері до него в хату. Тай побіг бігом д'хаті, перескакуючі так легонько почерез плоти, як то молодечком він почерез ні скакував.

Лесьо сидів надурсаний на задній лавици з підпертов головов на лікоть руки, опертої на стів. Нивістка, миючи миски коло

полиц на лавици, повхторєла: «Йй, Господи! Прости ййго душу та закрий и погану віру від такої наглої смерти. Най си лиш преч кажет від такого дива та чуда».

А Єлена, то аж почорніла, як головня з великого желю, плачучі в куті коло печі за рідним братчіком Шкиндев.

А Шкиндівска нивістка на передній лавици мижи вікни, веселим зором водічі всіх у хаті, торкотіла, як потак, про Шкиндину смерть.

«Як ночувала!» – сулаво з нев привитавси Иванчік. «Гаразд, як ти, Иванчіку?! Але ми ни дуже добре ночували, бо закрий Госпідку й ворога від такої ночі, яку ми сеї ночі мали», – затрескотіла, як терлиця, відповідаючи сухем голосом, Шкиндівска молодиця. Було видко по ній та по її бесіді, шо їй ни було банно за Шкиндев, лиш про людске око вна вдавала смутку.

«А шо ж?» – удаючи, шо нічо ни знаєт, запитавси Иванчік. – «Таже най си преч кажет та засокотит усіх иршених людий від такої указії. Сеї ночі зчезники дедю стратили. Насмерть ййго біда вбила», – говорила вна ніби перепуженим голосом.

«Дмитра?» – як би нічо ни вістен, здивовано запитавси Иванчік.

«Аєк, преч би си казало, ййго».

«А в єкий чес це си стало?» – цікаво запитавси Иванчік.

«Дес таки зараз по опівночі, бо кури аж низараз запліли», – перепужено сказала. Иванчік побілів у лице. Встав мовчки з постелі. Здоймив из голови смолену крисаню тай обернений лицем до сонця, д'поличному вікну, смутно похітуючі головов, ирстивси: «Прости Господи, праведне Сонечко, ййго душу та одпусти гріха», – тай придавленим голосом сказав, – «Та шо дієти? Туда всім нам низадовго дорога». – Поклав крисаню на голов, тай дарабанів, як стовп, серед хати. Ййму так тежко стало на серци, шо аж си розсідав, але з ййго ока ніхто би був ни витиснув слизу.

А Єлена, то аж у пригорші лице взєла, так тежко голосила, приказуючі:

«Братчіку мій любий,

Братчіку мій дорогий!

Де си будим видіти-и-и?

Де си будим зистрічєти?

Ци в саду на листочку,

Ци в полонинці на листочку?»

Сікаючіси в жменю та обтираючі рукавом сорочки слизи з очей, фленькала: «Йой-йой, ек ми тежко за братчіком, шо таков пуднов смертьов загиб. Ий муко моя тежка та велика-а-а, шо я буду діе-єти».

А Шкиндівска нивістка, гонорна завжде, ек козечій фіст, и без питання зачела розказувати, ек то си з Шкиндев стало:

«Ми всі полегали сночі в хаті спати. Серед ночі лиш спросонку Шкиндя крикнув на когос: «Жди! Я вже йду надвір!» – схопивси з постелі тай лиш побіг надвір. Тай лиш вчули ми, а то шош лиш си гепнуло оперед хати на плиту, ек би хтос упав на ню. Зйойкотіло тай втихло. Ми в тот раз вибігли надвір, а то є шо видіти: Шкиндя вже ниживий лежев на плиті під черсаковим порогом. Видко, зчезник так ним тріснув на плиту, шо й ни теннувси, лиш йойкнувси тай сконав».

Иванчік, тежко вздыхаючі, сів на постіль тай, уперто вдив'юючіси в земню, шош важне думаючі, засторопів на ній.

Шкиндівска нивістка схопиласи з лавиці, тай, ек би гадина, оповиласи руками Иванчікови позашию, просічі ййго:

«Иванчіку любий, тебе просила Шкиндиха, аби ти прийшов зробити Шкинди деревишше, бо кажет, шо понад тебе ніхто би го крашше ни зробив».

«Та ек ни пити, піду! Й покійник ни лінувавси хоть кому зробити деревишше, ек лиш ййго запросили, бо то людска повинність. Тай ні в кого за ту роботу він плату ни брав. То тепер и йиму треба піти зробити послідну толоку». – Сказав сумовитим голосом Иванчік Шкиндівській нивістці. А до Єлени, то приказуючо обизвавши:

«А ти, стара, лиши приказувати та фленькати, бо то Шкинди вже нічо ни поможет. Бо ек кажут – «помершим дай Боже легкий супочівок, а нам, живущим, живот та охїть до роботи».

Але Єлена ни слухала ййго, бо аж ухлевала, голосічі.

Иванчік, збераючіси йти до Шкинді робити йиму деревишше, вічну хату, наказував йй: «Чюєш? Ни плач! Я з Лесем иду до Шкинді робити деревишше, а ти з нивістков злагодь у хаті все, шо треба на комашню до Шкинді взети, бо треба злагодити все так, ек тому є річ тай ек си то годит прійти сестрі з чолові-

ком братови на комашню тай на ййго вічну виреду. Дівиси, Єле', аби нам устиду ни було, бо там будет на комашни сила силенна на народу, то прото був поредний ґазда. Розумний війт. Добрий майстер тай головний стрілец».

Лесьо видразу був наготові йти до Шкинді робити деревишше: взев сокиру, снур, пилку, лавку тай дворучний гибіль. Ждав лиш на старого, шо, ниспокійно ступаючі серед хати ногами, ше наказував Єлені, ек то маєт бути:

«Так си тобі треба кутати, аби ми всі четверо пишли й на посіжіне, й на комашню, бо то Шкиндя нам був и сусід близкий, и близкий родич по твоім плечу», – Иванчік важко зітхнув, – «То був чоловік! Лиш ту мав хебу, шо був дуже упертий, страшно завзятий тай погано пізмливий. Але... Гм... за тото він був в усім першунарем на цілу нашу околицу...». – Смутно похітав головою, – «Тай шо з того? ... Й то си минуло... однакo вмер...». Єлена трохе си успокоїла тай взеласи до пораїня в хаті, супокійно говоречі Иванчікови:

«Я си лишею в хаті пораїти на комашню, тай ти си нев уже ни жури, шо будет може шош ни впорядку злагожено, бо за це вже моя, а ни твоя голов відповідаєт. А ти ввечер ек си ни поквапиш вернути вид Шкинді, то жди мене там, бо я ек си вкутаю, то зберуси тай з нивістков прійду на посіжіне. А на домаріне впрошу когос вид Семнена. Я там відав лишуси аж до по комашни, аби Шкиндисі шош помочі, бо ти знаєш, шо Шкиндя, бувало, завжде мене просив на кухарку, скоро лиш єкус требу робив. То й тепер би си здало шош помочі, хоть и ни мут просити, бо то так си годит».

Иванчік, пристаючі на її бесіду, сказав:

«Но та я вже йду, лиш дай міні воскову свічку, абих мав приулити коло Шкиндиного тіла, ек увійду в хату по смерти поклонитиси йиму тай помолитиси до праведного Сонечка за ййго грішну душу».

Взев воскову свічку двоєницу в руку тай скорим ходом пишов разом з сином Лесем робити деревишше свому найзавзетійшому в житю пізмакови почерез стрілецтво, Шкинди.

В Дідушковій Річці коло церкви в дзвінници голосні дзвони тепер зпонімлива, смутно та йкос так тихо дзвонили, шо аж отек німіли дзвонічі. Кочелиси желисні голоси дзвонів Річками,

стихаючі горами. Пропадали, губ'єчиси в безвістєх світа так, єк пропадає та губитси на нїм й людске жите.

Вид тих дзвонів Иванчікови пуду дало... бо то подуші дзвонили Шкинди... Він став тай стоев на однім місци, аж доків ни скінчили дзвонити йиго вічному противникови в стрілецтві подуші. Ни стало вже Шкинді на світі. Перебув йиго... Тай, ретенно, перебудет и Довгого... Тай, зрештов, Довгий без Шкинді був йиму вже в малій мірці. А однако йиму ише тежше стало на души, єк було перед тим, бо прийшло йиму на гадку, шо низабавком прийдет и на него та сама джерга. Й він так си минєт з цєго світа, єк минувси Шкиндя... Підєт за ним... Оттак и йиму, єк тепєр Шкинди, низабаром уже, єк ни сегодне, то завтра зазвонєт желїбно подуші дзвони, бо на цїм світі нічо нима вічного.

Побожно здоймив з голови смолену крисаню й схєлив свою сїду голову низко вдолину, аж до самої матери-земні. Поклонивси свєтїй запашній земниці, тїй, шо нас всїх споживает, тай вид шшірого серця запросив її: «Ни вивєрж, а прийми йиго кости, свєта земнице, нашя нєнько».

Пидвїв очї д'горї, помоливси: «Прости, Госпїдку, велике правєдне Сонєчко, йиго душу тай прийми до свого раю Божєго трону Сонця».

А у Шкиндївский буковинї коло Шкиндиної хати пид вікни майже ув один гал голосили, тужили двї довгї тримбітї, березовов коров увитї: «Ту-у-у гу-у-у гу-у-гу-у-у ту гу-у-у».

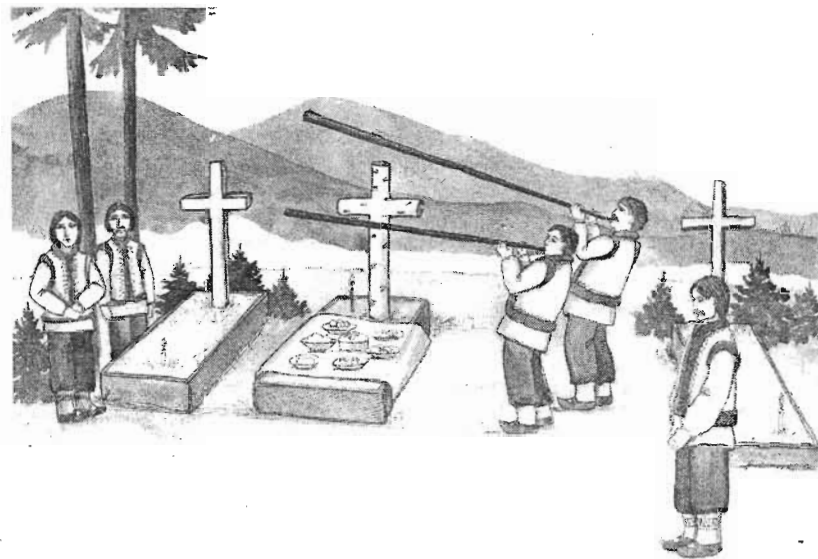
А на небї вид вітру пирвалиси хмари, єк пирваний сир в пунтинї.

* * *

Перебув Иванчік и Довгого, так єк вішював. Навїть и Дарадуду перебув. А єк лишивси на світі без тих людїй, шо з ними жив, воювавси та пізмував и любивси, то й він инчий став, бо світ тогди йиму став ні по чому. Мерским став йиму цілий світ, єк ни стало на нїм йиго верстви.

Затускував він за старовїтчєнов. Й кріс свїй лишив пєстити. Й порошокниці свої перєстав обзерати. Навїть и йиго любя флєєра занїмїла. Й він цілий замовкав, гаснучї з цєго світа, тускуючі за давнинов та давними людьми, так єк в мраці на полонинї

тускуєт вївчєр, єк розгубит усе своє мішіне овец. Мижи новим, молодим поколінєм из своїов старовїтчєнов в серци, вірний їй аж до смерти, помали на самотї занипав. Потух, єк ватра в спалєній перегорєній кородї дерева.

* * *

Ни стало на світі й діда Иванчіка. Й він минувси так, єк все на цїм світі минаєтси:

«Питаютси усї людє,
Де Иванчік дївси?
Йиму в Рїчці на цвинтари
Грїб зазелєнівси».

*Жєб'є – пїд Синиці, 20 цвітня 1940 р.
ПШД.*

Народознавець і громадський діяч Гуцульщини

Народився Петро Шекерик 20 квітня 1889 року в с. Голови (тепер Верховинського району) в родині заможного селянина Дмитра, який був війтом у Головах понад 40 років, а прожив 90 літ і був два рази одружений. Учителем Петра у початковій школі (1900-1904 рр.) був етнограф Лука Гарматій, який заохочував його до записування етнографічних матеріалів. У кінці навчального року (1904 р.) Гарматій подарував П.Шекерикові, як кращому учневі, в нагороду пильності «Кобзар» Т.Шевченка. Петро закінчив лише чотирирічну однокласну школу, а далі займався самоосвітою. Через Л.Гарматія він познайомився з І.Франком,

Петро Шекерик-Доників у молодому віці брав участь у Гуцульському театрі, організованому Гнатом Хоткевичем

В.Гнатюком, Г.Хоткевичем, М.Коцюбинським, В.Шухевичем і на їх прохання збирав фольклорно-етнографічні матеріали. П.Шекерик мав добру пам'ять, організаційні здібності, дар слова, письменницький хист, був добрим оповідачем, чим компенсував нестачу освітніх знань.

Перебуваючи в 1908-1910 рр. у війську (служив у 24-у полку піхоти в Коломиї, а потім у Відні і Львові), Шекерик різко виступав проти жорстокого поводження офіцерів із солдатами, проти нехтування українською мовою і добився того, що солдати-українці почали говорити рідною мовою.

Для духовного зростання П.Шекерика велике значення мала його участь у «Гуцульському театрі», організованому Гнатом Хоткевичем у Краснійолі в 1910 році. Разом із Й.Гулейчуком були першими помічниками Хоткевича у створенні «Гуцульського театру». В театрі Шекерик грав роль Антося Ревізорчука у «Верховинцях» та інші.

У своїх спогадах з театральної діяльності Г.Хоткевич так відгукувався про Шекерика: «Був молодий, розвинений, багато читав, розумний. І все у нього виходило так чітко, до паду... Він і в літературі зоставив слід, він і матеріали усім етнографам доставляв, і то першої якості, і в найбільшій кількості. Він і в політиці був не чужий... Взагалі людина, потрібна своєму народові, своїй епосі. І тут, як актор, він був передній. Він розумів на лету, чого я хочу, він виконував роль якнайкраще, з усіма товаришами в злагоді, всім милий, він був душою товариства».

Про перебування театру в березні 1911 р. на гастролях у Кракові, де учасників привітав письменник Б.Лепкий, П.Шекерик-Доників згадував: «Краківські поляки дуже чемно до нас відносилися, без найменшої ненависти. Балакали з нами і цікавилися Гуцульщиною. Вони говорили: «Гуцули – це здібні й культурні люди. Лише їм треба дати свободу й науку».

Після одруження у вересні 1911 р. з Катериною Боднарук П.Шекерик жив у Жаб'ю. З цього часу він уже не гастролює з театром, а тільки допомагає йому матеріально. Позичив 300 корон для потреб театру. Коли Хоткевич задумав заснувати у Харкові майстерню для виготовлення гуцульських виробів, то П.Шекерик допомагає йому відправляти на Східну Україну гуцульських майстрів, бо «видів в тім ідею поширення слави Гуцульщини».

На прохання видатного фольклориста Володимира Гнатюка, який літні місяці проводив у Криворівні, Шекерик надсилав вченому записані ним у Головах та інших селах коломийки, колядки, оповідання про опришків, казки, описи сімейного і громадського побуту, пісні про Першу світову війну, сороміцькі пісні та оповідання.

Окремі записи Шекерика, зокрема 104 оповідання про опришків, Гнатюк опублікував у книзі «Народні оповідання про опришків» (Етнографічний збірник. – Львів, 1910. – т. XXVI). Інші його записи пісень, колядок, щедрівок, казок, переказів про опришків, гуцульські звичаї були опубліковані у працях В.Шухевича («Гуцульщина», ч. 4-5), В.Гнатюка (Етнографічний збірник. – т. 26, 31, 36; Матеріали для української етнології. – Львів, 1918. – т. 18).

У рукописах зберігаються його записи про дитячий побут, ігри, роз-

Петро Шекерик-Доників після повернення з Першої світової війни з дружиною Катериною з родини Боднаруків і сином Дмитром, а на задньому плані брат Катерини Микола Боднарук

Після передчасної смерті дружини Катерини Петро Шекерик-Доників вдруже одружився з дочкою Параскою відомого у Жаб'ю господаря Михайла Гапчука. На знімку під час вінчання Петра і Параски у Жаб'євській церкві.

ваги, побутові пісні, анекдоти, приповідки, пісні про Першу світову війну (ІМФЕ, фонд 28-3, 29-3).

П.Шекерик залишив цікаві спогади про перебування М.Коцюбинського на Гуцульщині та про свого учителя Л.Гарматія.

Знайомство П.Шекерика з Коцюбинським відбулося 1911 р. у Жаб'ю в будинку лікаря і письменника Якова Невестюка. З артистом-аматором Гуцульського театру М.Танасійчуком П.Шекерик супроводжував Михайла Коцюбинського у с.Голови, де всі разом побували на грушці (проведення вечора біля покійника). Письменник записав цей звичай.

Пізніше Шекерик відедував Коцюбинського у Криворівні. Від нього письменник записував матеріали про життя гуцулів, маючи намір використати їх у повісті «Годованці».

П.Шекерик брав активну участь і в громадсько-культурному житті Жаб'я. Він був визначним організатором «Січей» та читальні «Просвіти» на Гуцульщині. Так, він заснував спортивно-пожежні товариства «Січ» у Головах, Красноїллі, Перехресному, Устеріках, Криворівні та читальні у Головах і Красноїллі. У 1908 році його було оштрафовано на 200 ринських із заміною на 10 днів арешту за збір грошей та агітацію за читальню.

Від імені Української Радикальної партії, якої був діяльним членом, він агітацію під час виборів за адвоката, організатора «Січей» Кирила Трильовського, котрий був двічі (1907 і 1911 рр.) обраний послом до віденського парламенту, а 1913 року – до Львівського сейму.

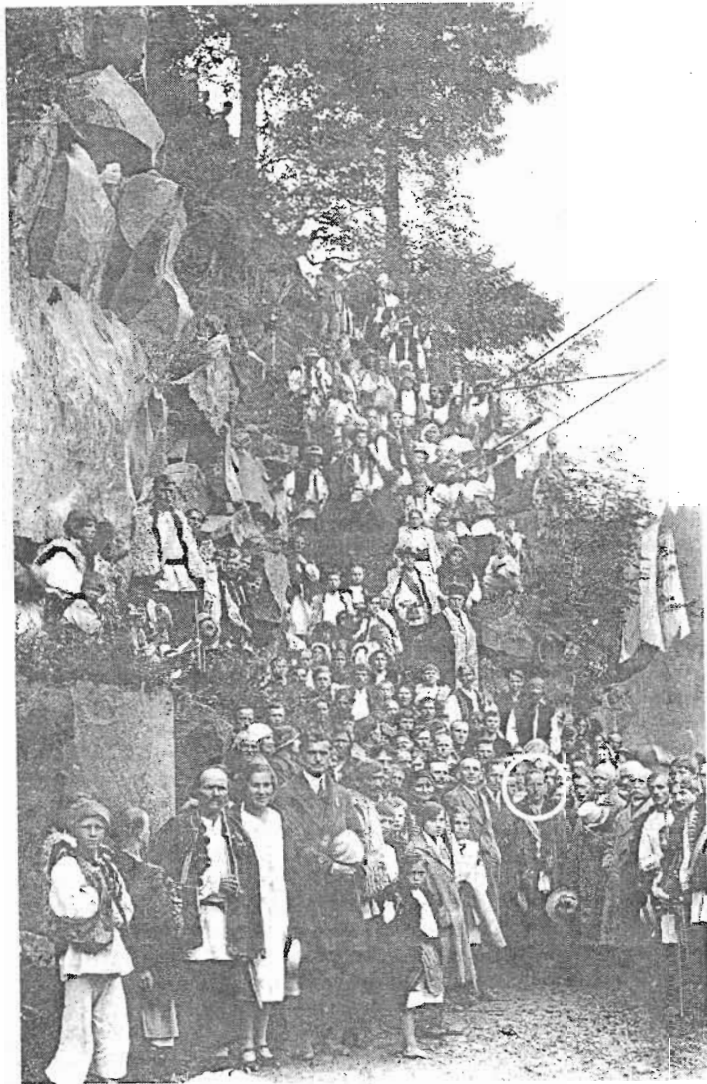
За доносом священика-русофіла, пароха Красноїллі і Голов о.Рожка австрійські жандарми хотіли арештувати П.Шекерика за те, що він нібито «бунтує гуцулів».

П.Шекерик був головою читальні «Просвіти», «Каси відродження Гуцульщини», заступником голови товариства «Сільський Господар», секретарем «Народної спілки».

У 1914 р. він розгорнув активну діяльність щодо відзначення на Гуцульщині 100-річчя з дня народження Т.Шевченка. Організував набір добровольців до Легіону Українських Січових Стрільців.

Перебуваючи постійно серед людей, Шекерик детально вивчав звичаї й побут народу, притаманні йому риси, що дало йому багатий матеріал для літературних творів. Він написав цілий ряд оповідань із життя гуцулів, які друкувалися в газетах і календарях. Оповідання «На дні озера», що вийшло окремою книжечкою», – це розповідь про напади татар на Гуцульщину. А всього Шекерик написав 106 оповідань та новел переважно про опришків. Найвизначніші з них – «Іван Бойчук», «В касарнях», «Нарозумієся», «Силуваням оком не надивитися», «Святий вечір», «Зведенниця». Писав також статті під псевдонімами Ярема, Тур, Радикал, Січовик, Гуцул у «Громадському голосі» та інших часописах про економічні, політичні і культурні потреби гуцулів. Під кінець він підготував до друку унікальну повість із гуцульського життя «Дідо Іванчик», але не встиг видати.

Серед дослідників та збирачів етнографічних пам'яток гуцулів Шекерик першим почав записувати сороміцькі оповідання, порнографічні

Святкування ювілею Івана Франка у Криворівні в 1926 році, Петро Шекерик-Доників на фото у центрі

пісні й анекдоти, розповіді про статеві стосунки в гуцульському селі. У своїх споминах «Молодече життя в горах» та сороміцьких оповіданнях, написаних 1916 року, він з великою достовірністю, правдивістю, з хистом змальовує статеві стосунки на селі. З його розповідей постають перед нами сільські Дон Жуани і гетери, які майже зовсім не криються зі своїми любощами. Молоді підглядають за ними, а коли трапиться нагода, і наслідують їх. Шекерик наводить ряд прикладів зі свого власного життя, а також своїх братів, і показує, як на Гуцульщині привчаються ще з дитячого віку до статевого життя.

Допомагає збирати експонати для музею НТШ. У 1913 р. послав В.Гнатюку для цього музею старі оригінальні наручниці.

2 грудня 1914 р. Шекерика забрали на війну. Спочатку служив у 36-му піхотному полку, але наступного року був переведений санітаром до військового госпіталю. Тут від хворих солдатів він записує різні перекази, сміховинки, пісні про війну, веселі військові оповідання про те, як гуцули ставляться до москалів тощо.

Після розпаду Австро-Угорщини Петро Шекерик бере активну участь у встановленні на Гуцульщині української влади. 1918 року він був обраний членом Української Національної Ради ЗУНР, яка 3 січня 1919 р. на засіданні у Станіславі прийняла історичне рішення про злуку ЗУНР з УНР. Після прийняття цієї ухвали Президент Української Національної Ради Євген Петрушевич сказав: «Від сьогоднішнього дня існує тільки одна Українська Народна Республіка. Нехай вона живе!». «З усіх грудей вирвалося: «Нехай живе!», поплив народний гімн «Вже воскресла Україна», заволоділо всіма велике захоплення. Щасливий був, хто бачив і пережив цей момент», – пише очевидець цих подій П.Шекерик-Доників.

П.Шекерик був також делегатом Трудового конгресу у Києві. Був свідком величного свята Злуки з УНР на Софіївській площі. Виступав за правильне вирішення земельного питання урядом ЗУНР.

У лютому-березні 1919 р. в багатьох селах Гуцульщини П.Шекерик промовляв на вічах, на яких селяни вимагали від уряду ЗУНР провести земельну реформу. Так, на вічі в Косові 17 лютого 1919 р. Петро Шекерик закликав «передати землі графа Скарбека народові».

Віче у Красноїллі 24 лютого прийняло рішення, що поміщицька земля має бути викуплена за низьку оплату. Полонини державні та єврейські повинні перейти у власність громад без викупу. Державні і панські ліси потрібно розділити між малоземельними та безземельними мешканцями гір. Грунтовий податок скасувати, а запровадити податок із прибутку. Селяни також домогалися продовжити будівництво залізниці від Вишніці через Кути – Жаб'є – на Ворохту, відкриття промислових шкіл у Косові і Жаб'ї.

18 березня 1919 р. в Косові відбувся селянський з'їзд у справі земельної реформи, на якому були присутні 300 осіб і виступало 30. Промовці вимагали конфіскації поміщицької землі та її розподілу – в першу чергу між інвалідами війни та безземельними. Член Української Національної Ради П.Шекерик п'ять годин переконував гуцулів, що неможливо провести рівний розподіл землі, бо тоді кожний би одержав по 1,5 морга і всі би

Гості у Петра Шекерика-Дониковаго

Петро Шекерик-Доників коло своєї хати в останні дні перед арештом 1940 року

Петро Шекерик-Доників з дружиною Параскою, яка врятувала рукопис його роману "Дідо Іванчік"

Молодший син Петра Шекерика-Дониковаго – Дмитро з дружиною Параскою, сином Петром та донькою Катериною, 1943 рік

Старший син Андрій Шекерик-Доників в еміграції, у містечку Інгольштадт (Німеччина) серед юних українських емігрантів проводив виховні заняття у пластовому гуртку, 20 червня 1949 р.

Брати Андрій і Дмитро Шекерики (у гуцульському) у Мюнхені (Німеччина) беруть участь у маніфестації по засудженню голодомору в Україні, вчиненого у 30-х роках більшовицьким режимом, 1957 рік.

бідували; що лиш тоді можна провести реформи, як «збудуємо свою хату». Збори ухвалили зберегти дрібну приватну власність, а конфіскувати землю великих землевласників і спекулянтів; громадські полонини і ліси залишити в користуванні громад; дозволити безплатний збір сухострою для розпалювання і випас худоби в державних лісах; приватні селянські ліси і полонини залишити їх власникам. Аналогічні рішення були прийняті на зборах у Білоберізці, Ясеніві, Пістині, на яких також виступав П.Шекерик.

Під час окупації Гуцульщини, румуни 6 червня 1919 р. заарештували Петра Шекерика разом із полковником УСС Василем Вишиваним (таке ім'я прибрав собі австрійський архикнязь Габсбург Вільгельм (1895 – 1951)). Коли Шекерика випустили 6 вересня 1919 р. на волю, повернувся на Гуцульщину, а потім виїхав на Східну Україну, де брав участь у боротьбі з денікінцями й більшовиками. У Кам'янці-Подільському, в залі університету П.Шекерик 21 жовтня 1919 р. виголосив доповідь «Січовий рух в Галичині». 26 жовтня він організував перші збори «Січі» та провів агітацію щодо створення 50-и «Січей» у Подільській губернії. У травні 1920 р. разом із М.Савичем заложив «Січ» у Вінниці, до якої записалося понад 200 членів. У Вінниці П.Шекерик був учасником переговорів про перехід Української Галицької армії на бік більшовиків. 1920 року працював у Вінницькому архіві, був заступником голови товариства «Просвіта». Коли до міста прибув уряд Директорії, Шекерик працював секретарем Голови Ради Міністрів. Не погоджуючись із політикою С.Петлюри щодо підпорядкування Польщею Галичини, покидає працю і в липні 1920 р. їде на Закарпаття, де піклується долею гуцулів-утікачів з-під польського гніту.

Отримавши листа від польського письменника і етнографа Станіслава Вінченца із запевненням, що польський уряд не буде його переслідувати, П.Шекерик повертається 1921 року в Жаб'є і згодом одружується з дочкою Михайла Галчука – Параскою (перша дружина померла). Тепер займається більше своїм господарством (має два будинки, млин, 2-х коней, 16 голів великої рогатої худоби, 40 овець, 95 га землі), політичною і культурно-освітньою діяльністю, аніж етнографічною.

У листі від 4 квітня 1925 р. до видатного фольклориста Володимира Гнатюка, в якого не раз гостював у Львові, повідомляв, що «заложив і один рік утримував своїм коштом школу у присілку під Синицями, де досі такої школи не було». Також він організував курси з ліквідації неписьменності, аматорський гурток, три читальні, відновив «Касу відродження Гуцульщини», читальню «Просвіти» в Жаб'ю та допомагав у спорудженні для неї будинку. Перераховуючи свої заслуги в листі до Гнатюка 4 квітня 1925 р., Шекерик, оправдовуючись, писав, що втрачене на полі етнографії думає надігнати, що на нього «люди наговорюють. Але переконаються, що я вірний син України, а не зрадник».

І він згодом, хоча й меншою мірою, продовжує записувати різні перекази, вірування, колядки, похоронні голосіння, легенди про опришків та розшукує про них різні документи. Так, він послав був Гнатюкові копії документів про Миколу Дідушка, якого вбив О.Довбуш.

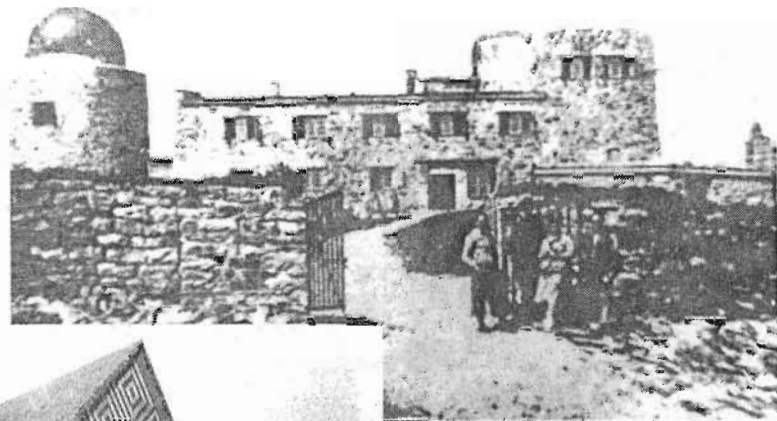

Учасники Гуцульського повстання 1920 року біля Коломийської тюрми 20 листопада 1921 року, звільнення якого добивався і Петро Шекерик-Доників

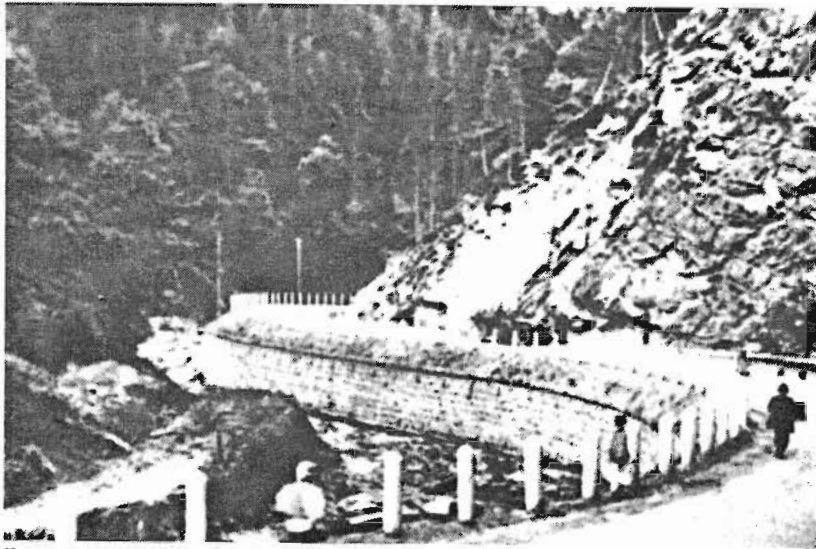
ЗАБУЖ. Будова школи
ЖАБ'Ю. Будова школи.

Жаб'євська гміна, очолювана Петром Шекериком-Доником, приділяє багато уваги культурно-освітній справі. За керівництва війта перебудували у Жаб'ю приміщення школи, яке було пошкоджене у роки Першої світової війни (на фото справа), та спорудили Народний дім (зліва)

Будучи послом Польського сейму, Петро Шекерик-Доників зумів організувати у Варшаві Товариство приятелів Гуцульщини, які допомогли реалізувати його давні задуми: спорудити на горі Піп Іван обсерваторію (вгорі), у Жаб'ю – рільничу школу (зліва), а в Жаб'ю-Ільці – Гуцульський етнографічний музей, які були відкриті у 30-х роках

Дорога через Кривополе до Ворохти була збудована у 30-х роках за активної участі жаб'євського війта Петра Шекерика-Доникова

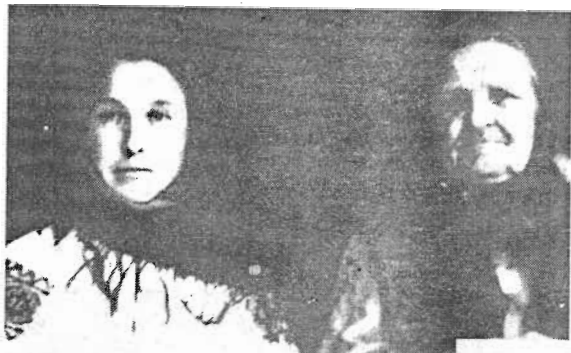

Петро Шекерик-Доників спричинився до видання «Календарів Гуцульських» в 1935, 1937, 1939 роках

У 20-30-х роках Шекерик продовжує підтримувати дружні стосунки з В. Стефаником (якого в листі вітає з Новим роком і за гуцульським звичаєм бажає йому «у дворі щастя на худобочку, в дому – на челядочку, щастя, здоров'я і многая літа»), Марком Черемшиною, А. Крушельницьким, А. Чайковським, польським письменником С. Вінцензом. Згодом співпрацює в газеті «Громадський голос». П. Шекерик написав великий нарис «Каменярь Гуцульщини», в якому з любов'ю розповідає про свого старшого товариша Юру Соломійчука, активного громадського діяча, кошового «Січі» у Жаб'ю.

Петро Шекерик-Доників боляче переживав занепад Гуцульського театру, створеного Гнатом Хоткевичем, у якому брав і сам участь. А тому він активно допомагав в організації подібного театру у Жаб'ю. На знімку Жаб'євська театральна група, яка у 1937-38 роках ставила «Верховинці» та інші п'єси. На знімку учасники цього театру: 1-ий ряд (справа наліво): Ліпцьо Базив, Сінітович Василь, Сливчук Василь, Чиснок Дмитро; 2-ий ряд: Тильчук Василь, Сінітович Марія, Гавиценс Марія, Генерал Заморський, Корибутяк Стефан, Додюк Анна, Самотійщук Анна; 3-ій ряд: Кобріїв Василь, Ілійчук з Красноїлі, Фетчук Василь, Соломійчук Юра-Юзенько, Шарпатин Іван, Гавиценс Анна – цимбали, Соломійчук Олекса, Манчук Онуфрій; 4-ий ряд: Крижанівський (режисер), Ідлінський капітан, Козулюбський капітан, Савтирівський Павло, Ігнатчирук Андрій, Курилюк Іван-Гавиць – скрипка, Михайлюків Василь – флюєра, Щельський капітан. (із «Жаб'я», стор. 157)

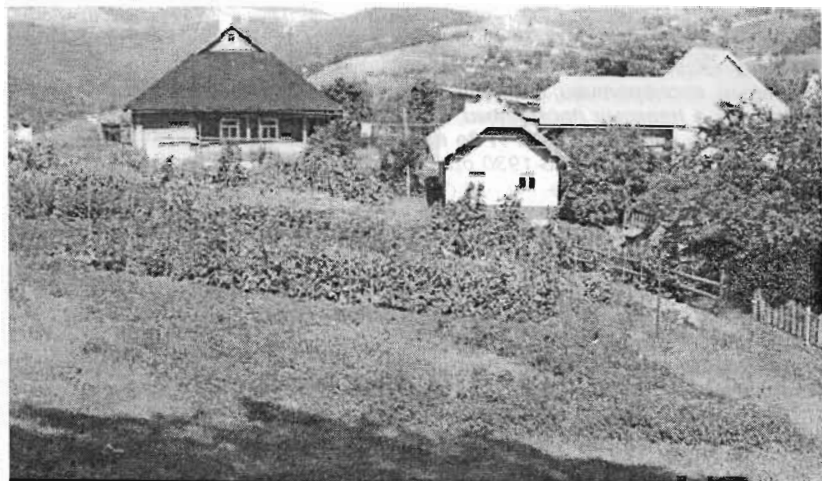
Олена Лупайлюкова, невістка діда Иванчіка, яка прожила 103 роки, з Шекерик Марією Василівною (внукою діда Иванчіка), яку взяв вуйко Олексій на годіванці

Василь Шекерик-Доників, старший брат Петра, довготривалий вїйт у с.Голови, який був репресований радянською владою (батько Марії)

Василина Місюк (з чоловіком Василем) – праправнучка діда Иванчіка, дочка Марії Шекерик-Шкрібляк, яка живе на його родинному місці

Хата діда Иванчіка, відремонтована Місюками. І вид на Голови від хати діда Иванчіка з Лупайлівської кичери. Ці фото зробив нащадок з родини Шекериків Іван Місюк

1923 року П.Шекерик бере участь у з'їзді Української соціальної радикальної партії у Львові. Після цього він розгортає бурхливу діяльність на Гуцульщині щодо створення первинних осередків партії, засновує читальні, кооперативи, проводить по селах передвиборні збори, на яких виступає з палкими промовами. За це гуцули 4 березня 1928 р. обрали П.Шекерика послом від УСРП до польського сейму.

Ставши послом (1928-1930 рр.), він продовжує виступати на захист інтересів селян, ходить на засідання сейму в гуцульському народному одязі, часто виступає на вічах (зборах).

1 липня 1928 р. в Жаб'ю відбулися збори радикалів, організовані послом П.Шекериком. На зборах, де були присутні 400 осіб, промовці говорили про потребу закладання рідних шкіл, читалень «Просвіти», «Лугів», «Селянських спілок» і кооператив, укріплення берегів Черемошу та про вирішення інших дрібних питань господарського та культурного характеру. Збори схвалили діяльність радикальних послів у парламенті.

Аналогічні питання піднімалися на конференції делегатів УСРП в Косові 18 липня. У серпні-грудні 1928 р. в Ясенові Горішньому, Устеріках, Ворохті, Березові Середньому, Брустурах, Шешорах, Великому Ключеві та багатьох інших селах відбулися збори, на яких П.Шекерик та інші виступали зі звітами про діяльність посольського клубу УСРП. Щоб завоювати довіря виборців, Шекерик широко окреслив діяльність членів партії, доводив, що заслугою радикалів є вироблення проекту зменшення податків, що вони домоглися амністії, стараяться домогтися згоди уряду на прийняття Ловецького уставу, Земельної реформи, дбають про забезпечення людей від шкод диких звірів. Збори, як правило, закінчувалися закликом до селян вступати в кооперативи, бути активними членами «Просвіти» та ін.

Ставши війтом Жаб'євської гміни (1927-1939 рр.), використавши при цьому посольську діяльність у парламенті, Петро Шекерик-Доників зумів зробити багато корисного для Гуцульщини. Насамперед, йому вдалося заручитися підтримкою багатьох колишніх урядовців, з числа яких було створене товариство «Приятелів Гуцульщини», яке очолював Міністр оборони Польщі Тадеуш Каспжицькі. При їх допомозі уряд Польщі профінансував будівництво у Жаб'ю Рільничої школи, яка учила молодих гуцулів вмілого господарювання із застосуванням передових швейцарських методів гірського рільництва і тваринництва.

Також Петру Шекеріку-Дониковому вдалося заручитися підтримкою товариства Приятелів Гуцульщини, які спорудили в Жаб'є-Ільцях типовий чотириповерховий будинок (об'ємом 11 тис. м. куб.), у якому 18 лютого 1938 року було відкрито Регіональний краєзнавчий музей Гуцульщини, який складався із п'яти відділів, і пише один етнографічний відділ нараховував до 5 тисяч експонатів (у 1940 році радянська влада музею ліквідувала).

Жаб'євський віит був теж ініціатором і активно підтримував будівництво обсерваторії на горі Попіван, яка була відкрита у липні 1938 року. Товариство «Приятелів Гуцульщини» сприяло Петру Шекеріку-

Дружина Петра Шекерика-Доникова Параска з дочкою Анною, які більше 40 років переховували рукописи роману «Дідо Іванчик»

Анна Шекерик з чоловіком Миколою Костюком зберегли роман «Дідо Іванчик» до часів незалежності України і передали його Товариству «Гуцульщина»

Дониковому видавати щорічний «Календар гуцульський» (у 1935, 1937, 1939 рр.), який мав велику популярність у гуцулів і їх приятелів. У цьому календарі Петро Шекерик-Доників друкував багато своїх етнографічних матеріалів, а також художні оповідання з життя гуцулів. Серед опублікованих П.Шекериком етнографічних матеріалів найбільший інтерес представляють «Родини і хрестини на Гуцульщині» (Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – с.86 -122) та «Рік полудь звичаїв і вірувань гуцулів» (Календарь Гуцульський на рік 1937. – с.31-69).

У Головах і Жаб'ю Петро Шекерик багато разів у Різдвяні свята у ролі берези очолював колядницькі партії (гурти) і зробив цінні описи цих старовіцьких гуцульських обрядів.

З приходом у 1939 р. на Західну Україну більшовиків його відвідують О.Довженко, М.Рудницький, етнограф Р.Герасимчук, журналісти М.Донченко та інші, яким Шекерик розповідає багато цінних фактів про Гуцульщину. До нього звертаються працівники інституту фольклору з Києва, Будинку народної творчості зі Станіслава, щоб продовжував записувати фольклор.

Але 15 травня 1940 р. Петра Шекерика і його сина Андрія (1912-1986) більшовики разом з іншими односельчанами заарештували і відправили до Станіслава. Вилучена у Шекерика під час обшуку 21.08.1940 р. «націоналістична» література була спалена 2 червня 1940 року. Шекерика обвинувачували в тому, що він виступав проти СРСР, комуністичної партії, виявляє незадоволення встановленням Радянської влади на Західній Україні, підтримував зв'язки з «націоналістичною бандою», яку очолював його син Дмитро. Петро Шекерик повністю заперечував обвинувачення, стверджував, що антирадянської агітації ніколи не проводив. Він визнавав тільки, що син Дмитро, який до нього не заходить, є керівником боївки ОУН, до якої належали Микола Сорук, Петро Стефурак, Дмитро Шинкарюк, Баюрак, Павлюк. На основі свідчень братів Івана і Василя Волинюків, членів «Сельробу», В.Спаського, Н.Коржука та інших «Особое совещание НКВД» 11 жовтня 1940 р. засудило П.Шекерика на 8 років тюрми, а його брата Дмитра Шекерика вислали на Сибір.

Дружина згадувала, що чоловік написав їй листа з Дніпропетровська із пересилки. Потім його відправили в Херсон (за іншими даними – до Харкова), а згодом на Соловки чи в Сибір, де він загинув на п'ятдесят другому році життя. Наймолодший син Петра Шекерика, який вчився у Коломийській гімназії, помер від туберкульозу у 1939 р.

Сина Андрія засудили до розстрілу. Спочатку він перебував у тюрмі в Херсоні, а потім у Києві, на Короленка, 33. Він вдало імітував хворобу, і його перевели у психлікарню, звідки він утік. З приходом німців працював у Києві в українській адміністрації, а потім переїхав до Коломиї, де мав свою хату. З наступом Радянської армії в 1944 р. втік разом із родиною і братом Дмитром (1914-1976) до Баварії, а звідти у 1950 р. переїхав до Філадельфії. Зараз у Філадельфії живуть дружина Андрія Анна з Синеньких та їх дочка Зореслава, а також онуки Галина, Марта і Лариса.

Діти Шекериковаго сина Дмитра – Петро і Катерина маленькими покинули рідну Гуцульщину. Петро одружився з відомою американською

артисткою, живе у США і працює кінорежисером. Катерина зараз проживає у Великобританії разом із своїми синами, які працюють лікарями.

Ось така доля одного з культурно-громадських діячів, письменника і етнографа – самоука з Гуцульщини Петра Шекерика та його синів і внуків.

Нащадки Шекерика можуть гордитися своїм визначним предком, який залишив помітний слід на рідній Гуцульщині. Їм немає встиду дати знати про себе, відвідати рідний край.

Петро АРСЕНИЧ

голова Івано-Франківської обласної організації товариства «Просвіта», доцент Прикарпатського університету ім. В.Стефаніка.

ПЕТРО ШЕКЕРИК-ДОНИКІВ

Дідо Иванчік

Роман у трьох частинах
(Літературний стиль автора)

*Видання здійснено Всеукраїнським товариством "Гуцульщина"
і редакцією журналу-видавництвом "Гуцульщина"
при залученні коштів з Верховинського районного бюджету
та інших спонсорів*

Комп'ютерний набір Людмили ЗУЗЯК, Ганни КІРАЩУК
Верстка і дизайн Романа КЛИМА
Коректор Марія ПОТЯК
Малюнки художниці Ольги ЯРЕМЧУК
Випусковий редактор Дмитро ВАТАМАНЮК

Текстові діапозитиви виготовлені
у редакції журналу-видавництві "Гуцульщина"
Підп. до друку 1.08.2006, формат 84x60, 1/16
Папір офсетний. Ум. друк. аркушів 31, стор. 496
Зам. № 4623

Видруковано в Івано-Франківській обласній друкарні
(вул. Січових стрільців, 78
м.Івано-Франківськ, 76000)

Перед церквою в с. Жаб'є,
30-ті роки ХХ ст.